

ULUSLARARASI YÖNETİM AKADEMİSİ DERGİSİ (UYAD)

Cilt / Volume: 7 - Sayı / Issue: 4 - Yıl / Year: 2024

ISSN: 2636-8048

“Uluslararası Hakemli Dergi / International Peer-Reviewed Journal”

“Sosyal Bilimler Dergisi / A Journal of Social Sciences”

Yayın Periyodu / Publication Period

Mart/March – Haziran/June – Eylül/September – Aralık/December

Sahibi / Owner

Mehmet MECEK

Baş Editör / Chief Editor

Öğr. Gör. Mehmet MECEK

İletişim / Contact

E-mail: meceklife@gmail.com

Web: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/mana>

Instagram: <https://www.instagram.com/yonetimakademisidergisi/>

Facebook: <https://www.facebook.com/groups/417028645447471>

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

10.33712/mana.

<https://www.budapestopenaccessinitiative.org/boai10/>

<https://publicationethics.org/>

BAŞ EDITÖR / CHIEF EDITOR	
Öğr. Gör. Mehmet MECEK (Lect. Mehmet MECEK)	Afyon Kocatepe Üniversitesi (Türkiye)
	meceklife@gmail.com
	https://orcid.org/0000-0001-7173-8254
	Kamu Yönetimi, Yerel Yönetimler, Kentsel Alan Yönetimi, Katılım ve Yönetişim, Yönetim Psikolojisi / Public Administration, Local Government, Urban Area Management, Participation and Governance, Management Psychology
ALAN EDITÖRLERİ / FIELD EDITORS	
Bilimsel Alan Editörlüğü Scientific Field Editor	Editör Bilgileri Editor Information
Kamu Yönetimi Alan Editörü Public Administration Field Editor	Prof. Dr. Bekir PARLAK (Bursa Uludağ Üniversitesi - TÜRKİYE) bparlak21@gmail.com - https://orcid.org/0000-0001-8919-6481
Yerel Yönetimler Alan Editörü Local Government Field Editor	Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN (Hacettepe Üniversitesi - TÜRKİYE) omur@hacettepe.edu.tr - https://orcid.org/0000-0001-9851-2618
Kentsel Alan Yönetimi Alan Editörü Urban Management Field Editor	Prof. Dr. Hasan YAYLI (Kırıkkale Üniversitesi - TÜRKİYE) hyayli@hotmail.com - https://orcid.org/0000-0002-9567-6382
Kırsal & Dağlık Alan Yönetimi Alan Editörü Rural & Mountainside Management Field Editor	Prof. Dr. Zerrin TOPRAK KARAMAN (9 Eylül Üniversitesi - TÜRKİYE) zerrin.toprak@deu.edu.tr - https://orcid.org/0000-0001-7153-2838
Kamu Personel Yönetimi Alan Editörü Public Personnel Management Field Editor	Prof. Dr. Doğan Nadi LEBLEBİCİ (Hacettepe Üniversitesi - TÜRKİYE) nadi@hacettepe.edu.tr - https://orcid.org/0000-0002-7666-3623
Yönetim Tarihi Alan Editörü History of Management Field Editor	Prof. Dr. Mehmet SEYİTDANLIOĞLU (Hacettepe Üniversitesi - TÜRKİYE) mehmets@hacettepe.edu.tr - https://orcid.org/0009-0000-7832-4062
Yönetim Hukuku Alan Editörü Administrative Law Field Editor	Doç. Dr. Selman Sacit BOZ (Selçuk Üniversitesi - TÜRKİYE) selmansacitboz@gmail.com - https://orcid.org/0000-0002-3033-0997
Yönetim Sosyolojisi Alan Editörü Sociology of Management Field Editor	Prof. Dr. Songül SALLAN GÜL (Süleyman Demirel Üniv. - TÜRKİYE) songulgul@sdu.edu.tr - https://orcid.org/0000-0003-1107-7372
Yönetim Psikolojisi Alan Editörü Psychology of Management Field Editor	Prof. Dr. Selahattin AVŞAROĞLU (Necmettin Erbakan Üniv. - TÜRKİYE) seloavsar@gmail.com - https://orcid.org/0000-0002-0953-2922
İşletme Yönetimi Alan Editörü Business Management Field Editor	Prof. Dr. Mehmet ERYILMAZ (Bursa Uludağ Üniversitesi - TÜRKİYE) mehmetyery@uludag.edu.tr - https://orcid.org/0000-0002-8851-0771
Yönetim Ekonomisi Alan Editörü Managerial Economics Field Editor	Doç. Dr. Akif ABDULLAH (Afyon Kocatepe Üniversitesi - TÜRKİYE) aabdullah@aku.edu.tr - https://orcid.org/0000-0001-8750-3783
Kamu Mali Yönetimi Alan Editörü Public Financial Management Field Editor	Prof. Dr. Özhan ÇETİNKAYA (Bursa Uludağ Üniversitesi - TÜRKİYE) ozhanc@uludag.edu.tr - https://orcid.org/0000-0002-8729-611X
Finansal Yönetim Alan Editörü Financial Management Field Editor	Prof. Dr. Selçuk BALI (Selçuk Üniversitesi - TÜRKİYE) selcukbali@selcuk.edu.tr - https://orcid.org/0000-0001-5349-1921
Üretim Yönetimi ve Pazarlama Alan Editörü Production Management and Marketing Field Editor	Prof. Dr. Yavuz AKÇI (Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi - TÜRKİYE) yavuzakci@gmail.com - https://orcid.org/0000-0001-6755-6650
Uluslararası İlişkiler Alan Editörü International Relations Field Editor	Prof. Dr. Hüsamettin İNAÇ (Kütahya Dumlupınar Üniversitesi - TÜRKİYE) husamettin.inac@dpu.edu.tr - https://orcid.org/0000-0002-6922-2010

Siyaset Bilimi Alan Editörü Political Science Field Editor	Doç. Dr. Abdullah AYDIN (Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi - TÜRKİYE)
	abdullahaydin01@hotmail.com - https://orcid.org/0000-0002-1785-4999
Siyasi Coğrafya Alan Editörü Political Geography Field Editor	Prof. Dr. Mesut DOĞAN (İstanbul Üniversitesi - TÜRKİYE)
	esutan@istanbul.edu.tr - https://orcid.org/0000-0002-4926-5769
Kamu Politikaları Alan Editörü Public Policies Field Editor	Doç. Dr. Yıldız ATMACA (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi - TÜRKİYE)
	yildizatmaca@yyu.edu.tr - https://orcid.org/0000-0001-6345-4745
Çevre Yönetimi ve Politikaları Alan Editörü Environmental Politics and Management Field Editor	Prof. Dr. Elif ÇOLAKOĞLU (Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi - TÜRKİYE)
	elifco80@gmail.com - https://orcid.org/0000-0001-9703-3412
Güvenlik Yönetimi ve Politikaları Alan Editörü Security Politics and Management Field Editor	Doç. Dr. Ali Fuat GÖKÇE (Gaziantep Üniversitesi - TÜRKİYE)
	afgokce@gantep.edu.tr - https://orcid.org/0000-0002-6484-8305
Afet Yönetimi ve Politikaları Alan Editörü Disaster Politics and Management Field Editor	Doç. Dr. Vedat YILMAZ (Malatya Turgut Özal Üniversitesi - TÜRKİYE)
	vedatylimaz1977@gmail.com - https://orcid.org/0000-0003-4624-9824
Göç Yönetimi ve Politikaları Alan Editörü Immigration Politics and Management Field Editor	Prof. Dr. Mithat Arman KARASU (Harran Üniversitesi - TÜRKİYE)
	mithatkarasu@yahoo.com - https://orcid.org/0000-0003-3477-5843
Sağlık Yönetimi ve Politikaları Alan Editörü Health Politics and Management Field Editor	Prof. Dr. Oğuz IŞIK (Hacettepe Üniversitesi - TÜRKİYE)
	oguzisik@hacettepe.edu.tr - https://orcid.org/0000-0001-7368-7024
Spor Yönetimi ve Politikaları Alan Editörü Sports Politics and Management Field Editor	Prof. Dr. Mustafa KAYA (Sivas Cumhuriyet Üniversitesi - TÜRKİYE)
	mustafakaya58@cumhuriyet.edu.tr - https://orcid.org/0000-0002-8158-4671
Turizm Yönetimi ve Politikaları Alan Editörü Turism Politics and Management Field Editor	Prof. Dr. Akyay UYGUR (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi - TÜRKİYE)
	akyay.uygur@hbv.edu.tr - https://orcid.org/0000-0002-8006-7867
Eğitim Yönetimi ve Politikaları Alan Editörü Educational Politics and Management Field Editor	Prof. Dr. Ercan YILMAZ (Necmettin Erbakan Üniversitesi - TÜRKİYE)
	ercanyilmaz70@gmail.com - https://orcid.org/0000-0003-4702-1688
Sosyal Politikaları Alan Editörü Social Politics Field Editor	Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY (Karabük Üniversitesi)
	alifuatersoy@karabuk.edu.tr - https://orcid.org/0000-0001-7665-6741

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Dergideki Rolü Role in the Journal	Üye Bilgileri Member Information
Yayın Kurulu Başkanı Chairman of the Editorial Board	Öğr. Gör. Mehmet MECEK (Afyon Kocatepe Üniversitesi – TÜRKİYE) meceklife@gmail.com - https://orcid.org/0000-0001-7173-8254
Yazım Editörü Spelling Editor	Bil. Uzm. Gülsevil MECEK (Afyonkarahisar Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü - TÜRKİYE) gulsevill@gmail.com - https://orcid.org/0000-0001-5864-6347
İngilizce Dil Editörü English Language Editor	Dr. Hilal ERKOL (T. C. Milli Eğitim Bakanlığı – TÜRKİYE) hilal-erkol@hotmail.com - https://orcid.org/0000-0001-6837-9887
İngilizce Dil Editörü English Language Editor	Arş. Gör. Aras OKUYUCU (Hacettepe Üniversitesi – TÜRKİYE) arasokuyucu@hacettepe.edu.tr - https://orcid.org/0000-0001-6406-9152
Türkçe Dil Editörü Turkish Language Editor	Dkt. Serhat DÜVENCİ (Sakarya Üniversitesi - TÜRKİYE) serhatduvenci@outlook.com - https://orcid.org/0000-0003-4450-2574
İstatistik Editörü Statistics Editor	Doç. Dr. Fatih ÇEMREK (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi - TÜRKİYE) fcemrek@ogu.edu.tr - https://orcid.org/0000-0002-6528-7159
Yayın Editörü Publication Editor	Dr. Gülnaz KILIÇ ÖZKAYNAR (TÜRASAŞ Genel Müdürlüğü - TÜRKİYE) gulnazkic@gmail.com - https://orcid.org/0000-0002-0002-4526

İndeks Editörü Index Editor	Blm. Uzm. Fatma AKAR DUMAN (Bağımsız Araştırmacı - TÜRKİYE)
	fatmaakar.sdu@gmail.com - https://orcid.org/0000-0002-5432-0304
Teknik Editör Technical Editor	Doç. Dr. Fatih GÜLER (Çanakkale 18 Mart Üniversitesi - TÜRKİYE)
	fatih.guler@comu.edu.tr - https://orcid.org/0000-0002-5365-5700
Tasarım Editörü Design Editor	Tamer TAKMAZ (Bağımsız Araştırmacı - TÜRKİYE)
	grafik.tamer@gmail.com - https://orcid.org/0009-0003-8993-8838
Tanıtım Editörü Publicity Editor	Doç. Dr. Fatih AYHAN (Afyon Kocatepe Üniversitesi - TÜRKİYE)
	fayhan@aku.edu.tr - https://orcid.org/0000-0003-0922-6586

Dergideki Rolü Role in the Journal	Üye Kurum Bilgisi Member Information
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (ABD) International Editorial Board Member (USA)	Prof. Dr. Eric James STRAUSS (Michigan State University)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (Almanya) International Editorial Board Member (Germany)	Prof. Dr. Eva SCHMITT-RODERMUND (Potsdam University of Applied Sciences)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (Azerbaycan) International Editorial Board Member (Azerbaijan)	Prof. Dr. Galib SAYILOV (Azerbaycan Milli İlimler Akademisi)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (Belarus) International Editorial Board Member (Belarusian)	Prof. Dr. Elena GALAY (Belarusian State University)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (Cezayir) International Editorial Board Member (Algeria)	Prof. Dr. Mohamed BELKHIRA (Hassiba Benbouali University)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (Endonezya) International Editorial Board Member (Indonesia)	Prof. Dr. S. E. L. LINDRIANASARI (University of Lampung)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (Filipinler) International Editorial Board Member (Philippines)	Prof. Dr. Maria V. O. ESPALDON (University of the Philippines Los Banos)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (İtalya) International Editorial Board Member (Italy)	Prof. Dr. Igor JELEN (University of Trieste)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (Kazakistan) International Editorial Board Member (Kazakhstan)	Prof. Dr. Zharas G. BERDENOV (Eurasian National University)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (KKTC) International Editorial Board Member (TRNC)	Prof. Dr. Remziye TERKAN (YÖDAK)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (Lübnan) International Editorial Board Member (Lebanon)	Prof. Dr. Zouhour EL-ABIAD (Lebanese University)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (Polonya) International Editorial Board Member (Poland)	Prof. Dr. Jan A. WENDT (Gdansk University)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (Rusya) International Editorial Board Member (Russia)	Prof. Dr. Svetlana TSOHLA (V.I. Vernadsky Federal University of Crimea)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (Sırbistan) International Editorial Board Member (Serbia)	Prof. Dr. Snezana M. SERBULA (University of Belgrade)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (Sri Lanka) International Editorial Board Member (Sri Lanka)	Prof. Dr. Suranga SILVA (University of Colombo)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (Türkiye) International Editorial Board Member (Türkiye)	Prof. Dr. Emin ATASOY (Bursa Uludağ Üniversitesi)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (Ukrayna) International Editorial Board Member (Ukraine)	Prof. Dr. Liudmyla RADOVETSKA (National Academy of Security Service of Ukraine)

BİLİM VE DANIŞMA KURULU / SCIENTIFIC AND ADVISORY BOARD	
Üye Unvanı, Adı – Soyadı Member Title, Name - Surname	Üye Kurum Bilgisi Member Institution Information
Prof. Dr. A. Menaf TURAN	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi - TÜRKİYE
Prof. Dr. Abdeldjabar DJEBBAR	University Hassiba Ben Bouali Echlef - CEZAYİR
Prof. Dr. Abdullah ÇELİK	Harran Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Adnan GERÇEK	Bursa Uludağ Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Agnieszka BÓGDAŁ-BRZEZIŃSKA	University of Warsaw – POLONYA
Prof. Dr. Alikram ABDULLAYEV	Azerbaycan Devlet İdarecilik Akademisi – AZERBAYCAN
Prof. Dr. Arzu KARACA	Munzur Üniversitesi - TÜRKİYE
Prof. Dr. Ayşe ÖZCAN BUCKLEY	Giresun Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Bayram COŞKUN	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Bouaicha BOUGHOUFALA	Ammar Selici University – CEZAYİR
Prof. Dr. Çiğdem ERDEM	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Dilaver TENGİLİMOĞLU	Atılım Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Elena GALAY	Belarusian State University – BELARUS
Prof. Dr. Eric James STRAUSS	Michigan State University – ABD
Prof. Dr. Eva SCHMITT-RODERMUND	Potsdam University of Applied Sciences – ALMANYA
Prof. Dr. Fatma Neval GENÇ	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Ferit İZCİ	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Funda GÜNŞOY TUROWSKI	Bursa Uludağ Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Hamza ATEŞ	İstanbul Medeniyet Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Hayriye ŞENGÜN	Bayburt Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Himmet KARADAL	Abant İzzet Baysal Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Hocine HASSANI	University of Chlef – CEZAYİR
Prof. Dr. Hüseyin GÜL	Süleyman Demirel Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Igor JELEN	University of Trieste – İTALYA
Prof. Dr. İdil SAYIMER	Kocaeli Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Jan A. WENDT	Gdansk University – POLONYA
Prof. Dr. Kürşat ÖZDAŞLI	Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Maria Victoria Ortega ESPALDON	University of the Philippines Los Banos – FİLİPİNLER
Prof. Dr. Mete YILDIZ	Hacettepe Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Mustafa GÖRÜN	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi - TÜRKİYE
Prof. Dr. Mustafa KOCAOĞLU	Necmettin Erbakan Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Namık Kemal ÖZTÜRK	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Ruşen KELEŞ	Kapadokya Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. S. E. Lindrianasari LINDRIANASARI	University of Lampung – ENDONEZYA
Prof. Dr. Sefa USTA	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Semih Mustafa ÖNEN	İnönü Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Snezana M. SERBULA	University of Belgrade – SIRBİSTAN

Prof. Dr. Suranga SILVA	University of Colombo – SRİ LANKA
Prof. Dr. Svetlana TSOHLA	V.I. Vernadsky Federal University of Crimea – RUSYA
Prof. Dr. Valentina KHRAPKINA	National University of Kyiv - UKRAYNA
Prof. Dr. Veysel EREN	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi - TÜRKİYE
Prof. Dr. Yakup BULUT	Gaziantep Üniversitesi - TÜRKİYE
Prof. Dr. Zharas Galimzhanovich BERDENOVA	Eurasian National University - KAZAKİSTAN
Prof. Dr. Ziyafet HEBİBOVA	Azerbaycan Devlet İdarecilik Akademisi - AZERBAYCAN
Prof. Dr. Zouhour EL-ABIAD	Lebanese University - LÜBNAN

SAYI HAKEM KURULU / ISSUE REFEREE COMMITTEE

Hakem Unvanı, Adı – Soyadı Referee Title, Name - Surname	Üye Kurum Bilgisi Refere Institution Information
Prof. Dr. A. Menaf TURAN	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Abdullah KIRAN	Muş Alparslan Üniversitesi
Prof. Dr. Adem ESEN	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Ali ŞAHİN	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Azim ÖZTÜRK	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Elif KARAKURT TOSUN	Bursa Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Erdal ARLI	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Ersan ÖZ	Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan YAYLI	Kırıkkale Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet GÖKÜŞ	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Mithat Arman KARASU	Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Serap İNCAZ	Kırklareli Üniversitesi
Prof. Dr. Serpil AĞCAKAYA	Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Veysel Kareni BİLGİÇ	Kırıkkale Üniversitesi
Doç. Dr. Arzu ÖZKANAN	Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Doç. Dr. Aytekin ZEYNALOVA	Azerbaycan Bakü Devlet Üniversitesi
Doç. Dr. Ender BAYKUT	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr. Gökhan DÖNMEZ	Bitlis Eren Üniversitesi
Doç. Dr. Hale BİRİCİKOĞLU	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Handan BOYALI	Munzur Üniversitesi
Doç. Dr. Hülya SEMİZ TÜRKÖĞLU	İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. İsmail DURSUNOĞLU	Bayburt Üniversitesi
Doç. Dr. Khatira HÜSEYNOVA	Azerbaycan Bakü Devlet Üniversitesi
Doç. Dr. Ömer Faruk TEKİN	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Recep ÇAKAR	Hitit Üniversitesi
Doç. Dr. Servet SAY	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Yasin TAŞPINAR	Karabük Üniversitesi
Doç. Dr. Yıldız ATMACA	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi. Ali ÇİÇEK	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi. Oğuzhan ÖZALTIN	Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi. Osman SEYİTOĞULLARI	Hakkari Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi. Vildan BAYRAM	İstanbul Aydın Üniversitesi
Dr. Öğr. Gör. Abdullah TURAN	Aksaray Üniversitesi

DİZİNLER – VERİ TABANLARI INDEXES - DATABASES

Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisinin (UYAD) dizinlendiği indeksler/veritabanları
Indexes/databases in which the “*Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*” (UYAD)” is indexed

Dizin / Veri Tabanları Indexes – Databases	Dizin / Veri Tabanı Bilgileri Indexes – Databases Information
Erih Plus	https://kanalregister.hkdir.no/publiseringsskanaler/erihplus/periodical/info.action?id=499424
EBSCO	https://www.ebsco.com/m/ee/Marketing/titleLists/e5h-coverage.htm
Index Copernicus	https://journals.indexcopernicus.com/search/details?id=50272
ROAD	http://road.issn.org/issn/2636-8048-yonetim-akademisi#.WzHxY6czbIU
idealonline	http://idealonline.com.tr/IdealOnline/lookAtPublications/journalDetail.xhtml?uId=557
ESJI	http://esjindex.org/search.php?id=2681
ResearchBib	https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/2636-8048

Rootindexing	https://rootindexing.com/journal/uluslararası-y-netim-akademisi-dergisi-international-journal-of-management-academy--2/
COSMOS IF	http://www.cosmosimpactfactor.com/page/journals_details/6291.html
OpenAIRE	https://explore.openaire.eu/search/find?f0=q&fv0=y%25C3%25B6netim%2520akademisi%2520dergisi&type=publications&active=result
Jurix	https://jurix.com.tr/dergi/uluslararası-yonetim-akademisi-dergisi
Sindex	http://www.sindex.org/JournalList.aspx?ID=5095
CiteFactor	https://www.citefactor.org/journal/index/22771#.Y8Xd0nZBzIV
Google Scholar	https://scholar.google.com.tr/scholar?hl=tr&as_sdt=0%2C5&q=%22uluslararası%20akademisi+dergisi%22&btnG=
Kaynakça.info	http://kaynakca.hacettepe.edu.tr/uye/37868286/uluslararası-yonetim-akademisi-dergisi
OJOP	https://www.ojop.org/wp-content/uploads/2023/09/IND-55-Uluslararası-Yonetim-Akademisi-Dergisi.pdf
Türkiye Turizm Dizini	http://www.turizmdizini.com/p/uluslararası-yonetim-bilim.html
Asos İndeks	https://asosindex.com.tr/index.jsp?modul=journal-page&journal-id=1156
DRJI	http://olddrji.lbp.world/IndexingCertificate.aspx?jid=9280
EuroPub	https://europub.co.uk/journals/uluslararası-yonetim-akademisi-dergisi-J-18653
Exaly Impact	https://exaly.com/journal/94754/uluslararası-yonetim-akademisi-dergisi/
Semantic Scholar	https://www.semanticscholar.org/search?q=uluslararası%20akademisi%20dergisi&sort=relevance
Türk Eğitim İndeksi	http://www.turkegitimindeksi.com/Search.aspx?where=journal&field=all&text=y%20akademisi
Crossref	https://search.crossref.org/?q=2636-8048&from_ui=yes
Academindex	https://www.academindex.com/journals/3651
FatCat	https://fatcat.wiki/container/fcwst5tclvebxbnq6qkhpcez
Acar Index	https://www.acarindex.com/journals/uluslararası-yonetim-akademisi-dergisi-1355#
Wizdom.ai	https://www.wizdom.ai/journal/uluslararası_yonetim_akademisi_dergisi/2636-8048
Kezana	https://tr.kezana.net/Search/Result?q=&sf_21_0_3=International+Journal+of+Management+Academy&opsf_21_0=1
ScienceGate	https://www.sciencegate.app/source/1831679549
ResearchGate	https://www.researchgate.net/journal/Uluslararası-Yonetim-Akademisi-Dergisi-2636-8048
Scilit	https://www.scilit.net/wcg/container_group/98244
WorldCat	https://www.worldcat.org/search?q=%22uluslararası%20akademisi%22
General Impact Factor	http://generalif.com/jdetails.php?jname=Uluslararası%20akademisi%20dergisi
BASE	https://www.base-search.net/Search/Results?type=all&lookfor=%22uluslararası%20akademisi+dergisi%22&ling=0&oaboost=1&name=&thes=&refid=dcren&newsearch=1
IAD	http://openaccess.izmirakademi.org/journal/mana/1430

DERGİ BİLGİLERİ VE YAYIN POLİTİKALARI JOURNAL INFORMATION AND PUBLICATION POLICIES

Dergi Hakkında / About Journal

Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi (UYAD), başta kamu yönetimi ve işletme yönetimi olmak üzere “*yönetim*” ile ilgili teorik ve uygulamalı bilimsel/özgün makaleleri kabul etmektedir. Yönetim Akademisi, yönetim ile ilgili hazırlanan ulusal ve uluslararası düzeydeki akademik çalışmaları yayımlayan hakemli bir dergidir. Dergi ile multidisipliner bir çalışma alanı tesis edilerek literatüre ve uygulamaya katkı sağlanması hedeflenmektedir. Editörler tarafından yapılan ön değerlendirmeyi geçen çalışmalar, kör hakem sistemine göre seçilen en az iki hakem tarafından incelenmektedir. Türkçe ve İngilizce dillerinde 2023 yılı itibarıyla yılda dört sayı (Mart - Haziran - Eylül - Aralık) olarak yayımlanmaktadır. Dergi, 2018-2022 yıllarında yılda üç sayı olarak yayımlanmıştır. Makalelerin ortalama değerlendirme süresi 2 aydır. Makalelerin başvuru aşamasından yayın aşamasına kadar olan tüm süreçleri “*DergiPark*” sistemi üzerinden gerçekleştirilmektedir. Yazarlardan çalışmalarının yayımlanması için herhangi bir ücret talep edilmemektedir. Ayrıca yazarlara ve hakemlere de bir ücret ödemesi yapılmamaktadır. Dergimize gönderilen makalelerin daha önce hiçbir fiziksel ve elektronik ortamda yayımlanmamış olması gerekmektedir. Aynı anda birden fazla dergiye gönderilen bir yayının tespit edilmesi halinde ilgili yazara/yazarlara ait tüm makale değerlendirmeleri iptal edilerek süreç sonlandırılacaktır. Bu nedenle başka bir bilimsel/aktüel dergiye gönderilen ve sonuçlandırılmayan çalışmaların sisteme yüklenmemesi önemle rica edilir. Yazarların ortaya koymuş oldukları veri, bilgi, belge, ifade ve değerlendirmeler kendi sorumluluklarındadır. Bu nedenle ortaya çıkabilecek olumsuzluklardan dolayı yayın, hakem, bilim ve değerlendirme kurulu ile diğer çalışanlarımızın sorumlu tutulamaz. Her yazarın makalelerini sisteme yüklemekle birlikte tüm bilimsel, hukuki ve etik kuralları bildiğini ve bu kurallara uygun bir şekilde yayını oluşturduğunu beyan ve taahhüt ettiği kabul edilmektedir. Dergide yer alan yazılarda ileri sürülen görüşler yazarlara aittir, yayımlayan kurulu ve dergiyi bağlamaz. Yayımlanan makalelerin idari, hukuki, etik vb. sorumlulukları yazar(lar)a aittir. Tüm çalışmalar “*Turnitin*” intihal programı ile ön kontrol sürecinden geçirilmektedir. UYAD, muhtelif ulusal ve uluslararası indeksler tarafından dizinlenmektedir. Dergi tüm kullanıcılar için “*sınırsız açık erişimli*” olma politikasını benimsemiştir. Dergimizde araştırma makalelerine yer verilmektedir. UYAD’ın yayın süreçleri, bilginin bilimsel yöntemle yansız biçimde üretilmesi, geliştirilmesi ve paylaşılmasına dayanır. Dergi, tüm süreçlerde ve uygulamalarında hukuk kuralları ile etik değerlere bağlı bir şekilde faaliyetlerini gerçekleştirmektedir.

INTERNATIONAL JOURNAL OF MANAGEMENT ACADEMY (UYAD) accepts the theoretical and practical scientific/original articles on “*management*”, especially on public administration and business administration. It is aimed to contribute to the literature and practice by establishing a multidisciplinary workspace with the journal. The works having passed the preliminary consideration done by the editors is evaluated by at least two referees who are selected according to the blind referee system. It is published in Turkish and English languages four times a year (March - June - September - December) as of 2023. The journal was published three times a year in 2018-2022. The average evaluation period of the articles is 2 months. All the processes from the application process to the publication process are carried out through the *DergiPark* system. The writers don’t charge a fee for publication of their works. There is also no payment for authors and referees. The articles submitted to our journal are supposed not to have been published in any physical or electronic environment before. In the event that it is identified that a publication has been sent to more than one journal at the same time, all article evaluations of the relevant author/authors will be cancelled, and the process will be terminated. For this reason, it is strongly recommended that the works, which have been sent to any other scientific/actual journal and not been completed, should not be loaded into the system. The data, information, documents, statements, and evaluations that authors present are at their own responsibility. The publication, referee, science and evaluation committee and other employees can not be held responsible for any inconvenience this may cause. It is accepted that along with the loading their articles to the system, all the authors know all legal and ethical rules and declares and undertakes that they have generated their publications in accordance with these rules. Any views expressed in this publication are the views of the authors and are not the views of International Journal Of Management Academy. The administrative, legal, ethical, etc. responsibilities of published articles belong to the author(s). All studies are pre-checked with the “*Turnitin*” plagiarism program. UYAD is indexed by various national and international indexes. The journal has adopted the policy of “*unlimited open access*” for all users. Our journal includes research articles. UYAD’s publication processes are based on the impartial production, development, and sharing of information using the scientific method. The journal conducts its activities in accordance with legal and ethical principles in all processes and practices.

Konu Kategorisi: UYAD, genel olarak “*Sosyal ve Beşeri Bilimler*” alanında hazırlanmış çalışmaları kabul etmektedir. Dergi, başta kamu yönetimi ve işletme yönetimi olmak üzere “*yönetim*” ile ilgili teorik ve uygulamalı bilimsel/özgün makaleleri kabul etmektedir. Özelde ise yönetim bilimleri, ekonomi, finans, muhasebe, maliye, pazarlama, hukuk, eğitim bilimleri, tarih, coğrafya, turizm, gastronomi, sosyoloji, psikoloji, felsefe, dil bilimleri, çevre, enerji, kent, göç, güzel sanatlar, tasarım, spor, müzik, kültür, iletişim, halkla ilişkiler, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler vd. sosyal bilimler alanındaki makaleler değerlendirilmektedir.

Subject Category: UYAD generally accepts studies prepared in the field of “*Social Sciences and Humanities*”. Journal accepts the theoretical and practical scientific/original articles on “*management*”, especially on public administration and business management. Specifically, articles related to social sciences like management sciences, economics, finance, accounting, finance, marketing, law, educational sciences, history, geography, tourism, gastronomy, sociology, psychology, philosophy, linguistics, environment, energy, city, migration, fine arts, design, sports, music, culture, communication, public relations, political science, and international relations are evaluated.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilimler, Yönetim Bilimleri, Kamu Yönetimi, İşletme Yönetimi, Yerel Yönetimler, Çevre Yönetimi, Enerji Yönetimi, Güvenlik Yönetimi, Afet Yönetimi, Göç Yönetimi, Sağlık Yönetimi, Turizm Yönetimi, Eğitim Yönetimi, Üretim Yönetimi, Finansal Yönetim, Ekonomi Yönetimi, Yönetim Sosyolojisi, Yönetim Psikolojisi, Yönetim Tarihi, Yönetim Hukuku, İnsan

Keywords: Social Sciences, Management Sciences, Public Administration, Business Management, Local Government, Environmental Management, Energy Management, Security Management, Disaster Management, Immigration Management, Health Management, Tourism Management, Educational Management, Production Management, Financial Management, Economic

Kaynakları Yönetimi vb.	Management, Sociology of Management, Psychology of Management, History of Management, Administrative Law, Human Resources Management
Başvuru Dönemi ve Makalelerin Sayıya Atanması: Makale kabulleri için bir başvuru dönemi sınırı bulunmamaktadır. Dolayısıyla yılın her döneminde makale kabulü gerçekleştirilmektedir. Makaleler “KABUL” tarihine göre takip eden sayılara eklenmektedir. Her sayının kendi içindeki sıralanması ise makalelerin tür ve içeriğine göre yayın kurulu tercihine bırakılmıştır.	Application Period and Assignment of Articles to Issues: There is no application period limit for article acceptances. Therefore, articles are accepted at any time throughout the year. Articles are added to the following issues according to the "ACCEPTANCE" date. The editorial board chooses the order of each issue within itself based on the type and content of the articles.
UYAD dergisinin amacı ; akademik teamüller, etik ilkeler, hukuk normları ve evrensel değerler içerisinde teorik ve uygulamalı bilimsel/özgün makaleleri bilim dünyasına kazandırmak ve okuyucu ile buluşturmadır. UYAD'ın yayın süreçleri, bilginin bilimsel yöntemle yansız biçimde üretilmesi, geliştirilmesi ve paylaşılmasına dayanır. Bu kapsamda bilimsel bilginin yazımında, sisteme yüklenmesinde, ön kontrol süreçlerinin uygulanmasında, makale değerlendirilmesinde, kabul ve yayın süreçlerinde birçok kural, ilke ve değerleri esas alır.	UYAD journal's purpose is to bring theoretical and applied scientific/original articles to the scientific world and introduce them to readers within the framework of academic practices, ethical principles, legal norms, and universal values. UYAD's publication processes are based on impartial information production, development, and sharing using the scientific method. In this context, the publication processes adhere to numerous rules, principles, and values that govern the writing of scientific information, its uploading to the system, the application of pre-flight processes, the evaluation of articles, and the acceptance and publication processes.
UYAD dergisinin kapsamı ; hakem değerlendirmeli bilimsel makale yayınlanması ile sınırlıdır. Bu sınır; dil, tema, benzerlik, süreç yönetimi, yayın periyodu ve yayın ilkeleri odağında birbirinden bağımsız bir şekilde ayrı ayrı uygulanmaktadır. UYAD, konu/tema itibariyle yönetim bilimleri alanındaki teorik ve uygulamalı makaleleri kabul etmektedir. UYAD, tür olarak multi-disipliner, uluslararası ve hakemli bir dergidir. Yayın dili olarak Türkçe ve İngilizce dillerinde makaleler kabul etmektedir. Dergi yılda dört sayı (Mart - Haziran - Eylül - Aralık) periyodunda yayın yapmaktadır. Makalelerin ortalama değerlendirme süresi 2 aydır . Değerlendirme sürecinde " çift kör hakem " uygulaması vardır. Tüm çalışmalar " Turnitin " intihal programı ile ön kontrol sürecinden geçirilmektedir. UYAD, muhtelif ulusal ve uluslararası indeksler tarafından dizinlenmektedir. Dergi tüm kullanıcılar için " sınırsız açık erişimli " olma politikasını benimsemiştir. Dergi, tüm süreçlerde ve uygulamalarında hukuk kuralları ile etik değerlere bağlı bir şekilde faaliyetlerini gerçekleştirmektedir.	The UYAD journal is scope is only publishes peer-reviewed scientific articles. This limit is applied separately, independently of each other, focusing on language, theme, similarity, process management, publication period, and publication principles. UYAD accepts theoretical and applied articles in the management/administration sciences by subject or theme. UYAD is a multi-disciplinary, international, and peer-reviewed journal. Articles in Turkish and English are accepted as publication languages. The journal publishes four issues per year (March - June - September - December). The average evaluation period for articles is 2 months . The evaluation process includes a " double-blind referee " practice. All studies are pre-checked with the " Turnitin " plagiarism program. UYAD is indexed by various national and international indexes. The journal has adopted the policy of " unlimited open access " for all users. The journal conducts its activities in accordance with legal and ethical principles in all processes and practices.
Ücret Bilgisi / Fee Information	
UYAD bilimsel amaçları doğrultusunda kurulmuş bir dergi olup, asli amacı ticari faaliyet gerçekleştirmek değildir. Yazarlardan çalışmalarının yayınlanması için herhangi bir ücret talep edilmemektedir. Ayrıca yazarlara ve hakemlere de bir ücret ödemesi yapılmamaktadır. Dergi ile ilgili aşağıdaki hizmet ve uygulamalar tamamen ücretsiz olup, hiçbir ad altında bir ek ücret alımı/ödemesi yapılmaz.	UYAD is a journal established for scientific purposes, and its primary purpose is not to carry out commercial activities. The authors don't charge a fee for publication of their works. There is also no payment for authors and referees. The Journal offers the following services and applications completely free of charge, with no additional fees under any name.
UYAD dergisi hakemlik ve editörlük süreçleri, mizanpaj ve yayın basımı (sayfa veya renk ücretleri) için herhangi bir ek ücret talep etmemektedir.	The UYAD journal does not charge any additional fees for referee and editing processes, layout, or publication printing (page or color fees).
UYAD dergisi yazarlara, hakemlere, editörlere ve kurul üyelerine herhangi bir ücret ödememektedir.	The UYAD journal does not pay any fees to authors, referees, editors, or board members.
UYAD dergisindeki makalelerin okunması ve indirilmesi tamamen ücretsizdir. UYAD dergisi, araştırma literatürüne ücretsiz erişimi teşvik eden Budapeşte Açık Erişim Girişimini (BOAI: Budapest Open Access Initiative https://www.budapestopenaccessinitiative.org/translations/turkish-translation) imzalamış ve bu girişimde açıklanmış olan Açık Erişim İlkeleri'ni kabul etmiştir. NOT: UYAD adına BOAI ilkeleri yayıncı " Mehmet Mecek " tarafından imzalanmıştır. Sorgulama linki: https://www.budapestopenaccessinitiative.org/sign/signatures/	Reading and downloading articles in UYAD Journal is completely free. The UYAD journal has signed the Budapest Open Access Initiative (BOAI: Budapest Open Access Initiative, https://www.budapestopenaccessinitiative.org/translations/turkish-translation), which promotes free access to research literature, and has accepted the Open Access Principles outlined in this initiative. NOTE: On behalf of UYAD, the BOAI principles are signed by the owner " Mehmet Mecek " Inquiry link: https://www.budapestopenaccessinitiative.org/sign/signatures/
UYAD dergisindeki tüm eserler " Dergipark " Dergi Sistemi üzerinden ve şirket özel veri depolama sistemi üzerinden arşivlenmektedir. Ayrıca derginin dizinlendiği indekslere de bu konuda süresiz ve tam izin verilerek daha çok depolanma olanağı oluşturulmaktadır. Ayrıca	All works in the UYAD journal are archived through the Dergipark Journal System and the company's private data storage system. In addition, indefinite and full permission is given to the indexes where the journal is indexed, thus creating more storage opportunities. Also,

“researchgate” vb. bilimsel depolama alanlarında da özel depolamalar yapılmaktadır. Bu depolama işlemleri ve erişimleri için kişilerden bir ücret istenmemektedir.	special storage is made in special scientific storage areas like "researchgate" . There are no fees for these storage operations or access.
UYAD dergisi abonelik ücreti talep etmeyen açık erişimli bir dergidir.	The UYAD journal is an open-access journal that does not charge a subscription fee.
UYAD dergisi makalelerin profesyonel kalitede reproduksiyonlarına ihtiyaç duyanlar için yeniden baskı hizmeti sunmamaktadır.	The UYAD journal does not offer reprint services for those who need professional-quality reproductions of articles.

Lisans Bilgisi / License Information

UYAD dergisi kurulduğu andan itibaren tüm akademik makaleleri Creative Commons Atıf (CC BY-NC-ND 4.0) lisansı kapsamında yayınlamaya başlamıştır. Bu lisans, tüm içeriğin kullanıcıya veya kurumuna ücretsiz olarak sunulduğu anlamına gelir. Yayıncı, Açık Erişim'in etkili bir şekilde çalışması için lisanslama yoluyla kullanıcı haklarının ve telif hakkı sahipliğinin açık olması gerektiğine inanmaktadır. Kullanıcılar, yayıncıdan veya yazardan önceden izin almaksızın makalelerin tam metinlerini okuyabilir, indirebilir, kopyalayabilir, dağıtabilir, yazdırabilir, arayabilir veya bunlara bağlantı verebilir veya başka herhangi bir yasal amaç için kullanabilir. Bu durum, Budapeşte Açık Erişim Girişimi'nin (BOAI) açık erişim tanımına ve “Creative Commons Atıf (CC BY-NC-ND 4.0)” lisansı kapsamına uygundur. Yapılan bu lisanslama ile dergi materyallerinin kullanımı aşağıda belirtilen şekillerde gerçekleştirilebilecektir:	The UYAD journal has started to publish all academic articles under the Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND 4.0) license since its establishment. This license means that all content is available free of charge to the user or their institution. The publisher believes that for Open Access to work effectively, user rights and copyright ownership must be clear through licensing. Users may read, download, copy, distribute, print, search for, or link to the full text of articles, or use them for any other lawful purpose without prior permission from the publisher or author. This is in accordance with the Budapest Open Access Initiative's (BOAI) definition of open access and the scope of the "Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND 4.0)" license. With this license, journal materials can be used in the following ways:
Erişim: Açık erişim, yayınların çevrimiçi olarak herkese ücretsiz olarak ve yeniden kullanımla ilgili birkaç kısıtlamayla erişilebilir olmasıdır. Araştırmanın sınırsız bir şekilde yayılması özellikle yazarlar, okuyucular ve fon sağlayıcılar için önemlidir. Dergi “<i>açık erişimli</i>” olup, yayınlanan bilimsel yazılara kullanıcı veya kurumlar ücretsiz olarak erişebilecektir. Derginin açık erişim politikaları tüm paydaşlar tarafından titizlikle uygulanması esas alınmaktadır.	Access: Open access means publications are available to anyone online, free of charge, and with few restrictions on reuse. The unrestricted dissemination of research is especially important for authors, readers, and funders. The journal is "<i>open access</i>", and users or institutions can access scientific articles free of charge. The journal's open access policies are based on meticulous implementation by all stakeholders.
Arama Yapmak / Okumak / Kopyalamak: Dergide yer alan tüm makaleler için üçüncü kişilerin arama/tarama yapması, makaleleri okuması ve kopyalaması konusunda tam ve sınırsız bir serbestlik söz konusudur. Ancak bu hak ve yetki “<i>ticari</i>” amaçlı olamaz.	Searching / Reading / Copying: There is full and unlimited freedom for third parties to search, scan, read, and copy the articles in the journal. However, this right and authority cannot be for “<i>commercial</i>” purposes.
Paylaşım ve Depolama: Lisans koşullarına uymak kaydıyla makaleler herhangi bir formatta kopyalanabilir ve fiziksel/dijital ortamlarda serbestçe paylaşılabilir. Özellikle yazarlar makalenin çıktısını PDF belgesi olarak indirebilirler. Yazarlar makalenin kopyalarını meslektaşlarına herhangi bir ambargo olmaksızın gönderebilirler. Ayrıca yayımlanmış makalelerini bağlı buldukları kurum ve kuruluşların fiziksel/elektronik depolarına serbestçe yükleyebilirler. Yayımlanmış çalışmalarını researchgate, academia vb. depolama özelliği bulunan platformlarda asıl kaynağı belirtmek ve link eklemek kaydıyla paylaşabilirler. Bilimsel indeks ve veri tabanları dergide yayımlanmış çalışmalarını açık erişim politikalarına uymak kaydıyla dizeleyebilirler. Ticari kazanç elde etme amaçlı paylaşımlar ve depolamalar bu kapsamda değildirler.	Sharing and Storage: Articles can be copied in any format and shared freely in physical or digital media, provided that the license conditions are adhered to. In particular, authors can download the printout of the article as a PDF document. Authors can send copies of the article to their colleagues without any embargo. They can also freely upload their published articles to their affiliated institutions' physical or electronic repositories. Researchers can choose to publish their published works in a variety of academic journals and other platforms. They can share it on platforms with storage features, provided that they indicate the original source and add a link. Scientific indexes and databases can index studies published in the journal, provided that they comply with open access policies. Sharing and storing for commercial gain are not included in this scope.
Ticari Kullanım Yasağı: Dergide yayımlanmış makaleler ve dergiye ait diğer tüm dokümanlar ile veriler yayıncının yazılı izni olmadan ticari bir amaçla kullanılamaz.	Prohibition of Commercial Use: Articles published in the journal and all other documents and data belonging to the journal cannot be used for commercial purposes without the written permission of the publisher.
Uyarılma: Dergi, yazarlara yeniden uyarılma (<i>karıştır, aktar ve mevcut eserin üzerine inşa et</i>) konusunda bir sınırlama getirmemektedir. Ancak yazar bu konuda hukuksal, bilimsel, etik vd. kurullar ile ilkelere uymak zorundadır.	Adaptation: The journal does not impose any limitations on authors' ability to re-adapt (<i>mix, transfer, and build upon existing work</i>). However, the author must comply with the legal, scientific, ethical, or other rules and principles related to this subject matter.
Atıf: Dergide yayımlanmış makalelere hukuk kuralları, bilimsel teamüller ve etik ilkeler çerçevesinde atıfta bulunulabilir. Bunun için ayrıca izin almaya gerek yoktur. Ancak yapılan alıntılar ve	Citation: Articles published in the journal can be cited within the framework of legal rules, scientific practices, and ethical principles. There is no need to get additional permission for this. However, for

yönlendirmeler için mutlaka usulüne uygun atıf yapılmalı ve kaynak açıkça belirtilmelidir.	quotations and directions, proper attribution must be made, and the source must be clearly stated.
Ambargo Süresi: Dergiye gönderilen makale metinlerinin ilk hali, düzenlenmiş halleri, yayına kabul hali ve yayınlanmış versiyonları için dergi tarafından herhangi bir ambargo süresi YOKtur.	Embargo Period: The journal does not impose an embargo period on the initial version, edited versions, acceptance for publication, and published versions of the article texts submitted to the journal.
Telif vd. Haklar: Bu lisanstaki hiçbir şey, bir yazarın çalışmalarının bütünlüğünü ve sahipliğini koruma hakkını bozamaz veya kısıtlamaz. Dergide yayınlanan tüm makalelerin ilk yayın hakkı yayıncıya aittir. Ancak yazar(lar)ın eserleri ile ilgili kullanma, depolama, bağlantı oluşturma, kullanma, yayma vd. hakları konusunda bir engel bulunmamaktadır. Telif hakları ile ilgili yayıncı ve yazar arasında "Telif Hakkı Devir Sözleşmesi" düzenlenmesi esas olup, bu sözleşmenin yazar(lar) tarafından yayın sürecinden önce imzalanması zorunludur.	Copyright et al. Rights: Nothing in this license impairs or restricts an author's right to maintain the integrity and ownership of their work. The publisher owns the first publication rights. However, the authors have the right to use, store, link, exploit, and disseminate their works. The publisher and the author must prepare a "Copyright Transfer Agreement" to protect copyrights, and the author(s) must sign this agreement before the publication process begins.
Etik İlkeler ve Yayın Politikaları / Ethical Principles and Publication Policies	
UYAD dergisi Etik İlkeleri ve Yayın Politikaları "yayın etiği", "yayıncının etik sorumlulukları", "yazarların etik sorumlulukları", "hakemlerin etik sorumlulukları", "editör ve alan editörlerinin etik sorumlulukları", "yayın kurulunun etik sorumlulukları", "intihal ve etik dışı davranışlar" ile "Etik İlkeler Uymayan Durumun Editöre Bildirilmesi" başlıkları altında aşağıda belirtilmiştir.	The UYAD journal Ethical Principles and Publication Policies "publication ethics", "ethical responsibilities of the publisher", "ethical responsibilities of authors", "ethical responsibilities of referees", "ethical responsibilities of editors and field editors", "ethical responsibilities of the editorial board", "plagiarism and unethical behavior" and "notifying the editor of situations that don't comply with ethical principles" are stated below.
1. Yayın Etiği	1. Publication Ethics
UYAD dergisi'nin yayın süreçleri, bilginin bilimsel yöntemle yansız biçimde üretilmesi, geliştirilmesi ve paylaşılmasına dayanır. Hakemli makaleler, bilimsel yöntemin uygulanmasını, yansızlığı sağlayan çalışmalardır. Bilimsel üretimin gerçekleştirilmesinde yayın sürecinin tüm bileşenlerinin; yayıncı, editörler, yazarlar, hakemler ve okuyucuların etik ilkelere uymaları gerekir. Bu kapsamda UYAD 'ın yayın etiği ile açık erişim politikası da, Yayın Etiği Komitesi'nin (Committee on Publication Ethics, COPE) açık erişimde yayınladığı kılavuzlar ve politikalar doğrultusunda (Örneğin "Yayın Etiği Komitesi (COPE) Davranış Kuralları ve Dergi Editörleri İçin En İyi Uygulama Kılavuzları; "Code of Conduct and Best Practice Guidelines for Journal Editors" ve "COPE Best Practice Guidelines for Journal Editors") yayın sürecinin tüm bileşenlerinin etik ilkelere uymasını gerektirmektedir. UYAD Dergisi, araştırma ve yayın etiği konusunda ulusal ve uluslararası standartlara bağlıdır. Basın Kanunu, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu ile Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi'ne uymaktadır. UYAD, Committee on Publication Ethics (COPE), Directory of Open Access Journals (DOAJ), Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA), Open Access Association of Medical Editors (WAME) tarafından yayınlanan Uluslararası Etik Yayıncılık İlkeleri'ni benimsemiştir. UYAD Dergisi, yayın etiği kapsamında tüm paydaşlarından aşağıdaki etik sorumlulukları taşımasını beklemektedir. Aşağıda yer alan etik görev ve sorumluluklar, başta açık erişim olarak Committee on Publication Ethics (COPE) tarafından yayınlanan rehberler ve politikalar dikkate alınarak hazırlanmıştır. Dergi, aşağıdaki hukuk normlarına ve ilkelerine uymayı taahhüt eder;	The UYAD journal's publication processes are based on impartial production, development, and sharing of information using the scientific method. Refereed articles are studies that ensure the application of the scientific method and impartiality. All components of the publication process involved in the realization of scientific production—the publisher, editors, authors, referees, and readers—must adhere to ethical principles. In this context, the UYAD implements its publication ethics and open access policy in accordance with the open access guidelines and policies published by the Committee on Publication Ethics (COPE), such as the "Committee on Publication Ethics (COPE,) Code of Conduct and Application Guides of Best Practices for Journal Editors, and "COPE Best Practice Guidelines for Journal Editors". These guidelines and policies mandate that all components of the publication process adhere to ethical principles. The UYAD Journal adheres to national and international standards for research and publication ethics. It complies with the Press Law, the Law on Intellectual and Artistic Works, and the Directive on Scientific Research and Publication Ethics for Higher Education Institutions. UYAD has adopted the International Ethical Publishing Principles published by the Committee on Publication Ethics (COPE), the Directory of Open Access Journals (DOAJ), the Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA), and the World Association of Medical Editors (WAME). UYAD Journal expects all its stakeholders to bear the following ethical responsibilities within the scope of publication ethics. The Committee on Publication Ethics (COPE), primarily through open access, has published guidelines and policies that have shaped the ethical duties and responsibilities listed below. The journal undertakes to comply with the following legal norms and principles:
• Basın Kanunu (Ulusal Mevzuat) • Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (Ulusal Mevzuat) • Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi (Ulusal Mevzuat) • Akademik Yayıncılıkta Şeffaflık ve En İyi Uygulama İlkeleri	• Press Law (National Legislation) • Intellectual and Artistic Works Law (National Legislation) • Higher Education Institutions Scientific Research and

(Uluslararası Kriterler) - COPE - DOAJ - OASPA - WAVE • <u>Türkiye Editörler Çalıştayı Kararları (Ulusal Kriterler)</u> NOT: Makalelerde kullanılan verilerin manipüle edilmesi, çarpıtılması ve uydurma verilerin kullanılması gibi durumlar tespit edilirse, makale yazarının çalıştığı kuruma bu durum resmi yollardan bildirilecek ve makale red edilecektir. Bilimsel dergimiz, editörya ve/veya hakemler tarafından verilen dönütlere göre yazarlardan analiz sonuçlarına ilişkin çıktı dosyalarını isteme hakkına sahiptir.	Publication Ethics Directive (National Legislation) • Transparency and Best Practice Principles in Academic Publishing (International Criteria)- COPE- DOAJ- OASPA- WAVE • Turkish Editors' Workshop Decisions (National Criteria) NOTE: If situations such as manipulation, distortion and use of fabricated data in the articles are detected, this situation will be notified officially to the institution where the article author works and the article will be rejected. Our scientific journal has the right to request output files of the analysis results from the authors, based on the feedback given by the editor and/or referees.
2. Yayıncının Etik Sorumlulukları	2. Ethical Responsibilities of the Publisher
UYAD dergisi, Yayıncı Mehmet Meccek tarafından yayımlanmaktadır. YönetimPark, ticari amaçla kurulmuş bir tüzel kişidir. Yayıncının etik sorumlulukları aşağıdaki gibidir: • Yayıncı, UYAD'da makale yayımlama sürecinde karar merciiinin ve hakemlik sürecinin editörün sorumluluğu olduğunu kabul eder. Bu noktada editörler, hakemler ve yayın kurulu üzerinde bir etki/baskı unsuru oluşturmazlar. • Yayıncı, şeffaf bir makale değerlendirme sürecinin gerçekleştirilebilmesi için ihtiyaç duyulan dergi yönetim sisteminin kurulmasını sağlar. • Yayıncı, derginin web sayfasında derginin açık, elektronik ve ücretsiz erişimini sağlar. Akademik yayıncılığa ilişkin her türlü bilimsel suiistimal, atıf çeteciliği ve intihalle ilgili önlemleri alma sorumluluğuna sahiptir.	The UYAD Journal is published by Mehmet Meccek is a legally established entity that operates for commercial purposes. The ethical responsibilities of the publisher are as follows: • The publisher accepts that the decision-making and referee processes in the process of publishing articles in UYAD are the responsibility of the editor. At this point, they do not create any influence or pressure on editors, referees or the editorial board. • The publisher ensures the installation of the journal management system necessary to carry out a transparent article evaluation process. • The publisher ensures that the journal is open on the journal's web page., provides electronic and free access. • It has the responsibility of taking precautions against all kinds of scientific misconduct, citation fraud, and plagiarism regarding academic publishing.
3. Yazarların Etik Sorumlulukları	3. Ethical Responsibilities of Authors
UYAD dergisine gönderilen makalelerin özgün çalışmalar olması gerekmektedir. UYAD Dergisi'ne makale başvurusu yapan yazar(lar)ın etik sorumlulukları; • Yazar(lar), başka yerde yayımladıkları ya da yayımlanmak üzere gönderdikleri bir makalesini, aynı anda birden fazla makalesini UYAD Dergisi'ne göndermemelidir. • Yazar(lar), UYAD Dergisi'ne özgün makale göndermelidir. • Yazar(lar), makale yazımı sırasında yararlandıkları kaynaklara etik ilkeler doğrultusunda doğru biçimde yollama (atıf) yapmalıdır. • Makaleye katkı sağlamayan kişilerin adı, yazar olarak yazılmamalı, yayımlanmak üzere başvurusu yapılan bir makalenin yazar sırasını değiştirme, yazar çıkartma, yazar ekleme önerilmemelidir. • Yayınlanma başvurusu yapılan makaleyle ilgili çıkar çatışması-çıkar birliği olan kişileri editörlere bildirmelidir. • Değerlendirme sürecinde yazar(lar)dan makalelerine ilişkin bilgi ya da ham veri istenmesi durumunda beklenen bilgileri Editörlere sunmalıdır. • Yazar(lar), makalelerinde kullandıkları verilerin kullanım haklarına, araştırma-çözümlemelerle ilgili izinlerin ya da üzerinde araştırma yaptıkları katılımcıların onayının alındığını belgelemelidirler. • Yazar(lar), değerlendirme ve erken görünüm aşamasındaki ya da elektronik ortamda yayımlanmış makalesiyle ilgili hatayı fark ettiklerinde bilgi vermek, düzeltmek ya da geri çekmek için editörlere iletişime geçmesi gerekir.	Articles submitted to the UYAD must be original works. The author(s) who submit an article to the UYAD Journal bear the following ethical responsibilities: • UYAD Journal authors should not submit previously published, under consideration, or multiple articles. • The author(s) must submit an original article to the UYAD Journal. • According to ethical principles, the author(s) must correctly refer to the sources they used while writing the article. • Individuals who don't contribute to the article should not be listed as the authors. Don't recommend changing the author order, removing, or adding authors to an article for publication. • People with a conflict of interest or community of interest regarding the article applied for publication should be notified by the editors. • During the evaluation process, if the editors ask the author(s) for information or raw data about their article, they must provide the requested information. • When the author(s) notice an error regarding their article, which is at the evaluation and early appearance stage or published electronically, they must contact the editor to inform, correct, or withdraw it. • The author(s), should upload documents to the system that show they have received ethics committee approval for research that requires a board decision and requires collecting data through quantitative or qualitative methods such as experiments, surveys,

• Yazar(lar), etik kurul kararı gerektiren deney, anket, ölçek, görüşme, gözlem, odak grup çalışması gibi nicel ya da nitel yöntemlerle veri toplamayı gerektiren araştırmalar için etik kurul onayı aldığını; etik kurul adı, karar tarihi ve sayısı aday makalenin ilk-son sayfasında ve yöntem bölümünde belirtmeli, etik kurul kararını gösteren belgeyi makalenin başvurusuyla birlikte sisteme yüklemelidir. Ayrıca olgu sunumlarında aydınlatılmış olur/onam formunun alındığına ilişkin bilgiye makalede yer vermelidir. • Yazar(lar), veri toplama sürecinde etik ilkelere özen gösterdiklerinin kanıtlarını (<i>başkalarının ölçek, anket, fotoğraf gibi belgelerinin kullanılması için kendilerinden izin alınması gibi</i>) makale içinde sunmalıdır. Makalelerde araştırma ve yayın etiği ile fikir ve sanat eserleri için telif hakları düzenlemelerine uyulduğu belirtilmelidir. Araştırma insan ve hayvan denekler üzerinde gerçekleştirilmiş ise araştırmacının uluslararası bildiriler, kılavuzlar vb uygun gerçekleştirildiği bildirilmelidir. • Yazar(lar)dan derleme makaleler için etik kurul onayı istenmez. Bununla birlikte etik kurul kararı gerektirmeyen makalelerde de, etik kurul kararının gerekmediği, makalenin ilk-son sayfasında ve yöntem bölümünde belirtilmelidir. • Makalelerde yararlanılan tüm kaynaklar (<i>yazarlar, çevrimiçi sayfalar, kişisel görüşmeler vb.</i>) için doğru ve uygun bir şekilde kaynak gösterilmelidir. • Dergiye gönderilen makalelerin başka bir dergiye gönderilmediği belirtilmeli ve Telif Hakkı Devir Formu doldurulmalıdır. • Makaleye fikren katkıda bulunmayan kişiler yazar olarak belirtilmemelidir. • Gönderilen makaleye ilişkin çıkar çatışmaları belirtilmeli ve nedeni açıklanmalıdır. • Yazarların, hakem sürecindeyken çalışmalarına ilişkin ham verileri editörler kuruluna iletmesi istenebilir. Bu durumda yazarların ham verilerini editörler kuruluyla paylaşmaları beklenmektedir. Yazarlar, yayımlanan bir makaleye ilişkin verileri 5 yıl süreyle saklamakla yükümlüdürler. • Yazarlar çalışmalarında bir hata tespit ettiklerinde editörü ve editörler kurulunu bilgilendirmeli, düzeltme ya da geri çekme süreci için işbirliği kurmalıdırlar.	scales, interviews, observations, and focus group studies. The first and last pages of the candidate article, as well as the method section, should include the name of the ethics committee, decision date, and number. Additionally, upload the document confirming the ethics committee decision to the system alongside the article application. The article should also include information about the receipt of an informed consent form in case presentations. • In the article, the author(s) must provide evidence that they pay attention to ethical principles during the data collection process (<i>such as obtaining permission from others to use documents such as scales, surveys, and photographs</i>). Articles must adhere to research and publication ethics, as well as copyright regulations for intellectual and artistic works. If the research was conducted on human and animal subjects, it should be stated that the research was carried out in accordance with international declarations, guidelines, etc. • Ethics committee approval is not requested from the author(s) for compilation articles. However, articles that do not require an ethics committee decision should explicitly state this on the first and last pages of the article, as well as in the method section. • All sources in the article (authors, online pages, individual meetings, etc.) must be cited. • It should be stated that the articles sent to the journal have not been sent to another journal, and the Copyright Transfer Form must be filled out. • People who don't contribute intellectually to the article should not be listed as authors. • Conflicts of interest regarding the submitted article should be stated, and the reasons should be explained. • Authors may be asked to submit raw data regarding their work to the editorial board while they are in the referee process. In this case, authors are expected to share their raw data with the editorial board. Authors are obliged to keep the data regarding a published article for 5 years. • When authors detect an error in their work, they must inform the editor and the editorial board and cooperate in the correction or retraction process.
4. Hakemlerin Etik Sorumlulukları	4. Ethical Responsibilities of Referees
UYAD Dergisi'ne gönderilen tüm makaleler çift taraflı kör hakemlik süreci ile değerlendirilmektedir. Çift taraflı kör hakemlik, yansız, nesnel ve bağımsız bir değerlendirme sürecinin sağlanabilmesi için yazarların hakemlerden, hakemlerin de yazarlardan gizli tutulması anlamına gelmektedir. Hakemlere makaleler değerlendirilmek üzere dergi yönetim sisteminden iletilmektedir. Hakemlerin, makalenin yayımlanabilir olup olmadığına ilişkin kararları ve bu kararlarına ilişkin gerekçelerini içeren bir form doldurmaları gerekmektedir. UYAD Dergisi'nin hakemlerinin etik sorumlulukları ve rolleri aşağıda belirtildiği gibidir; • Hakemlerin yalnızca uzmanlık alanlarına ilişkin makalelere hakemlik yapmaları gerekmektedir. • Hakemlerden çıkar çatışmaları bulunmayan makalelere hakemlik yapmayı kabul etmeleri beklenmektedir. Hakemler herhangi bir çıkar çatışması fark ettiklerinde editörü bilgilendirmeli ve ilgili makalenin hakemliğini yapmayı reddetmelidirler. • Hakemler makaleleri yansız ve nesnel olarak değerlendirmelidirler. • Hakemlerin değerlendirdikleri makalelere ilişkin Hakem Değerlendirme Formu'nu doldurmaları gerekmekte, çift taraflı kör hakemlik sürecine zarar vermemek için formlarda isimlerini	All articles submitted to the UYAD Journal are evaluated through a double-blind referee process. Double-blind refereeing ensures an unbiased, objective, and independent evaluation process by keeping the authors and reviewers secret from each other. Articles are forwarded to the referees through the journal management system for evaluation. Referees are required to fill out a form containing their decisions on whether the article is publishable and the reasons for their decisions. The UYAD Journal's referees have the following ethical responsibilities and roles of the referees of the UYAD Journal are as follows: • Referees must evaluate the articles related to their field of expertise. • Referees are expected to agree to referee articles that are free from conflicts of interest. When reviewers become aware of any conflict of interest, they should inform the editor and decline to referee the relevant article. • Referees must evaluate the articles impartially and objectively. • Referees must complete the Referee Evaluation Form for each article they evaluate, ensuring double-blind refereeing. They are expected not to indicate their names on the forms in order not to harm the process. Referees are required to explicitly state their

belirtmemeleri beklenmektedir. Hakemlerin değerlendirdikleri makalenin yayımlanabilir olup olmadığına ilişkin kararları ile kararlarına ilişkin gerekçelerini de bu formda belirtmeleri gerekmektedir. Hakemlerin önerilerinde kullandıkları üslubun kibar, saygılı ve bilimsel olması gerekmektedir. Hakemler saldırgan, saygısız ve öznel kişisel yorumlardan kaçınmalıdırlar. Hakemlerin bu tür bilimsel olmayan yorumlarda buldukları tespit edildiğinde yorumlarını yeniden gözden geçirmeleri ve düzeltmeleri için editör ya da editörler kurulu tarafından kendileriyle iletişime geçilebilmektedir. Hakemlerin kendilerine verilen süre içerisinde değerlendirmelerini tamamlamaları gerekmekte ve burada belirtilen etik sorumluluklara uymaları beklenmektedir. Hakemler, değerlendirmeyi yansızlık ve gizlilik içinde yapmalıdır. Bu ilke gereğince inceledikleri makaleleri değerlendirme sürecinden sonra yok etmeli, ancak yayımlandıktan sonra kullanılmamalıdır. Uyrak, cinsiyet, dinsel inanç, siyasi inanç ve ticari kaygılar, değerlendirmenin yansızlığını bozmalıdır. Hakemler değerlendirmesini kabul ettikleri makaleyi süresi içinde değerlendirmelidirler.	decisions on whether the article they evaluate is publishable or not, along with the reasons for their decisions, in this form. The tone used by referees in their suggestions must be polite, respectful, and scientific. Referees must avoid offensive, disrespectful, and subjective personal comments. When referees are found to make such unscientific comments, they may be contacted by the editor or the editorial board to reconsider and correct their comments. Referees are required to complete their evaluations within the time given to them and are expected to comply with the ethical responsibilities specified here. Referees must make the evaluation impartially and confidentially. In accordance with this principle, they should destroy the articles they review after the evaluation process and use them only after they are published. Nationality, gender, religious belief, political belief, and commercial concerns should not impair the impartiality of the evaluation. Referees must evaluate the article they have accepted within the deadline.
5. Editör ve Alan Editörlerinin Etik Sorumlulukları	5. Ethical Responsibilities of Editors and Field Editors
Editörün, Yayın Etiği Komitesi'nin (<i>Committee on Publication Ethics – COPE - https://publicationethics.org/</i>) yayınlamış olduğu "COPE Dergi Editörleri için Etik Davranışlar ve En İyi Uygulamalar Kılavuzu" (<i>Code of Conduct and Best Practice Guidelines for Journal Editors – COPE https://publicationethics.org/files/Code_of_conduct_for_journal_editors_Mar11.pdf</i>) ve "COPE Dergi Editörleri için En İyi Uygulamalar Kılavuzu"nda (<i>COPE Best Practice Guidelines for Journal Editors - https://publicationethics.org/files/u2/Best_Practice.pdf</i>) yer alan ve aşağıda listelenen etik sorumluluklara uyması gerekmektedir. Editör dergide basılan tüm makalelerden sorumludur. Editörün etik görevleri ve sorumlulukları aşağıdaki gibidir; Editörler, hakemlerin, yazar(lar)ın, araştırmacı, uygulayıcı ve okuyucuların bilgi gereksinimlerini karşılamaya gerektiğinde dönüt vermeye, yayın sürecinde düzeltme, açıklama gerektiren konularda açıklık ilkelerine göre davranmaya çaba gösterirler. Editörler, makalelerin yayımlanmasına karar verirken, makalelerin özgün olmasına, bilimsel alanyazına, okuyucu, araştırmacı ve uygulayıcılara katkı sağlamasına özen gösterirler. Editörler, makalelerle ilgili olumlu ya da olumsuz karar verirken, makalelerin özgün değeri, alana katkısı, araştırma yönteminin geçerli ve güvenilirliği, anlatımın açıklığı ile derginin amaç ve kapsamını göz önünde tutarlar. Editörler, başvurusu yapılan makalelerin önemli sorunu olmadığı sürece ön değerlendirme aşamasına alır, olumlu hakem önerilerini göz önünde bulundurur, ciddi sorun olmadıkça önceki editör(ler)ce verilen kararları değiştirmezler. Editörler, derginin yayın politikaları arasında bulunan kör hakemlik ve değerlendirme süreci politikalarını uygular, hakemlerin kimlik bilgilerini gizli tutar, her makalenin yansız ve süresi içinde değerlendirilmesini sağlarlar. Editörler, hakemleri zamanında dönüş ve performans gibi ölçütlerle değerlendirmelidir. Hakemlere teşvik ve motive edici ifadeler kullanılmalı, hakemlerle içerik tartışmasına girmemelidir. Editörler, makaleleri alan editörleri ve hakemlerin uzmanlık alanlarını dikkate alarak gönderir, değerlendirmelerin yansız ve	Editor(s) should implement these guides such as "<i>COPE Ethical Conduct and Best Practices Guide for Journal Editors (https://publicationethics.org/files/Code_of_conduct_for_journal_editors_Mar11.pdf)</i>" and "<i>COPE Best Practice Guidelines for Journal Editors</i>" (https://publicationethics.org/files/u2/Best_Practice.pdf) published by the <i>The Editor's Committee on Publication Ethics (COPE - https://publicationethics.org/)</i> The editor is responsible for all articles published in the journal. The ethical duties and responsibilities of the editor are as follows: Editors strive to meet the information needs of referees, author(s), researchers, practitioners, and readers, to provide feedback when necessary, and to act in accordance with the principles of openness on issues that require correction and clarification during the publication process. When deciding to publish articles, editors take care to ensure that the articles are original and contribute to the scientific literature, readers, researchers, and practitioners. When making positive or negative decisions about articles, editors consider the original value of the articles, their contribution to the field, the validity and reliability of the research method, the clarity of the expression, and the purpose and scope of the journal. Editors take the submitted articles to the preliminary evaluation stage as long as there are no significant problems, they take into account the positive referee suggestions, unless there are serious problems, they don't change the decisions made by the previous editor(s). Editors implement the journal's blind referee and evaluation process policies, maintain the confidentiality of the referees' identities, and guarantee the impartial and timely evaluation of each article. Editors should evaluate respondents according to criteria such as on-time return and performance. They should use encouraging and motivating expressions with the referees, not engage in content discussions with them. Editors send the articles by taking into account the field editors and the referees' areas of expertise, and supporting the

bağımsız yapılmasını desteklerler.

- Editörler, makalenin yansız değerlendirilmesi için editörler, hakemler ve yazar(lar) arasındaki çıkar çatışması-çıkar birliği olup olmasını göz önüne alırlar.
- Dergi sahibi, yayıncı ve diğer hiçbir politik ve ticari unsur, editörlerin bağımsız karar almalarını etkilemez. Editörler bu konuda bir etki altında kaldıklarını hissettiklerinde süreci durdururlar. Etki unsurları tamamen ortadan kalkmadan süreç yönetimlerine devam etmezler. Bu konuda yayın kurulu uyarılır.
- Editörler, alan editörlerinin kör hakemlik sürecini yürütmelerinde dikkatli davranmaları için yardımcı olurlar, kör hakemliği ihlal edecek hususlarda onları bilgilendirirler ve gerektiğinde uyarırlar.
- Editörler, hakem havuzunun geniş bir yelpazeden oluşması ve sürekli güncellenmesi için arayış içinde olurlar.
- Editörler, akademik görgü kurallarına uymayan ve bilimsel olmayan değerlendirmeleri engellerler.
- Editörler, dergi yayın süreçlerini yayın politikaları ve kılavuzlara uygun işletilmesini sağlar, süreçte görev alanları yayın politikaları konusundaki gelişmelerden bilgilendirir, gerektiğinde eğitim programı hazırlarlar.
- Editörler, yayın sürecinde görev alanlar herkesle etkili bir iletişim içinde olur, belirli aralıklarla toplantılar düzenlerler.
- Editörler, değerlendirilen makalelerdeki kişisel verilerin korunmasını sağlarlar; yazar, hakem ve okuyucuların bireysel verilerini korurlar.
- Editörler; makalelerde insan ve hayvan haklarının korunmasına özen gösterirler, makalenin katılımcılarının açık onayının belgelendirilmesini önemserler, makalenin katılımcılarına ilişkin etik kurul onayı, deneysel araştırmalarda izinleri olmadığında makaleyi reddederler.
- Dergi başeditörü, etik ihlalden şüphelenirse veya bir ihlal iddiası olursa harekete geçmekle yükümlüdür. Bu görev hem yayınlanmış hem de yayınlanmamış makaleleri kapsar.
- Editörler; görevi kötüye kullanmaya karşı önlem alırlar. Görevi kötüye kullanmaya yönelik yakınmalar olduğunda, nesnel bir soruşturma yaparak, konuyla ilgili bulguları paylaşırlar.
- Editörler, makalelerdeki hata, tutarsızlık ya da yanlış yönlendirmelerin düzeltilmesini sağlarlar.
- Editörler, yayınlanan makalelerin fikri mülkiyet hakkını korur, ihlal olması durumunda derginin ve yazar(lar)ın haklarını savunurlar. Ayrıca yayımlanan makalelerin içeriğinin başka yayınların fikri mülkiyet haklarını ihlal etmemesi konusunda gerekli önlemleri alırlar; özgünlük-benzerlik denetimini yaparlar.
- Editörler, Dergide yayımlanan makalelere yönelik tutarlı eleştirileri dikkate alırlar, eleştirilen makalelerin yazar(lar)ına yanıt hakkı tanırırlar.
- Editörler olumsuz sonuçları içeren çalışmalarını da göz önünde bulundururlar.
- Editörler, Dergiye iletilen yakınmaları, şikâyet ve talepleri inceleyerek gerekli açıklamaları yaparlar.
- Editörler, hakemlerin değerlendirme aşamasında ihtiyaç duyacakları bilgi ve rehberleri sağlamakla yükümlüdür.
- Editörler, reddedilen makalelerde yazarla olan diyaloglarda mümkün olduğunca nezaketli cevap verir ve ret gerekçelerini mutlak surette maddeler halinde ifade eder.

evaluations to be made impartially and independently.

- Editors consider whether there is a conflict of interest or community of interest between the referees and the author(s).
- The journal owner, publisher, and any other political or commercial element don't affect the independent decision-making of the editors. When editors perceive such influence, they halt the process. They refrain from proceeding with process management until they have completely eradicated the influencing factors. The editorial board has been warned about this.
- Editors assist field editors in carrying out the blind peer review process with caution. They inform them about issues that could violate blind refereeing and provide warnings when necessary.
- Editors strive to maintain a diverse and continuously updated referee pool.
- Editors should prevent unscientific evaluations that do not comply with academic etiquette.
- Editors make sure the journal publication processes follow the publication policies and guidelines, keep those in charge informed about changes to the policies during the process, and create training programs as needed.
- Editors communicate effectively with everyone involved in the publication process, and they organize meetings at regular intervals.
- Editors ensure that personal data is protected in the articles they evaluate. They protect the individual data of authors, referees, and readers.
- Editors pay attention to the protection of human and animal rights in articles. They care about documenting the explicit consent of the participants in the article; they reject the article when there is no ethics committee approval or permission for experimental research.
- The chief editor of the journal is obliged to take action if he/she suspects or alleges an ethical violation. This role covers both published and unpublished articles.
- Editors take precautions against abuse of power. When there are complaints about abuse of power, it conducts an objective investigation and shares the relevant findings.
- Editors make sure to correct any errors, inconsistencies, or misdirections in the articles.
- Editors protect the intellectual property rights of the published articles, and ensure that there is no infringement. If this happens, they defend the journal and author's rights. They also take the necessary precautions to ensure that the content of the published articles does not violate the intellectual property rights of other publications. Therefore, they verify the articles for originality and similarity.
- Editors take into account consistent criticisms of the articles published in the journal and give the author(s) of the criticized articles the right to respond.
- Editors also take into consideration studies containing negative results.
- Editors examine the complaints and requests submitted to the journal and make the necessary explanations.
- Editors examine the complaints and requests submitted to the journal and make the necessary explanations.
- Editors must supply the referees with the necessary information and guidelines during the evaluation phase.

	• Editors respond as politely as possible in the dialogues with the author(s) of rejected articles, and they definitely express the reasons for rejection in bullet points.
6. Yayın Kurulunun Etik Sorumlulukları	6. Ethical Responsibilities of the Editorial Board
UYAD dergisi yayın kurulu; Baş editör, varsa ikinci editör ve yardımcıları, dil editörü, yazım editörü, varsa istatistik editörü, yayın editörü vd. kişilerden oluşur. Yayın kurulunun oluşturulması yayıncı ve editörün ortak sorumluluğundadır. Dergi yayın kurulunun etik görevleri ve sorumlulukları aşağıdaki gibidir; • Dergi yayın kurulu, dergide süreci tamamlanan her makalenin dergi yayın politikaları/ilkelere, ulusal/uluslararası mevzuat, etik kurallar, uluslararası standartlar ve akademik teamüllere uygun olarak yayınlanmasından sorumludur. • Yayın Kurulu, dergiye gönderilen çalışmaların tüm süreçlerinden sorumludur. Bu çerçevede ekonomik ya da politik kazançlar göz önüne alınmaksızın karar verici kişiler editörlerdir. • Makalelerin değerlendirme süreci sonunda KESİN KABUL/RED kararını açıklamak yayın kurulunun sorumluluğundadır. Bu sorumluluk ve görevi yerine getirirken şeffaf ve objektif olurlar. İlgili görev, yayın kurulu başkanı ve/veya kurulun doğal üyesi olan editör üzerinden gerçekleştirilir. • Makalelerin kesin KABUL/RED kararını vermek genel olarak editörlerin görev ve sorumluluğundadır. Ancak, makalenin yayınlanması kararını vermek yayın kurulunun yetki ve sorumluluğundadır. Yayına kabul edilen makalelerin hangi sayıda ve sırada yer alacağı yayın kurulunca belirlenir. Bu konudaki ilke ve kurallar yine kurul tarafından tespit edilir. Makalelerin yayına kabul edilmesinde KESİN KABUL/RED kararları (hakemlerin, editörün ve alan editörünün görüşleri) esas alır. Makul ve açıklanabilir bir neden olmadan aksi yönde karar alınmaz. Bununla birlikte yayın kurulu ihtiyaç duyarsa makale yazar(lar)ından ek güncelleme talebinde bulunabilir. • Yayın kurulu almış olduğu kararları sorumlu yazara sistem üzerinden açıklayıcı bir şekilde iletirler. Bu konuda kendilerine yapılan dönütlere açıklayıcı ve makul cevap verirler. Bu görevi, yayın kurulunun doğal üyesi olan editör üzerinden de gerçekleştirebilirler. • Dergi yayın kurulu, makale değerlendirme sürecinde hakemlik yapan bilim insanları için “<i>hakemlik belgesi</i>” düzenler ve bu belgelerin elektronik ortamda ilgililerine iletilmesini sağlar. Bu görev, yayın kurulu başkanı ve/veya kurulun doğal üyesi olan editör üzerinden gerçekleştirilir. • Derginin yayın politikaları ve temel ilkeleri yayın kurulu tarafından belirlenir. Bu ilke ve politikaların belirlenmesinde mevzuat ve etik ilkeleri ile akademik teamüller esas alınır. • Derginin yayın periyotları, görevlendirmeleri, yayın bilgileri, indeks başvuruları, akademik işbirlikleri vd. yönetsel süreçler yayıncı ve editör ile birlikte yayın kurulunun sorumluluğundadır. Yayın kurulu, bu bağlamda üzerine düşen sorumluluk ve görevleri yerine getirir. • Yayın kurulu, derginin içerik, teknik ve görsel bakımdan eksik ve aksaklıklarına karşı kayıtsız kalmaz, bu kapsamda ortaya çıkan olumsuzlukları ilgililerine zaman kaybetmeden iletir. Eksiklik ve aksaklıkların giderilip giderilmediğini periyodik olarak kontrol eder. • Yayın kurulu, belirli periyotlarda ve/veya ihtiyaç duyulan durumlarda toplanarak görev ve sorumlulukları kapsamında görüşme yaparlar. Her üyenin eşit oy hakkı bulunur. Tüm üyeler görüşlerini serbestçe ifade ederler. Hiçbir üye, diğer(ler)i üzerinde manüple edici söz ve davranışlarda bulunamaz. Kararlar	The editorial board of the UYAD journal comprises the chief editor, a second editor, and any additional assistants, such as a language editor, spelling editor, statistics editor, publication editor, etc. The formation of the editorial board is the joint responsibility of the publisher and the editor. The ethical duties and responsibilities of the journal's editorial board are as follows: • The journal editorial board is responsible for the publication of every article completed in the journal in accordance with the journal publication policies and principles, national and international legislation, ethical rules, international standards, and academic practices. • The Editorial Board is in charge of overseeing all processes related to the submission of works to the journal. In this context, editors are the decision-makers, regardless of economic or political gains. • It is the responsibility of the editorial board to announce the FINAL ACCEPTANCE/REJECTION decision at the end of the evaluation process of the articles. They are transparent and objective while fulfilling their responsibilities and duties. The chairman of the editorial board and/or the editor, who is a natural member of the board, undertake the relevant task. • It is generally the duty and responsibility of the editors to make the final ACCEPT/REJECTION decision of the articles. However, it is the editorial board's authority and responsibility to decide on the article's publication. The editorial board determines the number and order of articles accepted for publication. The board determines the principles and rules relevant to this issue. The acceptance of articles for publication is based on FINAL ACCEPT/REJECTION decisions (the opinions of the referees, editor, and field editor). A decision to the contrary is not taken without a reasonable and explainable reason. However, if necessary, the editorial board may request additional updates from the article author(s). • The editorial board communicates its decisions to the responsible author through the system in a descriptive manner. They give descriptive and reasonable answers to the feedback given to them on this subject. This task can also be performed by the editor, who is a natural member of the editorial board. • The journal editorial board issues "<i>referee certificates</i>" for the scientists who serve as referees during the article evaluation process and ensures the electronic transmission of these documents to the relevant parties. The chairman of the editorial board or the editor, who is a natural member of the board, carry out this duty. • The editorial board determines the journal's publishing policies and basic principles. Legislation, ethical principles, and academic practices serve as the basis for determining these principles and policies. • The journal's publication periods, assignments, publication information, index applications, and academic collaborations etc. are all under the editorial board's jurisdiction. The editorial board, together with the publisher and editor, is responsible for administrative processes. In this context, the editorial board fulfills its responsibilities and duties. • The editorial board is not indifferent to the deficiencies and defects of the magazine in terms of content, technique, and visuality. It conveys the negativities that arise in this context to the relevant parties without wasting time. Periodically, it verifies the correction of deficiencies and malfunctions. • The editorial board meets at certain periods and/or when necessary

"oy çokluğu" ilkesine göre alınır. • Yayın kurulu, kendi içerisinde "<i>yayın kurulu başkanı</i>" seçer. Yayın kurulu, başkan tarafından temsil edilir. Yayın kurulu başkanının görevi bırakması durumunda, yeni başkan seçilinceye kadar baş editör kurula başkanlık eder. • Yayın kurulunda "<i>yazım editörü</i>" bulunur. Yazım editörü dergiye gelen makalenin dergi şablonuna yerleştirilmesi, makalenin dergi yazım kurallarına uygun olarak yazılmasını kontrol etmekle görevlidir. Bu konuda yazar tarafından güncelleme yapılmasını talep edebilir. • Yazım kontrolünden sonra makalelerin turnitin intihal programı üzerinden benzerlik kontrolü yapılır. • Yayın kurulu ve intihal/benzerlik kontrolünden sonra makalenin İngilizce gramer ve anlatım kontrolü yapılır. Bunun için yayın kurulunda en az bir "<i>dil editörü</i>" bulunur. İhtiyaç halinde bu sayı artırılabilir. • Önkontrol işlemlerinin son aşamasında analizli çalışmalar için bir "<i>istatistik editörü</i>" bulundurulabilir. • Makale yayım süreci işlemlerini kontrol etmek ve editöre yardımcı olmak amacıyla dergi yayın kurulu tarafından "<i>yayın editörü</i>" atanır. • Yayın sürecinde makalenin dil, anlatım ve şekilsel unsurlarının son kontrolünün yapılması için "<i>son okuma görevlisi</i>" atanır. • Yayın kurulu üyeleri görevlerini yerine getirirken objektif, eşitlikçi, adaletli, şeffaf ve ilkeli olmayı kabul ederler. Görev ve sorumluluklarını en ideal şekil ve sürede yerine getirirler. Yayın kuruluna karşı görevlerini aksatmamayı ilke edinirler. • Dergide Yayın Kurulu'nun talebi üzerine ek ya da özel sayı yayımlanabilir. Ek/Özel sayı, belirli bir temada ve/veya kongre bildirimlerinden oluşur. Ek/Özel sayılar yayımlanmadan önce özel olarak duyurulur. Bu sayıların süreç yönetimi vd. hususlardaki sorumluluğu editördedir. Ancak bu sayılarda konuk editör de görev alabilir. Genel sayılar için belirlenen tüm kurallar, ilkeler ve politikalar özel/ek sayılar için de geçerlidir. Ek/Özel sayıdaki sayfa numaraları, yıl içindeki düzenli sayılardan farklı şekilde numaralandırılır. Ek/Özel sayı adedi; normal periyodun 1/3'ünden fazla olamaz. • Dergide Yayın Kurulu'nun talebi üzerine armağan sayısı yayımlanabilir. Armağan sayıları, özel veya ek sayı statüsünde kabul edilmez. Normal sayı olarak numaralandırılır.	and holds discussions within the scope of their duties and responsibilities. Each member has equal voting rights. All members express their opinions freely. No member can use manipulative words or behavior toward the other(s). Decisions are taken according to the principle of "<i>majority vote</i>". • The editorial board elects the "<i>chairman of the editorial board</i>" among itself. The editorial board is represented by the president. In the event of the editorial board chairman's resignation, the editor-in-chief assumes leadership of the board until a new chairman emerges. • There is a "<i>writing editor</i>" on the editorial board. The writing editor is in charge of aligning the article with the magazine template and ensuring its adherence to the journal's writing guidelines. The writing editor may request an update on this issue. • After the spelling check, the articles are checked for similarity through the Turnitin plagiarism program. • After the editorial board and plagiarism/similarity check, the English grammar and expression of the article are checked. For this purpose, there is at least one "<i>language editor</i>" on the editorial board. This number can be increased if necessary. • A "<i>statistics editor</i>" may be employed for analytical studies at the final stage of the pre-flight process. • A "<i>publication editor</i>" is appointed by the journal editorial board to control the article publication process and assist the editor. • During the publication process, a "<i>final reading officer</i>" is appointed to take final control of the language, expression, and formal elements of the article. • Editorial board members agree to be objective, egalitarian, fair, transparent, and principled while performing their duties. They fulfill their duties and responsibilities in the most ideal way, at the most ideal time. They adopt it as a principle to not neglect their duties to the editorial board. The editorial board may request the publication of additional or special issues in the journal. A supplementary or special issue consists of a specific theme and/or congress papers. Special announcement of additional/special issues are made before they are published. The responsibilities of these special issues belong to the editor. However, guest editors may also take part in these issues. All rules, principles and policies established for general issues also apply to special/additional issues. Page numbers in special issues are numbered differently than regular issues throughout the year. Number of special issues can't be more than 1/3 of the normal period. • The gift issue may be published in the journal upon the request of the Editorial Board. Gift issues are not accepted as special or additional issues. They are numbered as regular numbers.
7. Bilim ve Danışma Kurulunun Etik Sorumlulukları	7. Ethical Responsibilities of the Science and Advisory Board
<i>UYAD</i> dergisi bilim ve danışma kurulu; dünyanın farklı yerlerinden ve doktorasını tamamlamış bilim insanları arasından seçilir. Bilim ve danışma kurulunun oluşturulması yayıncı, editör ve yayın kurulunun ortak sorumluluğundadır. Kurulun asli görevi, ihtiyaç duyulan durumlarda editör, yayın kurulu ve yayıncı için danışma görevini yerine getirmektir. Dergi bilim ve danışma kurulunun etik görevleri ve sorumlulukları aşağıdaki gibidir; • Dergi ilke ve politikalarının belirlenmesi ile güncellenmesi durumlarında dergi yayıncısına, yayın kuruluna ve editörüne bilimsel açıdan danışmanlık yapar. Bu kapsamda görev ifa ederken etik ilkeler, mevzuat ve akademik teamüllere bağlı kalırlar. • Görevlerini yerine getirirken dergi paydaşları ile herhangi bir	The UYAD journal's scientific and advisory board is selected from scientists who have completed their doctorates and from various parts of the world. Establishing the scientific and advisory boards is the responsibility of the publisher, editor, and editorial board. The primary duty of the board is to fulfill its advisory role for the editor, editorial board, and publisher when needed. The ethical duties and responsibilities of the journal's scientific and advisory boards are as follows: • They offer scientific consultation to the journal's publisher, editorial board, and editor, assisting them in determining and updating the journal's principles and policies. In this context, they adhere to ethical principles, legislation, and academic practices while performing their duties.

menfaat çatışmasına girmezler. • Dergiyi, bireysel menfaatlerine aracı etmezler. • Dergi üzerinden herhangi bir menfaat elde etmezler. Tamamen gönüllülük esasına göre kurulda yer alırlar. • Dergi ile ilgili yaptıkları danışmanlık toplantıları, görüşmeler vb. etkinlikler ile bu etkinliklerde alınan kararlar hakkında gizlilik ilkesine uyarlar. Bu kapsamdaki bilgi, belge vd. unsurları üçüncü kişiler karşısında açıklamazlar. Dergi ile ilgili gördükleri tüm hatalar, eksiklikler ve aksaklıkları bireysel ya da kurul halinde zaman kaybetmeden yayıncı, editör veya yayın kuruluna bildirirler.	• They do not enter into any conflict of interest with the journal stakeholders while performing their duties. • They do not use the journal as a tool for their individual interests. • They don't derive any benefit from the journal. They join the board on voluntarily. • They adhere to the principle of confidentiality about consultancy meetings, interviews, and other activities related to the journal and decisions taken in these activities. The documents related to activity such as information, documents, and so on aren't disclosed to third parties. They report all errors, deficiencies, and malfunctions they find in the journal to the publisher, editor, or editorial board, individually or collectively, without wasting any time.
8. İntihal ve Etik Dışı Davranışlar	8. Plagiarism and Unethical Behaviors
UYAD Dergisi'ne gönderilen tüm makaleler basılmadan önce Turnitin (https://www.turnitin.com/) yazılım programı ile taranmaktadır. Benzerlik oranı %25 ve altında olan makaleler yayına kabul edilir. Bu oranı aşan makaleler ayrıntılı olarak incelenir ve gerekli görülürse gözden geçirilmesi ya da düzeltilmesi için yazarlara geri gönderilir veya tespit edilmesi durumunda intihal ya da etik dışı davranışlar nedeniyle yayımlanması reddedilir. Aşağıda etik dışı bazı davranışlar listelenmiştir; • Çalışmaya fikren katkıda bulunmayan kişilerin yazar olarak belirtilmesi. • Çalışmaya fikren katkıda bulunan kişilerin yazar olarak belirtilmemesi. • Makale yazarın yüksek lisans/doktora tezinden ya da bir projeden üretilmişse bunun belirtilmemesi. • Dilimleme yapılması yani, tek bir çalışmadan birden fazla makale yayımlanması. • Gönderilen makalelere ilişkin çıkar çatışmalarının bildirilmemesi. • Çift taraflı kör hakemlik sürecinin deşifre edilmesi. • Destek alınarak yürütülen araştırmalar sonucu yapılan yayınlarda destek veren kişi, kurum veya kuruluşlar ile bunların katkılarını belirtmemesi. • Henüz sunulmamış veya savunularak kabul edilmemiş tez veya çalışmaların, sahibinin izni olmadan kaynak olarak kullanılması. • İnsan ve hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalarda etik kurallara uyulmaması. • Bilimsel araştırma için sağlanan veya ayrılan kaynakları, mekânları, imkânların ve cihazların amaç dışı kullanılması. • Akademik atama ve yükseltmelerde bilimsel araştırma ve yayınlarla ilişkin yanlış veya yanıltıcı beyanda bulunulması. • İntihal Yapmak: Başkalarının özgün fikirlerini, metotlarını, verilerini veya eserlerini bilimsel kurallara uygun biçimde atf yapmadan kısmen veya tamamen kendi eseri gibi göstermek, • Sahtecilik: Bilimsel araştırmalarda gerçekte var olmayan veya tahrif edilmiş verileri kullanmak, • Çarpıtmak: Araştırma kayıtları veya elde edilen verileri tahrif etmek, araştırmada kullanılmayan cihaz veya materyalleri kullanılmış gibi göstermek, destek alınan kişi ve kuruluşların çıkarları doğrultusunda araştırma sonuçlarını tahrif etmek veya şekillendirmek, • Tekrar Yayımlamak: Mükerrer yayınlarını akademik atama ve yükseltmelerde ayrı yayınlar olarak sunmak,	All articles sent to the UYAD journal are scanned with the Turnitin (https://www.turnitin.com/) software program before printing. Articles with a similarity rate of 25% or less are accepted for publication. Articles exceeding this rate are examined in detail and, if necessary, sent back to the authors for review or correction. If detected, they are rejected for publication due to plagiarism or unethical behavior. Some unethical behaviors are listed below: • Listing as authors those who made no intellectual contributions to the study. • Not listing authors who made intellectual contributions to the study. • Failure to specify whether the paper originated from a Project or the author's master or doctorate thesis. • Doing slicing. That is publishing more than one article from a single study. • Not declaring conflicts of interest regarding the submitted articles. • Deciphering the double-blind referee process. • Not mentioning individuals, institutions or organizations and their contributions providing support and their contributions in publications resulting from supported research. • Using theses or studies that have not yet been presented or defended and accepted as a source without the permission of the owner. • Failure to comply with ethical rules in research conducted on humans and animals. • Misuse of resources, spaces, facilities and devices provided or allocated for scientific research. • Making false or misleading statements about scientific research and publications during academic appointments and promotions. • Plagiarism: Presenting others' original ideas, methods, data, or works as one's own, in whole or in part, without citing them in accordance with scientific rules, • Forgery: The use of falsified or non-existent data in scientific research. • Distorting: The act of falsifying research records or data obtained, presenting devices or materials not used in the research as if they were, and manipulating the research results to align with the interests of those receiving support. • Republishing: Assigning duplicate publications to academic journals and presenting them as distinct publications in promotional campaigns. • Slicing: Dividing the results of a research into parts in a way that

• Dilimleme Yapmak: Bir araştırmanın sonuçlarını, araştırmanın bütünlüğünü bozacak şekilde ve uygun olmayan biçimde parçalara ayırıp birden fazla sayıda yayımlayarak bu yayınları akademik atama ve yükselmelerde ayrı yayınlar olarak sunmak, • Haksız Yazarlık: Aktif katkısı olmayan kişileri yazarlar arasında dâhil etmek veya olan kişileri dâhil etmemek, yazar sıralamasını gereksiz ve uygun olmayan bir biçimde değiştirmek, aktif katkısı olanların isimlerini sonraki baskılarda eserden çıkartmak, aktif katkısı olmadığı halde nüfuzunu kullanarak ismini yazarlar arasında dâhil ettirmek. UYAD Dergisi, aşağıdaki veya benzeri konularda suistimal iddialarıyla karşılaştığında COPE akış şemalarını (https://publicationethics.org/files/Full_set_of_flowcharts_Turkey_2017%20%281%29.pdf) uygulamayı kabul ve taahhüt eder. • Tekrar yayından şüphelenildiğinde yapılacaklar • İntihalden şüphelenildiğinde yapılacaklar • Uydurma verilerden şüphelenildiğinde yapılacaklar • Yazarlık değişikliği taleplerinde yapılacaklar • Açıklanmamış çıkar çatışması durumundan şüphelenildiğinde yapılacaklar • Haksız veya hediye yazarlıktan şüphelenildiğinde yapılacaklar • Bir yazıda etik probleminden şüphelenildiğinde yapılacaklar • Etik ihlal şüphesi e-posta vb. ile doğrudan haber verildiğinde yapılacaklar • Sosyal medya aracılığıyla etik ihlal şüphesi duyurulduğunda yapılacaklar	violates the integrity of the research in an inappropriate manner and publishing them in more than one issue and presenting these publications as separate publications in academic appointments and promotions, • Unfair Authorship: Including people who don't have an active contribution among the authors or not including people who do, changing the author order in an unjustified and inappropriate way, removing the names of those who have an active contribution from the work in subsequent editions, and having his name included among the authors by using his influence even though he has no active contribution. UYAD Journal uses COPE flowcharts (https://publicationethics.org/files/Full_set_of_flowcharts_Turkey_2017%20%281%29.pdf) when faced with allegations of abuse on the following or similar issues. accepts and undertakes the practice. • Things to be done if there is suspect about republication. • Things to be done if there is suspect about plagiarism. • Things to be done if there is suspect about fabricated data? • Things to be done if there is request for a change of authorship? • Things to be done if there is suspect about undisclosed conflicts of interest . • Things to be done if there is suspect about unfair or gifted authorship? • Things to be done if there is suspect about article contains an ethical problems. • Things to be done in case of suspicion of an ethical violation is reported via email, etc. • Things to be done in case of suspicion of an ethical violation is reported via social media .
9. Etik İlkeler Uymayan Durumun Editöre Bildirilmesi	9. Reporting a Situation That Does Not Comply with Ethical Principles to the Editor
UYAD Dergisi'nde alan editörler, hakemler, yazarlar vd. paydaşlar ile ilgili etik ilkeler uymayan bir davranış ya da değerlendirme sürecindeki, erken görünümdeki ya da yayımlanmış bir makale ilgili etik olmayan bir durumla karşılaşılması durumunda meceklife@gmail.com adresine ileti yoluyla bildirilmesi gerekir.	If any behavior that does not comply with ethical principles is encountered regarding the editors, referees, authors, etc. stakeholders in UYAD Journal, or an unethical situation is encountered regarding an article in the evaluation process, in early view, or in a published article, it should be reported to meceklife@gmail.com by e-mail.
İntihal / Benzerlik Politikaları / Plagiarism / Similarity Policies	
Başkalarının özgün fikirlerini, metotlarını, verilerini veya eserlerini bilimsel kurallara uygun biçimde atıf yapmadan kısmen veya tamamen kendi eseri gibi göstermek İntihal olarak değerlendirilmektedir. Ancak başkalarına ait fikir, metot, veri, eser vb. unsurların kaynak gösterilmesine rağmen doğrudan (birebir ya da çok fazla aynı olarak) aktarılması nedeniyle ortaya çıkan durum benzerlik olarak adlandırılmaktadır. İntihal eylemi bir suç olmakla birlikte, benzerlik eylemi bir usulsüzlük (şekilsel eksiklik/hata) olarak değerlendirilir. İntihal eyleminde oranın önemi yoktur. Küçük/az oranda olması bile suç olup, kabul edilemez. Benzerlik fiili ise şekilsel bir hata/eksiklik olup, oransal ve/veya lokal olarak düzeltme gerektirir. UYAD dergisi açısından akademik yayıncılığa ilişkin her türlü bilimsel suistimal, atıf çeteciliği ve intihalle ilgili önlemleri alma sorumluluğuna sahiptir. UYAD Dergisi İntihal / Benzerlik Politikaları genel olarak aşağıda belirtilmiştir. Buna göre;	It is considered plagiarism to present the original ideas, methods, data, or works of others as one's own, in whole or in part, without citing them in accordance with scientific rules. However, the transfer of ideas, methods, data, works, etc. belonging to others directly by citing (either exactly or very much the same) is called similarity. While the act of plagiarism is a crime, the act of similarity is considered an irregularity (a formal deficiency or error). In the act of plagiarism, the ratio does not matter. Even a small amount is accepted as a crime, and it is unacceptable. The act of similarity is a formal error/omission and requires proportional and/or local correction. UYAD journal has the responsibility of taking precautions against all kinds of scientific misconduct, citation fraud, and plagiarism regarding academic publishing. UYAD Journal Plagiarism and Similarity Policies are generally stated below: • Authors must ensure that they submit their original articles to the

• Yazarlar, orijinal yazılarını UYAD Dergisi'ne teslim ettiklerinden emin olmalıdırlar. • Yazarlar, makalelerini hukuk kuralları, etik ilkeler, akademik teamül, dergi politikaları vb. kurallara uygun olarak hazırlamak zorundadırlar. Bu kurallar kapsamında benzerlik ve/veya intihal olarak belirlenen tutum ve davranışlardan uzak durmaları gerekmektedir. • UYAD Dergisi yazarlara makalelerini sisteme yüklemeye önce intihal/benzerlik açısından kontrol etmek için intihal/benzerlik tespit araçlarını kullanmalarını önerir. Benzerlik/intihal ile ilgili bu öntespit, süreç işlemlerinin gereksiz yere uzamasına engel olacaktır. • Çalışmanın dergi sistemine yüklendiği anda yazarların dergi ile ilgili benzerlik/intihal ilkelerini bildikleri ve bunlara uygun bir şekilde çalışmalarını hazırlayarak sisteme yükledikleri kabul edilir. • Diğer araştırmacıların çalışmalarına uygun şekilde atıfta bulunmak veya alıntı yapmak yazar(lar)ın sorumluluğundadır. • Kör hakemlik sürecinden önce editörler, intihal tespit aracı (<i>Turnitin, iThenticate: Plagiarism Detection Software</i>) kullanarak tüm makaleleri intihal açısından kontrol ederler. • UYAD tarafından yapılan genel uygulama: Yazım kontrolünden sonra makalelerin turnitin intihal programı üzerinden benzerlik kontrolü yapılır. Benzerlik oranı %25 ve altında olan makaleler yayına kabul edilir. Bu oranı aşan makaleler ayrıntılı olarak incelenir ve gerekli görülürse gözden geçirilmesi ya da düzeltilmesi için yazarlara geri gönderilir veya tespit edilmesi durumunda intihal ya da etik dışı davranışlar nedeniyle yayımlanması reddedilir. Tezden üretilen makalelerde makul olmak şartıyla benzerlik oranı %30'a kadar artırılabilir. Yine mevzuat analizi ya da yoğun mevzuat normlarının aktarıldığı çalışmalarda oranlar ile ilgili sınırlar makul olmak şartıyla artırılabilir. Bu konuda karar editörlere ve yayın kuruluna aittir. • Makalenin genel benzerlik/intihal oranının yanı sıra benzeşen cümle ve görseller de dergi editörleri tarafından incelenir. Makul sayılmayacak kısımların güncellenmesi/düzeltilmesi yazar(lar)dan istenir. • UYAD olarak alıntı yapılan kaynakların belirli eserler üzerinde yoğunlaştırılmamış olması beklenir. Bu nedenle aynı kaynak ile benzerlik oranının %3 sınırını geçmemesi gerekmektedir. Tezden üretilen çalışmalardaki asıl kaynak (tez) benzerlik oranı bu kural dışında bırakılmıştır. Yine hukuk normları, sözleşmeler, temel raporlar vb. kural grupları için bir sınır öngörülmemektedir. Bu hususta ortaya çıkan değerlendirmeler akademik teamüllere göre editörler tarafından yapılmaktadır. • Tarama yapılırken makalenin şablona yerleştirilir ve dergi yazım kurallarına uygun halde olduğu kontrol edilir. Makalenin yazar bilgileri de dâhil olmak üzere hiçbir kısmı çıkartılmadan tarama işlemi gerçekleştirilir. Ancak benzerlik/intihal oranının tespit edilmesinde "<i>Kaynakça</i>" dikkate alınmamaktadır. Bu nedenle rapor hazır olduğunda "<i>bibliyografyayı çıkar</i>" seçeneği işaretlenerek rapor güncellenir. İntihal sorunu yaşayan yazılar yazarlarına iade edilir ve gerekli işlemler ivedilikle yapılır. • İntihal/benzerlik şüphesi durumunda editör ve/veya yayın kurulu inceleme başlatır. Dergi 15 gün içinde açıklamalarını göndermek için yazar(lar)la iletişime geçer. Dergi, belirtilen süre içinde yazardan herhangi bir yanıt almazsa, yazarın bağlı olduğu üniversite/kurum ile iletişime geçerek iddianın araştırılmasını talep eder. • Editörler, intihal/benzerlik ile ilgili sorunlar keşfederlerse, hâlihazırda yayınlanmış makaleyi kaldırma hakkına sahiptirler. İlgili makalenin başlığına "<i>İntihal Edilmiş Makale</i>" ibaresi eklenir.	GSSB Journal. • Authors must submit their articles in accordance with the legal rules, ethical principles, academic practices, journal policies, etc. Within the scope of these rules, they must stay away from attitudes and behaviors determined as similarity and/or plagiarism. • UYAD Journal recommends authors to use plagiarism/similarity detection tools to check their articles for plagiarism/similarity before uploading them to the system. This preliminary determination of similarity/plagiarism will prevent the process from being unnecessarily prolonged. • As soon as the study is uploaded to the journal system, it is assumed that the authors know the similarity/plagiarism principles of the journal and that they have prepared their work in accordance with these and uploaded it to the system. • It is the responsibility of the author(s) to appropriately cite or quote the work of other researchers. • Before the blind review process, editors check all articles for plagiarism using the plagiarism detection tool (<i>Turnitin, iThenticate: Plagiarism Detection Software</i>). • General practice by UYAD: After the spelling check, the articles are checked for similarity through the Turnitin plagiarism program. Articles with a similarity rate of 25% or less are accepted for publication. Articles exceeding this rate are examined in detail and, if necessary, the article sent back to the authors for review or correction, or if detected. They are rejected for publication if plagiarism or unethical behavior is detected. In articles produced from the thesis, the similarity rate can be increased up to 30%, if it is reasonable. Again, in studies where legislation analysis or intensive legislation norms are conveyed, the limits on rates can be increased, if they are reasonable. The decision on this matter belongs to the editors and the editorial board. • In addition to the general similarity/plagiarism ratio of the article, similar sentences and images are also examined by the journal editors. The author(s) are requested to update/correct the parts that are not considered reasonable. • It is expected that the sources cited as UYAD are not concentrated on specific works. For this reason, the similarity rate with the same source should not exceed the 3% limit. The similarity rate to the main source (thesis) in studies produced from the thesis is excluded from this rule. Again, for legal norms, contracts, basic reports, etc. there is no limit. The resulting evaluations in this regard are made by the editors according to academic practices. • When scanning, the article is placed in the template and checked to ensure that it complies with the journal's writing rules. The scanning process is carried out without removing any part of the article, including author information. However, the "References" are not considered in determining the similarity/plagiarism rate. Therefore, when the report is ready, the "remove bibliography" option is selected and the report is updated. Articles with plagiarism problems are returned to their authors and the necessary procedures are carried out immediately. • In case of suspicion of plagiarism/similarity, the editor and/or

• İntihal yaptığı tespit edilen yazarların dergi sistemi üzerindeki hesapları pasif hale getirilir. Dergi, ilgili yazarların gelecekteki tüm gönderilerini <u>2 yıl süreyle reddedecektir</u>. • Tespit edilen intihal/benzerlik durumu yazar(lar)ın çalıştığı kurumlar ile üst akademik kurumlara/kurullara bildirilir. • Benzerlik/intihal yapılan çalışma sahipleri, tespit edilen intihal durumu hakkında haklarını savunabilmeleri için haberdar edilir. • Yazarın, daha önceden yayınlanmış kendi eser(ler)ine yönelik benzer davranışları da bu kapsamda değerlendirilir.	editorial board initiates an investigation. The journal contacts the author(s) to send their comments within 15 days. If the journal does not receive any response from the author within the specified time, it contacts the university/institution to which the author is affiliated and requests that the claim be investigated. • If editors discover problems with plagiarism/similarity, they have the right to remove the already published article. The phrase "Plagiarized Article" is added to the title of the relevant article. • The accounts of authors who are found to have plagiarized are deactivated in the journal system. The journal <i>will reject all future submissions by the relevant authors for 2 years</i>. • Any detected plagiarism/similarity cases will be reported to the institutions where the author(s) work and to higher academic institutions/boards. • Authors are informed about the detected plagiarism situation if there is, so that they can defend their rights. • Similar behaviors of the author towards his own previously published work(s) are also evaluated in this context.

Gizlilik Bildirimi ve Kişisel Verilerin Korunması /

Privacy Statement and Protection of Personal Data

UYAD dergisi hukuk normları, etik ilkeler, akademik teamüller vb. kuralları da dikkate alarak "gizlilik ilkesini" ve "kişisel verilerin korunması ilkesini" benimseyerek çalışmalarını bu ilkeler kapsamında gerçekleştirmektedir. Bu kapsamda; • Dergi, faaliyetleri kapsamında gizlilik ilkesine uyacağını açıkça kabul ve beyan eder. • UYAD Dergisi; genel editörler, alan editörleri, kurul üyeleri, hakemler, yazarlar ve okuyucuların bireysel verilerini korumakla yükümlüdür. • UYAD Dergisi'nin web sitesine girilen yazarların adları, e-posta adresleri ve diğer bilgileri, münhasıran bu derginin belirtilen amaçları için kullanılacak ve başka hiçbir amaçla veya başka herhangi bir tarafın kullanımına sunulmayacaktır. • Dergi süreçlerinde kimlik bilgileri açıklanmaması gereken durumlarda bu kural her ne sebeple olursa olsun ihlal edilemez. • Makale değerlendirmelerinde "kör hakem" ilkesi gereği yazar(lar)ın bilgileri hakemlere, hakemlerin bilgileri de yazar(lar)a açıklanmaz. • Dergi, değerlendirilen çalışmalarda tüm canlıların (insan, hayvan, vd.) haklarının korunmasını sağlamakla yükümlüdür. Araştırmalarda kullanılan ve/veya veri elde edilen denekler, katılımcılar vs. için etik kurul onayı ile deneysel araştırmalara ilişkin izinlerin olmadığı durumlarda çalışmayı reddetmektedir. • Makale değerlendirme süreci esnasında sistemde yer alan veriler ilgili merciler dışında üçüncü kişiler ile paylaşılmaz. Kişisel veri güvenliği ilkeleri esas alınır. • Dergi, değerlendirilen çalışmalarda yer alan katılımcılara, deneklere ya da görsellere ilişkin kişisel verilerin korunmasını sağlamakla yükümlüdür. Çalışmalarda kullanılan bireylerin açık rızası belgeli olmadığı sürece çalışmayı reddedebilir. • UYAD dergisi kişisel ve kurumsal veri güvenliği ile gizlilik ilkelerini benimsediği için elde ettiği ya da kendisine haberdar edilen gizli bilgileri resmi makamlar dışında hiç kimse ile paylaşmaz. Bu konuda açıklamalarda bulunmaz. UYAD Dergisi, gizlilik ve kişisel verilerin korunması ilkesi kapsamında olası suiistimal ve görevi kötüye kullanma durumlarına karşı önlem almakla yükümlüdür. Bu fiiller ile ilgili şikâyetlerin	UYAD publishes articles on academic procedures, legal standards, and ethical guidelines. It follows the guidelines "principle of privacy" and the "principle of protection of personal data" in order to carry out its activity within the parameters of these principles. Within this particular framework; • The journal expressly accepts and declares that it will comply with the confidentiality principle within the scope of its activities. • The UYAD Journal are obliged to protect their individual data of general editors, field editors, board members, referees, authors and readers. • The names, e-mail addresses and other information of the authors entered on the website of the UYAD Journal will be used exclusively for the stated purposes of this journal and it won't be made available for any other purpose or for the use of any other party. • In cases where identity information should not be disclosed during journal processes, this rule cannot be violated for any reason. • In accordance with the "blind referee" principle in article evaluations, the information of the author(s) is not disclosed to the referees, and the information of the referees is not disclosed to the author(s). • The journal is obliged to ensure that the rights of all living things (human, animal, etc.) are protected in the studies evaluated. If there is no ethics committee approval for subjects, participants, etc. and permission for experimental research, the article will be rejected. • During the article evaluation process, the data in the system is not shared with third parties other than the relevant authorities. Personal data security principles are taken as basis. • The UYAD journal is obliged to ensure the protection of personal data regarding the participants, subjects or images included in the evaluated studies. Unless the explicit consent of the individuals used in the studies is documented, they may refuse to participate in the study. • Since UYAD journal adopts personal and corporate data security and confidentiality principles, it does not share the confidential information it obtains or is notified to anyone except official

belirlenmesi ve değerlendirilmesi hususunda özenli ve objektif bir süreç yönetmenin (inceleme yapmanın) yanı sıra, konuyla ilgili bulguların paylaşılması editörün ve yayın kurulunun sorumlulukları arasında yer almaktadır.	authorities. It does not make statements on this subject. The GSSB Journal is obliged to take precautions against possible abuse and malfeasance within the scope of the principle of confidentiality and protection of personal data. In addition to managing a meticulous and objective process (reviewing) in identifying and evaluating complaints regarding these acts, sharing the relevant findings is among the responsibilities of the editor and the editorial board.
Açık Erişim Politikası / Open Access Policy	
UYAD dergisi, açık erişim politikası benimsemektedir. Bu kapsamda dergi, Budapeşte Açık Erişim Girişimi'ni desteklemektedir. Bilimsel literatüre daha geniş ve daha kolay erişimin birçok derecesi ve türü vardır. Bu bildirmede açık erişim, “bilimsel literatürün İnternet aracılığıyla finansal, yasal ve teknik bariyerler olmaksızın, erişilebilir, okunabilir, kaydedilebilir, kopyalanabilir, yazdırılabilir, taranabilir, tam metne bağlantı verilebilir, dizinlenebilir, yazılma veri olarak aktarılabilir ve her türlü yasal amaç için kullanılabilir olması” anlamında kullanılmıştır. Çoğaltma-dağıtım üzerindeki kısıtlama ve bu alandaki telif hakkı rolü; kendi çalışmalarının bütünlüğünü kontrol etmeleri, düzgün şekilde tanınmaları ve alıntı yapılabilimleri için yazarlara verilmelidir. Bu nedenlerle UYAD Dergisi yayın kurulu tarafından kabul edilen açık erişim politikalarını https://www.budapestopenaccessinitiative.org/translations/turkish-translation adresinde bulabilirsiniz. Dergi materyallerine erişim ve kullanımı aşağıda belirtilen şekillerde gerçekleştirilebilecektir. Bu kapsamda; • Erişim: Açık erişim, yayınların çevrimiçi olarak herkese ücretsiz olarak ve yeniden kullanımla ilgili birkaç kısıtlamayla erişilebilir olmasıdır. Araştırmanın sınırsız bir şekilde yayılması özellikle yazarlar, okuyucular ve fon sağlayanlar için önemlidir. Dergi “açık erişimli” olup, yayınlanan bilimsel yazılara kullanıcı veya kurumlar ücretsiz olarak erişebilecektir. Derginin açık erişim politikaları tüm paydaşlar tarafından titizlikle uygulanması esas alınmaktadır. • Arama Yapmak / Okumak / Kopyalamak: Dergide yer alan tüm makaleler için üçüncü kişilerin arama/tarama yapması, makaleleri okuması ve kopyalaması konusunda tam ve sınırsız bir serbestlik söz konusudur. Ancak bu hak ve yetki “ticari” amaçlı olamaz. • Paylaşım ve Depolama: Lisans koşullarına uymak kaydıyla makaleler herhangi bir formatta kopyalanabilir ve fiziksel/dijital ortamlarda serbestçe paylaşılabilir. Özellikle yazarlar makalenin çıktısını PDF belgesi olarak indirebilirler. Yazarlar makalenin kopyalarını meslektaşlarına herhangi bir ambargo olmaksızın gönderebilirler. Ayrıca yayınlanmış makalelerini bağlı oldukları kurum ve kuruluşların fiziksel/elektronik depolarına serbestçe yükleyebilirler. Yayınlanmış çalışmalarını researchgate, academia vb. depolama özelliği bulunan platformlarda asıl kaynağı belirtmek ve link eklemek kaydıyla paylaşılabilirler. Bilimsel indeks ve veri tabanları dergide yayınlanmış çalışmalarını açık erişim politikalarına uymak kaydıyla dizinleyebilirler. Ticari kazanç elde etme amaçlı paylaşımlar ve depolamalar bu kapsamda değildirler. • Ticari Kullanım Yasağı: Dergide yayınlanmış makaleler ve dergiye ait diğer tüm dokümanlar ile veriler yayıncının yazılı izni olmadan ticari bir amaçla kullanılamaz. • Uyarılma: Dergi yazarlara yeniden uyarılma (<i>kariştir, aktar ve mevcut eserin üzerine inşa et</i>) konusunda bir sınırlama getirmemektedir. Ancak yazar bu konuda hukuksal, bilimsel, etik vd. kuralları ile ilkelere uymak zorundadır. • Atıf: Dergide yayınlanmış makalelere hukuk kuralları, bilimsel teamüller ve etik ilkeler çerçevesinde atıfta bulunulabilir. Bunun için ayrıca izin alamaya gerek yoktur. Ancak yapılan alıntılar ve yönlendirmeler için mutlaka usulüne uygun atıf yapılmalı ve	UYAD journal adopts an open access policy. In this context, the journal supports the Budapest Open Access Initiative. There are many degrees and types of broader and easier access to scientific literature. In this declaration, open access means “scientific literature can be accessed, read, saved, copied, printed, scanned, linked to the full text, indexed, transferred as data to software and used for all legal purposes through the Internet, without financial, legal and technical barriers”. Restriction on reproduction-distribution and the role of copyright in this field; should be given to authors so that they can check the integrity of their own work and be properly recognized and cited. For these reasons, you can find the open access policies accepted by the editorial board of the UYAD Journal at https://www.budapestopenaccessinitiative.org/translations/turkish-translation. Access and use of journal materials can be done in the following ways. In this context; • Access: Open access is when publications are available to anyone online, free of charge and with few restrictions on reuse. The unrestricted dissemination of research is especially important for authors, readers and funders. The journal is “open access” and published scientific articles can be accessed by users or institutions free of charge. The journal's open access policies are based on meticulous implementation by all stakeholders. • Searching / Reading / Copying: There is full and unlimited freedom for third parties to search / scan, read and copy the articles for all articles in the journal. However, this right and authority cannot be for “commercial” purposes. • Sharing and Storage: Articles can be copied in any format and shared freely in physical/digital media, provided that the license conditions are observed. In particular, authors can download the printout of the article as a PDF document. Authors can send copies of the article to their colleagues without any embargo. They can also freely upload their published articles to the physical/electronic repositories of the institutions and organizations to which they are affiliated. You can publish your published works in platforms with storage features such as; researchgate, academia etc., provided that they indicate the original source and add a link. Scientific indexes and databases can index studies published in the journal, provided that they comply with open access policies. Sharing and storing for commercial gain are not included in this scope. • Commercial Use Prohibition: Articles published in the journal and all other documents and data belonging to the journal cannot be used for commercial purposes without the written permission of the publisher. • Adaptation: The journal does not impose any restrictions to authors on re-adaptation (mix, transfer and build on existing work). However, the authors must comply with the legal, scientific, ethical etc. rules and principles. • Citation: Articles published in the journal can be cited within the framework of legal rules, scientific practices and ethical principles. There is no need to get additional permission for this. However, for quotations and directions, proper attribution must

kaynak açıkça belirtilmelidir. • Ambargo Süresi: Dergiye gönderilen makale metinlerinin ilk hali, düzenlenmiş halleri, yayına kabul hali ve yayınlanmış versiyonları için dergi tarafından herhangi bir ambargo süresi YOKtur. • Telif vd. Haklar: Bu lisanstaki hiçbir şey, bir yazarın çalışmalarının bütünlüğünü ve sahipliğini koruma hakkını bozmaz veya kısıtlamaz. Dergide yayınlanan tüm makalelerin ilk yayın hakkı yayıncıya aittir. Ancak yazar(lar)ın eserleri ile ilgili kullanma, depolama, bağlantı oluşturma, kullanma, yayma vd. hakları konusunda bir engel bulunmamaktadır. Telif hakları ile ilgili yayıncı ve yazar arasında “<i>Telif Hakkı Devir Sözleşmesi</i>” düzenlenmesi esas olup, bu sözleşmenin yazar(lar) tarafından yayın sürecinden önce imzalanması zorunludur. • Lisanslama: Yayıncı, açık erişimin etkili bir şekilde çalışması için lisanslama yoluyla kullanıcı haklarının ve telif hakkı sahipliğinin açık olması gerektiğine inanmaktadır. Bu kapsamda GSSB Dergisi, kurulduğu andan itibaren tüm akademik makaleleri Creative Commons Atıf (CC BY-NC-ND 4.0) lisansı kapsamında yayınlamaya başlamıştır. Bu lisans, tüm içeriğin kullanıcıya veya kurumuna ücretsiz olarak sunulduğu anlamına gelir. Beyan ve Sözleşme: UYAD dergisi, araştırma literatürüne ücretsiz erişimi teşvik eden Budapeşte Açık Erişim Girişimini (BOAI: Budapest Open Access Initiative https://www.budapestopenaccessinitiative.org/translations/turkish-translation) imzalamış ve bu girişimde açıklanmış olan Açık Erişim İlkeleri’ni kabul etmiştir. NOT: UYAD adına BOAI ilkeleri yayıncı olan “<i>Mehmet Mecek</i>” tarafından imzalanmıştır. Sorgulama linki: https://www.budapestopenaccessinitiative.org/sign/signatures/	be made and the source must be clearly stated. • Embargo Period: There is NO embargo period by the journal for the initial version, edited versions, acceptance for publication and published versions of the article texts sent to the journal. • Copyright and other rights: Nothing in this license impairs or restricts an author's right to maintain the integrity and ownership of their work. The first publication right of all articles published in the journal belongs to the publisher. However, there are no obstacles to their rights about the use, storage, linking, use, dissemination, etc. It is essential to prepare a "<i>Copyright Transfer Agreement</i>" between the publisher and the author and this agreement must be signed by the author(s) prior to publication. • Licensing: The publisher believes that user rights and copyright ownership must be clear through licensing for open access to work effectively. In this context, the GSSB Journal has started to publish all academic articles under the Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND 4.0) license since its establishment. This license means that all content is made available free of charge to the user or their institution. Declaration and Agreement: UYAD journal supports the Budapest Open Access Initiative (BOAI) https://www.budapestopenaccessinitiative.org/translations/turkish-translation, which promotes free access to research literature and accepted the Open Access Principles outlined in this initiative. NOTE: On behalf of the UYAD, the BOAI principles are signed by the publishing “<i>Mehmet Mecek</i>” Inquiry link: https://www.budapestopenaccessinitiative.org/sign/signatures/

Arşiv Politikası / Archive Policy

UYAD dergisi bir arşiv politikasına sahiptir. Faaliyetlerinde bu politikaya bağlı olup, dergi ile ilgili tüm paydaşların da bu politikalara uymasını talep etmektedir. Aksi durumların tespiti durumunda dergi yönetimi gerekli tedbir ve yaptırımları doğrudan uygular. Bu kapsamda; • Dergideki tüm eserler “<i>Dergipark Dergi Sistemi</i>” üzerinden ve şirket özel veri depolama sistemi üzerinden arşivlenmektedir. Ayrıca derginin dizinlendiği indekslere de bu konuda süresiz ve tam izin verilerek daha çok depolanma olanağı oluşturulmaktadır. • Dergi tarafından çalışmaların bilimsel tanınırlığını artırmak ve yaygınlaştırmak amacıyla “<i>researchgate</i>” vb. bilimsel depolama alanlarında da özel bir arşivleme yapılmaktadır. Bu depolama işlemleri ve erişimleri için kişilerden herhangi bir ücret istenilmemektedir. • Dergide yayınlanan makalelerin ilk sürümü, ön kontrol raporları, hakem raporları, revizyonları ve yayınlanan nihai hali makale süreç yönetimi sisteminde (<i>Dergipark</i>) saklanmaktadır. Yazarlar makale süreç yönetimi sisteminden makalenin tüm versiyonlarını görebilmektedir. Dergi tarafından makale yazarlarına, kendilerine ait olan makalenin yazarın kişisel web sitesi ya da kurumsal sayfalarında arşivlemesine ve/veya yayınlandıktan sonra kurumsal bir havuzda arşivleme için makalenin nihai yayınlanmış sürümünün kullanılmasına izin verir. • Makale yazarları, bireysel ve kurumsal veri depoları ile birlikte mesleki kurul ve komisyonların veri tabanlarında da çalışmalarını saklama ve paylaşma hakkına sahiptirler. • Yazarlar makalenin yayınlanmış kopyasını ve bağlantı adreslerini meslektaşlarına ve üçüncü kişilere herhangi bir ambargo olmaksızın gönderebilirler. Bu bağlamda sosyal medya üzerinden	UYAD journal has an archive policy. It adheres to this policy in its activities and demands that all stakeholders related to the journal comply with these policies. If contrary situations are detected, the journal management directly implements the necessary measures and sanctions. In this context: • All works in the journal are archived through the "<i>Dergipark Journal System</i>" and the company's private data storage system. In addition, indefinite and full permission is given to the indexes where the journal is indexed, thus creating more storage opportunities. • The journal uses "<i>researchgate</i>" etc. in order to increase and disseminate the scientific recognition of the studies. Special archiving is also carried out in scientific storage areas. No fee is requested from individuals for these storage processes and access. • The first version, preliminary control reports, referee reports, revisions and the final published version of the articles published in the journal are stored in the article process management system (<i>Dergipark</i>). Authors can see all versions of the article from the article process management system. The journal allows article authors to archive their article on the author's personal website or institutional pages and/or to use the final published version of the article for archiving in an institutional repository after publication. They also have the right to store and share their work in the databases of professional boards and commissions. • Authors have the right to store and share their work in individual and institutional data repositories as well as in the databases of professional boards and commissions. • Authors can send the published copy of the article and its link addresses to their colleagues and third parties without any embargo.

genel paylaşımlar yapabilirler. • Yazarlar için arşivleme (depolama) konusunda herhangi bir embargo süresi yoktur. Ancak depolama yapılırken yayınlanan asıl kaynak belirtilmeli ve makalenin dergideki URL adresine veya makalenin DOI'sine bağlantı verilmelidir. • Dergide yayınlanan çalışmaların depolanması, yayınlanması, paylaşılması vd. hususlarda açık erişim politikaları hâkim olmaktadır. Bu kapsamda yazarlara herhangi bir kısıtlama uygulanmamaktadır. Ancak ticari faaliyetler bu kapsamda yer almaz. Dergide yayınlanan makaleler ve diğer tüm veriler ile ilgili ticari faaliyetler tamamen yayıncı iznine bağlıdır. Yazarlar ve üçüncü kişiler yayıncının yazılı izni olmadan çalışmalar ve ilgili diğer materyalleri ticari faaliyetlere konu edemezler. Bunlar üzerinden ticari gelir elde edemezler. Bu konuda hak ve yetki tamamen yayıncıya aittir. • Dergi, makalelerin tüm versiyonlarının korunması, şeffaflığın oluşturulması, arşiv güvenliğinin oluşturulması, açık erişim politikalarının hayata geçirilmesi vd. bilimsel gereksinimlerin karşılanması amacıyla gerekli tedbirleri alır ve süreçleri yönetir.	In this context, they can make general shares on social media. • There is no embargo period regarding archiving (storage) for authors. However, when storing, the original published source should be stated and a link to the URL address of the article or DOI of the article should be given. • Open access policies govern the storage, publication, sharing, etc. of studies published in the journal. There are no restrictions on authors within this scope. However, commercial activities are excluded from this scope. Commercial activities relating to articles published in the journal and all other data are entirely subject to the publisher's permission. Authors and third parties may not make works and other related materials subject to commercial activities without the written permission of the publisher. They can't make any commercial revenue from these. The right and authority in this respect belongs entirely to the publisher. • The journal takes the necessary measures and manages the processes to preserve all versions of the articles, create transparency, establish archive security, implement open access policies etc. to meet scientific requirements. • In this context, no restrictions are imposed on authors. However, commercial activities are not included in this scope. Commercial activities related to the articles published in the journal and all other data are completely dependent on the permission of the publisher. Authors and third parties cannot use the works and other related materials for commercial activities without the written permission of the publisher. They cannot generate commercial income from these. The rights and authority in this regard belong entirely to the publisher. • The journal takes necessary measures and manages the processes in order to meet scientific needs such as; transparency, establishes archive security, implements open access policies.

Çıkar Çatışması Politikası / Conflict of Interest Policy

UYAD dergisi bir “<i>çıkar çatışması</i>” politikasına sahiptir. UYAD Dergisine gönderilen makaleler ile ilgili olarak yazarların kendi arasında ve yazar(lar)ın herhangi bir kurum, kuruluş, kişi vb. ile başta mali olmak üzere herhangi bir çıkar çatışmasının olmaması gerekmektedir. Yazarlar, makaleleriyle ilgili çıkar çatışmalarını (varsa) bildirmelidirler. Eğer makalede dolaylı veya dolaysız ticari bağlantı (varsa <i>istihdam edilme, doğrudan ödemeler, hisse senedine sahip olma, firma danışmanlığı, patent lisans ayarlamaları veya hizmet bedeli vb. gibi</i>) veya çalışma için maddi destek veren kurum mevcut ise yazarlar, kullanılan ticari ürün, firma vb. ile ticari hiçbir ilişkisinin olmadığını ve/veya varsa nasıl bir ilişkisinin olduğunu bildirmelidir. UYAD bilimsel yayın ilkeleri gereğince dergiye gönderilen makaleler ile ilgili olarak; • Bu çalışma sırasında, yapılan araştırma konusu ile ilgili doğrudan bağlantısı bulunan herhangi bir kurum veya işletmeden alet, gereç ve malzeme sağlayan ve/veya üreten bir firma veya herhangi bir ticari firmadan, çalışmanın değerlendirme sürecinde, çalışma ile ilgili verilecek kararı olumsuz etkileyebilecek maddi ve/veya manevi herhangi bir destek alınmıy/almadığı, • Bu çalışma ile ilgili olarak yazarların ve/veya aile bireylerinin çıkar çatışması potansiyeli olabilecek bilimsel ve tıbbi komite üyeliği veya üyeleri ile ilişkisi, danışmanlık, bilirkişilik, herhangi bir firmada çalışma durumu, hissedarlık ve benzer durumlarının olup/olmadığı, • Çalışma hazırlanırken; veri toplanması, sonuçların yorumlanması ve makalenin yazılması aşamalarında herhangi bir çıkar çatışması alanının bulunup bulunmadığı açık bir şekilde belirtilip, formun	UYAD journal has a “<i>conflict of interest</i>” policy. Regarding the articles sent to the UYAD Journal, there shouldn't be a conflict of interest between the authors themselves and the author(s) with any institution, etc. There should be no conflict of interest, especially financial. Authors must declare any conflicts of interest related to their articles (if any). If there is an indirect or direct commercial connection in the article (<i>such as employment, direct payments, ownership of shares, company consultancy, patent license arrangements or service fee, etc.</i>) or if there is an institution providing financial support for the study, the authors must state that there is no commercial relationship with any institution or if there is what kind of relationship he has. Regarding the articles sent to the journal in accordance with the UYAD scientific publication principles: • During this study, whether any material and/or moral support was received from the company during the evaluation process of the study, which could negatively affect the decision to be made regarding the study, or whether they have a relationship with its members, consultancy, expertise, employment in any company, shareholding or similar situations. • Whether or not the authors and/or their family members are members of scientific and medical committees or have relationships with their members, consultancy, expertise, employment in any company, shareholding or similar situations that may have a potential conflict of interest regarding this study. • While preparing the study; it must be clearly stated whether there is any conflict of interest during the data collection, interpretation of the results and writing of the article, and the form must be signed

bütün yazarlar tarafından imzalanması gereklidir. Yazarlar, bu formu imzalamak ile aşağıdaki hususları kabul ettiklerini ve onayladıklarını beyan ve taahhüt etmiş sayılırlar. • Çalışma ile ilgili hiçbir şekilde (mali vs.) çıkar elde etmediklerini onaylamış olurlar. • Çalışmanın değerlendirme sürecini etkileyebilecek, bilinen herhangi bir çıkar çatışması veya herhangi bir kurum/kuruluş ya da kişi ile ortak çıkar bulunmadığını onaylamış olurlar. UYAD Dergisi genel ve kapsamlı çıkar çatışmalarının mevcut olduğu durumlarda makale yayını uygun görmemektedir. Ancak eserin yayınının içeriğini ve niteliğini etkilemeyecek düzeyde bilinen çıkarlar bu kapsamda değerlendirilmemektedir. UYAD dergisine gönderilen çalışmalarda herhangi bir çıkar çatışmasının olması halinde bunun açıkça ve ayrıntılı olarak belirtilmesi gerekmektedir. Dergi editör(ler)i ve yayın kurulu tarafından beyan edilen çıkar çatışması değerlendirilir. Bu kapsamda makalenin dergiye KABULÜ/REDDİ ile ilgili karar verilir. Bu hususlardaki hukuki, etik, bilimsel vb. sorumluluklar tamamen yazar(lar)a aittir. Çıkar çatışması olması durumunda çıkarın adını, türünü, içeriğini, düzeyini/derecesini/miktarını, taraflarını ve varsa diğer detaylarını detaylı olarak belirtiniz.	by all authors. By signing this form, the authors are deemed to have declared and undertaken that they accept and approve the following matters: • They confirm that they have not received any benefit (financial, etc.) related to the study. • They confirm that there is no known conflict of interest or common interest with any institution/organization or person that could affect the evaluation process of the study. The UYAD Journal does not deem it appropriate to publish articles in cases where general and comprehensive conflicts of interest exist. However, known interests that do not affect the content and quality of the publication of the work are not evaluated within this scope. If there is any conflict of interest in the studies submitted to the UYAD journal, it must be stated clearly and in detail. Conflicts of interest declared by the journal editor(s) and the editorial board are evaluated. In this context, a decision is made regarding the ACCEPTANCE/REJECTION of the article to the journal. The legal, ethical, scientific, etc. responsibilities on these issues belong entirely to the author(s). In case of a conflict of interest, the name of the interest, Please specify in detail its type, content, level/degree/amount, sides and other details.
Yazar Katkıları Tespit ve Açıklama Politikaları / Author Contribution Identification and Disclosure Policies	
UYAD dergisine gönderilen çalışmalar için tüm yazarların çalışmaya olan katkıları önemsenmektedir. Makale yazarlarının gönderilen çalışmaya esas “fikir”, “tasarım”, “denetleme”, “kaynaklar”, “veri toplama/işleme”, “analiz/yorum”, “literatür taraması”, “metin yazımı/düzenleme”, “eleştirel inceleme” ve “diğer” kıstaslarına göre katkı oranları (yüzdeleri) örnek beyan formuna göre kayıt altına alınır. Makalenin yazarları tarafından imzalanan bu belge dergi sistemi ve diğer arşiv kayıtlarında saklanır. Makale yayınlanmadan önce “Sonuç – Kaynakça” bölümleri arasında özet bildirim metni içerisinde yazar katkılarına kısaca yer verilir. Makalenin hazırlanmasında doğrudan katkısı olmayan kişilerin yazar olarak eklenmesine izin verilmez. Makale sürecinde (yazım) doğrudan katkısı olan kişilerin de yazar olarak eklenmesi gerekmektedir. Yazar sıralaması ile katkı oranları arasında bir doğru orantı olması beklenir. Yazarlar ile ilgili daha detaylı bilgilere dergi web sayfasında yer alan “Yazarlar İçin Rehber” menüsünden ulaşılabilir. Lütfen makale yüklemeye önce bu rehberi dikkatli bir şekilde inceleyiniz.	For studies submitted to the UYAD journal, the contributions of all authors are taken into account. The contribution rates (percentages) of the authors’ are recorded according to principles in the sample declaration form like “idea”, “design”, “supervision”, “sources”, “data collection/processing”, “analysis/interpretation”, “literature review”, “text writing/editing”, “critical review” This document, signed by the authors of the article, is stored in the journal system and other archive records. The authors' contributions to the article are stated as a summary within the text of the article (between the Conclusion and References sections). People who have not directly contributed to the preparation of the article are not allowed to be added as authors. People who directly contributed to the writing processes should also be added as authors. A direct proportion is expected between author ranking and contribution rates. More detailed information about the authors can be found in the "Guide for Authors" menu on the journal website. Please review this guide carefully before uploading an article.
Yazım Kuralları / Writing Rules	
Dergi yazım kuralları, dergi web sitesinde ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir. İlgili link: https://dergipark.org.tr/tr/pub/mana/writing-rules	Journal writing rules are detailed on the journal website. Related link: https://dergipark.org.tr/tr/pub/mana/writing-rules

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

MAKALER / ARTICLE

SAYFA / PAGE

Yüksel DEMİRKAYA

United Nations Security Council (UNSC) and Restructuring Debates

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) Yönetimi Üzerine Reform Tartışmaları

Araştırma Makalesi / Research Article

955 - 963

Sezai AKIN, Nazlı YÜCEL BATMAZ

Savaş - Çevre İlişkisinde Bir Dönüm Noktası: İkinci Dünya Savaşı

A Turning Point in the War - Environment Relationship: World War 2

Araştırma Makalesi / Research Article

964 - 975

Ahmet UÇAR, Uluç ÇAĞATAY

Vatandaşların Yaşam Kalitesinin Arttırılmasında Sosyal Belediyecilik Uygulamalarının Etkinliği: Aydın Büyükşehir Belediyesi Örneği

The Effectiveness of Social Municipalism Practices in Improving Citizen's Quality of Life: The Case of Aydın Metropolitan Municipality

Araştırma Makalesi / Research Article

976 - 987

Murat YORULMAZ, Faruk KÖSEOĞLU

Gemi Acentelerini Konu Alan Çalışmaların Bilimsel Haritalama Yöntemi ile Analizi

Analysis of Studies on Ship Agents with Scientific Mapping Method

Araştırma Makalesi / Research Article

988 - 1000

Berfin GÖKSOY SEVİNÇLİ, Erdal BAYRAKCI

Kentsel Altyapının İklim Değişikliğine Karşı Dirençli Hale Getirilmesinde Yeşil Altyapı Çözümleri

Green Infrastructure Solutions for Making Urban Infrastructure Resilient to Climate Change

Araştırma Makalesi / Research Article

1001 - 1014

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

MAKALER / ARTICLE

SAYFA / PAGE

Halenur YILMAZ

Muhasebe Çerçevesinde Kurumsal Sosyal Sorumluluk: Bibliyometrik Bir Analiz

Corporate Social Responsibility in the Context of Accounting: A Bibliometric Analysis

Araştırma Makalesi / Research Article

1015 - 1032

Duru Çiğdem ŞİMŞEK

Cumhuriyet Döneminde Sanat ve İdeoloji: 1923-1950 Yılları Arasında TBMM Tutanaklarına Dayalı Bir İnceleme

Art and Ideology in the Republican Era: An Examination Based on the Records of The Grand National Assembly of Turkey Between 1923 - 1950

Araştırma Makalesi / Research Article

1033 - 1050

Muhammed Emin BARUT, Hasan TÜRKAL

Bütçe Bilinci ve Bütçe Bilincinin Artışında Etkili Olan Faktörlere Kuramsal Bir Bakış

A Theoretical Overview of Budget Consciousness and Factors Effective in Increased Budget Consciousness

Araştırma Makalesi / Research Article

1051 - 1073

Tuğba DİKBAŞ ÇAVUŞ, Emre Hayri BARAZ

Finansal Risk Algısının Yatırımlarda Davranışsal Finans Eğilimi Üzerindeki Etkisinde Finansal Okuryazarlığın Aracı Rolü

The Mediating Role of Financial Literacy in the Effect of Financial Risk Perception on Behavioral Finance Tendency in Investments

Araştırma Makalesi / Research Article

1074 - 1084

Umud ORUJOV

Sinema Filmlerinde Devlet İmajı: "Son İclas" Filminde Azerbaycan Halk Cumhuriyeti Örneği

State Image in Cinema Films: The Example of the Azerbaijan People's Republic in the Film "The Last Meeting"

Araştırma Makalesi / Research Article

1085 - 1097

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

MAKALER / ARTICLE

SAYFA / PAGE

İmren Pınar DÜLGAR

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Kamu Hizmetine Girme Hakkı ve Yurttaşlık Olgusu Arasındaki Bütünleşme

The Integration Between the Right to Enter Public Service and the Concept of Citizenship in the Modernization Process from the Ottoman Empire to the Republic

Araştırma Makalesi / Research Article

1098 - 1107

Mesut Can AKÇAY, Ersin GÜNGÖRDÜ

Kamaralizm Düşüncesi ve Kameral Devlet Anlayışının Kamu Yönetimine Katkıları Üzerine Bir İnceleme

An Examination of the Idea of Cameralism and Contributions of the Cameral State Understanding to Public Administration

Araştırma Makalesi / Research Article

1108 - 1122

Fatih DENİZLİ, Zühal KINIŞ

The Effect of Ethical and Altruistic Leadership Behaviors on Job Performance and Turnover Intention: The Case of a Public Hospital

Etik ve Altruistik Liderlik Davranışlarının İş Performansı ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisi: Bir Kamu Hastanesi Örneği

Araştırma Makalesi / Research Article

1123 - 1133

Recep KAYA

Türkiye'de Kararnamelerin Bürokrasi Üzerindeki Etkisi: Parlamenter ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemlerinin Karşılaştırması

The Effect of Decrees on Bureaucracy in Turkey: A Comparison of Parliamentary and Presidential Government Systems

Araştırma Makalesi / Research Article

1134 - 1147

Oğuz DEMİR

Siyasal Parti Teorileri Bağlamında Bir Değerlendirme: İYİ Parti

An Evaluation in the Context of Political Party Theories: IYI Party

Araştırma Makalesi / Research Article

1148 - 1162

United Nations Security Council (UNSC) and Restructuring Debates

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) Yönetimi Üzerine Reform Tartışmaları

Yüksel DEMİRKAYA

*Prof. Dr., Marmara University, Faculty of Political Sciences,
Department of Political Science and Public Administration,
ydemirkaya@marmara.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-2683-8579>*

Makale Başvuru Tarihi: 19.11.2024

Makale Kabul Tarihi: 31.12.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

ÖZET

Çalışmanın konusu, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) yönetimi üzerine reform tartışmalarıdır. Birleşmiş Milletler (BM), uluslararası alanda en etkili örgüt olarak tanımlanabilir. Bu makalede, BM'nin etkili örgütü olan ve aynı derecede tartışmalı olan, dünya çapında yönetim, kontrol ve gözetim yetkilerine sahip bir süper güç birliği olan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) incelenerek, yapılanmasında ve görevlerini yerine getirirken ne tür kurallara bağlı kaldığını ele alarak bu alandaki reformla ilişkin son dönemdeki tartışmalar incelenmiştir. Birçok ülkeyi ve güvenliğini ilgilendiren bir üst kuruluşun geleceğinin şekillenmesinde öneriler sunduğu için çalışma önem kazanmaktadır. Makalenin hazırlanmasında mevzuat analizi yönteminden yararlanılmıştır. Yapılan araştırma neticesinde, kendi kendini atayan ve değiştirilemez daimi üyelikleri olan, istediği kararı veto edebilen üyelere sahip bir örgütün demokratik bir yapıya sahip olduğunun iddia edilemeyeceği ve bu kurumun tarafsız olmasının da beklenemeyeceği sonucuna ulaşılmıştır. BM Güvenlik Konseyi gibi dünya siyasetinde ve güvenlik örgütlerinde etkili söz sahibi olan ülkelerin hükümetlerinin siyasi ve idari iradelerinin özgür olmadığı ve ipotek altına alındığı yönünde güçlü şüpheler bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler:

Reform,

*Güvenlik Konseyi
Yönetimi,*

Birleşmiş Milletler,

ABSTRACT

The subject of the study is the reform discussions on the management of the United Nations Security Council (UNSC). The United Nations (UN) can be defined as the most influential organization in the international arena. In this article, the United Nations Security Council (UNSC), which is the most influential organization of the UN and equally controversial, a superpower union with worldwide management, control and surveillance powers, is examined, and the rules it adheres to in its structure and while fulfilling its duties are examined, and the recent discussions on reform in this area are examined. The study gains importance because it offers suggestions in shaping the future of a superior organization that concerns many countries and their security. The method of legislative analysis was used in the preparation of the article. As a result of the research conducted, it was concluded that an organization with self-appointed and unchangeable permanent members, and members who can veto any decision they want, cannot be claimed to have a democratic structure and that this institution cannot be expected to be impartial. There are strong suspicions that the political and administrative wills of the governments of countries that have an effective say in world politics and security organizations such as the UN Security Council are not free and are mortgaged.

Keywords:

Reform,

*Security Council
Administration,*

United Nations,

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): DEMİRKAYA, Yüksel (2024), “United Nations Security Council (UNSC) and Restructuring Debates”, **Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi**, S.7(4), ss.955-963, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1588233>

1. INTRODUCTION

Neo-liberalism and globalization, which began in the last quarter of the 20th century and continues to be effective today, have sparked new searches in public administration. These searches have brought about radical changes in social, cultural, economic, and political fields, and by demonstrating their effects on a global scale, various countries have initiated reforms in the fields of economy and then administration. Particularly due to the intensifying political and commercial ties resulting from globalization, a close-knit dialogue environment has emerged between countries, thereby increasing their interdependence in these domains. In order to maintain such international relations in a healthy way, the importance of various international organizations has increased (Demirkaya, 2006). IMF, OECD, SCO, EU, UN and NATO can be counted as important ones. Although these organizations were generally established earlier, they continued to feel their existence more of the last quarter in the 20th century.

Especially since World War II, which was the bloodiest destruction in human history, there has been no major war on a global scale, but political or military struggles between various countries on a local and regional scale have continued to increase. This situation has accelerated recently and there are concerns that it could get out of control and start a major war. It can be claimed that one of the important reasons why local and regional problems cannot be solved between the countries in question is the lack or inadequacy of structures such as mediation, guidance, consultancy, rule-making, arbitration, supervision or protection.

When viewed from this perspective, it can be concluded that the international organizations listed above are inadequate in practice or their spheres of influence are narrow. Naturally, it has unfortunately come to light that the fact that such organizations have sublime duties in theory should not make people (at least their expecting members) trust them too much. It has been stated for many years that such organizations, which cannot fulfill what is expected of them, should undergo a radical renewal both in their structures and in their working systems.

The United Nations (UN) could be defined as the most effective organization in the international arena. In this article, we will examine the United Nations Security Council (UNSC), the most influential and controversial organization within the UN. As a superpower union with global management, control, and surveillance powers, we will explore recent reform debates and the rules it adheres to in its structuring and performance of its duties.

2. ADMINISTRATIVE STRUCTURE OF THE UN SECURITY COUNCIL

The term United Nations was first used by US President Roosevelt in 1942. In 1945, representatives of 50 countries gathered in San Francisco to prepare the UN's operating rules. The UN officially took office on 24 October 1945, which is why every year 24 October is celebrated as UN day. The Security Council is one of the 6 main bodies (*Security Council, General Assembly, Economic and Social Council, Trusteeship Council, An International Court of Justice, Secretariat*) organized under the umbrella of the United Nations (Charter of United Nations -CUN- b.3, art.7/ one).

The UN Security Council meets periodically twice a year and the council decides the meeting time. Apart from these periodic meetings, the President of the Council may call the Security Council to meet when he deems it necessary and at the request of any member (CUN b.1, m.3-5). The Security Council, as the most powerful organ of the UN, has the responsibility of ensuring international security and peace (Provisional Rules of Procedure of the Security Council -PSC-, b.5 m. 24-1).

The organization has been operating actively, particularly since the 1990s. It works in the fields such as military operations, economic embargoes, armaments inspections, human rights audits and election observations. Other duties of the Security Council. It can be counted as making recommendations in the election of the UN secretary general, recommending the country representations of the UN, and choosing the members of the International Court of Justice together with the General Assembly.

The Security Council consists of 15 members who are among the UN members. Of these, the USA, China, the United Kingdom, France and Russia are always represented and unelected permanent members of the council (CUN b.23 m.1/2). Each member has one vote and a decision can be taken with 9 votes. Even though UN member states are not members of the Security Council, they can attend meetings but cannot vote. When the Security Council was established by five members in 1945, many of the current states had not yet gained their independence. In the face of increasing membership demands, it was decided to recruit 10 new members in 1965. These members are elected by the General Assembly for a period of 2 years and 5 members are elected

every year to ensure that the members are constantly renewed (CUN b.23 art.1/2). In the selection of members, attention is generally paid to the representation of the main regions of the World.

It should also be noted that there are two types of membership form in the Security Council. As permanent membership and non-permanent membership. In fact, there couldn't be a worse name such as "*permanent and non-permanent*" in an international organization that should be a ground where equal members meet and that takes the task of ensuring peace. Perhaps it is correct to refer to current permanent members as "*unelected and permanent members*" and non-permanent members to be referred to as "*elected and non-permanent*" members. Although this satirical description may seem like a detail, such statements will make the unfair privileges of permanent members more obvious.

The veto power of the permanent members (France, China, United Kingdom, USA, Russia) was a privilege given to the victorious states of World War II, and it was not possible to count all the countries with veto power as superpowers. For example, France was in a complete collapse because it took a heavy economic and military blow in the 2nd World War. The same is true today, as there are countries that are both economically and militarily superior to the existing permanent members. The desire to maintain the veto privilege given to the founding members for life and the power to veto every desired decision within the framework of the conditions of the time has been a matter of debate for an institution that is claimed to be democratic and impartial, and thus forms the basis of the reform discussions that will be examined below.

3. REFORM DEBATES FOR THE UN SECURITY COUNCIL

At a time when wars, massacres and international terrorist movements are making the world increasingly unlivable, it is obvious that the Security Council is inadequate and almost unable to produce a solution. In this framework, a comprehensive reform within the Security Council has been discussed in the UN General Assembly in recent years, but a solution has not been reached yet. As a permanent member, the counter efforts of the members who established their "*indestructible kingdoms*" in accordance with the 1945 geopolitical structure are cited as the reason for the inability to reach an agreement. Permanent members seem to be closed to any offers that will expand their clubs and share their power (Paul and Nahary, 2005:1-2). But today, harsh criticisms are made against this oligarchic structure, and alternative improvements are persistently offered. Proposals for Security Council reform began to be voiced in from the early 1990s. Expressing such proposals, namely discussing the status of the Security Council, operations in Iraq and Rwanda and increased activities after the Cold War have been effective. In general, for the Security Council reform, transparency, responsibility and the existence of a fairer representation power in the decision-making mechanism are required.

Today, however, the situation has reached more serious dimensions. On September 12, 2002, George W. Bush challenged the UN and declared that the USA would first work with the UN for a solution; but if the UN could not find a solution, it would disarm Baghdad alone. Washington took the threat even further, giving Bush the authority to use force a month after these statements, even without UN approval. The intended message was "*we don't need a Security Council*" (Glennon, 2003:116).

Although Germany and France wanted more time to be given to the inspectors conducting research in Iraq, England and Spain, in a counterattack, declared that Iraq had used enough distraction tactics and abused the time given to it. Thereupon, Germany and France, who took China and Russia with them, insistently demanded that the inspectors be given more time. For Glennon, this scene consisted of the deadlock of the Security Council, which was set up to maintain peace and stability. This development can be considered a serious threat to global peace. For a while, discomfort was expressed due to the fact that the USA remained the only superpower. In 1998, the French Minister of Foreign Affairs stated that they do not want a unipolar political world and that they are working for a multipolar world. Russia and China, on the other hand, prepared a bilateral agreement and defended multipolarity. Immediately afterwards, Putin stated in his statement that they would not allow a unipolar system, and this statement was supported by China and Germany (Glennon, 2003:118).

The source of general disagreement is actually the US's disbelief in the supremacy of a supranational democratic decision-making mechanism over Nation-state. On the contrary, European democracies believe in the necessity of an international and supranational democratic structure. We have just left behind a century full of bitter experiences that will make it necessary for European states to believe in the necessity of such organizations, but the indifferent attitude of the USA and its certainty for its own sake that history repeats itself seems a bit surprising. Because the USA was actively involved in two great wars in the last century, and although it did not hear the sound of gunfire (*except for some ineffective Japanese bombings*) on its territory, it

was shaken by material and moral losses. In addition, it was one of the countries that were most uneasy about the nuclear warhead missiles directed at its country during the Cold War period.

In this context, the leading countries of the world persistently express their reform demands at the UN and on various platforms. For example, Japan and Germany, which are developed and the 2nd and 3rd richest states in the world in terms of GNP of our time, and India, one of the world's leading nuclear powers, which has attracted attention with its economic and technological growth in recent years (*the world's largest democracy with 6/1 of the world's population*), finally, the most powerful country of South America, Brazil, formed a group (Group Four -G4-) among themselves and demanded permanent membership and veto rights by putting pressure on the permanent members. If Japan and India become permanent members, the number of countries representing Asia will increase to three, thus increasing the weight of Asia. If Germany becomes a permanent member, the representation of Europe will be with four members, of which it is clear that the USA will not want both.

According to Olara A. Otunnu, one of the ex-presidents of the International Peace Academy, it would be very difficult to exclude Germany and Japan as permanent members under today's conditions, but the current members of these two countries can only accept the permanent membership of these two countries without the right of veto (Otunnu, 1994). As the second largest donor of the UN, Japan gives more aid than the United Kingdom, France, China and Russia combined. Therefore, it can be said that Japan is the closest country to permanent membership. As a matter of fact, when Chancellor Gerhard Schröder declared in August 2004 that permanent membership was Germany's natural right, US Secretary of State Condoleezza Rice declared that they could only support Japan due to its special contributions to the UN.

In addition, since Africa is not represented in the Security Council of its own continents, it wants a representation and Nigeria, Egypt and South Africa are among the strongest candidates. Germany and Japan, as the two victors of the 2nd World War, ensure and support them to apply for permanent membership in some other countries with various policies in order not to give the appearance of being a permanent member of a club formed by the victors of this war on their own. However, the important point that should not be ignored here; each new member candidate has regional rivals and attempts to block them. For example, Mexico and Argentina do not want Brazil, Pakistan does not want India, South Korea and China do not want Japan and the Netherlands does not want Germany as permanent representatives.

According to Paul and Nahary (2005:1-2), although new permanent membership offers seem reasonable, it is difficult to find an appropriate and effective ground in practice. For example, a 40-member Security Council may be more democratic, but it will be more difficult for it to work effectively. In addition, the most important obstacle in such reform efforts is the approval of the permanent members. For example, China, one of the permanent members, has declared that it will definitely veto Japan's permanent membership request due to historical/political reasons.

It cannot be claimed that an institution that is stated to be non-democratic based on what it wants to do can work more fairly and effectively. Because the claim that increasing the number of permanent members in the Security Council will make the decision-making mechanism more democratic does not seem like a constructive approach. Because each new member will represent their own country like the existing members and will try to influence UN resolutions in line with their regional/global interests.

As a matter of fact, according to Phyllis Bennis (1994), America, as the strong winner of World War II, led the Security Council to protect and maintain its own interests. In other words, the establishment purpose of the Security Council is an organization established to protect the interests of the founding members rather than to fulfill the duties of today's UN. As a matter of fact, the countries that request new permanent membership want the expiration of these privileges of the existing members rather than the realization of their own membership. For example, German Foreign Minister Joschka Fischer announced that they would agree to joint European representation if France and England renounced their permanent membership seats. In addition, the interior ministers of Muslim countries expressed the necessity of representing a permanent Muslim country in the Security Council at the Organization of the Islamic Conference held in 2005. For this reason, some alternative models are also discussed. For example, the representation of regional unions between countries in the Security Council seems to be a more reasonable and easier solution to understand. As in the example of the European Union, the unions that other regional countries will form among themselves can be represented in the Security Council under the umbrella of the UN.

To be sincere in the creation of a more democratic structure, such solutions should be emphasized. Otherwise, the current oligarchs will not want to disrupt their established order and share their powers, as the efforts will

not find enough international support if some countries are given the privilege of permanent membership by claiming that the current order is anti-democratic. In summary, instead of expanding the permanent membership, this privilege should be completely abolished and a system in which regional alliances would be effective should be developed instead.

Today, more important than the prevention of wars and the use of military power, issues such as world economic development, technological integration, and democratization in public administration should be on the agenda of the UN. In this framework, first of all, the anti-democracy of the current order should be voiced with an international monophonic voice. Indeed, Paul and Nahary (2005:7) assert that if powerful countries like Japan, Germany, India, Brazil, and others renounce their demands for permanent membership and instead advocate for a more democratic structure, they have the potential to at least weaken the veto power of the current permanent members. Thereupon, France announced that it would support this proposal, while the USA stated that it needed time to work on it. China, on the other hand, has declared that it sees this offer as dangerous (Heinlein, 2005).

In addition to these privileges, the permanent members' veto has also entered the treaty preventing the proliferation of nuclear weapons as an exception country. In other words, only permanent members with veto power in the UN Security Council can freely produce nuclear weapons. However, there are countries such as India, North Korea, Israel and Pakistan that do not sign the treaty preventing the proliferation of nuclear weapons and produce these weapons.

However, the US still has 480 nuclear weapons in 6 NATO countries in Europe (Kristen, 2005:5). Although it is claimed that the proliferation of these weapons violates the Non-Proliferation Treaty (NPT), the USA states that these weapons are under its control and therefore it is not a violation (Kristen, 2005, p.6). The first US nuclear weapon was deployed to Britain in 1954, and as of today, the number of nuclear weapons in Europe is more than China's total stockpile.

Table 1. US Nuclear Weapons in Europe-2005

Country	Nuclear Weapons
Belgium	20
Italy	90
Germany	150
Netherlands	20
Turkey	90
England	110

Source: Kristen, 2005:9.

Although not shown in the table above, it is stated in various reports or articles that the USA has nuclear weapons in some other countries. For example, some events that took place during and after the 1974 Cyprus war made the security of the US nuclear weapons in Europe a matter of debate. This war between Greece and Turkey frightened NATO, and the US had nuclear bombs that could be used in Turkish and Greek warplanes stored in warehouses and had the nuclear warheads removed from Greek missiles. Greece called this a pro-Turkish NATO policy and announced that it would leave NATO. Because the USA did not leave any initiative to Greece by withdrawing all its nuclear weapons in these countries to warehouses. In fact, after the 1967 coup in Greece, the USA thought that its weapons in this country were not safe (Kristen, 2005:25-26). The important point to be underlined here is the existence of Greek initiatives, which greatly worried the USA during the 1974 Cyprus war.

Germany, Turkey, Italy, the Netherlands, and Belgium signed the treaty in 1970 seeking to prevent the proliferation of nuclear weapons, but the United States has nuclear weapons in their countries. However, with the treaty they signed, "*direct or indirect transfer and control of nuclear weapons is prohibited*" (ACDA, 1990:99). A satisfactory explanation has not yet been made on this issue and the silence continues. Although the countries where these weapons are found seem to be privileged at first glance, there appear to be some serious handicaps when we look at the essence of the matter. Let's take a closer look at the example of Turkey; Despite declaring its opposition to the production and use of nuclear weapons by signing the NPT, Turkey still possesses these weapons, which are owned by the USA, and this situation has triggered reactions from other relevant countries. Turkey lacks the necessary technology to produce such weapons and has ceased to possess them. However, Turkey's possession of nuclear weapons in its country, which it lacks the opportunity and authority to use independently, makes it a potential nuclear target. The point to be underlined here is; If the presence of such

weapons in Turkey was necessary for one reason or another, why did Turkey have to sign a treaty that it could not abide by?

After a brief evaluation of the nuclear privileges of the permanent members of the UN Security Council, we will return to the veto power, which is the most important privilege, and give examples of how this right is used in numbers. As a result of the uncontrolled use of their veto rights by the permanent members, the countries listed below have been vetoed at least once in their applications for membership to the UN; Vietnam, Italy, Ireland, Sri Lanka, Portugal, Japan, North Korea, Jordan, Austria, Finland, Libya, Cambodia, Laos, Nepal, Spain, Angola, Mauritania, Bangladesh, Mongolia, and Kuwait. The Soviet Union uses veto power the most in this regard and the USA comes second. China blocked Mongolia by using its veto power only once. France and the United Kingdom, on the other hand, have never used their veto powers in their applications for membership to the UN. It is not acceptable to veto new member applications to an organization that is stated to have been established for the purpose of ensuring peace and security in the world. Therefore, in this context, those who use their veto rights abused their power and formed the basis of distrust towards the Security Council. In the table below, all vetoes used from the beginning of the Security Council to 2004 are listed by country.

Table 2. Vetoes Used by Permanent Members of the UN Security Council

Period	China	France	UK	USA	Russia	Total
1946-2004	5	18	32	80	122	257

As an example of what a powerful privilege the veto power is and how it is used, the vetoes used by the USA against the solution proposals for the problem in a certain region in the UN Security Council are listed in the table below.

Table 3. Some US Vetoes Against UN Security Council Resolutions

1972	Condemnation of the killing of hundreds of civilians by Israeli airstrikes in Syria and Lebanon
1973	Recognition of Palestinian rights and withdrawal from Israeli occupied territories
1976	Condemnation of Israeli killing of Lebanese civilians
1976	Call for Palestinians to govern themselves
1976	Recognition of Palestinian rights
1978	Call for improvement of living conditions of Palestinians
1978	Condemning human rights violations in Israel's occupied territories
1978	Israel's call for the return of exiled people
1978	Demand for Israel to stop violating human rights
1978	Examining the living conditions of Palestinians in the occupied Arab lands
1978	Assistance to the Palestinians
1979	Examining the sovereignty of the occupied Arab countries over their national wealth
1979	Inclusion of Palestinian women in the UN conference on women
1980	Call for Israel to allow displaced people to return
1980	Condemnation of Israel for the living conditions of the Palestinians
1980	Condemnation of Israel's practices in the occupied territories (repeated times)
1980	Calls for Palestinians to be empowered to govern themselves
1981	Calls for Israel to halt excavations in East Jerusalem
1981	Condemnation of Israel for bombing Iraq's nuclear facilities
1981	Call to make it clear that Israel has no say in the Golon Heights
1981	Calling for the Middle East to be regulated as a nuclear-free zone
1981	Recognition of the fundamental rights of Palestinians
1981	Clarifying the status of Qudud
1981	Discussing the poor living conditions of Palestinians in Gaza-Strip
1981	Opposing Israel to open a canal between the Dead Sea and the Mediterranean
1981	Discussing the control of national wealth in the occupied Arab and Palestinian territories
1982	Discussing Israel's practices in the occupied territories
1982	Condemnation of Israel's closing of universities in the occupied territories
1982	Condemnation of Israel's invasion of Lebanon

1982	Condemnation of 11 Muslims shot to death by an Israeli in a mosque
1982	Call for Israeli withdrawal from occupied Golon Heights
1984	Condemnation of Israel's attack on Lebanon
1984	Calling on Arab countries and the UN to cooperate
1984	Call for the organization of the Middle East peace conference
1984	Calling for condemnation of Israel and recognition of the fundamental rights of Palestinians
1984	Condemnation of assassination attempt on Palestinian mayor
1984	Condemnation of Israel's failure to open its nuclear facilities to international inspection
1984	Offer of economic aid to the Palestinians
1985	Condemnation of Israel's attack on South Lebanon
1985	Condemnation of Israel for its use of violence against Palestinians
1986	Condemnation of Israel for its use of violence against Lebanese
1986	Israel's call to respect Muslims' holy shrines
1986	Condemnation of Israel's hijacking of Libya's plane
1987	Calling on Israel to abide by the Genoa convention
1987	Calls on Israel to stop deportation of Palestinians
1987	Calling on Israel to withdraw from Lebanon (2 times in a row)
1987	Proposal for cooperation between Arab countries and the UN
1988	Condemnation of Israel's use of violence against Palestinians (5 times in a row)
1989	Call for a solution between Arab countries and Israel
1990	The Security Council's proposal to send observers to the occupied areas in Palestine
1995	Detection of the occupation of East Jerusalem by Israel
1997	Call for Israel to stop establishing settlements in East Jerusalem (2 times in a row)
1999	Call for unarmed observers to be sent to West Bank and Gaza Strip
2001	Calling for condemnation of Israel for its practices of violence in the occupied territories
2002	Condemnation of Israeli soldiers killing a British worker
2003	Condemnation of Israeli Parliament's decision to exile Yasser Arafat
2004	Condemnation of Israel's construction of a wall on Palestinian land
2004	Condemnation of Israel for assassinating Hamas leader Sheikh Ahmed Yassin
2004	Israel's condemnation for civilian deaths on the Gaza Strip

Source: www.krysstal.com/

Herman states that there are two main reasons for The USA's unacceptable attitude. First, the US supports Israel (which is not the only country among the 191 members of the UN) to protect its interests in the Middle East and to keep Arab countries in check. The second is the effective work of the powerful Israel lobby in the USA and the media power all over the world (Herman, 2005). Russia and Algeria, in particular, have harshly criticized the US's attempt to prevent Israel's condemnation for the murder of Ahmet Yasin in their last veto (BBC, 2004).

Table 4. Some Other US Vetoes Against UN Security Council Resolutions

1980	Banning the use of nuclear weapons against non-nuclear weapons
1980	Call to suspend nuclear tests
1981	Call for an end to all nuclear tests
1981	Call to ban chemical and biological weapons
1981	Condemnation of South Africa's attack on its neighbors

Source: www.krysstal.com/

Permanent members, also known as founding members, have given this privilege and veto power to themselves, and as stated before, they will not relinquish their privileges in any way. However, in 1949, under the influence of the Cold War and the Communist revolution, China lost its permanent seat on the UN Security Council. Even though Taiwan was replaced, China got this privilege again in 1971. This example shows us that the title of permanent membership can also be questioned. According to Paine, "*the world has never been a permanent*

place to stay, with the UN and the Security Council being the exception, so the ridiculous permanent membership must be removed” (Paine, 1997:2).

4. CONCLUSION

An organization with self-appointed and unchangeable permanent memberships and members who can veto any decision they want cannot be claimed to have a democratic structure, nor can it be expected to be impartial. In today’s world where alternative governance models are disappearing one by one in the face of democracy, it is clear that such an anti-democratic pressure will shake the global balance. Indeed, the US’s indifferent attitude towards the UN during the development of the Second Gulf War and Israel’s massacres in Palestinian territories confirms this. Especially in 2023, when Israel committed a massacre in Gaza that amounted to genocide, the US’s obstruction of the UNSC meetings in favor of Israel caused great reactions in the international arena and initiated mass actions.

Even in western countries such as the US, England, Germany, France and Italy, there have been mass actions condemning Israel’s occupation and massacre process on Palestinian territories and calling on their governments to take counter-action. Despite this, the countries in question have not made any attempt to stop Israel; on the contrary, they have continued to provide Israel with arms. In the face of this dramatic situation, there are strong suspicions that the political and administrative wills of the governments of countries that have an effective say in world politics and security organizations such as the UNSC are not free and are mortgaged.

In the face of such fait accompli, there will definitely be efforts to find alternatives. Because history repeats itself, and when we look at the development processes of the two major world wars in the twentieth century, the efforts of the great powers of the time to share the privileges that each other had and the resulting disagreements are shown as the main reason.

Today, the struggle between the economic, military or imperial power centers on a global scale seems to continue in the form of a controllable crisis management. However, since this struggle damages the belief in mutual trust and cooperation, they cannot contribute to the effective operation of the organizations established for world peace and security, and in fact, they often compete to undermine the process in return. If the fire grows, it does not matter whether you live upstairs or downstairs. We have no choice but to talk and meet on the minimum common ground. Because another world where humanity can live has not yet been discovered.

Examples of how ignoring demands for change and redesign and not taking timely precautions have led to new problems that are difficult to compensate for are frequently seen in history books. A Turkish proverb, “*take precautions while there is an opportunity*”, concisely summarizes what is being said here.

YAZAR BEYANI / AUTHORS’ DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “*en az iki dış hakem*” ve “*çift taraflı körleme*” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Yazar, dergiye imzalı “*Telif Devir Formu*” belgesi göndermişlerdir. Mevcut çalışma için mevzuat gereği etik izni alınmaya ihtiyaç yoktur. Bu konuda yazarlar tarafından dergiye “*Etik İznine Gerek Olmadığına Dair Beyan Formu*” gönderilmiştir. Yazar, çalışmanın tüm bölümlerine ve aşamalarına tek başına katkıda bulunmuştur. / **This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by “at least two external referees” and “double blinding” method. The author sent a signed “Copyright Transfer Form” to the journal. There is no need to obtain ethical permission for the current study as per the legislation. The “Declaration Form Regarding No Ethics Permission Required” was sent to the journal by the authors on this subject. The author contributed to all sections and stages of the study alone.**

RESOURCES

- ACDA (2009), **International Act of Arms Control and Disarmament**, ACDA Publisher, Washington, D.C.
- BAILEY, Stephen D. and DOWS, Susan (1998), **The Procedure of the UN Security Council**, Oxford University Press, Oxford, 3rd Edition.
- BENNIS, Phyllis (1994), “*Conference on Reform and Restructuring of the Security Council*”, **1994 Conference** (E-Text of Speech), Global Policy Forum Corporate Web Page, <https://archive.globalpolicy.org/the-dark-side-of-natural-resources-st/water-in-conflict/32786-1994-conference-phyllis-bennis.html> (Access Date: 03.08.2024).
- DEMİRKAYA, Yüksel (2006), “*Küreselleşmenin Kamu Yönetimi Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği*”, **Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Dergisi**, S.14(2), ss.133-150.
- GLENNON, Michael J. (2003), “*Why the Security Council failed*”, **Foreign Affairs**, S.82(3), ss.15-22, <https://www.foreignaffairs.com/articles/2003-05-01/why-security-council-failed> (Access Date: 03.08.2024).
- HENMAN, Peter (2005), “*Voice of America*”, **Global Policy Forum Corporate Web Page** (E-Document), 9 June 2005, <http://www.globalpolicy.org/security/veto/articles.htm> (Access Date: 21.10.2005).
- KRISTEN, Hans M. (2005), “*U.S. Nuclear Weapons in Europe: A Review of Post-Cold War Policy, Force Levels and War Planning*”, **Natural Resources Defence Council**, <https://www.nrdc.org/> (Access Date: 03.08.2024).
- LAÇİNER, Sadi (2005), “*UN Reform: Focus- Turkey Ideal Permanent Security Council Member Says Analyst*”, **İtalyan Haber Ajansı** (E-News), <http://www.turkishweekly.net/turkce/yorum.php?id=76> (Access Date: 03.08.2024).
- LAURENTI, Joseph (1997), “*Reforming the Security Council: What America Interest?*”, **UNA-USA Corporate Web Page** (E-Document), <https://www.unausa.org/> (Access Date: 03.08.2024).
- O'BRIEN, Tohomias (1997), **The United Nations: Legacy and Reform**, Victoria University of Wellington Publisher, Wellington (New Zealand).
- OTUNNU, Olara A. (1994), “*Conference on Reform and Restructuring of the Security Council*”, **United Nations Corporate Web Page** (E-Text of Speech), 23 May 1994, <http://www.un.org/> (Access Date: 21.10.2005).
- PAINE, Edward (1997), “*What's in a Name? Proposal for a Change in Membership Terminology for the Security Council*”, **Global Policy Forum** (E-Document), 13 July 2005, <http://www.globalpolicy.org/security/reform/1997/whatsin.htm> (Access Date: 21.10.2005).
- PAUL, James (1997), **Security Council Reform: Arguments About the Future of the United Nations System**, St. Martin's Press, New York (US).
- PAUL, James and NAHARY, Charlotte (2005), “*Theses Towards a Democratic Reform of the UN Security Council*”, **Global Policy Forum** (E-Document), 13 July 2005, <http://www.globalpolicy.org/> (Access Date: 21.10.2005).
- SAROOSHI, Dapo (1999), **The United Nations and Development of Collective Security: The Delegation by the UN Security Council of its Chapter 7 Powers**, Oxford University Press, Oxford.
- UNITED NATIONS (n.d.), **Provisional Rules of Procedure of the Security Council**, UN Corporate Web Page, <https://www.un.org/en/sc/> (Access Date: 21.10.2005).
- UNITED NATIONS (1945), **Charter of the United Nations**, UN Corporate Web Page, <https://www.un.org/en/about-us/un-charter> (Access Date: 21.10.2005).

Savaş - Çevre İlişkisinde Bir Dönüm Noktası: İkinci Dünya Savaşı¹

A Turning Point in the War - Environment Relationship: World War 2

Sezai AKIN

*Doktorant, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi,
SBE, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi A.B.D.,
sezai.akin@tbmm.gov.tr
<https://orcid.org/0009-0008-2087-9805>*

Makale Başvuru Tarihi: 15.08.2024

Makale Kabul Tarihi: 31.12.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Nazlı YÜCEL BATMAZ

*Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,
nazli.batmaz@hbv.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-1950-7410>*

ÖZET

Savaş ve çevre ilişkisinin dönüm noktası olarak İkinci Dünya Savaşı kabul edilmektedir. Zira bu savaş; savaş sırasında gerçekleşen muharebelerde ve cephe gerisinde veya kentlerde oluşan çevresel tahribat bakımından kendisinden önceki savaşlardan çok daha yıkıcı bir teknolojiyi ve askeri anlayışı ortaya çıkartmıştır. Ayrıca çevrenin belirli bir kısmının savaş aracı olarak kullanılması düşüncesinin aksine, askeri anlamda birincil hedef olmayan bir alanın savaşı kazanmak amacıyla bir savaş aracı olarak kullanılması da bu anlamıyla savaş-çevre ilişkisinin önemli bir dönüm noktasıdır. Dolayısıyla bir zamanlar savaşın ana amacı olan çevrenin, araç olma unsurunun daha ağır basmaya başlaması bakımından savaş-çevre ilişkisi önemli ölçüde değişmiştir. Meydana gelen bu değişim ise savaş sonucunda çevreyi geri dönülmesi imkânsız bir tahribata maruz bırakmış fakat oluşan tahribata rağmen savaşlar nihayete ermemiştir. Bu çalışmanın amacı ise, savaş-çevre ilişkisinde meydana gelen değişiklikler bağlamında İkinci Dünya Savaşının savaşın çevresel etkileri ve insan ve çevre ilişkileri için bir kırılım noktası olduğunu ortaya koymaktır. Literatür araştırması yöntemi kullanılarak hazırlanan çalışmada, İkinci Dünya Savaşının ortaya çıkarttığı sonuçlar bakımından insan-çevre ilişkisini değiştirdiği ve hem insan-çevre ilişkisi bakımından hem de savaşın ortaya çıkarttığı çevresel etkileri bakımından bir dönüm noktası olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

ABSTRACT

In light of these concepts, World War II is considered the turning point in the relationship between war and the environment. For this war, in terms of environmental destruction occurring during battles and in the rear or in cities, has introduced a much more destructive technology and military understanding compared to previous wars. Additionally, contrary to the idea of using a specific part of the environment as a tool of war, the use of an area that is not a primary military target as a tool of war to win the battle marks an important turning point in the war-environment relationship. Therefore, the war-environment relationship has significantly changed in terms of the environment, which was once the main purpose of war, has begun to be more dominant as a tool. This change has subjected the environment to irreversible destruction as a result of the war, yet despite the destruction caused, wars have not come to an end. The aim of this study is to demonstrate that World War II was a turning point for the environmental impacts of war and the relationship between humans and the environment, in the context of the changes occurring in the war-environment relationship. In the study prepared using the literature review method, it was concluded that the Second World War changed the human-environment relationship in terms of the outcomes it produced and that it was a turning point both in terms of the human-environment relationship and the environmental impacts caused by the war.

Anahtar Kelimeler:

Savaş,
Savaş Ekolojisi,
Kitle İmha Silahları,
Uluslararası
Silahlanma,
İkinci Dünya Savaşı,

Keywords:

War,
War Ecology,
Weapons of Mass
Destruction,
International Armament,
World War 2,

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): AKIN, Sezai ve YÜCEL BATMAZ, Nazlı (2024), “Savaş - Çevre İlişkisinde Bir Dönüm Noktası: İkinci Dünya Savaşı”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.7(4), ss.964-975, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1533747>

1 Bu çalışma 1. Yazarın, 2. Yazar danışmanlığında hazırlayarak 2023 yılında Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsünde sunduğu “Savaşın Çevresel Etkilerinin İncelenmesi: İkinci Dünya Savaşı Örneği” başlıklı yüksek lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

1. GİRİŞ

Savaş ve çevre kavramları insanlığın ilk dönemlerinden beri iç içe oldukları kavramlar olmalarının yanı sıra birbiri ile ilişki içerisinde olan iki kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, gitgide şiddeti artan savaşlar sonucunda bir savaş alanı olan çevre üzerindeki tahribat da artmış, ayrıca savaşın zaman içerisinde zafer kazanmak amacıyla kullanılan bir savaş aracı haline gelmesi ile ortaya çıkan çevresel tahribatın boyutları da bu artışa paralel şekilde gerçekleşmiştir.

Ortaya çıkan tahribat ve çevresel etkiler bakımından en şiddetli savaş ise şüphesiz İkinci Dünya Savaşıdır. Bu bağlamda kendisinden öncesi savaşlarla mukayese edildiğinde; gerek savaş içerisinde askeri teknolojinin eriştiği düzeyin farklılığı bakımından, gerekse savaş sürecinde meydana gelen tahribatın şiddetli değişimi bakımından, çevrenin İkinci Dünya Savaşı sırasında bir savaş amacı olmaktan ziyade artık bir savaş aracı olarak kullanıldığı görülmektedir.

Çevrenin savaş amacı olması yeni bir olgu olmamakla birlikte, İkinci Dünya Savaşı bir kırılım noktası haline getiren husus, çevrenin savaş kazanmak uğrunu bir daha kullanılmamak üzere feda edilebilecek bir meta olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. İkinci Dünya Savaşı bu noktada öne çıkartan bir diğer husus ise kullanılan silahlar ve taktikler bakımından caydırıcılık kavramı, yıkıcı kent kuşatmaları, balistik silahlar ve stratejik saldırıları savaş literatürüne kazandırmış olmasıdır. Bu anlamıyla askeri teknolojide de önemli bir dönüm noktası oluşturan İkinci Dünya Savaşı, savaş-çevre ilişkisinde bir kırılma noktası olarak yerini almaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'nın bir kırılım noktası olarak karşımıza çıkartan diğer bir husus ise, ortaya çıkan yıkım sonucunda insanların çevreye bakış açısında önemli değişiklikler meydana getirerek savaş perspektifinden bir çevresel bilinç oluşmasını sağlamasıdır. Özellikle nükleer silahların oluşturduğu geri döndürülemez yıkım, çevresel bilincinin artmasını sağlayarak bu konudaki uluslararası bir kamuoyu oluşmasına yardımcı olmuştur. Oluşan bu uluslararası bilinç sayesinde savaşın çevresel etkilerinin azaltılmasını sağlamak, nükleer silahların yayılması ve üretilmesi gibi savaşın çevresel etkilerini arttıran faaliyetleri önlemek amacıyla bir dizi uluslararası antlaşma, devletlerin önemli bir kısmı tarafından kabul edilmiştir. Bunun yanı sıra çevre hareketleri ve çevre bilinci dünya çapında gelişmiş ve meydana gelen askeri nedeni tahribatlar çevresel düşüncelerin siyasal, sosyal ve ekonomik alanlarda yer edinmesi noktasında bir bilinç oluşturulmasına yardımcı olmuştur.

Bu çalışmanın amacı, yıllardır devam eden savaşlar sonucunda ortaya çıkan askeri gelişmeler kullanılarak çevrenin zafer elde etmek amacıyla en yoğun şekilde kullanıldığı savaşın, yani İkinci Dünya Savaşı'nın askeri öğretilerde ortaya çıkarttığı değişiklikler bağlamında, çevreyi ve insanların çevreye bakış açısını nasıl etkilediğini, savaşın ortaya koyduğu çevresel yıkımı ve bu yıkımın uzun süreli etkilerini, ortaya çıkan bu yıkım sonucu şekillenen ulus üstü dengeleri ve değişen savaş-çevre, insan-çevre ilişkilerini ortaya koymaktır.

2. SAVAŞ- ÇEVRE İLİŞKİSİ

Çevre kavramı, birçok farklı tanımı olan ve farklı anlamlar atfedilen bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. En genel tanımı ile ise çevre; "*canlı ve cansız varlıkların karşılıklı etkileşiminin bütünü*" olarak ifade edilmektedir (Keleş ve Hamamcı, 2005:24-25). İnsanlığın ilk dönemlerinde bir yaşam alanı ve avcı toplayıcı yaşamın temel gıda tedarik alanı olarak görülen çevrenin insanla etkileşimi bağlamına iki temel dönüm noktası vardır. Bu dönüm noktalarından ilki, ateşin icadıdır. Zira ateş, insan için en temel ihtiyaçlar arasında olan; korunma, aydınlanma, beslenmesine amaçlı kullanımının yanı sıra kendi türüne ve çevresine de zarar verebilme potansiyelini arttırmasına da yol açmıştır. Ateşin keşfiyle birlikte "*çevre tahribatında daha önceleri çok sınırlı olan insan etkisi büyük oranlarda kendini göstermeye başlamıştır*" (Gülgeç, 2017:9-10).

İnsan-çevre ilişkisinin ikinci dönüm noktası ise neolitik devrimdir. Neolitik devrim ile insan, kendisine yetecek olandan daha fazla ürün elde etmeyi başarmıştır. Bu noktada yerleşik hayata geçen ve toplu halde yaşamaya başlayan insanlar, bu "*yerleşik hayata geçiş ve ilk şehirlerin kurulmasıyla birlikte çevresini büyük çaplı değiştirmeye ve dönüştürmeye başlamıştır*" (Gülgeç, 2017:9). Bu dönüştürmenin en önemli örneği de ekilebilir arazilerin etrafının çevrilerek, çevrenin bir bölümünü özel mülkiyete geçmesidir. Artı ürünün depolanması, yönetilmesi ve korunması gibi birçok farklı mesele de bu süreçte ortaya çıkmış ve artı ürün kavramı bir müddet sonra insanlar arasında savaşların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bu noktada savaş kavramına değinmek gerekirse savaş kavramı; Türk Dil Kurumu tarafından "*devletlerin diplomatik ilişkilerini keserek giriştikleri silahlı mücadele, harp, cenk*" (TDK, 2023) şeklinde tanımlanmıştır.

Askerî literatürde ise harp kavramı, menfaat ve hak dolayısıyla doğan isteği dikte ettirmektir. Yani “*Düşmanı, iradenizi kabule zorlamak için bir kuvvet kullanma eylemi*” (Clausewitz, 1984:20) olarak tanımlanmaktadır.

İnsanlığın ilk dönemlerinden itibaren çeşitli nedenlere dayanan çatışmalar zaman içerisinde sürekli olarak artmış ve savaşlara evrilmiştir. Geçmişten günümüze dek bu savaşlara neden olan etmenler değişmiş, çeşitlenmiş ve artmıştır. İnsanlığın ilk dönemlerinde artı ürünleri korumak veya başka toplulukların artı ürünlerini ele geçirmek gibi basit ve anlaşılabilir amaçlar ile savaşlar gerçekleştirilmiştir. Sınıflı toplumların oluşumu ile ortaya çıkan devletler ise, içinde buldukları çağa göre etkili silahlar yaparak ve oluşturdukları profesyonel ordular aracılığıyla yeni toprakların ve yeni egemenlik alanlarının kazanılması başka halklar, sınıflar, uluslar üzerinde tam bir egemenlik kurulması amacıyla ya da bunların hepsine boyunduruk altında tutulan insanları, boyunduruk altından kurtulmak amacıyla birçok savaş ve çatışma gerçekleştiği bilinmektedir (Demir, 2003:10-11). Savaşların dünya tarihi üzerinde kapladığı alana bakıldığında özel mülkiyetin, sınıfların ve egemen sınıfların ve devletlerin ortaya çıktığı tarihten günümüze değin kimi topluluklar veya devletler arasında yaklaşık “*15 bin savaş olmuş ve tarihi bilgilere göre 5500 yıl içerisinde sadece 300 yıl savaşız geçmiştir*” (Demir, 2003:31).

İnsanlık tarihi kapsamında cereyan eden savaşlarda yalnızca insanlar toplulukları birbirleri ile mücadele etmekle kalmamış, savaşırken aynı zamanda çevrelerini de tahrip etmişlerdir. Bu nedenle de gerçekleşen savaşların çevre üzerindeki etkisi savaş bittikten sonra da devam etmiştir. Savaş sürecinde kentlerin yok edilen altyapısı, kirletilen suları, toprakları, havası, radyoaktif serpintilerin yol açtığı sorunlar gibi birçok çevresel etki, savaş sonrasında uzun yıllar etkisini devam ettirmektedir (Akdemir, 2022).

Savaş insanlığın ilk dönemlerinde çevreyi ve çevresel zenginlikleri ele geçirmek için gerçekleştirilmekteydi. Bu anlamı ile çevre, savaşın bir amacı olarak karşımıza çıkmaktaydı. Ancak zamanla çevreden yararlanma durumu, çevrenin bir savaş aracı olarak düşmana hasar verilmesi ve düşmanın yok edilmesine doğru yönelmiştir (Dutch, 2013). Dolayısıyla çevre bir savaş amacı olmanın yanı sıra bir savaş aracı olarak da kullanılmaya başlanılmıştır. Savaş anlayışındaki bu değişim savaşların çevresel tahribatın boyutlarını arttırmıştır.

Savaş anlayışındaki bu değişiklik ile çevresel tahribatın ilişkisini örneklendirmek gerekirse, konvansiyonel harbin örneği olan meydan muharebelerinin yerini siper savaşlarına bırakması veya meydan savaşlarında kullanılan menzilli ağır topların yerini çeşitli kitle imha silahlarının alması örnek gösterilebilir. Ayrıca çevrenin bir savaş amacı olarak kullanılması yalnızca silahlar ile gerçekleşmemektedir. Çeşitli nedenlerle gıda maddelerinin ve tarlalardaki ekinlerin imha edilerek bölgesel kıtlıkların oluşturulması da çevrenin bir savaş aracı olarak kullanılmasının örneğidir. Bu örnek bağlamında Frederick Barbarossa'nın 1155 yılında Tortona kuşatmasını incelemek gerekir. Barbarossa, kuşatma sırasında kalenin su kaynağını insan cesetleriyle ve çeşitli zehirli materyallerle tahrip ettirmiş olması sonucu, kaledekiler uzun süre susuzluğa dayanamayarak teslim olmak zorunda kalmışlardır (Karaimamoğlu, 2017:333). Bir diğer örnek olarak ise karşımıza Hannibal çıkmaktadır. Hannibal, Roma ile savaşının günümüz İtalya ana karasında sürdüğü dönemde bölgede yiyecek kıtlığı başlatarak düşmanını zayıflatmak için ekili arazilerden kullanacağı kadar hasadı toplatarak kalan bütün arazileri yaktırmıştır. Fabius'u (düşmanı) ise onursuzlukla lekelemek için ona ait arsalarla el sürmeyip, diğer bütün toprakları yerle bir etmiştir (Frontinus, 2022:40).

Genel anlamda savaşın çevresel etkileri 3 aşamada ortaya çıkmaktadır. Bunlar: savaşa hazırlık dönemi, savaş dönemi, savaş sonrası dönemdir. Savaşa hazırlık dönemi özellikle profesyonel orduların kurulması ile çevresel tahribatta önemli etkiye sahiptir (Demir, 2003:46-47).

Savaşa hazırlık dönemi, askeri tahkimatlar ve müstahkem mevkiiler oluşturularak çevrenin yeniden şekillendirildiği dönemdir. Bu dönemde genellikle yerleşim merkezlerinden uzak alanlarda askeri eğitimler için çeşitli askeri bölgeler inşa edilmektedir. Bu süreçte çevre çeşitli silahların taliminin yapılması ile birçok farklı kimyasala yoğun biçimde maruz kalmaktadır. Ayrıca yeniden dizayn edilen bu çevrede yabancı hayat olumsuz anlamda etkilenmekte ve doğal denge bozulmaktadır.

Savaş döneminde çevre, birçok farklı askeri mühimmata ve tahribata maruz kalmaktadır. Gelişen silah teknolojileri ile özellikle 19.yy itibarıyla uzun menzilli silahların kullanılması sonucunda çevrenin bir savaş alanı olma özelliği çok daha geniş bir alana yayılmış ve savaşan ülkelerin sınırlarının tamamı aktif savaş cephesi haline gelmiştir. Ayrıca çevrenin bir savaş aracı olarak kullanılması ile askeri yapılar başta olmak üzere kentleri hayati önem arz eden altyapılarına gerçekleştirilen sabotajlar ve doğrudan saldırılar ile çevresel tahribattan çok sayıda sivil etkilenmektedir. Bunun yanı sıra çeşitli kültürel yapılar da bu tahribattan payını almaktadır. Bu bağlamda savaş sırasında yapay çevreyi oluşturan kentler, kasabalar, köyler ağır bir biçimde tahribata uğramakta, kültürel, doğal ve tarihi çevre zarar görmektedir. Örneğin 1992-1995 yılları arasında yaşanan Bosna Savaşı sırasında; 1.115 cami, 309 Katolik Kilisesi, 36 Ortodoks Kilisesi ile 1.079 adet kamu binası ya yıkılmış ya da onarım gerektirecek kadar hasara uğramıştır (Karasu, 2008:62). Bu bağlamda bir diğer örnek ise 1992

yılında başlayan ve 43 ay süren Saraybosna kentindeki kuşatmadır. Kuşatma süresince kentin askeri olmayan önemli kültürel ve tarihi anıtlarına çok sayıda saldırı gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen bu saldırılar arasında en kötü şöhrete sahip olay, 25-26 Ağustos 1992 gecesi Vijećnica (Ulusal Kütüphane) binasının yangın çıkarıcı mermilerle bombalanmasıdır. Mostar, 1992 yılının Nisan ortasından Mayıs ortasına kadar yoğun Yugoslav Halk Ordusu/Republika Srpska Ordusu'nun bombardımanına maruz kalmış ve bu durum, özellikle tarihi merkezdeki yapıyı mirasına önemli zararlar vermiştir (Walaseg, 2015:32).

Savaş sonrası dönem ise sıhhi, sosyal, kültürel ve birçok çeşitli çevresel etkiye gebedir. Altyapılarda ortaya çıkan tahribat sonucunda salgın hastalıkların oluşması, gıda erişiminin azalması veya kullanılan silahlardan dolayı çevrenin geçici veya kalıcı süreliğine canlı yaşamına elverişsiz hale gelmesi bu durumun örneklerindedir. Örneğin İngiliz General Wolfe, 1759 yılında gerçekleşen Quebec Kuşatması sırasında Fransızların direnme gücünü yıpratmak için şehre doğrudan bombardıman yapmış ve şehir çevresindeki alanı kullanılamaz hale getirmiştir. Bu bombardımanda, kırsal kesimde 1400 çiftliğin yakıldığı ve bölgenin duman içinde kalmış çorak bir araziye dönüştüğü ifade edilmiştir (Özal, 2021:283). Buna karşı savaş sırasında meydana gelen tahribatlar yalnızca yaşam alanlarına değil, kültürel miraslara da sirayet etmektedir. Örneğin Bosna savaşı sırasında Ferhadiye ve Arnaudija Camileri'nin kalıntılarının büyük bir kısmı Sırp ordusu tarafından Ramići'deki belediye atık sahasına götürülmüş ve savaşın sona ermesinden çok uzun süre sonra tespit edilerek kazılmıştır. Benzer şekilde, Ferhadiye Camisi'ne ait diğer büyük parçalar, Karanovac köyü yakınlarında bir çakıl ocağından oluşan yapay bir gölün dibinde bulunmuş; bu bloklar daha sonra dalgıçların yardımıyla yüzeye çıkarılmıştır (Walaseg, 2015:37).

2.1. İkinci Dünya Savaşı - Çevre İlişkisi

İkinci Dünya Savaşı öncesinde gerçekleştirilen savaşlar daha çok meydan muharebeleri, geri çekilme manevraları, pusu ve kuşatma savaşları şeklinde gerçekleşmiştir. Sun Tzu ise gerçekleşen bu savaş türlerini bir kural belirlemiştir. Ona göre “(düşmanın)10 katıysan kuşat, beş katıysan saldır, bir katıysan dağıt, denksen hakkından gelebil, azsan çekil, zayıfsan çarpışmaktan kaçın” (Tzu, 2016:7-8). Oysa savaşlarda kullanılan taktikler ve silahlar bir kurala bağlanamayacak kadar çeşitli durumlarda gerçekleşmektedir.

Bir savaşın sonucunu belirleyen en önemli etken şüphesiz asker sayısı iken, taraflara asker sayısı dışında avantaj kazandıran birçok unsur mevcuttur. Bu unsurlardan bazıları; ordunun psikolojisi, coğrafya, askerin talim durumu, sürpriz saldırı avantajı ve savaş hileleri gibi çeşitlendirilebilmektedir. İkinci Dünya Savaşı öncesinde çevrenin askeri bir araç olarak kullanılmasıyla oluşan taktikler genel olarak su kuyularının zehirlenmesi, nehirlerin akış yönlerinin değiştirilmesi, düşmanı aç bırakmak amacıyla ekili arazilerin yakılması, yer altından tüneller kazılması şeklinde kullanılmış ve sınırlı bir alanı etkileyecek şekilde kullanılmıştır. İkinci Dünya Savaşı ise şüphesiz kendisinden önceki savaşlarda kullanılan taktiklerden ve silahlardan daha farklı taktiklerin ve silahların kullanımına sahne olmuştur. Bu savaşın ortaya çıkarttığı çevresel etkileri anlamak için ise İkinci Dünya Savaşını ve savaşla birlikte meydana gelen çevresel ve düşünsel değişimleri incelemek gerekir.

2.2. İkinci Dünya Savaşı'nın Çevresel Etkileri

1939-1945 yılları arasında gerçekleşen İkinci Dünya Savaşı, şüphesiz insanlık tarihinin en şiddetli savaşı olarak tarihteki yerini almıştır. 1 Eylül 1939 tarihinde Alman ordularının Polonya sınırını geçmesi ile başlayan İkinci Dünya Savaşı, Pasifik, Atlantik, Doğu Avrupa, Asya, Afrika ve Avrupa cepheleri olmak üzere birçok farklı cephede cereyan etmiştir. Bu anlamıyla kendisinden önce gerçekleşen Birinci Dünya Savaşı da dâhil olmak üzere önceki tüm savaşlardan daha geniş bir alana yayılmış olması bakımından en şiddetli ve en tahripkâr savaş olarak karşımıza çıkmaktadır. İkinci Dünya Savaşı, kullanılan taktikler ve değişen askeri anlayış nedeniyle çok geniş bir alanı aktif bir cephe haline getirmiştir. Savaş sırasında birçok yerleşim bölgesi ve doğal alan aktif savaş cephesi olarak kullanılmıştır. Fabrikalarda üretilen modern silahların tahrip edici gücü de bu geniş alanlar boyunca kullanılmıştır. Bu savaş sürecinde silahların üretimi sürecinde ortaya çıkan atıklar ve mühimmatın depolanması sürecinde de çevresel tahribatın olduğu bir gerçektir ve savaşın çevresel etkilerinden yalnızca bir tanesini oluşturmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nın çevresel etkileri ise birçok farklı boyutta ortaya çıkmıştır.

Bu anlamda savaşın meydana getirdiği çevresel tahribatı konvansiyonel silahlar bakımından ele aldığımızda karşımıza kara mayınları çıkmaktadır. Kara mayınları, dost, düşman veya sivil unsurları ayırt etme gücünden yoksun silahlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir kara mayınının ortalama 75 yıl boyunca aktif olarak kaldığı bilinmektedir. Altıntaş'ın Sgaier'den aktardığına göre ise İkinci Dünya Savaşı sırasında sadece Libya'da kullanılan kara mayın bölgeleri ve patlamamış askeri mühimmatı 1985 yılında dahi ülke topraklarının 1/3'ünde

halen aktif konumda bulunmaktaydı (Altıntaş, 2007:143). Sovyet Rusya'nın da Almanların Yıldırım Harbi'ni (Blitzkrieg) etkisiz hale getirmek amacıyla çeşitli mayın tarlaları oluşturdukları bilinmektedir. Ayrıca savaş sürecinde Almanya, İtalya, İngiltere ve Fransa'nın yalnızca Kuzey Afrika'da 5 ila 19 milyon arasında mayın döşediği bilinmektedir (Doucet, 1993:304). Bu mayınların savaş sürecinde ve savaş sonrasında aldığı yaşamların sayısı ve gömülü oldukları arazide ortaya çıkarttıkları çevresel etkileri ise bilinmezliğini korumaktadır.

Savaşta meydana gelen çevresel yıkımın etkilediği bir diğer alan ise yerleşim bölgeleri ve ekilebilir arazilerdir. Bazı tahminlere göre, savaş ve savaşın meydana getirdiği yıkımdan kaynaklı olarak İkinci Dünya Savaşı sırasında yaklaşık 60 milyon Avrupalı mülteci olmuştur (Tomsic, 2017). Mülteci sayısının bu kadar yüksek olması ise birkaç nedene bağlanabilir. Bunlardan biri bombardımanların meydana getirdiği öncelikli sorunlardan biri üretim tesislerinde meydana gelen tahribat nedeniyle başta gıda olmak üzere tüketim malzemelerinin üretiminde ve lojistiğinde ortaya çıkan aksaklıklardır. Aksaklıkların boyutu o kadar fazladır ki İkinci Dünya Savaşı sona erdiğinde, müttefik kuvvetler genel bir açıkla yüzleşmiştir (Weinreb, 2012). Diğer bir neden ise savaşın meydana getirdiği yıkımdan kaynaklı olarak ekilebilir alanların kullanılamaz hale gelmesi ve bölgede yaşayan hayvanların gerçekleşen muharebelerle telef olmasıdır.

Altıntaş'ın Center'den aktardığına göre, gerçekleşen bombardıman sonucu toprakta meydana gelen tahribat da üretimin azalmasını neden olmuştur. Zira ağır bombardıman uçağından atılan bir bomba patladığında, ortaya yaklaşık 3.000 °C sıcaklık ortaya çıkabilmekte ve sadece tüm flora ile faunanın değil, toprağın daha alt katmanlarının da kavrulmasına sebebiyet vermektedir. Uzmanlara göre aynı toprağın yeniden işlenebilir hale gelebilmesi için 100-7.400 yıl geçmesi gerekmektedir (Altıntaş, 2007:138). Öyle ki İkinci Dünya Savaşı'ndan on yıllar sonra, Fransa'nın Verdun kentinde ağır topçu ateşi sonucu oluşan kraterler, hâlâ bitkisel büyümeden yoksundur (Lawrence, 2015). Yine kurşun mermilerde meydana gelen aşınma ve oksidasyon sonucunda toprakta, yer altı sularında ve yüzeyde yer alan su kaynaklarında kirlilik oluşturmaktadır. Bu suya doğrudan veya dolaylı olarak maruz kalan canlıların hastalanma ve ölüm riski de mevcuttur. Toprakta meydana gelen yüksek kurşun konsantrasyonunun, bitki örtüsünün büyümesini olumsuz etkileyeceği ve canlı türlerinin zenginliğini azaltabileceği bilinen bir gerçektir.

Savaşın meydana getirdiği yıkım sonucunda üretimde meydana gelen azalmanın en önemli kanıtlarından biri de Yunanistan'ın savaş sürecinde üretim istatistikleridir. 1939 yılından 1941-1944 yılları ortalama üretimine göre Yunanistan'da hububat üretimi %40, baklagillerin üretimi %36, tütün üretimi %89, pamuk üretimi %75 oranında azalmıştır (Doxiades, 1946). İki dünya savaşının sonucunda da buna benzer kıtlıklar ortaya çıkmış, özellikle savaşın çok yoğun ve öldürücü geçtiği 1945 yılında hasat yapılamaması açlık ve kötü beslenmeden kaynaklanan acılardan kaynaklanan yüz binlerce ölüm vakalarına rastlanılmıştır (Dower, 1999).

Kentlerin aktif bir savaş alanı olarak kullanmasına ilişkin ise 900 gün süren Leningrad Kuşatmasını incelemek gerekir. Kuşatma sırasında kente gelen tüm demiryolu ve kara yolu ulaşımı kesildiğinden siviller ve savunmacılar uzun bir süre boyunca başta yiyecek olmak üzere temel gereksinimlerden yoksun yaşamış, kent nüfusunun üçte biri açlık, hastalıklar ve bombardıman nedeniyle hayatlarını kaybetmiştir (Okuyan, 2020). Stalingrad Muharebesi ise 5 aydan fazla sürmüş ve 2 milyondan fazla asker ve sivilin çatışmalar sırasında hayatını kaybetmesi ile sonuçlanmıştır. Bu süreçte hem siviller hem de askerler yeni çevrelerine hızla uyum sağlamak zorunda kalmış, savaş boyunca hayatta kalmak için bir araya gelerek yemek yeme alışkanlıklarını gündüzden geceye değiştirmiş ve harabeler arasında kendilerini daha az görünür kılmak için daha fazla giyinmişlerdir (Kucherenko, 2022). 8 aydan fazla süren Sivastopol Muharebesi ise savaşın kent üzerinde meydana getirdiği askeri yıkımın en önemli örneklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kuşatma boyunca önemli bir rol üstlenen Alman Hava kuvvetlerine bağlı VIII. Hava Kolordusu bu savaş sırasında 23.751 sorti gerçekleştirmiş ve kente 20.500 ton bomba bırakmıştır (Mitcham, 1997:174). Ayrıca Alman Ordusu'nun mega silahlarından olan Schwerer Gustav Topu da bu savaş sırasında bölgeye intikal etmiş ve 4,5 tona yakın ağırlıktaki mermiler ateşleyerek bu kuşatma sırasında kullanılmıştır. Bir yıl süren bu kuşatma sonucunda kentsel yaşam alanları ve çevresindeki alanda çeşitli tahribatlar oluşturduğu bilinen bir gerçektir.

Sanayi devrimi sonucunda yaşamın bütün alanlarında olduğu gibi askeri teknoloji üzerindeki etkisi silah üretiminin makineleşmesi ve silah fabrikalarının kurulması olmuştur. Meydana gelen bu üretim biçimi de silahların artık başka herhangi bir tüketim nesnesi gibi kitlesel olarak üretilmeye başlamasına neden olmuştur (Bahadır, 2018). Bu silahların üretilmesi, taşınabilir hale getirilmesi ve nakliyesi sırasında çevreye verilen zarar ise günümüzde dahi tam olarak bilinmemektedir.

Silah üretiminin yanı sıra Maginot Hattı ve Atlantik Duvarı da çevrenin yeniden dizayn edilmesi ve askeri amaçlı kullanımının diğer örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Maginot Hattı, Almanya ve Belçika'nın

sınırına Fransızlar tarafından inşa edilen bir tahkimatlar zinciridir. 9 milyar doları aşan bir maliyetle inşa edilen 280 millik hat, onlarca kale, yer altı sığınağı, mayın tarlası ve top bataryasını içeren bu hat, 55 milyon ton çelikle güçlendirilerek ağır top ateşine, zehirli gaz ve Almanların atabileceği her şeye dayanacak şekilde tasarlanmıştır (History, 2022). Çevreyi bu derece değiştiren bir savunma hattı ise Almanlar tarafından, etrafından dolaşmak suretiyle aşılmış ve Maginot Hattı yalnızca bölge ekositemine zarar vermekle kalmıştır. Nazi Almanya'sı ise gerçekleştirebilecek bir müttefik çıkartmasını önlemek amacıyla Fransa'nın Atlantik kıyısını baştanbaşa saracak bir istihkâma güvenmişlerdir. Fransa'nın Batı ve Kuzey bölgelerine inşa edilen Atlantik Duvarı'nın yapımı için 17 milyon metreküp beton, 1,2 milyon ton çelik ve 3,7 milyon Alman markı harcanmıştır (Zaloga ve Hook, 2011:3). Sadece bir duvar olmaktan ziyade Atlantik Duvarı, sahil boyunca çeşitli engeller ile başlayan ve düşman karaya bastığı andan itibaren ilerleyişini durdurmaya veya en azından yavaşlatmaya yönelik karmaşık bir askeri tahkimattır. Ancak bu yapı çıkartmaları engellemekte başarısız olmuştur. Bu duvarın kalıntıları ve arazi engellerinin bir bölümü hala Fransa sahillerinde yer almaktadır.

Savaş sonrası süreçte silah silahların depolanma ve imha süreci de çevresel tahribata neden olmaktadır. Dönemin Doğu Alman topraklarının askeri depolamadan kaynaklı olarak yaklaşık %4'ünün hâlâ kullanılmadığı bilinmektedir (Gültekin, 2022). Bir diğer örnekte ise Vanuatu takımadalarının bir adası olan Espirito Santo'da Milyon Dolar Noktası denen yeri incelemek gerekir. Bu nokta, adını savaş bittikten sonra burada okyanusa atılan milyonlarca dolar değerindeki ABD ekipmanından almıştır (Hemmings, 2019). Bu askeri ekipmanlarının ABD ana karasına geri döndürülmesi çok maliyetli görülmüş, bu nedenle de ABD tonlarca askeri ekipmanını okyanusa atmıştır. Aynı şekilde İkinci Dünya Savaşından sonra, hardal gazları ve arsenik zehirleri gibi kimyasal savaş ajanları varillerde paketlenmiş ve doğrudan okyanusa atıldığı bilinmektedir (Harigel, 2001). Denize atılan bu atıkların deniz canlıları ve bölgede yaşayan diğer canlılar açısından etkileri ve etkilerinin çapı ise bilinmemektedir.

Savaş sırasında düşürülen uçaklar ve batırılan gemiler de çevresel tahribata yol açmaktadır. Sayılarla bu durumu izah etmek gerekirse, resmi olarak, savaş koşulları nedeniyle toplam 1.554 ABD gemisinin battığı bilinmektedir (USMM, 2023). 1944 yılı sonuna dek Amerikan denizaltılarının ise 4,3 milyon tonluk Japon tüccar gemisi batırıldığı kaydedilmiştir (Arıt, 1974:215). Yalnızca İkinci Dünya Savaşı gemi enkazlarından kaynaklanan Atlantik Okyanusu'ndaki petrol kirliliğinin 15 milyon tonun üzerinde olduğu tahmin edilmektedir (Monfils, 2005:1050).

Savaş sırasında kullanılan en yıkıcı silah olan atom bombalarının çevresel etkiler ise yarım asır geçmesine rağmen devam etmektedir. Bir nükleer silahın kullanımıyla birlikte bir patlama dalgası, yoğun ışık, ısı ve radyasyon açığa çıkmaktadır. Patlama sonrası büyük bir ateş topu oluşmakta ve bu ateş topu olduğu yerdeki her şeyi buharlaştırmakta ve patlamanın merkezindeki sıcaklık yaklaşık 7.000 °C'ye çıkabilmektedir (Yavuz, 2022). Bu savaş sırasında iki adet atom bombası kullanılmıştır. Japonya üzerinde kullanılan bu silah sonucu Hiroşima'da yaklaşık 70.000 ila 135.000 kişinin öldüğü ve Nagazaki'de 60.000 ila 80.000 kişinin hem patlamalara akut maruz kalmaları nedeniyle hem de radyasyonun uzun vadeli yan etkilerinden öldükleri tahmin edilmektedir (History, 2023). Fakat Altıntaş'a göre Hiroşima kentine atılan atom bombasından kaynaklanan radyasyon yayılımının uzun süreli etkileri ile de bu sayı 300,000'e ulaşmıştır (Altıntaş, 2007:135). Ayrıca Japonya'da bugünden onlarca yıl önce atılan atom bombasının nükleer partiküllerin etkisi bugün dahi bölgedeki sulara görülmektedir (Çetinkaya, 2022). Aynı zamanda yayılan radyasyonun uzun dönemde başta lösemi ve tiroit kanseri olmak üzere kanserlere de neden olduğu bilinmektedir (Yavuz, 2022). Dolayısıyla nükleer silahlar sadece atıldığı bölgedeki canlı yaşamını ve yaşam alanını yok etmekle kalmamış, uzun vadede bölgesel dengeyi de bozmuştur.

Savaşın sonucunda sadece Sovyetlerin kaybı 20 milyon asker ve sivilidir. Buna, 4,3 milyon Polonyalı, 4,2 milyon Alman, 1,7 milyon Yugoslav, 600 bin Fransız 410 bin İtalyan, 390 bin İngiliz ve sayılan tam olarak bilinmemekle birlikte 6 milyon olarak tahmin edilen Yahudi, Çingene, Macar ve diğer halkların can kayıpları eklendiğinde ortaya korkunç bir manzara çıkmaktadır (Çağrı, 1996:259). Savaş sürecinde ölen hayvanların ve zarar gören canlıların sayısı ile ilgili net bir bilgi ise mevcut değildir. Ancak bu savaşın insanlık üzerinde değişimler meydana getirdiği ve savaş - çevre ilişkisini kökünden değiştirdiğini ifade etmek doğru olacaktır.

3. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞIYLA DEĞİŞEN SAVAŞ - ÇEVRE İLİŞKİSİ

Savaş, ekonomik ve sosyal hayatı da kökünden değiştirmiştir. Savaş sırasında gerçekleştirilen bombardımanlar sırasında İtalyan sanayisinin %80'i yok olmuştur. 1945'te İtalya'nın GSMH'si ancak 1911'deki düzeyine eşitlemiştir. Ekonomi 1938'e oranla %40 küçülmüştür. Gerçek ücretler 1913'teki düzeyin %26,7'sine inmiştir. Savaş boyunca toprak ihmal edildiğinden zirai üretimde verimlilik azalmıştır. Tarım aletleri yetersiz ve azdır.

1946'da elde edilen buğday ve patates miktarı 1938'in ancak %70'i düzeyindedir (Çağrı, 1996:260-262). 1948'de ise toptan eşya fiyatları savaştan öncesine göre Avusturya'da %200, Fransa'da %1.820 ve Japonya'da %10.100 daha yüksektir (IMF, 2023).

İkinci Dünya Savaşının ortaya çıkarttığı geniş çaplı yıkım sonucunda, bu savaşın meydana getirdiği tahribatın bir daha tekrarlanmaması adına birçok uluslararası girişimde bulunulmuştur. Nürnberg Mahkemelerinde gerçekleştirilen duruşmalar ve yargılamalar, Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması ve Nükleer Silahların Yasaklanması Antlaşması ve Anti-Personel Mayınların Kullanımının, Depolanmasının, Üretimini ve Devredilmesinin Yasaklanması ve Bunların İmhası ile İlgili Sözleşme bunun örnekleridir.

Savaş hukuku kapsamında ise savaşların çevresel etkisi hukuki anlamda ilk olarak 1972 yılında Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Çevresi Konferansı Stockholm Bildirgesinde dile getirilmiş, bildirgenin 26. maddesinde çevre sorunlarına yol açan tüm kitle imha silahlarının ortadan kaldırılması çağrısında bulunulmuştur (Ak, 2016:21). 1977 yılında ise Askerî Amaçlarla ya da Daha Başka Düşmanca Amaçlarla Çevrenin Değiştirilmesi Tekniklerinin Kullanılmasına İlişkin Sözleşme imzaya açılmıştır. Bu sözleşmenin 1. maddesi, sözleşme ile yasaklanan düşmanca çevre değiştirme tekniklerini kullanmama, öteki devletleri ve uluslararası örgütleri bu teknikleri kullanmaya özendirme ve yardım etmeme yükümünü kabul etmiştir (Algan, 2022). Ortak Geleceğimiz (Brundtland) raporunda ise; çevre karşısındaki potansiyel tehlikeler arasında en ağır olanının nükleer savaş olasılığı olduğu belirtilerek, barış ve güvenlik konularının belirli yönleri, sürdürülebilir kalkınma kavramıyla doğrudan ilişkili olduğu ifade edilmiştir (Brundtland Report, 1987).

Bu noktada çevreci hareketlerin sayısı bir hayli artış göstermiştir. Özellikle bu yüksek seslerin tezahürü İkinci Dünya Savaşı sonrasında protesto hareketleri, barış ve silahsızlanma hareketleri, öğrenci hareketleri, vatandaş inisiyatifleri ve alternatif hareketin gelişmesi gibi süreçler ile gerçekleşmiş ve çevre sorunlarının siyasallaşması sürecini hızlandırmıştır (Özer, 2001:183). Özellikle sanayileşme, İkinci Dünya Savaşı'nın olumsuz etkileri, yapay ve petrole dayanan ürünlerin kullanımındaki artış, 1973'te yaşanan "Petrol Krizi" ile çevre sorunlarına yönelik akademik çalışmaların artması kamuoyunun bu yönde daha bilinçli hale gelmesini sağlamıştır (Çakır ve Gümüşçü, 2020:250). Bu bilinç kapsamında çevrenin, bir hareket olmanın yanı sıra aynı zamanda siyasal bir partiye dönüşmesi; ilk olarak 1973 yılında İngiltere'de Ekoloji Partisi'nin kurulması ile başlamıştır. Bununla birlikte parti (siyasal) olarak Yeşillerin adını duyurmaları asıl olarak Almanya'da 1983 yılında % 5'lik barajı aşmış meclise girmeleri ile olmuştur (Kılıç, 2008:126). Çakır'ın Özer'den aktardığına göre ise (Çakır ve Gümüşçü, 2020:250);

"Yeşil harekette veya yeşil siyasette amaç, parlamenter demokrasi yoluyla iktidara gelip program uygulamak değil, yurttaş inisiyatifine dayalı yeni bir siyasi anlayışın geliştirilmesini sağlamaktır. Yeşillerin devlet sistemine diğer politik görüşlere göre farklı bakmaları, ancak yasama organını da hedef olarak görmeleri çelişki gibi görülebilir. Ancak 1970'lerde yoğunlaşan çevre sorunları karşısında yasama organları bünyesindeki siyasi partilerin yetersiz kalmaları baskı gruplarının partileşmelerine neden olmuştur. Ayrıca yasama organında bulunma, siyasi partilere seslerini duyurabilme, reklam yapma gibi ayrıcalıklar o dönemdeki yeşil partilerin gelişmesine olanak sağlamıştır. Yeşil hareketin siyasallaşmasında ve partileşmesinde bu etkenlerin etkili olduğu söylenebilir"

Günümüzde de Almanya başta olmak üzere yeşil siyasi hareketler aktif olarak siyaset üretmeye devam etmektedir. Ancak İkinci Dünya Savaşı ile değişen çevresel bakıştaki olumlu gelişmelerin yanı sıra savaşlarda kullanılan teknoloji ve savaşların bu durumla doğru orantılı olarak artan çevresel etkileri de mevcuttur. Modern savaşlarda insan sayısının öne çıktığı ve daha çok zorunlu askerliğe dayalı kitle ordusu anlayışının örnekleri olmakla birlikte bu anlayış dünyada gittikçe kaybolmaktadır (Yılmaz, 2023). Zira ateş gücünün ve kitle imha silahlarının yıkıcı etkileri, devletleri yüksek teknolojiye savaş aletlerini ve bunlarla donatılmış profesyonel ordular oluşturmaya itmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki savaşların ise caydırıcılık kavramı çerçevesinde konvansiyonel harp olarak gerçekleştiğini ifade etmek doğru olacaktır. Bu noktada İkinci Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşen savaşlardan birkaçını ele almak gerekirse; öncelikle Irak'ın İran ile gerçekleştirdiği savaşın akabinde başlayan Körfez Savaşlarını ele almak gerekir. Bu savaş, yakın tarihin en geniş kapsamlı savaşlarından biri olarak kabul görmektedir. 1991 yılında gerçekleşen Körfez Savaşı sırasında düşman ilerleyişinin yavaşlatılması amacıyla Kuveyt'teki petrol alanlarına sabotaj yapılmış, bu sabotajlar sonucunda 10-11 milyon varil tutarında ham petrol sığ ve nispeten kapalı Basra Körfezi'nin sularına karışmıştır (Karavelioğlu, 2009:84). Yayılan bu ham petrol sonucunda binlerce deniz kuşu ölmüş ve çöldeki petrol kuyuların tahribi sonucunda ise hayvanlar ve bitkiler ekolojik bozulmaya uğrayıp, yok olmuşlardır (Şakacı, 2008).

Bahsi geçen bozulma, yalnızca canlılar üzerinde değil toprak ve iklim üzerinde de etkilerini göstermektedir. Bu bozulmanın en gözle görülür örneği ise bölge ısısında meydana gelen değişme olmuştur. Birinci Körfez Savaşında Kuveyt'te yakılan petrol kuyuları 600 milyon ton petrolü tüketerek havada is gazlar ve tehlikeli kimyasallardan oluşan bir tabaka meydana getirmiştir. Çıkan duman güneşten gelen ışınları engellemiş, bölge ülkelerinde ısı yaklaşık 10 derece kadar düşmüştür (Karavelioğlu, 2009:88). Yakılan –*sabote edilen*- bu petrol kuyularının sayısının 750'den fazla olduğu düşünülmektedir. Bu sabotaj sonucunda ise ancak 10 ay gibi bir sürenin ardından söndürülebilen yangınlar çevreye iklimsel etkilerden çok daha farklı şekillerde de zararlara neden olmuştur (Erik, 2015).

Körfez savaşı sırasında gerçekleşen bir diğer çevresel etki ise savaş sırasında birçok kentsel altyapı tesisi hedef alınması sonucunda ortaya çıkmıştır. Saldırıları sonucunda su arıtma ve kanalizasyonun tesislerinin yıkılması atık suların doğrudan Dicle ve Fırat nehirlerine ulaşmasına neden olmuş, ayrıca bombalanan fabrikalardan çıkan çeşitli kimyevi atıklar nehirlerle karışmıştır. Bunun sonucunda nehirden temin edilen su kirlenmiş ve salgın hastalıklara neden olmuştur. Örneğin bölgedeki tifo vakaları 1991'den beri (Körfez Savaşı sonrası) on kat artmıştır (Bazyan ve Schagatay, 2012). Buna ilaveten ABD ve Müttefiklerinin, 1991 yılında ki I. Körfez Savaşında kullandıkları SU silahlarından dolayı Irak, radyolojik kirliliğe maruz kalmıştır ve o yıldan bu yana da maruz kalmaya devam etmektedir (Karavelioğlu, 2009:93).

Tabii olarak bahsi geçen geniş çapta askeri hareketlerin gerçekleştirilmesi için yeterli sayıda askeri ekipman üretilmesi de bir gerekliliktir. 2020 yılı itibarıyla Dünya üzerindeki 99 ülkenin toplamda 73 bin adet tankı bulunduğu bilinmektedir (Axe, 2020). Her ne kadar bu sayı İkinci Dünya Savaşının altında kalmış olsa da, İkinci Dünya Savaşı sonrası silah çeşitliliği daha da artmıştır. Askeri teknolojide meydana gelen ilerleme sonucunda İkinci Dünya Savaşı süresince üretilmeyen balistik füzeler, İHA/SİHA'lar, çeşitli nükleer silahlar ve hava savunma sistemleri ülkelerin envanterine eklenmiştir. Ayrıca kimyasal ve biyolojik silah teknolojilerinin gelmiş oldukları nokta hakkında ise net bir bilgi mevcut değildir. Bu silahların geliştirilme çalışmaları ise İkinci Dünya Savaşından bugüne dek devam etmektedir. Bu geliştirme çabaları kapsamında ABD'nin 1948 ile 1958 arasında Pasifik'teki Bikini ve Eniwetok adalarında 66 atom bombası patlatması sonucu adalar (radyoaktivite nedeniyle) oturulmaz hale gelmiştir. Halk patlamalardan önce başka adalara yollanmış olsa da, Eniwetoklular ancak 30 yıl sonra adalarına dönebilmiştir, Bikini Adası'nın ise yüzyıl kadar tehlikeli kalacağı düşünülmektedir (Alsan, 2009). Diğer yandan ise savaş sürecinde sivillerin savaş alanlarını terk ederek mülteci konumuna düşmeleri tüm savaşlarda olduğu üzere modern savaşın da bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Körfez Savaşı sırasında da kamplarda ve geçici sığınaklarda yaşayan insanların sayısı arttıkça çocuk sağlığı giderek zarar görmüştür. Aşılama oranları düşmüş, gıda stoklarında kıtlık başlamış, yüksek hava sıcaklığında içme suyu çok zor elde edilir hale gelmiş ve yaz sonunda 2009 yılına kadar bilinen en büyük kolera salgını patlak vermiştir (Karavelioğlu, 2009:101).

2017 yılında Suriye'de beşinci yılına girilen iç savaş sırasında özellikle Esad yönetimine karşı ayaklanmaya öncülük eden Halep, İdlip, Rakka, Derra, Humus, Hama gibi Sünni-Arapların yaşadığı kentler ağır bir biçimde tahribata uğramıştır. Bu kentlerden Halep Suriye'nin en büyük kentidir. Savaş öncesi 5,9 milyon insanın yaşadığı kentin nüfusu 3 milyona düşmüştür (Karasu, 2017:80). Bu bağlamda yıllardır devam eden ve Filistin'e karşı gerçekleştirilen İsrail saldırıları sırasında ise planlı bir kentsel tahribat yoluyla savaş, bölgede yaşayan Filistin toplumunun varlığı için yaşamsal önem içeren alanların tahrip edilmesine kadar varmıştır. Bu bağlamda öncelikle, evlerin ve şehirlerin yıkılması, Yahudi yerleşimlerinin ve otoyolların büyüyen takımadalarının Filistinli saldırılarına karşı savunmasız bırakmak için tasarlanmış daha geniş bir proje ile bağlantılıdır. Autodafe yazarlar kolektifinden Christian Salmon, "*Filistin'de şu anda en çarpıcı olan şey, toprağa karşı uygulanan şiddettir, evler yıkıldı, zeytin ağaçları kökünden söküldü, portakal bahçeleri harap oldu*" şeklindeki tasviri de bu durumun bir özeti olarak karşımıza çıkmaktadır (Graham, 2003:64). Bunun yanı sıra savaş sırasında kentlerdeki kültürel miras da önemli zarara uğramaktadır. 8 Haziran 1992'de Sırp birlikleri ve paramiliterler tarafından işgal edilen Saraybosna'nın Nedžarići banliyösündeki Fransisken İlahiyat Semineri'nden rahipler kovulmuş ve seminerin demirbaşları ile değerli eşyaları, kütüphanenin tamamen kaybolan 50.000 ciltlik büyük ve zengin koleksiyonu da dahil olmak üzere birçok tarihi eser yağmalanmıştır (Walaseg, 2015:75).

4. SONUÇ

Sonuç olarak İkinci Dünya Savaşı birçok anlamda savaş-çevre ve insan-çevre ilişkileri için kırılma noktası olarak karşımıza çıkmaktadır. Savaşın askeri amaçlarla kullanılması ile çevrenin bir savaş amacı olma özelliğinin savaş aracı olma özelliğine dönüşmesi bu kırılımin en önemli noktalarındandır. Zira önceden çevre yalnızca savaşın aracı ve gerçekleştiği alan olarak kabul edilirken zaman içerisinde düşmanları yıldırıma ve

zafer elde etmeye yarayan bir amaç olarak kullanılmaya başlanılmış ve İkinci Dünya Savaşı sırasında bu düşünce zirve noktasına ulaşmıştır. Bu düşünce kapsamında savaşlar; yaşam alanlarını, içme sularını, tarım topraklarını, altyapı tesislerini, kültürel miras varlıklarını, doğal yaşam alanlarını kısacası çevrenin tamamını tehdit eder hale gelmiştir.

Çevrenin askeri amaçlarla kullanılmasının kabulü sonucunda konvansiyonel harp ekipmanları, çevreye karşı daha yıkıcı olacak şekilde güçlendirilmiştir. Bu nedenle İkinci Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşen konvansiyonel harpler çevresel etkileri bakımından daha yıkıcı sonuçlar doğurmaktadır. Ancak gerçekleşen bu savaşların coğrafi bakımdan İkinci Dünya Savaşı kadar geniş bir coğrafyada ve çok taraflı şekilde cereyan etmemesi de bu durumunun bir nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır.

Nükleer silahların ortaya çıkarttığı caydırıcılık ve uluslararası çekinceler nedeniyle günümüzde gerçekleşen konvansiyonel savaşların temposu düşse de yine bu caydırıcılık kavramı kapsamında günümüzde nükleer silah sahibi ülkeler ve nükleer silah sayıları artmaya devam etmektedir. Nükleer silahlara sahip devletlerin karşılıklı bir sıcak çatışma ortamına girme durumu ise hiç yaşanmamış olmakla birlikte Küba Krizi sırasında çok yaklaşılacak nükleer savaş tehdidi günümüzde hala devam etmektedir. Bu durumun gerçekleşmesi sonucunda ortaya çıkacak sonuç hakkında tahmin yürütmek mümkün olmadığı gibi dünya devletlerinin bu ve benzeri senaryolara hazırlıklı olmadığı da bir gerçektir. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın çevresel tahribatları sonucunda; ekonomik, sosyal ve politik sebeplerin yanı sıra savaşın çevresel etkilerinin de oluşturduğu bilinç ile çevre hareketlerinin hız kazandığı ve yeni kuşak haklardan söz edilmeye başlanıldığı da bir gerçektir. Savaş sırasında ortaya çıkan tahribat sonucunda; savaş sırasında çevrenin korunması, sürdürülebilir kalkınma ve çevrenin korunması gibi gündem maddeleri uluslararası camiada yer edinmeye başlamış, insanlarda çevresel bir bilinç meydana oluşmuştur. Buna rağmen bu konudaki uluslararası girişimler savaş ve savaşın çevresel etkilerinin önlenmesi konusunda başarılı olmamıştır. Günümüzde Filistin'de ve Ukrayna'da insanların yaşam alanları aktif savaş alanı olarak kullanılmaktadır. Yine İkinci Dünya Savaşı sonrasında nükleer silah kullanılsa da Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşmasına rağmen nükleer silahlara sahip olan ülkelerin sayısı artmıştır. Dolayısıyla her ne kadar İkinci Dünya Savaşı ile savaş sırasında çevrenin ortaya çıkarttığı tahribat konusunda bir bilinç oluşmuş olsa da bu konuda yaptırım uygulayabilecek bir otorite mevcut değildir. Zira uluslararası antlaşmalar yalnızca kendisine taraf olan ülkeleri bağlamaktadır. Dolayısıyla antlaşmalara taraf olmayan devletleri bağlayan herhangi bir yaptırım mevcut değildir.

Nihayetinde İkinci Dünya Savaşı sonucunda çevresel bir bilinç meydana gelmiş olsa da ortaya çıkan bu bilinç savaşlar ve bu savaşların ortaya çıkarttığı çevresel etkileri engelleyememiştir. Devletlerin silahlanma yarışı ve buna bağlı olarak ortaya çıkan yıkıcı teknolojiler artmaya devam etmektedir. Ortaya çıkan bu askeri teknolojiler sonucunda da çevrenin bir savaş aracı olma unsuru pekişmektedir. Dolayısıyla İkinci Dünya Savaşı, çevrenin bir askeri taktik unsuru olarak kullanılması sonucu ortaya çıkarttığı yıkım ve meydana gelen yeni dünya düzeni sonucunda çevresel hareketler, savaş-çevre ve insan-çevre ilişkisi bakımından bir dönüm noktası teşkil etmektedir.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “*en az iki dış hakem*” ve “*çift taraflı körleme*” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Yazar(lar), dergiye imzalı “*Telif Devir Formu*” belgesi göndermişlerdir. Mevcut çalışma için mevzuat gereği etik izni alınmaya ihtiyaç yoktur. Bu konuda yazarlar tarafından dergiye “*Etik İznine Gerek Olmadığına Dair Beyan Formu*” gönderilmiştir. / **This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. The author(s) sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. There is no need to obtain ethical permission for the current study as per the legislation. The "Declaration Form Regarding No Ethics Permission Required" was sent to the journal by the authors on this subject.**

YAZAR KATKILARI / AUTHORS' CONTRIBUTIONS:

Kavramsallaştırma, orijinal taslak yazma, düzenleme – **Y1 ve Y2**, veri toplama, metodoloji, resmi analiz – **Y1 ve Y2**, Nihai Onay ve Sorumluluk – **Y1 ve Y2**. / **Conceptualization, writing-original draft, editing – Y1 and Y2, data collection, methodology, formal analysis – Y1 and Y2, Final Approval and Accountability – Y1 and Y2.**

KAYNAKÇA

- AK, Tarık (2016), “*Günümüzün Savaşlarında Çevre Konusuna İlişkin Bir Değerlendirme*”, **İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi**, S.4(32), ss.17-26.
- AKDEMİR, Özer (2022), “*Savaş ve Çevre*”, **Ekoloji Birliği Kurumsal Web Sayfası** (E-Makale), 14 Mart 2022, <https://ekolojibirligi.org/savas-ve-cevre-ozer-akdemir> (Erişim Tarihi: 08.10.2024).
- ALGAN, Nesrin (2022), “*Savaşın Çevreye Etkileri: Ukrayna*”, **İK Panorama Kurumsal Web Sayfası** (E-Makale), 3 Haziran 2022, ikpanorama.com/blog/2022/06/03/cevre/ (Erişim Tarihi: 03.10.2024).
- ALSAN, Selçuk (2009), “*Yalnız Canlıları Yok Eden Bir Silah: Nötron Bombası*”, **Türk Tabipler Birliği Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), <https://www.ttb.org.tr/eweb/savas/8.html> (Erişim Tarihi: 11.10.2024).
- ALTINTAŞ, Hakan (2007), “*Savaşların Çevresel Boyutu ve Ekosistem Üzerindeki Geri Dönüşü Olmayan Etkileri*”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, S.8(4), ss.131-156.
- ARIT, Fikret (1974), **Büyük Savaş: İkinci Dünya Savaşı Tarihi (1939-1945)**, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- AXE, David (2020), “*There are 73,000 Tanks in the World, Which are the Best?*”, **Forbes Kurumsal Web Sitesi** (E-Haber), 16 Haziran 2020, <https://www.forbes.com/sites/davidaxe/2020/06/16/there-are-73000-tanks-in-the-world-which-are-the-best/?sh=55f219c35324> (Erişim Tarihi: 16.10.2024).
- BAHADIR, Osman (2018), “*Birinci Dünya Savaşı’nda Silah Teknolojisi*”, **Sarkaç Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), 11 Mayıs 2018, <https://sarkac.org/2018/05/birinci-dunya-savasinda-silah-teknolojisi/> (Erişim Tarihi: 09.10.2024).
- BAZYYAN, Saloume ve SCHAGATAY, Erica (2012), “*Environmental Impact of War Technology and Prohibition Processes*”, **Yüksek Lisans Tezi**, Mid Sweden University, Holmgatan (İsveç).
- BRUNDTLAND REPORT (1987), “*Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development*”, **Birleşmiş Milletler Resmi İnternet Sitesi** (E-Rapor), BM Press, Geneva, <http://www.un-documents.net/ocf-ov.htm> (Erişim Tarihi: 14.010.2023).
- CLAUSEWITZ, Carl Von (1984), **Harp Üzerine** (Çev. Fahri Çeliker) Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- ÇAĞRI, Erhan (1996), “*Avrupa’nın İntiharı ve İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Temel Sorunlar*”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, S.51(1), ss.259-273.
- ÇAKIR, Muammer, GÜMÜŞÇÜ, Osman ve TAŞ, Barış (2020), “*Politik Ekoloji*”, **Coğrafya Dergisi**, S.41, ss.241-254.
- ÇETİNKAYA, Behlül (2022), “*Savaşlar Sadece İnsanları ve Şehirleri Değil Çevreyi de Yok Ediyor*”, **Anadolu Ajansı Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), 4 Haziran 2022, <https://www.aa.com.tr/tr/cevre/savaslar-sadece-insanlari-ve-sehirleri-degil-cevreyi-de-yok-ediyor/2605403> (Erişim Tarihi: 08.10.2024).
- DEMİR, Cafer (2003), **Savaş Hukuku ve Barış**, Gün Yayınları, İstanbul.
- DOUCET, Ian (1993), “*The Coward’s War: Landmines and Civilians*”, **Medicine and War**, S.9(4), ss.304-316.
- DOWER, John (1999), **Embracing Defeat: Japan in the Wake of World War War II**, Norton Publishing, New York (US).
- DOXIADES, Constantinos (1946), “*The Greek Sacrifice in World War II*”, **Yunanistan İmar Bakanlığı Kurumsal Web Sayfası** (E-Doküman), Athens Publications, Atina, <https://crimesagainstgreeks.com/wp-content/uploads/2015/03/The-Greek-Sacrifice-in-WWII.pdf> (Erişim Tarihi: 12.10.2024).
- DUTCH, Steve (2013), “*Military Impacts on the Environment*”, **Wisconsin Green Bay Üniversitesi Kurumsal Web Sayfası** (E-Döküman), <https://www.uwgb.edu/> (Erişim Tarihi: 05.10.2024).
- ERİK, Nazan Yalçın (2016), “*Petrol Tankeri Kazaları ve Neden Olduğu Çevre Kirliliği*”, **Mavi Gezegen Dergisi**, S.20, ss.1-11.
- FRONTINUS, Sextus Iulius (2022), **Roma Strateji Sanatı** (Çev. Samet Özgüler), Kronik Yayınları, İstanbul.
- GÜLGEÇ, Bilgi Gökmen (2017), “*Avrupa’da Yeşil Hareketlerin Gelişimi ve Avrupa Birliği Bütünleşmesi*”, **Yüksek Lisans Tezi**, İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- GÜLTEKİN, Aybüke Nazlı (2022), “*Savaşın Çevresel Etkileri*”, **Buğday Kurumsal Web Sitesi** (E-Haber), 15 Nisan 2022, <https://www.bugday.org/blog/savasin-cevresel-etkileri/> (Erişim Tarihi: 12.10.2023).
- GRAHAM, Stephen (2003), “*Lessons in Urbicide*”, **New Left Review**, S.19, ss.63–77.
- HARIGEL, Gert (2001), “*Chemical and Biological Weapons: Use in Warfare, Impact on Society and Environment*”, **Waging Peace Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), 22 Kasım 2001, <https://www.wagingpeace.org/chemical-and-biological-weapons-use-in-warfare-impact-on-society-and-environment/> (Erişim Tarihi: 08.10.2024).
- HEMMINGS, Jay (2019), “*What Happened to All the Weapons ve Kit After WWII Ended?*”, **Warhistory Online Kurumsal Web Sayfası** (E-Makale), https://www.warhistoryonline.com/instant-articles/wwii-ended-whathappened.html?Chrome=1&Exc_D_lessthanpoint002_p1=1 (Erişim Tarihi: 05.10.2024).
- HISTORY (2022), “*Maginot Line*”, **History Kurumsal Web Sayfası** (E-Makale), 4 Ekim 2022, <https://www.history.com/topics/world-war-ii/maginot-line> (Erişim Tarihi: 12.10.2024).
- HISTORY (2023), “*Bombing of Hiroshima and Nagasaki*”, **History Kurumsal Web Sayfası** (E-Makale), <https://www.history.com/topics/world-war-ii/bombing-of-hiroshima-and-nagasaki> (Erişim Tarihi: 05.10.2024).
- INTERNATIONAL MONEY FUND (2024), “*The Post War World*”, **IMF Resmi İnternet Sitesi**, https://www.imf.org/external/np/exr/center/mm/eng/mm_dr_01.htm#:~:text=Combat%20and%20bombing%20had%20flattened,worsened%20after%20peace%20was%20declared (Erişim Tarihi: 17.10.2024).
- KARAİMAMOĞLU, Tolgahan (2022), “*Mikropların ve Zehirlerin Savaş Meydanlarında Kullanılması: Orta Çağ'da Biyolojik Savaş*”, **Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi**, S.10(33), ss. 330-340.
- KARASU, Mithat Arman (2017), “*Suriye'deki İç Savaşın Çevresel Kökenleri*”, **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, S.26(3), ss.69-89.
- KARASU, Mithat Arman (2008), “*Bir Kentin Ölümü: Kentkırım (Bosna-Hersek Örneği)*”, **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, S.3(17), ss. 51–64.
- KARAVELİOĞLU, Feyza (2009), “*Körfez Savaşlarının Çevreye Etkisi*”, **Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- KELEŞ, Ruşen ve HAMAMCI, Can (2005), **Çevre Politikası**, İmge Yayınevi, Ankara.
- KILIÇ, Selim (2008), **Çevre Etiği: Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve Sonuçları**, Orion Kitabevi, Ankara.
- KUCHERENKO, Olga (2022), “*Unsung Witnesses of the Battle of Stalingrad*”, **Nationalww2museum Kurumsal Web Sayfası**, <https://www.nationalww2museum.org/war/articles/unsung-witnesses-battle-stalingrad> (Erişim Tarihi: 23.09.2024).
- LAWRENCE, Michael J. (2015), “*The Effects of Modern War and Military Activities on Biodiversity and the Environment*”, **Environmental Reviews Kurumsal Web Sayfası**, 17 Eylül 2015, <https://cdnsiencepub.com/doi/10.1139/er-2015-0039> (Erişim Tarihi: 23.09.2024).
- MITCHAM, Samuel (1997), **Eagles of the Third Reich**, Stackpole Books Press, Mechanicsburg.
- MONFILS, Rean (2005), “*The Global Risk of Marine Pollution From WWII Shipwrecks: Examples From the Seven Seas*”, **International Oil Spill Conference (Paper Presentation)**, Miami Beach, ss.1049–1054.
- NEW ZELLAND HISTORY (2022), “*D-Day*”, **Yeni Zelanda Kültür ve Miras Bakanlığı Kurumsal Web Sitesi**, 20 Eylül 2022, <https://nzhistory.govt.nz/war/d-day/the-resistance> (Erişim Tarihi: 18.09.2024).
- OKUYAN, Zuhâl (2020), “*Leningrad Kuşatmasında Kentin Sağlığı*”, **Madde, Diyalektik ve Toplum Dergisi**, S.3(4), ss.294-298.
- ÖZAL, İlkin Başar (2021), **Muharebelerle Kısa Dünya Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul.
- ÖZER, Mehmet Akif (2001), “*Yeşil Hareket: Alman Yeşilleri Üzerine Bir İnceleme*”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.3(1), ss.173-198.
- ŞAKACI, Bilge Kaan (2008), “*Savaşın Çevre Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi*”, **Çalışma Ortamı Dergisi**, S.101, ss.18-19.

- TOMSIC, Mary (2017), “*Learning From the Past: Working With WWII Refugees*”, **Melbourne University Kurumsal Web Sayfası**, <https://pursuit.unimelb.edu.au/articles/learning-from-the-past-working-with-wwii-refugees> (Erişim Tarihi: 01.10.2024).
- TÜRK DİL KURUMU SÖZLÜKLERİ (tarih yok) , “*Savaş*”, **TDK Büyük Türkçe Sözlük**, TDK Yayınları, Ankara, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 07.10.2024).
- TZU, Sun (2016), **Savaş Sanatı** (Çev. Pulat Oktan, Giray Fidan), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- UNITED STATES MERCHANT MARINE ACADEMY (2023), “*U.S. Merchant Ships Sunk or Damaged in World War II*”, **United States Merchant Marine Academy Kurumsal Web Sayfası**, <http://www.usmm.org/shipsunkdamaged.html> (Erişim Tarihi: 07.10.2024).
- WALASEK, Helen (2015), **Bosnia and the Destruction of Cultural Heritage**, Ashgate Yayıncılık, Surrey.
- WEINREB, Alice (2012), “*For the Hungry Have No Past nor Do They Belong to a Political Party: Debates Over German Hunger After World War II*”, **Central European History**, S.45(1), ss.50-78.
- YAVUZ, Cavit Işık (2022), “*Nükleer Silahlar ve Etkileri Bilgi Notu*”, **Afetler ve Acil Durumlar Çalışma Grubu Kurumsal Web Sayfası** (E-Duyuru), <https://hasuder.org/Duyurular/Detay/bilgi-1notlari/nukleer-silahlar-ve-etkileri-bilgi-notu/9edc97db-7d3d-8a46-72e4-3a06d797b18> (Erişim Tarihi: 15.10.2024).
- YILMAZ, Sait (2024), “*Modern Savaş ve Savunma Reformaları*”, **Academia Kurumsal Web Sayfası** (E-Makale), ss.(1-12), https://www.academia.edu/7647876/Modern_Sava%C5%9F_ve_Savunma_Reformalar%C4%B1 (Erişim Tarihi: 18.10.2024).
- ZALOGA, Steven ve HOOK, Adam (2011), **The Atlantic Wall 2**, Osprey Publishing, Oxford.

Vatandaşların Yaşam Kalitesinin Arttırılmasında Sosyal Belediyecilik Uygulamalarının Etkinliği: Aydın Büyükşehir Belediyesi Örneği¹

The Effectiveness of Social Municipalism Practices in Improving Citizen's Quality of Life: The Case of Aydın Metropolitan Municipality

Ahmet UÇAR

Prof. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İİBF,
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü,
ahmet.ucar@cbu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-2533-7887>

Makale Başvuru Tarihi: 03.12.2024

Makale Kabul Tarihi: 31.12.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Uluç ÇAĞATAY

Prof. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi,
Yenipazar Meslek Yüksekokulu, uluc.cagatay@adu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-1194-3293>

ÖZET

Belediyeler kamu hizmetlerini vatandaşlara en yakın düzeyde etkin ve verimli bir şekilde sunan tüzel kişiliği olan yönetim birimleridir. Günümüzde çok sayıda kamu hizmeti ya doğrudan ya da merkezi yönetimlerle birlikte belediyeler tarafından yerine getirilmektedir. Bu hizmetlerden biri de sosyal devlet ilkesi bağlamında gerçekleşen sosyal belediyecilik uygulamalarıdır. Son zamanlarda kamu hizmetleri önemli ölçüde çeşitlenmiş ve değişmiştir. Bilhassa sosyal devlet ve sosyal belediye uygulamalarının başlamasıyla bu değişiklikler ortaya çıkmaya başlamıştır. Zira toplumun çeşitli kesimlerinin ihtiyaçlarına yönelik yaşamlarını kolaylaştırıcı faaliyetlerle belediyeler sosyal belediye uygulamalarını çeşitlendirmişlerdir. Bu anlamda 1990'lı yıllardan sonra devletin ve bilhassa belediyelerin gerçekleştirmeye çalıştığı sosyal belediyecilik uygulamaları bu çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada metot olarak literatür taraması ve içerik analizi kullanılmıştır. Bu kapsamda önce sosyal açılardan riskli olarak kabul edilebilecek yoksullar, yaşlılar, kimsesizler, işsizler, kadınlar ve çocuklar gibi kesimlere yönelik hizmetler bağlamında ele alınabilecek olan sosyal devlet ve sosyal belediyecilik uygulamaları literatür taraması yoluyla anlatılmıştır. Daha sonra çalışmanın ana konusunu oluşturan Aydın Büyükşehir Belediyesinin bu konuda yaptığı faaliyetlerin yaşam kalitesine olan etkileri belediyenin hazırlamış olduğu stratejik planları incelenerek ve içerik analizi yapılarak ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Yapılan içerik analizine göre Aydın Büyükşehir Belediyesi hazırladığı stratejik planın amaçlarının çoğunda ulaşım, çevre, sağlık, tarım ürünlerinin iyileştirilmesi ve dezavantajlı grupların yaşamlarını kolaylaştırma vb konularda vatandaşların yaşam kalitesini yükseltecek hizmetlere yer verdiği gözlenmiştir. Sonuç bölümünde bu bilgiler ışığında bazı öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler:

Sosyal Devlet,
Sosyal Belediyecilik,
Kentsel Yaşam Kalitesi,
Aydın Büyükşehir
Belediyesi,

ABSTRACT

Municipalities are administrative units with legal personality that provide public services effectively and efficiently at the closest level to citizens. Today, many public services are provided by municipalities either directly or together with central governments. One of these services is the implementation of social municipalism practices, which operate within the framework of the social state principle. Recently, public services have diversified and changed significantly. Especially with the beginning of social state and social municipal practices, these changes have started to emerge. Municipalities have diversified their social municipal practices, catering to the needs of various segments of society. In this sense, the social municipalism practices that the state and especially the municipalities have tried to realize after the 1990s constitute the main subject of this study. Therefore, literature review and content analysis were used as methods in this study. First, a literature review is used to explain social state and social municipalism practices that can be seen in the context of helping groups like the poor, the elderly, orphans, the

Keywords:

Social State,
Social Municipalism,
Urban Quality of Life,
Aydın Metropolitan
Municipality,

1 Bu çalışma, yazarların 22-24 Kasım 2024 tarihlerinde Mersin'de düzenlenen "Uluslararası 1. Mavişehir Mersin Bilimsel Araştırmalar Kongresi"nde özet bildiri olarak sundukları aynı başlıklı tebliğlerinin güncellenmiş tam metnidir.

unemployed, women, and children, all of whom are seen as socially risky. Later, the main focus of the study, the activities of the Aydın Metropolitan Municipality, were looked at to see how they affected the quality of life.. According to the content analysis, most of the objectives of the strategic plan prepared by Aydın Metropolitan Municipality include services to improve the quality of life of citizens in transportation, environment, health, improvement of agricultural products and facilitating the lives of disadvantaged groups. In the conclusion section, some suggestions are presented in the light of this information.

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): UÇAR, Ahmet ve ÇAĞATAY, Uluç (2024), “*Vatandaşların Yaşam Kalitesinin Arttırılmasında Sosyal Belediyecilik Uygulamalarının Etkinliği: Aydın Büyükşehir Belediyesi Örneği*”, **Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi**, S.7(4), ss.976-987, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1595353>

1. GİRİŞ

Toplum için kamu hizmetlerinin sunumunda merkeziyetçi devlet yönetimini benimseyen devletlerde genellikle kamu hizmetlerinin çoğunluğu merkezi hükümetler tarafından sunulduğu görülmektedir. Ancak son zamanlarda gelişen yönetim anlayışı ve yerleşme uygulamalarına göre hizmetlerin daha çok yerel yönetimler tarafından sunulması benimsenmektedir. Böylelikle hizmetlerde hem etkinlik ve verimlilik sağlanabileceği hem de hizmetten yararlanan halkın hizmet memnuniyetinin artacağı öngörülmektedir. Ayrıca birçok hizmetin yerel yönetimler tarafından sunulması ile merkezi hükümetin yükünün de hafifletilebileceği söylenebilir. Bu kapsamda bilhassa belediyeler halka en yakın ve halkın yönetime katılmasının en kolay olduğu kurumlar olmasının yanı sıra kamu hizmetlerini vatandaşlara en yakın düzeyde sunabilen ve yine sunduğu hizmetleri daha etkin ve verimli bir kamu yönetimi anlayışı ile gerçekleştiren kamu kurumlarıdır. Aslında bu günlerde çok sayıda kamu hizmeti ya doğrudan ya da merkezi yönetimlerle birlikte belediyeler tarafından yerine getirildiği bilinmektedir. Bu hizmetlerden bir tanesi de sosyal devlet ilkesine bağlı olarak şekillenen sosyal belediyecilik uygulamalarıdır. Yani sosyal devlet anlayışının yerel seviyedeki birçok uygulaması belediyeler tarafından gerçekleştirilmektedir.

Bilhassa 1990'lı yıllarda başlayıp 2000'li yıllarda hız kazanan çalışmalar arasında hükümetlerin yoksulluğu azaltmaya ve sosyal refahı arttırmaya yönelik stratejiler geliştirme politikaları olduğu söylenebilir. Bu konuda yerel yönetimler özellikle de belediyeler, ihtiyaç sahibi vatandaşların problemlerini çözebilmek adına önemli önlemler alarak uygulamaya koydukları hizmetlerle yoksul kişilerin sorunlarını hafifletebilir veya sorunun çözümü konusunda bazı çareler bulabilirler. Kentsel yoksulluk başta olmak üzere kentnin bütün sorunları ile mücadele edebilmek adına birtakım çareler üretmek önemli ve gereklidir. Bu çare ve önlemlerin üretilmesinde merkezi yönetimin haricinde esasında yerel yönetimlere büyük görevlerin düştüğü görülmektedir (Zeybekoğlu Dünder, 2011:121). Bu kapsamda günümüzde kamu hizmetlerinin bu kadar çeşitlenmesi ve artmasında özellikle sosyal devlet ve sosyal belediye uygulamalarının başlatılması önemli bir role sahiptir.

Türkiye’de sosyal belediyecilik uygulamaları konusunda 1970’li yıllar dönüm noktası olmuş ve bazı belediyeler birtakım üretim faaliyetleri ile sosyal belediye uygulamalarına geçmişlerdir. Sonraki yıllarda ise dünyadaki gelişmelere paralel olarak Türkiye’de de sosyal belediyecilik faaliyetleri artmıştır. Dolayısıyla toplumdaki yaşlı, kadın ve dezavantajlı gibi farklı grupların ihtiyaçlarına yönelik yaşamlarını kolaylaştırıcı faaliyetlerle belediyeler sosyal belediye uygulamalarını çeşitlendirmişlerdir. Bu kapsamda bu çalışmada öncelikli olarak sosyal açılardan riskli olarak kabul edilebilecek yoksullar, yaşlılar, kimsesizler, işsizler, kadınlar ve çocuklar gibi kesimlere yönelik hizmetler bağlamında ele alınabilecek olan sosyal belediyecilik uygulamaları literatür taraması yoluyla anlatılacak ve ardından çalışmanın ana konusunu oluşturan Aydın Büyükşehir Belediyesinin bu konuda yaptığı faaliyetlerin yaşam kalitesine olan etkileri belediyenin hazırlamış olduğu stratejik planlarının içerik analizi yapılarak ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

2. SOSYAL POLİTİKA VE SOSYAL DEVLET KAVRAMININ ORTAYA ÇIKIŞI

Sosyal politika, toplumu bir arada tutmayı sağlayan veya bütünleştiren bir araçtır. Sosyal politika iki yönü olan bir kavramdır. Birinci yönü üzerinde araştırma yapılan akademik bir disiplin olması, ikinci yönü ise devletin, iş dünyası ve gönüllü kuruluşların uzun uğraşlar ile ortaya çıkardıkları, kişi ve toplumun hayatını önemli ölçüde etkileyen politikalarıdır. Bu politikaların amacı özellikle bazı hayat standartlarını sağlayamayan fakir ve yoksul grupların gereksinim duyduğu hizmetleri karşılayarak bu insanları da arzuladıkları mutluluğa erdirmektir. Bu bilgiler ışığında sosyal politikanın tanımı toplumda huzur ve mutluluğu artırmak ve geliştirmek için sergilenen

faaliyetler bütünü ve bu faaliyetlerin anlatıldığı akademik bir araştırma alanı şeklinde yapılabilir (Çelik, 2013:24).

Sosyal politika kavramı ilk defa 19. yüzyılın başlarında Almanya’da ortaya çıktığı ve bu kavramı ilk olarak 19. yüzyılın ikinci yarısında Alman Profesör Riehl’in kullandığı görülmüştür. 1873 yılında Alman Sosyal Politika Derneği tarafından bir disiplin haline getirilmeye çalışıldığı halde, Türkiye’de ilk defa Ziya Gökalp’in çıkardığı “*Yeni Mecmua*” dergisinde kullanıldığını görmekteyiz. Kavramın literatüre girmesi ise 1933-1934 yılında ülkemize gelen Alman Prof. Dr. Gerhard Kessler sayesinde olmuştur (Çelik, 2013:24; Yıldırım, 2014:487).

Sosyal politikanın kullanılmaya başlanması daha çok sanayi devriminden sonrasında olduğu söylenebilir. Zira sanayi devriminden sonra refahın artması ve diğer gelişmelere paralel olarak toplumda görülen birtakım problem ve çatışmalar da sanayi devriminden kaynaklanmıştır. Bununla birlikte Batıdaki siyasal demokrasinin gelişmesinde en önemli etkenin de sanayi devriminden sonra ortaya çıkan bu emek ve sermaye arasındaki mücadele olduğu söylenebilir. Dolayısıyla gelişen bu demokratik faaliyet ve dinamikler politikayı da etkisi altına almıştır. Geniş anlamda sosyal politika genellikle devlete ait bir politika olarak bilinmekte ve ortaya çıkışında en önemli faktör olarak insan haklarının ve demokrasinin gelişmesi gösterilebilir (Uçar, 2021:51).

Sosyal devletin ortaya çıkışı ise tarihi dönemlere göre devletin üstlenmek zorunda kaldığı birtakım yeni görevlere dayandığı söylenebilir. Söz konusu yeni görevler tarihsel süreç içinde çeşitli sebeplere dayanarak devlete yüklenmiştir. Dolayısıyla tarihsel sürece baktığımızda devletin toplum üzerindeki fonksiyonları hep aynı kalmamış, zaman zaman toplumun ihtiyaçlarına göre değişiklik göstermiştir. Nitekim devletin görevleri ilk başlarda adalet, güvenlik ve toplum düzeni oluşturma gibi çok az sayıdan oluşuyordu. Ancak ilerleyen zamanlarda dünya çapında oluşan değişim ve gelişmeler, nüfus artışları, savaşlar ve afetler, teknolojik gelişmeler gibi çeşitli olaylar sonucunda ortaya çıkan sorunlar devletin görevlerinin artışına sebep olmuştur. Bu kapsamda bu olumsuzlukları çözecek ve talepleri karşılayabilecek bir devlet anlayışı içerisinde sosyal devlet ortaya çıkmıştır. Sosyal devlet, sosyal refahı artırmak amacıyla sosyal ve ekonomik yaşama müdahale ederek sözü edilen olumsuzluklara bağlı olarak gelişen yoksulluklara, gelir dağılımı adaletsizliklerine ve toplumların refah düzeyindeki azalmalara yönelik birtakım önemli fonksiyonlar üstlenmiştir (Yay, 2014:148). Ateş’in (2009:90);

“Gough’un fikirlerine dayanarak yaptığı sosyal devlet tanımlaması şöyledir: sosyal devlet birey ve ailelerin sosyal yapı ve sınıfları göz önünde bulundurmadan ve ellerindeki gelir ve mallarına bakılmadan asgari bir gelirin garanti edilmesi, şahsi ve ailevi krizlere sebep olabilecek hastalık, yaşlılık, işsizlik, doğal afetler benzeri birtakım sosyal tehlikeleri yok etmeye yönelik piyasa güçlerinin işleyişine müdahaleleri kapsayan politikalar geliştiren ve uygulayan devlettir”

Dünya çapında sosyal devlet uygulamalarının anayasalara girişi ilk defa 1848 Fransız Anayasası’nda gerçekleştiği görülmektedir. Bunu 1919’da oluşturulan Alman Weimar Anayasası takip etmiştir. Burada Alman Anayasası “*ekonomik hayatın adalet esaslarına göre ve herkese insanlığına yaraşır bir şekilde düzenlenmesi*” esasını benimsemiş olup, böylece Fransız Anayasasındaki gibi eğitim, çalışma ve sağlık haklarını güvenceye alarak eşitlik ilkesini önemsemiştir. Öte yandan Birleşmiş Milletlerin 1948’de ilan ettiği İnsan Hakları Beyannamesi de sosyal devlet ilkesinde benimsenerek vatandaşlara tanınmış olan hakların bir kısmı insan hakkı olarak kabul görmüştür. Sonraki yıllarda 1966’da hazırlanıp imzaya açılan ve 1976’da yürürlüğe giren Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi bu hakları “*insan hakkı*” kavramı altında daha detaylı olarak ele almıştır. Eğer bir devlet kendini sosyal devlet olarak kabul ediyorsa, çalışma hakkı, adil ücret hakkı, sosyal güvenlik hakkı, konut hakkı, sağlık hakkı ve eğitim hakkını temel hak olarak insan onuruna uygun bir yaşam sağlamak amacıyla bütün vatandaşlarına kullandırmayı garanti etmesi gerekir. Dolayısıyla dünyadaki oluşan bu gelişmeler Türkiye’deki devlet anlayışını da etkilemiş ve ilk defa 1961 Anayasasında Türk devleti “*sosyal devlet*” olarak tanımlanmıştır (Şentürk, 2009:28).

Yine Türk anayasaları incelendiğinde sosyal devlet ilkesinden ilk olarak 1961 Anayasası bahsederken, daha sonra çıkarılan 1982 Anayasası’nda ise, devletin sosyal hukuk devleti olduğu, kişilerin ve toplumun refah huzur ve mutluluğunun sağlanması gerektiği ve bunları kısıtlayan her türlü engelin kaldırılarak kişinin maddi ve manevi varlığının geliştirilmesini sağlayan şartları hazırlamak devletin temel görevi olduğu belirtilmektedir (Ateş, 2009:90).

1982 Anayasasına (md. 65) göre, “*Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek malî kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir*” ifadesi ile devletin sosyal devlet olduğu belirlenmiştir. Ancak maddenin içeriğinde görüldüğü gibi devlet sosyal devlet görevini maddi imkânları yani finansal gücünün yettiği ölçüde yapabileceği belirtilmiştir. İşte böyle

durumlarda yerel kaynakların ve sivil toplum örgütlerinin devreye girmesi merkezi hükümetin imdadına yetişmektedir. Bu anlamda bilhassa belediyelere önemli görev ve sorumluluklar düşmekte ve sosyal belediyecilik uygulamaları ile ortaya çıkacak olan boşluğu belediyeler doldurabilmektedir. Sonraki bölümde sosyal belediyeciliğin gelişiminden bahsedilecektir.

3. SOSYAL BELEDİYECİLİĞİN GELİŞİMİ VE BELEDİYE KANUNLARINDAKİ YERİ

3.1. Sosyal Belediyecilik Kavramı ve Gelişimi

Sosyal belediyecilik, son yıllarda kentlerde yaşayan fakir insanların çoğalmasından dolayı devletin bu fakirleşen bireylerin gereksinimlerini karşılamak için gereken yeterli politikalar oluşturamamasından dolayı belediyelerin bu yoksul gruplar için geliştirdikleri uzun veya kısa dönemli politikalara verilen addır. Zira yerel yönetimlerin yoksulluğu azaltmak için hizmet üretmesi ve faaliyetler yapması, yapıcı ve etkileyici kararlar alıp uygulaması, yerel yönetimlerin oluşturulma amaç ve felsefesi ile yakından alakalıdır. Demokrasiyi en iyi uygulayan yerel yönetimler ekonomik kalkınmayı ve vatandaşların hayat seviyesini yükseltmeyi, eşitsizlikleri azaltarak, siyasal kültüre ve sivil topluma yönelik yerel demokrasiyi güçlendirerek gerçekleştirebilirler (Smith, 1996:163'ten akt.: Zeybekoğlu Dündar, 2011:121).

Devlet vatandaşların ihtiyaç duyduğu hizmetleri kamu yönetimi aracılığı ile sunmaktadır. Sunulan bu hizmetlerin çoğu merkezi yönetime bağlı kurumlar aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Özellikle ülkemiz ve Fransa gibi merkezîyetçiliği benimseyen ülkelerde bu şekilde olduğu bilinen bir gerçektir. Ancak en başta belediyeler olmak üzere yerel yönetimler de toplumun yerel nitelikteki ortak ihtiyaçlarını karşılamakta her zaman merkezi hükümete yardımcı olan kurumlar olma gelmişlerdir. Zira yerel yönetimlerin kuruluşlarındaki temel amaçları, kuruldukları beldede yaşayan vatandaşların yerel nitelikli ortak ihtiyaçlarını karşılamak şeklindedir. Bilhassa belediyeler, 1990'lı yıllardan sonra sadece imar, altyapı, temizlik, çevre ve şehir içinde ulaşım ve benzeri geleneksel yerel hizmetleri sunmanın yanında, o şehirde ikamet eden vatandaşların sosyal problemlerine ilişkin hizmetlere de yönelmişlerdir. Dünyadaki gelişmiş ülkelerin genelinde sosyal hizmetler çoğunlukla yerel yönetimler tarafından sunulmaktadır. Bu gelişmiş ülkelerde merkezi hükümete verilen görev bu hizmetlerin planlanması ve denetimi konusunda olmakta, uygulama ve finansman ise yerel yönetimlerce yerine getirilmektedir (Ateş, 2009:90).

Öte yandan Seyyar'ın yerel yönetimlerin sosyal politikalara dahil olması ve yerel nitelikli sosyal hizmetler üretmesinin gerekli olduğu konusundaki görüşleri önemli görünmektedir. Ona göre, klasik merkezîyetçi yapının değişmesinden sonra sosyal devlet modeli içinde merkezî ve yerel sosyal siyasaların ana esasları, uygulama yerleri ve biçimlerinin yeniden saptanması gerekmektedir. Merkezî ürettiği sosyal politikalarla yapılamayan veya ulaşılamayan yerlerde yerel yönetimler, tamamlayıcı bir güç olarak devreye girebilmeli ve toplumdaki sosyal dayanışma potansiyelini devreye sokabilmelidir. Dolayısıyla yerel sosyal politika aktörleri, merkezî yönetim ile bu konularda özellikle yetki ve görev paylaşımı konusunda aralarında iş birliği de yaparak, yerel sosyal sorunlara kökten çözümler bulabilecek duruma gelebilmelidirler (Seyyar, 2009:35).

Literatürde rastlanılan sosyal belediyecilik tanımlarından birisi de şu şekilde yapılmaktadır: sosyal belediyecilik, kamu harcamalarını konut, sağlık, eğitim ve çevre korunması gibi konuları içine alacak şekilde sosyal amaca yönlendiren; kimsesiz ve işsizlere yardım yapılması, sosyal dayanışma ve entegrasyonun oluşturulması ile sosyo-kültürel faaliyet ve çalışmaların yapılabilmesinde lüzumlu olan altyapı yatırımlarının yapılmasını öngören; bireyler ve toplumsal kesimler arasında zayıflayan sosyal güvenlik ve adalet düşüncesini güçlendirebilmek amacıyla yerel yönetimlere sosyalleştirme ve sosyal kontrol işlevleri yükleyen bir modeldir (Kaya vd., 2008:89).

3.2. Belediye Yasalarında Sosyal Belediyecilik

Son zamanlarda belediyeler temel kentsel hizmetler ve altyapı hizmetlerini oluşturmaktan, sosyal ve kültürel konular olmak üzere birçok alanda sorumluluklar yüklenmekte ve hizmet sunmaktadırlar. Bu sorumluluklar her kentte aynı düzeyde olmayabilir, çünkü kentlerin hizmet ihtiyaçları gelişmişlik düzeyine ve nüfus kalabalığına göre değişiklik göstermekte ve artmaktadır. Bu anlamda 2005 yılında çıkarılan son Belediye Kanunu belediyeleri kamu yönetiminin önemli bir alt birimi haline getirmiştir (Aydın, 2009:113-114).

Son çıkan 5393 sayılı Belediye Kanunu, belediyeleri kentte yaşayanların mahalli müşterek bütün ihtiyaçlarının karşılanması ile yükümlü kılmış ve ona göre yetkilendirmiştir. Bu duruma göre Belediye Kanunu'nun tanıdığı yetkilerle belediyeler, kentte oturanların yerel ortak özellikli ihtiyaç duydukları bütün hizmetleri karşılamak için

her türlü faaliyet ve girişimi yapabileceklerdir. 5393 sayılı Kanun'un pek çok maddesinde sosyal belediyecilik uygulamalarını gerçekleştirmeye uygun yasal hükümler vardır. Örneğin 38.maddede, belediye başkanının görevleri olarak, belde halkının huzur, esenlik, sağlık ve mutluluğu için gereken önlemleri almak ve dar gelirli, yoksul, muhtaç ve kimsesizlere yardım etmek ifadelerine yer verilmiştir (Ateş, 2009:91).

Öte yandan 5393 sayılı Kanun kapsamında belediyenin sunduğu hizmetlerde dikkate almamız gereken iki önemli ilkedden bahsedilebilir. Bunlardan birincisi kanunun 14.maddesinde bahsedilen “*hizmetlerin yerine getirilmesinde öncelik sırası, belediyenin malî durumu ve hizmetin ivediliği dikkate alınarak belirlenir*” maddesidir. Diğeri ise, “*belediye hizmetleri, vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulur. Hizmet sunumunda özürlü, yaşlı, düşkün ve dar gelirlilerin durumuna uygun yöntemler uygulanır*” şeklinde bir ilkeye yer verilmesidir. Son olarak ise belediyelerin kararlarında mahalle sakinlerinin ortak isteklerinin de dikkate alınacağı (md.9/3) ilkesidir. Bu ilkeler ışığında kanun maddelerini değerlendirecek olursak son çıkan belediye kanunu, sosyal belediyeye ve belediye kararlarında halkın katılımına daha fazla yer verdiği söylenebilir (Uçar, 2021:63-64).

5393 sayılı Belediye Kanunu daha teferruatlı bir şekilde incelenirse sosyal hizmetlere yönelik çeşitli maddelerin kanunda yer aldığı görülmektedir. Bu maddelerin en önemlileri şunlardır (Negiz ve Uçar, 2017:360-361);

- Kanunun 13. maddesinde; herkesin ikamet ettiği beldenin hemşerisi olduğu, belediye yardımlarından yararlanma hakları olduğu ve yardımların insan onurunu zedelemeyecek koşullarda sunulmasının zorunlu olduğundan ve belediyelerin hemşeriler arasında sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmeye yönelik faaliyetler yapacağından bahsedilmiştir.
- Kanunun 14. maddesinin (a) bendinde “...*kültür ve sanat, sosyal hizmetler ve yardım, nikâh, meslek ve beceri kazandırma vb gibi hizmetleri yapar ve yaptırır*” ifadesi, çocuklar ve kadınlara yönelik birtakım hizmetlerin belediyeler tarafından sunulabileceğini anlatmaktadır.
- Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 100.000’i geçen belediyelerin kadın ve çocuklar için koruma evleri açacakları da aynı maddede düzenlenerek, belediyelere önemli bir sosyal hizmet görev ve sorumluluğu getirmektedir.
- Kanunun 15. maddesinde, izinsiz satış yapması nedeniyle faaliyetten menedilen seyyar satıcılar tarafından cezası ödenmeyerek otuz gün içinde geri alınmayan gıda dışı malların belediyeler tarafından yoksullara dağıtılacağı hususu düzenlenmiştir.
- Kanunun belediyenin giderlerini düzenleyen 60. maddesinde, dar gelirli, yoksul, muhtaç ve kimsesizler ile özürülere yapılacak sosyal hizmet ve yardımlar da belediye giderleri arasında sayılarak, belediyelerin bu tür hizmetler için kaynak ayırmaları gerektiği vurgulanmıştır.
- Kanunun kent konseylerini düzenleyen 76. maddesinde, kent konseyinin kent yaşamında sosyal yardımlaşma ve dayanışma ilkesini hayata geçirmeye çalışacağı belirtilmiştir.
- Kanunun 77. maddesinde ise, belediyenin sağlık, eğitim, sosyal hizmet ve yardım hizmetleriyle, yaşlılara, kadın ve çocuklara, özürülere, yoksul ve düşkünlere yönelik hizmetlerin yapılmasında, belediye hizmetlerine gönüllü katılımı düzenleyerek gönüllü kişilerin katılımına yönelik programlar uygulayacakları vurgulanmıştır.

Son olarak Belediye Kanunu, belediyelere sosyal belediyecilik uygulamalarında başka kurum ve kuruluşlarla iş birliği ve koordinasyon fırsatı da sağlamaktadır. Kanunun 75. maddesine göre, belediyeler görev ve sorumlulukları alanına giren konularda, engelli dernek ve vakıfları ile iş birliği içerisinde onların içinde buldukları problemleri daha kolay çözüme kavuşturabilirler (Ateş, 2009:91).

Öte yandan büyükşehirlerin görev ve yetkilerini düzenleyen yasalara baktığımızda büyükşehir sınırlarında geçerli olan ve uygulanan birtakım sosyal belediyeye ilişkin hükümlerin olduğunu görmekteyiz. Büyükşehirlerle ilgili en son yasal düzenleme 2012 yılında gerçekleşmiş, ancak 2014 yılı yerel yönetim seçimlerinden sonra yürürlüğe giren 6360 sayılı Kanun büyükşehirlerde sadece iki belediyenin görevli olmasından bahsetmektedir. Buna göre artık büyükşehirlerin görevli olduğu alanlarda sosyal sorumluluk alacak olan yerel birimler, büyükşehir belediyesi ve büyükşehir ilçe belediyesidir. 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu’nun 7. maddesinde belediyenin sosyal içerikli görevlerinin düzenlenişi aşağıdaki gibidir (5216 sayılı Kanun/7);

- Büyükşehir’in bütünlüğüne hizmet eden sosyal donatılar, bölge parkları, hayvanat bahçeleri, hayvan barınakları, kütüphane, müze, spor, dinlenme, eğlence ve benzeri yerleri yapmak, yaptırmak, işletmek

veya işletirmek; gerektiğinde amatör spor kulüplerine malzeme vermek ve gerekli desteği sağlamak, amatör takımlar arasında spor müsabakaları düzenlemek, yurt içi ve yurt dışı müsabakalarda üstün başarı gösteren veya derece alan sporculara belediye meclis kararıyla ödül vermek (Md.7/m).

- Gerektiğinde sağlık, eğitim ve kültür hizmetleri için bina ve tesisler yapmak, kamu kurum ve kuruluşlarına ait bu hizmetlerle ilgili bina ve tesislerin her türlü bakımını, onarımını yapmak ve gerekli malzeme desteğini sağlamak (Md.7/n).
- Kültür ve tabiat varlıkları ile tarihî dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasını sağlamak, bu amaçla bakım ve onarımını yapmak, korunması mümkün olmayanları aslına uygun olarak yeniden inşa etmek (Md.7/o).
- Sağlık merkezleri, hastaneler, gezici sağlık üniteleri ile yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları açmak, işletmek veya işlettirmek, bu hizmetleri yürütürken üniversiteler, yüksekokullar, meslek liseleri, kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile iş birliği yapmak (Md.7/v).

5216 sayılı Büyükşehir Kanununun 18. maddesinde de sosyal belediye ile ilgili bazı hükümler vardır. Zira 18. madde büyükşehir belediye başkanının görev ve yetkileri ile ilgili olup maddenin m bendi büyükşehir belediye başkanına “*bütçede yoksul ve muhtaçlar için ayrılan ödeneği kullanmak, özürllülerle ilgili faaliyetlere destek olmak üzere özürllü merkezleri oluşturmak*” görevi vermiştir.

4. AYDIN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİNİN STRATEJİK PLAN VE FAALİYET RAPORLARINDA SOSYAL BELEDİYE UYGULAMALARI

Çalışmanın ana konusunu oluşturan bu bölümde önce Aydın ilinin ve Aydın Büyükşehir Belediyesinin tarihi geçmişinden bahsedilecektir. Daha sonrasında ise Aydın Büyükşehir Belediyesinin hazırlamış olduğu en son stratejik planı ve faaliyet raporu gibi üst politika belgeleri detaylı olarak incelenerek belediyenin gerçekleştirdiği vatandaşların hayat standardını yükseltecek sosyal belediye faaliyetleri konusunda içerik analizi yapılacaktır.

4.1. Aydın İli ve Büyükşehir Belediyesinin Kısa Tarihçesi

Aydın’da belediye sınırlarında bulunan Dede kuyusu höyüğünde yapılan incelemelerden elde edilen bilgilere göre Aydın’da yerleşimin tarihi M.Ö. 4500 yıllarına kadar götürülebilmektedir. Araştırmacıların Ege ve Orta Anadolu’da yaptıkları incelemelerde, Aydın’ın ilk tarihi bilgilerinin Hitit kaynaklarında yer aldığı bilinmektedir. Yine araştırmacılara göre bu tarihi süreçte bölgede çok değişik kavimler yerleşmiş ve yaşamıştır. Kentin Türklerin eline geçmesi 12.yüzyılda gerçekleşmiştir. Dolayısıyla Aydın şehri 1282’de Menteşe Bey tarafından alınarak Menteşeoğulları topraklarına katılmıştır. Şehrin adı bir ara Güzelhisar olarak değiştirilmiş olup daha sonra şehir Aydınoğulları idaresine geçmiş ve 1426’da II. Murat tarafından Osmanlı topraklarına katılan kent Anadolu eyaletine bağlı bir sancak olur. Birçok ayaklanmaların yaşandığı kent II. Mahmut döneminde müşirlik, Tanzimat’tan sonra eyalet, 1867’de ise vilayet olur. Cumhuriyet öncesi bir ara Yunanlıların işgaline uğrayan kent 7 Eylül 1922 yılında işgalcilerden kurtarılır. Aydın bugün Türkiye Cumhuriyeti’nin 9. ili, modern bir kent olarak tarihsel işlevini devam ettirmektedir (<https://aydin.ktb.gov.tr/...>; <http://www.aydin.gov.tr/tarihce>).

Aydın’da ilk belediye kuruluşu Osmanlı döneminde 1881 yılında gerçekleştiği görülmektedir. Bu tarihten sonra uzun yıllar il belediyesi olarak hizmet veren Aydın Belediyesi büyükşehir belediyesi olarak hizmet vermesi 01.04.2014 tarihinden sonra başlamıştır. Çünkü 6360 sayılı Kanun 2012 yılında çıkarılmasına rağmen yürürlüğe girmesi 2014 yerel seçimlerinden sonraya bırakılmıştır. Dolayısıyla 6360 sayılı Kanun ile kuruluşu gerçekleşen 14 yeni büyükşehir belediyesinin fiilen uygulamaya başlaması 01.04.2014 tarihinde gerçekleşmiştir. Bu kapsamda Aydın Belediyesinin il belediyesi statüsünden büyükşehir belediyesi statüsüne geçmesi 6360 sayılı Kanun ile olmuştur. Yani Aydın’da büyükşehir kurulması kararı 12.11.2012 tarih ve 6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’a dayanmaktadır. 2014 yılından beri büyükşehir olarak hizmet veren Aydın Büyükşehir Belediyesi bugüne kadar iki adet stratejik plan hazırlamıştır: 2015-2019 ve 2020-2024 dönemlerine ait stratejik planlar. Sonraki bölümde çalışmanın amacına yönelik bu planlarda belediyenin vatandaşların hayat standartlarını yükseltecek hizmetlerin neler olduğu incelenecektir.

4.2. Aydın Büyükşehir Belediyesinin Stratejik Planlarında Vatandaşların Yaşam Kalitesini Yükselten Uygulamalar

12.11.2012 tarih ve 6360 sayılı "On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile 2014 yılında büyükşehir statüsüne kavuşan Aydın Büyükşehir Belediyesi, ilk defa bir stratejik planı 2015-2019 yılları için hazırlamıştır. Belediyenin hazırlamış olduğu bu plan dikkatli bir şekilde incelendiği zaman Aydın Büyükşehir Belediyesinin birçok alanda belediye sınırları içinde yaşayan vatandaşların hayat kalitesini artıran ve sosyal belediye uygulamaları kapsamına giren hizmetler ürettiği görülmektedir. Belediyenin 2. Stratejik planı ise 2020-2024 yılları için hazırlanmıştır. Bilhassa bu son plan incelendiğinde değişik konu ve alanlarda sosyal belediye uygulamalarının planda yer aldığı görülmektedir.

Her şeyden önce 2020-2024 Stratejik Planın misyonuna baktığımızda misyonun vatandaşların yaşam kalitesini yükselmesini amaçladığı görülmektedir. Bu kapsamda misyonda "kentte yaşayanların ortak gereksinimlerini yerine getiren belediye hizmet anlayışı ile yaşam standardını daima artıran hizmetler sunulması" ifadelerine yer verilmiştir (Aydın Büyükşehir Belediyesi: 2020:68). Bu kapsamda stratejik planın Geleceğe Bakış başlığı altında oluşturulan stratejik amaçlara baktığımızda planda 8 ana stratejik amaç oluşturulduğu görülmekte olup, bunlardan Amaç 2, Amaç 4, Amaç 5, Amaç 6 ve 7 genel olarak kent sakinlerinin yaşam kalitesini artırmaya yönelik faaliyetlerle ilgili olduğu söylenebilir. Bu amaçların gerçekleştirilmesi için de her amaç için birtakım hedefler oluşturulmuştur. Aşağıda bu amaç ve hedeflerin detaylarından bahsedilecektir.

Stratejik Amaç 2'nin konusunu "*Kentin gelişen ihtiyaçları ve gelişim yönüne uygun, çağın gerekleriyle uyumlu, hızlı, erişilebilir, güvenli, konforlu ve ekonomik ulaşım sağlamak*" içeriği oluşturmaktadır. Burada bu amaç doğrultusunda kentte yaşayan vatandaşlara kolay, hızlı ve rahat ulaşım imkânlarının sunulması hedeflenmiş ve bu amacın gerçekleşmesi için 4 adet önemli hedef belirlenmiştir. Bu hedefler şunlardır (Aydın Büyükşehir Belediyesi, 2020:78-81);

- H2.1: Toplu taşıma sistemlerinin modernizasyonu,
- H2.2: Ulaşım altyapısının güçlendirilmesi,
- H2.3: Toplu taşıma güzergahlarının rehabilitasyonu,
- H2.4: Trafik yönetim planının modernizasyonu.

Stratejik Amaç 4 ise, "*Tüm canlıların yaşam hakkını koruyarak; bilimsel, teknolojik ve katılımcı yaklaşımlar ile daha yeşil, temiz ve sürdürülebilir bir çevre oluşturmak*" konusunu içermektedir. Görüldüğü gibi bu amaç ile de kentte yaşayan vatandaşların daha temiz, yeşil alanları çok olan güzel bir ortamda hayat sürdürmelerine olanak sağlanması hedeflenmektedir. Çünkü insanların sağlıklı bir ortamda yaşamaları için yaşadığı kentin ve çevrenin temiz ve yeşil alanları, parkları ve havasının temiz olması lazımdır. İşte bu amacın gerçekleşmesi için oluşturulan 3 önemli hedef şunlardan oluşmaktadır (Aydın Büyükşehir Belediyesi, 2020:87-89);

- H4.1: Yenilenebilir kaynaklar ile alternatif enerji kaynaklarının artırılması ve çeşitlendirilmesi,
- H4.2: Ekosistem dengesini koruma kapsamında çevre kirliliğinin azaltılması ve yeşil alanların artırılması,
- H4.3: Atık yönetiminin sağlanması.

Stratejik Amaç 5 de, "*Kent yoksulluğunun oluşmasına müsaade etmeyen hizmet anlayışı ile dezavantajlı gruplara pozitif ayrımcılık tanıyarak toplumun tüm kesimlerine çağdaş, güvenli, mutlu bir kent yaşamı sağlamak.*" içeriği yer almaktadır. Bu amaç doğrultusunda kentte oluşacak yoksulluğa izin vermeden kentte yaşayan bütün vatandaşların yaşam standartlarının iyileşmesini ve yükselmesini sağlayan hizmetlerle kent sakinlerinin modern, güvenli ve huzurlu hayat sürmelerine olanak tanınması amaçlanmıştır. Bu amacın uygulanmasında ayrıca kentteki engelli, kadın, yaşlı ve çocuklar gibi dezavantajlı gruplara ekstra haklar tanınabileceği belirtilmektedir. Bu hizmetlerin gerçekleşmesini sağlayacak hedefler şöyledir (Aydın Büyükşehir Belediyesi, 2020:90-91);

- H5.1: Dezavantajlı gruplara koruyucu, eğitici ve güçlendirici sosyal hizmetler sunulması,
- H5.2: Yardıma muhtaç kişilerin yaşam kalitesinin yükseltilmesi.

Tablo 1. Engelli ve Dezavantajlı Gruplara Yapılan Hizmetlerin Sayıları ve Yüzdeleri

SA.5	Kent yoksulluğunun oluşmasına müsaade etmeyen hizmet anlayışı ile dezavantajlı gruplara pozitif ayrımcılık tanıyarak toplumun tüm kesimlerine çağdaş, güvenli, mutlu bir kent yaşamı sağlamak.				
H5.1	Dezavantajlı gruplara koruyucu, eğitici ve güçlendirici sosyal hizmetler sunulması				
F5.1.1.4	Kapalı alada sportif faaliyet hizmeti verilecek kişi (Sayı)	120	755	629%	Gelen talepler doğrultusunda hizmet verildiğinden dolayı hedeflenen gösterge seviyesinin üzerinde gerçekleşmiştir.
SA.7	Tüm canlıların yaşam kalitesini arttırmaya yönelik evrensel değerlere saygılı, sürdürülebilir sağlık hizmetleri sunmak.				
H7.3	Engelli bireylerin yaşam kalitesini artırıcı çalışmalar yapılması				
	İletişime geçilecek engelli birey (Sayı)	7.500	7.900	105%	Hedeflenen göstergeye ulaşılmıştır.
F7.3.2.1	Otizm merkezlerinde Engelliler Hizmet Birimi tarafından hizmet verilecek kişi (Sayı)	400	675	169%	Gelen talepler doğrultusunda hizmet verildiğinden dolayı hedeflenen gösterge seviyesinin üzerinde gerçekleşmiştir.

Stratejik Amaç 6'nın konusu ise, "Tarıma dayalı gelirlerin ve istihdamın artırılması doğrultusunda, kırsal nüfusu destekleyecek, kooperatifçiliği yaygınlaştıracak, üretim ve pazarlama gücünü uluslararası ölçüğe taşıyacak faaliyetler yürütmek" şekline belirlenmiştir. Bu amaç ile büyükşehir belediyelerinin kırsal alandaki görevlerine istinaden kent merkezi dışında kırsal kesimde tarımla uğraşan nüfusun ihtiyaç duyduğu hizmetlere odaklanarak, tarımda verimliliği artıracak, üretilen ürünlerin pazarlanmasında ve ihraç edilmesinde çiftçilerin yararına olacak hizmetlerin sunulması ile onların yaşam kalitesinin artırılması hedeflenmiştir. Bunun gerçekleşmesi için önemli hedefler şunlardır (Aydın Büyükşehir Belediyesi, 2020:93-95);

H6.1: Tarımsal faaliyetlerde üretimin, ürün kalitesinin ve çeşidinin artırılması,

H6.2: Kırsal nüfus ekonomisinin güçlendirilmesi ve istihdamın artırılması,

H6.3: Yerel çeşitlerin, gen kaynaklarının korunması ve bu kaynakların yaygınlaştırılmasının sağlanması.

Tablo 2. Korumaya Muhtaç Kadınlara Verilen Hizmet Sayıları ve Yüzdeleri

KADIN VE AİLE HİZMETLERİ DAİRESİ BAŞKANLIĞI					
Kent yoksulluğunun oluşmasına müsaade etmeyen hizmet anlayışı ile dezavantajlı gruplara pozitif ayrımcılık tanıyarak toplumun tüm kesimlerine çağdaş, güvenli, mutlu bir kent yaşamı sağlamak.					
Dezavantajlı gruplara koruyucu, eğitici ve güçlendirici sosyal hizmetler sunulması					
Kadın Konukevinde hizmet verilecek kişi (Sayı)	400	544	136%	Gelen talepler doğrultusunda hizmet verildiğinden dolayı hedeflenen gösterge seviyesinin üzerinde gerçekleşmiştir.	
Didim Huzurevinde hizmet verilecek kişi (Sayı)	42	42	100%	Hedeflenen göstergeye ulaşılmıştır.	
Misafirhanede hizmet verilecek kişi (Sayı)	150	150	100%	Hedeflenen göstergeye ulaşılmıştır.	

Stratejik Amaç 7 ise, "Tüm canlıların yaşam kalitesini arttırmaya yönelik evrensel değerlere saygılı, sürdürülebilir sağlık hizmetleri sunmak" olarak oluşturulmuştur. Bu amaç ile görüleceği üzere bütün canlıların yaşam kalitesi önemsenmiş olup, böyle bir yaşam kalitesinin devamlılığı için sağlıklı ve sürdürülebilir sağlık hizmetlerinin sunulması amaçlanmıştır. Bu amaç için 4 ayrı hedef belirlenmiş ve böylece sürdürülebilir sağlık hizmetlerinin gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Dolayısıyla belirlenen bu hedefler şu şekildedir (Aydın Büyükşehir Belediyesi, 2020:96-99);

H7.1: İnsan, hayvan ve çevre sağlığını korumaya yönelik çalışmalar yürütülmesi,

H7.2: Etkin bir şekilde sağlık hizmetlerinin verilmesi ve bu hizmetlerin sürekliliğinin sağlanması,

H7.3: Engelli bireylerin yaşam kalitesini artırıcı çalışmalar yapılması,

H7.4: Toplumdaki spor bilincinin artırılmasına yönelik faaliyetlerin geliştirilmesi.

Tablo 3. Spor Hizmetleri ile İlgili Sayı ve Yüzdeleri

SA.7	Tüm canlıların yaşam kalitesini arttırmaya yönelik evrensel değerlere saygılı, sürdürülebilir sağlık hizmetleri sunmak.				
H7.4	Toplumdaki spor bilincinin artırılmasına yönelik faaliyetlerin geliştirilmesi				
	Gider bütçesine göre amatör spor kulüplerine verilecek destek oranı (%)	5,2	6	115%	Hedeflenen göstergeye ulaşılmıştır.
F7.4.1.2	Düzenlenecek spor organizasyonu (Sayı)	11	12	109%	Hedeflenen göstergeye ulaşılmıştır.

Öte yandan stratejik amaç 8 için oluşturulan hedef 2 ve 3 de kentte yaşayanların yaşam kalitesinin yükselmesine yönelik oluşturulmuştur. Örneğin, H8.2: *Gençlerimizin, çocuklarımızın sosyalleşmelerine ve eğitim hayatlarına katkı sağlayacak faaliyetlerin yürütülmesi* şeklinde ve H8.3: *Sanatsal, kültürel ve sportif etkinliklerle sosyal yaşama katkı sağlanması* olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla Aydın Büyükşehir Belediyesinin 2020-24 stratejik planında oluşturduğu stratejik amaçlarının çoğunda vatandaşların yaşam kalitesini artıran çeşitli hizmetlere yer verildiği görülmektedir. Bunlardan başka belediyenin şirketleri aracılığı ile de vatandaşlara sunduğu birtakım hizmetlerden söz edilebilir. Bu kapsamda Aydın Büyükşehir Belediyesinin hissedarı olduğu Aybel İnşaat Organizasyon Spor Hizmetleri Temizlik Gıda Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi bünyesinde Aydın'ın değişik ilçelerinde kate, restoran, halı saha ve otopark hizmetleri verilmiş olduğu 2023 Faaliyet Raporundan anlaşılmaktadır.

Tablo 4. Gençlere Yönelik Hizmet Sayıları ve Yüzdeleri

H8.2	Gençlerimizin, çocuklarımızın sosyalleşmelerine ve eğitim hayatlarına katkı sağlayacak faaliyetlerin yürütülmesi				
	Eğitim programları kapsamında kursiyerlere hizmet verilmesi (Sayı)	70.000	64.000	91%	Hedeflenen göstergeye ulaşılmıştır.
F8.2.1.2	Danışmanlık programları kapsamında öğrencilere hizmet verilmesi (Sayı)	15.000	13.750	92%	Hedeflenen göstergeye ulaşılmıştır.

Halk Ege Et Mamülleri Yem ve Yağ Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi bünyesinde ise, canlı hayvan alımı, kesilmiş et ticareti, et mamülleri satışı hizmetleri verildiği, böylece "*Üreticiye Destek Tüketiciye Hizmet*" sunma hedefiyle hizmet veren Halk Ege Et; bir yandan bölgedeki hayvan besiciliği yapanlara ekonomik katkı sağlanmakta, diğer taraftan da vatandaşlara ucuz ve güvenilir et alma imkânı verilerek onların hayat standardını yükseltmiştir. Bu tesisin günde 300 küçükbaş ve 73 büyükbaş hayvan kesme kapasitesi vardır. Dolayısıyla Aydın sınırlarında 13, İzmir İli sınırlarında 1 olmak üzere toplam 14 şubede günlük 4.000'e yakın vatandaşa ucuz, kaliteli, güvenilir ve temiz et hizmeti verilmiştir (Aydın Büyükşehir Belediyesi, 2024:95).

Ayulaş Aydın Ulaşım Hizmetleri Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi bünyesinde toplu ulaşım, tekne taşımacılığı, otopark ve çekek yeri hizmetleri verilmektedir. Esas kuruluş amacı ve faaliyet alanı ulaşım olan bu şirket vatandaşların istekleri doğrultusunda 17 ilçe 671 mahallede 113 otobüs ile hizmet verilmekte olduğu 2023 faaliyet raporundan anlaşılmaktadır. Bu faaliyet kapsamında tatil günleri de dâhil kesintisiz ulaşım hizmeti verilerek halkın memnuniyeti ve yaşam kalitesi artırılmaya çalışılmıştır (Aydın Büyükşehir Belediyesi, 2024:96).

Öte yandan Belediyeye ait ekmek fırınlarında üretilen ekmekler Halk Ekmek logosuyla hem belediyenin değişik yerlerde açtığı satış büfelerinde hem de belediyeye ait mobil satış araçları vasıtasıyla halka ucuz ekmek hizmeti vermeye çalışılmaktadır. Bu kapsamda Efeler ilçesinde bulunan belediye fırınında, hijyen koşullarına uygun ve katkı maddesi kullanılmadan ekmek üretilmekte olup, ekmekler 31 satış noktasında ve 19 adet mobil araç ile 17 ilçe ve 320 mahallede halka ulaştırılmaktadır. Bundan ayrı çölyak hastaları için de glutensiz un ve ekmek satışları ile bu tür hasta vatandaşların hayat seviyesi iyileştirilmeye çalışılmaktadır (Aydın Büyükşehir Belediyesi, 2024:98).

5. SONUÇ

Devletin ortaya çıkışından bu yana devletin fonksiyonlarında önemli değişimler yaşanmıştır. Bilindiği gibi devletin görevleri başlarda güvenlik, adalet ve toplum düzeni şeklinde oldukça sınırlı olmasına rağmen, yıllar geçtikçe ve teknolojik gelişmeler arttıkça devletin işlevleri ve topluma sunduğu hizmetler hem nitelik hem de nicelik bakımından değişerek artmış ve çeşitlenmiştir. Bilhassa sanayi devriminden sonra bu değişimlerin ve artışın ortaya çıktığı söylenebilir. Zira sanayi devrimi ile kırdan kentlere göçen işçilerin hem çalıştıkları iş ortamlarında hem de oturdukları şehirlerde konut, eğitim ve sosyal haklar konusunda birtakım sorunlarını

devletin çözmesi gerekmiştir. Bu kapsamda özellikle sanayi devriminden sonra işçilerin sosyal hakları ve teknolojinin giderek gelişmesi devletin daha önce hiç yapmadığı yeni hizmetleri de sunmaya zorlamıştır. Nitekim sosyal politikanın kullanılması daha çok sanayi devriminden sonra başladığı görülmüş olup, kavram ilk defa 19. yüzyılın ikinci yarısında Alman Profesör Riehl tarafında kullanılmıştır.

Dünyada sosyal devlet uygulamaları önce 1848 Fransız Anayasasına, daha sonra ise 1919'da oluşturulan Alman Weimar Anayasasına girmiştir. Fransız Anayasasının sosyal devlet bağlamında kabul ettiği eğitim, çalışma ve sağlık haklarını Alman Anayasası da güvenceye alarak eşitlik ilkesini önemsemiş ve uygulamaya koymuştur. Böylece anayasalara sosyal devlet ve sosyal haklar girmeye başlamış ve ilerleyen yıllarda dünyada farklı ülke anayasalarında yer verilmiştir. Bilhassa Birleşmiş Milletlerin 1948'de ilan ettiği İnsan Hakları Beynamesinde de sosyal devlet ilkesine yer verilerek vatandaşlara tanınmış olan hakların bir kısmını insan hakkı olarak kabul etmiştir. Daha sonra 1966'da imzaya açılan ve 1976'da yürürlüğe giren Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi bu hakları "*insan hakkı*" kavramı olarak daha geniş ele almıştır.

Topluma hizmet sunma konusunda belediyelerin fonksiyonlarını ve etkinliklerini inceleyen bu çalışmada öncelikle literatür taraması vasıtasıyla vatandaşlara hizmet çeşitliliği sağlayan sosyal politika ve sosyal belediyeçilik ile ilgili kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Bu kapsamda sosyal politika kavramının 19. yüzyılın ikinci yarısında ilk ortaya çıkışından ve dünya anayasaları arasından Fransız ve Alman Anayasalarına girişinden bahsedilmiştir. Türk Anayasalarında ise 1961 Anayasasında ilk defa sosyal devlet ilkesine yer verilmiştir. Son çıkarılan 1982 Anayasası'nda ise, devletin sosyal hukuk devleti olduğu, bu anlamda vatandaşların refah, huzur ve mutluluğunun sağlanması gerektiği ve bunları engelleyecek her türlü engelin kaldırılması yoluyla devlet halkın refahını sağlayan şartları hazırlamakla görevli olduğundan söz edilmektedir.

İşte bütün gelişmeler doğrultusunda sosyal devletin yerele yansımaları olarak sosyal belediyeçilik uygulamaları 20 yüzyılda gelişmiş ülkelerde yaygın haline gelmiştir. Türkiye'de ise 1970 yıllarda bazı belediyelerin gerçekleştirdiği üretim faaliyetleri ile başlamıştır. 20.yüzyılda ise dünyada gelişen yerelleşme eğilimine paralel olarak Türkiye'de de sosyal belediyeçilik uygulamaları yaygınlaşmıştır. Bu anlamda çalışmada Aydın Büyükşehir Belediyesinin gerçekleştirdiği sosyal belediyeçilik uygulamaları belediyenin hazırladığı stratejik plan ve faaliyet planları üzerinden incelenmiştir. Yapılan inceleme ve içerik analizi sonucunda Aydın Büyükşehir Belediyesi hazırladığı stratejik planın amaçlarının çoğunda vatandaşların yaşam kalitesini yükseltecek sosyal belediye hizmetlerine yer verdiği söylenebilir. Örneğin, kent ulaşımında konforlu ve güvenli erişilebilirliğin sağlanması için yeterli alt yapının oluşturulması ve araç temini, kentteki bütün canlıların daha temiz ve sağlıklı çevrede yaşayabilmesi için yeşil alanların oluşturulması ve çevrenin temiz tutularak korunması, kentte oluşacak yoksulluğun önüne geçilerek yoksul ve ihtiyaç sahibi kesimler ile dezavantajlı grupların ihtiyaçlarına yönelik çağdaş kent hizmetlerinin oluşturulması, kırsal kesimde yaşayanların hayatlarının iyileştirilmesi için tarımsal ürünlerin kalitesini artırıcı hizmetler üretmek hem istihdama hem de kooperatifler kurarak ürünlerin pazarlanmasına destek olunması ve son olarak da kentte sürdürülebilir sağlık hizmetlerinin sunulması ile kentte yaşayan tüm canlılara daha sağlıklı yaşam olanakları sağlanması gibi çalışmalar ile yaşam kalitesini artıran sosyal belediye hizmetlerine ağırlık verilmiştir.

Belediyeler aynı zamanda kendilerinin iştirakları ile kurdukları şirketler ile de halkın yaşam kalitesini yükselten bazı hizmetler sunmaktadırlar. Zira kurdukları entegre et tesisleri ile halka ucuz ve kaliteli et yeme olanağı, açtıkları ekmek fabrikaları ile ucuz ekmek alma olanağı ve yine açılan restoran, kafe ve spor sahaları ile sağlıklı vakit geçirme ve eğlenme olanaklarının sunulması bu hizmetler arasındadır. Örneğin, Aydın'ın değişik ilçelerinde kafe, restoran, halı saha ve otopark hizmetleri, Halk Ege Et firmasının 14 şubesinde günlük 4.000'e yakın vatandaşa ucuz, kaliteli, güvenilir ve temiz et hizmeti verilmesi, 113 otobüs ile Aydın ilinin hertafında kesintisiz ulaşım hizmeti verilmesi ve Aydın Büyükşehir Belediyesine ait ekmek fırınlarında üretilen ucuz ekmek satışları bu hizmetler arasındadır. Sonuç olarak Aydın Büyükşehir Belediyesi hem açtığı şirketlerin sunduğu hizmetlerle hem de belediyenin kendi sunduğu hizmetlerle vatandaşların yaşam kalitesini artıran birçok hizmetin sunulmasını gerçekleştirdiği söylenebilir.

Türkiye'de büyükşehirler gerek iş imkânları gerekse eğitim imkânları açısından halkın en çok yaşamayı tercih ettiği şehirlerdir. Sözkonusu olanaklara erişebilmek için bu şehirleri tercih edenlerin çoğu maddi olanakları zayıf vatandaşlardan oluşmaktadır. Bu nedenle büyükşehirlerde yaşayan kişiler arasında yoksul ve yardıma muhtaç kesimin çok olabileceği göz önünde bulundurulduğunda özellikle ülkemizde hizmet veren 30 büyükşehir yönetiminin daha fazla sosyal belediye uygulamaları geliştirerek vatandaşların hayat standartlarının yükselmesine katkıda bulunmaları gerekmektedir.

Bilhassa 6360 sayılı Kanun ile büyükşehirlerin il sınırları ölçeğinde hizmet sunmaya başlaması kapsamında köyler ve kırsal alanda sunacakları hizmetler için daha fazla bütçe ayırarak buralarda yaşayan yoksul ve muhtaç

kesimlere yönelik sosyal hizmetlerini artırmalı ve onların da hayat kalitelerini yükseltmelidir. Özellikle bu kanun ile büyükşehir belediyelerine kırsal ve tarımsal alanlarda hizmet sunma görevi verilmesi de dikkate alınarak kırsal alanlarda yaşayanlara yönelik tarımın iyileştirilmesine ve ürün kalitesinin artırılmasına katkı sağlanabilir.

1982 Anayasasında Türkiye Cumhuriyeti bir sosyal devlet olarak tanımlanmıştır. Günümüzde çok sayıda kamu hizmetinin yerel yönetimler tarafından verildiği düşünüldüğünde sosyal belediyecilik uygulamaları bu bağlamda daha fazla anlam kazanmaya başlamıştır. Dolayısıyla belediyelerin bu alana daha fazla ağırlık vermeleri ve sosyal hizmetlerini proje bazlı olarak gerçekleştirmeleri daha uygun olacaktır. Örnek vermek gerekirse belediye sınırları içinde Coğrafi Bilgi Sistemi tabanlı Sosyal Doku Haritaları ya da Gelir Dağılımı Haritaları üreterek sosyal yardımlarını bu verilere göre planlamaları sosyal hizmetlerin daha etkin ve verimli bir biçimde gerçekleşmesini sağlayacaktır.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “*en az iki dış hakem*” ve “*çift taraflı körleme*” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Yazar(lar), dergiye imzalı “*Telif Devir Formu*” belgesi göndermişlerdir. Mevcut çalışma için mevzuat gereği etik izni alınmaya ihtiyaç yoktur. Bu konuda yazarlar tarafından dergiye “*Etik İznine Gerek Olmadığına Dair Beyan Formu*” gönderilmiştir. / This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. The author(s) sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. There is no need to obtain ethical permission for the current study as per the legislation. The "Declaration Form Regarding No Ethics Permission Required" was sent to the journal by the authors on this subject.

YAZAR KATKILARI / AUTHORS' CONTRIBUTIONS:

Kavramsallaştırma, orijinal taslak yazma, düzenleme – **Y1 ve Y2**, veri toplama, metodoloji, resmi analiz – **Y1 ve Y2**, Nihai Onay ve Sorumluluk – **Y1 ve Y2**. / Conceptualization, writing-original draft, editing – **Y1 and Y2**, data collection, methodology, formal analysis – **Y1 and Y2**, Final Approval and Accountability – **Y1 and Y2**.

KAYNAKLAR

- ATEŞ, Hamza (2009), “*Sosyal Belediyecilik*”, **Çerçeve Dergisi**, S.49, ss.88-95.
- AYDIN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE BAŞKANLIĞI (2020), **Aydın Büyükşehir Belediyesi 2020 - 2024 Dönemi Stratejik Planı**, Aydın Büyükşehir Belediye Başkanlığı Yayını, Aydın, <https://aydin.bel.tr/detail/4369/stratejik-plan> (Erişim Tarihi: 28.09.2024).
- AYDIN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE BAŞKANLIĞI (2024), **Aydın Büyükşehir Belediyesi 2023 Yılı Faaliyet Raporu**, Aydın Büyükşehir Belediye Başkanlığı Yayını, Aydın, https://aydin.bel.tr/Content/files/Raporlar/2023_FAALİYET_RAPORU.pdf (Erişim Tarihi: 28.09.2024).
- AYDIN İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ (2024), “*Tarihçe*”, **Aydın İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Kurumsal Web Sayfası**, <https://aydin.ktb.gov.tr/TR-64356/tarihce.html> (Erişim Tarihi: 23.08.2024)
- AYDIN, Murat (2009), **Sosyal Politika ve Yerel Yönetimler**, Yedirenk Yayınları, İstanbul.
- AYDIN VALİLİĞİ (2024), “*Tarihçe*”, **Aydın Valiliği Kurumsal Web Sayfası**, <http://www.aydin.gov.tr/tarihce>, (Erişim Tarihi: 23.08.2024).

- ÇELİK, Ekin Gülşen (2013), “*Yerel Yönetimlerin Sosyal Politikalara Etkisi*”, **Yüksek Lisans Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- KAYA, Erol, ŞENTÜRK, Hulusi, DANIŞ, Osman ve ŞİMŞEK, Sami (2008), **Modern Kent Yönetimi I**, Okutan Yayınları, İstanbul, 2. Baskı.
- NEGİZ, Nilüfer ve UÇAR, Ahmet (2017), “*A Case Study on the Social Service Activities of the Municipalities: An Evaluation with Swoth Analysis*”, **Recent Developments in Sociology and Social Work** (Ed. Georgeta Rata, Mehmet Ali İcbay, Hasan Arslan), E-BWN Publications, Bialystok.
- SEYYAR, Ali (2009), “*Türkiye'nin Yeni Sosyal Politikaları Nasıl Olmalı?*”, **Çerçeve Dergisi**, S.49, ss.32-37.
- ŞENTÜRK, Recep (2009), “*Değerlerimiz Işığında Sosyal Devlet Anlayışımız*”, **Çerçeve Dergisi**, S.49, ss.28-31.
- UÇAR, Ahmet (2021), **Yerel Yönetimlerde Sosyal Belediyecilik ile Rekreasyon ve Spor Hizmetleri: İyi Uygulama Örnekleri**, Astana Yayınları, Ankara.
- YAY, Serdar (2014), “*Tarihsel Süreçte Türkiye’de Sosyal Devlet*”, **21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi**, S.3(9). ss.147-161.
- YILDIRIM, Arzu (2014), “*Belediyelerin Sosyal Politika Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme: Malatya Belediyesi Örneği*”, **Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.7(17), ss.485-509.
- ZEYBEKOĞLU DÜNDAR, Özge (2011), “*Türkiye’de Kentsel Yoksulluk Sorunu Açısından Sosyal Belediyeciliğin Önemi*”, **Mediterranean Journal of Humanities**, S.1(2), ss.117-126.

5216 sayılı **Büyükşehir Belediyesi Kanunu** (23.07.2004 tarih ve 25531 sayılı Resmi Gazete).

5393 sayılı **Belediye Kanunu** (13.07.2005 tarih ve 25874 sayılı Resmi Gazete).

Gemi Acentelerini Konu Alan Çalışmaların Bilimsel Haritalama Yöntemi ile Analizi

Analysis of Studies on Ship Agents with Scientific Mapping Method

Murat YORULMAZ

*Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, Denizcilik Fakültesi,
Denizcilik İşletmeleri Yönetimi Bölümü,
murat.yorulmaz@kocaeli.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-5736-9146>*

Makale Başvuru Tarihi: 19.07.2024

Makale Kabul Tarihi: 31.12.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Faruk KÖSEOĞLU

*Y.L. Öğr., Kocaeli Üniversitesi, SBE,
Denizcilik İşletmeleri Yönetimi A.B.D.,
235297008@kocaeli.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-3529-9618>*

ÖZET

Anahtar Kelimeler:

Denizcilik,
Gemi Acenteleri,
Gemi Acenteliği,
Bibliyometrik Analiz,
Bilimsel Haritalama,

Denizcilik sektöründe aracı kurumlar olarak faaliyet göstermekte olan birçok gemi acente işletmesinin bulunması ve bu gemi acentelerinin armatörler/kiracılar/operatörler ile olan hukuki bağı ve ayrıca gemi acentelerinin üçüncü taraflarla olan ilişkileri de dikkate alındığında uluslararası ticarete gemi acentelik faaliyetlerinin önemi gözler önüne serilmektedir. Bu doğrultuda çalışmada, 'gemi acenteleri' ile alakalı literatürde yapılmış olan çalışmaların etkinliğini analiz etmek, mevcut durumu ortaya koymak ve gelecekteki araştırmalara katkı sağlamak amaçlanmıştır. Bu kapsamda, Web of Science (WoS) veri tabanından elde edilen, gemi acenteleri ile ilgili veriler, bilimsel haritalama metodu kullanılarak analiz edilmiş ve bibliyometrik ağ kümeleri VOSviewer (Version 1.6.20) analitik aracı ile haritalandırılmıştır. WoS (ESCI, CPCI-S, SCI-E, SSCI, CPCI-CCH ve A&HCI) atıf dizinlerindeki çalışmaların tarandığı uluslararası bibliyometrik bir veri tabanıdır. WoS veri tabanında yapılan inceleme neticesinde 1981-2024 yılları arasında yayınlanmış 36 makale, 16 bildiri, 1 kitap bölümü ve 1 erken erişim olmak üzere toplam 54 çalışma bu araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Ayrıca bu çalışma, bu alanda yapılan ilk çalışma olması nedeniyle literatüre katkı yapmaktadır.

ABSTRACT

Keywords:

Maritime,
Ship Agencies,
Shipping Agency,
Bibliometric Analysis,
Scientific Mapping,

It's clear how important ship agency activities are in international trade when you look at how many companies act as middlemen in the maritime industry and the legal ties they have with shipowners, charterers, and operators, as well as their relationships with other companies. In this direction, the study aims to analyse the effectiveness of the studies on "ship agencies" in the literature, to reveal the current situation, and to contribute to future research. In this case, the scientific mapping method was used to look at ship agency data from the Web of Science (WoS) database, and the VOSviewer (Version 1.6.20) analytical tool was used to map bibliometric network clusters. WoS (ESCI, CPCI-S, SCI-E, SSCI, CPCI-CCH and A&HCI) is an international bibliometric database where studies in citation indexes are scanned. To simplify sentence you can write it with: The sample for this study is made up of 54 studies published between 1981 and 2024 and found in the WoS database. In addition, this study contributes to the literature as it is the first study in this field.

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): YORULMAZ, Murat ve KÖSEOĞLU, Faruk (2024), "Gemi Acentelerini Konu Alan Çalışmaların Bilimsel Haritalama Yöntemi ile Analizi", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.7(4), ss.988-1000, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1519353>

1. GİRİŞ

Deniz taşımacılığı hayatımızın bir parçası olup, ülkelerin gelişiminde ve ekonomik kalkınmada çok önemli bir yere sahiptir. Deniz ticaretinin başlangıcı bundan binlerce yıl öncesine dayanmakta olup, 19. yüzyıl sonrası meydana gelen küresel nüfus artışı ve teknolojik gelişmeler tüm süreçlerin hızlanmasına sebep olmuştur (Esmer, 2020). Dünyanın 4/3'ünün sularla kaplı olması ve hacimsel olarak çok büyük yüklerin ekonomik açıdan düşük maliyet ile taşınabilmesi deniz taşımacılığının öneminin günden güne artmasına neden olmuştur (Yorulmaz, 2009). Taşımacılık türleri içerisinde en çok kullanılan tür olan denizyolu taşımacılığı, küresel taşımacılığının büyük çoğunluğunu gerçekleştirmektedir.

Gemi acentelik mesleği ise deniz taşımacılığı kadar eski olmamakla birlikte 14. yüzyıl sonları, 15. yüzyıl başları gibi sektördeki yerini almış olup, deniz ticareti için hayati önem taşımaktadır. Sektörde çok fazla farklı tipte gemi ve yük bulunması sebebiyle, şirketlerin bütün yükünü kendisinin taşıması ya da kendi gemi filosunu oluşturması gibi bir durum söz konusu değildir. Bu sebeple, işletmelerin nakliye taleplerini karşılamaya yardımcı olacak gemi acentelerinin bulunması sektörel açıdan büyük önem arz etmektedir. Dolayısıyla gemi acenteleri işletmelere tüm taşımacılık ihtiyaçları için yardımcı olan bir şirket olarak karşımıza çıkmaktadır (Yorulmaz ve Feyzioğlu, 2023). Gemi acenteleri müşterisi olan armatör/kiracı/işletmeci/operatör veya gemi kaptanlarının talep ve ihtiyaçlarını karşılayan, bunlar adına resmi ve özel otoritelerde iş ve işlemler yapan gemi acenteleri, müşteri memnuniyetini ön planda tutarak, deniz ulaştırmasında taşıma süreçlerinin düzenlenmesi, operasyonların verimli, etkin ve hızlı bir şekilde yürütülmesi, gerekli dokümantasyon ya da formalitelerin organize ve icra edilmesi ile birlikte uluslararası ticaretin desteklenmesi gibi hususlardan da ayrıca sorumludur. Belirtilen sorumluluklarından da anlaşılacağı üzere gemi acenteleri, deniz taşımacılığının en güvenli, en hızlı ve en ekonomik şekilde yürütülmesi noktasında kilit bir rol oynamaktadır.

Gemi acentelerinin belirtilen görev ve sorumluluklarını yerine getirirken dikkate aldıkları mevzuatın, geniş kapsamlı ve dağınık olduğu gerçeğini göz önüne aldığımızda, gemi acenteliği pek çok alanda uzmanlaşmayı gerektiren önemli bir meslek dalı olarak karşımıza çıkmaktadır (Çelikkaya, 2006). Gemi acenteleri ile alakalı sektörün sorunlarını çözmeye yönelik yapılan bilimsel çalışmalar, gemi acenteleri için yol gösterici olmaktadır. Gemi acenteliği, uluslararası lojistik ve tedarik zincirinin önemli bir parçasıdır. Dolayısıyla gemi acenteliğini konu alan bilimsel çalışmalar, bu sürecin optimize edilmesi, ekonomik ve ticari etkilerinin anlaşılması açısından önemlidir. Bu kapsamda araştırmada, gemi acenteleri ile alakalı olarak literatürde yapılmış olan çalışmaların detaylı bir şekilde incelenmesi ve muhtelif parametrelerle mukayese edilmesi amaçlanmıştır. Bu sebeple araştırmada amaca en uygun yöntem olarak "*bilimsel haritalama*" yöntemi seçilmiştir. Yöntem bölümünde bilimsel haritalama hakkında detaylı bilgiler verilmiş ve bu bilgiler ışığında, bir Clarivate Analytics şirketi olan Web of Science (WoS) veri tabanında bulunan ve 1981-2024 yılları arasında yayınlanmış olan 54 çalışmadan bilimsel haritalama metodu ile elde edilen veriler analiz edilmiştir.

Denizcilik alanında; gemi insanlarını (Yorulmaz ve Canbaz, 2023), örgütsel davranışı konularını (Yorulmaz vd., 2022), kurumsal sosyal sorumluluğu (Kaya Özbağ ve Hazar, 2021), emniyeti (Yorulmaz ve Avcı, 2022), iş sağlığı ve güvenliğini (Yorulmaz ve Güven, 2022), konteyner taşımacılığı alanında yapılmış lisansüstü tezleri (Öçal, 2023), liman işletmeciliği alanında yapılmış lisansüstü tezleri (Yorulmaz ve Baykan, 2022), konteyner limanları ile ilgili yapılmış çalışmaları (Akdamar ve Yaş, 2020; Danacı Ünal, 2023), akıllı limanları (Sanrı, 2022), iş yükü çalışmalarını (Arslan ve Parker, 2023), dijitalleşmeyi (Yorulmaz ve Derici, 2024), deniz kadastrounu (Akdeniz ve İnam, 2024a), yapay zeka uygulamalarını (Aylak, 2022), deniz gücü yönetiminin önemini (Durmuş, 2023), deniz taşımacılığı üzerine yapılan çalışmaları (Oğuz, 2024), COVID-19'un deniz lojistiği ve limanlar üzerindeki etkisini (Saral ve Sanrı, 2022), denizel mekânsal planlama kavramını (Akdeniz ve İnam, 2024b) konu alan bibliyometrik çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Bunlarla birlikte gemi acenteleri ile ilgili olarak ulusal literatürde yapılmış çalışmaların bibliyometrik analizine (Yorulmaz ve Feyzioğlu, 2023) yönelik sadece bir çalışmaya rastlanılmıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın uluslararası literatürü ele alması nedeniyle literatüre katkı yapması beklenmektedir.

2. KAVRAMSAL BOYUT: GEMİ ACENTE LİĞİ

Denizcilik sektöründe faaliyet göstermekte olan birçok gemi acente işletmesinin bulunması ve bu gemi acentelerinin armatörler/kiracılar/operatörler ile olan hukuki bağı ayrıca gemi acentelerinin üçüncü taraflarla olan ilişkileri dikkate alındığında gemi acentelik mesleğinin önemi gözler önüne serilmektedir (Gençer, 2020). Bu bölümde gemi acentelik mesleği ile ilgili detaylara yer verilmiştir. Gemi acenteleri ile ilgili yasal

düzenlemeler 2001 yılından bu yana yönetmeliklerle düzenlenmektedir. Ancak kısa zaman içerisinde çok sayıda yönetmelik yürürlüğe konulmuş ve bu yönetmeliklerde kısa zaman içerisinde çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Gemi acenteleri ile alakalı olarak hazırlanan yönetmeliklerin kronolojik sıralaması aşağıdaki gibidir (Kara, 2013);

- 2001 tarihli Gemi Acenteleri Hakkında Yönetmelik,
- 2001 tarihli Gemi Acenteleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik,
- 2005 tarihli Gemi Acenteleri Hakkında Yönetmelik,
- 2005 tarihli Gemi Acenteleri Hakkında Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik,
- 2011 tarihli Gemi Acenteleri Yönetmeliği,
- 2011 tarihli Gemi Acenteleri Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik,
- 2012 tarihli “Gemi Acenteleri Yönetmeliği.

Gemi acenteliği ile ilgili esaslar, yasal koşullar ve mevzuat hükümleri en son 05.03.2012 tarih ve 28224 sayılı ile resmî gazetede “*Gemi Acenteleri Yönetmeliği*” adı altında yayınlanmıştır. İlgili yönetmelikte yapılan tanıma göre gemi acentesi;

“Yaptıkları anlaşmalarla gemi sahibi gerçek veya tüzel kişiler ile kaptan, işleten veya gemi kiralayanın nam ve hesabına hareket eden ve üçüncü kişi ve kuruluşlara karşı bunların haklarını koruyan, bu çerçevede yaptıkları iş ve işlemlerde kendi kusurları dışında sorumlu tutulamayan, anlaşmadaki kişi veya kuruluştur”

İstanbul ve Marmara, Ege, Akdeniz, Karadeniz bölgeleri Deniz Ticaret Odası tarafından yapılan diğer bir tanıma göre ise gemi acentesi (İMEAK DTO, 2024);

“Gemi acenteleri: yaptıkları anlaşmalarla gemi sahibi, kaptan, işleten veya gemi kiralayanı nam ve hesabına hareket eden ve üçüncü kişi ve kuruluşlara karşı bu kişilerin tayin edilen bölge içinde haklarını koruyan, temsil eden, anlaşmadaki yükümlülüklerini yerine getiren, karşılığında ücret alan, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı’ndan aldıkları gemi acenteliği yetki belgesi ile faaliyet gösteren kişi veya kuruluşlardır.”

Tanımdan da anlaşılacağı üzere bir gemi acente işletmesi kurabilmek için ilgili bakanlıktan “*gemi acenteliği yetki belgesi*” alınması gerekmektedir. Aynı zamanda gemi acente işletmelerinde görev yapacak olan gemi acente çalışanlarının da haiz olması gereken hususlar ilgili yönetmelikte belirtilmiştir.

Sektördeki gelişim, değişim ve dönüşümlere paralel olarak gemi acentelik hizmetleri de gelişmiş ve kendi içerisinde farklılaşmıştır. Gençer (2020), genel anlamda gemi acentelerini odaklandıkları hizmetler açısından altı başlıkta sınıflandırmış olup, bunlar aşağıdaki gibidir;

- **Liman Acentesi:** Armatör/kiracı adına hareket ederek, geminin limana varışından limandan kalkışına kadarki tüm ihtiyaçlarını organize eden acente türüdür.
- **Kiracı Acentesi:** Kiralama sözleşmesine göre kiracı tarafından atanan ve liman acenteliği hizmeti de veren acente türüdür.
- **Koruyucu Acente:** Navlun sözleşmesine istinaden kiracı tarafından atanan acentenin yerine donatanın kendi nam ve hesabına o limanda atadığı acente türüdür.
- **Yük/Rezervasyon Acentesi:** Asıl amacı gemiye yük bulmak olan acentelik türü olup tarifeli ve dökme denizyolu taşımacılığı sektöründe faaliyet göstermektedir.
- **Ana ve Alt Acente:** Genel acente olarak da adlandırılan ana acenteler üçüncü kişi veya işletmelerle armatör adına hizmet sağlar. Alt acente ise, tali acente olarak da adlandırılmakta olup genel acentenin ofisinin bulunmadığı bölge veya limanda o bölge veya limana gelecek olan bir gemiye hizmet vermek için genel acente tarafından atanan acentedir (Deveci ve Çetin, 2013).
- **Tarifeli Gemi Acenteliği:** Bu acentelik türünde tarifeli hat taşımacılığı yapan armatör ile yerel acente arasında imzalanan uzun vadeli bir sözleşme söz konusudur ve yukarıda belirtilen tüm acentelik hizmetlerini kapsadığı vurgulanabilir.

Gemi acentelerini görev ve sorumlulukları açısından incelediğimizde, Yorulmaz ve Feyzioğlu (2023), gemilere yönelik vermiş oldukları hizmetler açısından gemi acentelerini beş ana başlık altında toplamıştır. Bunlar;

- Gemi acentelik teklifi ve resmi olarak atanma aşaması,
- Geminin limana varışında önce yapılması gereken bildirimler,
- Geminin demir yerine veya limana vardığında yapılması gereken iş ve işlemler,
- Geminin limana yanaştıktan sonra yapılması gereken iş ve işlemler,
- Geminin kalkış ve gidiş işlemleridir.

Yukarıda belirtilen işlemlerin yanı sıra gemi acenteleri; kendilerinden talep edilmesi durumunda gemilerin yağ, yakıt, tatlı su, yedek parça, kumanya, malzeme gibi ikmalleri ile personel değişikliği, kaptan avansı vb. ihtiyaçlarını da organize ederler.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmada, WoS veri tabanından elde edilen veriler, bibliyometrik analiz yöntemi olan bilimsel haritalama metodu kullanılarak analiz edilmiş ve bibliyometrik ağ kümeleri, sağlamış olduğu kullanım kolaylığı sebebi ile VOSviewer (Version 1.6.20) analitik aracı ile haritalandırılmıştır.

Dünyanın en eski ve en çok kullanılan veri tabanı olan WoS, (*ESCI, CPCI-S, SCI-E, SSCI, CPCI-CCH ve A&HCI*) atıf dizinlerindeki dergilerin tarandığı uluslararası bibliyometrik bir veri tabanı olup, sosyal bilimler alanında yapılmış olan çok sayıda çalışmayı içermektedir. Çalışmamızda WoS veri tabanının seçilmesinin sebebi, bibliyometrik analiz için ihtiyacımız olan verileri kolaylıkla derleyen, bilimsel alanda kabul gören ve sıklıkla kullanılan bir veri tabanı olmasıdır (Yang vd., 2013; Braun vd., 2000). Veri tabanına kolay erişim sağlaması, veri tabanında taraması yapılan dergilerin etki faktörleri ile alanı yönlendirme yeteneği, bibliyometrik analizlerin yapılmasında başvuru yazılım programlarına uygun dosya tipinde veri indirebilme imkânı, bibliyometrik analizde araştırmanın amacına ve araştırma sorularına cevap verebilecek yazılım programına göre istenen veriyi filtreleyebilme özelliği de bu tercihin diğer önemli sebeplerindendir (Gürler, 2021).

Bibliyometrik analiz, araştırma alanının mevcut durumu ile gelişimini analiz etmeye ve görselleştirmeye imkân tanınması sebebiyle araştırma alanını daha iyi anlamamızı sağlar (Liao vd., 2018). Diğer bir ifadeyle akademik alanda yayımlanmış olan akademik çalışmaların; konu, yayın yılı, atıf oranları gibi özelliklerini inceleyip düzenledikten sonra güncellik ve güvenilirlik analizlerinin yapılarak istenilen bulgulara ulaşabilmemize imkân sunar (Yorulmaz ve Feyzioğlu, 2023).

Bibliyometrik yöntem çeşidi olan “*bilimsel haritalama*” oldukça yeni bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. “*Bibliyometrik haritalama*” olarak da adlandırılan bu metod; disiplinler, alanlar, dokümanlar, uzmanlıklar ve yazarlar arasındaki ilişkileri görmemize yardımcı olan uzaysal bir temsil olarak ifade edilebilmektedir (Demir ve Erigüç, 2018). Bilimsel haritalama analizi, anahtar kelimeler kullanılarak (*ülke, yayın, yazar vb.*) yaygın bir şekilde kullanılmaktadır ve geniş bir uygulama alanına sahiptir (Small, 1999). Bilimsel haritalama analizi için piyasada çok sayıda yazılım bulunmaktadır. VOSviewer, Science of science Tool, In-spire, CoPalRed, CiteSpace II, VantagePoint, Ucinet, Gephi, Pajek, Cytoscape bu yazılımlardan bazılarıdır (Cobo vd., 2012). Bu araştırmada daha önce belirtildiği üzere VOSviewer (Version 1.6.20) programı kullanılmıştır. VOSviewer, Hollanda da bulunan Leiden Üniversitesi’nden Nees Jan van Eck ile Ludo Waltman’ın geliştirdiği bir tür bilimsel haritalama analiz yazılımıdır (Şimşir, 2021). Arama yöntemi olarak “*ship agent*” or “*ship agency*” or “*shipping agency*” or “*shipping agencies*” or “*maritime agency*” or “*maritime agencies*” kelimeleri “*topic (konu)*” şeklinde 1975-2024 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Konu şeklinde yapılan arama, ilgi terimlerin makale başlığında, özetinde veya anahtar kelimelerde yer aldığı anlamını taşımaktadır. Bu koşul, arama sonuçlarının sağlamlığını garanti etmeye yardımcı olmaktadır.

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Belirtilen arama kelimeleri ile WoS veri tabanında yapılan araştırma neticesinde 1981-2024 yılları arasında yayımlanmış olan 36 makale, 16 bildiri, 1 kitap bölümü ve 1 erken erişim olmak üzere toplam 54 çalışma bu araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Bu çalışmalardan 50’si İngilizce dilinde, 3’ü Almanca dilinde ve 1’i Hırvatça dilinde yapıldığı tespit edilmiştir. Çalışmalarda yapılmış olan bibliyometrik analiz sonucuna göre elde

edilen bulgular aşağıdaki gibidir. Belirtilen arama kelimeleri ile WoS veri tabanında yapılan arama sonucunda, çalışmaların yıllar bazında sayısal dağılımı incelenerek Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Çalışmaların Yıllar Bazında Sayısal Dağılımı.

Sıra No	Yayın Yılı	Yayın Sayısı	%
1	2024	1	1,85%
2	2023	5	9,26%
3	2022	5	9,26%
4	2021	5	9,26%
5	2020	5	9,26%
6	2019	1	1,85%
7	2018	3	5,56%
8	2017	4	7,41%
9	2016	4	7,41%
10	2014	5	9,26%
11	2013	1	1,85%
12	2012	1	1,85%
13	2011	2	3,70%
14	2010	2	3,70%
15	2008	2	3,70%
16	2007	1	1,85%
17	2006	1	1,85%
18	2005	1	1,85%
19	2000	1	1,85%
20	1999	1	1,85%
21	1997	1	1,85%
22	1989	1	1,85%
23	1981	1	1,85%

Kaynak: WoS’tan Elde Edilen Veriler Kullanılarak Yazarlar Tarafından Oluşturulmuştur.

Yıllar bazında incelediğimizde, bir yıl içerisinde en fazla 5 çalışma yapıldığı ve bu yılların 2023, 2022, 2021, 2020 ve 2014 yılları olduğu görülmektedir. Son 10 yılda yapılan çalışma sayısı toplam çalışma sayısının yüzde 70,37’sini oluşturmaktadır.

Belirtilen arama kelimeleri ile WoS veri tabanında yapılan arama sonucunda çalışmaların kategoriler bazında sayısal dağılımı incelenerek Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Çalışmaların Kategoriler Bazında Sayısal Dağılımı.

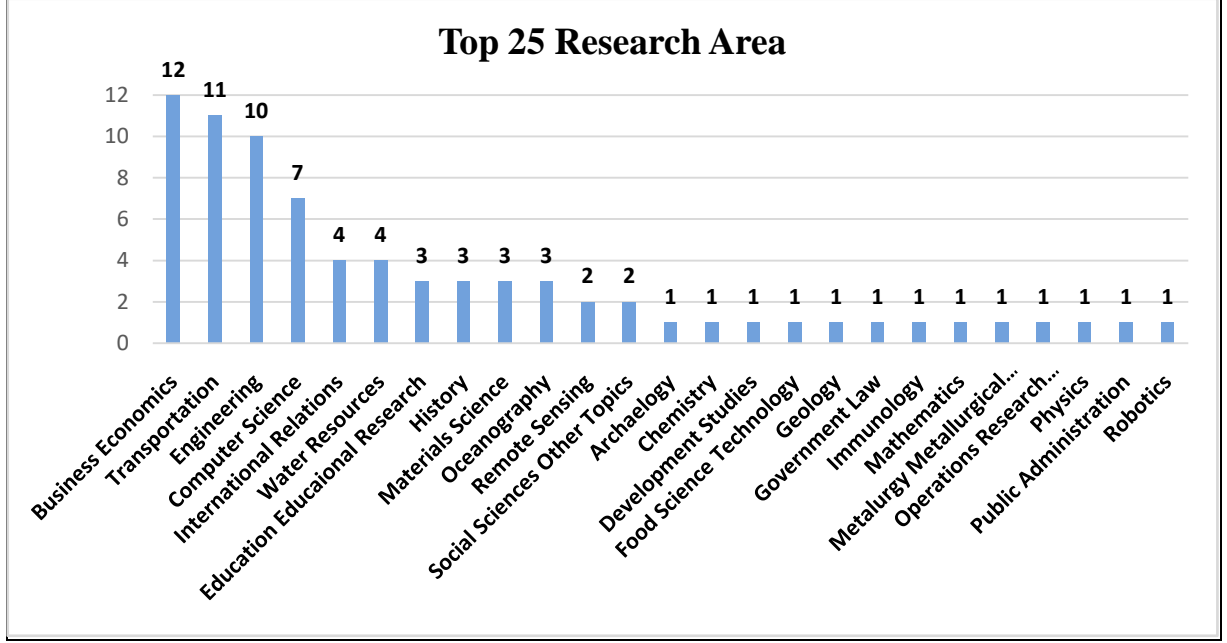
Sıra No	Kategoriler	Yayın Sayısı	%
1	ESCI	19	35,19%
2	CPCI	12	22,22%
3	SCI-E	10	18,52%
4	SSCI	8	14,81%
5	CPCI-SSH	4	7,41%
6	A&HCI	1	1,85%

Kaynak: WoS’tan Elde Edilen Veriler Kullanılarak Yazarlar Tarafından Oluşturulmuştur.

Çalışmalara kategoriler bazında baktığımızda ise birinci sırada Emerging Sources Citation Index (ESCI) türünde 19 yayın, ikinci sırada Conference Proceedings Citation Index (CPCI) türünde 12 yayın, üçüncü sırada Science Citation Index Expanded (SCI-E) türünde 10 yayın, dördüncü sırada Social Sciences Citation Index (SSCI) türünde 8 yayın, beşinci sırada Conference Proceedings Citation Index – Social Science & Humanities (CPCI-SSH) türünde 4 yayın ve altıncı sırada Arts & Humanities Citation Index (A&HCI) türünde 1 yayın yapıldığı görülmektedir. Buna istinaden ESCI ve CPCI türünde yapılmış olan çalışmalar, yüzde 57,41’lik oran ile toplam çalışmaların yarısından fazlasını oluşturmaktadır.

Elde edilen veriler “*gemi acentelerini*” konu alan çalışmaların, birbirinden farklı araştırma alanlarında yapılmış olduğunu göstermektedir. Şekil 1 incelediğinde konu ile alakalı çalışmaların en çok işletme/ekonomi alanında yapıldığını bunu da sırasıyla ulaştırma, mühendislik ve bilgisayar bilimleri alanlarının takip ettiğini söylemek mümkündür. Bu dört alanda yapılmış olan çalışmalar, tüm çalışmaların büyük bir kısmını oluşturmakta olup, ‘gemi acenteleri’ eğitim, tarih, malzeme bilimi, denizbilim, arkeoloji, kimya, gibi farklı disiplinlerdeki çalışmalara da konu olmaktadır.

Şekil 1. Çalışmaların Araştırma Alanına Göre Sayısal Dağılımı

Kaynak: WoS'tan Elde Edilen Veriler Kullanılarak Yazarlar Tarafından Oluşturulmuştur.

Belirtilen arama kelimeleri ile WoS veri tabanında yapılan arama sonucunda çalışmaların ülkeler bazında sayısal dağılımı incelenerek Şekil 2'deki haritada sunulmuştur.

Şekil 2. Çalışmaların Ülkeler Bazında Sayısal Dağılımı

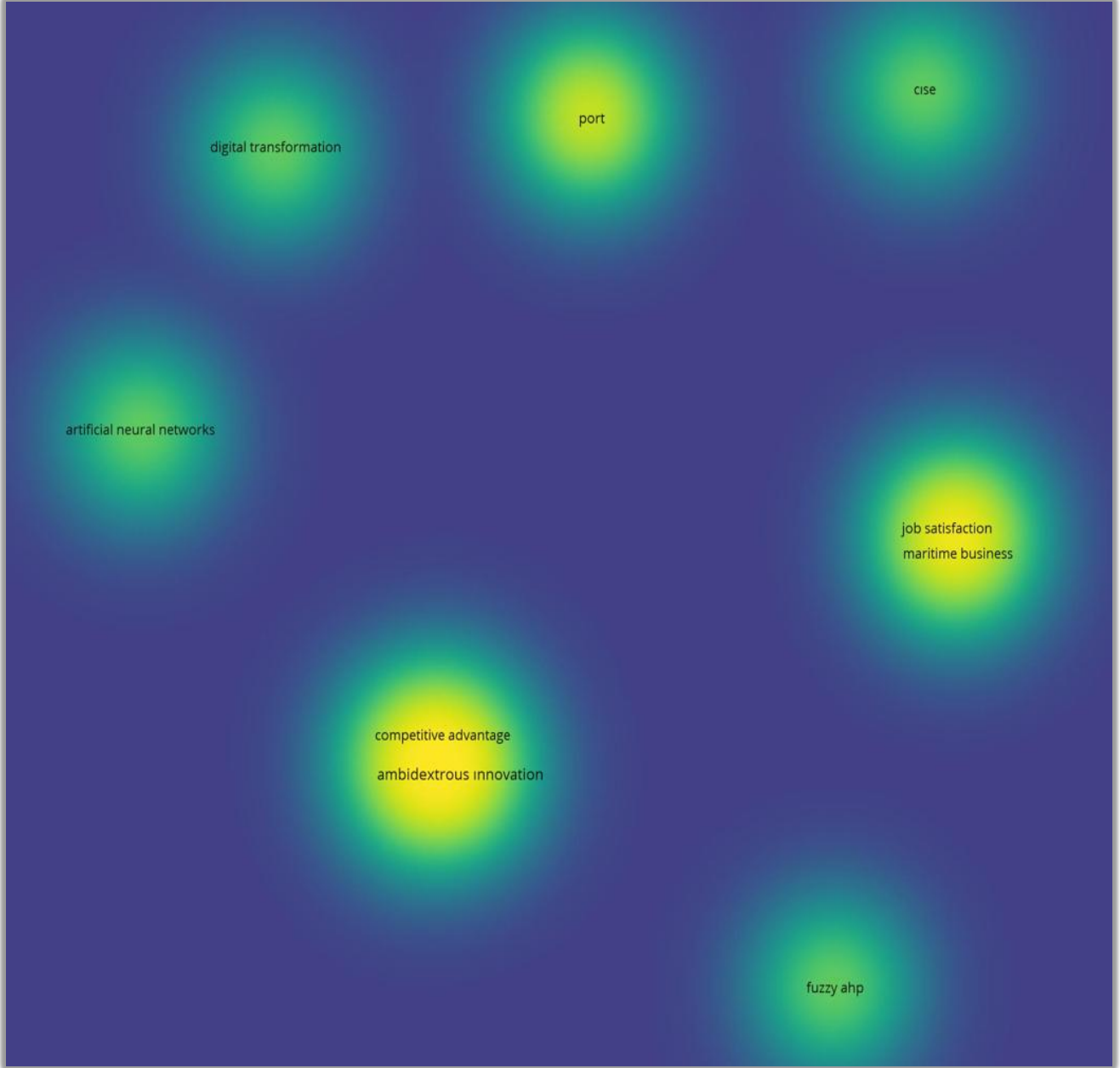

Kaynak: WoS'tan Elde Edilen Veriler Kullanılarak Yazarlar Tarafından Oluşturulmuştur.

Şekil 2'deki koyu renkteki ülkeler, açık renkli ülkelere göre daha fazla çalışmaya sahip olan ülkeleri belirtmektedir. Buna göre 11 çalışma ile ilk sırada Çin karşımıza çıkmaktadır. İkinci sırada 7 çalışma ile Türkiye, üçüncü sırada 5 çalışma ile İtalya, dördüncü sırada 4 çalışma ile Endonezya yer almaktadır. Tayvan, Almanya, Hindistan, İspanya, A.B.D. ve Kanada ise ilk on ülke arasında yer almaktadır.

Eş-kelime analizine ait anahtar kelime kümeleri açısından incelediğimizde; bir anahtar kelimenin minimum geçme sayısını iki olarak dikkate aldığımızda 13 kelime kümesi karşımıza çıkmakta olup bunlar sırasıyla “*ambidextrous innovation, competitive advantage, entrepreneurial creativity, new business venture, job satisfaction, ship agency, maritime business, port, relational norms, artificial neural networks, cise, digital transformation ve fuzy ahp*”dir. Eş-kelime analizine ait yoğunluk haritası Şekil 3’te sunulmuştur.

Şekil 3. Eş-kelime Analizine Ait Yoğunluk Haritası

Kaynak: Vosviewer Kullanılarak Oluşturulmuştur.

WoS’ta belirlenen 54 çalışmadan 50 tanesinin çalışma özetine ulaşılmış olup, 4 çalışmanın özetine ulaşamamıştır. Buna istinaden 50 çalışma özetinin frekans bazında kelime bulutu Şekil 4’te sunulmuştur.

Şekil 4. Çalışma Özetlerinin Frekans Bazında Kelime Bulutu

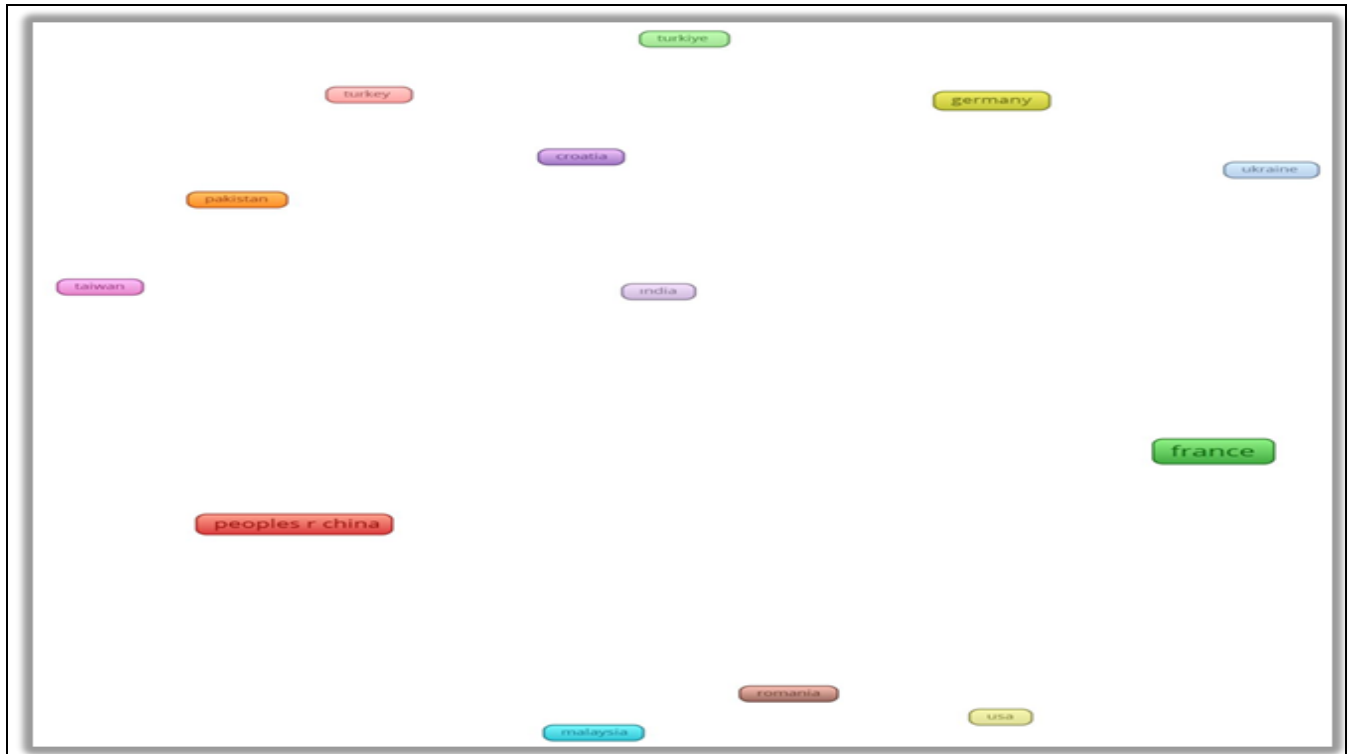

Kaynak: Wos'tan Elde Edilen Veriler ile <https://worditout.com/word-cloud/create> Web Sitesi Kullanılarak Oluşturulmuştur.

Şekil 4'teki kelime bulutu incelediğinde; 100 frekans sıklığı ile "*maritime*" kelimesi birinci, 71 frekans sıklığı ile "*shipping*" kelimesi ikinci, 50 frekans sıklığı ile "*port*" kelimesi üçüncü sıradadır.

Ülkelerin eş-yazarlık haritası Şekil 5'te sunulmuştur. Bulgulara göre toplam 23 ülke tespit edilmiş olup, 7 bağlantı derecesiyle Fransa, Yunanistan, Karadağ ve İtalya'nın ilk sırada yer aldığı, İngiltere'nin 5, Çin'in 3 bağlantı derecesinin olduğu, Türkiye'nin ise 0 ile bağlantı derecesinin bulunmadığı tespit edilmiştir.

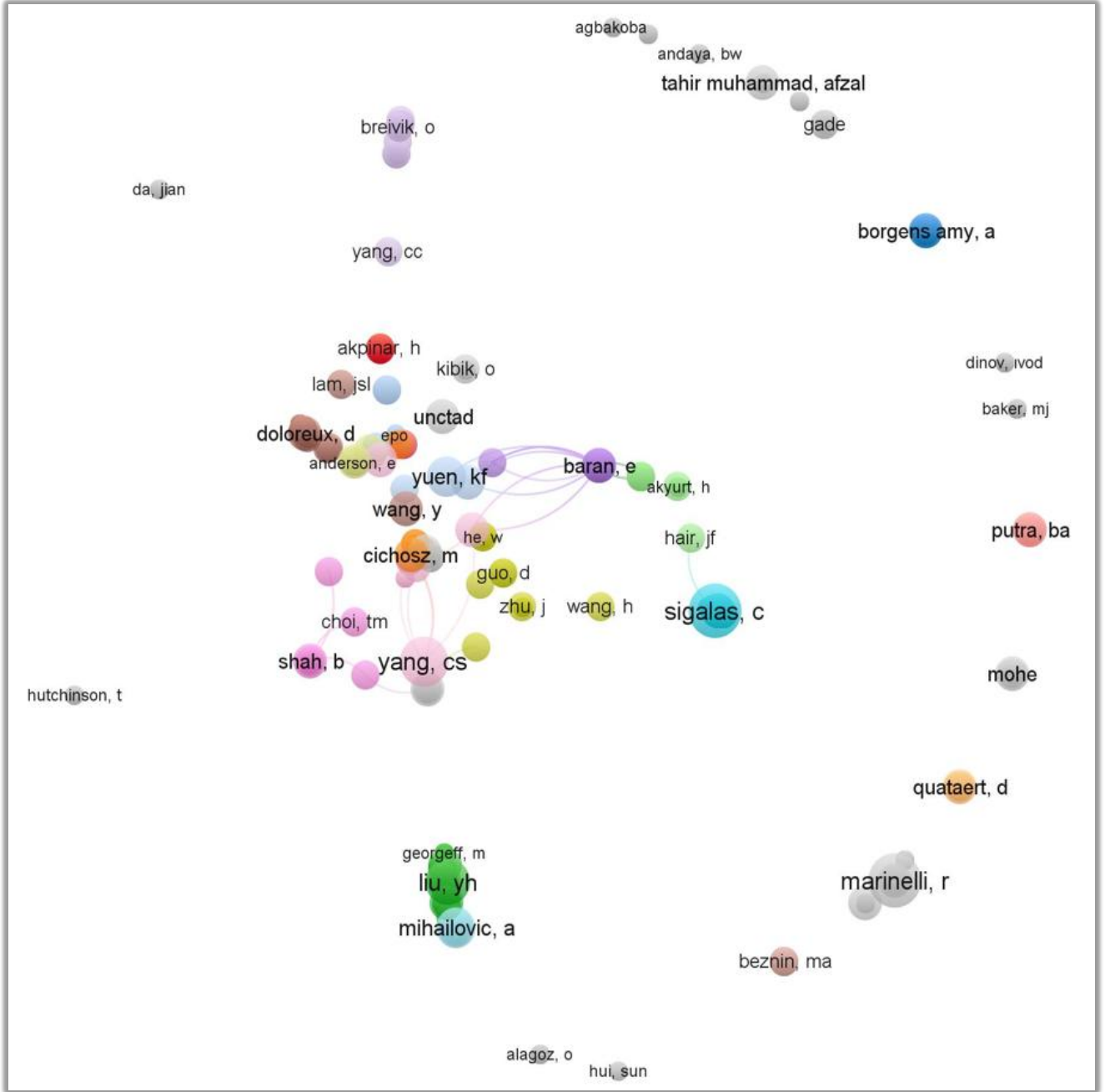
Şekil 5. Ülkelerin Eş-yazarlık Haritası

Kaynak: Vosviewer Kullanılarak Oluşturulmuştur.

Yazarların eş-atıf eşleşme haritası Şekil 6’da sunulmuştur. Buna göre en az 1 atıf almış toplam yazar sayısı 1514 olup en çok atıf alan ilk beş yazar sırasıyla; Sigalas C., Marinelli R., Yang Cs., Liu YH. ve Yuen Kf.’den oluşmaktadır.

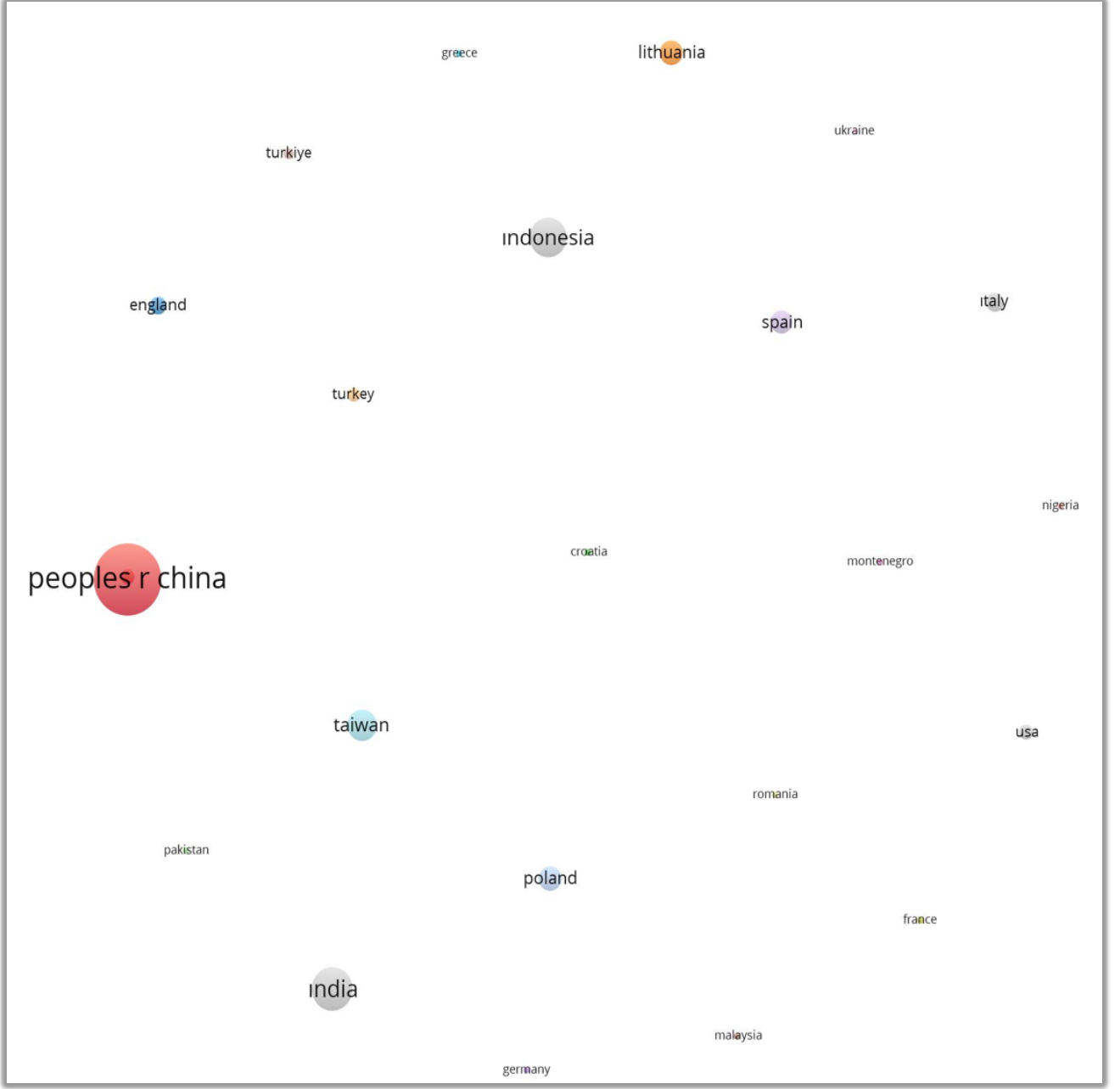
Şekil 6. Yazarların Eş-atıf Eşleşme Haritası

Kaynak: Vosviewer Kullanılarak Oluşturulmuştur.

Yapılan incelemede 23 ülkenin atıf bazında yapılan ülke-atıf analizi sonucuna göre 80 atıf ile Çin ilk sırada yer almaktadır. Çin’i sırasıyla Hindistan, Endonezya, Tayvan, Litvanya, Polonya ve İspanya takip etmektedir. Türkiye’nin ise 9 atıf aldığı tespit edilmiştir. Ülke-atıf analizi Şekil 7’de sunulmuştur.

Şekil 7. Ülke-atıf Analizi

Kaynak: Vosviewer Kullanılarak Oluşturulmuştur.

5. SONUÇ

Küresel ticaret artışı başta olmak üzere, teknoloji alanında meydana gelen değişim ve gelişim denizyolu taşımacılığına ve sektörün vazgeçilmez bir parçası olan gemi acentelerine olan talebin artmasına neden olmuş ve gemi acenteliğinin önemini ortaya çıkartmıştır. Dolayısıyla gemi acenteliği ile ilgili yapılacak bilimsel çalışmalar, denizcilik sektörünün ve de uluslararası ticaretin daha verimli, sürdürülebilir ve yenilikçi hale gelmesine katkıda bulunarak, küresel deniz ticaretinin ve tedarik zincirinin gelişimini destekleyecektir. Ayrıca gemi acenteliği alanında yapılan bilimsel çalışmalar, sektördeki profesyonel standartların ve en iyi uygulamaların geliştirilmesine katkı sağlayacaktır. Bunlarla birlikte gemi acenteliği, uluslararası ve ulusal yasal düzenlemelere bağlı olduğu için bilimsel çalışmalar, bu yasal çerçevenin anlaşılmasını ve uyum süreçlerinin iyileştirilmesini sağlayacak yöntemler önerecektir. Bu doğrultuda, gemi acenteleri ile alakalı olarak literatürde yapılmış olan çalışmaların detaylı bir şekilde incelenmesi ve muhtelif parametrelerle mukayese edilmesi amacıyla yapılan çalışmada, 2020-2023 yılları arasında her yıl düzenli olarak 5 çalışma yapıldığı görülmektedir.

Bulgular incelendiğinde son 10 yılda yapılan çalışma sayısı, toplam çalışma sayısının yüzde 70,37'sini oluşturduğu ortaya çıkartılmıştır. Elde edilen bulgulardan da anlaşılacağı üzere “*gemi acenteleri*” ile alakalı yapılan çalışmaların sayılarında son zamanlarda ciddi bir artış olduğu gözlemlenmektedir. Yapılan çalışmalar, kategoriler bazında incelendiğinde, “*gemi acenteleri*” ile ilgili en çok çalışmanın makale türünde yapıldığı belirlenmiştir.

Gemi acenteleriyle alakalı olarak yapılan bu çalışmaların; arkeolojiden tarihe, matematikten fiziğe kadar pek çok disipline konu olduğu gözlemlenmiştir. Yapılmış olan çalışmalarda, en çok çalışma sayısı ile Çin'in ön planda olduğu görülmektedir. Türk Armatörler Birliği (2023) beyanına göre Çin, dünyanın en büyük demir cevheri ve petrol ithalatçısı konumundadır.

Çin, Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı [United Nations Conference on Trade and Development-UNCTAD] (2023) verilerine göre de gemi sayısı açısından dünyanın en büyük birinci, dead weight ton (DWT) açısından dünyanın en büyük ikinci gemi filosuna sahip ülke konumundadır. Bu bilgiler göz önünde bulundurulduğunda, Çin'in zirvede olmasının şaşırtıcı olmadığı iddia edilebilir. En çok çalışma sayısı bakımından sıralamada Türkiye'nin ise ikinci sırada olduğu görülmektedir. Bu da bize “*gemi acenteleri*” ile alakalı çalışmalara ülkemizde de önem verildiğini göstermektedir.

Çalışmaların özetlerinde yapılan kelime bulutu incelemesinde, 100 frekans sıklığı ile “*maritime*” kelimesi birinci, 71 frekans sıklığı ile “*shipping*” kelimesi ikinci “en çok kullanılan kelime” olarak tespit edilmiştir. Ülkelerin eş-yazarlık haritası incelendiğinde, 7 bağlantı derecesiyle Fransa, Yunanistan, Karadağ ve İtalya'nın ilk sırada yer aldığı, Türkiye'nin ise bağlantı derecesinin bulunmadığı tespit edilmiştir.

Ülke-atıf analizi incelendiğinde; 80 atıf ile Çin'in birinci sırada yer aldığı görülürken Türkiye'nin ise 9 atıf ile ikinci sırada yer aldığı görülmüştür. Araştırma verilerini incelediğimizde, deniz ticaretine paralel olarak gemi acenteleri ile alakalı yayın sayısının, gelecek yıllarda daha da artacağı tahmin edilmektedir. Bu çalışmanın en önemli kısmı gemi acentelerini konu alan çalışmalarla ilgili verilerin WoS'dan alınmış olmasıdır.

Çalışmanın, uluslararası literatürde kapsayan bir çalışma olması sebebiyle sektör yöneticileri açısından faydalı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca ilerideki araştırmalarda farklı veri tabanlarında taranan çalışmaların da incelenmesi ve analiz edilmesi önerilmektedir. Bununla birlikte farklı inceleme kıstaslarının geliştirilmesi de bu kapsamdaki analizlerin değerini daha da çok arttıracığı düşünülmektedir. Ayrıca mevcut çalışmanın ileride periyodik olarak tekrarlanması ortaya çıkacak değişimlerin izlenmesi açısından tavsiye edilmektedir.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “*en az iki dış hakem*” ve “*çift taraflı körleme*” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Yazar(lar), dergiye imzalı “*Telif Devir Formu*” belgesi göndermişlerdir. Mevcut çalışma için mevzuat gereği etik izni alınmaya ihtiyaç yoktur. Bu konuda yazarlar tarafından dergiye “*Etik İznine Gerek Olmadığına Dair Beyan Formu*” gönderilmiştir. / **This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. The author(s) sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. There is no need to obtain ethical permission for the current study as per the legislation. The "Declaration Form Regarding No Ethics Permission Required" was sent to the journal by the authors on this subject.**

YAZAR KATKILARI / AUTHORS' CONTRIBUTIONS:

Kavramsallaştırma, orijinal taslak yazma, düzenleme – **Y1 ve Y2**, veri toplama, metodoloji, resmi analiz – **Y1 ve Y2**, Nihai Onay ve Sorumluluk – **Y1 ve Y2**. / **Conceptualization, writing-original draft, editing – Y1 and Y2, data collection, methodology, formal analysis – Y1 and Y2, Final Approval and Accountability – Y1 and Y2.**

KAYNAKÇA

- AKDAMAR, Emrah ve YAŞ, Ceren (2020), “*Konteyner Terminallerine İlişkin Bilimsel Çalışmaların Bibliyometrik Analizi*”, **International Social Sciences Studies Journal**, S.6(70), ss.4134-4145.
- AKDENİZ, Halil Burak ve İNAM, Şaban (2024a), “*Deniz Kadastro Üzerine Yapılan Araştırmaların Bibliyometrik Analizi*”, **Jeodezi ve Jeoinformasyon Dergisi**, S.11(2), ss.80-95.
- AKDENİZ, Halil Burak ve İNAM, Şaban (2024b), “*A Bibliometric Analysis of Marine Spatial Planning Research Using Vosviewer*”, **Maritime Faculty Journal**, S.16(1), ss.133-158.
- ARSLAN, Elif ve PAKER, Serim (2023), “*Bibliometric and Qualitative Analysis of Workload Studies in the Maritime Sector*”, **Journal of Marine and Engineering Technology**, S.3(2), ss.67-89.
- AYLAK, Batin Latif (2022), “*The Impacts of the Applications of Artificial Intelligence in Maritime Logistics*”, **European Journal of Science and Technology**, S.34, ss.217-225.
- BRAUN, Tibor ve SCHUBERT, Andras ve KOSTOFF, Ronald N. (2000), “*Growth and Trends of Fullerene Research as Reflected in its Journal Literature*”, **Chemical Reviews**, S.100(1), ss.23-38.
- COBO, Manuel J. ve LOPEZ-HERRERA, Antonio G. ve HERRERA-VIEDMA, Enrique ve HERRERA, Francisco (2012), “*Scimat: A New Science Mapping Analysis Software Tool*”, **Journal of the American Society for Information Science and Technology**, S.63(8), ss.1609-1630.
- ÇELİKKAYA, Ali (2006), “*Gemi Acentelerinin Vergi Hukuku Açısından Niteliği ve Vergi Mükellefiyetlerinin Kapsamı*”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası Dergisi**, S.64(1), ss.3-24.
- DANACI ÜNAL, Tuğçe (2023), “*Konteyner Limanları ile İlgili Yapılmış Çalışmaların Bibliyometrik Analizi*”, **Deniz İşletmeciliği ve Yönetiminde Güncel Yaklaşımlar** (Ed. Murat Yorulmaz), Efe Akademik Yayıncılık, İstanbul, ss.111-129.
- DEMİR, Hüseyin ve ERİĞÜÇ, Gülsün (2018), “*Bibliyometrik Bir Analiz ile Yönetim Düşünce Sisteminin İncelenmesi*”, **İş ve İnsan Dergisi**, S.5(2), ss.91-114.
- DEVECİ, Durmuş Ali ve ÇETİN, İsmail Bilge (2013), “*Gemi Acenteleri ve Forvarder İşletmeleri: İşlevler ve Hizmetler*”, **Denizcilik İşletmeleri Yönetimi** (Ed. Ayşe Güldem Cerit, Ali Deveci, Soner Esmer), Beta Yayıncılık, İstanbul, ss.473-501.
- DURMUŞ, İbrahim (2023), “*Dünyada ve Türkiye’de Deniz Gücü Yönetiminin Önemi Üzerine Bir Değerlendirme*”, **Güvenlik ve Strateji Dergisi**, S.19(46), ss.607-633.
- ESMER, Soner (2020), “*Deniz Ticareti ve Taşımacılığı*”, **Deniz Taşımacılığı ve Lojistiği** (Ed. Soner Esmer), Akademisyen Kitabevi, Ankara, ss.1-4.
- GENÇER, Hüseyin (2020), “*Gemi Acenteleri ve Forvarderler*”, **Deniz Taşımacılığı ve Lojistiği** (Ed. Soner Esmer), Akademisyen Kitabevi, Ankara, ss.329-342.
- GÜRLER, Gökhan (2021), “*Bibliyometrik Araştırmalarda İlgili Literatüre İlişkin Veri Setinin Oluşturulma Süreci*”, **Bir Literatür İncelemesi Aracı Olarak Bibliyometrik Analiz** (Ed. Oğuzhan Öztürk, Gökhan Gürler), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, ss.53-64.
- İMEAK DTO (2024), “*Denizcilik Sektör Raporu*”, **Deniz Ticaret Odası Kurumsal Web Sayfası** (E-Rapor), https://www.denizticaretodasi.org.tr/media/SharedDocuments/sektorraporu/2024/Denizcilik%20Sekt%C3%B6r%20Raporu_web.pdf (Erişim Tarihi: 23.06.2024).
- KARA, Hacı (2013), “*Gemi Acentesi Ücret Tarifesi ve Buna Aykırılığın Yaptırımı*”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, S.17(3), ss.61-79.
- KAYA ÖZBAĞ, Gönül ve HAZAR, Mert (2021), “*Denizcilikte Kurumsal Sosyal Sorumluluk: Ulusal Yazının Bibliyometrik Analizi*”, **International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal**, S.7(54), ss.3619-3628.
- LIAO, Huchang ve TANG, Ming ve LUO, Li ve LI, Chunyang, CHICLANA, Francisco ve ZENG, Xiao-Jun (2018), “*A Bibliometric Analysis and Visualization of Medical Big Data Research*”, **Sustainability**, S.10(166), ss.1-18.

- OĞUZ, Suzan (2024), “*Studies on Maritime Transport: A Bibliometric Analysis (2010-2023)*”, **Denizcilik ve Lojistik Araştırmaları Dergisi**, S.6(1), ss.17-29.
- ÖÇAL, Bora (2023), “*Türkiye’de Konteyner Taşımacılığı Alanında Hazırlanan Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi*”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, S.22(85), ss.340-360.
- SANRI, Özlem (2022), “*Akıllı Limanlar Üzerine Bibliyometrik Bir Literatür Araştırması*”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, S.23(2), ss.15-31.
- SARAL, Gülşah Ardıç ve SANRI, Özlem (2022), “*A Bibliometric Analysis of the Impact of Covid-19 on Maritime Logistics and Ports*”, **The Journal of International Scientific Researches**, S.7(2), ss.131-148.
- SMALL, Henry (1999), “*Visualizing Science By Citation Mapping for Information Science*”, **Journal of the American Society**, S.50, ss.799-813.
- ŞİMŞİR, İsmail (2021), “*Bibliyometri ve Bibliyometrik Analize İlişkin Kavramsal Çerçeve*”, **Bir Literatür İncelemesi Aracı Olarak Bibliyometrik Analiz** (Ed. Oğuzhan Öztürk, Gökhan Gürler), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, ss.7-31.
- TÜRK ARMATÖRLER BİRLİĞİ (2023), “*Çin’in Filosu Yunanistan’ı İlk Kez Geride Bırakırken, Bu Durum Küresel Ticaret Gerilimleri Konusunda Yeni Bir Kaldıraç Olacak*”, **Türk Armatörler Birliği Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), <https://armatorlerbirligi.org.tr/arsivler/7446> (Erişim Tarihi: 23.06.2024).
- UNCTAD (2023), “*Review of Maritime Transport*”, **UNCTAD Kurumsal Web Sayfası** (E-Doküman), https://unctad.org/system/files/official-document/rmt2023_en.pdf (Erişim Tarihi: 23.06.2024).
- YANG, Lie ve CHEN, Zhulei, LIU, Ting, GONG, Zhe, YU, Yingjian ve WANG, Jia (2013), “*Global Trends of Solid Waste Research from 1997 to 2011 by Using Bibliometric Analysis*”, **Scientometrics**, S.96(1), ss.133-146.
- YORULMAZ, Murat (2009), **Deniz Taşımacılığı ve Deniz Sigortaları**, Türkmenler Matbaacılık, İstanbul.
- YORULMAZ, Murat ve AVCI, Sinan (2022), “*Denizcilikte Emniyet Konusu ile İlgili Yapılmış Çalışmaların Bibliyometrik Analizi*”, **Denizcilik Araştırmaları Dergisi: Amfora**, S.1(2), ss.48-73.
- YORULMAZ, Murat ve BAYKAN, Yusuf (2022), “*Türkiye’de Liman İşletmeciliği Alanında Yapılmış Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi*”, **Deniz Taşımacılığı ve Lojistiği Dergisi**, S.3(2), ss.98-111.
- YORULMAZ, Murat ve CANBAZ, Ömer (2023), “*Gemi İnsanlarını Konu Alan Ulusal Literatürdeki Çalışmaların Bibliyometrik Analizi*”, **Sosyal Bilimler Akademi Dergisi**, S.6(2), ss.122-144.
- YORULMAZ, Murat ve DERİCİ, Mehmet (2024), “*Denizcilikte Dijitalleşme: Bilimsel Haritalama Yöntemi ile Bir Analiz*”, **Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi**, S.8(1), ss.1-21.
- YORULMAZ, Murat ve FEYZİOĞLU, İbrahim (2023), “*Gemi Acentelerini Konu Alan Ulusal Literatürdeki Çalışmaların Analizi*”, **Kesit Akademi Dergisi**, S.9(35), ss.673-716.
- YORULMAZ, Murat ve GÜVEN, Ahmet Çağrı (2022), “*Denizcilik Alanında İş Sağlığı ve Güvenliği Konusunda Yapılmış Çalışmaların Bibliyometrik Ve İçerik Analizi*”, **Denizcilik Araştırmaları Dergisi: Amfora**, S.1(1), ss.79-87.
- YORULMAZ, Murat, BÜYÜK, Nurettin ve AKARSU, Ufuk Barış (2022), “*Denizcilik Alanında Örgütsel Davranış Konuları ile İlgili Yapılmış Ulusal Literatürdeki Çalışmaların Bibliyometrik Analizi*”, **Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi**, S.6(15), ss.23-51.

Gemi Acenteleri Yönetmeliği (05.03.2012 tarih ve 28224 sayılı Resmî Gazete).

Kentsel Altyapının İklim Değişikliğine Karşı Dirençli Hale Getirilmesinde Yeşil Altyapı Çözümleri

Green Infrastructure Solutions for Making Urban Infrastructure Resilient to Climate Change

Berfin GÖKSOY SEVİNÇLİ

*Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, İİBF,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,
bgoksoy@beu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-9686-509X>*

Makale Başvuru Tarihi: 16.10.2024

Makale Kabul Tarihi: 31.12.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Erdal BAYRAKCI

*Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, SBF,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,
ebayrakci@erbakan.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-1939-5420>*

ÖZET

Anahtar Kelimeler:

Kentsel Altyapı,
İklim Değişikliği,
Savunmasızlık,
Dirençlilik,
Yeşil Alt Yapı,

Bu çalışma, iklim değişikliğine karşı kentsel dirençliliği artırmada yeşil altyapının kritik rolünü incelemekte, bileşenlerini, faydalarını ve örnek uygulamaları vurgulamaktadır. Çalışma amacına uygun olarak, literatür taraması yöntemiyle desenlenmiştir. Sonuç olarak, yeşil altyapı, iklim değişikliği karşısında kentsel dayanıklılığı artırmaya yönelik dönüştürücü bir yaklaşımı temsil eder. Kentler genişlemeye ve gelişmeye devam ederken, iklim değişikliğinin getirdiği zorluklar acil olarak kent planlamacılarını, politika yapımcılarını ve toplulukları geleneksel altyapı yaklaşımlarını yeniden düşünmeye zorlamaktadır. Doğal sistemleri kentsel ortamlara entegre eden yenilikçi bir kavram olan yeşil altyapı, kentsel dayanıklılığı artırmak için temel bir çözüm olarak ortaya çıkmıştır. Geniş bir şekilde tanımlanan yeşil altyapı, yağmur suyunu yönetmek, küresel ısınmanın etkilerini azaltmak ve hava kalitesini iyileştirmek için bitki örtüsünü, toprağı ve diğer doğal unsurları kullanan ve kente pek çok faydalar sağlayan bir dizi uygulamayı kapsar. Yeşil altyapıyı kentsel planlamaya entegre etmek, kentsel büyümeyi yönetmeye yönelik bütünsel bir yaklaşımı teşvik ettiği ve kentlere; aşırı hava olayları ve artan sıcaklıklar gibi iklim değişikliğinin getirdiği zorluklara karşı direnç kazandırabileceği için önemlidir.

ABSTRACT

Keywords:

Urban Infrastructure,
Climate Change,
Vulnerability,
Resilience,
Green Infrastructure,

This study examines the critical role of green infrastructure in enhancing urban resilience to climate change, highlighting its components, benefits, and best practices. This study employs a literature review method to align with its purpose. In conclusion, green infrastructure represents a transformative approach to enhance urban resilience in the face of climate change. As cities continue to expand and evolve, the challenges of climate change are urgently forcing urban planners, policy makers, and communities to rethink traditional infrastructure approaches. Green infrastructure, an innovative concept that integrates natural systems into urban environments, has emerged as a key solution to enhance urban resilience. Broadly defined, green infrastructure encompasses a range of practices that utilise vegetation, soil and other natural elements to manage stormwater, reduce heat, and improve air quality, providing many benefits to the city. Integrating green infrastructure into urban planning is important as it promotes a holistic approach to managing urban growth and can help cities build resilience to the challenges of climate change, such as extreme weather events and rising temperatures.

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): GÖKSOY SEVİNÇLİ, Berfin (2024), “Kentsel Altyapının İklim Değişikliğine Karşı Dirençli Hale Getirilmesinde Yeşil Altyapı Çözümleri”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.7(4), ss.1001-1014, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1568465>

1. GİRİŞ

İklim değişikliği, çevreyi, ekonomileri ve toplumları derinden etkileyen, zamanımızın en acil önlem alınması gereken küresel zorluklarından biridir. Özünde iklim değişikliği, sıcaklık, yağış, rüzgâr düzenleri ve Dünya iklim sisteminin diğer unsurlarında uzun süreler boyunca meydana gelen önemli değişiklikleri ifade eder.

İklim değişikliğinin nedenleri çok yönlü ve hem doğal süreçleri hem de antropojenik faktörleri kapsar. Dünya tarihi boyunca volkanik patlamalar, güneş radyasyonundaki değişimler, tektonik kaymalar ve gezegenimizin yörüngesindeki değişiklikler gibi önemli olaylar iklim dalgalanmalarına neden olmuştur. Örneğin, volkanik patlamalar neticesinde atmosfere salınan gazlar sonrası kükürt dioksit geçici küresel soğumaya yol açarken, yayılan karbondioksit uzun vadeli ısınmaya neden olmuştur (Turrentine, 2022; Gerlach, 2011). Ek olarak, Milankovitch döngüleri (*dünya'nın yörüngesindeki ve eksenel eğimindeki periyodik değişiklikler*) binlerce yıldır iklim değişikliğinin itici güçleri olarak tanımlanmış ve güneş ışınımı modellerini etkileyerek küresel sıcaklıkları etkilemiştir (National Research Council, 1994).

İklim değişikliği sadece doğal süreçleri değil aynı zamanda insan etkisiyle atmosferin bileşimini bozan eylemler olarak tanımlanabilir (Demirci, 2019:98). Ancak, mevcut iklim krizi ağırlıklı olarak insan faaliyetleri, özellikle fosil yakıtların yakılması, ormansızlaşma ve atmosfere büyük miktarda sera gazı salan endüstriyel süreçler tarafından yönlendirilmektedir.

18. yüzyılın ikinci yarısında başlayan Sanayi Devrimi ile insanoğlunun yaşam tarzı tarım ve hayvancılıktan sanayiye kayma eğilimine girmiştir. Bunun uzun vadeli sonuçları çevre üzerinde görünür olmuştur. Büyük fabrikaların kurulmasıyla çevreye kirleticiler yayılmıştır. 20. yüzyıla gelindiğinde kullanılan araç ve fabrika sayısının artışı ile nüfusun giderek artması çevre üzerindeki olumsuz etkiyi artırmıştır. Çevre Devrimi dönemi başlamış ve Blais (2014)'in vurguladığı üzere çevre koruma önlemleri alınmıştır. Çünkü antropojenik etki, iklim değişikliğini benzeri görülmemiş bir oranda hızlandırmış ve bu nedenlere yönelik kapsamlı stratejilere acil ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır.

İklim değişikliğinin etkileri hâlihazırda dünyanın dört bir yanında gözlemleniyor ve hem doğal hem de insan sistemleri için önemli riskler oluşturan çeşitli biçimlerde kendini gösteriyor. En endişe verici sonuçlardan biri, uzun süreli kuraklıklara, yoğunlaşan orman yangınlarına ve daha şiddetli fırtınalara yol açan ortalama sıcaklıklardaki artıştır (Lindwall, 2022). Bu aşırı hava olayları yalnızca ekosistemleri bozmakla kalmamakta, aynı zamanda gıda güvenliğini, su bulunabilirliğini ve insan sağlığını da tehdit etmektedir. Dahası deniz seviyesindeki artış, eriyen kutup buzulları ve deniz suyunun termal genişmesiyle yönlendirilen iklim değişikliğinin önemli bir etkisidir. Bu etki özellikle dünya çapındaki kıyı toplulukları için endişelere yol açmaktadır (Mimura, 2013).

İklim değişikliğini ele almak iki yönlü bir yaklaşım gerektirir: azaltma ve uyum. Azaltma, iklim değişikliğini yavaşlatmak veya tersine çevirmek için gerekli olan atmosfere sera gazı akışını azaltmayı amaçlayan çabaları ifade eder (NASA, t.y.). Ormanlar ve sulak alanlar gibi karbon emicilerin iyileştirilmesi, atmosferden karbondioksitin emilmesine yardımcı olarak iklim azaltma çabalarına daha fazla yardımcı olabilir. Öte yandan, uyum stratejileri, hâlihazırda meydana gelen veya kaçınılmaz olan iklim değişikliğinin etkilerine uyum sağlamaya odaklanır. Bu altyapı iyileştirmelerini, tarımsal uygulamalarda değişiklikleri ve savunmasız toplulukları ve ekosistemleri koruyan politikaların geliştirilmesini içerebilir (Wang vd., 2023). Her iki strateji de iklim değişikliğinin ortaya çıkardığı zorluklarla yüzleşebilen dirençli bir toplum ve kent geliştirmek için kritik öneme sahiptir.

İklim değişikliğinin olumsuzluklarının (*hissedilen sıcaklıkların artması, kuraklık, buzulların erimesi, deniz seviyesinin dengesizleşmesi, şiddetli rüzgâr ve yağışlar vb.*) iyiden iyiye hissedildiği ve önlemlerin arttırılmak istendiği 20. yüzyılın sonlarında yeşil altyapı kavramına da bu kapsamda yönelim olduğu görülmektedir (Naumann vd., 2011). Yeşil altyapı, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini ve özel olarak yağış ve hava sıcaklığı dalgalanmalarına karşı kentlere direnç kazandırabilecek yeşil duvar, yeşil çatı, yeşil alan olarak anılan kentsel ağaç örtüleri, mavi alan olarak adlandırılan sulak alanlar gibi unsurları bünyesinde barındırmaktadır (Norton vd., 2015; Naumann vd., 2011; Ashley ve Evans, 2011).

İklim değişikliği, dünya çapında kentsel altyapı için önemli bir tehdit oluşturmaktadır. Kentsel altyapı plan ve uygulamaları iklim değişikliğinin olumsuz etkileri hissedilmeden ve iklim daha farklıyken hayata geçirilmiştir. Dolayısıyla pek çok kentte güncel altyapı, iklim değişikliğinin etkilerine karşı direnç gösterecek durumda olmayabilir. Ek olarak kentsel üstyapının yenilenmesi altyapıya nazaran daha kolayken altyapının yenilenmesinin ise hem maliyetli hem de zaman alan bir iş olduğu düşünüldüğünde konunun önemi artmaktadır.

Bu nedenle kentsel altyapının iklim değişikliğine karşı hassasiyetini anlamak, potansiyel risklerin ve sonuçların kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesini gerektirir. Buradan hareketle çalışma kentsel altyapının iklim değişikliğinin etkilerine karşı dirençli hale getirilmesinde doğa temelli çözüm önerileri sunan yeşil altyapının rolünü ortaya koyma amacındadır. Belirlenen amaç kapsamında çalışma, literatürü içeren arka plan, kentsel dirençliliğin sağlanmasında yeşil altyapının rolü ve dünya kentlerinden örneklerle desenlenmiştir.

2. ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ VE ARKA PLANI

Kentleşme, varoluşsal küresel zorluklarla iç içe geçmiştir. Kentler, küresel zorluklardan izole bir şekilde var olmazlar. Kentleşmenin küresel bir mega trend olarak ortaya çıkışı, iklim değişikliği, artan eşitsizlik ve zoonotik virüslerin artışı da dahil olmak üzere dünyanın son 50 yılda karşı karşıya kaldığı varoluşsal zorluklarla iç içe geçmiştir. Bu zorluklar, farklı şekillerde kentlerin geleceğinde izlerini bırakacaktır (UN HABITAT World Cities Report, 2022).

İklim değişikliği, insanların ve gezegenin hayatta kalma umudunu tehdit etmektedir. Bu tehdit ve olumsuz etkilerle karşılaşmayan toplum yok denecek kadar azdır. Dolayısıyla dünya iklim değişikliğinin etkileriyle gözle görülür şekilde değişime uğramıştır (Erat vd., 2023:1611). İklim değişikliğinin sel, kuraklık, açlık ve yoksulluk, temel hizmetlere erişememek, ekonomik sıkıntılar, toplumsal çatışmalar, altyapı eksiklikleri gibi etkileri dünya üzerinde görünür hale gelmiştir.

Küresel iklim değişikliğine neden olan etmenlerin neredeyse tamamının çağdaş kentleşmeden ya da büyük kentlerden kaynaklandığını belirtmek mümkündür (Kayan, 2022:241). İklim değişikliği dünya genelindeki ülkelerde enerji verimliliği, istihdam, turizm, ülkelerin büyüme ve kalkınması gibi insan hayatında önemli olan neredeyse tüm alanları olumsuz bir şekilde etkilemesinin yanı sıra aynı zamanda çeşitli zararlı şekillerde ortaya çıkan etkileriyle kentsel altyapıyı da önemli zorluklarla baş başa bırakmaktadır. Başlıca endişelerden biri, uygunsuz arazi kullanımıyla doğal alanların değiştirilmesi ve kentlerin iklimle ilgili sorunlara karşı savunmasızlığının artması dolayısıyla kentsel biyolojik çeşitlilik üzerindeki olumsuz etkidir (Arslan, 2022:54-55).

Bu değişiklikler sadece estetik değil, aynı zamanda kentsel ortamlardaki ekolojik denge üzerinde de derin etkilere sahip; yerel yaban hayatından kent sıcaklıklarını düzenlemeye yardımcı olan mikro iklimlere kadar her şeyi etkilemektedir. Ek olarak, değişen iklimin tetiklediği kuraklık ve su kıtlığı olgusu, kentsel su kaynakları üzerinde büyük bir baskı oluşturmaktadır (Kaya, 2018:224). Özellikle sürdürülebilir su yönetimi uygulamalarına yatırım yapmamış kentler, kendilerini artan nüfuslarının su ihtiyaçlarını karşılama ve aynı zamanda bu kritik kaynağın azalan kullanılabilirliğine uyum sağlamaya çalışma gibi çok katmanlı bir zorlukla karşılaşmaktadır. Ayrıca kıyı kentleri, iklim değişikliğinin etkilerinin ön saflarında yer aldıkları, yükselen deniz seviyeleri ve artan sıcak hava dalgalarıyla uğraştıkları için zorlanmaktadır (Partigöç ve Acer, 2022:227-228). Dolayısıyla yalnızca bu etkileri azaltmak için değil aynı zamanda ısınan gezegenimizin getirdiği kaçınılmaz değişikliklere karşı kentsel altyapının dayanıklılığını artırmak için kentsel planlama uygulamalarını uyarlamaya yönelik ortak bir çabanın ortaya koyulması zorunluluğu bulunmaktadır.

İfade edilen bu zorunluluk Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı (BM-Habitat)'nda da yer bulmuştur. UN HABITAT (2024) iklim değişikliği ve etkilerine karşı yerel düzeyde yürütülen mücadelelere dair iyi uygulama örneklerini ön plana çıkartmaktadır. İyi uygulama başlıkları arasında dirençli altyapı da bulunmaktadır. Dolayısıyla kentsel altyapının iklim değişikliğine karşı savunmasızlığı kapsamlı şekillerde araştırılmalıdır.

OECD(2024) "*Infrastructure for a Climate-Resilient Future*" başlıklı raporda, iklim değişikliğinin enerji, su, ulaşım gibi kritik altyapılar üzerinde ciddi riskler yarattığını vurgulamaktadır. Bu raporda, altyapının iklim değişikliğine dayanıklı hale getirilmesi için hükümetlerin planlama, finansman ve düzenleyici çerçeveler üzerinde çalışması gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca raporda, OECD ve G20 ülkelerine dayanıklı altyapı için uzun vadeli planlama, yeşil altyapı sistemleri, yatırım ve finansman ile yasal düzenlemeler önerilmektedir. Raporda Paris'in yağmur suyunu emen çatıları ve yağmur bahçeleri ile Tokyo'nun yeraltı su tünelleri, devasa depolama tankları ile elektrik altyapısını dirençli hale getirme çabalarına yer verilmektedir.

Kentsel altyapı ve iklim değişikliğine dirençlilik konusundaki araştırmaların gelecekteki yönleri, kentsel sürdürülebilirliği artırırken iklim değişikliğinin etkisini azaltmayı amaçlayan geniş bir politika ve strateji yelpazesini kapsamaktadır. Kritik odak alanı, sera gazı emisyonlarını azaltmayı (Arı ve Kabakçı, 2024; Öztürk, 2024; Akten ve Gül, 2024; Gül, 2024; Karakaya vd., 2023; Moran, 2018) ve karbon tutma yeteneklerini arttırmayı amaçlayan politikaların geliştirilmesini ve uygulanmasını (Gergin, 2024) içermektedir. Tüm bunlarla

birlikte iklim değişikliğinin etkileriyle mücadelede yeşil altyapıyı vurgulayan çalışmalar da bulunmaktadır (Cirit, 2014; Çiğdem ve Akyol 2016). Konuyla ilgili literatür aşağıdaki şekilde özetlenebilir.

Tablo 1. İklim Değişikliğinin Kentsel Altyapı Üzerine Etkileriyle İlgili Literatür Özeti

Yazar ve Yıl	Yöntem	Sonuç
Zahao vd. (2024)	Anket	Kent sakinleri genellikle uygun, konforlu ve güvenli yeşil altyapı beklemektedir. İklim değişikliği ve pandemi insanların beklenti ve algılarını etkilemektedir.
Zhang vd. (2024)	Çoklu yöntem	Kentsel sistemde, iklim değişikliği gibi risk faktörleri dolayısıyla kentsel dirençlilik artırılmalıdır.
Zhang ve Mackenzie (2024)	Doküman analizi	Yeşil altyapı iklim değişikliğine karşı dayanıklılığı artırmaktadır.
Zazula ve Birchall (2024)	Nitel araştırma	Yeşil altyapının kentsel sisteme dahil edilmesiyle kentsel dirençlilik artacaktır.
Wang vd. (2024)	Çok Kriterli Karar Verme Yöntemi	İklim değişikliğinin etkileri nedeniyle taşkınlar artmaktadır ve buna yönelik kentsel altyapı geliştirilmelidir.
Van-Neste vd. (2024)	Doküman analizi	İklim değişikliğine karşı dirençliliği artırmak için kentsel altyapının yeniden yapılandırılmasına odaklanılmaktadır.

Literatürdeki çalışmalar doğrudan kentsel altyapının iklim değişikliğine karşı savunmasızlığından ziyade yeşil altyapının neden öncelenmesi gerektiği ve iklim değişikliğine karşı yağış miktarları ve sürelerinin farklılaşması dolayısıyla su şebekeleri ve kanalizasyon sisteminin karşılaştığı sorunlar üzerinden konuyu ele almaktadır. Bir öneri olarak da kentsel altyapının dirençli hale getirilmesi de vurgulanmaktadır. Avrupa Komisyonu'nun 2013 yılında öneri olarak sunduğu yeşil altyapı, doğanın sunduğu olanakların kentlere alt yapı sistemi olarak entegre edilmesidir. Dolayısıyla doğanın sürdürülebilirliği yeşil altyapının da sürdürülebilirliğini sağlayacak ve sağlıklı bir çevre, iklim değişikliğinin olumsuzluklarıyla başa çıkabilen dirençli bir kentsel yaşam sağlanabilecektir.

Yeşil altyapıya yönelik literatür incelendiğinde bu sistemlerin iklim değişikliğine karşı kentlere direnç kazandırmada önemli bir rolünün olduğunu göstermektedir. Özellikle yeşil altyapının kullanımıyla sağlık ve refahta iyileşme (Burley, 2018; Suppakittpaisarn vd., 2017), biyoçeşitliliğin artması (Mathey vd., 2015), hava kalitesinin iyileştiği (Jayasooriya vd., 2017), karbon sekestrasyonunun sağlandığı (Heckert ve Rosan, 2018), enerji kullanımını azalttığı (Semeraro vd., 2018) hatta sosyal uyumu arttırdığı (Marušić, 2015) ve suç oranlarını düşürdüğü (Burley, 2018; Suppakittpaisarn vd., 2017) vurgulanmaktadır.

Yeşil altyapı sistemlerine dair yapılan akademik çalışmalar, bu sistemlerin kentlerde iklim değişikliğine uyum sağlamada önemli roller üstlendiğini gösteriyor. İlgili çalışmalar, biyolojik çeşitliliğin artırılmasının yeşil altyapının performansını iyileştirdiğini ortaya koyuyor. Özellikle çatı bahçeleri, yağmur bahçeleri ve biyoretansiyon alanları, yağmur suyu yönetimini güçlendirirken kentsel ısı adası etkisini de azaltıyor. Daha çeşitli bitki toplulukları, ısıyı daha etkin şekilde düşürme ve su tutma kapasitesine sahip sistemlerin dirençli kentler ve toplumlar ortaya çıkartma potansiyeli oldukça yüksek görünmektedir.

Kentsel altyapıyı iklim değişikliği özelinde ele alan çalışmalar ve uygulamalar sınırlıdır. Oysa kentsel altyapının bu bağlamda ele alınması, daha dayanıklı bir kentsel çevrenin teşvik edilmesinde önemli adımlar olan yenilenebilir enerji kaynaklarına doğru bir geçişi ve kentsel altyapılarda enerji verimliliğinin artırılması anlamına gelmektedir.

Aytekin vd. (2024) de yenilenebilir enerji kaynaklarına geçişin ve enerji verimliliğinin hükümetler, kurumlar ve kuruluşlar için son yıllarda önem kazandığını ve günümüzde yeşil dönüşümün, tüm dünya için sürdürülebilir bir geleceğin anahtarı olduğunu vurgulamaktadır. İfade edilen bağlamda kentsel altyapı unutulmamalıdır. Ayrıca iklim değişikliğiyle ilgili politika önerilerinin araştırma çerçevesine uyumu, teorik bulguların pratik, eyleme geçirilebilir stratejilere dönüştürülmesi için kentsel altyapı ayrıca ele alınması gereken bir konudur. Bu yaklaşım, yalnızca araştırma ile politika oluşturma arasındaki boşluğu doldurmaya yardımcı olmakla kalmaz, aynı zamanda politika önerilerinin titiz analizlere dayanmasını ve anlamlı toplumsal değişimi etkileme kapasitesine sahip olmasını da sağlar.

3. KENTSEL ALTYAPI BİLEŞENLERİ

Kentsel altyapı, iklim değişikliğinin etkilerine karşı önemli bir duyarlılık sergiler. Bu kırılma, kentsel altyapının tasarımının iklimin daha farklı olduğu eski dönemlere dayalı olmasından kaynaklanmaktadır. Kentsel alt yapı sistemlerinin kurulmasından bu yana iklim koşulları evrilmiş ve evrilmeye devam etmektedir. Sonuç olarak var olan kentsel altyapı, mevcut iklim gerçeklerine uyum sağlamak için gerekli esnekliğe sahip değildir.

Yükselen sıcaklıklar, yağışların artan sıklığı ve yoğunluğu, su baskınları ve deniz seviyesinin yükselmesi gibi çeşitli tehditler; su yönetimi, enerji dağıtımı ve ulaşım gibi mevcut kentsel altyapının temel işlevlerini önemli ölçüde bozabilir. Örneğin aşırı yağış, drenaj sistemlerinin kapasitesini aşarak su baskınlarına ve altyapıya zarar verebilir. Ek olarak yükselen deniz seviyeleri kıyı kentleri için ciddi riskler oluştururken, sıcak hava dalgaları enerji şebekelerine baskı uygulayarak sistemleri olumsuz olarak etkileyebilir ve aşırı sıcaklıklar altyapı sistemlerinin bozulmasına yol açabilir. Dirençliliği artırmak için kentler, altyapı sistemlerini dirençli hale getirmeli ve iklim adaptasyonu planlamasına öncelik vermelidir.

Kentsel alt yapı denildiğinde akla genellikle su dağıtıcı ve toplayıcıları gelmektedir. Ancak teknolojik gelişimle birlikte çeşitlenen beledi hizmetlerde kentsel altyapı bileşenleri de çeşitlenmektedir. Kentsel alt yapı bileşenleri şöyle kategorize edilebilir (Baypınar, 2024);

“İçme ve kullanma suyu sistemleri (dağıtıcı), Kanalizasyon, atık su ve yağmur suyu toplama ve bertaraf sistemleri (Toplayıcı), Elektrik sistemleri (dağıtıcı), Gaz sistemleri (doğalgaz, geçmişte havagazi) (dağıtıcı), Kara ulaşım sistemleri (karayolu, otobüs, raylı sistemler) (toplayıcı-dağıtıcı), Deniz ulaşım sistemleri (feribotlar, araba vapuru, deniz taksi vb.) (toplayıcı-dağıtıcı), Çöp ve katı atık toplama sistemleri (toplayıcı), İletişim sistemleri (toplayıcı-dağıtıcı)”

İfade edilen kentsel alt yapı bileşenlerini iklim değişikliği dolayısıyla etkileme potansiyeli yüksek olan unsur sudur. İklim değişikliği nedeniyle tatlı su rezervlerine oranla tuzlu su miktarı artmakta, buzullar ve kar kütleleri erimekte, yeraltı suyu tüketimi aşırı derecede artmakta, kıtalar kururken deniz seviyeleri de yükselmektedir (Bates vd., 2008:15; Şiltu ve Akça, 2023:13). Bu korkutucu tablo, kentsel altyapının iklim değişikliğine karşı savunmasızlığı, kent yaşamının sürdürülmesi için hayati önem taşıyan su yönetim sistemlerini de etkilemektedir. Kuraklık ve su kıtlığı, bu sistemler için derin zorluklar yaratmaktadır. İklim değişikliğiyle kuraklıkların sıklığını ve şiddetini artırmasıyla birlikte kentsel alanlarda hizmet sunucuları, kentlilere yeterli su temini sağlamada zorlanacaktır. İklim değişikliğinin etkisiyle tuzlu su miktarı artınca, tuzlu suyun tatlı su kaynaklarına sızması (tuzlu su girişi olarak bilinen bir olgu) içilebilir su kıtlığını artıracaktır. Dolayısıyla bu durum, kıyı kentlerinde iklim değişikliğinin etkilerini daha da kötüleştirecektir. Bu nedenle kıyı kentleri iklim değişikliğinden kaynaklanan ikili bir tehditle karşı karşıyadır: Tatlı su kaynaklarının azalması ve artan tuzlu suyun su kaynaklarını tehdit etmesi. Kent yöneticileri sadece kuraklık nedeniyle azalan tatlı su kaynaklarına uyum sağlamakla kalmamalı, aynı zamanda tuzlu suyun su kaynaklarını tehlikeye atmasını önleyecek çözümler de geliştirmelidir. Kentsel su yönetim sistemlerinin iklime uyarlanması daha verimli su kullanımının geliştirilmesi ve tuzlu su girişine karşı bariyerlerin oluşturulması da dâhil olmak üzere detaylı bir değişim, bu büyüyen zorluklar karşısında kentsel yaşamın sürdürülebilirliği için zorunlu hale gelmektedir.

Sorun oldukça karmaşıktır. Çünkü kentleşme olgusu iklim değişikliğinin etkilerini, iklim değişikliğinin olumsuz etkileri de kente yönelen göçleri artırarak hızlı kentleşmeye neden olmakta (Nalbant ve Sevinçli, 2023:265-266) ve dolayısıyla iklim değişikliğinin etkilerinin görülmesi de hızlanmaktadır. Bu olumsuz etkilerden korunma amacıyla Dünya kentlerinde neler yapıldığı incelendiğinde yeşil altyapı sistemlerinin kentleri dirençli hale getirmede önemli bir aktör olarak kullanıldığı görülmektedir.

4. DİRENÇLİLİK PLANLAMASININ KENTSEL ALTYAPI ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Kent dirençlilik planlaması, kentsel alanları doğal afetlerden ekonomik değişimlere kadar çeşitli zorluklara dayanacak ve olumsuzluklar karşısında hızlı bir şekilde toparlanacak şekilde hazırlamayı amaçlayan çok yönlü bir yaklaşımdır. Özünde, bir kentin dayanıklılığını ve sürdürülebilirliğini sağlayan özellikler arasında; sağlam altyapı, etkili afet yönetim sistemleri ve kapsamlı ve stratejik mekânsal planlamaya yönelik stratejiler yer almaktadır (Okumuş ve İmal, 2022; Yaman ve Tezer, 2011).

Dirençlilik planlamasının kritik bir bileşeni olarak kentsel dönüşüm¹, kentsel gelişimin acil ihtiyaçlarını ve uzun vadeli hedeflerini ele alarak kentleri daha güvenli, daha sağlıklı ve daha sürdürülebilir olacak şekilde yeniden şekillendirmeye odaklanmaktadır (Altan ve Canpolat, 2023:64-70). Ayrıca, dirençlilik endekslerinin kullanımı, dikkat edilmesi ve iyileştirilmesi gereken alanların karşılaştırmalı bir analizini sağlayarak, dirençlilik çabalarının önceliklendirilmesinde değerli bilgiler sunar (Dincer ve Yalçın Ercoşkun, 2021).

1 Kentin doku ve planına uymayan, kentin gelişimine uyum sağlayamayan ve afet riski taşıyan yerlerin yeniden oluşturulmasına kentsel dönüşüm denilmektedir. Bkz.: Sevinçli vd., 2020:324. İklim değişikliğiyle birlikte kentlerin yaşayacağı olumsuzluklar düşünüldüğünde bu noktada kentsel dönüşümden bahsedilmesi oldukça rasyonel olacaktır.

Kent dirençlilik planlamasına yönelik bu kapsamlı yaklaşım, kentleri yalnızca afetleri daha etkili bir şekilde yönetmeye hazırlamakla kalmaz, aynı zamanda kentsel altyapıyı güçlendirmek için beton direnç sınıflarının artırılması gibi özel tavsiyelerle afet sonrası iyileştirme süreçlerinin derhal başlatılmasını da sağlar (Işık, 2023). Bu perspektifleri uyumlaştırarak dirençlilik planlaması, kentlerin değişikliklere uyum sağlamasını sağlayan ve böylece genel gelişimlerini ve refahlarını artıran evrimsel bir süreç haline gelir (Yaman Galantini, 2021).

İklim değişikliğine yönelik kapsamlı bir yaklaşım olan kent dirençlilik planlaması, sürdürülebilirliği, afet yönetimini, kapsamlı planlamayı ve stratejik mekânsal planlamayı içeren çok yönlü bir stratejiyi içerir. Bu yöntem, kentleri yalnızca daha dayanıklı ve sürdürülebilir hale getirmeyi değil, aynı zamanda daha güvenli ve sağlıklı olmalarını sağlamayı da amaçlamaktadır. Bu yaklaşımın anahtarı, kentsel alanların iklim değişikliği ve diğer çevresel tehditlerin yarattığı zorluklarla başa çıkmak için gelişmesi gereken dinamik varlıklar olarak tanınmasıdır.

Direnç planlaması, kentsel dönüşüme odaklanarak kentleri bu tür olumsuzluklara daha iyi dayanabilecek ve bunlardan hızla kurtulabilecek şekilde hazırlamayı ve sonuçta onları daha güvenli bir gelecek için şekillendirmeyi amaçlamaktadır. Dirençli kentler, iyileştirilmesi gereken alanların belirlenmesi için bir çerçeve sağlar ve afetlerin etkilerini azaltmak için kentsel düzenlemelerde somut direnç sınıflarının geliştirilmesinin önemini vurgular. Nitekim Eseler ve Gençkaya'nın (2023)'nin da vurguladığı üzere "*yerleşim alanlarının yetersiz kalması, yıpranması, eskimesi ya da afetlere maruz kalması kentsel dönüşümü zorunlu kılmaktadır*". Bu stratejiler, dirençliliğin kentsel planlamaya evrimsel bir bakış açısıyla uyumlaştırılmasıyla kentlerin devam eden ve gelecekteki zorluklar karşısında uyum sağlaması, hayatta kalması ve dirençliliği somutlaştırarak kentlerin gelişmesini sağlar.

Kentlerin uyguladığı çeşitli uyum stratejilerini anlamak için dünya çapında yürütülen girişimlerin derinliğini vurgulayan spesifik örnekleri incelemek gerekir. Örneğin, karbon ayak izini önemli ölçüde azaltmak için çevre dostu malzemeler ve yenilenebilir enerji kaynaklarını bir araya getirecek şekilde tasarlanan Hindistan'daki bir okul yapısı dikkate değer bir örnektir. Bu örnek yalnızca sürdürülebilir bina uygulamalarına olan bağlılığı göstermekle kalmıyor, aynı zamanda iklim değişikliğine uyum sağlamayı amaçlayan diğer kurumlar için de bir model görevi görüyor. Benzer şekilde Dominik Cumhuriyeti'nde kentsel planlama, artan sıcaklıkların ve öngörülemeyen hava koşullarının etkilerini azaltan yeşil alanları ve su yönetim sistemlerini içerecek şekilde geliştirilmiştir (Aydın, 2023).

Rotterdam kentinin zayıf yönü olan deniz suyu seviyesinin yükselmesi kentin dirençliliğini azaltmaktadır. Taşkınlar dolayısıyla özellikle eski altyapılar kırılgandır. Bu tehdiye karşın Kentsel Dirençlilik Stratejisi hazırlanmış ve yönetim modeliyle kent dirençli hale getirilmeye çalışılmaktadır. Nitekim kent 2025 yılında iklim değişikliğinin etkilerine karşın tamamen uyumlu bir hale getirilmeye çalışılmaktadır (World Bank, 2024). Bu örnekler, toplulukların karşılaştığı benzersiz çevresel zorlukları ele alan ve böylece iklim değişikliği karşısında dayanıklılığı artıran yerelleştirilmiş stratejilerin önemini vurgulamaktadır. Yerelleştirilmiş stratejiler geliştirilmesi için sosyo-ekonomik faktörlere göre hareket edilmelidir.

Nitekim Kalaycıoğlu vd. (2002)² yapısal uyum programlarının rolünü vurgulayarak, uyum stratejilerinin etkili olabilmesi için sosyo-ekonomik faktörlerin de dikkate alınması gerektiğini öne sürmektedir (Kalaycıoğlu ve Rittersberger-Tilic, 2002). Adaptasyona yönelik bu kapsamlı yaklaşım, yalnızca çevresel sorunları ele almakla kalmayıp aynı zamanda kırılganlığın altında yatan sosyal belirleyicileri de ele alan çok yönlü stratejilere olan ihtiyacın altını çizmektedir.

5. YEŞİL ALTYAPI VE TEKNOLOJİNİN ROLÜ

İklim değişikliğinin yarattığı zorluklara, özellikle de kentsel ortamları etkileyenlere yanıt olarak teknoloji, bu alanlarda dayanıklılığı ve sürdürülebilirliği artırmaya yönelik bir umut ışığı olarak ortaya çıkıyor. Aras ve Demirci'nin (2020) iklim değişikliğinin insan sağlığı üzerindeki etkilerini araştırdıkları çalışmalarında da insanların doğa kaynaklı değişimlere uyumunun gelişmiş teknolojik alt yapı ile olabileceği sonucuna ulaşımlardır. Özellikle yeşil altyapı teknolojileri, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini azaltmada ve kentin dayanıklılığını artırmada önemli çözümler olarak öne çıkıyor. Bu teknolojiler, ekosistemleri kentsel planlamaya entegre ederek ikili bir fayda sunar: yalnızca kentsel ısı adası etkisinin azaltılmasına yardımcı olmakla kalmaz, aynı zamanda yağmur suyunun daha etkili bir şekilde yönetilmesine de yardımcı olur. Dolayısıyla önceki

2 Çalışma her ne kadar yoksullukla ilgili olsa dahi uyum stratejilerinin etkililiğinde sosyo-ekonomik faktörlerin önemi vurgulanmıştır.

paragrafta vurgulanan su kıtlığı sorunlarına doğrudan müdahalede bulunur (Ortaçeşme ve Zeğerek Altunbey, 2022; Wong, 2011). Ayrıca akıllı kentlerin hızlı teknolojik gelişmelerle desteklenen evrimi, teknolojinin kentsel gelişimde oynadığı kritik rolün bir örneğidir. Örneğin, artırılmış gerçeklik uygulamalarının devreye alınmasıyla kent planlamacıları ve karar vericiler, iklim değişikliğinin sonuçlarına karşı koruma sağlayan stratejileri görselleştirme ve uygulama yeteneklerini geliştiren araçlarla donatılır ve böylece kentler daha uyumlu ve dirençli hale gelir (Seymen vd., 2022).

Modern kentsel yaşamın her alanına nüfuz eden bu teknolojik yaklaşım, akıllı kentleri tanımlayan çeşitli uygulamaları ve yenilikleri destekleyebilecek sağlam bir altyapıyı gerektirmektedir (Dinç-Çağ, 2020). Bu teknolojik çözümleri benimseyerek kentsel alanlar, iklim değişikliğinin yarattığı zorluklara dayanabilecek dayanıklı ekosistemlere dönüşebilir ve böylece sakinleri için sürdürülebilir bir gelecek sağlanabilir.

İklim değişikliğinin özellikle kıyı kentlerinde yarattığı zorlukların üstesinden gelinirken, ileri teknolojilerin kentsel altyapıya uyumlaştırılması, dayanıklılığı artırmaya yönelik önemli bir strateji olarak ortaya çıkıyor. Teknolojinin rolü, özellikle akıllı kentler bağlamında, daha geniş bir sürdürülebilirlik ve dirençlilik girişimleri yelpazesini kapsayacak şekilde salt altyapının güçlendirilmesinin ötesine uzanır (Kılıç, 2024). Bu, yalnızca kıyı şeritlerinin fiziksel olarak güçlendirilmesini değil aynı zamanda erken uyarı sistemlerinin uygulanmasını ve artan deniz seviyesi ve aşırı hava olayları tehdidiyle karşı karşıya olan kentsel alanlar için hayati önem taşıyan diğer dirençlilik önlemlerini de kapsamaktadır. Ayrıca akıllı kentlerde artırılmış gerçeklik uygulamalarının ortaya çıkışı, kentsel yaşamı iyileştirmek, kamu hizmetlerini geliştirmek ve çevresel sürdürülebilirliği sağlamak için yenilikçi yollar sunan önemli bir ileriye doğru atılımı işaret etmektedir. Bu teknolojiler kaynakların daha verimli kullanılmasını, kentsel alanların daha iyi planlanmasını, yönetimini ve gelişmiş afet müdahale mekanizmalarını kolaylaştırır. Ancak bu teknolojik çözümlerin iklim değişikliğine kentsel uyumu teşvik etmedeki başarısının yalnızca teknolojinin kendisine bağlı olmadığını, aynı zamanda bu teknolojilerin bilinçli kullanımına ve kentsel yaşamın dokusuna uyumuna da bağlı olduğunu belirtmek gerekir. Elbette bu noktada kentteki tüm paydaşların teknolojiye yönelik eğitim durumlarını da hatırlatmak da fayda vardır (Akdemir ve Ayataç, 2019). Dolayısıyla teknoloji ve sürdürülebilirliğin kentsel bağlamda kesişmesi, iklim değişikliğinin ortaya çıkardığı çok yönlü zorlukların ele alınmasında ileriye yönelik ümit verici bir yol sunmakta ve teknolojik yeniliği topluluk katılımı ve çevre yönetimi ile bütünleştiren bütünsel bir yaklaşıma olan ihtiyacın altını çizmektedir.

Teknolojinin özellikle iklim değişikliği karşısında kentsel dirençlilik planlamasına dâhil edilmesi, kıyı kentlerinin sürdürülebilirliği ve uyulanabilirliği açısından önemli gelişmeler vaat ederken, sınırlamalardan da yoksun değildir. Temel kısıtlamalardan biri, halk arasında bilinçli teknoloji kullanımı kültürünü teşvik etmeden yalnızca teknolojik altyapının güçlendirilmesine vurgu yapılmasıdır. Bu gözetim, uygulanan teknolojik gelişmeler ile bunların toplum tarafından etkin ve sürdürülebilir kullanımı arasında bir kopukluğa yol açabilir. Ayrıca akıllı kentlerde kentsel planlama ve yönetimde devrim yaratma potansiyeli taşıyan artırılmış gerçeklik uygulamaları gibi teknolojilerin hızla gelişmesine rağmen, bunların tam rolünün ve öneminin anlaşılmasında bir boşluk bulunmaktadır. Bu boşluk kritiktir. Çünkü bu tür yeni teknolojileri kentsel dayanıklılığın daha geniş bağlamına uyumlaştıracak kapsamlı bir çerçeve gereklidir. Ayrıca teknoloji, kentsel altyapının ve erken uyarı sistemlerinin güçlendirilmesi yoluyla dirençliliğin artırılmasında önemli bir rol oynasa da, bu teknolojik müdahalelerin sürdürülebilirliği ve uzun vadeli etkililiğinin tartışılıp değerlendirilmesine yönelik kapsamlı araştırmalara ihtiyaç vardır.³

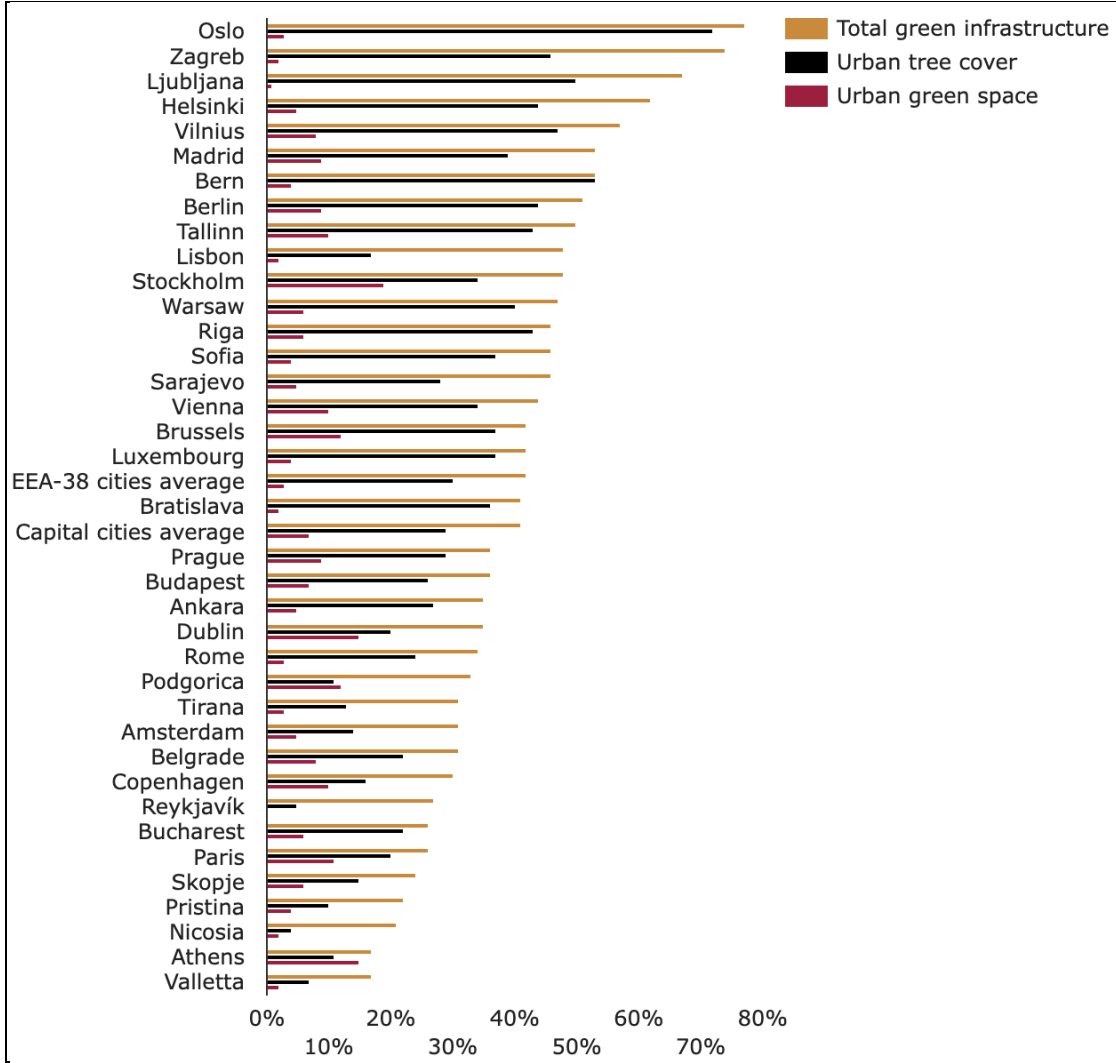
6. UYGULAMADA OLAN YEŞİL ALTYAPI SİSTEMLERİ

Tüm bunlarla birlikte güncel verilere bakıldığında, kentsel yeşil altyapının dirençli kentler oluşturmada hem çevresel hem de sosyal faydalarını ortaya koymaktadır. %42'si yeşil ve mavi alanla kaplı olan Avrupa kentlerinde aşırı sıcaklıkları azaltma ve su yönetimini iyileştirme noktasında yeşil altyapı sistemleri kullanılmaktadır. Yeşil altyapılar, özellikle kentlerdeki ağaçlandırma ve yağmur suyunu emme projeleriyle, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini bertaraf etmede önemli bir rol üstleniyor (Lombardía vd., 2023). Dünya üzerinde yeşil altyapı sisteminin ağırlıklı olarak yağmur suyu, kanalizasyon sistemlerinde kullanıldığı ve yeşil

3 Unutulmamalıdır ki, ana akım politika analizi, kamu politikalarını incelemek ve önermek için değerli bir temel sunarken, politika yapımcıların kararlarının gelecekteki sonuçlarını da dikkate almaları zorunludur (Orhan, 2013:1-2). Uygulanan uyum stratejilerinin yalnızca kısa vadede etkili olmasını değil, aynı zamanda uzun vadede sürdürülebilir olması ve tüm vatandaşların yaşam kalitesinin iyileştirilmesi göz önünde bulundurulmalıdır.

altyapının kentsel yeşil alanla ilişkilendirildiği görülmektedir. Grafikte Avrupa kentlerinin yeşil alan oranları ile yeşil altyapı oranları gösterilmektedir.

Grafik 1. Avrupa Kentlerinin Yeşil Alanları ve Yeşil Altyapı Oranları

Kaynak: EEA, 2023.

European Environment Agency (EEA)'a üye 38 ülkenin kentleri yeşil altyapı, kentsel ağaç örüntüsü ve kentsel yeşil alan bakımından incelendiğinde toplam yeşil alan oranının; en yüksek olduğu Stockholm, Dublin ve Atina, en düşük olduğu kent ise Reykjavik, Lübllyana, Valetta'dır. Ağaç örtüsü oranının en yüksek olduğu kentler Bern, Lübllyana ve Oslo, en düşük olduğu kentlerin ise Lefkoşa, Reykjavik ve Valetta olduğu görülmektedir. Yeşil altyapı oranı en yüksek 3 kent sırasıyla Oslo, Zagreb ve Lübllyana, en düşük oranlar ise Lefkoşa, Atina ve Valetta'a aittir.

Yeşil altyapı oranı yüksek olan 3 kentin çözüm sistemleri incelendiğinde; Oslo'da, mavi-yeşil altyapı sistemleriyle su yönetimi ve biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilirliğinin sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir. Kentte eski suyolları açılarak yenileniyor, yağmur suyu yönetimi iyileştiriyor ve kentsel sel riski bu şekilde azaltılıyor. Ayrıca "Mavi-Yeşil Faktör" adı bir sistem ile yeni yapı projelerinde su ve yeşil alanların korunması önceleniyor (Wilbers vd., 2022).

Zagreb'de, Oslo gibi mavi-yeşil altyapı stratejisini kullanan kentlerden bir diğeridir. Kente bu strateji ile kentsel akarsuların ve yeşil alanların korunmasına odaklanılarak, akarsuların doğal işlevini yeniden kazandırmak ve yeşil alanları genişletmek için çalışmalar yapılıyor. Bu sistemler su taşkınlarına karşı korunma ve ekosistem hizmetleri sağlama amacı taşıyor (European Commission, 2024; Gašparović vd., 2022). Avrupa'nın en yeşil kentlerinden biri olan Lübllyana ise yeşil çatılar, sokakların yoğun olarak ağaçlandırılmasıyla sürdürülebilir bir kent planlamasıyla (European Commission, 2024) dirençli bir kentsel altyapı inşa etmeye gayret etmektedir.

Yeşil altyapı sistemlerini kullanarak dikkat çeken başka kentler de bulunmaktadır. Kopenhag'da şiddetli yağışları yönetmek için Cloudburst Yönetim Planı uygulanmaktadır. Bu plan kapsamında fazla yağmur suyu

depolanarak sel riski azaltılmaya çalışılmaktadır (Hauber, 2024; C40 Cities, 2015). Bahçeler kenti olarak bilinen Singapur ise Gardens by the Bay projesiyle dikey bahçeler, yeşil çatılar ve suyollarını altyapıya ederek su yönetimi sağlıyor (Gooden, 2019). Aynı zamanda kentteki yeşil duvarlar binaların soğutulmasında da kullanılmaktadır (European Commission, 2024). New York'da ise yeşil altyapı planı çerçevesinde yağmur suyunu emen çatılar ve yollarla seller engelleniyor (C40 Cities, 2015). Amsterdam'da yeşil çatılar yalnızca suyu emme de değil aynı zamanda enerji tasarrufunda da kullanılıyor (European Commission, 2024). Vancouver, yeşil bina sertifikası ile sıfır karbonu hedeflerken yeşil altyapı sistemlerine de destek olmaktadır. Farklı kentlerde uygulanan yeşil altyapı sistemlerinin ortak noktası iklim değişikliğinin olumsuzluklarına karşı dirençlilik oluşturarak olumsuzlukları bertaraf etmektir.

7. SONUÇ

Bu araştırma kentsel altyapının iklim değişikliğine karşı savunmasızlığı, iklim değişikliğinin kentsel alanlar üzerindeki zararlı etkilerini hafifletmek için dirençli bir kent planlamasına ve uyum stratejilerine olan acil ihtiyacın altını çizmektedir. Özellikle yükselen deniz seviyeleri, artan fırtına dalgaları, kuraklıklar ve su kıtlığıyla karşı karşıya kalan kentlerde iklim değişikliğinin ortaya çıkardığı zorluklar, kentsel altyapının dayanıklılığının artırılmasına yönelik kapsamlı bir yaklaşımı gerektirmektedir. Isınan bir gezegenin neden olduğu kaçınılmaz değişikliklere karşı kentsel alanların güçlendirilmesinde stratejik mekânsal planlama, dirençli altyapı ve etkin afet yönetim sistemleri oldukça önemlidir. European Environment Agency (EEA)'a üye ülkelerin kentleri yeşil altyapı oranları incelendiğinde en yüksek oranlar Oslo, Zagreb ve Lüblıyana kentlerine, en düşük oranlar ise Lefkoşa, Atina ve Valetta'a aittir. Araştırma kapsamında kentsel altyapının iklim değişikliğinin etkilerine karşı nasıl ele alınabileceği noktasında şu sonuçlara ulaşılmıştır;

- Kentsel altyapının dirençliliğini etkili bir şekilde desteklemek için, politika önlemlerinin çok yönlü olması, yalnızca altyapının fiziksel yönlerini değil aynı zamanda kentsel gelişimle iç içe geçmiş toplumsal ve ekonomik boyutların da ele alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Kamu politikalarını incelerken ana akım politika analizine yapılan vurgu, kentsel altyapının dirençliliğini artırabilecek olanlar da dâhil olmak üzere kapsamlı politika önerilerinin oluşturulmasına önemli ölçüde katkıda bulunduğu için önemlidir.
- Konuyla ilgili politika önerilerinin geliştirilmesi hem öneri hem de uygulama aşamaları için yenilikçi araçların oluşturulmasını gerektirir; bu da bilim, teknoloji ve inovasyondaki küresel gelişmelerin sürekli izlenmesi ihtiyacını ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, politika önlemlerinin yalnızca ileriye dönük olmasını değil aynı zamanda kentsel alanların karşı karşıya olduğu gelişen zorluklara da uyarlanabilir olmasını sağlayabilir.
- Yargı sistemini iyileştirmeyi amaçlayan spesifik politika önerilerinin dahil edilmesi, altyapı dayanıklılığının desteklenmesinde yönetişimin ve yasal çerçevelerin önemini vurgulamaktadır. Nitekim Sevinçli (2020)'nin vurguladığı üzere gerek ulusal gerek uluslararası düzenlemelerle çevre hukuku ve iklim hukuku gibi özel alanlar ortaya çıkmıştır. Ancak unutulmamalıdır ki yargı sisteminin adil, hızlı ve etkili bir şekilde işlemlerini sağlayarak kentsel alanlar, altyapı projelerinin uygulanması sırasında ortaya çıkan anlaşmazlıkları ve zorlukları daha iyi yönetebilir ve böylece dirençliliğe yönelik daha sorunsuz ilerleme kolaylaştırabilir.
- Üniversite gibi kurumlarla ortak çalışmalar yapılması daha kapsamlı ve etkili politika önerilerinin geliştirilmesini sağlayabilir. Üniversiteler, araştırma yetenekleri ve uzmanlıklarıyla, iklim değişikliğinin etkilerinin azaltılmasına yönelik çok yönlü zorluklara ilişkin değerli bilgiler sunabilir ve böylece politika yapıcılara hem yenilikçi hem de pratik stratejiler geliştirmede yardımcı olabilir.

İfade edilen kapsamda bütünsel bir yaklaşım, iklim zorlukları karşısında dirençli bir kentsel gelecek yaratmada çok disiplinli araştırmaların ve sektörler arası iş birliğinin önemini vurgulamaktadır. İklim değişikliğinin kentsel altyapı üzerine etkisiyle ilgili gelecekteki çalışmalar, kentsel uyum stratejilerinin etkinliğini etkileyen daha geniş sosyo-ekonomik faktörleri ele almalıdır. Nitekim bu çalışma, teorik bulguları eyleme geçirilebilir stratejilere dönüştürmek için araştırmalardan elde edilen politika önerilerinin uyumunun önemini altını çizmektedir.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “en az iki dış hakem” ve “çift taraflı körleme” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Yazar, dergiye imzalı “*Telif Devir Formu*” belgesi göndermişlerdir. Mevcut çalışma için mevzuat gereği etik izni alınmaya ihtiyaç yoktur. Bu konuda yazarlar tarafından dergiye “*Etik İznine Gerek Olmadığına Dair Beyan Formu*” gönderilmiştir. Yazar, çalışmanın tüm bölümlerine ve aşamalarına tek başına katkıda bulunmuştur. / **This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. The author sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. There is no need to obtain ethical permission for the current study as per the legislation. The "Declaration Form Regarding No Ethics Permission Required" was sent to the journal by the authors on this subject. The author contributed to all sections and stages of the study alone.**

KAYNAKÇA

- AKDEMİR, Çiğdem ve AYATAÇ, Hatice (2019), “*Engelsiz Erişimde Akıllı Kent Teknolojilerinin Kullanımı*”, **27. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu: Geleceğin Kentini Tasarlamak Akıllı Kentler, Geleceğin Toplumunu ve Kentsel Tasarımı Bildiriler Kitabı**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınları, İstanbul, ss.131-141.
- AKTEN, Sibel ve GÜL, Atilla (2024), “*Kentlerin İklim Değişikliğine Uyum Sağlanmasında Yerel Yönetimlerin Rolü*”, **Journal of Protected Areas Research**, S.3(1), ss.84-92.
- ALTAN, Mehmet Fatih ve CANPOLAT, Barış Yiğit (2023), “*Kentsel Dönüşüm Sürecine Şehir Planlama Perspektifinden Bakış / Şehirleri Yeniden Şekillendirmek*”, **Şantiye - İnşaat Yapı ve Mimarlık Dergisi**, S.402, ss.64-70.
- ARAS, Baran Barış ve DEMİRCİ, Kıvanç (2020), “*İklim Değişikliğinin İnsan Sağlığı Üzerindeki Psikolojik Etkileri*”, **Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.1(2), ss.77-94.
- ARI ÇAKMAK, Merve ve KABAKCI BAŞAKÇILARDAN, Sibel (2024), “*Bir Organize Sanayi Bölgesinde Sera Gazı Envanteri Hazırlanması ve Emisyon Azaltım Projelerinin Belirlenmesi*”, **Doğal Afetler ve Çevre Dergisi**, S.10(2), ss.465-477.
- ASHLEY, Richard ve EVANS, Thomas D. (2011), **Surface Water Management and Urban Green Infrastructure: A Review of Potential Benefits and UK and International Practices**, Foundation for Water Research Press, Buckinghamshire.
- AYDIN, Büşra (2023), “*Yapılı Çevrede İklim Değişikliğinin Etkilerini Azaltma ve Uyum Stratejilerinin Araştırılması*”, **Yüksek Lisans Tezi**, Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- AYTEKİN, Ahmet, KORUCUK, Selçuk, BEDİRHANOĞLU BAYAZİT, Şule ve SIMIC, Viladimir (2024), “*Selecting the Ideal Sustainable Green Strategy for Logistics Companies Using a T-Spherical Fuzzy-Based Methodology*”, **Engineering Applications of Artificial Intelligence**, S.127, ss.(107347).
- BATES, Bryson, KUNDZEWICZ, Zbigniew ve PALUTIKOF, Jean P. (2008), “*Climate Change and Water*”, **Technical Paper of the Intergovernmental Panel on Climate Change** (Ed. Bryson Bates, Zbigniew Kundzewicz, Jean P. Palutikof), IPCC Secretariat, Geneva.
- BLAIS, Lynn E. (2014), “*The Legitimate Reach of the Environmental Revolution*”, **The Harvard Journal of Law & Public Policy**, S.37, ss.13-22.
- BURLEY, Blair Alexandra (2018), “*Green Infrastructure and Violence: Do New Street Trees Mitigate Violent Crime?*”, **Health & Place**, S.54, ss.43-49.

- CİRİT, Fırat (2014), “Sürdürülebilir Kent İçi Ulaşım Politikaları ve Toplu Taşıma Sistemlerinin Karşılaştırılması”, **Uzmanlık Tezi**, T.C. Kalkınma Bakanlığı İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara.
- C40 CITIES (2015), “*Cities100: Copenhagen-Green Infrastructure Prevents Flooding*”, **C40 Cities** (E-Doküman), <https://www.c40.org/case-studies/cities100-copenhagen-green-infrastructure-prevents-flooding/> (Erişim Tarihi: 07.07.2024).
- ÇİĞDEM, Abdullah ve AKYOL, Duygu (2016), “*Ekolojik Sürdürülebilir Kentsel Yönetim Bağlamında Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Yasal Olanakları ve 2014 Sonrasındaki Değişimi*”, **TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi**, S.8(32), ss.244–250.
- DEMİRCİ, Kıvanç (2019), “*Uluslararası ve Ulusal Mevzuat Hükümleri Çerçevesinde İklim Mültecisi Kavramı ve Türkiye Özelinde Yaratacağı Muhtemel Sorunlar*”, **Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi**, S.2(2), ss.93-114.
- DİNCER, Şeyma Elif ve YALÇINER ERCOŞKUN, Özge (2021), “*Kent Planlamada Yeni Bir Yöntem Önerisi: Kentsel Dirençlilik Endeksi*”, **Resilience**, S.5(2), ss.159-172.
- DİNÇ ÇAĞ, Betül (2020), “*Bilgi Çağında Yeni Bir Geçiş: Kentsel Dönüşümden Akıllı Kentsel Dönüşüme*”, **Yüksek Lisans Tezi**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ERAT, Veysel, ALMA SAVAŞ, Dilek ve SAVAŞ, Yunus (2023), “*Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve Ekolojik Ayak İzi Arasında Nedensellik İlişkisinin Analizi: Dalgacık Yöntemi Yaklaşımı*”, **Journal of Mehmet Akif Ersoy University Economics and Administrative Sciences Faculty**, S.10(2), ss.1608-1626.
- ESELER, Bahriye ve GENÇKAYA, Ömer Faruk (2023), “*Kentsel Dönüşüm Kararlarına Vatandaş Katılımı “Fikirtepe Kentsel Dönüşüm Projesi”*”, **Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, S.9(1), ss.291-308.
- EUROPEAN COMMISSION (2013), “*Green Infrastructure*”, **European Commission** (E-Doküman), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52013DC0249&from=EN> (Erişim Tarihi: 07.07.2024).
- EUROPEAN ENVIRONMENT AGENCY (2023), “*How Green are European Cities? Green Space Key to Well-Being – But 1011Ccess Varies*”, **European Commission** (E-Doküman), <https://www.eea.europa.eu/highlights/how-green-are-european-cities> (Erişim Tarihi: 07.07.2024).
- EUROPEAN COMMISSION (2024), “*Nature-Based Solutions Breathing LIFE into Our Urban Environments*”, **European Commission** (E-Doküman), https://cinea.ec.europa.eu/news-events/news/nature-based-solutions-breathing-life-our-urban-environments-2024-08-12_en (Erişim Tarihi: 08.10.2024).
- GAŠPAROVIĆ, Sanja, SOPINA, Ana ve ZENERAL, Anton (2022), “*Impacts of Zagreb’s Urban Development on Dynamic Changes in Stream Landscapes from Mid-Twentieth Century*”, **Land** 11, S.5, ss.(692).
- GERGİN, Elif Dilara (2024), “*İklim Değişikliğine Dirençli Kentler: Dünya’da ve Türkiye’de İyi Yerel Yönetim Uygulama Örnekleri*”, **Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.18, ss.94-111.
- GERLACH, Terry (2011), “*Volcanic Versus Anthropogenic Carbon Dioxide*”, **EOS Transactions American Geophysical Union**, S.92, ss.201-208.
- GOODEN, Ben (2019), “*Six International Cities with Outstanding Green Infrastructure*”, **Citygreen** (E-Doküman), <https://citygreen.com/six-international-cities-with-outstanding-green-infrastructure/> (Erişim Tarihi: 07.07.2024).
- GÜL, Atilla (2024), “*Karbon Fiyatlama Yaklaşımları ve Yeşil Alan İlişkisi*”, **Kentsel Yeşil Alanların Sürdürülebilir Yönetimi** (Ed. Kenan İnce), İksad Yayınları, Ankara, ss.201-235.
- HAUBER, Gerhard (2024), “*Climate Adaptation and Resilience: How Blue-Green Infrastructure Enables Livable Places*”, **Ramboll**, <https://c.ramboll.com/climate-adaptation-and-resilience-with-blue-green-infrastructure> (Erişim Tarihi: 07.07.2024).
- HECKERT, Megan ve ROSAN, Cristina (2018), “*Creating GIS-Based Planning Tools to Promote Equity Through Green Infrastructure*”, **Frontiers in Built Environment**, S.4, ss.(27).

- IŞIK, Yavuz (2023), “Yönetmelikte Beton Dayanım Sınıfları Yükseltilmeli”, **Para Dergi** (E-Makale), <https://www.paradergi.com.tr/sectorler/2023/03/06/afetlere-dayanikli-sehirler-nasil-insa-edilir> (Erişim Tarihi: 07.09.2024).
- JAYASOORIYA, Varuni, NG, Anne, MUTHUKUMARAN, Shubha ve PERERA, B. J. C. (2017), “Green Infrastructure Practices for Improvement of Urban Air Quality”, **Urban Forestry & Urban Greening**, S.21, ss.34-47.
- KALAYCIOGLU, Sibel ve RITTERSBERGER TILIÇ, Helga (2002), “Yapısal Uyum Programlarıyla Ortaya Çıkan Yoksullukla Başetme Stratejileri”, **Kentleşme, Göç ve Yoksulluk** (Ed. Ahmet Alpay Dikmen), İmaj Yayıncılık, Ankara, ss.197-247.
- KARAKAYA, Etem, AKKOYUN, Gamze ve HİÇYILMAZ, Burcu (2023), “Sera Gazı Emisyonu Azaltımı İçin Karbonun Fiyatlanması: Karbon Vergisi Mi Emisyon Ticareti Mi?”, **Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi**, S.8(4), ss.813-841.
- KAYAN, Ahmet (2022), “Kentleşme ve Küresel İklim Değişikliği İlişkisi”, **Küresel İklim Değişikliği** (Ed. Veysel Eren, Ahmet Kayan), Gazi Kitabevi, Ankara.
- KILIÇ, Mehtap (2024), “Türkiye’nin Kıyı Şehirlerinde Yürütülen Akıllı Şehir Projelerinin Kıyılarda Dirençlilik Oluşturma Rolünün Değerlendirilmesi”, **Afet ve Risk Dergisi**, S.7(1), ss.210-225.
- LINDWALL, Courtney (2022), “What Are the Effects of Climate Change?”, **NRDC Guide**, <https://www.nrdc.org/stories/what-are-effects-climate-change> (Erişim Tarihi: 05.07.2024).
- LOMBARDÍA, Alba ve GÓMEZ-VILLARINO, Maria Teresa (2023), “Green Infrastructure in Cities for the Achievement of the un Sustainable Development Goals: A Systematic Review”, **Urban Ecosystems**, S.26(6), ss.1693-1707.
- MARUŠIĆ, Barbara Goličnik (2015), “Social Behaviour as a Basis for the Design and Development of Green Infrastructure”, **Urbani Izziv**, S.26, ss.130-149.
- MATHEY, Juliane, ROßLER, Stefanie, BANSE, Juliane, LEHMANN, Iris ve BRÄUER, Anne (2015), “Brownfields as an Element of Green Infrastructure for Implementing Ecosystem Services into Urban Areas”, **Journal of Urban Planning and Development**, S.141(3), ss.(00275).
- MIMURA, Nobuo (2013), “Sea-Level Rise Caused by Climate Change and its Implications for Society”, **Proceedings of the Japan Academy, Series B, Physical and Biological Sciences**, S.89(7), ss.281-301.
- NALBANT, Fatma ve SEVİNÇLİ, Çağrı (2023), “Büyükşehir Belediyelerinin İklim Değişikliğiyle İlgili Mevzuat ve Kurumsal Raporlarının Kent Ekonomisi İlişkisi Kapsamında İncelenmesi”, **Kent Ekonomisi ve Kentsel Gelişme** (Ed. Yakup Bulut, Ahmet Kayan), Sayda Yayınevi, Bursa.
- NASA (2024), “Responding to Climate Change”, **National Aeronautics and Space Administration**, <https://science.nasa.gov/climate-change/adaptation-mitigation/> (Erişim Tarihi: 07.07.2024).
- NATIONAL RESEARCH COUNCIL (1994), “Division on Earth, Life Studies, Commission on Geosciences, & Board on Global Change”, **Solar Influences on Global Change**, National Academies Press, Washington, S.8, ss.89-94.
- NAUMANN, Sandra, DAVIS, McKenna, KAPHENGST, Timo, PIETERSE, Mav ve RAYMENT, Matt (2011), **Design, Implementation and Cost Elements of Green Infrastructure Projects**, Final Report to the European Commission Press, Brussels.
- NORTON, Briony, COUTTS, Andrew M., LIVESLEY, Stephen J., HARRIS, Richard J., HUNTER, Annie M. ve WILLIAMS, Nicholas S. (2015), “Planning for Cooler Cities: A Framework to Prioritise Green Infrastructure to Mitigate High Temperatures in Urban Landscapes”, **Landscape and Urban Planning**, S.134, ss.127-138.
- OECD (2024), **Infrastructure for a Climate-Resilient Future**, OECD Publishing, Paris.
- OKUMUŞ, Sena ve İMAL, Rümeyza (2022), “Kentsel Dayanıklılık: Planlama ve Tasarım Boyutunda Stratejiler”, **Peyzaj Araştırmaları ve Uygulamaları Dergisi**, S.4(1), ss.12-19.

- ORHAN, Gökhan (2013), “*Türkiye’de Çevre Politikaları: Değişen Söylemler, Değişmeyen Öncelikler*”, **Memleket Siyaset Yönetim**, S.8(19-20), ss.1-24.
- ORTAÇEŞME, Veli ve ZEĞEREK ALTUNBEY, Pınar (2022), “*İklim Adaptasyonunun Anahtarı Olarak Yeşil Altyapı: Kentsel Doğa ve İklim Değişikliği*”, **Peyzaj**, S.4(2), ss.123-132.
- ÖZTÜRK, Hasan Hüseyin (2024), **Tarımsal Üretimde Sera Gazı Emisyonları ve Karbon Ayak İzi Yönetimi**, Akademisyen Kitabevi, Ankara.
- SEMERARO, Teodoro, POMES, Alessandro, GIUDICE, Cecilia Del, NEGRO, Danilo ve ARETANO, Roberta (2018), “*Planning Ground Based Utility Scale Solar Energy as Green Infrastructure to Enhance Ecosystem Services*”, **Energy Policy**, S.117, ss.218-227.
- SEVİNÇLİ, Çağrı (2020), “*Çevre ve Hukuk İlişkisi*”, **Çevre Tartışmaları ve Çağdaş Gelişmeler** (Ed. Özcan Sezer, Ahmet Kayan), Gazi Kitabevi, Ankara.
- SEVİNÇLİ GÖKSOY, Berfin, NALBANT, Fatma ve ESELER, Bahriye (2020), “*Çevre Etiği Kavramının Kentsel Dönüşüm Üzerinden Değerlendirilmesi*”, **Çevre Tartışmaları ve Çağdaş Gelişmeler** (Ed. Özcan Sezer, Ahmet Kayan), Gazi Kitabevi, Ankara.
- SEYMEN AKSU, Nurçin ve ERCOŞKUN, Özge (2022), “*Akıllı Kentte Artırılmış Gerçeklik Uygulamaları*”, **Değişim ve Geleceği Yönetmek** (Ed. Hamza Şimşek, Murat Cihangir), Holistence Publications, Çanakkale, ss.130-145.
- SUPPAKITTPAISARN, Pongsakorn, XIANGRONG Jiang ve SULLIVAN, William C. (2017), “*Green Infrastructure, Green Stormwater Infrastructure, and Human Health: A Review*”, **Current Landscape Ecology Reports**, S.2, ss.96-110.
- ŞILTU, Esra ve AKÇA, Lütfi (2023), “*İklim Değişikliği, Türkiye Yeraltı ve Yüzeysel Su Kaynakları*”, **İklim Değişikliği Çerçevesinde Su Kaynaklarının Mevcut Durumu ve Geleceği** (Ed. Mehmet Emin Aydın, Ahmet Duran Şahin), Türkiye Bilimler Akademisi Yayını, Ankara, ss.12-28.
- TURRENTINE, Jeff (2022), “*What Are the Causes of Climate Change?*”, **NRDC**, <https://www.nrdc.org/stories/what-are-causes-climate-change#natural> (Erişim Tarihi: 05.07.2024).
- UN HABITAT (2022), “*Envisaging the Future of Cities*”, **World Cities Report 2022**, <https://unhabitat.org/wcr/> (Erişim Tarihi: 06.09.2024).
- UN HABITAT (2024), “*World Cities Report 2024: Cities and Climate Action Case Studies and Best Practices Annex*”, **Case Studies and Best Practices Annex**, https://unhabitat.org/sites/default/files/2024/02/concept_note_wcr_case_studies_annex.pdf (Erişim Tarihi: 06.09.2024).
- VAN NESTE, Sophie L., MADÉNIAN, Helene, HOUDE-TREMBLAY, Émilie ve CLOUTIER, Genevieve (2024), “*Resilient Climate Urbanism and the Politics of Experimentation for Adaptation*”, **Urban Geography**, S.43, ss.1–21.
- WANG, Fang, HARINDINTWALI J, Damescane, WEI, Ke ve TIEDJE, James (2023), “*Climate Change: Strategies for Mitigation and Adaptation*”, **The Innovation Geoscience**, S.1(1), ss.(100015-61).
- WANG, Zehao, LI, Zhihui, WANG, Yifei, ZHENG, Xinqi ve DENG, Xiangzheng (2024), “*Building Green Infrastructure for Mitigating Urban Flood Risk in Beijing, China*”, **Urban Forestry & Urban Greening**, S.93, ss.(128218).
- WILBERS, Gert-Jan, BRUIN, Karianned, SEIFERT-DÄHNN, Isabel ve BALLINAS, Budding-Polo Monserrat (2022), “*Investing in Urban Blue–Green Infrastructure-Assessing the Costs and Benefits of Stormwater Management in a Peri-Urban Catchment in Oslo*”, **Norway Sustainability**, S.14(3), ss.(1934).
- WONG, Tony, ROSS, Allen, BERINGER, Jason ve WALSH, Christopher (2011), “*Stormwater Management in a Water Sensitive City: Blueprint 2011*”, **The Centre for Water Sensitive Cities**, Monash University, Melbourne (Australia).
- WORLD BANK (2024), **Climate Adaptation Costing in a Changing World**, World Bank Publisher, Washington.

- YAMAN GALANTINI, Zeynep Deniz (2021), “*Kentsel Dayanıklılık Perspektifinde Salgınlarla Mücadele*”, **Mimarlık Dergisi**, S.417, ss.31-34.
- YAMAN GALANTINI, Zeynep Deniz ve TEZER, Azime (2011), “*Dayanıklılık Kuramının Kent Planlama ile İlişkilendirilmesi*”, **Dünya Şehircilik Günü: 7. Türkiye Şehircilik Kongresi Bildiriler Kitabı**, 14-16 Kasım 2011 – İstanbul, Yıldız Teknik Üniversitesi Yayını, İstanbul, ss.(1-14), https://www.researchgate.net/publication/322499032_Dayaniklilik_Kuraminin_Kent_Planlama_ile_Iliski_lendirilmesi (Erişim Tarihi: 07.09.2024).
- ZAZULA, Nickolas ve BIRCHALL, S. Jeff (2024), “*Urban Resilience Through Ecosystem Services in Edmonton, Canada: An Assessment of Gaps and Recommendations*”, **Urban Ecosystems**, S.27(5), ss.1819-1835(1-17).
- ZHANG, Baige ve MACKENZIE, Andrew (2024), “*Trade-offs and Synergies in Urban Green Infrastructure: A Systematic Review*”, **Urban Forestry & Urban Greening**, S.94(61), ss.(128262).
- ZHAO, Haixia, GU, Binjie, ZHOU, Ling, LI, Xin ve GU, Xiang (2024), “*Evaluating the Demand for Urban Green Infrastructure: A Residential Perspective*”, **Cities**, S.153, ss.(105271).

Muhasebe Çerçevesinde Kurumsal Sosyal Sorumluluk: Bibliyometrik Bir Analiz

Corporate Social Responsibility in the Context of Accounting: A Bibliometric Analysis

Halenur YILMAZ

Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, İİBF,
İşletme Bölümü, halenuryilmaz@hotmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-1219-9622>

Makale Başvuru Tarihi: 17.10.2024

Makale Kabul Tarihi: 31.12.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

ÖZET

Bu çalışma, muhasebe bağlamında Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS) üzerine yapılan akademik araştırmaların gelişimini ve mevcut durumunu bibliyometrik analizle incelemektedir. Web of Science ve Scopus veri tabanlarından elde edilen 485 makale Python PyBibx kütüphanesi ve R programlama dilinde geliştirilen Bibliometrix yazılımı kullanılarak analiz edilmiştir. Bulgular, KSS ve muhasebe alanına yönelik akademik ilginin son yirmi yılda artış gösterdiğini, özellikle 2019'dan itibaren kayda değer bir ivme kazandığını ortaya koymaktadır. Analiz, KSS'nin finansal raporlama, sürdürülebilirlik ve kurumsal yönetimle olan ilişkisini derinlemesine ele alarak bu alanın entelektüel yapısını haritalandırmıştır. Ayrıca alandaki etkin yazarlar, yazar iş birliği yapısı, ülkelerin üretkenliği ve iş birliği düzeyi, yıllara göre kavramsal değişim süreci ortaya konmuştur. Sonuçlar, KSS'nin muhasebe süreçleriyle entegrasyonuna dair araştırmaların giderek artan önemini ve literatürde hala keşfedilmesi gereken araştırma boşluklarını ortaya koymaktadır. Çalışma sonucunda gelecekteki çalışmaların KOBİ'lerde KSS uygulamaları, kültürel ve bölgesel farklılıklar, uluslararası sertifikasyon standartlarına odaklanması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler:

Kurumsal Sosyal Sorumluluk,
Bibliyometrik Analiz,
Muhasebe,

ABSTRACT

This study examines the development and current state of academic research on Corporate Social Responsibility (CSR) within the context of accounting through a bibliometric analysis. A total of 485 articles retrieved from the Web of Science and Scopus databases were analyzed using the Python PyBibx library and the Bibliometrix software developed in the R programming language. The findings reveal that academic interest in CSR and accounting has increased over the last two decades, gaining significant momentum, particularly since 2019. The analysis provides an in-depth exploration of the intellectual structure of the field, focusing on the relationship between CSR, financial reporting, sustainability, and corporate governance. It also identifies key authors, author collaboration networks, the productivity and collaboration levels of countries, and the conceptual evolution of the field over the years. The results underscore the growing importance of research on the integration of CSR into accounting processes while also highlighting research gaps that remain to be explored in the literature. The study concludes by recommending that future research should focus on CSR practices in SMEs, cultural and regional differences, and international certification standards.

Keywords:

Corporate Social Responsibility,
Bibliometric Analysis,
Accounting,

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): YILMAZ, Halenur (2024), "Muhasebe Çerçevesinde Kurumsal Sosyal Sorumluluk: Bibliyometrik Bir Analiz", **Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi**, S.7(4), ss.1015-1032, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1569292>

1. GİRİŞ

Kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) bir kuruluşun etik, sosyal ve çevresel sorumluluklarını kapsayan kritik bir alan olarak ortaya çıkmıştır. KSS uygulamada işletmeler ve teoride araştırmacılar için temel konulardan biridir. Kavram, işletmelerin toplum ve çevre ile etkileşimine dair farklı konuları kapsamaktadır. Etik, yönetim, ürün güvenliği, çevresel etki, insan hakları, eşit imkânlar, toplumsal katılım bu çerçevedeki konulara örnektir. Paydaşların şeffaflık, hesap verebilirlik doğrultusundaki talepleri KSS uygulamalarını yaygınlaştırmıştır. Günümüzde işletmeler finansal performansın yanı sıra kendilerinin toplum ve çevre üzerindeki etkilerini de değerlendirme yönünde eğilim göstermektedirler. İşletmelerin KSS taleplerine cevabını, yıllık raporlar, sürdürülebilirlik raporları ve internet kaynaklarında gözlemlemek mümkündür (Gunawan, 2019; Huang ve Watson, 2015:1; Kim ve Jung, 2020; Tilt, 2010:11-12).

İşletmelerin finansal performansının yanı sıra çevresel ve sosyal performansını değerlendirme araçlarından biri muhasebedir. Her daim işletmelerin dili olarak görülen muhasebe, işletmelerin sosyal ve çevresel performansını raporlama ve hesap verilebilirliği sağlama aracı olmaktadır. Muhasebenin sosyal sorumluluğu işletmelerin çıkarlarının yanı sıra genel çerçevede toplum için bilgi üretmeyi içermektedir (Daştan ve Bellikli, 2015:178-179; Lal vd., 2022:48-49; Tilt, 2010:12). Dolayısıyla KSS uygulamalarına ilişkin bilgilerin raporlanması ve değerlendirmesinde muhasebe temel rol oynamaktadır (Huang ve Watson, 2015:2).

KSS'nin muhasebe süreçlerine artan entegrasyonu, işletmelerin yalnızca finansal sonuçlara değil, aynı zamanda toplumsal ve çevresel etkilerine de odaklandığı daha sosyal sorumluluk sahibi iş uygulamalarına doğru bir geçişi yansıtmaktadır. Bu durum özellikle işletmelerin finansal olmayan performanslarını kapsamlı bir şekilde açıklamalarını sağlayan Çevresel, Sosyal ve Yönetişim (ÇSY) raporlaması gibi çerçevelerin kullanımında açıkça görülmektedir (Aguilera vd., 2021).

Muhasebe ile ilişkili olarak KSS'ye ilişkin araştırmaların artması ile birlikte sistematik tarama veya bibliyometrik analiz türünde araştırmalar da yapılmıştır. Christensen vd. (2021) zorunlu KSS ve sürdürülebilirlik raporlamasının ekonomik analizini yapmıştır. Çalışmada KSS ve sürdürülebilirlik için zorunlu açıklamaların ve raporlama standartlarının ekonomik etkileri incelenmiş, sürecin muhasebe, finans, iktisat ve işletme alanlarındaki değerlendirmesi yapılmıştır.

Kumar vd. (2023) kazanç yönetimi ve KSS açıklamaları arasındaki ilişkiyi bibliyometrik analiz ile incelemiştir. Yazarlar alanın 2014 yılından günümüze niş konumda olduğunu ve batı dışı araştırmacıların ön planda olduğunu ifade etmektedirler. Bosi vd. (2022) Scopus veri tabanı üzerinden çevresel, sosyal ve yönetim raporlaması kapsamında sürdürülebilirlik raporlamasını incelemiştir. Rahayu ve Priristia (2024) Scopus veri tabanı üzerinden sosyal muhasebeyi irdelemiştir. Lal vd. (2022) muhasebe ve denetim çerçevesinde KSS araştırma alanını Scopus veri tabanı üzerinden incelemiştir.

KSS ve muhasebe alanındaki araştırmalar son yıllarda artış göstermiştir. Ancak bu iki alanın kesişim noktalarına ilişkin yapılan bibliyometrik çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Literatürde KSS'nin finansal raporlama, sürdürülebilirlik gibi başlıklarda değerlendirilmesine yönelik çalışmalar olsa da bu çalışmaların akademik yapısını haritalayan kapsamlı bibliyometrik analizlere yeterince yer verilmemiştir. Bu çalışmanın amacı, muhasebe alanındaki KSS araştırmalarının gelişimini, mevcut durumunu ve geleceğe yönelik eğilimlerini bibliyometrik analiz aracılığıyla belirlemektir. Web of Science Core Collection (WoS) ve Scopus veri tabanlarından elde edilen verilerin analiziyle, alanda var olan boşluğa katkı sağlanması ve gelecek araştırmalara yol gösterilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmanın yöntem ve kavramsal çerçevede muhasebe ve KSS literatürüne katkı sağladığı düşünülmektedir.

2. ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

KSS kavramına ilişkin 1950'lerden günümüze sosyal, ekonomik, siyasal ve çevresel bağlama dayalı olarak farklı tanımlar geliştirilmiştir. Kavramın üzerinde uzlaşılmış bir tanımla bulunmamaktadır. KSS'nin çeşitli tanımları ekonomik kalkınma, etik uygulamalar, çevre koruma, katılım, şeffaflık, hesap verebilirlik, sorumlu davranış, ahlaki yükümlülükler ve kurumsal duyarlılık gibi farklı boyutlar ile yapılmıştır (Rahman, 2011:166).

Frederick vd. (1992) işletmelerin, eylemlerinin sosyal ve çevresel etkileri konusunda hesap verebilir olmalarını ve kar elde etmenin ötesinde sorumluluk almaları gerektiğini ifade etmektedir. Bu çerçevede Dahlsrud (2008:2) KSS'yi çevresel, sosyal, ekonomik, paydaş ve gönüllülük boyutlarıyla sosyal olarak inşa edilmiş bir kavram olarak tanımlamaktadır. Bu boyutlar işletmelerin toplum ve çevre üzerindeki etkilerini yansıtmaktadır. KSS

paydaş katılımı ve etik uygulamalar ile bu etkileri değerlendirmek için yasal zorunlulukların ötesinde yer alan eylemleri içermektedir.

Aguinis ve Glavas (2012:933) KSS'yi ekonomik, sosyal ve çevresel performans ile paydaşların beklentilerini dikkate alan bağlam temelli örgütsel eylem ve politikalar olarak tanımlamaktadır. Bu tanım KSS'nin kurumsal, örgütsel ve bireysel olmak üzere birden fazla düzeyde faaliyet gösterdiğini ve hem iç hem de dış paydaşları etkilediğini vurgulamaktadır.

Fatima ve Elbanna (2023) KSS'yi işletmelerin KSS değerlerini kalıcı kılmak, KSS konularında farkındalığı arttırmak, KSS stratejilerini kurum içi ve dışında yaygınlaştırmak için adımlar attığı çok boyutlu ve çok düzeyli bir süreç olarak tanımlamaktadır. KSS uygulamaları ile paydaşların kaygıları giderilmekte, toplumsal refaha katkı sağlanmaktadır. KSS işletmelerin yasal yükümlülüklerinin ötesine geçerek kuruluşlarını farklılaştırma stratejisi olarak görülmektedir. KSS işletmelerin paydaşlar, toplum ve çevre üzerindeki olumlu ve olumsuz dışsallıklarını sorumlu bir şekilde yönetmesine odaklı bir yönetim felsefesidir (Licandro vd., 2023).

Buna göre KSS olumsuz etkileri en aza indirmeye ve daha geniş toplum için değer yaratmaya yönelik stratejik bir yaklaşımdır. Genel olarak KSS, işletmelerin etik uygulamaları, sosyal, çevresel ve ekonomik meseleleri gönüllü olarak faaliyetlerinde dikkate aldığı ve toplumun geneli de dâhil olmak üzere çeşitli paydaşların ihtiyaç ve beklentilerini ele aldığı bir yaklaşım olarak tanımlanabilir.

Muhasebenin temel amacı, bir işletmenin finansal durumunu tam olarak kaydetmek, raporlamak ve analiz etmektir. Muhasebe, işletmenin paydaşlarına karşı şeffaflık ve hesap verebilirlik sağlar. Muhasebe, finansal raporlamanın yanı sıra sosyal sorumluluk ilkeleriyle uyumlu olarak işletmenin toplumsal etkisinin değerlendirilmesinde de kilit bir rol oynamaktadır. Muhasebenin buradaki en önemli katkısı kuruluşları yaptıklarından sorumlu tutmak için bir araç sağlamasıdır (Tilt, 2010:17).

KSS muhasebesi sürdürülebilirlik, çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim (ESG) muhasebesi ve raporlaması olarak farklı kavramlaştırmalar ile kullanılmaktadır (Cho, 2020:627). Muhasebenin kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) karşısındaki sorumluluğu, işletmelerin sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve çevresel etkilerini de dikkate alarak faaliyet göstermesini sağlamaktır. Muhasebenin sosyal sorumluluğu, işletmenin sadece ekonomik çıkarlarını değil, aynı zamanda tüm paydaşların (*çalışanlar, hissedarlar, tüketiciler, toplum vb.*) menfaatlerini de göz önünde bulundurarak bilgi üretmesidir. Bu bağlamda muhasebe, işletmelerin topluma karşı şeffaf, hesap verebilir ve dürüst bir şekilde bilgi sunmasına olanak tanır. Muhasebenin sosyal sorumluluğu, işletmenin ekonomik faaliyetleri ile ilgili bilgilerin kamuya doğru ve tarafsız bir şekilde aktarılmasını zorunlu kılar. Ayrıca muhasebe süreçleri sayesinde, işletmelerin sosyal sorumluluk faaliyetleri raporlanabilir ve denetlenebilir hale gelmektedir (Daştan ve Bellikli, 2015).

Muhasebe, KSS ile ilgili bilgilerin ölçülmesi, açıklanması ve güvence altına alınmasında önemli rol oynamaktadır. Muhasebe uygulayıcıları, muhasebeyi KSS ile ilişkilendirerek KSS raporlarının oluşturulmasına, güvence altına alınmasına ve analiz edilmesine giderek daha fazla dâhil olmaktadır. Muhasebe KSS kapsamında işletmelerin sosyal ve çevresel sorumluluklarını ölçüp raporlamasını mümkün kılmaktadır. Bu kapsamda muhasebe süreçleri KSS'nin ölçülebilir ve uygulanabilir hale gelmesini sağlayan stratejik bir araçtır. KSS politikalarının muhasebe süreçlerine entegre edilmesi yasal düzenlemelere uyumun ötesinde paydaşların güvenini arttırmayı amaçlamaktadır. Sürdürülebilirlik raporlaması gibi uygulamalar KSS'nin işletme paydaşlarıyla şeffaf bir şekilde paylaşılmasını sağlayarak güveni arttırmaktadır. (Huang ve Watson, 2015; Popescu, 2019). Özetle, muhasebe, KSS faaliyetlerinin şeffaflığını ve hesap verebilirliğini sağlamakta ve işletmelerin finansal raporlamayı iyileştirmelerine, riskleri belirlemelerine ve daha fazla sosyal sorumluluğu teşvik etmelerine yardımcı olmaktadır.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada bibliyometrik analiz yöntemi kullanılmıştır. Yaklaşık yüz yıl önce gelişmeye başlayan bibliyometrik araştırmalar kütüphanecilere literatür seçimi ve yönetimi konusunda yardımcı olmaya odaklanmıştır. Bu alan 1950'lerde Eugene Garfield'ın bilimsel yayınların atıf temelli değerlendirilmesine öncülük etmesiyle ilgi çekmeye başlamıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında bilimsel üretimin katlanarak artmasıyla yöntemle yönelim artmıştır. Zaman içinde bibliyometrik yöntemler hem çıktı hem de etkiyi ölçmek için atıf analizi ve Hirsch endeksi gibi daha gelişmiş ölçümlerin geliştirilmesiyle akademik çalışmaların miktarını ve etkisini değerlendirmek için önemli bir araç haline gelmiştir (Ball, 2017).

Bibliyometrik analiz, belirli bir araştırma alanına ilişkin yayınların, yıllık makale sayısı, en çok çalışılan konular, temalar, etkin yazarlar, atıf sayısı, ağ analizleri gibi bibliyometrik göstergeler ile incelenmesidir. Bu süreçte istatistikî ve sayısal analizler ile bilimsel çıktılar elde edilmektedir (Ellegaard ve Wallin, 2015:1810; Öztürk vd., 2024).

Bibliyometrik yöntemler temel eğilimler, üretkenlik, iş birliği, disiplinler arası araştırmanın dahil olduğu bilimsel bilgi yapısının, objektif bir şekilde değerlendirilmesine imkan sağlamaktadır (Donthu vd., 2021:285; Zupic ve Čater, 2015:429). Bu yöntemler ile belirli bir alanın gelişimi, mevcut durumu ve gelecek seyri belirlenebilmektedir. Böylece yeni fikirlerin, teori ve yöntemlerin ortaya çıkışına araç olunmaktadır (Kraus vd., 2024:301; Linnenluecke vd., 2020).

Bilimsel veri tabanlarının gelişimi ve bibliyometrik yazılımların yapılandırılmamış veri setlerini analiz edebilmesi araştırmacıların bu yönetime olan ilgisini arttırmaktadır. Bibliyometrik araştırmalar araştırmacıların alana ilişkin genel bir bakış elde etmelerini, çalışmaya ihtiyaç duyulan alanları belirlemelerini ve yeni fikirler üretmelerini sağlamaktadır (Donthu vd., 2021:285).

Bibliyometrik analizin temel fikri birey ve kurumların akademik çıktılarını nicelleştirmektir. İkinci aşamada analizlerden nitel sonuçlara ulaşılmaktadır (Ball, 2017). Bu araştırmanın amacı, muhasebe üst başlığı çerçevesinde KSS çalışma alanının gelişimini, mevcut durumunu ve temel eğilimlerini ortaya koymaktır. Amaç doğrultusunda belirlenen sorunlar şunlardır;

1. Muhasebe çerçevesinde KSS alanının entelektüel yapısı nasıldır?
2. Alandaki etkin dergiler, yazarlar ve ülkeler hangisidir?
3. Alandaki temel temalar ve kavramlar hangisidir?
4. Geleceğe yönelik araştırma ihtiyacı olan kavram ve temalar hangileridir?

Araştırma sürecinde PRISMA (*The Preferred Reporting Items for Systematic reviews and Meta-Analyses*) yönergeleri (Page vd., 2021) dikkate alınmıştır. Bibliyometrik analiz ve görselleştirme için R programlama dilinde geliştiren Bibliometrix yazılımı (Aria ve Cuccurullo, 2017) ve Python programlama dilinde geliştirilen pyBibx kütüphanesi (Aria ve Cuccurullo, 2017; Pereira, 2022; Pereira vd., 2023) kullanılmıştır.

Açık kaynaklı olması, kapsamlı analizler yapabilmesi, otomatik iş akışı sunması, gelişmiş veri analiz ve görselleştirme araçları nedeniyle Bibliometrix yazılımı tercih edilmiştir. Yazılımın eksi yönü veri temizleme araçlarının eksikliğidir (Aria ve Cuccurullo, 2017). Yapay zekâ araçları ile güçlendirilmesi, farklı kaynaklardan alınan verileri işleyebilmesi, keşifsel veri analizi yapabilmesi, açık kaynaklı olması ve özelleştirilebilmesi nedeniyle PyBibx tercih edilmiştir. Eksik veya hatalı verilerin el ile düzeltilmesi gerekliliği kütüphanenin eksik yönüdür (Pereira vd., 2023).

Tarama anahtarı şu şekilde belirlenmiştir: ("*CSR*" OR "*corporate social responsibility*") AND ("*accounting*" OR "*auditing*"). Web of Science Core Collection veri tabanında en son 19.09.2024 tarihinde yapılan aramada başlık ve anahtar kavramlarda temel tarama yapılmış ve 387 çalışmaya ulaşılmıştır. Araştırma alanı işletme ekonomisi ve sosyal bilimlerde diğer konular olarak belirlenmiş, doküman türü makale ve derleme olarak belirlenmiştir. Son olarak İngilizce dili ile yapılan sınırlandırmada 324 çalışmaya ulaşılmıştır. 7 çalışma özet okuma sonrası veri setinden çıkarılmış ve 317 çalışma belirlenmiştir.

Scopus veri tabanında en son 19.09.2024 tarihinde başlık ve anahtar kelimelerde arama yapılmış ve ilk aşamada 428 makaleye ulaşılmıştır. Konu alanı işletme, yönetim, muhasebe, sosyal bilimler, iktisat, finans ve karar bilimleri ile sınırlandırılmıştır. Özet okumanın ardından veri seti 368 makale ile sınırlandırılmıştır. PyBibx ile tekrar eden 200 çalışmanın kaldırılması ve birleştirme işlemi yapılmıştır. Birleştirme işleminin ardından Bibliometrix çıktı dosyası üzerinden hatalı, eksik veri düzenlemesi yapılmıştır. Tarama sonucunda 485 makale analize dâhil edilmiştir.

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Tablo 1’de makalelere ilişkin genel bilgiler yer almaktadır. 2005 yılı öncesinde toplam 4 makale veri setinde yer almaktadır. Bu kapsamda kurumsal sosyal sorumluluk ve muhasebe kesişimine yönelik akademik ilgi 20 yıllık süreçte istikrarlı bir yayın eğilimi göstermektedir. Toplam yazar sayısı alanın geniş bir araştırmacı kitlesi tarafından çalışıldığını göstermektedir. Ancak yazar başına düşen makale sayısı oldukça düşük düzeydedir. Bu durum yazarların çoğunun alana bir ya da iki kez katkı sağladığını; tekrarlanan yazarlık sayısının sınırlı

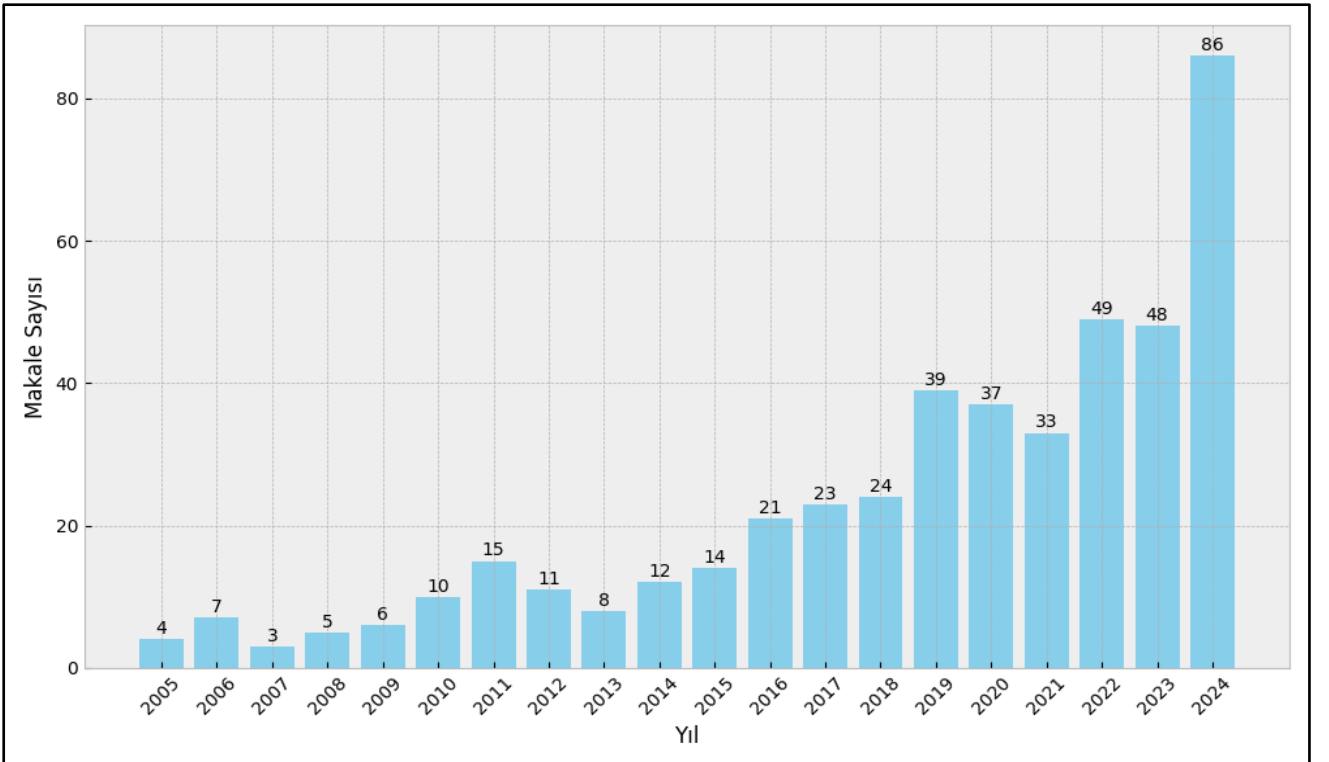
olduğunu göstermektedir. Tek yazarlı belgelerin sayısı 92 iken, çoğunluğu oluşturan 393 belge çok yazarlıdır. Bu durum, alanda iş birliğine yönelik güçlü bir eğilim olduğunu ortaya koymaktadır. İş birliği endeksi ortalaması (2.62) alandaki güçlü iş birliği yapısını göstermektedir.

Tablo 1. Makalelere İlişkin Genel Bilgiler

Zaman Aralığı	1990-2024 (19.09.2024)
Ülke Sayısı	78
Dergi Sayısı	238
Kaynakça Sayısı	24.853
Yazar Başına Ortalama Makale Sayısı	1.04
Kurum Başına Ortalama Makale Sayısı	2.33
Dergi Başına Ortalama Makale Sayısı	1.96
Toplam Yazar Sayısı	1227
Anahtar Kelimeler	1488
Tek Yazarlı Makaleler	92
Çok Yazarlı Makaleler	393
Ortalama İş Birliği Endeksi	2.62
Toplam Atıf Sayısı	10.674

Araştırma alanı 78 ülke ve 661 kuruma yayılmıştır. Bu da KSS ve ilgili alanlara yönelik küresel ilgiyi ve kurumlar arası iş birliğini vurgulamaktadır. Ancak kurum başına 2,33 makale ile veriler orta düzeyde bir kurumsal çıktıya işaret etmektedir. Dergi sayısı araştırma alanının çeşitli akademik dergilerde geniş bir şekilde yer aldığını göstermektedir. Kaynakça sayısı (24.853) araştırma alanında incelenen ve atıf yapılan literatürün derinliğini ve konuyu kapsamlı şekilde ele alındığını göstermektedir. Toplam atıf sayısı 10.674'tür ve belge başına ortalama 22,01 atıf düşmektedir. Bu veriler makalelerin kendi alanlarında akademik olarak etkili olduğunu göstermektedir. Yazar başına (8,7) ve kurum başına (16,15) düşen ortalama atıflardan hareketle, bireysel ve kurumsal katkıların etkisinin nispeten yüksek olduğunu ifade etmek mümkündür. Bulgulara göre, alanda geniş bir araştırmacı kitlesi vardır ve iş birliği düzeyi yüksektir. Yüksek atıf oranları ve anahtar kelimelerin yoğun kullanımı, bu alanın giderek artan bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Grafik 1. Yıllara Göre Makale Sayısı

Grafik 1'de 2005 yılı sonrası makale sayılarının değişimi yer almaktadır. 2005 yılı öncesinde 1990 yılında 1, 2000 yılında 2 ve 2003 yılında 1 makale yayınlanmıştır. 2005-2010 yılları arasında makale sayıları düşük düzeydedir ve nispeten istikrarlı bir seyir izlemiştir. Bu dönemde yılda 3 ila 10 arasında makale yayımlanmıştır. 2011 yılında 15, 2012 yılında 11 makale yayınlanmıştır. 2013 yılından itibaren makale sayılarında daha istikrarlı bir artış gözlemlenmektedir. 2019-2021 yıllarında makale sayısı artarak aynı düzeyde ilerlemiş, 2022-2023 yılında ise çalışma sayısı artmıştır. Makale tarama tarihi göz önüne alındığında 2024 yılında çalışmaların önemli düzeyde arttığı görülmektedir. Çalışma sayısı yılın ilk 9 ayında bir önceki yıla göre yaklaşık iki katına çıkmıştır. 2024 yılında alana olan ilgi ve akademik üretkenlik yoğunlaşmıştır.

Tablo 2. Yayın Sayısına Göre Dergiler

Dergi	Makale Sayısı
Cogent Business & Management	35
Sustainability	33
Corporate Social Responsibility and Environmental Management	17
Social Responsibility journal	13
Sustainability Accounting Management and Policy Journal	10
Accounting Auditing & Accountability journal	9
Journal of Business Ethics	9
Journal of Cleaner Production	8
MEDITARI Accountancy Research	7
Journal of Financial Reporting and Accounting	7

Kaynak başına ortalama makale sayısı (1.96) dikkate alındığında, birçok dergide sadece bir veya iki çalışmanın yer aldığı görülmektedir. Doğrudan muhasebe başlığı ile çıkarılan 65 dergide 133 çalışma (%27,4) yer almaktadır. En çok yayına sahip 10 dergide 148 makale ile yayınların yaklaşık üçte biri (%30,5) yer almaktadır. En çok yayına sahip dergi Cogent Business & Management (35 yayın) dergisidir. İkinci sırada 33 makale ile farklı disiplinlerden yayınlara yer veren Sustainability dergisi yer almaktadır. Üçüncü sırada doğrudan KSS ve çevre yönetimi teması ile çıkarılan Corporate Social Responsibility and Environmental Management (17 yayın) dergisi yer almaktadır. Dördüncü sırada ise sosyal sorumluluk teması ile çıkarılan Social Responsibility Journal vardır.

İlk 10 derginin dördü doğrudan muhasebe alanına odaklanmaktadır. Journal of Business Ethics (1.213) en çok yerel atıf alan dergidir. İkinci sırada Social Responsibility Journal (701) yer almaktadır. Veriler, KSS ile ilgili konuların hem Social Responsibility Journal gibi özel dergilerde hem de Cogent Business & Management gibi daha genel işletme ve yönetim dergilerinde ilgi gördüğünü göstermektedir. Bu durum, KSS'nin tek başına bir konu olarak görülmediği ve giderek daha geniş yönetim ve işletme konularına dâhil edilme eğilimine işaret etmektedir.

Muhasebe odaklı dergilerin yanı sıra, sürdürülebilirlik ve çevre odaklı dergiler de yayınlarda dikkat çekmektedir. Özellikle işletmelerin sürdürülebilirlik çabalarının nasıl raporlandığına ilişkin araştırmalar ve bu raporların KSS çerçevesinde değerlendirilmesi bu durumun bir göstergesidir. Yine etik, sorumlu üretim temalı dergilerin varlığı alandaki odak çeşitliliğini göstermektedir.

Tablo 3. Alanda Etkili Olan Yayınlar

Kaynak	Makale Adı	Dergi	Yerel Atf	Küresel Atf
(Huang ve Watson, 2015)	Corporate social responsibility research in accounting	Journal of Accounting Literature	20	239
(Moser ve Martin, 2012)	A Broader Perspective on Corporate Social Responsibility Research in Accounting	The Accounting Review	16	264
(Orij, 2010)	Corporate social disclosures in the context of national cultures and stakeholder theory	Accounting, Auditing & Accountability Journal	8	179
(Anagnostopoulou vd., 2021)	Accounting conservatism and corporate social responsibility	The British Accounting Review	7	17
(Burke vd., 2020)	Is Corporate Social Responsibility Performance Related to Conditional Accounting Conservatism?	Accounting Horizons	7	19
(Cheng ve Kung, 2016)	The effects of mandatory corporate social responsibility policy on accounting conservatism	Review of Accounting and Finance	6	25
(Chakravarthy vd., 2014)	Reputation Repair After a Serious Restatement	The Accounting Review	5	148
(Gödker ve Mertins, 2018)	CSR Disclosure and Investor Behavior: A Proposed Framework and Research Agenda	Behavioral Research in Accounting	5	23
(Cho vd., 2020)	Financial reporting conservatism and voluntary CSR disclosure	Accounting Horizons	5	24

Tablo 3'te alan içerisinde aldıkları atf sayısına göre temel çalışmalar yer almaktadır. Alandaki etkin araştırmaların tamamı muhasebe temalı dergilerde yayınlanmıştır. Huang ve Watson'ın (2015) çalışması muhasebe literatüründe KSS araştırmalarının gelişimini ve mevcut durumunu inceleyerek alanın temel çalışmalarından biri olmuştur. 2005-2015 döneminde 13 muhasebe dergisinde yayınlanan KSS araştırmalarını dört temel alana odaklanarak analiz etmektedir: KSS'nin belirleyicileri, KSS ile finansal performans arasındaki ilişki, KSS'nin sonuçları ve KSS açıklamaları.

Moser ve Martin'in (2012) KSS araştırmalarının kapsamını araştırdıkları çalışmaları bir diğer temel makale olmuştur. Yazarlar geleneksel muhasebe yaklaşımına ek olarak toplum gibi paydaşları KSS kapsamında dikkate almayı önermektedir. Çalışmada paydaş ve paydaş olmayanların çıkarlarını dikkate alan bir KSS yaklaşımı çizilmekte ve KSS'nin daha geniş etkilerinin anlaşılmasını derinleştirmek için deneyler gibi yeni araştırma yöntemleri önerilmektedir.

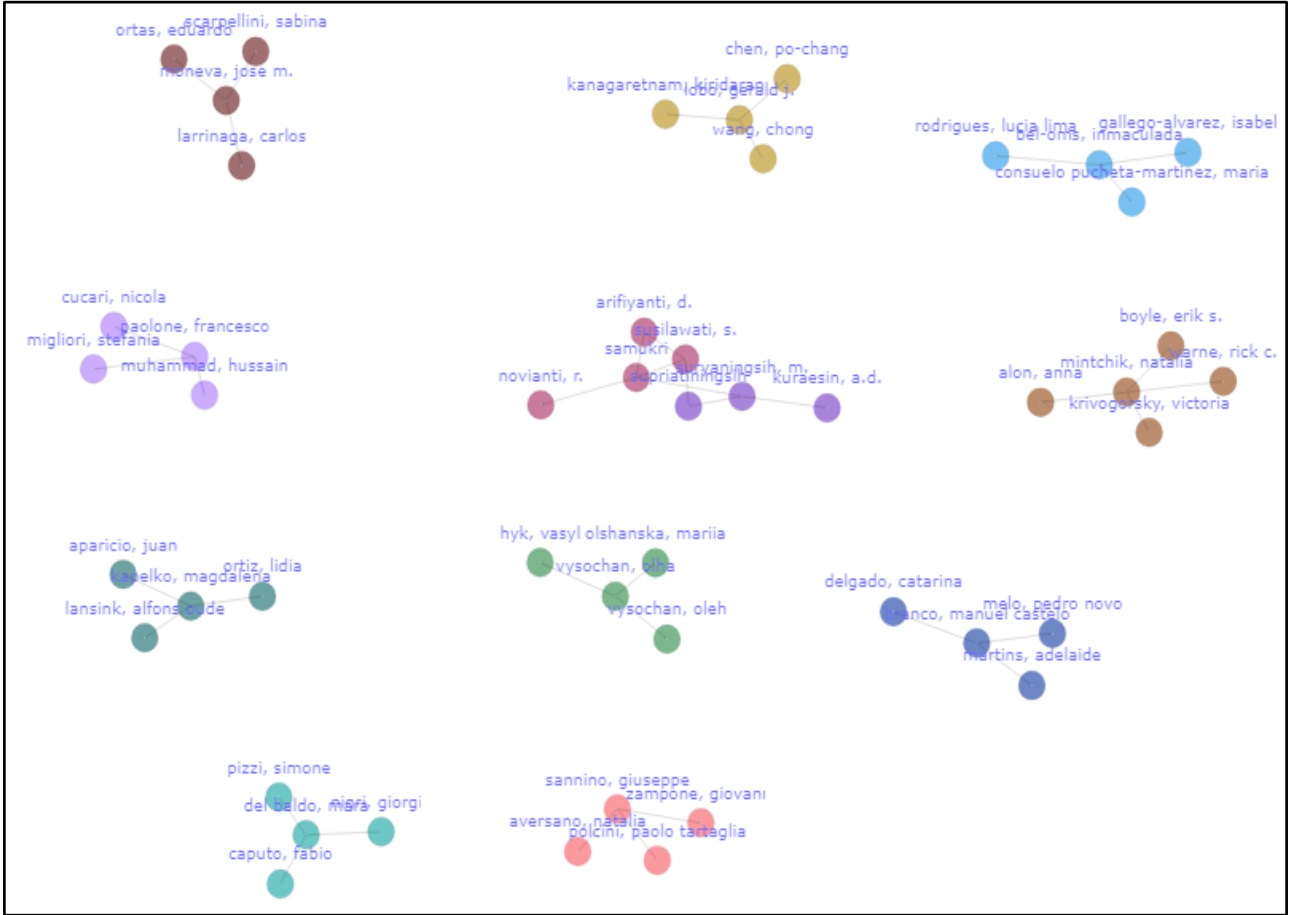
Orij (2010), ulusal kültür boyutlarının kurumsal sosyal raporlamaları nasıl etkilediğini araştırmıştır. Yazar paydaş odaklı kültürlerdeki işletmelerin (örneğin İskandinav ülkeleri) sosyal ve çevresel bilgileri açıklama olasılığının yüksek olduğunu, hissedar odaklı kültürlerdeki işletmelerin (örneğin ABD) sosyal açıklamalara daha az odaklanma eğiliminde olduğunu ifade etmektedir. Anagnostopoulou vd. (2021), Burke vd. (2020), Cheng ve Kung (2016) ve Cho vd. (2020) KSS ve muhasebe ihtiyatlılığı ilişkisi çerçevesinde çalışmışlardır. Çalışmalar KSS açıklama ve raporlama sürecinin muhasebe uygulamalarındaki ihtiyatlılığı hafifletmesine dikkat çekmektedir. İhtiyatlılık aşırı açıklamalardan kaçınarak yatırımcıları korurken KSS daha geniş sosyal meselelere odaklanmaktadır.

Tablo 4. Yayın Sayısına Göre Yazarlar

Yazar	Kurum	Makale Sayısı
Cristina Raluca Gh. Popescu	Bükreş Ekonomik Çalışmalar Üniversitesi/Romanya	4
Daniel Tschopp	Saint Leo Üniversitesi/ABD	4
Suyon Kim	Jeonbuk Ulusal Üniversitesi/Güney Kore	4

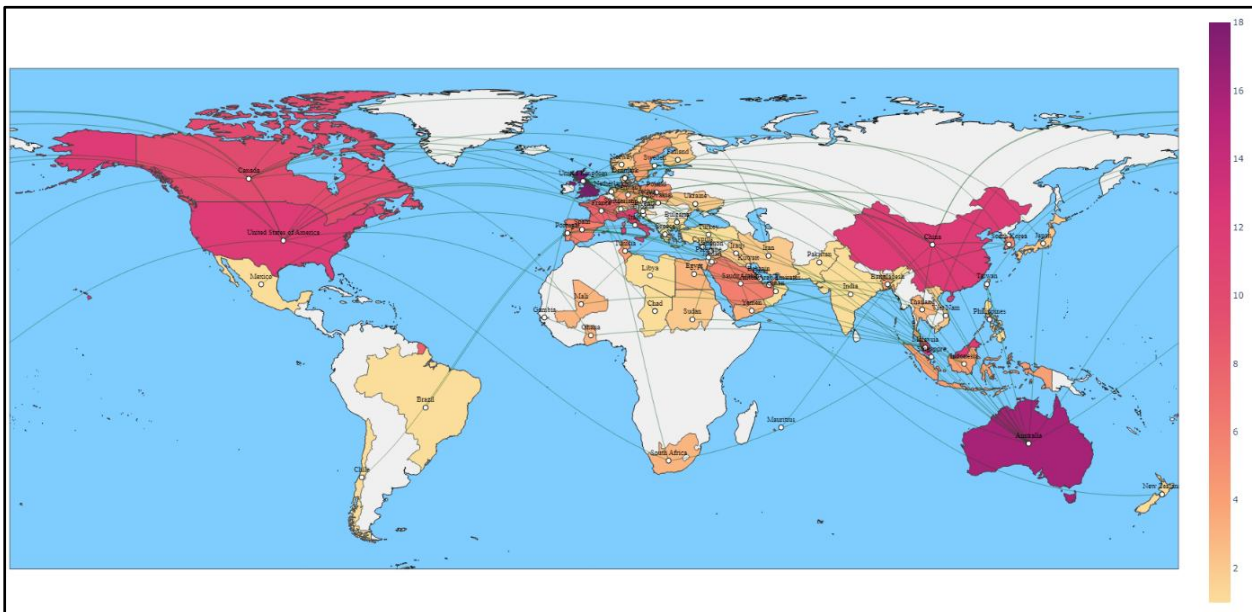
Alanda yazar başına makale ortalaması (1.04) dikkate alındığında yazarların büyük çoğunluğunun 1 veya 2 makalesinin olduğu görülmektedir. 4 yayına sahip yazarlar tabloda gösterilmiştir. Bu yazarların ardında yer alan 16 yazar 3 yayına sahiptir. Bu kapsamda alanın son yıllarda ilgi görmesi ve parçalı bir yapının varlığı yazarlarda da görülmektedir. 4 makaleye sahip Cristina Raluca Gh. Popescu'nun çalışmaları finansal olmayan KSS raporlaması (Popescu ve Banța, 2019), yeşil finans, KSS ve kurumsal performans (Popescu ve Popescu, 2019), KSS, kurumsal yönetim ve iş performansı (Popescu, 2019) konularını ele almıştır. İkinci yazar Daniel Tschopp KSS raporlaması (Tschopp ve Caldwell, 2014; Tschopp ve Huefner, 2015) KSS standartlarının uyumlaştırılması (Tschopp ve Nastanski, 2014) konularında çalışma yapmıştır. Üçüncü yazar Suyon Kim'in çalışmaları KSS ve muhasebe kalitesi (Choi vd., 2021), KSS ve muhasebede şeffaflık (Kim ve Jung, 2020), KSS raporlamaları ve yöneticilerin muhasebe deneyimleri (Guo vd., 2021) konularını ele almıştır.

Şekil 1. Yazar İşbirliği Ağı

Şekil 1’de yer alan yazar iş birliği ağı 2 ve daha fazla yayına sahip yazarlar dikkate alınarak oluşturulmuştur. Ağda 11 farklı iş birliği kümesi yer almaktadır. En çok yayına sahip yazarlar yayınlarını iş birliği içerisinde yapmaktadır. Simone Pizzi veya Nicola Cucari’nin dâhil olduğu kümeler gibi bazı kümeler, diğer gruplarla daha az bağlantıya sahip olup nispeten izole durumdadır. Juan Aparicio, Lucia Lima Rodrigues ve Giuseppe Sannino gibi yazarların kendi kümelerinde merkezi konumda oldukları görülmektedir. Bazı yazarlar az sayıda bağlantı ile veya hiç bağlantı olmadan gösterilmiştir (izole düğümler), bu da ya bireysel araştırmaya ya da daha düşük bir iş birliği derecesine işaret etmektedir. Yazar iş birliği ağı genel olarak değerlendirildiğinde alanın parçalı yapısını yansıttığı ifade edilebilir.

Şekil 2. Ülkeler Arası İşbirliği Ağı

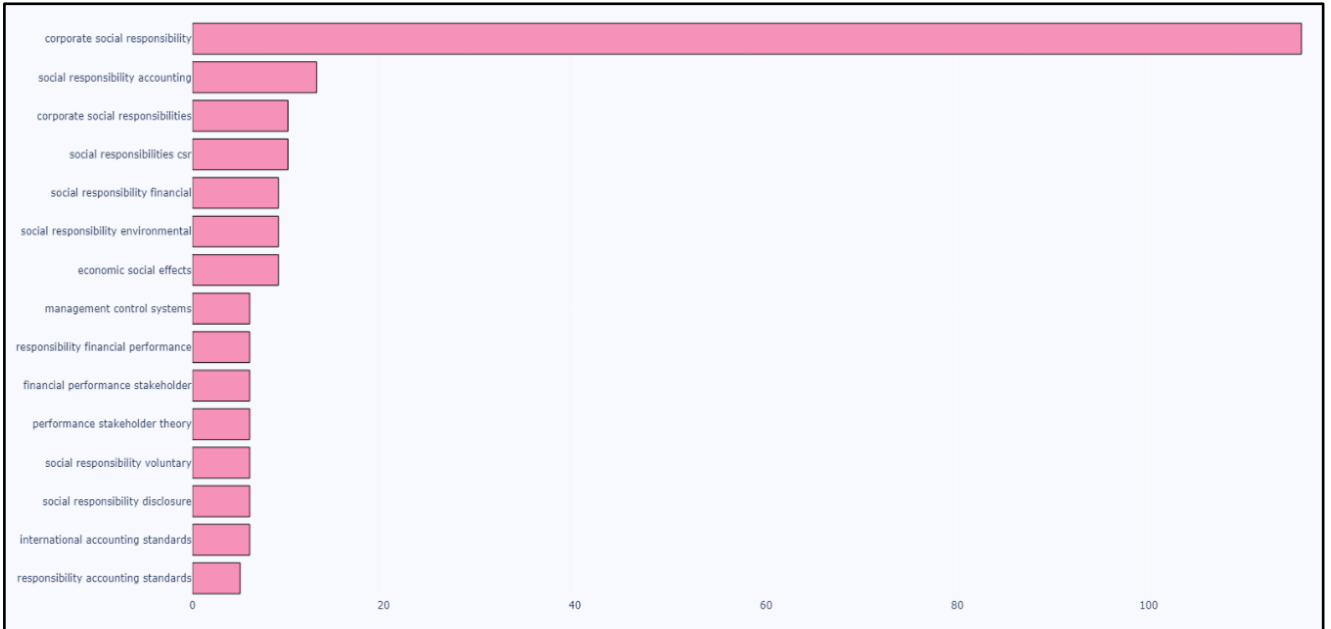

Şekilde ülkeler arası iş birliği düzeyi yer almaktadır. Alandaki lider konumdaki ülkeler ABD (114), Çin (82), Birleşik Krallık (71), İtalya (62) ve Avustralya'dır (47). İlk beş ülkeyi Endonezya (38), İspanya (36), Malezya (27) ve Romanya (24) takip etmektedir. Avustralya ve Birleşik Krallık'tan araştırmacılar dünyanın farklı ülkelerinden araştırmacılar ile çalışmaktadır.

ABD ve Çin'den araştırmacılar arasında yoğun bir iş birliği söz konusudur. Yine ABD ve İtalya'daki araştırmacıların birlikte çalışma oranları yüksektir. Birleşik Krallık araştırmacıları ise Mısır'dan araştırmacılar ile iş birliği yapmaktadır. Kanada'da (16) araştırma sayısı nispeten düşük olsa da araştırmacıların iş birliği düzeyi yüksektir. Ülkelerin atıf düzeylerinde ise ilk beş sırada ABD (2281), İtalya (1084), Birleşik Krallık (1034), Avustralya (914), İspanya (550) yer almaktadır.

Üretkenlik açısından ikinci sırada olan Çin'in atıf düzeyi nispeten düşüktür. Çin (417) Almanya'nın ardından (438) yedinci sırada yer almaktadır. Ülkelerin üretkenlik düzeyi ve iş birliği yapısı genel olarak değerlendirildiğinde ABD, Çin, Avustralya, İtalya ve Birleşik Krallık'ın birincil araştırma merkezleri olduğu görülmektedir. İtalya dışındaki Avrupa ülkeleri (örneğin Fransa, Almanya) ve Asya Ülkeleri (örneğin Güney Kore, Malezya, Endonezya) ikincil araştırma merkezleri olarak nitelendirilebilir. Yine Ukrayna, Mısır gibi ülkelerin orta düzeyde iş birliği söz konusudur.

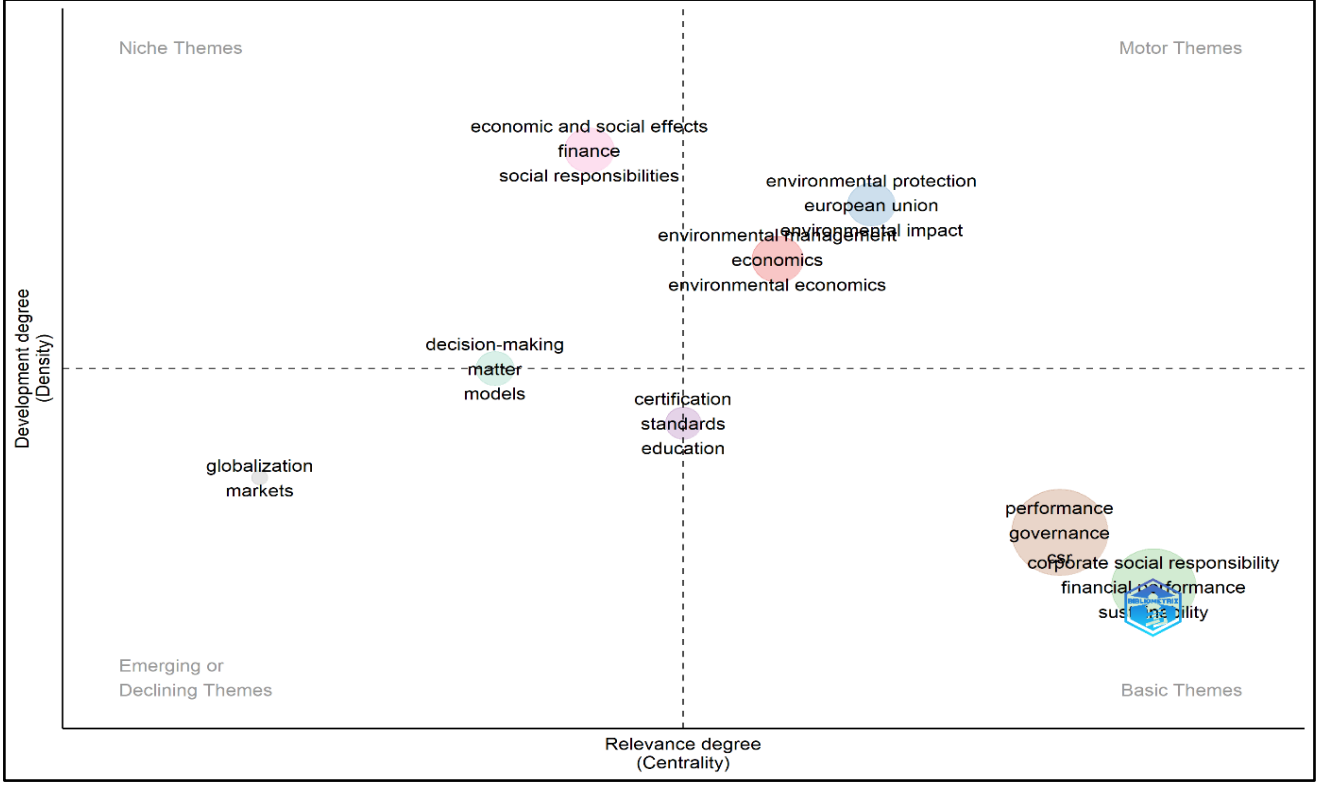
Grafik 2. N-Gram Analizi

Grafik 2'de gösterilen N-gram analizi, KSS, muhasebe alanında en sık karşılaşılan terimleri vurgulamaktadır. Ana kavramın ardından gelen “sosyal sorumluluk muhasebesi” ve “kurumsal sosyal sorumluluklar” KSS uygulamalarının muhasebe standartlarına ve süreçlerine nasıl dâhil edildiğine ilişkin konuları yansıtmaktadır. Finansal sosyal sorumluluk, çevresel sosyal sorumluluk, ekonomik sosyal etkiler, gönüllü sosyal sorumluluk ve sosyal sorumluluk açıklamaları muhasebe süreçlerinde KSS'nin sadece ekonomik göstergeleri değil, sürdürülebilirliğin raporlanmasını da içerdiğini belirtmektedir. Bu kapsamda KSS finansal süreçlerin ötesinde sosyal ve çevresel meseleleri de kapsamaktadır.

Nitekim sürdürülebilirliğin raporlanmasında odak noktalardan biri kurumların faaliyetlerinin çevreye olan etkilerinin ortaya konmasıdır (Kareiva vd., 2015). Yönetim kontrol sistemleri, finansal performans kavramları KSS'nin yönetim uygulamalarını nasıl etkilediğine ve paydaşlar üzerindeki etkisine odaklanıldığını vurgulamaktadır. Uluslararası Muhasebe Standartları ve Sorumluluk Muhasebesi Standartları terimleri, KSS ve muhasebe alanındaki uygulama ve düzenlemelerin standartlaştırılmasına atıf yapmaktadır. N-gram grafiği KSS'nin muhasebe uygulamalarına dâhil edilmesine ilişkin güçlü bir akademik eğilimin olduğunu göstermektedir. Bu eğilim özellikle finansal performans, çevresel ve sosyal etkiye odaklanmaktadır.

Şekil 3. Tematik Harita

Tematik haritaya göre merkezi ve yüksek yoğunluklu temalar KSS ve çevre alanındadır. Çevre koruma, çevre yönetimi, çevre ekonomisi, çevresel etki, Avrupa Birliği kavramları motor temalar bölgesinde yer almaktadır. Veri setindeki çalışmaların 485 çalışmanın 105'inin anahtar kelimeleri çevre ve çevre ile alakalı konulardadır. İşletmelerin KSS kapsamında çevresel sürdürülebilirliğe verdiği önem, çevresel etkilerin raporlanması, Avrupa Birliği standartlarına uyum, çevrenin ekonomik değerlemesi bu kapsamda çalışılan alanlardır. Sürdürülebilirlik raporlaması, çevre muhasebesi (Helfaya vd., 2019), finansal olmayan raporlama (Stolowy ve Paugam, 2018) çevresel yönetim muhasebesi (Nzama vd., 2022), Çevresel, Sosyal ve Yönetişim (ESG) raporlaması (Khamisu vd., 2024) bu kümede öne çıkan çalışma kavramlarıdır.

Ekonomik ve sosyal etkiler, finans ile sosyal sorumluluklar temaları yüksek yoğunluğa, ancak temel ve motor alanlara göre daha düşük merkeziyet gösteren temalardır. KSS, bir işletmenin ekonomik performansını etkileyebilmektedir. Sosyal olarak sorumlu uygulamalar gerçekleştiren işletmeler tanınırlığını artırarak yüksek düzeyde müşteri sadakati ve pazar payı kazanabilmektedir (Kramer ve Porter, 2006). KSS toplumsal refah, çalışan hakları ve çevresel sürdürülebilirlik gibi farklı sosyal çıktılar ile de bağlantılıdır. İşletmeler sosyal sorumluluklara odaklanarak toplumsal kalkınmaya, eşitsizliklere ve iklim değişikliği gibi küresel meselelerin ele alınmasına katkı sağlayabilmektedir (Kramer ve Porter, 2011).

Sosyal sorumluluklar kavramı, KSS çerçevesinde muhasebenin sorumluluğuna atıf yapmaktadır. KSS ile muhasebenin sosyal sorumluluğu toplum çıkarlarının işletme çıkarlarından üstün tutulması, gerçeğe uygun beyan, şeffaf ve hesap verebilir raporlama anlayışı ve işletme sürdürülebilirliği ortak amaçlarında buluşmaktadır (Daştan ve Bellikli, 2015). KSS, muhasebe çerçevesinde çevre boyutu ön plandadır ancak sürecin sosyal etkilerine odaklanan çalışmaların sayısı daha azdır. Toplumsal etki temelli araştırmaların merkezi literatürde daha az araştırıldığı, genel akademik tartışmalarda nispeten daha sınırlı kaldığı görülmektedir. Özellikle toplumsal boyuta odaklanan araştırmaların daha fazla ilgi çekmesi ve zamanla merkezi temalar haline gelmesi olasıdır.

Üçüncü bölgede yer alan temel temalar, alanda merkezi konumda, ancak düşük yoğunluktadır. Ana kavram KSS'nin ardından temel temaların ilki finansal performanstır. Veri setindeki 55 çalışma doğrudan KSS ve finansal performans ilişkisine odaklanmaktadır. Ekonomik etki niş temasında belirtildiği üzere işletmenin sosyal ve nihayetinde finansal kazanımı söz konusu olabilmektedir. Finansal kazanımın bir diğer aracı risklerin azaltılmasıdır. Sürdürülebilirlik çalışmaları ve etik iş uygulamaları gibi KSS faaliyetleri işletme verimliliğini arttırmakta, sosyal bilince sahip tüketicileri çekmekte, olumlu yatırımcı ilişkilerini teşvik edebilmektedir. Bu

süreç uzun vadede maliyetlerin azalması ile sonuçlanabilmektedir (Margolis ve Walsh, 2003; Orlitzky vd., 2003).

Performans açısından bir diğer konu KSS uygulamalarının finansal riskleri azaltmasıdır. KSS işletmelerin itibarını arttırmanın yanından cezalar, yeni çevre düzenlemeleri ve paydaş çatışmalarına ilişkin riskleri azaltarak somut finansal avantajlar sağlayabilir. KSS uygulamalarını sürdüren işletmeler dış şoklara veya iç krizlere karşı daha iyi konumlanabilmektedir (Kim vd., 2021). Ancak KSS ile finansal performans arasında negatif bir ilişki de söz konusu olabilmektedir. KSS uygulamalarının maliyetleri özellikle küçük firmalar için kısa vadeli faydalardan daha ağır olduğunda sorun olmaktadır (McWilliams ve Siegel, 2000:603-604).

Temel temalardan bir diğer sürdürülebilirliktir. Sürdürülebilirlik temalı araştırmalar merkezi konumunda, ancak nispeten düşük yoğunluktadır. KSS uygulamaları uzun vadede çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirliğe odaklanmaktadır. KSS odaklı işletmeler çevresel etkilerini azaltmak, sosyal refahı arttırmak için sürdürülebilir işletme uygulamalarına yönelmektedir (D'amato vd., 2009).

Muhasebe çerçevesinde sürdürülebilirlik ilgililere bir işletmenin çevresel ve sosyal riskleri nasıl yönettiğini şeffaf şekilde açıklayan raporlar gibi finansal olmayan açıklamalar olarak değerlendirilmektedir. Finansal olmayan açıklamalar daha geniş çerçevede toplum ve çevreye ilişkin kaygı güden sosyal ve çevresel muhasebe (SEA) olarak adlandırılmaktadır (Krasodomska vd., 2020:752). Sürdürülebilirlik muhasebesinin amacı kuruluşların toplum ve doğal çevre ile etkileşimlerine ilişkin hesapların ve açıklamaların hazırlanmasıdır (Peršić vd., 2017).

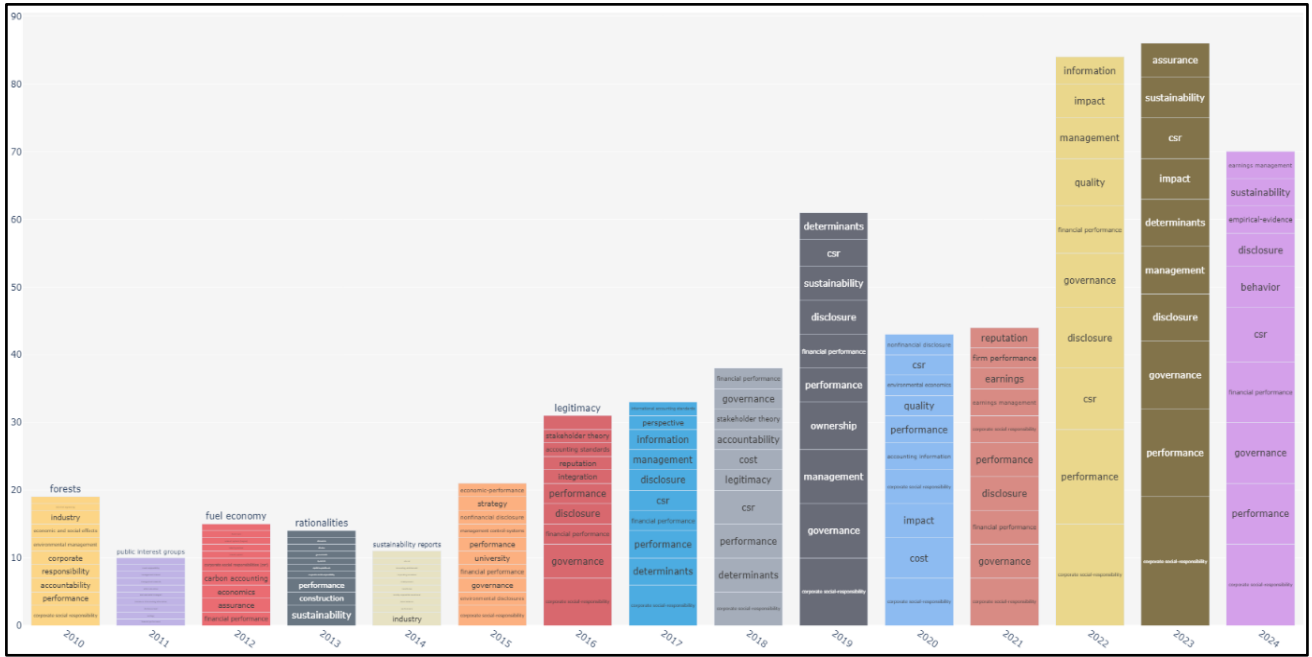
Finansal olmayan raporlama süreci alanda sürdürülebilirlik raporlaması olarak çalışılmaktadır. Veri setindeki 17 çalışma doğrudan sürdürülebilirlik raporlamasına (örneğin Bakarich vd., 2023; Schreck ve Raithel, 2018) odaklanmıştır. KSS'nin bir uzantısı olarak görülen sürdürülebilirlik raporlaması birçok işletme için finansal raporlamanın önemli bir parçası haline gelmiştir. Avrupa Birliği Finansal Olmayan Raporlama Direktifi (Directive 2014/95/EU) gibi düzenlemeler kimi durumda bu raporlamayı zorunlu kılmıştır.

Temel temalardaki son başlık yönetişimdir. Yönetişim temasının yoğunluğu sürdürülebilirliğe göre yüksektir ancak merkeziliği düşüktür. Çalışmalar iyi kurumsal yönetişim uygulamaları ile KSS performansı arasında pozitif bir ilişki bulmaktadır. Şeffaflık gibi iyi yönetişim uygulamalarına sahip işletmelerin sosyal ve çevresel meselelere öncelik verme ihtimali yüksek çıkmaktadır (Lu ve Wang, 2021; Mukhtaruddin vd., 2019; Stuebs ve Sun, 2015).

Yönetişim yapısı KSS'yi doğrudan etkilemektedir. Örneğin daha geniş kurullar ve kurulların bağımsız olması daha kapsamlı KSS uygulamaları ile ilişkilendirilmektedir. Yönetişim uygulamaları, hesap verebilirliği teşvik etmekte ve paydaş çıkarlarını destekleyerek sürdürülebilir iş uygulamalarına katkıda bulunmaktadır (Tibiletti vd., 2021; Zaman vd., 2022). Yönetişim başlığında dikkat çeken çalışma konusu toplumsal cinsiyet odaklı çalışmalardır (Muhammad vd., 2024; Tarda vd., 2024). Sonuç olarak yönetişim KSS'nin tamamlayıcısı ve uygulanması için temel bir faktör olmaktadır.

Tematik haritadaki gelişmekte olan veya düşüşteki tema küreselleşme temasıdır. Düşük merkezilik ve düşük yoğunluk gösteren bu temaya olan ilgi zaman içerisinde azalmıştır. Nitekim veri setinde küreselleşme temasında ele alınan son çalışma 2018 tarihlidir. Karar alma ve model kümesi orta derecede gelişmiştir. Ancak temel temalara göre daha az merkezidir. Karar verme işletmelerin KSS'yi stratejik kararlarına nasıl dâhil ettiğine ilişkin çalışmaları içerebilir. Ancak bu çalışmaların etkinliği düşük düzeydedir. Sertifikasyon/Standartlar/Eğitim temaları gelişmekte olan tema olarak sınıflandırılabilir. Bu küme merkeze yakın ancak gelişme ekseninde daha aşağıda yer almaktadır. Bu durum sertifikasyon, standartlar ve eğitimin KSS, muhasebede önemli (yüksek ilgili) ancak hala az gelişmiş temalar olduğunu göstermektedir. Sertifikasyon ve standartlar, KSS girişimlerinde ve denetim süreçlerinde hesap verebilirliğin sağlanmasının bir parçasıdır. KSS ve muhasebe standartlarına ilişkin araştırmalar var olsa da (Russell, 2014) temanın etkisi düşük düzeydedir. Eğitim konusunun gelişmekte olan temalara dâhil olması sertifikasyon ve standartları destekleyecek eğitim meselelerine odaklanma ihtiyacı olarak değerlendirilebilir. Merkeze yakınlık ile düşük düzey gelişme bu kümeye ilişkin araştırma boşluklarının olduğunu göstermektedir.

Şekil 4. Yıllara Göre Kavramsal Değişim

Şekil 4'te araştırma alanında kavramların yıllara göre değişim yer almaktadır. 2010 yılı öncesi makale sayısının azlığı nedeniyle dikkate alınmamıştır. Yıllık ortalama 10 makalenin yayınlandığı 2010-2012 dönemi temel kavramların erken aşaması olarak görülebilir. Buradaki temel kavramlar endüstri, hesap verebilirlik, performans, KSS, ekonomik ve sosyal etkilerdir. KSS ve performans tematik haritada temel temalar olarak yer almaktadır. Aynı haritada niş tema olarak nitelendirilen ekonomik ve sosyal etkiler bu dönemde öne çıkmıştır. Ancak merkezi tema haline gelmesi, yukarıda açıklandığı üzere söz konusu değildir. Bu ilk aşamada, özellikle ekonomik etkiler ve sektörlerdeki performans ölçütleri açısından KSS'nin temel yönlerine odaklanılmıştır. Bu noktada KSS, ekonomik performans ve kurumsal sorumlulukla yakından ilişkilendirilmiş ve işletmelerin toplumsal ve çevresel etkileri konusundaki hesap verebilirlikleri vurgulanmıştır.

Bir önceki dönem ile aynı ortalama makale sayısının olduğu 2013-2015 döneminde anahtar kavramlar sürdürülebilirlik raporlaması, yönetim, finansal performans, itibar, finansal olmayan açıklamalardır. Sürdürülebilirlik raporlaması, yönetim, performans ve finansal olmayan açıklamalar zaman içerisinde alanın yerleşik konuları haline gelecektir. Bu dönem, finansal performans ve yönetime yapılan vurgunun arttığı bir geçişe işaret etmektedir. Sürdürülebilirlik raporları gibi kavramlar, finansal olmayan ölçütlere ilişkin şeffaf ve yapılandırılmış raporlama ihtiyacına yönelik artan farkındalığı yansıtabilecek şekilde yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu dönemde araştırmalar performansı sadece ekonomik göstergeler ile değerlendirilmeme başlamıştır. Sürdürülebilirlik ve yönetim temaları da dikkate alınmaktadır.

2016-2018 döneminde anahtar kavramlar meşruiyet, paydaş teorisi, yönetim, açıklamalar, itibar ve entegrasyondur. Meşruiyet ve paydaş teorisi kavramları bu dönemde dikkat çekmiştir. KSS sadece bir iş yükümlülüğü değil, bir işletmenin paydaşlarının gözünde meşruiyet sağlamanın yolu olarak görülmeye başlamıştır. İşletmelerin sadece hissedarlara karşı değil, müşteriler, çalışanlar, topluluklar ve çevre de dahil olmak üzere daha geniş bir paydaş grubuna karşı giderek daha fazla sorumlu tutulduğu paydaş teorisi (Parmar vd., 2010) alanda yol gösterici bir çerçeve olmuştur. Yine itibar yönetimi KSS stratejilerinin bir parçası haline gelmiştir. İşletmeler kamusal imajlarının ve güvenilirliklerinin KSS girişimlerine bağlı olduğunu kabul etmeye başlamıştır (Eriqat vd., 2024).

2019 sonrasında tematik haritalarda temel (KSS, performans, yönetim, sürdürülebilirlik, sürdürülebilirlik raporlaması, finansal olmayan raporlama) ve motor olarak belirlenen temalar (çevre yönetimi, çevre koruma, çevre ekonomisi) yerleşik hale gelmiştir. 2019'da dikkat çeken bir diğer konu KSS uygulamalarının belirleyicilerini anlamaya çalışan araştırmalardır. 2023 yılında güvence kelimesi işletmelerin sadece KSS uygulamakla kalmayıp, çabalarını meşrulaştırmak için üçüncü taraf doğrulama ve güvencesi arayışlarına atf yapmaktadır. Yine etki kavramı KSS uygulamalarının toplum ve çevre üzerindeki etkilerinin incelenmesine geri dönüş olarak ifade edilebilir. Genel olarak muhasebe çerçevesinde KSS alanında son dönemde sürdürülebilirlik ve yönetim başta olmak üzere temel temaların alandaki tartışmalarının merkezinde olduğu görülmektedir.

5. SONUÇ

Bu çalışma, muhasebe bağlamında Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS) üzerine yapılan akademik araştırmaların bibliyometrik bir analizini sunarak alandaki temel eğilimleri, temaları ve entelektüel yapıyı ortaya koymuştur. Web of Science ve Scopus veri tabanlarından elde edilen geniş veri seti ile yürütülen analiz, son yirmi yılda KSS ve muhasebe alanlarına yönelik artan akademik ilginin belirgin olduğunu göstermektedir. Özellikle 2019 yılından sonra yayın sayısında kayda değer bir artış görülmüştür. Bu durum KSS'nin muhasebe süreçleri ile entegrasyonunun daha fazla araştırıldığını göstermektedir.

Çalışmanın literatüre sunduğu en önemli katkılardan biri, muhasebe ve KSS arasındaki entelektüel yapının detaylı bir haritasını çıkararak, bu alanlardaki araştırma durumunu daha kapsamlı bir şekilde anlaşılır hale getirmesidir. Önceki çalışmalarda genellikle KSS'nin genel kavramları üzerinde durulurken, bu çalışma muhasebe bağlamında daha spesifik bir perspektif sunarak KSS'nin finansal raporlama, sürdürülebilirlik ve yönetim ile ilişkisini detaylandırmıştır. Özellikle Bibliometrix ve PyBibx gibi bibliyometrik analiz araçlarının kullanımı, iki farklı veri tabanından alınan verilerin kullanılması alandaki temaların daha derinlemesine incelenmesine olanak tanımıştır. Bu da KSS ile muhasebe uygulamaları arasındaki dinamiklerin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamıştır.

Çalışma, literatürde daha önce yapılmış benzer çalışmalarla kıyaslandığında, KSS ile muhasebe arasındaki etkileşimin entelektüel temellerini belirleme konusunda daha kapsamlı bir yaklaşım sunmaktadır. Örneğin, Huang ve Watson (2015) tarafından yapılan çalışmalarda KSS'nin belirleyicileri ve sonuçları genel anlamda ele alınırken, bu çalışmada muhasebe süreçlerinde KSS'nin yer aldığı spesifik bağlamlar detaylandırılmıştır.

Bulgular Lal vd. (2022) tarafından Scopus veri tabanından alınan veriler ile yapılan analiz bulgularını desteklemektedir. Ancak iki farklı veri tabanı, sınıflandırma ölçeği farklı olduğu öne çıkan dergiler, yazarlar araştırmacıların bulgularından farklılaşmaktadır. Moser ve Martin'in (2012) çalışması gibi KSS'nin muhasebe ile ilişkisini inceleyen önceki araştırmalar, bu çalışmanın bulguları ile desteklenmiştir. Ancak bu çalışma daha geniş bir veri seti kullanarak literatüre kapsamlı bir katkı sunmaktadır. Çalışmanın bulguları, muhasebe ve KSS alanında hala keşfedilmesi gereken birçok araştırma boşluğunu işaret etmektedir. Gelecekteki araştırmalar için öneriler şu şekildedir;

- *KSS'nin Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler Üzerindeki Etkileri:* Bulgular, KSS'nin genellikle büyük işletmeler tarafından uygulandığını gösterse de, KSS'nin küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ'ler) üzerindeki etkisi henüz yeterince araştırılmamıştır. Bu kapsamda, KOBİ'lerin KSS uygulamalarından elde ettikleri maliyet-fayda analizi üzerine daha fazla çalışmaya ihtiyaç vardır.
- *Bölgesel ve Kültürel Farklılıklar:* KSS uygulamalarının farklı ülkelerde ve kültürel bağlamlarda nasıl farklılık gösterdiği üzerine derinlemesine araştırmalar yapılmalıdır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde KSS'nin muhasebe süreçlerine entegrasyonuna dair daha fazla veri toplanması gerekmektedir.
- *Kurumsal Yönetişim ve KSS İlişkisi:* Kurumsal yönetim yapılarına sahip şirketlerin KSS uygulamalarını nasıl daha etkin hale getirebileceğine dair araştırmalar genişletilmelidir. Örneğin, yönetim kurulu yapısının, bağımsız üyelerin varlığının veya kurumsal yönetim politikalarının KSS raporlama süreçlerini nasıl etkilediği üzerine daha fazla çalışma yapılabilir.
- *Sertifikasyon ve Standartlar:* KSS ile ilgili uluslararası sertifikasyon ve standartların etkinliği üzerine daha detaylı analizler yapılmalıdır. Gelecekteki araştırmalar, bu sertifikaların işletmelerin KSS uygulamalarını nasıl yönlendirdiğini ve raporlama süreçlerine nasıl katkı sağladığını incelemelidir. Ayrıca bu standartların küresel uyumluluğunun artırılmasına yönelik stratejiler üzerine çalışılmalıdır.

Bu çalışmanın bazı kısıtları bulunmaktadır. Öncelikle, analizler yalnızca Web of Science ve Scopus veri tabanlarındaki makalelerle sınırlıdır. Tarama 2024 yılının tamamını kapsamamaktadır. Bu da çalışmanın bir diğer sınırlılığıdır. Gelecekteki çalışmalar, makaleler dışındaki kaynakların dâhil edilmesi ve daha gelişmiş veri temizleme yöntemlerinin kullanılması ile bu kısıtları aşabilir. Gelecekteki araştırmaların, özellikle KOBİ'ler, kültürel bağlamlar, yapay zekâ destekli veri analizleri ve sertifikasyon standartları üzerine odaklanması önerilmektedir. Nihai olarak bu çalışma, muhasebe bağlamında KSS'nin entelektüel yapısını ortaya koyarak alandaki temel eğilimleri ve araştırma boşluklarını belirlemiştir.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “*en az iki dış hakem*” ve “*çift taraflı körleme*” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Makalede kullanılan ölçek için yazar(lar) tarafından ölçeğin orjinal sahibinden izin alındığı beyan edilmiştir. Yazar(lar), dergiye imzalı “*Telif Devir Formu*” belgesi göndermişlerdir. / Mevcut çalışma için mevzuat gereği etik izni alınmaya ihtiyaç yoktur. Bu konuda yazarlar tarafından dergiye “*Etik İznine Gerek Olmadığına Dair Beyan Formu*” gönderilmiştir. Yazar, çalışmanın tüm bölümlerine ve aşamalarına tek başına katkıda bulunmuştur. / **This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. For the scale used in the article, it is declared by the authors that permission was obtained from the original owner of the scale. The author(s) sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. There is no need to obtain ethical permission for the current study as per the legislation. The "Declaration Form Regarding No Ethics Permission Required" was sent to the journal by the authors on this subject. The author contributed to all sections and stages of the study alone.**

KAYNAKLAR

- AGUILERA, Ruth, DESENDER, Kurt ve LÓPEZ-PUERTAS LAMY, Monica (2021), “*Bridging Accounting and Corporate Governance: New Avenues of Research*”, **The International Journal of Accounting**, S.56(1), ss.1-21.
- AGUINIS, Herman ve GLAVAS, Ante (2012), “*What We Know and Don't Know About Corporate Social Responsibility: A Review and Research Agenda*”, **Journal of Management**, S.38(4), ss.932-968.
- ANAGNOSTOPOULOU, Seraina C., TSEKREKOS, Andrianos E. ve VOULGARIS, Georgios (2021), “*Accounting Conservatism and Corporate Social Responsibility*”, **The British Accounting Review**, S.53(4), ss.100942(1-59).
- ARIA, Massimo ve CUCCURULLO, Corrado (2017), “*Bibliometrix: An R-tool for Comprehensive Science Mapping Analysis*”, **Journal of Informetrics**, S.11(4), ss.959-975.
- BAKARICH, Kathleen M., HOFFMANN, Marissa, MARCY, Amanda ve O'BRIEN, Patrick (2023), “*Accountants' Views on Sustainability Reporting: A Generational Divide*”, **Current Issues in Auditing**, S.17(1), ss.22-35.
- BALL, Rafael (2017), **An Introduction to Bibliometrics: New Development and Trends**, Chandos Publishing, Newland Park – Hull (UK).
- BOSI, Mathew Kevin, LAJUNI, Nelson, WELLFREN, Avnner Chardles ve LIM, Thien Sang (2022), “*Sustainability Reporting through Environmental, Social, and Governance: A Bibliometric Review*”, **Sustainability**, S.14(19), S.12071(1-22).
- BURKE, Qing, CHEN, Po-Chang ve LOBO, Gerald J. (2020), “*Is Corporate Social Responsibility Performance Related to Conditional Accounting Conservatism?*”, **Accounting Horizons**, S.34(2), ss.19-40.
- CHAKRAVARTHY, Jivas, DEHAAN, Ed ve RAJGOPAL, Shivaram (2014), “*Reputation Repair After A Serious Restatement*”, **The accounting review**, S.89(4), ss.1329-1363.
- CHENG, Chia-Ling ve KUNG, Fan-Hua (2016), “*The Effects of Mandatory Corporate Social Responsibility Policy on Accounting Conservatism*”, **Review of Accounting and Finance**, S.15(1), ss.2-20.
- CHO, Charles (2020), “*CSR Accounting 'New Wave' researchers: 'Step up to the Plate'... or 'Stay Out of the Game'*”, **Journal of Accounting and Management Information Systems**, S.19(4), ss.626-650.
- CHO, Seong-Yeon, KANG, Pyung Kyung, LEE, Cheol ve PARK, Cheong (2020), “*Financial Reporting Conservatism and Voluntary CSR Disclosure*”, **Accounting Horizons**, S.34(2), ss.63-82.

- CHOI, Jun Hyeok, KIM, Saerona, YANG, Dong-Hoon ve CHO, Kwanghee (2021), “*Can Corporate Social Responsibility Decrease the Negative Influence of Financial Distress on Accounting Quality?*”, **Sustainability**, S.13(19), ss.11124(1-19).
- CHRISTENSEN, Hans B., HAIL, Luzi ve LEUZ, Christian (2021), “*Mandatory CSR and Sustainability Reporting: Economic Analysis and Literature Review*”, **Review of Accounting Studies**, S.26(3), ss.1176-1248.
- D’AMATO, Alessia, HENDERSON, Sybil ve FLORENCE, Sue (2009), **Corporate Social Responsibility and Sustainable Business A Guide to Leadership Tasks and Functions**, Center for Creative Leadership Press, Greensboro.
- DAHLSTRUD, Alexander (2008), “*How Corporate Social Responsibility is Defined: An Analysis of 37 Definitions*”, **Corporate Social Responsibility and Environmental Management**, S.15(1), ss.1-13.
- DAŞTAN, Abdülkerim ve BELLİKLİ, Uğur (2015), “*Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Muhasebe Etkileşimi: Türkiye’de Kurumsal Yönetim Endeksine Dâhil İşletmelerde Bir Araştırma*”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, S.10(1), ss.177-208.
- DONTHU, Naveen, KUMAR, Satish, MUKHERJEE, Debmalya, PANDEY, Nitesh ve LIM, Weng Marc (2021), “*How to Conduct a Bibliometric Analysis: An Overview and Guidelines*”, **Journal of Business Research**, S.133, ss.285-296.
- ELLEGAARD, Ole ve WALLIN, Johan A. (2015), “*The Bibliometric Analysis of Scholarly Production: How Great is the Impact?*”, **Scientometrics**, S.105, ss.1809-1831.
- ERIQAT, Ibrahim, TAHIR, Muhammad ve ZULKAFI, Abdul Hadı (2024), “*The Impact of Corporate Social Responsibility Disclosure on Corporate Reputation: The Moderating Role of National Culture in Financial Industries of MENA Region*”, **Cogent Business & Management**, S.11(1), ss.2391120(1-23).
- FATIMA, Tahniyath ve ELBANNA, Said (2023), “*Corporate Social Responsibility (CSR) Implementation: A Review and a Research Agenda Towards an Integrative Framework*”, **Journal of Business Ethics**, S.183(1), ss.105-121.
- FREDERICK, William Crittenden, DAVIS, Keith ve POST, James (1992), **Business and Society: Corporate Strategy, Public Policy, Ethics**, McGraw-Hill Publisher, New York (US).
- GODKER, Katrin ve MERTINS, Lasse (2018), “*CSR Disclosure and Investor Behavior: A Proposed Framework and Research Agenda*”, **Behavioral Research in Accounting**, S.30(2), ss.37-53.
- GUNAWAN, Juniati (2019), “*The Development of Corporate Social Responsibility Iin Accounting Research: Evidence from Indonesia*”, **Social Responsibility Journal**, S.15(5), ss.671-688.
- GUO, Jun, KIM, Sungsoo, YU, Yang ve KIM, Jung Yeun (2021), “*Does CFO Accounting Expertise Matter to Corporate Social Responsibility Disclosure in 10-Ks?*”, **Journal of Applied Accounting Research**, S.22(5), ss.800-822.
- HELAFAYA, Akrum, WHITTINGTON, Mark ve ALAWATTAGE, Chandana (2019), “*Exploring the Quality of Corporate Environmental Reporting: Surveying Preparers’ and Users’ Perceptions*”, **Accounting, Auditing ve Accountability Journal**, S.32(1), ss.163-193.
- HUANG, Xiaobei Beryl ve WATSON, Luke (2015), “*Corporate Social Responsibility Research in Accounting*”, **Journal of Accounting Literature**, S.34(1), ss.1-16.
- KAREIVA, Peter, McNALLY, Brynn, McCORMICK, Steve, MILLER, Tom ve RUCKELSHAUS, Mary (2015), “*Improving Global Environmental Management with Standard Corporate Reporting*”, **Proceedings of the National Academy of Sciences**, S.112(24), ss.7375-7382.
- KHAMISU, Muhammad Sani, PALURI, Ratna Achuta ve SONWANEY, Vandana (2024), “*Environmental Social and Governance (ESG) Disclosure Motives for Environmentally Sensitive Industry: An Emerging Economy Perspective*”, **Cogent Business & Management**, S.11(1), ss.2322027(1-24).
- KIM, Sol, LEE, Geul ve KANG, Hyoung-Goo (2021), “*Risk Management and Corporate Social Responsibility*”, **Strategic Management Journal**, S.42(1), ss.202-230.

- KIM, Suhoan ve JUNG, Dongjin (2020), “*CSR and Accounting Transparency: Comparison with Korean Chaebol*”, **Review of Integrative Business and Economics Research**, S.9(2), ss.1-23.
- KRAMER, Mark R. ve PORTER, Michael E. (2006), “*Strategy and Society: The Link Between Competitive Advantage and Corporate Social Responsibility*”, **Harvard Business Review**, S.84(12), ss.78-92.
- KRAMER, Mark R. ve PORTER, Michael E. (2011), “*Creating Shared Value How to Reinvent Capitalism-and Unleash a Wave of Innovation and Growth*”, **Harvard Business Review**, S.(January-February-2011), ss.1-17.
- KRASODOMSKA, Joanna, MICHALAK, Jan ve ŚWIETLA, Katarzyna (2020), “*Directive 2014/95/EU: Accountants’ Understanding and Attitude Towards Mandatory Non-Financial Disclosures in Corporate Reporting*”, **Meditari Accountancy Research**, S.28(5), ss.751-779.
- KRAUS, Sascha, BOUNCKEN, Ricarda B. ve YELA ARÁNEGA, Alba (2024), “*The Burgeoning Role of Literature Review Articles in Management Research: An Introduction and Outlook*”, **Review of Managerial Science**, S.18(2), ss.299-314.
- KUMAR, Sunil, SHARMA, Ashish, MISHRA, Poornima ve KAUSHIK, Nikhil (2023), “*Corporate Social Responsibility Disclosures and Earnings Management: A Bibliometric Analysis*”, **International Journal of Disclosure and Governance**, S.20(1), ss.27-51.
- LAL, Madan, KUMAR, Rishi Bhushan, KUMAR, Amit, SAUD, Hari Singh ve RAI, Varun Kumar (2022), “*Corporate Social Responsibility, Accounting, and Auditing: A Retrospective Review*”, **International Journal of Accounting, Business and Finance**, S.1(2), ss.48-74.
- LICANDRO, Oscar, VÁZQUEZ-BURGUETE, Jose L., ORTIGUEIRA, Luis ve CORREA, Patricia (2023), “*Definition of Corporate Social Responsibility as a Management Philosophy Oriented Towards the Management of Externalities: Proposal and Argumentation*”, **Sustainability**, S.15(13), S.10722(1-18).
- LINNENLUECKE, Martina K., MARRONE, Mauricio ve SINGH, Abhay K. (2020), “*Conducting Systematic Literature Reviews and Bibliometric Analyses*”, **Australian Journal of Management**, S.45(2), ss.175-194.
- LU, Jing ve WANG, Jun (2021), “*Corporate Governance, Law, Culture, Environmental Performance and CSR Disclosure: A Global Perspective*”, **Journal of International Financial Markets, Institutions and Money**, S.70, S.(101264).
- MARGOLIS, Joshua D. ve WALSH, James P. (2003), “*Misery Loves Companies: Rethinking Social Initiatives By Business*”, **Administrative Science Quarterly**, S.48(2), ss.268-305.
- McWILLIAMS, Abigail ve SIEGEL, Donald (2000), “*Corporate Social Responsibility and Financial Performance: Correlation or Misspecification?*”, **Strategic Management Journal**, S.21(5), ss.603-609.
- MOSER, Donald V. ve MARTIN, Patrick R. (2012), “*A Broader Perspective on Corporate Social Responsibility Research in Accounting*”, **The Accounting Review**, S.87(3), ss.797-806.
- MUHAMMAD, Hussain, PAOLONE, Francesco ve MIGLIORI, Stefania (2024), “*Board Gender Diversity and Accounting Conservatism: The Role of Corporate Social Responsibility*”, **Sustainability Accounting, Management and Policy Journal**, S.(ahead-of-print), <https://doi.org/10.1108/SAMPJ-11-2023-0835> (Erişim Tarihi: 03.08.2024).
- MUKHTARUDDIN, Mukhtaruddin, UBaidillah, Ubaidillah, DEWI, Kencan, HAKIKI, Arista ve NOPRIYANTO, Nopriyanto (2019), “*Good Corporate Governance, Corporate Social Responsibility, Firm Value, and Financial Performance as Moderating Variable*”, **Indonesian Journal of Sustainability Accounting and Management**, S.3(1), ss.55-64.
- NZAMA, Smangele, OLAREWAJU, Odunayo Magret, ARISE, Omolola ve GANIYU, Idris (2022), “*Environmental Management Accounting (EMA) Practices and Plastic Pollution Control in Selected Food and Beverage Firms*”, **Cogent Business & Management**, S.9(1), ss.(2085368).
- ORIJ, René (2010), “*Corporate Social Disclosures in the Context of National Cultures and Stakeholder Theory*”, **Accounting, Auditing and Accountability Journal**, S.23(7), ss.868-889.

- ORLITZKY, Marc, SCHMIDT, Frank L. ve RYNES, Sara L. (2003), “*Corporate Social and Financial Performance: A Meta-Analysis*”, **Organization Studies**, S.24(3), ss.403-441.
- ÖZTÜRK, Oğuzhan, KOCAMAN, Rıdvan ve KANBACH, Dominik K. (2024), “*How to Design Bibliometric Research: An Overview and a Framework Proposal*”, **Review of Managerial Science**, S.18, ss.3333-3361.
- PAGE, Matthew J., McKENZIE, Joanne E., BOSSUYT, Patrick M., BOUTRON, Isabelle, HOFFMANN, Tammy C., MULROW, Cynthia D., SHAMSEER, Larissa, TETZLAFF, Jennifer, AKL, Elie A., BRENNAN, Sue, ROGER, Chou, GLANWILLE, Julie, GRIMSHAW, Jeremy M., HROBJARTSSON, Asbjorn, LALU, M. Manoj, LI, Tianjing, LODER, Elizabeth W., MAYO-WILSON, Evan, McDONALD, Steve, MSGUINNESS, A. Luke, STEWART, Lesley A., THOMAS, James, TRICCO, C. Andrea, WELCH, A. Vivian, WHITING, Penny ve MOHER, David (2021), “*The PRISMA 2020 Statement: An Updated Guideline for Reporting Systematic Reviews*”, **BMJ**, S.29(372), ss.(33782057).
- PARMAR, Bidhan L., FREEMAN, R. Edward, HARRISON, Jeffrey, WICKS, Andrew C., PURNELL, Lauren ve DE COLLE, Simone (2010), “*Stakeholder Theory: The State of the Art*”, **Academy of Management Annals**, S.4(1), ss.403-445.
- PEREIRA, Valdecy (2022), “*Project: PyBibX, File: Pbibx.py*”, **GitHub Repository**, <https://github.com/Valdecy/pyBibX> (Erişim Tarihi: 15.09.2024).
- PEREIRA, Valdecy, BASILIO, Marcio Pereira ve SANTOS, Carlos Henrique Tarjano (2023), “*PyBibX--A Python Library for Bibliometric and Scientometric Analysis Powered with Artificial Intelligence Tools*”, **arXiv Pre-print**, arXiv:2304.14516, (Erişim Tarihi: 15.09.2024).
- PERŠIĆ, Milena, JANKOVIĆ, Sandra ve KRIVAČIĆ, Dubravka (2017), “*Sustainability Accounting: Upgrading Corporate Social Responsibility*”, **The Dynamics of Corporate Social Responsibility: A Critical Approach to Theory and Practice** (Ed. Maria Aluchna, Samuel O. Idowu), Springer International Publishing, New York (US), ss.285-303.
- POPESCU, Cristina Raluca (2019), “*Corporate Social Responsibility, Corporate Governance and Business Performance: Limits and Challenges Imposed by the Implementation of Directive 2013/34/EU in Romania*”, **Sustainability**, S.11(19), ss.(5146).
- POPESCU, Cristina Raluca ve BANȚA, Viorel Costin (2019), “*Performance Evaluation of the Implementation of the 2013/34/EU Directive in Romania on the Basis of Corporate Social Responsibility Reports*”, **Sustainability**, S.11(9), ss.(2531).
- POPESCU, Cristina Raluca ve POPESCU, Gheorghe N. (2019), “*An Exploratory Study Based on a Questionnaire Concerning Green and Sustainable Finance, Corporate Social Responsibility, and Performance: Evidence From the Romanian Business Environment*”, **Journal of Risk and Financial Management**, S.12(4), ss.(162).
- RAHAYU, Kanthi Riska ve PRIRISTIA, Fahayu (2024), “*Exploration of Social Accounting Disclosures: A Bibliometric Analysis Perspective*”, **Journal Akuntansi**, S.14(1), ss.77-88.
- RAHMAN, Shafiqur (2011), “*Evaluation of Definitions: Ten Dimensions of Corporate Social Responsibility*”, **World Review of Business Research**, S.1(1), ss.166-176.
- RUSSELL, David (2014), “*Corporate Sustainability: Accounting Standards vs Tax by Design*”, **Social Responsibility Journal**, S.10(3), ss.386-398.
- SCHRECK, Philipp ve RAITHEL, Sascha (2018), “*Corporate Social Performance, Firm Size, and Organizational Visibility: Distinct and Joint Effects on Voluntary Sustainability Reporting*”, **Business and Society**, S.57(4), ss.742-778.
- STOLOWY, Hervé ve PAUGAM, Luc (2018), “*The Expansion of Non-Financial Reporting: An Exploratory Study*”, **Accounting and Business Research**, S.48(5), ss.525-548.
- STUEBS, Marty ve SUN, Li (2015), “*Corporate Governance and Social Responsibility*”, **International Journal of Law and Management**, S.57(1), ss.38-52.

- TARDA, Omar, HARON, Hasnah, RAMLI, Nathasa ve SALLEH, Supiah (2024), “*Board Gender Diversity Toward Corporate Social Responsibility Disclosure in Palestinian Companies: Financial Performance as Mediation*”, **Cogent Economics & Finance**, S.12(1), ss.(2379577).
- TIBILETTI, Veronica, MARCHINI, Pier Luigi, FURLOTTI, Katia ve MEDIOLI, Alice (2021), “*Does Corporate Governance Matter in Corporate Social Responsibility Disclosure? Evidence From Italy in the Era of Sustainability*”, **Corporate Social Responsibility and Environmental Management**, S.28(2), ss.896-907.
- TILT, Carol A. (2010), **Corporate Responsibility, Accounting and Accountants**, Springer Publisher, New York (US).
- TSCHOPP, Daniel ve CALDWELL, Barbara (2014), “*The Viability of Corporate Social Responsibility Reporting Provisions in Trade Agreements*”, **International Journal of Trade and Global Markets**, S.7(2), ss.116-128.
- TSCHOPP, Daniel ve HUEFNER, Ronald J. (2015), “*Comparing the Evolution of CSR Reporting to That of Financial Reporting*”, **Journal of Business Ethics**, S.127, ss.565-577.
- TSCHOPP, Danie ve NASTANSKI, Michael (2014), “*The Harmonization and Convergence of Corporate Social Responsibility Reporting Standards*”, **Journal of Business Ethics**, S.125, ss.147-162.
- ZAMAN, Rashid, JAIN, Tanusree, SAMARA, Georges ve JAMALI, Dima (2022), “*Corporate Governance Meets Corporate Social Responsibility: Mapping the Interface*”, **Business and Society**, S.61(3), ss.690-752.
- ZUPIC, Ivan ve ČATER, Tomaž (2015), “*Bibliometric Methods in Management and Organization*”, **Organizational Research Methods**, S.18(3), ss.429-472.

Cumhuriyet Döneminde Sanat ve İdeoloji: 1923-1950 Yılları Arasında TBMM Tutanaklarına Dayalı Bir İnceleme¹

Art and Ideology in the Republican Era: An Examination Based on the Records of The Grand National Assembly of Turkey Between 1923 - 1950

Duru Çiğdem ŞİMŞEK

Dr. Arş. Gör., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İİBF,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,
ciğdem.simsek@omu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-2614-9359>

Makale Başvuru Tarihi: 07.11.2024

Makale Kabul Tarihi: 31.12.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

ÖZET

Cumhuriyet'in kuruluş döneminde geliştirilen sanat politikalarının temelinde yatan ideolojik unsurlar, Osmanlı Devleti'nin son dönemindeki düşünsel zemine dayanmakla birlikte, bu ideolojiler Cumhuriyet Dönemi'nde kendine özgü bir yapı kazanmıştır. Bu makale, Cumhuriyet'in 1923-1950 yılları arasında ortaya konulan sanat politikalarının ideolojik kökenlerini konu almaktadır. Bu doğrultuda makalenin amacı bu dönemde üretilen sanat politikalarının arkasındaki temel motivasyonları açığa çıkarmaktır. Tarihsel araştırma yöntemini temel alan makalede TBMM tutanakları, anılar, demeçler gibi birincil kaynaklardan yararlanılmıştır. İki bölümden oluşan makalenin ilk bölümünde, sanat politikalarının dayandığı ideolojiler— halkçılık, Batıcılık ve ulusçuluk—kuramsal olarak ele alınmış, bu ideolojilerin sanatı toplumsal dönüşümün bir aracı olarak nasıl şekillendirdiği tartışılmıştır. İkinci bölümde ise, 1923-1950 yılları arasında sanat politikalarıyla ilgili Meclis tartışmaları incelenmiş ve bu politikaların bahsi geçen ideolojiler ekseninde nasıl şekillendiği analiz edilmiştir. Sonuç olarak, Cumhuriyet döneminde sanatın toplumsal ve kültürel bir dönüşüm aracı olarak kullanıldığı, bu doğrultuda halkı aydınlatma, ulusal kimlik inşası ve modernleşme hedeflerinin sanat politikalarının temelinde yer aldığı ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler:

Sanat Politikası,
Cumhuriyet Dönemi,
Kamu Yönetimi,

ABSTRACT

The ideological foundations underlying the art policies developed during the founding period of the Republic, although based on the intellectual groundwork of the late Ottoman Empire, gained a unique structure during the Republic Period. This article focuses on the ideological origins of the art policies implemented during the Republic from 1923 to 1950. In this context, the aim of the article is to uncover the fundamental motivations behind the art policies produced during this period. In the article, which is based on the historical research method, primary sources such as TBMM minutes, memoirs, and statements have been utilized. In the first section of the two-part article, the ideologies—populism, Westernism, and nationalism— are theoretically examined, and it is discussed how these ideologies shaped art as a tool for social transformation. In the second section, the parliamentary discussions regarding art policies during the period of 1923-1950, were examined, and it was analyzed how these policies were shaped around the aforementioned ideologies. As a result, it has been revealed that art was used as a tool of social and cultural transformation during the Republic period, and in this direction, with the goals of enlightening the public, building national identity, and modernization were at the basis of art policies.

Keywords:

Art policy,
Republican Period,
Public Administration,

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): ŞİMŞEK, Duru Çiğdem (2024), “Cumhuriyet Döneminde Sanat ve İdeoloji: 1923-1950 Yılları Arasında TBMM Tutanaklarına Dayalı Bir İnceleme”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.7(4), ss.1033-1050, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1581130>

1 Bu makale yazarın, 2023 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nde sunduğu “Devlet ve Toplum İlişkisinde Sanat Politikalarının Yeri: Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş Dönemi (1923-1950)” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

1. GİRİŞ

1908 Devrimi'nin ardından II. Abdülhamid'in baskıcı yönetiminin sona ermesiyle birlikte, Osmanlı İmparatorluğu'nda entelektüel ve kültürel alanlarda belirgin bir canlanma yaşanmıştır. Bu canlanma, Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde öncü rol üstlenecek olan aydın sınıfının doğuşunu hazırlaması açısından büyük önem taşımaktadır. Niyazi Berkes, Meşrutiyet dönemi ile Cumhuriyet'in devrimsel değişimleri arasındaki tarihsel sürekliliğe dikkat çeker ve Cumhuriyet devrimlerinin, aslında tarihsel bir zorunluluğun ürünü olduğunu öne sürer. Berkes, bu bağlamda şunları ifade eder (2017:522): “*Cumhuriyet döneminde devrim konusu olan hiçbir şey bu dönemde ortaya çıkmamıştır. Hepsi daha önceki dönemde uzun tartışmalara konu olmuştur.*”

Şükrü Hanioglu'nun Osmanlı'da Batıcılık düşüncesinin gelişimini ele aldığı çalışmasında sunduğu bir metin, bu düşünsel sürekliliği somut bir şekilde gözler önüne sermektedir. Kılıçzade Hakkı tarafından 1912 yılında kaleme alınan ve birçok kişi tarafından Atatürk reformlarının bir taslağı olarak değerlendirilen bu metin, Batıcılık programını maddeler halinde sunmaktadır. Söz konusu programın maddelerinden biri “*Bizanslıların başlığı*” olarak tanımlanan fesin terk edilmesi ve yerine, askerî kalpaklar da dâhil olmak üzere, ataların kullandığı başlıklara benzeyen, ancak çağın nezaketine uygun bir ulusal başlığın kabul edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bir başka maddede ise tekke ve zaviyelerin kapatılması önerilmektedir. Aynı şekilde medreselerin kapatılarak yerlerine Batılı eğitim yöntemlerini benimseyen kurumların açılması gerektiği de programın önemli başlıkları arasında yer alır. Bunun yanı sıra ordu, dil ve hukuk alanlarında yapılması planlanan reformlar da bu programın diğer maddelerinde tartışılmaktadır (Hanioglu, 1985a:1385-1386).

Osmanlı İmparatorluğu'nda Batı'ya yönelik değişim sürecinin 19. yüzyılın üçüncü çeyreğinden itibaren önemli bir tartışma konusu haline geldiği görülmektedir. Bu tartışmalar daha çok değişimin kapsamına yöneliktir. Bu tartışmalara yön veren görüşlerden biri, manevî değerlerin korunması koşuluyla Batı uygarlığının yalnızca maddî yönlerine açık olunması gerektiğini savunmuştur. Ancak bu yaklaşım, Batı uygarlığının bir bütün olduğu ve değişim sırasında bu tür sınırlamaların uygulanamayacağı eleştirileriyle karşılaşmıştır. Bu eleştiriler, Batıcılar arasında “*kısmi Batıcılar*” ve “*tam Batıcılar*” şeklinde bir ayrımın doğmasına neden olmuştur. Bu ayrımın en belirgin temsilcileri olarak, Celâl Nuri ve Abdullah Cevdet'in yaklaşımları dikkat çekmektedir. Celâl Nuri, Batı'nın Osmanlı toplumuyla hiçbir zaman dostane ilişkiler kurmadığını ve bu nedenle Batılılaşma çabalarının Batı'ya rağmen sürdürülmesi gerektiğini savunmuştur. Buna karşılık, Abdullah Cevdet Batı'nın Osmanlı toplumuna öğretmenlik yaptığını, Batı medeniyetinin tek ve evrensel olduğunu vurgulamış, bu medeniyetin sadece teknolojik unsurlarının değil, kültürel öğelerinin de kabul edilmesi gerektiğini öne sürmüştür. Ona göre, Batı'nın teknolojik kazanımlarını alıp kültürel değerlerini reddetmek mümkün değildir; yapılması gereken tam anlamıyla Batılılaşmaktır (Hanioglu, 1985a:1386).

Batı medeniyetinin maddî ve manevî unsurlarına yönelik bu ayrım, Ziya Gökalp'in ulusçuluk çerçevesinde geliştirdiği “*hars*” ve “*medeniyet*” kuramında yeniden hayat bulmuştur. Gökalp, medeniyetin teknik ve bilimsel unsurlarının Batı'dan alınması gerektiğini, ancak kültürel öğelerin korunması gerektiğinin altını çizmiştir (Berkes, 2017:524).

Batılılaşmanın Osmanlı'da bir devlet politikası olarak benimsenmeye başladığı dönem aynı zamanda Fransız İhtilali'nin etkisiyle ülkede bağımsızlık hareketlerinin fitilinin ateşlendiği döneme karşılık gelmektedir. Osmanlı halkını oluşturan çeşitli milletlere mensup toplulukların İmparatorluk'tan kopma çabaları, “*her türlü etnik milliyetin üzerinde bir Osmanlılık kavramı*” yaratarak bu kopuşu önlemeye çalışan düşünce hareketini doğurmuştur. Tanzimat ile yoğunlaşan modernleşme hareketleri bir taraftan Batı tipi kurumların İmparatorluk'ta yerleştirilmesini amaçlarken bir taraftan da İmparatorluk'taki çeşitli milletten insan arasındaki farkları ortadan kaldırmaya odaklanmıştır. Dolayısıyla başta hukuki alan olmak üzere pek çok alandaki reform hareketinin arkasında bir Osmanlı ferdi yaratma çabası yatar. Ancak II. Abdülhamid'in idaresinde, bu hareketin ikinci plana itildiği görülmektedir. Yönetim bu dönemde daha çok Müslümanların oluşturduğu çevrelerde bir birlik arayışına gitmiştir (Hanioglu, 1985b:1389-1391).

Şerif Mardin İslamcılığın yükselişe geçtiği bu süreçte Batılı davranışların artan bir yoğunlukla eleştirilmeye başladığını aktarır. Onun ifadeleriyle II. Abdülhamid, İslâmlığı gerek kendi ülkesindeki tebaasını birleştirmek için bir “*bayrak*” olarak, gerek ülke dışındaki Müslümanlar için emperyalizme bir karşı koyma aracı olarak düşünmeye başlamış ve halk arasında Müslümanlık şuurunu bir çeşit “*misyoner*” örgütüyle yaymaya çalışmıştır (Mardin, 1985:1401-1402).

Batılılaşma fikrine karşı İslamcılığın yükselişe geçtiği bu dönemde Batı-İslam sentezi özelliği taşıyan bir düşünce akımı da kendini gösterir. Bu akım, Batı'nın teknolojisinin alınması ve fakat dini kültür ve geleneksel

değerlerin muhafaza edilmesini savunmaktadır. Japonya'nın Rusya'yı 1905'te yenmesinden sonra Japonlar örnek alınarak ileri sürülen bu düşünceye göre Osmanlılar da Batı'nın harp teknolojisini alıp kendi kültürlerini saklı tutan Japonlara benzer bir taktik izleyebilirdi (Mardin, 1985:1402).

Tüm bu düşünsel manzaraya ek olarak, Tanzimat dönemi itibarıyla Batılılaşmaya yönelik başlayan denemelerde, Türk milli kimliğinin bilimsel anlamda araştırılmasıyla ilgili ilk adımların atıldığına da tanık olunur. Türkçe'ye daha fazla önem verilmesi, Osmanlı ve İslam tarihleri dışında bir Türk tarihinin varlığının gündeme taşınması bu döneme denk düşer. Özellikle roman, öykü, şiirle birlikte tiyatro alanında yansımaları bulan bu millileşme hareketi, dil, kültür ve ortak tarih kavramları çerçevesinde şekillenen bir kitlenin oluşumunu da beraberinde getirir. Anayasal düzene geçiş ve ardından 1908 Devrimi ile sınırlı da olsa varlık gösteren özgür düşünce ortamıysa, bu kitlenin hem nicelik hem de nitelik olarak gelişimine katkı sağlayacaktır. Bu gelişmeler de siyasal ve ekonomik karışıklıklarla şekillenen 1908-1918 arası dönemde vatanseverlik duyguları ve buna bağlı bir literatürün birikimini tetikleyecektir. Dolayısıyla 1908-1918 arası dönem Batıcılık, Osmanlıcılık ve İslamcılık karşısında Türkçülüğün giderek yükselişe geçtiği bir döneme işaret eder. İşte Cumhuriyet rejiminin halka ulaştırılmasında, bu ideolojiye yönelerek üretimde bulunan yazarlar ve bu yazarları takip eden kitle önemli bir rol oynayacaktır (Köroğlu, 2016:103).

Bu çalışma da Cumhuriyet rejiminin halka ulaştırılmasında önemli bir araç olarak kullanılan sanat alanının yukarıda ana hatlarıyla ortaya koyulan ideolojik zeminle ilişkisini konu almaktadır. Bu kapsamda çalışmanın amacı Cumhuriyet'in kuruluş döneminde üretilen sanat politikalarının ideolojik kökenlerine inerek bu politikaların arkasındaki motivasyona ışık tutmaktır. Tarihsel araştırma yöntemini temel alan çalışmada TBMM Tutanakları, anılar, demeçler gibi birincil kaynaklardan yararlanılmıştır. Belirlenen amaç ve izlenen yöntem doğrultusunda ilk bölümde sanat politikalarının ideolojik temelleri kuramsal olarak ele alınacak ardından 1923 ve 1950 arasındaki TBMM tutanaklarında dönemin sanat politikaları ile hâkim ideoloji arasındaki ilişkinin izleri sürülecektir.

2. SANAT POLİTİKALARININ İDEOLOJİK TEMELLERİ

Cumhuriyet rejiminin kurucu kadroları, Osmanlı Devleti'nin son döneminde Batılılaşma ve uluslaşma temelinde ortaya çıkan düşünsel hareketliliğin bir ürünü olarak doğmaktaydı. Uluslaşma düşüncesi ise, Batı'da olduğu gibi, halkçılık düşüncesiyle bir arada gitmekteydi. Çünkü *"tek bir bütün"* olarak düşünülen *"ulus"*ların çağı, ulusal egemenlik ilkesine dayanmaktaydı. Devlet denilen yapı da kaynağını ulusla şekillenen bu egemenlikten almaktaydı. Ancak Zafer Toprak'ın ifadesiyle (2017:23): *"...ulus, halk olmadan bir anlam taşımıyordu. Ulusun iradesi halk tarafından ve onun temsilcileriyle ifadesini bulacaktı. Kısaca ulus, halkın iki dudağı arasında çıkan sözlerle şekilleniyordu"*. Bununla beraber Atatürk, kurulacak yeni devletin gücünü halktan alacağını daha 1 Aralık 1921 tarihli Meclis konuşmasında şu cümlelerle ifade etmekteydi (Türkiye Büyük Millet Meclisi [TBMM], 1921:428): *"İlmî, içtimai noktasından bizim hükümetimizi ifade etmek lâzım gelirse; 'Halk hükümeti' deriz"*. Temelde Batıcılık, ulusçuluk ve halkçılık ilkelerinden doğan bu yeni ülkede sanat alanı da bu prensipler altında şekillenecekti.

2.1. Halkçılık: Halk için... Halk ile... "Aydın"lığa Doğru...

Vera L. Zolberg, *Bir Sanat Sosyolojisi Oluşturmak* adlı çalışmasında *"...güzel sanatlar en az onlar kadar yetenekli olmadıkları veya gerekli entelektüel birikimi elde etmedikleri sürece halkın geneli için değil, zengin ve bilgi sahibi seçkinler içindir"*, der ve şöyle devam eder: *"Bu nitelikler eserin dışındadır ve kültürel kurumlardan veya sanat piyasası ekonomisinden kaynaklanır"* (2018:41). Cumhuriyet'in kuruluş dönemi ise sanatın halkın geneline hitap edebilmesine yönelik planlı adımların atıldığı bir dönem olarak dikkat çekmektedir. Bu adımların temelinde yatan düşünceyi Refik Epikman'ın *"gelişmiş millet"* konusundaki düşünceleri aydınlatır niteliktedir. Ona göre gelişmiş bir millet, kültürü bir grubun tekelinden çıkarıp topluma yayan güçlü bir organizasyona sahip, dinamik bir toplum örneğidir. Epikman, böyle bir toplumda, çeşitli faaliyetler arasında önemli bir yer tutan güzel sanatların, halk tarafından anlaşıldıkça ve sevildikçe, sadece bir süs olmaktan çıkıp, bedenın gıdası kadar önemli bir zihinsel ihtiyaç haline gelebileceğini savunmaktadır (Artun, 2012:245).

Sanatın, Osmanlı devrinin aksine, *"zümre için"*den *"halk için"*e yöneltilmesindeki en önemli etken yeni rejimin meşruiyetini halka dayandırmasıdır. 1919 yılının Kasım ayında Tasvir-i Efkâr muhabiri Ruşen Eşref ile Amasya meydanında gerçekleştirdiği mülakatta Atatürk, yeni rejimin halkla kuracağı ilişkinin nasıl olacağına dair işaretleri vermektedir (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi [AKDITYK AAM], 1997:15);

“Bak birader, böyle milletten nasıl ayrılırsın? Bu palasparelerin içinde perişan gördüğün insanlar yok mu? Onlarda öyle yürek, öyle cevher vardır ki olmaz şey! Çanakkale’yi kurtaran bunlardır. Kafkas’ta, Galiçya’da, şurada burada arslan gibi çarpışan, mahrumiyete aldırmayan bunlardır. Şimdi bu adamcağızların seviyesini içtimaen yükseltmek herhangi bir hükümetçilik hurs-ı cahından daha iyi değil midir? Bu insanî mücadelelerin yanında siyasî mücadeleler bayağı kalırlar değil mi ya?”

“Siyasî cidallerin çoğu bisûddur. Fakat içtimaî mesaî her vakit için müsmirdir. Bizim münevverler buna çalışmalı. Neden Anadolu’ya gelip uğraşmazlar? Neden milletle doğrudan doğruya temasta bulunmazlar? Memleketi gezmeli, milleti tanımalı. Eksiği nedir görüp göstermeli. Milleti sevmek böyle olur. Yoksa lâfla muhabbet fayda vermez”

1 Mart 1922 yılında TBMM açılış konuşmasında Atatürk, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nu kaynak göstererek yönetimin, “kayıtsız şartsız egemenliğine sahip olan halkın geleceğini kendi eli ile ve fîli olarak yönetme” esasına dayandığının altını çizer (TBMM, 1922:3). Dolayısıyla Atatürk, yenilikçi padişahların aksine gücünü tanrısal iradeden almamış, “batılı olmayan bir toplumun tarihinde ilk defa olarak halka başvurmuştur”. Hem bağımsızlığın elde edilmesi hem de demokratik bir devletin yaratılmasında halkla birlikte hareket etmiştir (Sinanoğlu, 1998:61).

Bu kapsamda sanatın halka ulaştırılmasına yönelik politikalar bir yandan halkçılığın bir gereği olarak doğmuş bir yandan da halkın eğitilmesinde² bir araç olarak kullanılmıştır. Nüfusunun yüzde 75,8’i kırsal kesimde yaşayan (Başvekalet İstatistik Genel Direktörlüğü, 1935:14) ve okuma yazma oranının yüzde 10,58³ olarak kaydedildiği (İstatistik Umum Müdürlüğü, 1929:22) yeni rejimde sanat, halkın demokrasi, bağımsızlık gibi değerleri içselleştirebilmesi adına başvurulan bir kaynak olmuştur. İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Cumhuriyet rejiminde halkın gelişimi adına sanata ve sanatçıya yüklenen rolün altını “Türk milletinin ihtiyaç duyduğu insanlar, düşünürler kadar sanatçılardır. Türk kültürünün ihtiyaç duyduğu gıda, bilim ve bilgi dersleri kadar, zevk ve sanat eğitimidir” cümleleriyle çizer. Ona göre üniversiteleri olan, ancak güzel sanatları ihmal eden bir ülke varlığını sürdürmez. Bu düşüncesi paralelinde Baltacıoğlu, bireysel saltanatın temellerini yıkarak özgürlüğe adım atmış bu yeni toplumun inşa edilebileceği yalnızca iki temele işaret eder: Bilim ve sanat. Onun ifadeleriyle, birine dayanıp diğerinden uzaklaşırsak, kırılğan bir yapı olan Cumhuriyet kültürü eksik kalır (Baltacıoğlu, 1934:33).

Dolayısıyla yeni rejimde sanat, ilimle birlikte devletin temelini yerleştirilen önemli unsurlardan biri haline gelmektedir. Suat Sinanoğlu, gücünü halktan alacak olan yeni rejimin talep ettiği eğitilmiş halkın oluşumuna sanatın “son derece yalın önlemlerle” etki edebileceğine dikkat çekmekte ve konuyla ilgili alınabilecek önlemleri şu şekilde örneklendirmektedir (Sinanoğlu, 1998:130);

“Köyde, kasabada, çiçek yetiştirmek alışkanlığı insanlarda güzel duygusunu, güzel sevgisini, yaşam sevgisini pekiştirip yaygınlaştırabilir. Köy meydanında üst üste konan üç kaya parçası ile dikilecek gösterişsiz bir anıt yurt sevgisinin simgesi olabilir, insanda insanlara karşı minnet duygusunu uyandırabilir; ona, tamamıyla toprağa dönüşmeyen insanın değerini öğretebilir. Klasik çağ örnek alınarak, tiyatro temsilleri ülke yüzeyine yayılabilir; bunlar, gerekirse en yalın bir okul temsili biçimde bile uygulanabilir. Kırsal kültüre ustalikle uydurulacak Aiskhylos’un trilogyası, devletçe dağıtılan adaletin kişisel ölç alma geleneğinden, kan davasından üstün olduğu gerçeğini halk yığınlarına bugün bile aşılayabilecek güçtedir”

Atatürk de sanatın toplumları geliştirme yönündeki gücünü fark etmiş, bu sebeple de daha kuruluş yıllarında halkın sanatla bütünleştirilmesi meselesine odaklanmıştır. Sanatı “vatana hizmet” alanlarından biri olarak görmüş ve sanatçıya bu yolda sorumluluklar yüklemiştir. 1926 yılında Bursa’da tiyatro sanatçısı Raşit Rıza ve Muvahhit Beylere hitaben söyledikleri, O’nun, halkın eğitilmesi konusunda sanatçıdan beklentilerini göstermektedir (AAM, 1997:258);

2 Atatürk’ün, 1 Mart 1923 tarihli Meclis açılış konuşması, yeni rejimde sanatın halkın eğitimi konusunda başvurulacak alanlar arasına dahil edildiğini gösterir: “Pratik ve her konuyu kapsayan bir eğitim için vatan sınırları içinde önemli merkezlerde modern kütüphaneler, bitki ve hayvanat bahçeleri, konservatuarlar, atölyeler, müzeler ve güzel sanatlar sergileri kurulması gerektiği gibi, özellikle şimdiki mülki taksimata göre ilçe merkezlerine kadar bütün ülkenin basımevleriyle donatılması gerekmektedir. Bütün bu güzel şeylerin bir an önce gerçekleştirilmesi zor olmakla birlikte, mümkün olduğu kadar kısa bir süre içinde bu sonuçların sağlanabilmesini önemle diliyoruz.” Bkz.: TBMM Zabıt Ceridesi, 1923:11.

3 Bu oran, cinsiyete dayalı olarak kadın ve erkeklerde sırasıyla %4,63 ve %17,42 şeklindedir.

“Sizleri çok takdir ederim. İnkılâbımızda sizin de mühim hizmetleriniz vardır. Şimdiye kadar gördüğüm temsilçiler içinde sizin temsilçileriniz gibi muntazam ve sanatkâranesini seyretmemiştim. Sanatınızı meslek ittihaz ederek azmetmenizi, arkadaşlarınızla samimî olarak geçinmenizi bilhassa tavsiye ederim”

“Sizin vatana en büyük hizmetiniz Anadolomuzu baştanbaşa dolaşıp halkımıza sanatın ne olduğunu anlatmanız olacaktır. Turnelerinize muntazaman devam ediniz”

Halkçılık prensibi beraberinde halka ulaşan ve halka hizmet eden bir sanatı getirmektedir. Bu yeni sanat anlayışında şimdiye kadar belirli zümreler ya da kişiler için üreten sanatçılar sanatı, *-temel işlevi olarak kabul edilen-* toplumsal işlevine kavuşturacaktır. Yeni rejimin, sanatın halkla kurmasını hedeflediği ilişkiyi İsmail Hakkı Baltacıoğlu resim alanı üzerinden açıklamaktadır. Onun ifadeleriyle ressam, atölyesinden çıkıp toplumun içine karışmalıdır. Kendini düşünmek yerine toplumu düşünmelidir. Ressam, zenginler için değil, fakir halk ve tüm toplum için, sokaklar ve şehirler için çalışmalıdır. Onun çalışma alanı artık lüks tuvaler değil, binaların duvarları, gazeteler, tiyatrolar, sinemalar ve halk evleri olmalıdır. Türk ressamı eserlerini varlıklı kişiler için değil, halkın duygularına hitap edecek şekilde yapmalıdır. Yeni Türk milletinin değerlerini ve hedeflerini yansıtmalıdır. Bunun için de halkın dilini öğrenmeli, halkın anlayacağı bir dille konuşmalıdır (Baltacıoğlu, 1934:178-179).

Halk ile kurulacak ilişki, sanatın halka sunumunun yanında halkın sanatsal süreçlere dâhil edilmesini de kapsamaktadır. Cumhuriyet rejimi, sanat öğrenen ve icra eden bireylerden oluşan bir halkın yaratımı ile yakından ilgilenmiştir. Burada önemli olan nokta böyle bir halkın yaratımında önceki dönemin aksine kadınların da sürece dâhil ediliyor olmasıdır.⁴ Yeni rejim, kadını bütün kültür hizmetlerine dâhil etmekte, böylece de onu toplumsal yaşantıdan uzaklaştıran bir devrin kapanışını haber vermektedir.⁵

Tüm bunların yanında halk ile sanat arasında kurulacak ilişkinin “*halka doğru*” bir yön çizmesi birtakım tartışmaları beraberinde getiren bir konu olagelmıştır. Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde halka doğru gitme mefhumunu şu şekilde açıklamaktadır (1976a:41-42);

“(Halka doğru gitmek) ne demektir? Halka doğru gidecek olanlar kimlerdir? Bir milletin aydınlarına, düşünürlerine o milletin seçkinleri adı verilir. Seçkinler yüksek bir tahsil ve terbiye görmüş olmakla halktan ayrılmış olanlardır. İşte halka doğru gitmesi lazım gelenler bunlardır. Seçkinler halka doğru niçin gidecekler?... Seçkinler medeniyete maliktir. Halkta hars vardır. O hâlde, seçkinlerin halka doğru gitmesi şu iki maksat için olabilir: (1) Halktan harsi bir terbiye almak için, halka doğru gitmek (2) Halka medeniyet götürmek için, halka doğru gitmek”

Cumhuriyet döneminin sanat alanındaki düzenlemelerinde de benzer bir anlayışın geliştirildiği görülmektedir. Bu dönemde “*halka doğru*” olarak ifade edilen sanat, aslında halkı kendi seviyesine çeken bir sanatı ifade etmektedir. Sanatçının halka değil vicdanına, samimi benine gitmesi gerektiğini belirten İsmail Hakkı Baltacıoğlu (1934:133) bu ilişkiyi “*Bir sanat bayağılaşarak halkleşmez; halk incelererek sanatleşir. Hayata kıymak istemezsen halkla beraber sanatı da koru*” cümleleriyle açıklığa kavuşturmuştur (1934:178).

Afet İnan’ın, Atatürk’ten aktardığı şu cümleler de dönemin “*halka doğru*” anlayışının temelinde yatan fikri özetlemektedir (İnan, 1998:137): “*Halkı yeni fikirlerle eğitmek ve öğrenim durumunu yükseltmek gerekir. Aydınlar halkı kendi seviyelerine çıkarmalıdır. Bunun anlamı, toplumun öğrenim ve eğitimini sağlamak ve ona göre çağdaş düzeyde, medeni olma durumuna gelmektir*”

4 19. yüzyılın sonlarında Osmanlı’da kadınlar ve sanat arasındaki ilişkiyi örneklemek adına Celal Esat Arseven’in Beyoğlu’nda katıldığı bir senfonik konsere ilişkin anısı: “*Biz Türklerin daima oturduğumuz bir köşemiz vardı. Ecnebler arasına pek karışmazdık. Bize öyle gelirdi ki onların bize bakışlarında geriliğimizi yüzümüze çarpan bir istihfaf, sözlerinde bu istihfaflı örtmek isteyen fazla bir nezaket vardı. Sıkılırdık. Tanıştığımız bazı ecneblerin suallerine ne cevap vereceğimizi bilemezdik. Bazen ‘Yazık değil mi?’ derlerdi. ‘Hanımlarınız böyle bir musikiyi dinlemekten mahrum’. Biz ise bin dereden su getirir ve bu konuşmalardan kaçardık*” Bkz.: Arseven, 2019:126.

5 Özellikle Halkevleri’nin bu konuda önemli bir işlev üstlendiği, Kemal Ünal’ın, Halkevleri’nin idare ve çalışma talimatnameleriyle ilgili yazısında geçen şu ifadelerden anlaşılmaktadır: “*Millî tezâhürlerde ve Halkevleri’ndeki müsâmerelerde kadın erkek herkesin hep bir ağızdan millî marşlar ve mahallî şarkılar söylemesi ötedenberi arzu edilir. Yeni tâlimatnâmeğe millî rakslar için de böyle bir prensip konulmuştur. Yerli ve millî rakslar aslı kıyâfet, saz, türkü ve edâlarıyla teşvik edilecek, Halkevleri müsâmerelerinde bunlara yer verilecek. Tâlimatnâmenin mühim bir kaydı, bu rakslardan bilhassa kadınlı ve erkekli beraber oynananların tercih edilmesidir*”. Ayrıca yazar yeni talimatnamede “*piyeslerde kadın rollerinin hiçbir bahâne ile erkeklere verilmemesinin*” şart koşulduğunu belirtmektedir. Bkz.: Ünal, 1940:6-8.

Cumhuriyet döneminde sanatçıların “*halka doğru*” gitmesi anlayışı, halkı çağdaş bir düzeye çıkarma idealini içermektedir. Bu da halkın mevcut beğenilerini dikkate alan bir sanattan ziyade onun belirli bir estetik seviyeye taşınması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla dönemin önemli politika alanlarından biri olarak sanat, “*halkçılık*” ideolojisiyle harmanlanırken bir başka ideolojiyle de iş birliği içine girer: Batıcılık.

2.2. Batıcılık: Zihinsel Bir Dönüşüm

II. Abdülhamid dönemi, Batılılaşma hareketleri bakımından oldukça önemli bir sürece karşılık gelmektedir. Ancak bu dönemde Batılılaşma hareketleriyle birlikte bir yandan da geleneksel değerlerin yükselişe geçişine tanık olunur. Çünkü başta Abdülhamid olmak üzere yönetim, Batı kültürünün olumsuz ve zarar verici etkileri olduğu konusunda fikir birliği içindedir ve bu sebeple de geleneksel değerlerin gündemde tutulmasına önem verilmektedir.

II. Abdülhamid’in özellikle baskıcı tutumlarıyla şekillenen dönemde Avrupa kaynaklı yayınlar, Batılılaşma konusunda düşünsel bir uyanışın gerçekleşmesine katkı sağlar. Bu katkıyı Hilmi Ziya Ülken şu şekilde açıklamaktadır (Ülken, 1992:54);

“Beyoğlu’nda bazı dükkânlar yabancı gazete ve kitapları satmaktaydılar. Bunların satışına ait sansür olmadığı için, Tanzimat zihniyetinin yetiştirdiği genç nesil bu dükkânlara sık sık gelerek Batı ile temaslarını sağlıyordu. Böylece özel teşebbüsle ilk gazete İngiliz tebaasından Çörçil’in (Churchill) çıkardığı Cerîde-i Havadis’tir. Takvîm-i Vekayi resmî gazete olduğu için ağır ve dar bir ufku vardı. Fakat bu özel gazetenin daha geniş çerçevesine ilim, ahlak ve edebiyat makaleleri girmeye başladı. 32’nci sayısındaki Vatan Sevgisi yazısı o devir için çok yeni bir konuydu. 63’üncü sayıdaki (yıl 1257/1841) tiyatro yazısı, Yunan’da tiyatromun doğuşundan başlayarak trajedi, komedi vb. bütün çeşitlerini içine alan bir tetkik olduğu için okurların ufkunu birdenbire genişletiyordu”

Ayrıca modern eğitim kurumlarının açılması ve eğitimin yaygınlaştırılması çabaları, çağdaş bilgilerin kitlelerle buluşturulmasını sağlamış, bu da Batılılaşma taraftarlarının sayısında yoğun bir artışa neden olmuştur. Dolayısıyla yönetim, kendi geliştirdiği kurumlar aracılığıyla, Batılılaşma alanında önemli bir sosyalizasyon işlevi üstlenmiştir. Şükrü Hanioğlu’nun ifadesiyle “*bu dönemde yetişmekle birlikte, içinden çıktıkları toplumsal gerçekliğin tamamen dışında bir yapıyı düşleyebilen ve onu gerçekleştirilmeye çalışan kimseler de bunun göstergesidir*” (Hanioğlu, 1985a:1383-1384).

Atatürk de bu dönemde yetişmiş bir kimse olarak, içinden çıktığı toplumsal gerçeklikten çok farklı bir yapının varlığını tahayyül edebilmekte ve böyle bir yapının peşinden gitmektedir. 1923 yılında Fransız muharriri Maurice Pernot ile görüşmesinde peşinden gittiği bu yapının sınırlarını çizirken neden böyle bir yapıya ihtiyaç duyulduğunu da gerekçelendirir (AAM, 1997:90-91);

“...ecnebi düşmanlığı, noktasına gelince: şu bilinsin ki, biz ecnebilere karşı herhangi hasmane bir his beslemediğimiz gibi, onlarla samimîme münasebatta bulunmak arzusundayız. Türkler bütün medenî milletlerin dostlarıdır. Ecnebler memleketimize gelsinler; bize zarar vermemek, hürriyetlerimize müşkilât irasına çalışmamak şartıyla burada daima hüsn-ü kabul göreceklendir. Maksadımız yeniden mukarenet peyda etmek, bizi başka milletlere bağliyan revabıtı tezyit etmektir. Memleketler muhtelifdir. Fakat medeniyet birdir ve bir milletin terakkisi için de bu yegâne medeniyete iştirak etmesi lâzımdır. Osmanlı İmparatorluğu’nun sukutu, garbe karşı elde ettiği muzafferiyetlerden çok mağrur olarak, kendisini Avrupa milletlerine bağliyan rabitaları kestiği gün başlamıştır. Bu bir hatâ idi, bunu tekrar etmiyeceğiz”

Yeni rejim, bağımsızlığının zarar görmemesi koşuluyla Avrupa milletleriyle bağlantısını koparmadan “*yegâne*” medeniyete doğru kararlı bir şekilde yürüyecektir. Atatürk’ün planladığı devrimlerle, ulaşmayı hedeflediği medeniyet seviyesi arasındaki bağı Afet İnan şu şekilde ifade eder (İnan, 2007:xviii): “*...İnkılâpçı Atatürk’ün memleket meselelerinde milleti için gayesi dünya medeniyeti içinde medeni ve daima ilerleyen bir Türk varlığının olmasıdır”*

Batıcılığın sınırları konusu, II. Meşrutiyet dönemi itibarıyla gelişen düşünsel zenginlik ortamında devamlı tartışılabilen konulardan olmuştur. Yukarıda belirtildiği gibi, İslamcılar arasında Batı-İslam sentezini benimseyen görüşler ile Batıcılar arasında tam Batıcılık ve kısmi Batıcılık gibi ayrımlar yükselirken Türkçüler arasında da Batılılaşmaya yönelik birbirinden farklılaşan savların ileri sürüldüğü görülmektedir. Cumhuriyet döneminin fikirsal hayatı üzerinde önemli etkileri bulunan Ziya Gökalp’in ileri sürdüğü “*hars ve medeniyet*”

ayrımı da bu savların en bilinenlerinden biridir. Ziya Gökalp, 1918’de yayımlanan *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak* adlı eserinde kısmi anlamdaki Batılılaşma fikrini şu şekilde ortaya koyar (1976b:12);

“Asriyyet ihtiyacı bize Avrupa’dan yalnız ilmi ve ameli aletlerle fenlerin iktibasını emrediyor. Avrupa’da dinden ve milliyetten doğan, binaenaleyh bizde de bu menbalardan taharrisi lazım gelen birtakım manevi ihtiyaçlarımız vardır ki, aletler ve fenler gibi bunların Garp’ten istiaresi iktiza etmez”

Ziya Gökalp’e göre *“dini inançlar, estetik değerler, hukuki kurallar, genel ülküler”*, kültür topluluğunun parçasıdır. İlmî gerçekler, sağlıkla, ekonomiyle ve bayındırlıkla ilgili kurallar, tarım, sanayi ve ticaretle ilgili mefhumlarsa medeniyetin bir parçasıdır. Bu ayrıma bağlı olarak Batılılaşmanın anlamının çağdaş medeniyet topluluğunun gittikçe gelişen bilim alanında hiçbir milletten geri kalmayacak bir mevkiye ulaşmak olduğunu belirtir ve şöyle devam eder (1976b:41-42): *“Biz Türkler, asri medeniyetin akıl ve ilmiyle mücehhez olduğumuz halde bir Türk-İslam harsı ibda’ etmeğe çalışmalıyız”*

“Türkçülük” alanında dönemin bir diğer önemli ismi Ahmet Ağaoğlu’nun ise Batılılaşmaya yönelik daha bütüncül bir yaklaşım geliştirdiği görülür. Üç Medeniyet adlı eserinde Anadolu halkının Batı karşısındaki konumunu ortaya koyarken Batı ile kurulacak ilişkinin nasıl olması gerektiğinin de altını çizer (Ağaoğlu, 2013:27);

“Bize gelince; dilimizi yabancılara değil, köylülerimize bile okutturamadık; geri bir tarımdan başka elimizde milli denebilecek bir sanatımız yok, zekâ ve dimağımızın çalışma alanı pek sınırlıdır. Kalbimizin çarpması pek zayıftır. Gene bereket versin ki, herkesin faydalandığı o genel sofrada hissemize düşen kırintularla bir çeşit şöyle-böyle idare etmekle görünüşü kurtarmaya çabalyoruz. Gustave Le Bon, Durkheim, Bergson ve daha başkaları olmasaydı, dimağımızın içindekiler eski tasavvufun dışına çıkamazdı. Fransız edebiyatının etkisi olmasaydı, ruhumuz harabat edebiyatının içinde bunalıp kalmış olacaktı. Medeniyet alanında mağlubiyetimiz kat’idir. Galip medeniyeti benimsemek mecburiyetinden vazgeçilemez. Bu gerçeği, ne kadar acı olsa itiraf etmeli ve gereğince hareket eylemelidir. Hem de kat’i, açık, kayıtsız şartsız hareket etmelidir. Kendimizi kelimelerle, aldatici nazariyelerle, cahilce ‘idare-i maslahat’larla oyalamamalıyız. Etrafımızda tufanlar oluyor, kıyametler kopuyor”

İlerleyen bölümlerdeyse Ağaoğlu, Batılılaşmanın toplum yaşamının her alanına sirayet etmesi gerekliliğinin üzerinde durmaktadır. Toplumun yalnızca, ülkedeki bütün kurumların çağa ayak uyduran bir yapıya kavuşturulmasıyla kurtulabileceğini savunan Ağaoğlu, çağ ile ayak uydurma meselesinin de sadece uygulamada kalmaması gerektiğini savunmaktadır. O’na göre devletin tüm kurumları, dönemin medeni anlamdaki gereklilikleriyle özsel bir bağlantı kurmalıdır. Aksi halde çağdaş medeniyetler seviyesine erişebilmek mümkün olmayacaktır (Ağaoğlu, 2013:67).

Cumhuriyet devrimlerinde de Batılılaşmaya yönelik kısmi bir anlayıştan ziyade bütüncül bir yaklaşımın var olduğu görülür. Atatürk’ün 1925 yılında Meclis’in açılış konuşmasında geçen *“Millet, çağdaş uygarlığın bütün uluslara sağladığı yaşam ve araçları, temel olarak, aynı biçimde ve tam anlamı ile gerçekleştirmek konusunda kesin kararını vermiştir”* cümlesi, bu bütüncül yaklaşımı gösteren bir örnektir (TBMM, 1925:8).

Atatürk Batı’dan aktarma sürecinin taklitçilik olarak değerlendirilmesine de karşı çıkmaktadır. Bir yabancı gazete yazarının, *“Garpluların nelerini milletiniz için almak istersiniz?”* sorusuna verdiği yanıtı Afet İnan şöyle aktarıyor (İnan, 2007:243): *“Biz Garp medeniyetini bir taklitçilik yapalım diye almıyoruz. Onda iyi olarak gördüklerimizi kendi bünyemize uygun bulduğumuz için, dünya medeniyet seviyesi içinde benimsiyoruz”*.

Batılılaşma, Atatürk için temelde bir zihinsel dönüşüme karşılık gelmektedir. Kurtuluş Savaşı’nın ardından gerek Meclis’teki gerekse halk karşısındaki konuşmalarında sıklıkla bu dönüşüme vurgu yapar. Başkomutanlık Meydan Savaşı’nın ikinci yıldönümü sebebiyle Dumlupınar’da yaptığı konuşmada geçen *“Efendiler, artık vatan imar istiyor, zenginlik ve refah istiyor. İlim ve marifet, yüksek medeniyet, hür fikir ve hür zihniyet istiyor”*, ifadeleri de bunlardan biridir (AAM, 1997:186).⁶ Atatürk zihin yapısına müdahale edilmeden, ortaya konulan

6 Ayrıca konuyla ilgili önemli bir diğer örneğe 1925 yılında Kastamonu’da bir esnaf ve Atatürk arasında geçen konuşmada rastlanır. Atatürk esnafa *“Fesini göster”* dedikten sonra, *“İşte içinde takke, üzerinde abani sarık, fes... Bunların hepsinin ayrı ayrı parası ecnebilere gidiyor. Bunu söylemekten maksadım şudur: Biz her noktada nazardan insan olmalıyız. Acılar gördük. Bunun sebebi dünyanın vaziyetini anlamadığımız içindir. Fikrimiz, zihniyetimiz medeni olacaktır. Şunun bunun sözüne ehemmiyet vermiyeceğiz. Medeni olacağız. Bununla iftihar edeceğiz. Bütün Türk ve İslâm âlemine bakınız. Zihinleri medeniyetin emrettiği şümul ve tealiye uyamadıklarından ne büyük felâketler, ne istraplar içindedirler. Bizim de şimdiye kadar geri kalmamız ve nihayet son felâket çamuruna batışımız bundandır. Beş*

yeniliklerin toplumu dönüştüremeyeceğini fark etmiştir. Bu sebeple insan aklına güvenen bir toplum yaratmayı, yani tam anlamıyla zihinsel bir dönüşüm gerçekleştirilmeyi amaçlamıştır (Sinanoğlu, 1998:8).

Bu zihinsel dönüşümün sağlanmasında sanata önemli bir rol yüklenmiştir. Ancak bu rolü gerçekleştirebilmesi için sanatın da yönünü Batı'ya çevirmesi gerekecektir. Dolayısıyla sanatın Batılılaşmasıyla, “*temeli özgürlük fikri olan ahlak ilkelerinin ortaya çıkarılması, ...insanın zihinsel melekelerini geliştirme yöntemlerinin bulunması, güzel kavramına erişilmesi*” (Sinanoğlu, 1998:125) gibi Batı uygarlığının başarısı olarak görülen gelişmelerin Türk toplumunda uyanması sağlanacaktır. Burada “*temeli özgürlük fikri olan ahlak ilkeleri*”, yeni dönemde sanatı Osmanlı döneminden ayıran en temel farkı ortaya koyması bakımından önem taşır. Cumhuriyet döneminde sanat ve ahlak arasında kurulan ilişkiyi, İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun, hangi eserlerin müstehcen sayılabileceği konusunda kendisine sorulan soruya verdiği cevap özetlemektedir. Müstehcen kelimesi, modern vicdanın değerleri arasında yer almadığından Baltacıoğlu'na göre modern toplumda müstehcen ya da müstehcen olmayan üzerine bir tartışma yürütülmemelidir. Asıl üzerinde durulması gereken, kötü, yanlış ve çirkin olanlardır. Çünkü modern toplumun hayatını tehlikeye sokacak günahlar bunlardır. Bu laik günahlar hakkında karar verecek tek güç de halkın vicdanıdır. Bu vicdan ise onun ifadeleriyle sabit değil, gelişime açık bir yapıya sahiptir (Baltacıoğlu, 1934:30).

Bu noktada, toplumu oluşturan bireylerde estetik algının yerleştirilebilmesi ve bunun nesilden nesile aktarımı konusu, zihinsel dönüşümün gerçekleştirilebilmesi adına üzerinde önemle durulan konulardan biri olmuştur. Sanatın Batı ile ilişkilendirilerek ele alınmasındaki en önemli sebep de budur. Çünkü estetik beğenin somutlaştırılarak bir toplumun ortak malı haline gelmesi ve geleceğe aktarılacak sürekli kılınabilmesi ancak estetik değeri yüksek sanat eserlerinin ortaya konulabilmesiyle mümkün olacaktır. Afet İnan'ın da ifade ettiği gibi “*her nesil, gözü okşayan izlenimlerden zevk alarak terbiye görür ve büyür*” (İnan, 2007:228-229). Buna bağlı olarak Cumhuriyet yönetimi toplumun estetik algısının Batılı anlamda gelişiminin sağlanmasını temel hedefleri arasında görmüştür.

Dolayısıyla estetik algının dönüştürülmesi hedefi, bu dönemde toplumun çağdaş bir düzeye ulaştırılması konusunda duyulan ihtiyacın bir yansımasıdır. Böyle bir ihtiyacın altında yatan neden ise Ahmet Ağaoğlu'nun aşağıda yer alan ifadeleriyle açıklık kazanacaktır. Bu ifadeler Batılılaşma kapsamında sanat ile mevcut zihinsel yapı arasında kurulan ilişkiyi göstermesi bakımından da önemlidir (Ağaoğlu, 2013:84-85);

“Mahiyeti itibarıyla munis olan insan, ruh ve kalbinin başka ruhlarla, başka kalplerle birlikte çarpmasını ister. İşte tiyatrolar, operalar bu insan ihtiyacının en mükemmel, en makul, en içtimai bir tatmin şeklidir. Fakat yazık ki, bütün Doğu, ta öteden beri uğradığı müthiş bir istibdadın baskısı ile bu gibi içtimai ferahlıkların, fikir ve his akımlarının, heyecanların kaynağı olan toplantı yerlerinden korkarak, onların kuruluş ve gelişmesine meydan vermemiştir. Vücudumuz gibi ruhlarımız da ezilmiş, sıkılınca yalnızlıklara sürüklenmiştir. Ruhumuzdan taşıp gelen sesler, mahzun, üzüntülü iniltiiler şeklini almıştır. Ney' in bütün ahenkleri, sazın bütün şikâyetleri, udun bütün ahları, Doğu'nun o yüzyıllarca ezilmiş ruhunun birer iniltisidir. Bu iniltiiler, serbest yaşayan, serbest düşünen, serbest nefes alan, serbest duyan göğüslerden çıkmaz. Onlar, padişah celladının bıçağı altında titreyenlerin, kadı efendinin kafir sayması ve lanetlemesi ile susmaya mecbur olanların veya haremın sıkıntıları içinde ezilen bir kadının ruhundan kopan feryatlarıdır ki, bugün de dinlediğimiz zaman bize ferahlık yerine üzüntü, heyecan yerine sıkıntı ve keder veriyor. Artık yetişmez mi bu kadar üzüntüler, yetişmez mi bu kadar iniltiiler ve ağlayışlar?”

Türk toplumunun zihinsel yapısı ile var olan sanat ürünleri arasındaki ilişkiye dikkat çeken isimlerden bir diğeri de İsmail Hakkı Baltacıoğlu'dur. Baltacıoğlu'nun Osmanlı Devleti'nde hâkim olan müzikle ilgili değerlendirmeleri, mevcut haliyle sanatın, Türk toplumunun zihinsel yapısına olası etkilerinin anlaşılması adına yol göstericidir. Müzik denildiğinde “*mahalle mekteplerinde okutulan ilahilerimizi(n), oturduğu yerde kımıldatmayan, bağıratan, güftesiyle, bestesiyle, bütün varlığıyla daha küçük yaşta iken ataleti, esareti, miskin kanaati, aczi telkin eden, çocukların kalbini ölümle, mezarla titreten*” müziğin anlaşılması gerektiğini ileri süren Baltacıoğlu, müzik kavramıyla “*canlı, hareketli, ahlaki, medeni*” bir müziğe işaret ettiğinin altını çizmektedir. Buna istinaden de müzik hareketinde, medenileşme ile alakası olmayan “*ölü ve fosilleşmiş*” bir kültürün varlığının ortadan kaldırılmasını her Türk için bir görev addetmektedir (Baltacıoğlu, 1934:153-154).

altı sene içinde kendimizi kurtarmışsak; bu zihniyetimizdeki tebeddüldendir. Artık duramayız. Behemehal ileri gideceğiz. Geriye ise hiç gidemeyiz. Çünkü ileri gitmeğe mecburuz” Metnin tamamı için Bkz.: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 1997:216.

Sanat ile mevcut zihinsel yapı arasında kurulan bağın temelini inmek, Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında sanat alanında üretilen politikaların arkasındaki itici gücü anlayabilmek açısından önem taşımaktadır. Batı uygarlığının değerleri ölçüsünde şekillenecek, akıllı ve insanı önceleyen yeni zihinsel yapıda bireylerin yaşamdan beklentileri de değişecektir. Yeni zihin formunda insan yaşamının temeli “*neşe ve saadet*”e dayanır. Atatürk, 1937 yılında Romanya Dışişleri Bakanı Antonescu ile görüşmesinde devrimlerle inşa edilmek istenen yaşam şeklini şöyle açıklar (AAM, 1997:324-325);

“*Milletler gam ve keder bilmemelidir. Şeflerin vazifesi, hayatı neşe ve şevkle karşılamak hususunda milletlerine yol göstermektir*”

“*Vaktile kitaplar karıştırdım. Hayat hakkında filozofların ne dediklerini anlamak istedim. Bir kısmı her şeyi kara görüyordu. ‘Mademki hiçiz ve sıfıra varacağız, dünyadaki muvakkat ömür esnasında neşe ve saadete yer bulunamaz’ diyorlardı*”

“*Başka kitaplar okudum, bunları daha akıllı adamlar yazmışlardı. Diyorlardı ki: ‘Mademki sonu nasıl olsa sıfırdır, bari yaşadığımız müddetçe şen ve şatır olalım’*”

“*Ben kendi karakterim itibarile ikinci hayat telâkkisini tercih ediyorum*”

Yeni bir yaşam tahayyülü, toplumda yeni arzu ve hevesleri tetikleyecek, bu da toplumun sanata bakışını değiştirecektir. Yeni toplum tiyatrolara, konser salonlarına istek duyacak, çünkü sanatın insanı eğlendirip eğitmekle kalmadığını, onda yaşama zevkini filizlendirdiğini anlayacaktır. Suat Sinanoğlu, böyle bir toplumun, yaşamın güzel olduğunu ve yaşamaya değdiğini bulgulayacağını söylemekte ve şöyle devam etmektedir (Sinanoğlu, 1998:83): “*Atatürk'ün en güzel arzularından biri Türk ulusunun yaşamı sevdiğini ve ondan zevk aldığını görmektir*”

Cumhuriyet döneminde benimsenen Batılılaşma hareketi, geçmiş dönemdeki emsallerinden işte bu noktada ayrılmaktadır. Batı'ya yönelme daha bütüncül bir yaklaşımla ele alınmış ve toplumun özüne, zihinsel formuna kadar ulaşabilmeyi hedeflemiştir. Bu noktada da sanatın hem kendi içinde dönüşümünün sağlanmasına hem de toplumu dönüştürmesine imkân verecek politikalar üretilmiştir.

2.3. Ulusçuluk: Bir Ulusal Kimliğin İnşası

Tarım toplumlarından sanayi toplumlarına geçiş, eğitime bağlı üst kültürlerle dayanan yeni biçim bir toplumsal örgütlenmeyi beraberinde getirmiştir. Ernest Gellner, ulusçuluğu, her biri devlet tarafından korunan bu yeni örgütlenmenin bir sonucu olarak değerlendirir. O, ulusçuluğun, “*uykuya yatmış bir gücün uyanışı*” olmadığını ileri sürmektedir. Gellner'e (1992:92-94) göre ulusları doğal ve Tanrı tarafından belirlenmiş bir siyasi kaderi olduğunu savunmak bir efsandır. Ulusçuluk bazen var olan kültürleri ulusa dönüştürür, bazen de ulusları yaratırken eski kültürleri yok eder. Gellner'in ifadesiyle “*iyi de olsa kötü de olsa gerçek olan budur ve genellikle kaçınılmazdır*”.

Üst kültürler, tarım toplumlarının aksine sanayi toplumlarında, siyasal destek ve korunmaya ihtiyaç duyarlar ve “*her üst kültür artık devletin, tercihen de kendine ait bir devletin peşinde koşmaktadır*” (Gellner, 1992:97). Ancak sanayileşmenin dünyanın her yerinde aynı biçim ve aynı zamanda gerçekleşmemesi, insanlığı keskin biçimde rakip gruplara ayırmış, böylece de “*kendine ait bir devletin peşinde koşma*” meselesini farklılaştırmıştır (Gellner, 1992:99). Ernest Gellner'in sanayileşmeye dayalı olarak açıkladığı “*ulusçuluk*” kavramı, genel olarak Batı ile Doğu toplumlarının, özelde ise Batı'ya kıyasla Türkiye'nin uluslaşma süreçlerindeki ayrımları anlamaya yardımcı olacaktır.

Batı'nın uluslaşma sürecini modernleşme ile bir arada götürmesine karşın Türk uluslaşmasında ulusçuluğun, modernleşmenin bir aracı haline geldiği görülür. Bu kapsamda uluslaşmada da modernleşmede olduğu gibi Batılı örnekler model alınmıştır (Kılıç, 2009:44). Dolayısıyla Cumhuriyet devrinde takip edilen ulusçuluğu, bir önceki bölümde geçen Batılılaşma hareketiyle birlikte değerlendirmek gerekir. Ulusçuluk, bu doğrultuda hem maddi hem de manevi anlamda Batılı değerlerle şekillenmiş bireylerin yaratım süreciyle yakından ilgilidir.

Ulusçuluk, Ernest Gellner'e göre ulusların ürünü değil tam tersine ulusları meydana çıkaran bir süreçtir. Gellner ulusçuluğun, “*önceden varolan, tarihsel mirasın getirdiği çok sayıdaki kültürün içinden bir seçim yapıyor ve onları çoğunlukla tamamen dönüştürüyor*” olsa da bu kültürel çeşitlilikten yararlandığını ve ona olumlu etkide bulunduğunu belirtmektedir. Çünkü ulusçuluk faaliyetlerine bağlı olarak “*ölü diller yeniden canlanmakta, gelenek icat edilmekte ve eskiye ait olduğu sanılan birtakım saf özellikler gündeme gelmektedir*” (Gellner, 1992:105).

İdealize edilmiş bireylerin oluşturduğu bir topluluk yaratım süreci olarak ulusçuluk, Ernest Renan'ın ulus tanımında daha ayrıntılı olarak ifadesini bulmaktadır. Renan ulusu “*bir hissiyat, ruhani bir ilke*” şeklinde tanımlamaktadır. Ulus, Renan'a göre, fedakârlık ve çaba dolu bir geçmişin sonucudur. Atalarımızın mirası, kahramanlıklar ve zaferlerle dolu bir tarih, ulusal kimliğin temelidir. Geçmişteki ortak zaferler ve şimdiki ortak irade, büyük işler yapma isteği, bir ulus olmanın en önemli şartlarıdır (Renan, 2016:50).

Yeni kurulan Cumhuriyet de, sınırları içindeki çok-kültürlü bir topluluğu “*halk*”a dönüştürecek bir inşa sürecine girmiştir. Atatürk'ün, egemenliğin kayıtsız şartsız sahibi olarak nitelendirdiği “*millet*” kavramına yönelik geliştirdiği tanım, Ernest Renan'ın yukarıda geçen ulus tanımıyla dikkat çekici benzerlikler içermektedir (Gazi Mustafa Kemal, 2019:34);

“Zengin bir hatıra mirasına sahip bulunan; beraber yaşamak hususunda müşterek arzu ve muvafakatte samimi olan; ve sahip olunan mirasın muhafazasına beraber devam hususunda iradeleri müşterek olan insanların birleşmesinden meydana gelen cemiyete millet namı verilir”

Devamında milletin temelini yerleştirdiği “*...maziden kalan müşterek zafer ve yeis mirası; istikbalde gerçekleştirilecek aynı program; beraber sevinmiş olmak, beraber aynı ümitleri beslemiş olmak...*” şeklindeki ilkeler, söz konusu benzerliği daha da keskinleştirmektedir (Gazi Mustafa Kemal, 2019:35).

Bu tanıma dayandırılarak da Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkı, “*Türk milleti*” olarak adlandırılır. Buna bağlı olarak öncelikle ortak dil yaratımı konusuna odaklanılmış; 1928 yılında Harf İnkılâbı gerçekleştirilerek Türkçe, milletin dili olarak kabul edilmiştir. Atatürk'ün aşağıda yer alan cümleleri, yeni milletin inşasında, Türkçeye nasıl bir işlev yüklediğini gösterir (Gazi Mustafa Kemal, 2019:23): “*...Türk milleti geçirdiği nihayetsiz badireler içinde, ahlakının, ananelerinin, hatıralarının, menfaatlerinin, elhasıl bugün, kendi milliyetini yapan her şeyin dil sayesinde muhafaza olduğunu görüyor. Türk dili, Türk milletin kalbidir, zihnidir*”.

Özellikle 1930'lu yıllar, ulusun, “*Türk milleti*” temelinde inşası konusunda önemli adımların atıldığı yıllar olarak tarihe geçmektedir. Bu dönemde esas mevzu “*Türklerin dünya tarihinde hakiki yeri ve medeniyet âlemindeki rolleri*”nin ne olduğudur. Atatürk, 1930'a değin tarih konusunda bilimsel metinlere yönelmiş, yabancı eserler tercüme ettirmiştir. 1930 yılıyla birlikte, yeni kitapların getirilmesi ve devlet ve bilim adamlarının da ilgisini Türk tarihi konusuna yönlendirmesiyle yoğun bir “*tarih araştırmaları*” devrinin kapıları aralanmıştır (İnan, 2007:257). 1931 yılında Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin⁷ kurulmasının ardından dil meselesi yeniden gündeme gelmiştir. Çünkü tarih çalışmaları sırasında dil araştırmalarının da zorunlu olduğu kabul edilmekte bunun için de ayrı bir örgüte ihtiyaç duyulmaktaydı. Buna ek olarak Türk dilinin sadeleştirilmesi, konuşma dili ile yazı dili arasında uyum sağlanması, kültürel gelişim açısından önemli görülmekteydi. Tüm bunların bir yöntem dâhilinde yapılabilmesi için de Atatürk, Tarih Kurumu paralelinde bir Dil Kurumu kurmuştur (İnan, 1957:5). Dil konusundaki atılımların temelinde Atatürk'ün ulusal duygu ile ulusal dil arasında kurduğu yakın ilişki yer almaktadır. Bu ilişkiyi şöyle açıklar (Mustafa Kemal Atatürk, 2008:262): “*Ulusal duygu ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin milli ve zengin olması, milli duygunun gelişmesinde başlıca müessirdir*”.

1930'lu yıllarda tarih ve dil alanındaki çalışmaların aydınlar aracılığıyla sistematik bir programa dönüştürülmesine odaklanılır. Bu programa bağlı olarak Türk kültürünün kökenleri tarih, dil ile birlikte sanat temelinde de araştırılmakta ve bu araştırmalar sonucunda Türklerin en eski uygarlıklardan birine sahip oldukları tezi ortaya atılmaktadır. Bu tezde, Türk kültürünün İslamiyet öncesi dönemi üzerinde durularak Orta Asya'dan Cumhuriyet Türkiyesi'ne uzanan kültürel sürekliliğe dikkat çekilmektedir (Arseven, 2019:21).

Dolayısıyla Cumhuriyet'in ilanını takip eden yıllarda ulus inşası konusunda tarih ve dil alanına önem verilmiş, tarih ve dil alanındaki çalışmaların kurumsal bir yapıya kavuşturulması, bu kurumlar aracılığıyla da millet bilincinin köklerine inilerek sağlamlaştırılmasına çalışılmıştır. Sanat da bu çalışmaların önemli bir bileşeni olarak görülür. Çünkü Atatürk, bir sanat eserinde, güzellik denilen estetik değer yanında toplumun bütün iç benliğinin yer aldığını düşünmektedir. O'na göre bir resim tablosu, bir tiyatro eseri, sadece estetik değer taşıyan bir eser değildir. Bu eser aynı zamanda onu meydana getiren insanın içinde yaşadığı milletin zekasını, felsefesini, ahlakını, maddi ve manevi isteklerini de taşımaktadır (Anadol ve Kara, 2001:15-16). Bu sebeple, Cumhuriyet döneminde güzel sanatlar alanında üretilen politikaları ulus inşası sürecinden bağımsız düşünmek olanaksızdır.

7 Cemiyet, 1935 yılında “*Türk Tarih Kurumu*” adını almıştır.

Cumhuriyet'in kuruluş döneminde ortak bir tarihin oluşturulması ve bunun nesillere aktarımında heykel, öncelikli olarak tercih edilen alanlardan biridir. Atatürk, uygarlık alanında Türk tarihine etkisi olan kimselerin "anılarını tazelemek" ve gelecek nesillere aktarımını sağlamak amacıyla bu kişilerin tespit edilmesi ve heykellerinin yapılması konusuna önem vermiştir.⁸ Afet İnan'ın, Atatürk'ün son yılında yapılan Barbaros'un heykeli üzerine söyledikleri, heykel ve ulus inşası arasında kurulan ilişkiyi örnekler niteliktedir (İnan, 1968:68);

"Her İstanbul'lu, oraya giden her Türk, Barbaros'u ve o asrın Türk denizcilerini, bu abidenin önünde milli bir heyecanla seyretmiyor mu? Çocuklarımızın gözünde canlanan, bu tarih sahifelerini hangi yazı bu kadar beliş surette ifade edebilmiştir?"

Resim de yeni bir ulus yaratımının desteklenmesine hizmet eder. Özellikle kuruluş yıllarında, savaşta elde edilen zaferin resmedilmesine yönelik yoğun çalışmalar dikkat çeker. Bu çalışmalarla yapılmak istenen de yine ortak bir tarihin yaratılması, milli bir heyecanın tetiklenmesi ve bağların güçlendirilmesidir. Ayrıca yeni bir ulusun yaratılmasında ortaya konulan inkılapların halka aktarılmasında da resim önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Harf İnkılabı sonrası Nazmi Ziya Güran'ın "Harf İnkılabı", Cemal Tollu'nun "Gazete Okuyan Köylüler", Şeref Akdik'in "Millet Mektebi" konulu resimleri ile benzeri yapıtlar (Elibal, 1973:32), resmin bu işlevine örnek oluşturur.

Bu dönemde, müzik ve tiyatro alanları⁹ da ulus inşası sürecine eklenmiştir. Sanatın, "ortak duyguların beslenmesi, milli zevkin incelenmesi, toplu hayatın güzelleşmesi" adına güçlü tesirleri olduğunu belirten Ahmet Ağaoğlu, bahsedilen iki alanın topluma etkilerini aktarırken ulus inşa süreciyle ilişkisini de ortaya koymaktadır (Ağaoğlu, 2013:83-84);

"Bir operada toplanmış olan halk, hiç olmazsa dört-beş saatlik bir müddet için, arasındaki sınıf, rütbe, servet farklarını unutarak ortak bir heyecan hayatı yaşıyor. Bu saatlerin sayısı ne kadar artarsa, o fertler arasındaki duygu ortaklığı ve beraberliği o nispette artar. Hele Wagner gibi, Alman tarihini müziği ile dile getiren, Tchaikovsky gibi Rus duygularını müzik ile söyleyen bestekârlar da yetişirlerse, müziğin topluma tesirleri en yüksek dereceye ulaşır"

"Tiyatro da, aynı mahiyette sosyal bir amildir. Sahne üzerinde gelişip giden bir oyun, sahneyi seyredenlerin hepsinde aynı fikir ve duyguları yaratır. Cemiyetin değişik sınıf, tabaka ve zümrelerine mensup herkes, dilin en mükemmel örneğini, en iyi telaffuz eden ağızlarından işitir. Temsil edilen hayatın iyi ve kötü taraflarını ayırır. Sahnede temsil edilen faziletlere ister istemez saygı, kötülükler nefret duyar. Bu suretle, tiyatro genellikle içtimai amillerin en esassısı olan dilin, ahlakın, ortak duyguların gelişmesine, yükselme ve birleşmesine hizmet ederek, fikir ve his birliğini sağlar. İçtimai ve tarihi olayları konu yapan tiyatrolar ise, milliyet şuurunun doğmasında önemli bir amil olurlar"

Ağaoğlu'nun altını çizdiği gibi bu dönemde, ulus inşa sürecinin bir yansıması olarak sanat eserlerinde dil konusunun hassasiyetle ele alındığı görülmektedir. Sanat, yeni ulusun yeni dilinin de taşıyıcısı konumundadır. Bu sebeple de eserlerin diline yönelik müdahaleler geliştirildiği görülmektedir. Konuyla ilgili Adnan Saygun'un anılarından aktardığı aşağıdaki pasaj, yeni rejimde dil ile sanat arasında kurulan bağa ışık tutmaktadır (Ağaoğlu, 1987:44);

8 Afet İnan, bu konuda en güzel örnek olarak Atatürk'ün, 2 Ağustos 1935 tarihinde Türk Tarih Kurumu'na Mimar Koca Sinan'ın heykelinin yapılması için verdiği yazılı emri gösterir ve devam eder: "Atatürk zamanında Mimar Koca Sinan'ın heykeli için yer aradığımız zaman, Ankara'nın şehir planı üzerinde de incelemeler yapılmıştı. O zaman şöyle konuşulduğunu hatırlıyorum: 'Gençlik Parkı'ndaki geniş yolların iki tarafına bütün Türk büyüklerinin heykel ve anıtları yapılmalıdır' denmişti" Bkz.: İnan, 2007:244-245.

9 Tiyatronun, inkılapların halka benimsetilmesi ve ulus inşasındaki işlevine örnek olarak Atatürk'ün uşağı Cemal Granda'dan bir anı: "Bir gün Reşit Galip yanına Muhsin Ertuğrul'u alarak Çankaya'ya gelmişti. Sofrada henüz herhangi bir konuda konuşma açılmadan Atatürk, Muhsin Ertuğrul'a dönerek: 'Faruk Nafiz Çamlıbel'in yazdığı 'Akın' piyesini nasıl buldunuz?' diye sordu. O sıralarda devrimi yayacak ve yerleştirecek ulusal eserlere şiddetle ihtiyaç vardı. Devrimci yazarlar, edebiyatçılar kollarını sıvamışlar, gece gündüz uğraşılıyor, modern Türkiye'nin devrimlerini destanlaştırmaya çalışıyorlardı. İşte Faruk Nafiz'in Türk tarihini konuşturan 'Akın' piyesi de 'Kahraman' piyesi gibi Atatürk'ün emriyle yazılmış, Ankara Türkocağı binasında, İbrahim Necmi Dilmen, Halil Vedat Fıratlı ve Münir Hayri Egeli'nin gözetiminde İsmetpaşa Kız Enstitüsü ve Gazi Eğitim Enstitüsü öğrencilerine oynattırılmıştı. Sahne eserleriyle ilgilenen Atatürk, ulusların kendi tarihlerine önemli yerler ayırmaları gerektiğini söyler ve çok köklü bir geçmişe sahip olan Türk tarihinin destanlaştırılmasını isterdi. Behçet Kemal Çağlar'ın 'Çoban' piyesi de, bu amaçla yazılmıştır. İşte Millî Temsil Akademisi Kanunu'nun çıkarılışı ve Devlet Tiyatrosu'nun kuruluşu bu görüşün ürünüdür" Bkz.: Gürkan, 1971:112.

“Önünde bazı kitaplar da olan Atatürk bir şarkının oldukça arapça-farsça karışığı sözlerini sade Türkçeye çeviriyor, Kazım Paşa (Özalp) yazıyordu. Çevirme işi tamam olduktan sonra Atatürk bu sözleri bana verdi ve bestelememi istedi. İsteğini yerine getirdim ve piyanoda kendime eşlik ederek bestemi söyledim. Bu, piyano eşliğinde bir lied olmuştu. Atatürk bu lied’i birkaç defa daha tekrarlamamı istedi. Her defasında heyecanının arttığını fark etmemek mümkün değildi. Nihayet, masadaki kalabalık davetlilerine dönerek şunları söyledi: ‘Efendiler! O sözler Osmanlıcadır ve onun musikisi Osmanlı musikisidir. Bu sözler Türkçedir ve bu musiki Türk musikisidir. Yeni sosyete, yeni sanat!’”

Sanat, ulusun yaratım sürecinde bir araç olarak kullanılmakla beraber, bağımsızlık savaşı sonrası inşa edilen bu yeni ulusun dünyaya tanıtılması için de bir vasıta olarak değerlendirilmiştir. Atatürk’e göre tek bir medeniyet vardır ve uluslar ürettiği sanat eserleriyle bu medeniyete katkı sunduğu ölçüde medeniyet sahnesinde varlık gösterebilir. Atatürk’ün onuncu yıl nutkunda yer alan aşağıdaki cümleleri, güzel sanatlarda ilerlemeyi medeni dünyaya karşı milli bir sorumluluk olarak değerlendirdiğini göstermektedir (AAM, 1997:318-319);

“...yüksek bir insan cemiyeti olan Türk milletinin tarihî bir vasfı da, güzel sanatları sevmek ve onda yükselmektir. Bunun içindir ki, milletimizin... güzel sanatlara sevgisini, millî birlik duygusunu mütemadiyen ve her türlü vasıta ve tedbirlerle besliyerek inkişaf ettirmek millî ülkümüzdür”

“Türk milletine çok yaraşan bu ülkü, onu, bütün beşeriyete hakikî huzurun temini yolunda, kendine düşen medeni vazifeyi yapmakta, muvaffak kılacaktır”

Atatürk, “güzel sanatları sevmek ve onda yükselmek”yi, bir ulusun tarihi bir görevi olarak nitelendirmektedir. Dolayısıyla bu anlayışta güzel sanatlar bir ulusun ulus niteliği kazanmasının başlıca şartlarından biri olarak kabul edilir. Bu kabul, sanat alanında üretilen politikalarda yansımaları bulacaktır.

3. İDEOLOJİK GERİLİMLER: TBMM TUTANAKLARI ÜZERİNE DEĞERLENDİRME

1923-1950 yılları arasındaki Meclis görüşmeleri incelendiğinde devlet-sanat ilişkisinin öncelikli olarak bir “ihtiyaç” temelinde değerlendirmeye tabi tutulduğu görülmektedir. Buraya kadar anlatılanlar, Cumhuriyet’in kuruluş döneminde hâkim ideolojinin sanatı, halk için temel bir ihtiyaç olarak değerlendirdiğini göstermiştir. Bununla birlikte sanatı halkın temel bir ihtiyacı olarak nitelendiren hâkim görüş karşısında savaştan çıkmış yoksul bir ülkede daha öncelikli ihtiyaçların olduğunu düşünenlerin itirazları da yükselmektedir. Sanatın bir ihtiyaç olup olmadığı yönündeki düşüncelerse sanatı maddi olarak destekleme ya da desteklememe konusundaki tartışmaları şekillendirmektedir.

Sanatın desteklenmesi üzerine yürütülen tartışmalara yön veren bir başka önemli husus bu çalışmanın da konusu olan ideoloji ve sanat arasındaki ilişkidir. Bu ilişkinin ana temasını ise batıcılık ve milliyetçilik arasındaki gerilimin şekillendirdiği görülmektedir.

Sanat politikalarının temelinde yatan ideolojilerden birinin Batıcılık olduğuna bir önceki başlıkta değinilmişti. Meclis tartışmaları, Cumhuriyet’in kuruluş yıllarında sanat politikalarının Batı etkisinde şekillenişinin, millî değerlerin kaybedilmesi konusunda bazı endişeleri beraberinde getirdiğini gösterir. Bu tartışmaların en yoğun izlendiği alansa müzik olmuştur.

Cumhuriyet’in ilanını takip eden sene Musika-i Hümayun, Riyaset-i Cumhur Musiki Heyeti’ne dönüştürülmüş ve Heyet’in orkestra şefliğine de İstiklal Marşı’nın bestecisi olarak ün kazanan Osman Zeki Üngör getirilmiştir. Aynı yıl Meclis’te, Zeki Üngör’e verilecek maaş hakkındaki görüşmede, Vekil Besim Atalay’ın, Batı müziğine ayrılacak kaynağı, milli müziğe duyulan ihtiyaç üzerinden eleştirdiği görülür (TBMM, 1924:38);

“Arkadaşlar, Zeki Beye biz niçin maaş tahsis etmek istiyoruz? Sanatkâr diye mi, memlekette başka sanatkâr yok mudur? ... Sonra bu adam sanatkârsa hangi işte sanatkâr? Musikide, hangi musikide? ... Garp Musikisinde. Şark Musikisi yoktur. Evet efendiler, bir fen musikisi vardır, buna yerden göğe kadar inanırım. Fakat arkadaşlar, ben çarık devresinde yaşarken bana yüksek musikinin lüzumu yoktur... Garp musikisi bana göre sanat değildir. Bana, benim musikim, benim edebiyatım, bana Türk musikisi lâzımdır... Benim ruhumda bedîî hisler uyandırmayan, heyecanlar uyandırmayan musikinin bana lüzumu yoktur. Arkadaşlar, ancak bana kendi harsım, kendi musikim, beni inleyen, beni ağlatan, beni muhayyeleda sevmeden musikim lâzımdır. Arkadaşlar benim musikimde ileriye doğru gidebiliriz. Fakat bunun için para verilemez”

1920'lerin sonu itibarıyla sanat alanında yapılan hamlelerde teknik bakımdan Batı'ya başvurulacağı belirtilirken milli ihtiyaçların da göz ardı edilmeyeceğinin mesajı verilmektedir. 1934 yılının Kasım ayında Meclis'i açarken yaptığı konuşmada Atatürk, müzik alanında takip edilecek yolu net bir şekilde çizer (TBMM, 1934:4): *“Ulusal; ince duyguları, düşünceleri anlatan; yüksek deyişleri, söyleyişleri toplamak, onları, bir gün önce, genel son musiki kurallarına göre işlemek gerektir. Ancak; bu güzeyde, Türk ulusal musikisi yükselebilir, evrensel musikide yerini alabilir”*

Bir yıl sonra yine Meclis açılışında *“Ulusal müziğimizi modern teknik içinde yükseltme çalışmalarına bu yıl daha çok emek verilecektir”* derken Atatürk, bu konuda kararlı bir şekilde ilerleniyor olduğunun bilgisini verir (TBMM, 1935:2). Temel amaç milli değerlerin Batı tekniği ile işlenerek, yeni rejimin ulusal kimliğine has sanatını ortaya çıkarmaktır. O'na göre bu, uygar medeniyetler seviyesinde yer alabilme ve milli değerlerin uluslararası düzeyde temsil edilebilmesi için en elverişli yoldur. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, sanat alanında izlenen bu politika ile Osmanlı kimliğinden ayrılmış yeni bir ulusun inşa projesinin de yürütülüyor oluşudur.

Batı tekniğinin, sanat alanındaki nüfuzunun yoğunlaşması Meclis'te daha derin tartışmaları doğuracaktır. Sıklıkla Türk müziğinin, Batı müziği gölgesinde kaybolduğu düşüncesi etrafında şekillenen bu tartışmalar, vekiller arasında da bir kutuplaşmayı tetiklemektedir: Garp müziği ve Şark müziği. Devlet Konservatuvarı hakkında hazırlanan kanun tasarısına ilişkin görüşmelerde, bu kutuplaşma net bir şekilde izlenebilmektedir.

Konservatuvar'ın sadece Batı müziğine ilişkin eğitim verecek olması, Osmanlı müziğinden de bir kopuşu simgelemekte, bu ise Osmanlı kimliği ve inşa edilmek istenen yeni kimlik arasındaki çatışmayı gün yüzüne çıkarmaktadır. Dolayısıyla 13 Mayıs 1940 tarihli Meclis oturumunda Vekillerce tasarıyla ilgili olarak yürütülen tartışmada temel mesele yine açılması planlanan konservatuvarın milli müzikle ilişkisidir. Ancak burada önemli olan *“millî”* olanın neyi ifade ettiğidir. Vekil Ali Süha Delilbaş'ın;

“Kendi musikimizi kaybediyoruz. Küçük yaştan beri bu musikile büyüdük. Tıpkı sevgilisini kaybetmiş bir adam gibi müteessir olurum. Bize bir cemaat musikisi lâzımdır. O cemaat musikisini Konservatuvar icad edecek değildir. Bunu biz buluncaya kadar bazı memleketlerin buldukları cemaat musikisini bize öğretecek ve buna bizi alıştırarak olan konservatuvardır”,

sözleri *“millî”* tanımı konusunda eski ve yeni ayrımını vurgularken, *“yeni”* nin inşasında Konservatuvar'ın yüklendiği rolü gösterir (TBMM, 1940:92).

Meclis'te konu ile ilgili yükselen çatışma ve çekinceler, Maarif Vekili Hasan Ali Yücel'in yasa ile ilgili yaptığı açıklamada da yerini bulur. Bakan, yasa tasarısının gerekçesi üzerine konuştuğundan hemen sonra Devlet Konservatuvarı için neden *“millî”* tabirinin kullanılmadığını izah eder (TBMM, 1940:93);

“Biz bir şeyin millî olmasını mutlaka bu sıfatın üstüne yazılması anlamıyoruz. Güzel sanatlar akademimiz var. Elbetteki orada yapılan resimlerin ve ressamların bizim ruhumuza intibak eden, bizim renklerimizi, bizim hayatımızı, bizim ışıklarımızı ifade etmiş olmasını tabii istiyoruz. Mutlaka bunu istediğimizi göstermek için «Güzel sanatlar Millî akademisi» mi demek lâzımdır? İstanbul üniversitesi bir millî müessesedir. Bunun tevsikına mı ihtiyaç vardır? İstanbul millî üniversitesi mi demek lâzımdır? Biz tezkiyeye ve tekide her müessesemizin ve her işimizin (millî) olması bakımından ihtiyacı olmadığı kanaatindeyiz. O zaman her müessesenin başına niçin bir millî kelimesi getirmiyelim? Binaenaleyh konservatuvar beynelmilel bir isimdir. Nitekim otomobil böyledir, telefon böyledir, enstitü böyledir”

Bakan devamında, Batı'dan aktarımın teknik mahiyette olduğunun altını çizmekte, ilimde olduğu gibi sanatta da medenileşmenin zorunluluğunu, ordu örneği üzerinden izah etmektedir (TBMM, 1940:93): *“Ordu yaptığımız zaman biz en ileriye kabul etmişizdir. Biz, şu veya bu sebeble geri kaldığımız zaman da en ileri orduların tekniğini almışızdır. Sanat da, ilim de bunun istisnasını teşkil etmez”*. Batı'dan aktarımın, ülkenin sanat eserlerini küçük görme anlamı taşımadığını da ekleyen Bakan, bu eserlerin görünür kılınması adına yürütülen faaliyetleri şu şekilde aktarmaktadır (TBMM, 1940:93);

“Biz konservatuvarda her sene o işle meşgul olan arkadaşları memleketin dört bucağına gönderiyor, oradan halk türkülerini topluyor, buraya gelen saz şairlerini dinliyor ve onların plâklarını alıyoruz. Arzu eden arkadaşlarımız teşrif edib konservatuvarda bunları dinliyebilirler. Bunların diskleri toplanmış, dosyaları yapılmıştır, her zaman dinlenilebilir”

Bakan bu cümleleriyle *“millî”* değerler için başvurulacak kaynakları da göstermektedir. Medeni metotların, milli duyguların ifadesi için kullanılacağına altını çizen Bakan, bunun asla Türklükten kopuş anlamına gelmediğini

belirtir ve ekler (TBMM, 1940:100): “*Türk olmağa medenî olmak mâni olabilir mi? ... Biz Türküz; yalnız musikimiz değil, her şeyimiz millidir... Amma bunu ifade etmeğe ut kifayet etmezse utu bir tarafa bırakırız, ork lâzım gelirse onu alacağız*”.

15 Mayıs 1940 tarihinde kanun tasarısıyla ilgili devam eden görüşmede, yine, müzikte modern tekniğe hâkim olunmasının, bir milletin kendi müziğini oluşturabilmesinin ön şartı olduğu üzerinde durulmaktadır. Vekil Kazım Nami Duru Avrupa’da da müziğin, folklor müziğinin incelenmesi ve işlenmesiyle başladığını belirtmekte ve bu noktada Konservatuvar’ın üstlendiği rolü açıklamaktadır (TBMM, 1940:126): “*Konservatuvarda müzik yaratmıyacağız, müzisyen yetiştireceğiz. Müziği yapacak, yaratacak müzisyendir. Tekniği, metodu orada öğrenecek, ahengi orada anlıyacak. O ahenk ile kendi millî vicdanının tahassüsünü ifadeye çalışacaktır*”. Vekilin devamında, “*...enderun musikisi denilen musiki ... devrini geçirmiş bir musikidir, tarihte gömülüdür, onu hortlatmayalım*” cümlesiyle de “millî” olanın sınırlarına gönderme yaptığı görülmektedir (TBMM, 1940:127).

Diğer bir Vekil Osman Şevki Uludağ ise Batı tekniğinin kullanımının Doğu ve Batı müziği konusunda bir tercihi ifade etmediğini, fakat medeni ve millî müziğin inşasında bir zorunluluk olduğunun altını çizmektedir. Uluslararası müzik içinde ona aykırı olmayan bir Türk müziğinin inşa edilmesini medeni ve millî bir vazife olarak nitelendiren Uludağ, millî hayatla medeni hayatı uzlaştıramayan bir milletin geri bir millet olarak kalacağını vurgulamaktadır (TBMM, 1940:130).

Vekil Ali Rıza Türel de sanat alanındaki politikaların, inkılâpçılığın bir parçası olduğuna dikkatleri çeker. Bu noktada da ön planda tutulması gereken şey, keyiflerden ziyade ülke için hedeflenen gelecektir. İnkılâpçılık adına kısmi değil, bütüncül bir yaklaşımın geliştirilmesinin önemine değinen Türel, sanat adına üretilen politikalarda izlenmesi gereken yolu şu şekilde ifade etmektedir (TBMM, 1940:135): “*...bugün şahsî itiyadlarımız, şahsî zevklerimiz ve taamüllerimiz haizi ehemmiyet değildir. Yarına büyük sanat eserleri hazırlamak imkânlarını verecek bir müessese kurmak istiyoruz. Bu müessese ancak bütün dünyanın kabul ettiği esaslarla kurulabilir.*”

Müzik alanındaki söz konusu kutuplaşma, radyo yayınlarının içeriği konusunda da kendini gösterir. Radyo’da Türk müziğine, Batı müziğine oranla daha az yer verildiği yönündeki endişeler de yine Batıcılık ve milliyetçilik arasındaki gerilimin bir yansımasıdır. 22 Mayıs 1945 tarihli oturumda Vekil M. M. Kansu, Basın Yayın Genel Müdürü’nün Türk müziğini kaldırmak istediği yönündeki iddiaların asılsız olduğunu belirtmektedir (TBMM, 1945:254): “*Kendisiyle görüştim; katıyen böyle bir şey yoktur dedi. O halde tebşir ederim arkadaşlar bizim millî musikimiz yine eski yerindedir*”. Bir diğer vekil, Süleyman Sırrı İçöz’ün Radyo’da Türk müziği programlarının genişletilmesini talep eden konuşması, Batı müziğinin toplumdaki yansımalarına da ışık tutmaktadır (TBMM, 1945:255);

“Aziz arkadaşlarım, bendeniz de Türk musikisinin radyo programlarında biraz daha genişletilmesini rica edeceğim. Hâlihazırdaki program Türkün ruhunu tatmin etmiyor. Türk musikisi ingiliz radyolarında, Mısır radyolarında aranıyor. Evet, ecnebi, yani Avrupa musikisinin de neşri aleyhdarı değilim. Fakat arzu edenler, onun aşığı olanlar Avrupa radyolarını açarlar, istediklerini dinlerler. Ne vakit ki, radyo Avrupa musikisine başlar, derhal radyolar kapanır”

“Geçenlerde bir köylü radyo almak istiyor ve ajantaya diyor ki, ‘Bana bir radyo ver, amma Necip Aşkını çalmasın’”

“Anlaşıyor ki, Türk ruhu, hâlihazırda, bununla tatmin edilemiyor. Ne vakit ki, yurddan sesler başlar, bütün Türkiye kulak kesilir. Binaenaleyh Basın ve Yayın Umum Müdürlüğünden ricam şudur: Türk ruhunun ihtiyacının tatminine hizmet etsinler”

Sonrasında söz alan Vekil İsmail Hakkı Baltacıoğlu ise dikkatleri radyonun mahiyetine çekmektedir: “*Türk radyosu bir şirket, ticaret radyosu değil, Devlet radyosudur*”. Baltacıoğlu, Milli Eğitim Bakanlığı ile Türk Radyosu’nun aynı mahiyette olduğunu ise amaç ortaklığı üzerinden anlatır: “*Ereği, sonu sonucu sade kültürdür*”. Vekile göre Batı müziği ve Doğu müziği temelinde gidilen ayrımlardan ziyade göz önünde bulundurulması gereken en önemli nokta müziğin niteliğidir: “*Alafranga, alaturka değil, garp, şark değil, hangi musiki? Diriltici, insani, millî, kültürcü musiki! Ne meyhane musikisine ihtiyacımız vardır, ne de kedi miyavlar gibi miyavlayıcı musikiye. Bize sanat musikisi lazımdır, diriltici musiki lâzımdır*”. Vekil, Türk müziğinin teknik anlamda Batı’dan üstün olduğunu savunanlara da “*Musikimizin Garp musikisinden ve Garp musikisi tekniğinden üstün olduğuna gelince; bu noktai nazara iştirak edemem. Evet, Türk musikisinde melodi vardır. Fakat teknik üstünlüğü yoktur*” cümleleriyle karşı çıkar (TBMM, 1945:255).

Müzikte Batı tekniğine başvurulmasını gereksiz görenlere yönelik bir diğer açıklama Vekil Mümtaz Ökmen'den gelmiştir. Vekil bir yandan teknik konusundaki tercihlerin önemine vurgu yaparken bir yandan da bunun, milli müziğin inşasındaki etkisine göndermede bulunur (TBMM, 1945:257);

“Müzik mevzuu bildiğim hattâ vâkıf olduğum bir mevzu değildir. Fakat Partide çalıştığım zaman, birçok salahiyetli arkadaşlardan işitmişim; eğer Dede Efendi garp musikisinin tekniği ile yetişmiş bir adam olsaydı bugün bütün dünyanın önünde hayranlıkla eğilerek ileri memleketin heykelini yapmağa karar vereceği, meselâ Bethofen ayarında bir adam olurdu. Demek ki millî kabiliyetin bu sahada da tecelli ve inkişaf etmesi için milletimizin kederini, ıstırabını, neşesini her şeyini daha güzel anlatmak için garp tekniğini, garp musikisini almamızda zaruret vardır. Bu demek değildir, asla ecdat yadîğârı olan millî musikiyi büsbütün ihmal edelim. Fakat asıl gayretimizi bu noktada garp musikisinde teksif ederek ... hakikî Türk musikisini ancak o vakit meydana getirmiş oluruz”

Batıcılık ve milliyetçilik arasındaki gerilimin kendini gösterdiği alanlardan bir diğeri de tiyatrodur. Meclis'te milli tiyatronun geliştirilmesi konusu ara ara gündeme taşınmaktadır. 26 Mayıs 1943 tarihli oturumda Vekil B. K. Çağlar, “Devlet tiyatrosu sahnesine lâyık Türk eseri henüz yok mudur? Yoksa bunu yazdırmak için ne gibi çareler düşünülmekte veya bu iş sadece zamana mı bırakılmaktadır?” sorularıyla konuya dikkatleri çekmekte ve devamında milli tiyatroya ulaşma yönündeki faaliyetlerin eksikliğine işaret etmektedir (TBMM, 1943:235-236); “...bir takım yabancı eserlerin oynatılması, gerçek Türk tiyatrosunun doğması için kâfi midir? Türk cihanındaki Türk folklorundaki tiyatrosu unsurlarından faydalanmağa lüzum görmüyorlar mı? Görüyorlarsa bu hususta ne gibi tedbirler almışlardır?”

23 Aralık 1946 tarihli Meclis görüşmesinde Vekil İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Batı'dan çevrilen klasiklerin, milli tiyatronun gelişimi açısından bir basamak olduğunu belirtirken sanatta Batı eğilimli politikaları yine milli değerlere bağlı olarak gerekçelendirmektedir (TBMM, 1946:394): “Biz klâsiklerden atlayarak millî tiyatromuza varacağız. Varamamışsak, millî vazifemizi yapmamışız demektir. Klasikler insan psikolojisinin ezeli hakikatlerini bir miktar keşfetmişlerdir. Klasiklerin bu bakımdan bir önemi, bir mevkii vardır”. Bununla birlikte Vekil, klasiklerde takılıp kalmanın ülkede tiyatrosu yazarlarının gelişimini olumsuz yönde etkileyeceğini dile getirmekte ve “yepyeni hür ve Türk dili ile eserler yazan” yazarların yetişmesi gerekliliğini tiyatrosu sanatının toplumla ilişkisi bağlamında değerlendirmektedir (TBMM, 1946:395);

“...Tiyatrosu müzik değildir, tiyatrosu bir ses manzumesi değildir. Tiyatrosu tablo da, elvan ve eşkâl manzumesi de değildir, tiyatrosu roman da değildir. Tiyatrosu; millî şahsiyetin, bir ve bütün halde, seferber olduğu bir âlemdir. Bu âlemi imkânda hayattan sonra hayata daha çok yakın, tiyatrosu başka, ne vardır? Yoktur, hiçbir şey. Dilini tiyatroya sokmayan ve millî problemlerini tiyatrosu oynatamayan bir millet için imkân âlemi; istikbal âlemi tıkanmış olarak kalır. Konservatuvarın kapılarını yerli eserlere açalım. Yerli eserler dedimse cavalacoz şeyleri kasetlemiyorum, tabî.. Değerli eserler”

Batı tekniği ile inşa edilecek milli sanat ve milli tiyatrosu konusunun 1950 yılının Şubat ayında yine Vekil İsmail Hakkı Baltacıoğlu tarafından gündeme taşındığı görülmektedir. Konservatuvar'ın Avrupalı bir kurum olduğunun altını çizen Baltacıoğlu, bu doğrultuda kurumda kullanılacak tekniğin de Avrupalı olma zorunluluğuna dikkat çekmektedir. Vekil, tekniğinin Batılı olma zorunluluğuna ek olarak kültür ve gelenek bakımından, özellikle de tiyatrosu, yerli ve milli olma zorunluluğuna da değinmekte, bu gerekliliği Avrupa üzerinden izah etmektedir (TBMM, 1950:866): “Avrupa tiyatrosu yoktur. Avrupa milletlerinin millî tiyatroları vardır. Öyleyse Avrupa tiyatrosu sadece, yalın bir kavramdır. Milletlerin tiyatrosu konkre, eti kemiği olan şeylerdir”. Avrupa tiyatrosunun tekniği gibi ruhunu da benimseme eğiliminin Tanzimat'ın büyük yanlışlarından biri olduğunu dile getiren Vekil, milli ruhlu bir tiyatrosu önemini, dönemin Batı etkisinde şekillenen sanatına da gönderme yaparak ortaya koyar (TBMM, 1950:866);

“Ne zaman Avrupa teknikli bilâkaydüşart taşıyan millî ruhlu bir tiyatrosu görebileceğiz? Daha açık konuşalım: Türk evet veya hayır derken başını Amerikalı gibi mi sallar? Türk tereddüt ederken bir Fransız gibi mi dikilir? Türk ağladığı zaman Moskof gibi mi ağlar? Hayır, Türk'teki jest, duruş, bakış, hareket ediş ve hattâ susuş - çünkü tiyatrosu da susuş da ayrı bir şey ifade eder-ancak bir Türk gibidir. Tanzimattan beri kürsüde, radyoda ve sahnede alafranga kımldamak, alafranga homurdanmak moda olmuştur. Artık tiyatrosu milliyeti hakkında ampirik değil, ilmî denebilecek bir şuura sahip bir nesle mensubuz”

Gerek Atatürk'ün söylemleri gerekse Meclis'te geçen tartışmaların gösterdiği gibi Cumhuriyet'in kuruluş döneminde, sanatta Batı'nın tekniğine başvurma ile ulusal kimlik inşası bir arada ilerleyen süreçler olarak göze çarpar. Sanat alanını Batı etkisinde şekillendirme, medeni bir ülke olmanın gerekliliği ve milli değerlerin

uluslararası düzeyde görünürlük kazanmasının ön koşulu olarak kabul edilir. Bu aşamada tartışma yaratan durum, özellikle müzik alanında tanık olduğu üzere, Batılılaşma ile eşzamanlı olarak yeni “*milli*” için çizilen sınırdır. Dönemin sanat politikaları, Osmanlı kimliğinden farklı bir kimliğin inşası anlamına gelen bu sınırların çizilmesine hizmet ederken Batıcılık ve milliyetçilik arasındaki gerilimleri beslemektedir.

4. SONUÇ

Cumhuriyet’in kuruluş yıllarında üretilen sanat politikalarının dayandığı ideolojilerin tohumları Osmanlı Devleti’nin son döneminde atılmış olmakla beraber bu ideolojiler Cumhuriyet Dönemi’yle özgün yapısına kavuşmuştur. Bu çalışmada da Cumhuriyet’in kuruluş döneminde üretilen sanat politikalarının ideolojik kökenlerine inilerek bu politikaların arkasındaki motivasyonun açığa çıkarılması hedeflenmiştir.

Sanat politikalarının dayandığı ideolojileri kuramsal olarak inceleyen ilk bölüm, bu dönemi sanat açısından farklı kılan en önemli noktanın, sanatı “*halkçılık*” ideolojisiyle bağlantılı hale getirme çabası olduğunu ortaya koymaktadır. Bu ideoloji, devletin sanata yüklediği anlamın, aslında topluma yüklediği anlamın bir yansıması olduğunu göstermektedir. Okuma yazma oranının yaklaşık yüzde on olduğu ülkede sanat, halkı aydınlığa taşımada önemli bir araç olarak düşünülmüştür. Sanatın halkçılık temelinde ele alınması bu alanın devlet açısından temel bir politika alanı haline dönüşmesine zemin hazırlarken onun Osmanlı Dönemi’ndeki gibi belirli bir zümreye yönelik ayrıcalıklı bir faaliyet olması durumunun da ortadan kaldırılmasına hizmet etmiştir.

Halkçılığın yanında, sanat alanındaki politikalar, Batılılaşma ve uluslaşma prensipleriyle de harmanlanmıştır. Batılılaşma bu dönemde halkta zihinsel bir değişimi hedefleyen çok derin bir dönüşüme karşılık gelmektedir. Akli ve bilimi temel alan bu dönüşüm, sanatın temelinde de bilimsel ilkelerin konulmasını amaç edinmiştir. Batı temelli sanatın tercih edilmesindeki en önemli etkenlerden biri de bu olmuştur. Bununla birlikte bu dönüşümün en önemli noktası, Batılılaşma ile halkta yaşama zevkinin uyandırılmasının da bir amaç olarak benimsenmiş olmasıdır. Bu kapsamda yeni rejimle inşa edilmesi planlanan yeni ulus, “*Türk*” kimliğiyle ilişkilendirilmekle birlikte akli temel alan, yaşamdan keyif alan bireylerce inşa edilecek bir ulusa da karşılık gelmektedir. Böylece, bu üç ideoloji temelinde sanatın, toplumla ilişki kurmada ve onu dönüştürmede yeni bir anlam kazandığı görülmektedir.

İkinci bölümde ise bu üç ideolojinin sanat politikalarıyla ilişkisi 1923 ve 1950 arasındaki Meclis görüşmeleri ışığında değerlendirmeye alınmıştır. Politika üretim sürecinde bu ideolojilerle bağlantılı olarak gündeme gelen temel mevzular sanatın bir “*ihtiyaç*” olması, yeni sanatta kullanılacak yöntem ve “*milli*” olanın sınırlarının ne olduğu konusudur. Sanatın büyük ölçüde eğitici rolü temelinde bir ihtiyaç olarak değerlendirildiği görülmektedir. Eğitim ve sanat arasında kurulan bu bağ da sanatta seçilen yöntem ile içerik üzerinde belirleyici olmuştur. Meclis tutanaklarında izlenen tartışmaların çoğunlukla sanatta seçilen bu yöntem ve içerik üzerinden şekillendiği görülmektedir. Cumhuriyet’in kurucu kadrolarınca sanatta Batı tekniğinin benimsenmesi, çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmanın bir gereği olarak ele alınmıştır. Ancak bu durum bazı vekiller tarafından milli değerlerin kaybedilmesi endişesiyle sık sık eleştirilmiştir. Milli değerlerin kaybedilmesine yönelik yükselen endişeler karşısında ise sanatın yeni ülkenin milli değerleri çerçevesinde gelişmesi gerektiği, ancak bu sürecin modern tekniklerle desteklenmeden başarılamayacağı görüşü hâkimdir. Bu noktada özellikle Türk müziğinin teknik açıdan Batı müziğinden geri olduğu savı, modernleşme çabalarını meşrulaştıran bir argüman olarak kullanılmıştır. Tiyatroda ise Batı’dan çevrilen klasik eserlerin milli tiyatrosunun gelişiminde bir basamak olarak kabul edildiği görülmektedir. Ancak bu süreçte, yerli yazarların desteklenmesi ve Türk tiyatrosunun milli şahsiyetin bir yansıması haline getirilmesi gerektiği de sürekli olarak dile getirilmiştir. Batı etkisiyle inşa edilen bu tiyatro anlayışı, toplumun milli kimliğini sanat yoluyla ifade etme çabasını vurgulamaktadır. Söz konusu tartışmaların önemli bir yanı ise yeni millinin sınırlarının “*Türk*” kimliği üzerinden çizilmesidir. Batıcılık ve milliyetçilik temelinde yükselen gerilimlerde Türk vurgusu, Osmanlı kimliğinden kopuşun da bir işareti niteliğindedir. Tüm bunlar paralelinde, Meclis görüşmelerinde, “bilimselliğe dayanan Batı tekniği ile oluşturulacak, köklerini Anadolu halkından alan milli bir sanat” fikrinin incelenen dönem boyunca canlı tutulduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak Cumhuriyet’in kuruluş döneminde sanat politikaları halkçılık, Batıcılık ve ulusçuluk ideolojileriyle şekillendirilirken toplumu aydınlatarak dönüştürme ve toplumsal birlik oluşturmanın yolları aranmıştır. Bir başka ifadeyle sanat aracılığıyla medenileşme ekseninde bir ulus inşa süreci hedeflenmiş böylece toplumun zihinsel ve kültürel dönüşümü yolunda adımlar atılmıştır. Sanatın toplumla kurduğu bu dönüştürücü ilişki, onun yalnızca estetik bir alan olmanın ötesine geçerek siyasi ve ideolojik bir anlam kazanmasına da zemin hazırlamıştır. Sanatın, Cumhuriyet’in kuruluş döneminde kazandığı bu anlamı bir makalenin sınırlılıkları

içerisinde ele alan bu çalışma, konuya yönelik daha derin araştırmalara ilham verdiği ölçüde amacına ulaşmış sayılacaktır.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “*en az iki dış hakem*” ve “*çift taraflı körleme*” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Yazar, dergiye imzalı “*Telif Devir Formu*” belgesi göndermişlerdir. Mevcut çalışma için mevzuat gereği etik izni alınmaya ihtiyaç yoktur. Bu konuda yazarlar tarafından dergiye “*Etik İznine Gerek Olmadığına Dair Beyan Formu*” gönderilmiştir. Yazar, çalışmanın tüm bölümlerine ve aşamalarına tek başına katkıda bulunmuştur. / **This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. The author sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. There is no need to obtain ethical permission for the current study as per the legislation. The "Declaration Form Regarding No Ethics Permission Required" was sent to the journal by the authors on this subject. The author contributed to all sections and stages of the study alone.**

KAYNAKLAR

- AĞAOĞLU, Ahmet (2013), **Üç Medeniyet**, Doğu Kitabevi, İstanbul, 3. Baskı.
- ANADOL, Cemal ve KARA, Mehmet (2001), **Atatürk ve Sanat**, Yaylım Yayıncılık, İstanbul.
- ARSEVEN, Celal Esat (2019), **Sanat ve Siyaset Hatıralarım**, Kadıköy Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul.
- ARTUN, Deniz (2012), **Paris'ten Modernlik Tercümelere**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ (1997), **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, C. I-III, 5. Baskı.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal (2008), **Atatürk'ün Bütün Eserleri**, Kaynak Yayınları, İstanbul, C. 24.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal (2019), **Medeni Bilgiler**, Örgün Yayınevi, İstanbul.
- BALTACIOĞLU, İsmail Hakkı (1934), **Sanat**, Sühulet Kütüphanesi Yayını, İstanbul.
- BAŞVEKÂLET İSTATİSTİK GENEL DİREKTÖRLÜĞÜ (1935), **Türkiye Nüfusu**, Ulus Basımevi, Ankara.
- BERKES, Niyazi (2017), **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- ELİBAL, Gültekin (1972), **Atatürk ve Resim Heykel**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- GELLNER, Ernest (1992), **Uluslar ve Ulusçuluk** (Çev. Büşra Ersanlı Behar, Günay Göksu Özdoğan), İnsan Yayınları, İstanbul.
- GÖKALP, Ziya (1976a), **Türkçülüğün Esasları**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- GÖKALP, Ziya (1976b), **Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak**, Kültür Bakanlığı Ziya Gökalp Yayınları, Ankara.
- GÜRKAN, Turhan (1971), **Atatürk'ün Uşağının Gizli Defteri**, Fer Yayınları, İstanbul.
- HANİOĞLU, Şükrü (1985a), “*Baticılık*”, **Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, İstanbul, C.5, ss.1382-1388.
- HANİOĞLU, Şükrü (1985b), “*Osmanlıcılık*”, **Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, İstanbul, C.5, ss.1389-1393.
- İNAN, Afet (1957), “*Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinin Kuruluş Hazırlıkları Üzerine*”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, S.1, ss.1-16.

- İNAN, Afet (1968), **Mimar Koca Sinan**, Türkiye Emlak Kredi Bankası Neşriyatı, Ankara, 2. Baskı.
- İNAN, Afet (1998), **Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- İNAN, Afet (2007), **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- İSTATİSTİK UMUM MÜDÜRLÜĞÜ (1929), **28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri**, Başvekalet Müdevvenat Matbaası, Ankara.
- KILIÇ, Yeşim (2009), “*Nationalismus: Ulusçuluk mu Milliyetçilik mi? Kavramın Çevirisi Üzerinden Türkiye’de Ulusçuluk Söylemlerine Genel Bir Bakış*”, **Studien Zur Deutschen Sprache und Literatur**, S.(2)22, ss.35-51.
- KÖROĞLU, Erol (2016), **Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı 1914-1918: Propagandadan Milli Kimlik İnşasına**, İletişim Yayınları, İstanbul, 3. Baskı.
- MARDİN, Şerif (1985), “*İslamcılık*”, **Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, İstanbul, C. 5, ss.1400-1404.
- RENAN, Ernest (2016), **Ulus Nedir?** (Çev. Gökçe Yavaş), Pinhan Yayıncılık, İstanbul.
- SAYGUN, Ahmet Adnan (1987), **Atatürk ve Musiki**, Seveda-Cenap And Müzik Vakfı Yayınları, Ankara, 2. Baskı.
- SİNANOĞLU, Suat (1998), **Türk Hümanizmi I**, Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, İstanbul.
- TOPRAK, Zafer (2017), **Türkiye’de Yeni Hayat İnkılâp ve Travma 1908 - 1928**, Doğan Kitap, İstanbul.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya (1992), **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, Ülken Yayınları, İstanbul.
- ÜNAL, Kemal (1940), “*Halkevleri’nin Çalışmasında Bazı Yeni Esaslar*”, **Ülkü Dergisi**, S.16(91), ss.6-8.
- ZOLBERG, Vera L. (2018), **Bir Sanat Sosyolojisi Oluşturmak** (Çev. Buket Okucu Özbay), Alfa Yayınları, İstanbul.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi, **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 1, C. 14, 01.12.1921.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi, **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 1, C. 18, 01.03.1922.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi, **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 1, C. 28, 01.03.1923.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi, **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 2, C. 8, 26.03.1924
- Türkiye Büyük Millet Meclisi, **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 2, C. 19, 01.11.1925.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi, **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 4, C. 4, 01.11.1934
- Türkiye Büyük Millet Meclisi, **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 5, C. 6, 01.11.1935.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi, **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 6, C. 11, 13.05.1940.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi, **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 7, C. 2, 26.05.1943.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi, **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem 7, C. 17, 22.05.1945.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi, **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem 8, C. 3, 23.12.1946.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi, **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem 8, C. 24, 20.02.1950.

Bütçe Bilinci ve Bütçe Bilincinin Artışında Etkili Olan Faktörlere Kuramsal Bir Bakış¹

A Theoretical Overview of Budget Consciousness and Factors Effective in Increased Budget Consciousness

Muhammed Emin BARUT
YÖK 100/2000 Doktora Bursiyeri, Harran Üniversitesi,
SBE, Maliye A.B.D., m.e.barut@harran.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-5873-1787>

Makale Başvuru Tarihi: 16.07.2024
Makale Kabul Tarihi: 31.12.2024
Makale Türü: Araştırma Makalesi

Hasan TÜRKAL
Doç. Dr., Harran Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü,
hturkal@harran.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-8106-3668>

ÖZET

Anahtar Kelimeler:

Bütçe,
Bütçe Bilinci,
Mali Şeffaflık,
Katılımcılık,
Vatandaş Bütçe,

Literatürde bütçe bilinci kavramını tanımlayan ve bütçe bilincinin artmasında etkili olan faktörleri kuramsal olarak inceleyen çalışmalar sınırlı düzeydedir. Bütçe bilinci ile ilgili olarak yeterli düzeyde akademik çalışmanın yapılmamış olması bu çalışmayı özgün kılmaktadır. Özellikle içerisinde bulunduğumuz çağda vatandaşların bütçe belgelerine erişebilme, okuyabilme, anlayabilme ve analiz etme yeteneğinin kazandırılması ve bütçe bilinç düzeyinin artırılması gereklilik arz etmektedir. Bu bağlamda çalışmanın amacı gerek ulusal gerekse uluslararası maliye literatüründe bütçe bilinci kavramını tanımlamak ve bütçe bilincini etkileyen faktörleri kuramsal olarak incelemektir. Çalışmada vatandaşların bütçe bilinç seviyesini etkileyen çeşitli faktörler tespit edilmiştir. Bu kapsamda mali şeffaflık, hesap verilebilirlik, bütçe savunuculuğu, mali demokrasi, katılımcılık, vatandaş odaklı bütçe ve vatandaş bütçe raporu gibi uygulamaların vatandaşların bütçe bilinç düzeyini etkileyen faktörler olduğu görülmüştür. Dolayısıyla karmaşık bütçe belgelerinin, çoğu zaman anlaşılmadığı bir ortamda; kamu bütçelerinin açık, şeffaf ve anlaşılır bir düzeyde, hesap verilebilir bir şekilde halk ile paylaşılması hem demokrasi hem de katılımcılığı artırdığı tespit edilmiştir. Ayrıca vatandaşların bütçe bilinç düzeyinin artırılması sadece siyasal iktidarlara ve politikacılara bırakılmaması, bütçe savunuculuğu uygulaması ile sivil toplum kuruluşlarının bütçe bilincinin artışında aktif rol üstlenmesi gerekli olduğu görülmüştür.

ABSTRACT

Keywords:

Budget,
Budget Consciousness,
Fiscal Transparency,
Participation,
Citizen Budget,

There are limited studies in the literature that define the concept of budget consciousness and theoretically examine the factors that are effective in increasing it. The fact that there is not enough academic research on budget awareness makes this study unique. Especially in this century, it is necessary for citizens to gain the ability to access, read, understand, and analyze budget documents and to increase their level of budget awareness. In this context, the aim of the study is to define the concept of budget consciousness in both national and international finance literature and theoretically examine the factors affecting it. In the study, various factors affecting the budget awareness level of citizens were identified. In this context, it has been observed that practices such as financial transparency, accountability, budget advocacy, financial democracy, participation, citizen-oriented budget, and citizen budget reports are factors affecting the budget awareness level of citizens. Therefore, in an environment where complex budget documents are often not understood, it has been determined that sharing public budgets with the public in a clear, transparent, understandable, and accountable manner increases both democracy and participation. In addition, it has been seen that increasing the budget awareness level of citizens should not be left only to political powers and politicians, and that non-governmental organizations should take an active role in increasing budget awareness through budget advocacy.

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): BARUT, Muhammed Emin ve TÜRKAL, Hasan (2024), “Bütçe Bilinci ve Bütçe Bilincinin Artışında Etkili Olan Faktörlere Kuramsal Bir Bakış”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.7(4), ss.1051-1073, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1517323>

1 Bu çalışma 1. yazarın, 2. yazar danışmanlığında hazırlanmakta olan ve Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde sunulacak olan doktora tezinden elde edilmiştir.

1. GİRİŞ

Bütçe, ilkel topluluktan modern topluma geçiş aşamasında siyasal, sosyal, ekonomik ve düşünsel yapıların etkileşimi neticesinde siyasal iktidarların ve politika yapıcılarının ekonomik faaliyetleri düzenlemede başvurdukları önemli araçlardan biridir. Bütçe, her dönemde benimsenen iktisadi düşüncenin etkisiyle, farklı görev ve işlevler yüklenme misyonuna sahip olmuştur. İlk çağlardan 21. yüzyıla değin geçen süreçte bütçe anlayışı, iktisadi düşünce akımlarındaki gelişime, buna bağlı olarak ortaya çıkan devlet anlayışındaki gelişime, dünya ekonomisinde ve siyasal konjonktüründeki gelişmelere bağlı olarak değişim göstermiştir. Klasik iktisadi düşüncede devletin temel görevi “düzenleyici” iken Keynesyen düşünce ve sonrasında yerini “müdahaleci” devlet anlayışına bırakmıştır.

Neoliberal düşünce akımlarının dünya genelinde yayılması ve gelişmesi ile devletin temel görevi “düzenleyici ve denetleyici” olarak sınırlandırılmıştır. Devlet anlayışında ortaya çıkan değişimler kamusal mal ve hizmet sınırlarının ve çeşidinin artmasının yanı sıra kamu mali yönetimini de yakından etkilemiştir. Kamu mali yönetiminde, her dönemde benimsenen devlet anlayışına paralel yeni ilkelerin düzenlenmesi gerekliliğinde ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bütçe anlayışında meydana gelen bu değişimler, bütçe ilkelerinde, bütçe fonksiyonlarında, bütçe sistemlerinde ve bütçe politikalarında gelişime neden olmuştur.

Küreselleşme olgusuyla birlikte 1990 sonrası dönemde kamu mali yönetimi anlayışında birtakım değişimler meydana gelmiştir. Bu meydana gelen değişimlere bütçe açısından bakıldığında, klasik bütçe ilkeleri olan yıllık, ön izin alma, denklik, alenilik, birlik, genellik, doğruluk, açıklık ve samimiyet ilkelerine; mali şeffaflık ve hesap verilebilirlik ilkelerinin eklenmesi biçiminde ortaya çıkmıştır. Ayrıca son yıllarda hem ulusal hem de uluslararası maliye literatüründe bireylerin bütçe bilinç düzeyinin artmasına etki eden ve 1990 sonrası gelişen ve popülerlik kazanan mali şeffaflık ve hesap verilebilirlik, katılımcılık, mali demokrasi, bütçe savunuculuğu, vatandaş odaklı bütçe ve vatandaş bütçe benzeri bütçe uygulamalarının önemi giderek artmaktadır.

Bu bağlamda bu çalışma literatürde sık sık kullanılan fakat neredeyse hiç tanımlanmamış bütçe bilinci kavramını tanımlamak ve bütçe bilincinin artmasında etkili olabilecek faktörleri kuramsal olarak incelemeyi hedeflemektedir. Çalışma bu yönüyle diğer çalışmalardan farklılık göstermektedir. Bu kapsamda, çalışma giriş ve sonuç bölümlerinin dışında beş ana bölüm olarak kurgulanmıştır. Kurgulanan bu bölümler sırasıyla bütçe kavramı, bütçenin tanımı, bütçe hakkı, bütçe bilinci ve bütçe bilincinin artmasında etkili olan faktörlerden oluşmaktadır.

2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVEDE BÜTÇE

Ekonomik ve sosyal politikaların bir aracı olarak kullanılan bütçe (*budget*) kavramının filolojik kökeni İngilizceye dayanmaktadır (Stourm, 1917:4). Bütçe kavramının kökeni etimolojik olarak incelendiğinde ise kelimenin Latince kökenli “*bulga*” ve Fransızca “*bouge*” veya “*bougette*” kelimelerinden türediği ve zamanla İngilizceye “*bougett*” olarak geçtiği ve sonrasında “*budget*” şeklinde kullanılmaya başlandığı düşünülmektedir (Feyzioğlu, 1969:12). Bu bağlamda Latince Fransızcaya ve Fransızcadan İngilizceye geçen bütçe kavramı, İngiltere’de gelişmiş ve buradan dünyanın diğer dillerine İngilizceden geçmiştir (Sayar, 1964:2; Gürsoy, 1980:1). Bütçe kavramının ilk olarak bugünkü anlamıyla kullanımı ise 18’inci yüzyıla denk gelmektedir (Sayar, 1964:2).

Bütçe kavramı, Orta Çağ’a kadar bir terim olarak kullanılmamış olsa da bütçeleme uygulamaları tarihin başlangıcına kadar uzanmaktadır. Bu bağlamda, tarihsel süreçte etkili olmuş Babiller, Mısırlılar ve Romalılar, bugünkü anlamıyla bütçe kavramını kullanmamış olmalarına rağmen, Babiller ve Mısırlılar tahıl kaynakları ile bastıkları paralar üzerinde ayrıntılı kontrol sistemleri oluşturmuşlardır. Ayrıca, Romalılar ödeme gücüne göre vergi toplarken, topladıkları vergi gelirlerini harcamak amacıyla giderlerini tahmin etme yöntemlerini kullanmışlardır. Bu uygulamalar, bütçelemenin varlığına dair önemli kanıtlar sunmaktadır (Flesher ve Flesher, 1979:12).

Bütçe kavramının parlamentolardaki kullanımı, ülkeler arasında farklılıklar göstermekle birlikte, genel olarak benzer bir anlam taşımaktadır. Bütçe, kuramsal bir yapı olarak ilk kez 17’nci yüzyılda İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa ve Almanya’da kullanılmıştır. Türkiye’de ise bu kavramın 19’uncu yüzyılın üçüncü çeyreğinde kullanılmaya başlandığı bilinmektedir (Sayar, 1964:2-5).

İngiltere’de bugünkü anlamıyla ilk bütçeleme girişimi, 1100-1135 yılları arasında Kral I. Henry döneminde gerçekleştirilmiştir. Daha sonra, 1760 yılında İngiliz Şansölyesi Exchequer, kamu harcamalarını kontrol altına

almak amacıyla bütçeyi bir mali araç olarak kullanmaya başlamıştır. Şansölye tarafından parlamentoda yapılan bütçe konuşmasının ardından, bütçe raporu maliye bakanı tarafından sunulmaktaydı (Flesher ve Flesher, 1979:12). İngiliz Şansölyesi Exchequer'un parlamentoya sunmuş olduğu bütçe raporu (Theiss, 1937:43);

- Cari yıla ait kamu harcamalarının muhasebe kaydını,
- Gelecek yıl için yapılacak kamu harcamalarının tahmini bir muhasebe beyanını,
- Kamusal mal ve hizmetlerin sunulabilmesi için ihtiyaç duyulacak vergiler ve bu vergilerin toplanma yöntemlerini kapsamaktaydı.

Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde bütçe kavramının ilk kullanımı, 9 Ocak 1790 tarihinde Dışişleri Bakanı Alexander Hamilton'un Temsilciler Meclisi'ne sunduğu gayri resmi kamu kredisi raporuna dayanmaktadır. Bu rapor, devletin cari yıl içinde halka sunmayı planladığı kamusal mal ve hizmetlerin maliyetini ve bu maliyetlerin hangi finansman kaynaklarıyla karşılanacağını gösteren bir tahmin içermektedir. ABD'de bugünkü anlamda ilk resmi bütçe belgesi ise 1911 yılında yürürlüğe girmiştir. Ayrıca, ABD'de eyalet yönetimleri, federal hükümetten önce bütçe sistemini benimsemiş olup, 1920 yılına gelindiğinde tüm eyaletler bu sistemi uygulamaya başlamıştır (Flesher ve Flesher, 1979:12).

Fransa'da resmi bütçeleme uygulamaları ilk olarak 18'inci yüzyılın sonlarına doğru kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemde, bütçe kavramını ifade etmek amacıyla Fransızlar "*aperçu*", "*livre*" ve "*etat*" gibi terimleri tercih etmiştir. Fransız ekonomist Jean Baptiste Say, "*budget*" terimi yerine "*balance*" yani "*muavazene*" ya da "*denge*" kavramını önermişse de bu öneri hem resmî kurumlar hem de halk arasında kabul görmemiştir (Stourm, 1917:5).

Almanya'da tarihsel olarak farklı dönemlerde çeşitli bütçe kavramları kullanılmıştır. Bu bağlamda, Almanya'da bütçe kavramı için "*der Haushaltsplan*", "*Voranschlag*", "*État*", "*Sol-État*" ve "*das Budget*" terimleri benimsenmiştir. Bu kavramlar arasında, günümüzde en yaygın olarak kullanılan ve tercih edilen terim "*Budget*" olmuştur (Sayar, 1964:2).

Türkiye'de bütçe kavramı, ilk kez Tanzimat Fermanı sonrasında 1855 yılında kullanılmaya başlanmıştır. 19'uncu yüzyılın sonlarına kadar, bütçe terimi yerine "*muavazene defteri*", "*muavazeneyi maliye*" ve "*muavazeneyi umumiye*" terimleri tercih edilmiştir. 1961 Anayasası öncesinde, hem "*bütçe*" hem de bu alternatif terimler birlikte kullanılmıştır. Ancak, 1961 Anayasası ile yalnızca "*bütçe*" terimi resmî olarak kullanılmaya başlanmıştır (Feyzioğlu, 1969:13). Bu değişiklikte birlikte, meclise sunulan tasarılar "*bütçe tasarısı*", ve kanunlara "*bütçe kanunu*" denilmeye başlanmıştır (Edizdoğan, 2008:2). Dolayısıyla, günümüzde "*bütçe*" terimi yalnız başına kullanıldığında hem devlet nezdinde hem de halk arasında devlet bütçesini ifade etmektedir (Sayar, 1964:4). Bu durum, toplumun bu kavramı benimsediğini ve devlet ile özdeşleştirdiğini göstermektedir.

2.1. Bütçenin Tanımı

Birçok ülkede farklı dillerde kullanılmasına rağmen, bütçe kavramının evrensel olarak kabul gören kesin bir tanımı mevcut değildir. Bu nedenle, bilim insanları bütçeyi tanımlamaktan ziyade, bütçenin sahip olması gereken niteliklerini açıklamaya yönelik çalışmalara odaklanmaktadırlar (Aksoy, 1993:8). Bu durum, maliye ve bütçe alanındaki araştırmaların yanı sıra ekonomi ve finans alanındaki çalışmalarda da farklı bütçe tanımlamalarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Literatürde, bütçe kavramı genellikle bilimsel ve hukuki olmak üzere iki ana kategoriye ayrılarak ele alınmakta ve bu bağlamda çeşitli tanımlamalar yapılmaktadır (Sayar, 1964:4). Aşağıda, maliye literatüründe yer alan farklı bütçe tanımlamaları sunulmuştur.

Stourm (1917) bütçeyi, "*kamu gelir ve giderlerinin önceden tahmin edilmesi, kamu gelirlerinin toplanmasına ve kamu giderlerinin yapılmasına önceden izin veren bir belge*" olarak tanımlamaktadır (Stourm, 1917:4). Beaulieu (1906) bütçeyi "*belirli bir zaman dilimindeki gelir ve giderlerin tahmin edilmesi, karşılaştırmalı cetvellerin oluşturulması ve daha sonra gelirlerin toplanması ve giderlerin yapılması için yetkili makamlar tarafından izin verilmesi*" şeklinde ifade etmiştir (Beaulieu, 1906:2).

Beaulieu'nin "*belirli bir zaman dilimi*" ifadesi, bütçenin yalnızca yıllık değil, aynı zamanda çok yıllık olarak da uygulanabileceğini göstermektedir. Bu bağlamda, Stourm (1917) bütçelerin hem yıllık hem de çok yıllık olabileceğini ifade etmektedir. Dolayısıyla, bütçe kavramının tanımlanmasında "*yıllık*" teriminin kullanılmaması gerektiğini belirtmiştir (Stourm, 1917:6).

Jeze (1910) bütçeyi, "*belirli bir dönemde yapılacak harcamaları ve elde edilecek gelirleri önceden tahmin etme, değerlendirme ve karşılaştırma*" olarak tanımlamaktadır. Jeze'ye göre bütçe, geçmiş dönemlerde kullanılan

bilanço, ortalama tahmin ve hesap kavramlarından belirgin bir şekilde farklılık göstermektedir. Jeze, bütçeyi devletin bir mali programı olarak değerlendirirken, bilançoju envanter, ortalama tahmini ise bir istatistik çalışması olarak görmektedir. Bu bağlamda, bütçeyi geleceğe yönelik bir yol haritası olarak nitelendirirken, hesabı geçmişteki harcamalar ve toplanan gelirlerin beyanı olarak tanımlamaktadır (Jeze, 1910:5-8).

Trotabas (1931) bütçeyi, “*devletin yıllık gelir ve giderlerinin veya diğer hizmetlerin planlandığı ve yetkilendirildiği bir kanun*” olarak tanımlamaktadır (Trotabas, 1935:31). Bu tanımdan, üç önemli nitelik öne çıkmaktadır. Birinci nitelik bütçenin bir “*tahmin*” olduğu, ikinci nitelik bütçenin bir “*yetki*” belgesi olduğu, üçüncü nitelik ise bütçenin bir “*kanun*” olduğudur (Trotabas, 1935:31).

Feyzioğlu (1969) bütçeyi, “*devletin gelecek bir dönem içindeki gelir ve giderlerini tahmin eden ve bunların yürütülüp uygulanmasına izin veren hukuki tasarruf*” olarak tanımlarken (Feyzioğlu, 1969:14); Sayar (1964) ise bütçeyi, “*merkezi hükümet ile yerel yönetimler gibi kamu tüzel kişilikleri ile yarı resmi veya özel teşekküllerin ve toplulukların, belirli bir dönem içindeki gelir ve giderlerini tahmin eden ve bunların yapılmasına önceden izin veren bir kanun, nizamname, kararname veya idari tasarruf*” olarak tanımlamaktadır (Sayar, 1964:6).

19’uncu yüzyıldan itibaren birçok ülkede bütçe yapımını, hesaplamalarını ve denetimini düzenleyen çeşitli yasalar çıkarılmıştır. Bu yasaların çoğunda bütçeye ilişkin tanımlamalar yer almaktadır. 31 Mayıs 1862 tarihli Fransız Muhasebe-i Umumiye Kararnamesi’nin 5. maddesi, bütçeyi “*devletin ve kanunlar gereği aynı usul ve esaslara tabi olan diğer hizmet kollarının yıllık gelir ve giderlerini tahmin eden ve yetkilendiren bir belgedir*” şeklinde tanımlamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti’nin 26 Mayıs 1927 tarihli ve 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu’nun 6. maddesinde bütçe, “*devletin kamu kurum ve kuruluşlarının bir yıllık süre içerisindeki gelirlerini ve giderlerini gösteren, bunların uygulanmasına ve yürütülmesine izin veren bir kanun*” olarak ifade edilmektedir. Ayrıca, 2003 yılında yürürlüğe giren 5018 sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu’nun 3. maddesinin f fıkrasında bütçe, “*belirli bir dönemdeki gelir ve gider tahminleri ile bunların uygulanmasına ilişkin hususları gösteren ve usulüne uygun olarak yürürlüğe konulan belge*” olarak tanımlanmaktadır.

Literatür ve mevzuat incelendiğinde, bütçe için kullanılan kavramlar genel olarak “*mali doküman*”, “*parlamento tasarrufu*”, “*kararname*”, “*nizamname*”, “*idari tasarruf*”, “*hukuki tasarruf*”, “*belge*”, “*mali nitelikli yasa*” ve “*kanun*” şeklinde ifade edilmektedir (Stourm, 1917; Trotabas, 1931:31; Feyzioğlu, 1969:14; Sayar, 1964:6; Gürsoy, 1980:5). Türkiye’nin mali mevzuatında, 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu’nun 6. maddesi ile 31 Mayıs 1862 tarihli Fransız Muhasebe-i Umumiye Kararnamesi’nin 5. maddesi bütçeyi bir “*kanun*” olarak tanımlamaktadır. Buna karşın, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu’nun 3. maddesi bütçeyi bir “*belge*” olarak tanımlamaktadır. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti’nin 1982 Anayasası’nın dördüncü kısmında yer alan mali ve ekonomik hükümler başlığı altındaki 161. maddede bütçe, bir “*kanun*” olarak ifade edilmektedir. Bu farklı tanımlar, bütçenin hukuki, mali, iktisadi ve siyasi işlevlere sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Bütçenin mecliste görüşülüp oylanması, resmî gazetede yayımlanması ve Anayasa’da “*kanun*” olarak tanımlanması, bütçenin kanun olarak kabul edilmesini zorunlu kılmaktadır. Bununla birlikte, bütçe aynı zamanda hükümetin maliye politikasını belirleyen bir belge, harcama ve gelir planlarını içeren bir iktisadi/mali proje ve Merkezi Yönetim Bütçe dışı devlet kurumlarında idari bir belge olarak da işlev görmektedir (Akbeş, 2020:12).

2.2. Bütçe Hakkı ve Tarihsel Gelişimi

Bütçe, kamu finansman kaynaklarının toplanması ve bu kaynaklarla kamusal mal ve hizmetlerin edinilmesi süreçlerini düzenleyen bir mekanizma olarak bir yetki devri, bir toplumsal sözleşme ve bir kanun niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda, vatandaşlar ile siyasal iktidarlar arasında yapılan toplumsal sözleşme ve yetki devrinin tarihsel kökenleri, ilk olarak İngiltere ve Kıta Avrupası’nda şekillenmiş ve bu süreç, Amerika’ya ve sonrasında diğer dünya ülkelerine yayılmıştır. Bütçenin oluşturulması, bütçe hakkıyla doğrudan ilişkili olduğundan dolayı, bütçe hakkı kavramı, tanımı ve kapsamının anlaşılması önem arz etmektedir.

Gürsoy (1980) bütçe hakkını, “*devletin nerelere ve ne ölçüde para harcaması gerektiğine, bu harcamalar sonucunda halka ne tür yükümlülükler getireceğine ilişkin karar alma yetkisini, milletin veya millet adına karar verme yetkisine sahip temsili meclislerin kullanma durumu*” olarak ifade etmektedir (Gürsoy, 1980:56). Tüğen (2018) bütçe hakkını, “*kamu hizmetlerinin sağlanması ve bu hizmetlerin finansmanı için gerekli kamu gelirlerinin toplanmasına ilişkin karar verme yetkisi*” olarak tanımlamaktadır (Tüğen, 2018:2). Selen ve Tarhan’a (2014) göre ise bütçe hakkı, “*hangi mal ve hizmetlerin kamu mal ve hizmeti olarak sunulacağını, bunların miktarını ve maliyetini tayin ve tespit etme yetkisi*”dir (Selen ve Tarhan, 2014:3).

Bütçe hakkı, tarihsel süreçte parlamentoların kamu gelirleri ve kamu harcamaları üzerindeki yetkilerinin tanınmasıyla şekillenmiş ve bu yetkiler zamanla belirgin bir şekilde yerleşip gelişmiştir (Feyzioğlu, 1969:14). Günümüzde, vatandaşlar tarafından seçilen temsilcilerin (politikacıların) ve bu temsilcilerin bürokrasiye (yürütmeye) devrettiği yetki olan bütçe hakkı, dört temel unsuru içermektedir. Bu unsurlar şunlardır. Bu unsurlar şunlardır (Feyzioğlu, 1969:15; Kartalıcı, 2019:8);

- Kamu gelirlerinin parlamento tarafından tasdiki,
- Kamu harcama planlarının parlamento tarafından değerlendirilmesi ve onaylanması hakkı,
- Gelir ve giderlerin belirleme hakkının her yıl parlamento tarafından tekrarlanması,
- Bütçenin denetlenme yetkisinden oluşmaktadır.

Tarihsel sürece bakıldığında, bütçe hakkının ortaya çıkışı ve gelişimiyle ilgili iki önemli belge öne çıkmaktadır. İlki, 19 Haziran 1215 tarihinde İngiltere’de Kral John’un imzaladığı Magna Carta Libertatum’dur (Büyük Özgürlük Fermanı). Bu belge, vergi koyma yetkisini kraldan alarak parlamentoya devretmiştir. İkinci belge ise, 1688 yılında İngiliz Devrimi’nin hemen ardından yayımlanan Bill of Rights’tır (İnsan Hakları Yasası). Bu yasayla, kralın vergilendirme yetkisi kısıtlanmanın ötesinde, kralın harcama yetkisine de sınırlamalar getirilmiştir. Özellikle askeri ve idari harcamaların belirlenme yetkisi, kraldan alınıp parlamentoya verilmiştir (Edizdoğan, vd., 2020:368).

Bütçe hakkının tarihsel gelişimi, gelir ve giderlerin detaylı bir şekilde incelenmesi ve tartışılmasıyla gerçekleşmiştir. Bütçenin belirli dönemlerde hazırlanması, kabul edilmesi, uygulanması ve denetlenmesi süreçleri, bütçenin etkin bir şekilde yönetilmesini ve kamu kaynaklarının verimli kullanımını sağlamak amacıyla tasarlanmıştır. Bu süreçler, kralların yetkilerinin parlamento, yani halk tarafından üstlenilmesinin tek bir aşamada gerçekleşmediğini; bunun yerine, önce gelirlerin, ardından harcamaların onaylanması ve bu işlemlerin belirli zaman dilimlerinde yapılması ve denetlenmesi şeklinde bir gelişim gösterdiğini ortaya koymaktadır (Mutluer, vd., 2018:43-44; Kartalıcı, 2019:10). Dolayısıyla, temsili demokrasiyle yönetilen ülkelerde, bütçe hakkının temel unsurlarından biri olan bütçe denetimi önemli bir rol oynamaktadır. Bütçe denetimi, vatandaşlardan elde edilen finansal kaynakların, parlamentonun onayı ile ödeneğe dönüştürülmesinin ardından gerçekleştirilen harcamaların, parlamentolar tarafından onaylandığı şekilde etkin ve verimli bir biçimde kullanılıp kullanılmadığını değerlendiren her türlü parlamento faaliyeti olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde bütçe denetimi, yalnızca parlamento denetimi ile sınırlı olmayıp, aynı zamanda idari ve yargı denetimlerini de kapsamaktadır. Ancak, bütçe hakkının sahibi olan parlamento tarafından gerçekleştirilen denetim, özellikle önem kazanmaktadır (Kartalıcı, 2019:10).

3. BÜTÇE BİLİNCİ

Latince “*conscio*” kökünden türeyen “*bilinç*” terimi, “*ile*” anlamına gelen “*cum*” ve “*bilmek*” anlamına gelen “*scio*” sözcüklerinin birleşiminden oluşmaktadır. Latince bu kavram, bir şeyin farkında olmak, onun bilgisini başka biriyle ya da kendisiyle paylaşmak anlamında kullanılmıştır. Kavram, İngilizceye ilk defa 17’nci yüzyılın başlarında “*conscientia*” olarak girmiş ve o dönemde “*vicdan*” anlamında kullanılmıştır. Zamanla, “*conscientia*” terimi “*bilinç*” anlamına gelecek şekilde “*conscious*” ve “*consciousness*” kavramlarıyla yer değiştirmiştir (Zeman, 2001:1265).

Bilinç kavramı, literatürde çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır. Genel olarak bilinç, insanları ya da diğer varlıkları “*uyanık*” ve “*duyarlı*” olarak nitelendiren ve kişinin ya da başka bir varlığın belirli bir olgunun farkında olma durumunu ifade eden bir kavramdır. İnsanlar, çevrelerindeki olayların bilincine görme, işitme, dokunma, hissetme veya algılama yoluyla varmaktadırlar. Bu bağlamda bilinç, çoğunlukla bilgi ile eşanlamlı olarak kullanılmakta olup, bilincin zıttı olan “*bilinçsizlik*” ise kişinin kendisinin ve çevresinin farkında olmadığı bir durumu tanımlamaktadır (Rosenthal, 2015:157).

Bilinç kavramı, Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından, I) insanın kendisini ve çevresini tanıma yeteneği, II) temel bilgi ve görüş, III) algı ve bilgilerin zihinde duru ve aydınlık olarak izlenme süreci, yani şuur olarak tanımlanırken (TDK, <https://tdk.gov.tr/>); Oxford English Dictionary’ye (OED) göre ise bilinç kavramı, I) bir şeyi bilme veya farkında olma durumu, II) kişinin ne yaptığının ya da yapmayı planladığının farkında olması, III) kişinin çevresinin farkında olması ve ona tepki verebilmesi, IV) bilgi ve farkındalık olarak tanımlanmaktadır (OED, <https://www.oed.com/>).

Bütçe, vatandaşların yaşamında merkezi bir rol oynayan ve hükümetin önemli sosyal, ekonomik ve politik araçlarından biri olarak kabul edilmektedir. Kamu bütçesi, yalnızca vatandaşların harcamaları ve kazançlarıyla finanse edilmemekte, aynı zamanda borçlanma ve diğer finansman kaynakları ile de desteklenmektedir. Özellikle yoksul ve düşük gelirli bireyler, kamu bütçesi aracılığıyla finanse edilen sosyal yardım, sağlık hizmetleri, eğitim ve diğer sosyal hizmetlerden en fazla yararlanan kesimler arasında yer almaktadır. Bu nedenle, vatandaşların hükümet bütçelerini anlamaları ve hükümetin kamu fonlarının kullanımını denetleme yetkisini kullanabilmeleri için gerekli bilgi ve süreçlere erişim sahibi olmaları büyük önem taşımaktadır. Ancak, bütçenin tarihsel gelişimine bakıldığında, vatandaşların çoğunluğu bütçe karar alma ve izleme süreçlerinin dışında tutulmuştur. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, bütçe bilgileri hâlâ devlet sırrı olarak korunmakta ve bütçe sürecinin yalnızca yasama ve yürütme organının kontrolü altında olması gerektiğine dair bir gizlilik durumu devam etmektedir (Renzio ve Krafchik, 2005:2). Bu bağlamda günümüzde vatandaşların bütçe belgelerine erişim sağlayabilmesi, bütçe belgelerini analiz edebilmesi ve yorumlayabilmesi için belirli bir bilinç düzeyine sahip olması gerekmektedir. Fakat gerek yerli gerekse uluslararası literatürde bütçe bilinci üzerine yapılan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu nedenle, bütçe bilinci kavramının tanımına yönelik çalışmalar neredeyse yok denecek kadar azdır. Aşağıda, maliye literatüründe var olan bütçe bilinci tanımlamaları yer almaktadır.

Güngör Göksu (2020) bütçe bilincini, “*vatandaşların hem anayasada hem de diğer kanunlarda devlet bütçesi konularına ilgili ve farkında olmaları, kamu gelirleri ve bu gelirlerinin hangi kamu hizmetlerine yönelik harcadığı hakkında yeterli bilgiye sahip olmaları ve bütçeyle ilgili gelişmeleri yakından takip etmesi*” olarak tanımlamaktadır (Güngör Göksu, 2020:128). Masud vd. (2017) göre bütçe bilinci, “*vatandaşların kamu bütçesini okuma, anlama ve çözme yeteneğinin yanı sıra kamu bütçelerinin teknik olarak anlaşılması, bütçe süreci hakkında bilgi sahibi olunması ve bütçe sürecine katılımın sağlanması*” şeklinde ifade edilmektedir.

Ulusal ve uluslararası maliye literatüründe yapılan inceleme sonucunda bütçe bilinci kavramı sadece Güngör Göksu ve Masud vd., tarafından tanımlanmıştır. Bu bağlamda bütçe bilinci;

“Siyasal iktidarların ve politika yapıcılarının kamu finansman kaynaklarını toplaması ve toplanan bu kamu finansman kaynaklarının nereye ne zaman ve ne kadar harcaacağı hakkında vatandaşların bilgi sahibi olması” şeklinde tanımlanabilir.

Bütçe bilincinin tanımında öne çıkan unsurlar ise şöyle sıralanabilir (Güngör Göksu, 2020:128);

- Devlet bütçesiyle ilgili konulara ilgi ve farkındalık sahibi olmak,
- Devlet bütçesiyle ilgili düzenlemeleri içeren kanunlar hakkında bilgi sahibi olmak,
- Bütçe hakkının önemini farkında olmak ve bu hakkın vatandaşlara ait olduğunu kabul etmek,
- Kamu gelirleri ve harcamaları konusunda yeterli bilgiye sahip olmak,
- Toplumsal ihtiyaçları karşılamak amacıyla tahsis edilen ödeneklerin izlenmesi,
- Bütçenin görüşülmesi, onaylanması, uygulanması ve denetlenmesi süreçlerini takip etmek,
- Devlet bütçesi alanındaki vatandaş odaklı gelişmeleri izlemek (*örneğin; vatandaş bütçe rehberi ya da vatandaş kesin hesap raporu*).

Vatandaşların bütçe bilinç düzeyinin artırılmasında hem kamu kesimi hem de bağımsız bütçe kuruluşlarının rolü önem arz etmektedir. Bu bağlamda, maliye bakanlığı, vergi otoriteleri, medya kuruluşları, akademisyenler, eğitimciler ve sivil toplum kuruluşları; saha çalışmaları, çalıştaylar, etkinlikler, televizyon programları, videolar, oyunlar, çevrimiçi ve basılı materyaller düzenleyerek vatandaşların bütçe bilinç düzeylerinin artmasına katkıda bulunabilirler. Böylece, hükümetin maliye politikası hedeflerini analiz edebilen ve bütçe sürecine katılım konusunda daha fazla sorumluluk bilinciyle hareket edebilen bireylerin varlığının artacağı düşünülmektedir (Masud vd., 2017:1-3).

Bu bağlamda bağımsız bütçe kuruluşları (sivil toplum kuruluşları) aslında bir nevi siyasal iktidar ile vatandaşlar arasında denge görevi de görmektedir. Çünkü, bağımsız bütçe kuruluşları hükümetin bütçe politikalarını etkileme kabiliyetine sahiptirler. Özellikle kamu bütçelerinin kritik bir politika aracı olarak önemini halk nezdinde anlaşılması için bütçe önceliklerini müzakere eden aktörlerin ve kuruluşların kapsamının genişletilmesi ve eğitim faaliyetlerinin sağlanması kritik öneme sahiptir (Renzio ve Krafchik, 2005:3).

4. BÜTÇE BİLİNCİNİN ARTIŞINDA ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER

Maliye literatüründe bütçe bilincinin artmasında etkili olan faktörlere yönelik yapılan amprik çalışmalara bakıldığında genel olarak “*mali şeffaflık*”, “*hesap verilebilirlik*”, “*bütçe savunuculuğu*”, “*mali demokrasi*”, “*katılımcılık*” ve “*vatandaş bütçe/vatandaş odaklı bütçe*” uygulamalarının vatandaşların bütçe bilincinin artmasında etki ettiği görülmüştür (Güngör Göksu, 2020:143; Yıldız ve Alkan, 2017:141; Selen ve Tarhan, 2014:122-128; CPDI, 2013:1-26). Bu bağlamda aşağıda bütçe bilincinin artmasında etkili olan faktörler kuramsal olarak incelenmiştir.

4.1. Mali Şeffaflık

Tarihsel süreçte devletlerin topladıkları bilgilerin kapsamı ve bu bilgilerin vatandaşlar ile paylaşımı konusunda farklılıklar gözlemlenmiştir (Erkkilä, 2012:3). 1990’lı yılların ortalarına kadar, şeffaflığın ne olduğu ve hangi temel unsurlardan oluştuğuna dair herhangi bir uluslararası kanun veya kabul edilmiş bir tanımın varlığından söz edilememekteydi (Petrie, 2013:1). Fakat son otuz yıldır vatandaşlar kamu bilgilerine erişim noktasında siyasal iktidarlara ve politika yapıcılara baskı uygulamaktadırlar. Vatandaşların siyasal iktidarlara ve politika yapıcılardan talep ettiği şey ise kamuya ait bilgilerin açık ve şeffaf bir şekilde halk ile paylaşılması olmuştur (Erkkilä, 2012:3).

Günümüzde, iyi yönetişimin temel yapı taşı olarak kabul edilen mali şeffaflık, politika yapıcılar, bağımsız araştırmacılar ve akademisyenler tarafından artan bir ilgiyle incelenmektedir. Bir zamanlar gizli ve istenmeyen bir durum olarak değerlendirilen mali şeffaflık, artık iyi yönetişimin vazgeçilmez bir unsuru olarak kabul edilmektedir. Bu yeni perspektif, bütçe sürecinde şeffaflığı, hesap verilebilirliği ve halkın katılımını teşvik etmeyi amaçlayan girişimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Carlitz, 2013:49). Zira “*şeffaflık eksikliğinin*” ülkelerde finansal ve ekonomik krizlere, yolsuzluklara ve gelir dağılımında adaletsizliklere yol açtığı bilinmektedir. Bu nedenle IMF, mali şeffaflığı uluslararası mali piyasaların işleyişi için “*altın kural- golden rule*” olarak görmektedir (Hameed, 2005:4).

Şeffaflık kavramı, sorumlu otoriteler ve paydaşlar açısından evrensel bir terim olarak kabul edilmektedir (Sun ve Lynch, 2008:3). Mali şeffaflık, genellikle açıklık ve hesap verilebilirlik kavramları ile eşanlamı olarak kullanılmakta ve hükümetin vatandaşlara karşı sorumlu tutulmasının, yani demokratik yönetimin temel bir unsuru olarak değerlendirilmektedir (Etzioni, 2014:687-688). Diğer bir deyişle mali şeffaflık, hükümetin kamu finansman kaynaklarını nasıl değerlendirdiği konusunda vatandaşları bilgilendiren kamu mali yönetiminin etkili bir unsuru olarak görülmektedir. Genel olarak mali şeffaflık ile ilgili çalışmalar, IMF, OECD, IPSAS (*International Public Sector Accounting Standards*), EITI (*Extractive Industries Transparency Initiative*), PEFA (*Public Expenditure and Financial Accountability*), IBP (*International Budget Partnership*), GIFT (*Global Initiative on Fiscal Transparency*) ve UNGA (*United Nations General Assembly*) gibi uluslararası kurum/kuruluşlar tarafından yapılmaktadır.

Kopits ve Craig'e (1998) göre mali şeffaflık, sadece siyasal iktidarların ve politika yapıcıların nasıl çalıştığı, kamu finansman kaynaklarının nasıl harcanacağı ve nasıl yönetileceği hakkındaki bilgilerin yayımlanması değil, aynı zamanda devlete ilişkin kapsamlı bilgilere zamanında ve anlaşılır bir şekilde erişilebilmesini ifade etmektedir (Kopits ve Craig, 1998:7). Currsitine (2012) ise mali şeffaflığı, mali raporların açıklığı, güvenilirliği, sıklığı, günceliği, uygunluğu ve ilgililiği ile hükümetin maliye politikası oluşturma sürecinin kamuoyuna açık olması ve bilgilerin erişilebilirliği olarak tanımlamaktadır (Currsitine, 2012:1).

IMF (2018) göre mali şeffaflık, hükümetin maliye politikası oluşturma süreci hakkında kamuoyunun erişebildiği bilgileri ifade etmektedir (IMF, 2018:1). OECD (2002) mali şeffaflığı, devlete ait ilgili bütün mali bilgilerin zamanında ve düzenli bir şekilde tam olarak açıklanması olarak tanımlanmaktadır (OECD, 2002:2). Türkiye’de 10/12/2003 tarihinde yayımlanan 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu’nun 7’nci maddesinde ise mali şeffaflık, “*her türlü kamu kaynağının elde edilmesi ve kullanılmasında denetimin sağlanması amacıyla kamuoyu zamanında bilgilendirilmesi*” olarak ifade edilmektedir. Bu amaçla ideal şeffaf bir kamu mali yönetiminin oluşması için;

- Görev, yetki ve sorumlulukların net bir şekilde tanımlanması,
- Hükümet politikalarının, kalkınma planlarının, yıllık programların, stratejik planların ve bütçelerin oluşturulması, ilgili yetkili organlarda tartışılması, hayata geçirilmesi ve elde edilen sonuçların detaylı bir şekilde raporlanarak kamuya açık ve kolayca erişilebilir olması,

- Kamu idareleri tarafından sağlanan teşvik ve desteklerin, belirli periyotlarla ve bir yılı geçmeyecek şekilde kamuoyuna duyurulması,
- Devlet hesaplarının, standart muhasebe sistemi ve genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun olarak düzenlenmesi gerekmektedir.

Mali şeffaflık mali yönetimin etkili bir unsurudur. Bu yüzden IMF mali şeffaflığı, hükümetlerin ekonomi politikalarını, mevcut mali durumunu, herhangi bir politika değişikliğinin maliyet ve faydalarını, mali görünüme yönelik potansiyel risklerini ortak ve doğru bir değerlendirmeye alınmasını sağlayan unsur olarak görmektedir. Ayrıca mali şeffaflık, yasama organlarına, piyasalara ve vatandaşlara verimli mali kararlar almaları ve hükümetlerin mali performansları ile kamu kaynaklarının yönetimi ve kullanımı konusunda sorumlu tutmaları için ihtiyaç duydukları bilgileri sağlamaktadır (IMF, 2018:1). Bu doğrultuda IMF'in yayımlanmış olduğu politika metinlerinde mali şeffaflık ilkeleri ve açıklamaları aşağıda Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1. IMF Mali Şeffaflık İlkeleri

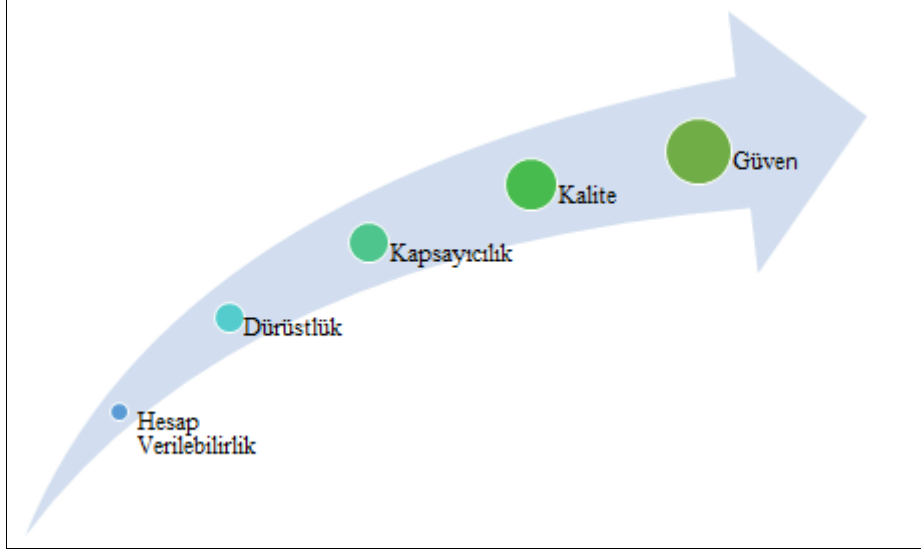

Kaynak: IMF, 2018:1'den yararlanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Modern ekonomilere sahip ülkelerde bütçe teknik ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Siyasal iktidarlar ve politikacılar tarafından yapay olarak yaratılan bu karmaşıklık, vatandaşlar için maliyet ve faydaların gerçek dengesini (mevcut ve gelecek) gizleyen çeşitli uygulamalara neden olmaktadır. Dolayısıyla siyasal iktidarlar ve politikacılar yerine getirilmesi gereken yükümlülüklerini gizlemeye çalışmaktadırlar. Bundan dolayı vatandaşların bilgi sahibi olmaları ve hükümete yüklenen sorumlulukların hesabını sorabilmeleri için bütçelerin basit, açık ve şeffaf olması konusunda daha fazla gayret gösterilmesi gerekmektedir. Bu açıdan bütçelemeye şeffaflık ilkesi benimseyen siyasal iktidarlar ile vatandaşlar arasında güven sorunun olmayacağı düşünülmektedir (Alesini ve Perroti, 1996:16).

Bu kapsamda OECD 2002 yılında hükümetlerin ülkelerindeki bütçe şeffaflığını artırmak amacıyla kullanabilecekleri bir referans politika belgesi olan “*Bütçe Şeffaflığına İlişkin En İyi Uygulamalar (Best Practices for Budget Transparency)*”, adlı politika metni yayımlamıştır. Bu politika metninde bütçe, politika hedeflerinin uzlaştırıldığı ve somut terimlerle uygulandığı, hükümetlerin en önemli politika belgesi olarak vurgulanmaktadır. Bu politika metninde, ideal şeffaf bir bütçe belgesinin sahip olması gereken özellikler üç başlık altında sunulmuştur. Birinci başlıkta hükümetlerin hazırlaması gereken başlıca bütçe raporları ve bunların genel içeriğinin listelenmesi, ikinci başlıkta raporlarda yer alacak özel açıklamaların belirtilmesi (*bu başlığa ayrıca finansal veya finansal olmayan performans bilgileri dâhil edilmiştir*), üçüncü başlıkta ise raporların kalitesini ve bütünlüğünü sağlamaya yönelik uygulamalar vurgulanmıştır (OECD, 2002:2).

Şekil 2. İdeal Şeffaf Bütçelerin Özellikleri

Kaynak: OECD, 2002'den yararlanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

OECD (2002) tarafından ideal şeffaf bir bütçenin sahip olması gereken temel özellikler kısaca ele alınacak olursa;

- **Hesap Verilebilirlik:** Kamu temsilcilerinin ve yetkililerinin etkililik ve verimlilik konusunda hesap verebilir olabilmesi için kamu kaynaklarının kullanımına ilişkin netliği ifade etmektedir.
- **Dürüstlük:** Kamu harcamaları yalnızca israfa ve kötüye kullanıma değil, aynı zamanda sahtekârlığa da açıktır. Bu yüzden kamuda yolsuzluğun önlenmesi ve kamu kaynaklarının kullanımında iyi niyeti ifade etmektedir.
- **Kapsayıcılık:** Bütçenin, toplumda yaşayan farklı bireylerin veya grupların çıkarlarını ve yaşam kalitelerini içermesi olarak ifade edilmektedir.
- **Kalite:** Şeffaf ve kapsayıcı bütçeleme sürecini, daha iyi mali sonuçları ve daha hassas, etkin ve hakkaniyetli kamu stratejilerini ifade etmektedir.
- **Güven:** Toplumda yaşayan insanların görüş ve çıkarlarına saygı duyulması ve kamu kamu kaynaklarının daha iyi kullanıldığına dair vatandaşların hükümete olan davranışını ifade etmektedir.

Uluslararası Bütçe Birliği (IBP), bütçe şeffaflığı alanında çalışmalar yürüten önemli uluslararası kuruluşlardan biridir. 1997 yılında kurulan IBP, yönetim pratiklerini ve hizmet sunumunu iyileştirerek küresel yoksullukla mücadelede şeffaf ve hesap verilebilir bütçe süreçlerinin geliştirilmesini amaçlamaktadır. Kuruluş, kurulduğu günden bu yana faaliyetlerini sekiz ülkeden 120'den fazla ülkeye genişletmiş ve çeşitli bağımsız kuruluşlarla iş birliği yaparak bütçe süreçlerinin izlenmesine katkıda bulunmuştur. IBP'nin ana hedefi, kamu kaynaklarının daha etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamak, adil ve sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek ve küresel düzeyde yoksullukla mücadelede katkıda bulunmaktır. Bu kapsamda IBP 2006 yılından beri açık bütçe endeksi yayımlamaktadır (IBP, <https://internationalbudget.org/>).

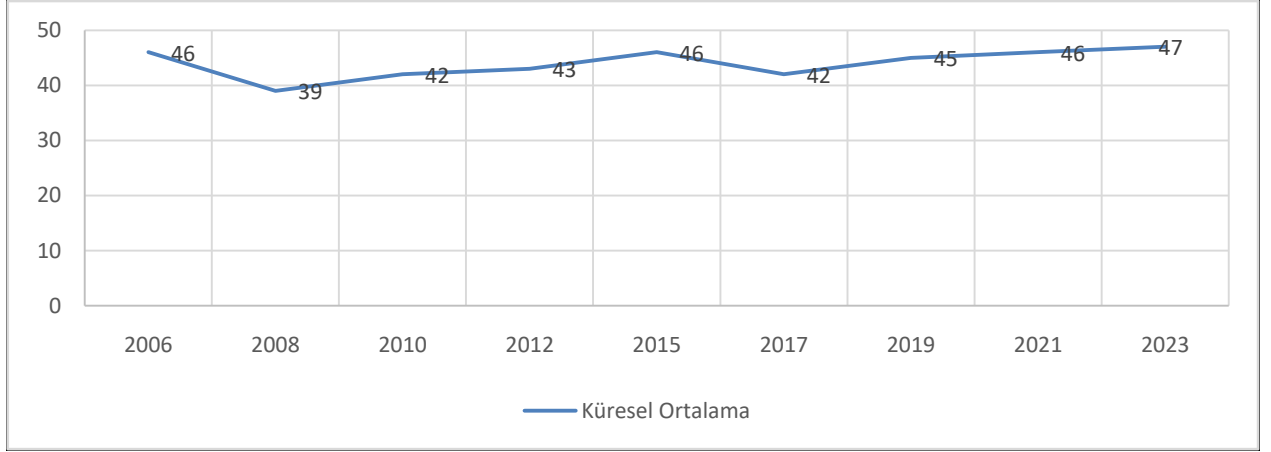
Açık Bütçe Endeksi, IBP tarafından, dünya genelinde 120'den fazla ülkede bütçe şeffaflığını, katılımı ve bütçe denetimi üzerine kanıtla dayalı veri sunan bir araçtır. İki yılda bir yayımlanan Açık Bütçe Endeksi, hükümetlerin kamu mali yönetimine ilişkin bilgilerini kanıtla dayalı verilerle kamuoyuna sunmaktadır. 2006 yılından beri yapılan Açık Bütçe Endeksi araştırmalarında iki tablo ortaya çıkmaktadır. Birincisi, ortalama küresel bütçe şeffaflığı seviyelerinin endişe verici derecede düşük olduğudur. İkincisi ise bu seviyelerin yavaş yavaş iyileşmesi ve bütçe şeffaflığının artmasıdır (Renzio ve Masud, 2011:607).

Açık Bütçe Endeksi bütçe bilgilerinin kamuya açıklığını, halkın bütçe sürecine katılım olanaklarını ve resmi denetim kurumlarının (örneğin yasama organı ve ulusal denetim ofisi) rol ve etkinliği gibi konuları ele almaktadır. Dolayısıyla OBS, kamu mali yönetimi alanında kabul görmüş iyi uygulamalara dayalı olarak hazırlanmış soruları içermektedir. Diğer bir deyişle OBS, ülkelerin bütçe sürecinin farklı noktalarında yayımlaması gereken sekiz esas bütçe belgesinin vaktinde yayımlanmasını ve içeriğini dikkate alarak bütçe

bilgilerinin kamuya açıklığını değerlendirmektedir. Bu kriterlerin çoğu, IMF, OECD, Uluslararası Yüksek Denetim Kurumları Örgütü'nün Denetim İlkelerine İlişkin Lima Bildirgesi gibi çok taraflı kuruluşlar tarafından geliştirilen ilkeler baz alınarak hazırlanmaktadır. IBP tarafından geliştirilen OBS uygulaması küresel düzeyde birbirinden farklı olan bütçelere uygulanabilir olması ve sonuçları karşılaştırılabilir bir şekilde sunmasından dolayı önem kazanmaktadır (IBP, 2022:65).

IBP'nin ülkelerin bütçe şeffaflığını değerlendirmek için temel aldığı sekiz önemli bütçe belgesi; bütçe öncesi rapor, bütçe teklifi, yürürlüğe giren bütçe, vatandaş bütçesi, yıl içi raporlar, yarıyıl raporu, yılsonu raporu ve denetim raporlarından oluşmaktadır. Şekil 3'te bu sekiz temel değerlendirme kriterine göre 2006-2023 yılları arasında küresel bütçe şeffaflık puan ortalamaları gösterilmektedir.

Şekil 3. Açık Bütçe Endeksi Küresel Bütçe Şeffaflık Puan Ortalamaları

Kaynak: IBP, <https://internationalbudget.org/open-budget-survey/>

Şekil 3'te görüldüğü üzere, 2006 yılı küresel bütçe şeffaflık endeksinin başlangıç yılı olarak kabul edilmektedir. Bu yıl itibarıyla, ülkelerin bütçe şeffaflığına ilişkin ortalama puan, IBP raporlarında “küresel bütçe şeffaflık endeksi” olarak tanımlanan 46 puan düzeyinde tespit edilmiştir. Endeksin yayımlandığı dönem boyunca küresel ortalama puanda belirgin bir dalgalanma gözlemlenmemiştir; bu değer, 39 ile 47 puan aralığında kalmış, bu da bütçe şeffaflığına ilişkin gelişmelerin istikrarlı bir seyir izlediğini göstermektedir. 2023 yılı, küresel bütçe şeffaflık endeksinin en yüksek puanının kaydedildiği yıl olmuştur ve ortalama 47 puan olarak belirlenmiştir. Bu durum, ülkelerin bütçe süreçlerinde şeffaflık sağlama çabalarının arttığı ve hesap verilebilirlik talebinin güçlendiğini göstermektedir. Öte yandan, küresel ortalamasının en düşük olduğu yıl ise 2008 yılı olup, bu yıl ortalama puan 2006 yılı puanına göre 7 puan düşerek 39 puan seviyesine gerilemiştir. Genel olarak Şekil 3'teki veriler incelendiğinde küresel bütçe şeffaflık endeksinin zaman içerisinde istikrarlı bir şekilde iyileştiği ve artış eğiliminde olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durum, ülkelerin kamu mali yönetim alanında şeffaflık ve hesap verilebilirlik konularına daha fazla önem vermeye başladığını göstermektedir.

4.2. Hesap Verilebilirlik

Geçmişte hesap verilebilirlik terimi “*muhasabe*” kavramıyla ilişkilendirilmiştir. İlk hesap verilebilirlik kavramının kullanımının M.Ö. 2000 yılında Babil Kralı Hammurabi'ye kadar uzandığı bilinmektedir. Hammurabi devleti temsil etmek, varlıklarını yönetmek ve seçilenleri kontrol etmek amacıyla yasal düzenlemeler çıkarmıştır. Daha sonra 1086 yılında İngiltere'de vergileri toplamak, mülklerin envanterini çıkarmak ve kraliyet yönetiminin hukuki ve idari temellerini oluşturmak amacıyla birtakım gelişmeler yaşanmıştır. 12'nci yüzyılın sonuna gelindiğinde ise merkezi denetim ve altı aylık hesap verme şeklinde bir politika metnine dönüşen “*muhasabe*” kavramı günümüz muhasabe ve mali yönetimin sıkıcı imajını yansıtmaktan ziyade adil ve hakkaniyetli iyi yönetişime dönüşmüştür (Mabillard ve Zumofen, 2015:7-8).

Günümüz kamu mali yönetimi yaklaşımı, hesap verilebilirliği ön planda tutan bir anlayışa sahiptir. Bu anlayış, kamu kaynaklarının açık, saydam ve hesap verilebilir bir yaklaşımla kullanılmasını gerektirmektedir. Bu gereklilikten hareketle hesap verme sorumluluğu önemli bir mali ilke olarak değerlendirilmektedir (Selen ve Tarhan, 2006:38). Literatürde hesap verilebilirlik kavramının herkes tarafından kabul gören ve herkesin üzerinde mutabakata vardığı bir tanımı mevcut değildir. Bu kapsamda aşağıda farklı hesap verilebilirlik tanımlamalarına yer verilmiştir. Hesap verilebilirlik ilkesi ülkemizde 2003 yılında yürürlüğe giren 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununun 8'inci maddesinde aşağıdaki gibi tanımlanmıştır;

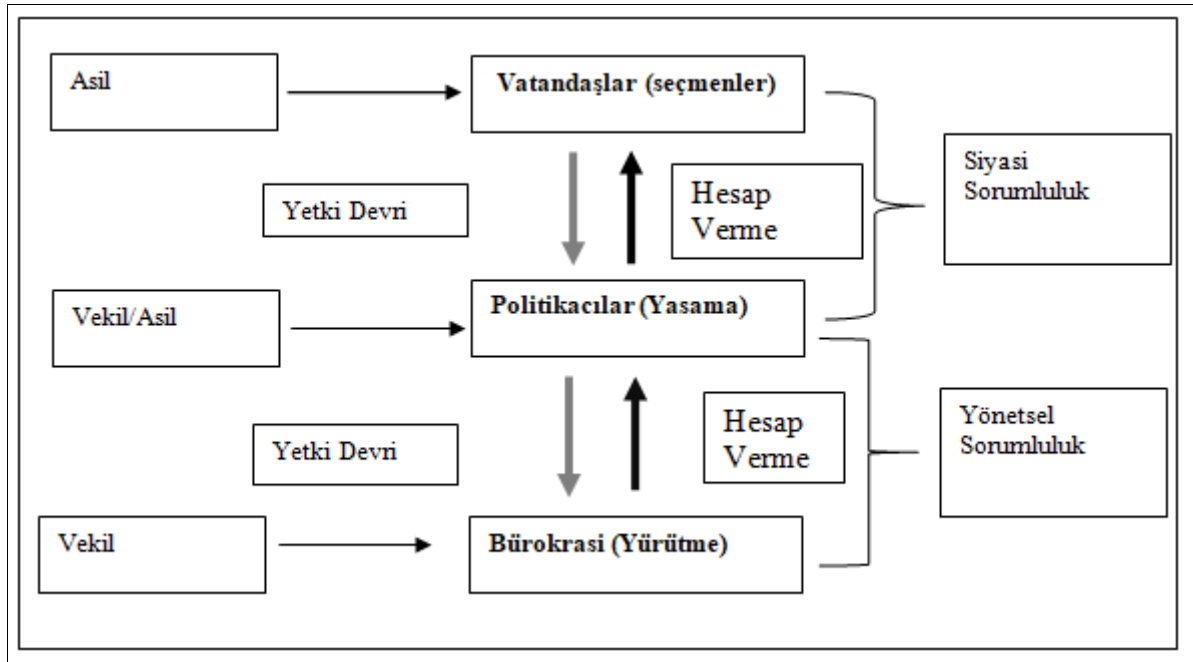
“Her türlü kamu kaynağının elde edilmesi ve kullanılmasında görevli ve yetkili olanlar, kaynakların etkili, ekonomik, verimli ve hukuka uygun olarak elde edilmesinden, kullanılmasından, muhasebeleştirilmesinden, raporlanmasından ve kötüye kullanılmaması için gerekli önlemlerin alınmasından sorumludur ve yetkili kılınmış mercilere hesap vermek zorundadır”

Hood (2012) hesap verilebilirliği, “bürokratların politika oluşturma sürecindeki rolleri açısından vekillere karşı sorumlu tutulabileceği bir mekanizma” olarak tanımlamaktadır. Bu doğrultuda, hesap verilebilirliğin vuku bulması için ön şart olarak mali şeffaflığın geliştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca Hood (2012) hesap verilebilirlik ile mali şeffaflık ilkelerini kamu mali yönetimi açısından “Siyam İkizleri” olarak görmekte ve bu iki bütçe ilkesini iyi yönetişimi sağlamak için birbirini sorunsuz bir şekilde tamamlayan “Eşleşen Parçalar” olarak ifade etmektedir (Hood, 2012:21).

Jones (1992) hesap verilebilirliği, bir bireyi veya kuruluşu eylemleri için “hesap vermeye” çağıran kabahatler veya suistimaller için yaptırım uygulama yetkisine sahip olan “daha yüksek bir otorite” olarak tanımlamaktadır (Jones, 1992:265). Başka bir tanıma göre hesap verilebilirlik; bir bireyin veya kuruluşun (kamu veya özel sektörde) faaliyetlerinden sorumluluk kabul etme ve bu faaliyetleri şeffaf bir şekilde açıklama yükümlülüğü olarak tanımlanmaktadır (Martinez ve Cooper: 2017:7).

Zúñiga vd. (2018) ise hesap verilebilirlik kavramını, vekil (eylemi yapan kişi) ile asil (temsalcinin adına hareket etmesi gereken kişi) arasındaki iki yönlü bir ilişkiyi ifade etmek için kullanmaktadırlar. Bu asil-vekil ilişkisinde asil, vekilini eylemlerinden ve güçlerinden uygun şekilde yerine getirilmesinden sorumlu tutabilmektedir (Zúñiga vd., 2018:3). Dolayısıyla Zúñiga vd. asil-vekil ilişkisi bağlamında modern bir bütçe ilkesi olan hesap verilebilirlik mekanizmasının etkinliği, bürokrasi ile vekil, vekil ile halk ya da halk ile bürokrasi arasındaki sorumluluğun nasıl işleyeceği ve kontrol edileceğini göstermektedir. Bu doğrultuda aşağıda Şekil 4’te temsili demokrasiyle yönetilen ülkelerde asil-vekil ilişkisi çerçevesinde sorumluluk paylaşımı diğer bir ifadeyle yetki paylaşımı gösterilmektedir.

Şekil 4. Temsili Demokrasilerde Bütçe Yetki Eylemi

Kaynak: Biçer ve Yılmaz, 2009:62.

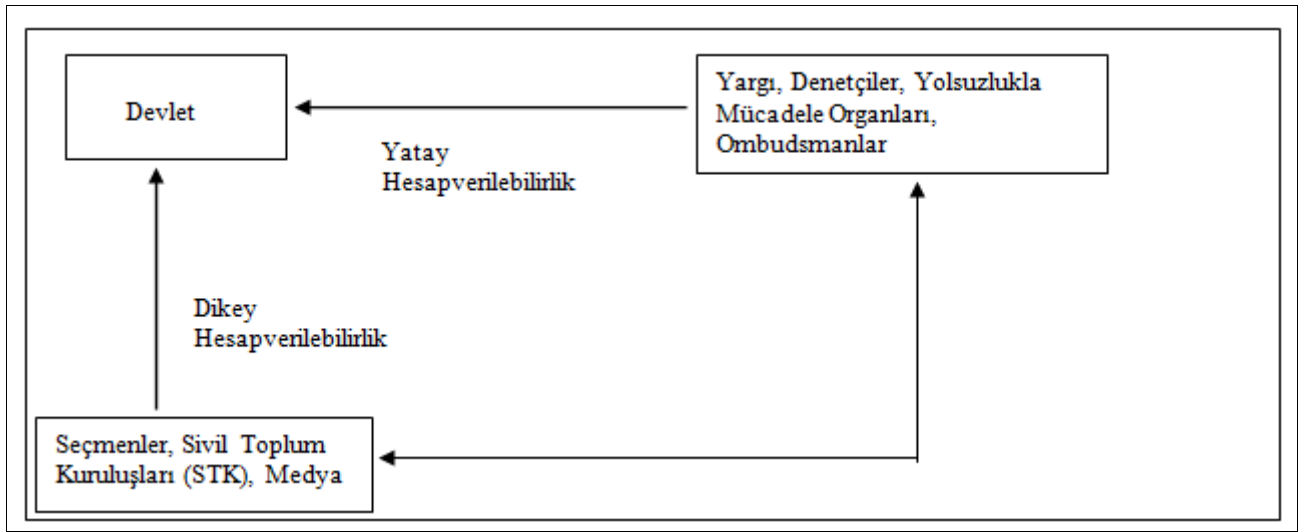
Şekil 4’te görüldüğü üzere bütçe belgesinde vatandaşlar ile politikacılar (seçilmişler) arasındaki sözleşme ilişkisinde siyasal sorumluluk meydana gelirken, politikacılar (seçilmişler) ile bürokrasi (yürütme) arasındaki sözleşmede ise yönetsel bir sorumluluk ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede bütçe vatandaşların (asillerin) seçilmişlere (vekillere) vermiş olduğu, seçilmişlerin de (asiller) bürokratlara (vekil) vermiş olduğu yetkidir. Bu yetki siyasal ve yönetsel sorumluluğu meydana getirmektedir.

Hesap verilebilirlik mekanizması birkaç yüzyıl öncesine dayanmasına rağmen, devletleri vatandaşlara karşı hesap verebilir duruma getiren asıl gelişme 19’uncu yüzyılda modern kamu bütçelemesinin ortaya çıkmasıyla olmuştur. Bütçe öncesi dönemde yani orta çağın sonundan on dokuzuncu yüzyılın başına kadar, monarşiyle yönetilen devletlerde iç (idari) veya dış (yasama) kontroller olmadığında kralın veya hükümdarın kimseye karşı

sorumluluğu bulunmamaktaydı. Bundan dolayı devlet gelirleri, merkezi olmayan ve çeşitlendirilmiş izole özel hesap ve fon sistemleri aracılığıyla idare edildiğinden, iç (idari) kontrollerin yokluğunda kendileri için hesap verebilirliği de dayatacak bir mekanizmanın mevcudiyetinde söz edilmemekteydi. Modern kamu bütçelemesinin gelişmesiyle bu dönemde çeşitli bütçe kontrolleri oluşturulmuş, yasama organı hükümetin dışından gözetim yapan, idari kontrol hükümet içinde yer alan ve bağımsız bir denetim kurumu üçüncü bir kontrol mekanizması olarak işlev görmeye başlamıştır. Bu doğrultuda bütçe kontrollerinin uygulamaya konması üzerine, iki tür mali hesap verilebilirlik ortaya çıkmıştır. Birincisi dikey hesap verilebilirlik, ikincisi ise yatay hesap verilebilirlik (Ma ve Hou, 2009:54).

Dikey hesap verilebilirlik, dolaylı olarak sivil toplum kuruluşları veya medya aracılığıyla hareket eden vatandaşları kapsarken, yatay hesap verilebilirlik, kamunun kendi suiistimallerini ve verimsizliklerini kontrol etmek için oluşturduğu çeşitli kamu kuruluşlarını kapsamaktadır. Yatay hesap verilebilirlik kurum/kuruluşlarına örnek olarak yargı kurumu, yasama organları, genel denetçiler, yolsuzlukla mücadele organları, seçim ve insan hakları komisyonları, ombudsmanlar ve gizlilik komisyonları gösterilmektedir (Schacter, 2000:1-2). Bu kapsamda aşağıda Şekil 5'te hesap Verilebilirlik modeli gösterilmektedir.

Şekil 5. Hesap Verilebilirlik Modeli

Kaynak: Kyriacou, 2008:3.

Şekil 5'e bakıldığında hesap verilebilirlik mekanizmasının iki farklı şekilde işlevsellik kazandığı görülmektedir. Yatay hesap verilebilirlik, önemli ölçüde, kamu kurumlarının özerklik veya bağımsızlık derecesine bağlıdır. Bu açıdan etkin bir hesap Verilebilirlik mekanizmasının işleyişi güçlü bir dikey hesap verilebilirlik mekanizmasıyla desteklenmelidir. Böylece sivil toplum kuruluşları, medya ve vatandaşların etkin mücadele vermesi, hükümetleri daha fazla hesap verebilir duruma getirebilme potansiyelini artırabilir. Aynı zamanda, kitle iletişim araçlarının ve sivil toplum kuruluşlarının hükümeti hesap verebilir tutmadaki etkinliği, büyük ölçüde, uygun şekilde yetkilendirilmiş devlet kurumlarının, yanlış eylemleri soruşturmak ve sonuçta yaptırım uygulamak için üstlenebileceği eylemlere bağlıdır. Yatay hesap Verilebilirlik durumunun aksine, "dikey hesap verilebilirlik" genellikle kamuoyunun onaylamaması dışında yaptırım uygulama olasılığı çok azdır. Bu bağlamda günümüzde, vatandaşların devlete karşı hesap verme zorunluluğuyla birlikte, devletin de vatandaşlara karşı sorumluluklarını yerine getirmesi önem kazanmaktadır. Hesap verilebilirlik ve şeffaflık ilkelerinin titizlikle uygulanması, kamu hizmetlerinden yararlananların kamusal çıkarların önceliğini ve önemini sorgulama fırsatını sağlayabilmektedir. Böylece, geçmişte pasif bir rolde olan vatandaşlar, artık daha aktif, hesap soran, analiz yapabilen ve bilinçli bir vatandaş profilinin gelişimine tanıklık edebilmektedir. Bu gelişim, vatandaşların bütçe bilincinin artmasıyla paralel olarak, daha sorumlu bir kamu mali yönetim anlayışının benimsenmesine zemin hazırlayabilmektedir (Güngör Göksu, 2020:130).

4.3. Bütçe Savunuculuğu

Savunuculuk, hedeflenen değişimi gerçekleştirmek amacıyla yapılan stratejik eylemler bütünü olarak tanımlanmaktadır (WaterAid, 2007:15). Bu kavram, karar verme süreçlerini somut olarak etkilemeyi amaçlayan faaliyetleri kapsamaktadır (Tolotto ve Silina, 2018:4). Bir başka tanıma göre savunuculuk, sivil toplum kuruluşlarının ortak çıkarlarını korumak ve geliştirmek amacıyla kamu politikalarını etkileme çabasıdır

(Jenkins, 1987:43). Bu bağlamda, politika ve yasa değişikliklerinde karar vericilerin rolü kritik öneme sahiptir. Karar vericiler, yerel, bölgesel, ulusal veya uluslararası düzeyde atanmış ya da seçilmiş kişiler olabilir. Örneğin, bakanlar ve milletvekilleri ulusal düzeyde seçilmiş karar vericilerken, valiler ve kaymakamlar merkezi hükümet tarafından atanmış yerel karar vericilerdir. Bu nedenle, çözülmesi gereken sorunlar için ulusal, yerel ve uluslararası düzeylerdeki atanmış veya seçilmiş karar vericileri etkilemek büyük önem taşımaktadır (Aksakoğlu, 2009:6).

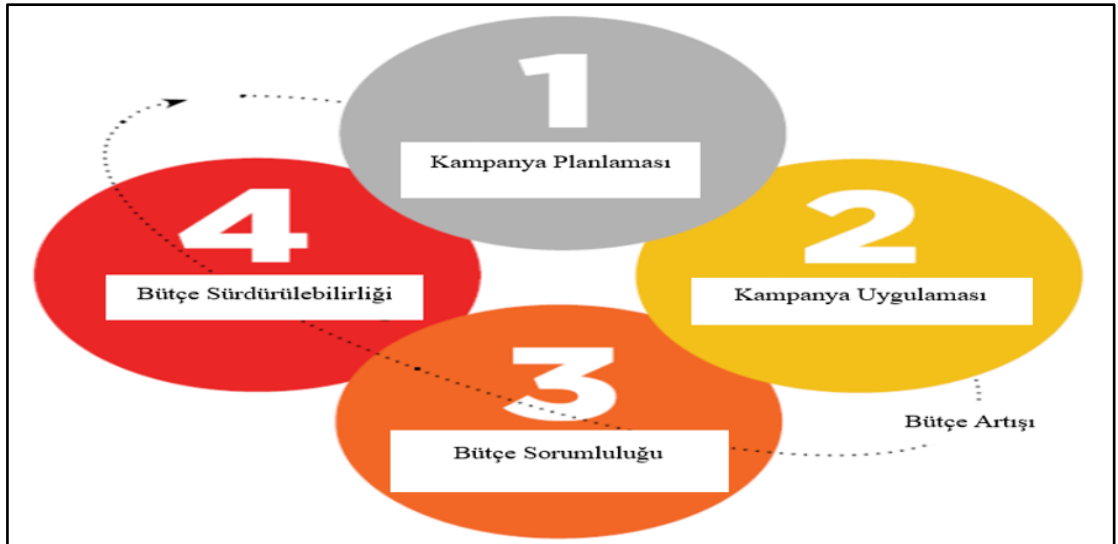
Savunuculuk kavramı, kamu mali yönetimi bağlamında ele alındığında, siyasal iktidarların ve politika yapıcılarının uygulamaya koydukları politikalardan olumsuz etkilenen dezavantajlı grupların yaşamlarını iyileştirmeyi amaçlayan stratejik bilgi yönetimi süreci olarak tanımlanabilir. Bu süreç, dezavantajlı kişilerin yararına olacak şekilde politikaları etkilemeyi ve değiştirmeyi hedeflemektedir. Savunuculuk faaliyetleri birçok farklı alanda yapılmaktadır. Çalışmanın sınırlılığı bütçe bilinci olduğundan dolayı bu başlıkta bütçe ile savunuculuk arasındaki ilişki incelenmiştir.

Siyasal iktidarlar ve politika yapıcılar gelir, harcama ve borçlanma gibi mali araçlara sahiptirler. Bu mali araçlar ile gelirlerin nasıl veya ne kadar toplanacağı, toplanan gelirlerin ne şekilde, nerede ve ne zaman harcanacağına ilişkin kararlar bütçe belgesiyle uygulanmaktadır. Bu çerçevede, bütçe hem bir belge hem bir süreç hem de geleceğe ilişkin bir politika beyanı olarak tanımlanabilir. Bütçe savunuculuğu ise toplumda yaşayan dezavantajlı bireylerin yaşam standartlarının iyileştirilmesi, yoksulluğu azaltacak politika etkileme faaliyetlerinin yürütülmesi, geleneksel yönetim anlayışının aksine modern anlayışı temsil eden iyi yönetim gibi açık ve spesifik sonuçlara ulaşmayı amaçlayan ve hükümetlerin bütçe politikalarını etkilemeye yönelik stratejik bir yaklaşımdır (IBP, 2023:1).

Bütçe savunuculuğunun temel unsurları sivil aktivizm ve lobicilik faaliyetleridir. Siyasal iktidarlar ve politika yapıcılar vatandaşlardan elde edilen vergi gelirleri ve diğer finansman kaynakları üzerinde tasarruf yetkisine sahiptir. Bu bağlamda, kamu finansman kaynaklarının etkin ve verimli bir şekilde toplum yararına kullanılıp kullanılmadığını kanıta dayalı bir şekilde inceleyen ve elde edilen bulguları vatandaşların anlayabileceği bir biçimde paylaşan süreç bütçe savunuculuğu olarak tanımlanmaktadır. Bu sürecin hedefinde olan hükümetler iken bu süreci yürütenler ise sivil toplum kuruluşları olmuştur (EHRA, 2023).

Günümüzde sivil toplum kuruluşlarının bütçe savunuculuk faaliyetleri ve önemi giderek artmaktadır. Birçok sivil toplum kuruluşu, bütçe savunuculuğu konusundaki bilgi düzeyini artırmak ve bu alanda etkinlik göstermek için çaba harcamaktadır (IBP, 2023:1). Bu bağlamda aşağıda Şekil 6'da bütçe savunuculuğu faaliyetlerini yürütmek isteyen sivil toplum kuruluşları için bütçe savunuculuğu ve bütçenin sürdürülebilirlik modeli gösterilmiştir.

Şekil 6. Bütçe Savunuculuğu ve Bütçenin Sürdürülebilirlik Modeli

Kaynak: GHAI, 2022:5.

Şekil 6'da bütçe savunuculuğu alanında faaliyet yürütmek isteyen sivil toplum kuruluşları, şahıslar ve benzeri kurum ve kuruluşlardaki kişiler için bütçe savunuculuk modeli gösterilmektedir. Bu modelde savunuculuğun sadece belirli bir zaman aralığında yürütülen herhangi bir konuyla mücadele olmadığı savunuculuğun süreklilik arz eden bir mekanizma olduğu vurgulanmaktadır. Modelde bütçe savunuculuğunun ve finansmanın

sürdürülebilirliği ve mücadelenin başarıya ulaşması için dört temel adım belirlenmiştir. Bu adımlar (GHAI, 2022:5);

- **Kampanya Planlaması:** Hedeflenen şeyle ilgili yatırımların artırılmasına yönelik gerekçeyi oluşturmak, siyasi ve hukuki bir ortam analizi ve etki değerlendirmesinin yapılabilmesi için siyasi stratejinin planlama aşamasını ifade etmektedir.
- **Kampanya Uygulaması:** Bu aşamada sivil toplum ile akademik sektör arasında iş birliğine gidilmesi ve politika yapıcıların kampanyaya katılımının sağlanması önem arz etmektedir. Ayrıca finansman kaynaklarının artması halinde medyada yer edinilmesi ve profesyonel destek alınması önerilmektedir.
- **Bütçe Sorumluluğu:** Bu aşamada bütçe tahsislerinin ve artan finansal kaynakların harcamalarının takip edilmesi, harcamalardaki darboğazların belirlenmesi, hesap verebilirliğin ve mali şeffaflığın teşvik edilmesi tavsiye edilmektedir.
- **Bütçe Sürdürülebilirliği:** Program etki değerlendirmesinin yapılması, bir sonraki bütçe döngüsü için bütçe ihtiyaçlarının değerlendirilmesi, farklı finansman kaynaklarının teşvik edilmesi, orta ve uzun vadedeki mali göstergeleri iyileştirmek için yatırımların sürdürmesi ve artırması için talebin oluşturulması safhasını göstermektedir.

Bütçe savunuculuk mekanizması iki temel unsuru birleştirmektedir. Bunlardan ilki, bütçe analizidir. Bütçe analizi, bütçe bilgilerini güvence altına alma, analiz etme, bütçe sonuçlarını açık ve ilgi çekici yollarla açıklamayı ifade etmektedir. İkinci unsur ise stratejik savunuculuktur. Stratejik savunuculuk, bir kampanya hakkında bilgi verme, halkı harekete geçirme, politika yapıcılara ve diğer paydaşlara ulaşma yeteneğidir. Sivil toplum, bu iki kapasiteyi genellikle bu farklı becerilerin yer aldığı farklı türden organizasyonları birleştirerek olağanüstü bir fark yaratmaktadır. Ayrıca savunuculuk faaliyetlerinin çoğunda araçlar ve izlenen yollar aynı veya benzer olsa da bütçe savunuculuğu, bütçe süreçleri ve bütçe politikalarında vatandaş lehine etkili olabilmek için ciddi çabalar gerektiğinden dolayı farklı nitelikler taşımaktadır. Bu bakımdan bütçe savunuculuğu “*kanıta dayalı savunuculuk*” olarak nitelendirilmektedir. Kanıta dayalı bütçe savunuculuğu; teknik olan belge ve bilgilerin analiz edilmesi, bu bilgi ve belgeleri politika yapıcılara, kamuoyuna, medyaya ve karar alma sürecinde rol alan ana aktörlere anlaşılır bir şekilde sunulmasını ve aktarılmasını ifade etmektedir (IBP, 2023). Kanıta dayalı bütçe savunuculuğu genel olarak aşağıda yer alan amaçları gerçekleştirmek için kullanılmaktadır (IBP,2023);

- Bütçeyi mali şeffaflık ilkesine uygun bir şekilde sunarak sıradan insanların bütçe sürecine katılmasını teşvik etmek
- Bütçe ve politika önerilerini objektif bir şekilde analizini yaparak kamuoyunu bilgilendirmek
- Somut verileri kullanarak, yoksullukla mücadele programlarına daha fazla kaynak tahsisinin yapılması için farklı politika önerilerini sunmak
- Hükümeti hesap verilebilir kılmak için bütçe uygulamasının izlenmesi yoluyla toplanan kötü hizmet sunumuna ilişkin kanıtları kullanarak kamu hizmetlerinin sunumunu iyileştirmek
- Sivil toplumun bütçe bilgilerini ve halkın bütçe sürecine katılımının nasıl sağlanacağını göstererek daha şeffaf, daha katılımcı ve daha hesap verilebilir bir bütçe sürecini teşvik etmek
- Bütçe savunuculuk çabalarının güvenilirliğini artırmak

Hükümetlerin bütçe politikaları, toplumda yaşayan tüm bireyleri etkilemektedir. Ancak, toplumun büyük bir kısmı bütçenin önemini tam olarak kavrayamamakta ve çok azı bütçe politikasını ve bütçe sürecini etkileme, geliştirme imkanına ve yeteneğine sahip bulunmaktadır. Bu durum, özellikle bütçe sürecinde sesleri genellikle bastırılan dezavantajlı, marjinal gruplar ile yoksul ve düşük eğitim düzeyine sahip bireyler için geçerlidir. Bütçe, teknik bir belge olup, yalnızca ilgili olanlar tarafından anlaşılabilir ve erişilebilir niteliktedir. Oysa bütçe, halkın siyasal iktidarlara ve politika yapıcılara emanet ettiği fonlardan oluşmaktadır. Bu nedenle, siyasal iktidarlar ve politika yapıcılar, halkın parasını yönetirken halka hesap verme sorumluluğu taşımaktadır. Bu bağlamda, bütçe verilerinin herkesin anlayabileceği, ulaşabileceği ve görebileceği şekilde yayımlanması gerekmektedir (WaterAid, 2010:2-6).

Bu doğrultuda vatandaşların bütçe bilinç düzeyini geliştirmek, bütçelemede mali şeffaflık ve hesap verilebilirlik ilkelerini uygulamak, toplumda dezavantajlı grupların veya kişilerin sosyo-ekonomik haklarını korumak ve halkı bilinçlendirmek için 1990 yılından beri savunuculuk faaliyetlerini yürüten ulusal ve uluslararası bazı sivil

toplum kuruluşları vardır. Bu sivil toplum kuruluşları; Hindistan’da DISHA (Development Initiatives for Social and Human Action), Meksika’da FUNDAR (Center for Research and Analysis), Brezilya’da IBASE (The Instituto Brasileiro de Análises Sociais e Econômicas), Güney Afrika’da BIS (Budget Information Service), Hırvatistan’da IPF (Institute of Public Finance), Uganda’da UDN (Uganda Debt Network) olarak faaliyet yürütmektedirler (Robinson, 2006:3-4).

4.4. Mali Demokrasi

Demokrasi sözcüğü Antik Yunancadan “*Demos*” ve “*Kratein*” yani halk ve yönetmek (egemenlik) sözcüklerinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Dolayısıyla demokrasi halkın yönetimi olarak tanımlanmaktadır (Kelsen, 1955:2). Diğer bir ifadeyle demokrasi, tüm nüfusun, seçilmiş temsilciler aracılığıyla yönetildiği bir yönetim sistemi olarak ifade edilmektedir (Harrison ve Boyd, 2018:60). Demokrasi yönetim açısından doğrudan veya dolaylı olarak ayrılmaktadır. Yönetimin halkın elinde olduğu anlayış doğrudan demokrasi olarak ifade edilirken, halkın temsilciler aracılığıyla yönetildiği yönetim anlayışı ise temsili demokrasi olarak tarif edilmektedir (Hart, 1948:62).

Gillin (1919) demokrasiyi, “*devletin her bir üyesinin hükümetin yapmış olduğu faaliyetlerin ayrıntılarını doğrudan kontrol etme hakkına sahip olması*” şeklinde ifade etmektedir (Gillin, 1919:705). Schumpeter (1976) ise demokrasiyi, “*iradesini yerine getirmek üzere bir araya gelen bireylerin seçim yoluyla halkın meselelere kendisinin karar vermesini sağlaması ve ortak iyiyi gerçekleştirmeye yönelik siyasi kararlara ulaşmaya yönelik kurumsal düzenleme*” olarak tanımlamaktadır (Schumpeter, 1976:250).

Demokrasi kavramı, sadece politik bir kavram olarak değil, aynı zamanda sosyo-ekonomik bir kavram olmak üzere çok çeşitli boyutlara atıfta bulunmak için de kullanılmaktadır. Bu kapsamda demokrasi bir taraftan siyasi partiler, oy verme, sivil ve siyasi hakları içerisinde barındıran unsurları kapsarken, diğer taraftan daha az yoksulluk, daha fazla eşitlik, eğitim, sağlık, iyi yönetim ve belirli düzeyde toplumsal eşitlik gibi diğer unsurları da kapsamaktadır (Baviskar ve Malone, 2004:4; Karl 1990:3).

Demokrasi ile bütçe arasında paralel bir gelişim mevcuttur. Çünkü bütçe hakkı ve demokrasinin gelişim süreci aynı siyasi metinle ortaya çıkmıştır. İngiltere’de kralın yetkilerinin halk ve din adamları adına kısıtlayan Magna Carta Libertatum’un onaylanması kralın hem vergi salma hakkı hem de siyasi yetkileri Meclis lehine sınırlanmıştır. Bu yönüyle Magna Carta demokratik bir yönetim biçimine geçişin ilk belgesi olarak kabul görmektedir (Kartalci, 2019:24-25).

Bu bağlamda “*temsilsiz vergi olmaz*” ilkesinin kaynağı olan ve kral ile baronlar arasında imzalanan Magna Carta Libertatum’un (Büyük sözleşme) belgesiyle meclisin izni olmadan vergi toplanamayacağını ifade eden vergileme hakkının kazanılmasını sağlamıştır. Bu gelişme bütçe hakkı açısından önemli bir adım olmuştur. Dolayısıyla bütçe hakkı, temsili demokrasinin gelişimi yolunda önemli bir başlangıç olarak kabul görmektedir (Yürükoğlu ve Çevik, 2023:33).

Bütçe ve bütçeleme süreci, ülkelerin yönetim yapısı ve bu yapının işleyiş tarzı hakkında fikir veren önemli mali araçlardır. Halkın bütçe ve bütçeleme süreçleri konusunda daha çok bilgi sahibi olması ve daha aktif katılımı otoriter yönetimleri zayıflatmak ve demokrasiyi geliştirmek adına önem kazanmaktadır (Şahin ve Uysal, 2013:204-205). Bu kapsamda demokrasi ile yönetilen ülkelerde bütçe sürecinde şeffaflığı sağlama, toplumun isteklerine göre faaliyet gösterme, halkın katılımı için olanak tanımayı ve yetkililerin hesap verme eğilimlerini daha fazla artırmaktadır (Yürükoğlu ve Kırcı Çevik, 2023:91). Şeffaflık, hesap verilebilirlik, katılım, sivil toplum, gelir dağılımında adalet, eşitlik vb. unsurlar yetkin vatandaşlık bilincini diğer bir ifadeyle vatandaş bütçe bilincini artıran temel unsurlar olarak gösterilebilir (Güngör Göksu, 2020:130; Yürükoğlu ve Çevik, 2023:33).

Şeffaflık ve hesap verilebilirlik demokrasinin bir gereğidir. Bu doğrultuda vergi mükellefi olan halkın hükümetin yapmış olduğu kamusal faaliyetleri şeffağça görebilmesi ve hesap sorabilmesi demokratikleşmenin devamı olarak görülmektedir (Pınar, 2012:112). Devlet bütçesi vatandaşlar ve yöneticiler açısından farklı içeriğe sahip olsa da halkın bütçe ile ilgili konulara ve süreçlere vakıf olması, katılımıcılık ve demokrasinin güçlenmesiyle mümkündür. Bu çerçevede bütçe hakkı mali demokrasinin temelini oluşturmaktadır (Şahin ve Uysal, 2013:205-206).

Mali demokrasi kavramı esasen vergi ve harcama politikalarında eşit oy hakkıyla ilgilidir. Vergi ve harcama politikalarında eşit oy hakkı ise bütçe hakkı olarak görülmektedir. Bu çerçevede seçmenlerin hükümeti değiştirme yetkisine sahip olması ve hükümetin seçmen tercihleri ışığında mali politikalarını belirlemesi veya değiştirmesi mali demokrasi olarak ifade edilmektedir (Genschel ve Schwarz, 2012:1).

OECD (2013) mali demokrasiyi, gelecekteki kaynakları taahhüt eden geçmiş kararlara bağlı kalmadan maliye politikasına ilişkin kararlar alma yeteneği olarak tanımlamaktadır (OECD, 2013:14). Steuerle ise mali demokrasiyi doğrudan tanımlamak yerine Roeper’le birlikte 2010 yılında geliştirdikleri mali demokrasi indeksi ile açıklamaya çalışmıştır. Steuerle ve Roeper göre mali demokrasi endeksi, mevcut gelirlerimizin ne kadarının parlamentodan oylama gerektirmeyen programlara diğer bir deyişle zorunlu harcama programlarına önceden taahhüt edildiğini ölçmektedir (Steuerle, 2016:3). Mali demokrasi endeksi aşağıdaki gibi formüle edilmektedir (Ulusoy ve Ela, 2021:113).

$$IMD = \left(1 - \frac{ZH}{\Sigma G}\right) \cdot 100$$

Formülde, *MD*: Mali demokrasi indeksini; *ZH*: Zorunlu harcamaları; *G*: Kamu gelirlerini ifade etmektedir. Bu formüle göre mali demokrasi endeksi “0” ile “100” arasında bir değer üzerinden hesaplanmaktadır. “100” değeri zorunlu kamu harcamalarının ve borçlanmanın olmamasını ifade ederken, “0” değeri ise tüm harcamaların faiz harcamaları ve zorunlu harcamalardan oluştuğunu yansıtmaktadır. Bunun yanı sıra, “0” endeksi, kamu harcamalarında esneklik olmamasını ve gelecek yıllardaki zorunlu kamu harcamalarının bir göstergesi olarak kabul edilmektedir (Schiavo Campo, 2017:122).

Negatif bir mali demokrasi endeksi, mevcut gelirlerin zorunlu harcamalara ayrıldığını gösterirken, pozitif bir endeks değeri ise kamu gelirlerinin zorunlu harcamalardan fazla olduğunu ve ihtiyari harcamalar için kaynak sağladığını ifade etmektedir (Genschel ve Schwarz, 2012). Bu bağlamda mali demokrasi endeksinin olumlu yönde değerlendirilmesi, halkın vergi gelirleri ve kamu harcamaları üzerinde etkin bir rol oynadığını göstermektedir. Bu durum, bütçe sürecinde katı harcamaların azalmasıyla ilişkilendirilmektedir. Mali demokrasi endeksinin yüksek çıkması, meclisin harcamalar üzerindeki yetkisinin arttığı ve demokratik süreçlerin daha etkin işlemesine olanak tanıdığı anlamına gelmektedir (Ulusoy ve Ela, 2021:127).

4.5. Katılımcılık

Katılımcılık, temsili demokrasinin en belirgin ölçütlerinden biridir. Kamu programlarının planlanması ve hayata geçirilmesinde, bu programlardan etkilenecek tüm tarafların sürece aktif katılımı bu açıdan büyük önem taşımaktadır (Ceritli, 2012:30). Katılımcı bütçenin etkin bir şekilde uygulanabilmesi için, vatandaşların kamu politikaları hakkında yeterli bilgiye sahip olmaları ve devlete karşı sorumluluk hissetmeleri önem arz etmektedir (Koç, 2017:451). Bu bakımdan bütçe konularına artan ilgi, katılımcılığı teşvik edebilmektedir. Katılımcılığın artması, vatandaşların daha bilinçli olmasına, haklarını daha iyi öğrenmelerine, hükümetin uygulamaya koymuş olduğu politika ve eylemlerin etkilerini doğrudan görmelerine olanak sağlayabilmektedir (Hançer, 2018:64).

Katılımcı bütçeleme, bütçe uygulayıcıları ve akademisyenler tarafından kapsayıcı ve hesap verilebilir yönetim için önemli bir araç olarak geliştirilmiş ve dünya çapında birçok gelişmekte olan ülkede çeşitli şekillerde uygulanmıştır. Bu kapsamda katılımcı bütçe uygulaması sayesinde vatandaşlar, hükümetin politikaları hakkında ilk elden bilgi edinme, hükümet politikalarını etkileme ve hükümetten hesap sorma fırsatına sahip olmaktadır (Islam, 2018:15).

Katılımcı bütçeleme, vatandaşların kamu kaynaklarının dağıtımını konusunda istişare ettikleri bir karar alma sürecidir. Diğer bir ifadeyle katılımcı bütçeleme hükümetlerin, vatandaşların, sivil toplum kuruluşlarının kamu kaynaklarının ne kadar ve nereye harcanması gerektiğine karar vermede doğrudan rol oynamalarını sağlayan bir bütçeleme sistemidir. Katılımcı bütçeleme aynı zamanda mali saydamlığı teşvik eden ve hükümetlerin verimsizliğini ve yolsuzluğunu azaltmaya yönelik bir bütçe uygulamasıdır (Wampler, 2018:21).

Katılımcı bütçeleme fikri ilk olarak 1988 yılında Brezilya'nın güney eyaleti Rio Grande do Sul'un başkenti Porto Alegre’da, İşçi Partisinin belediye başkanlığı seçiminde geliştirmiş olduğu bir kampanya neticesinde ortaya çıkmıştır. İşçi Partisinin kampanyası “*demokratik katılım*” ve “*harcama önceliklerinin tersine çevrilmesi*” yani kamu kaynaklarının orta ve üst sınıf kesiminden toplumun her kesimine tahsisini kapsamaktadır. İşçi partisinin yürütmüş olduğu bu kampanyanın nihai amacı, az gelişmiş kentlerde yaşayan vatandaşların kamu harcamalarından daha büyük pay almasını sağlamak olmuştur (Goldfrank, 2005:6). Bu kapsamda katılımcı

bütçeden ilk etkilenen ülkeler Latin Amerika ülkeleri olmuştur. Dolayısıyla ilk olarak 1989 yılında Brezilya'nın Porto Alegre kentinde uygulanan katılımcı bütçe uygulaması 2000'lerin başında Latin Amerika'nın yaklaşık 200 kentinde uygulamaya koyulmuştur (Wampler, 2018:21).

Katılımcı bütçeleme uygulaması, dünyanın birçok kentinde farklı gelişim evreleriyle uygulama alanı bulmuştur. Örneğin Avrupa'da katılımcı bütçeleme uygulaması, Latin Amerika'dan farklı bir şekilde gelişmiştir. Avrupa'da meydana gelen küresel mali krizlerden dolayı toplum üzerinde genel bir siyasi hoşnutsuzluk ve seçim katılımında düşüşler meydana gelmiştir. Bu durum batı dünyasında Avrupa'nın siyasi sistemlerinin meşruiyetini yeniden kazanmaları gerekliliği üzerinde baskı oluşturmuştur. Bu yüzden Avrupa'nın birçok ülkesinde yerel yönetimler mali sorunlarla başa çıkmak için katılımcı bütçeleme uygulamalarını geliştirmelerine yol açmasına neden olmuştur. Tüm bu gelişmeler katılımcı bütçe uygulamasının Avrupa'da hızla yayılmasını sağlamıştır (Sintomer vd., 2012:8-9).

Katılımcı bütçeleme, vatandaşların bütçe sürecine aktif katılımını sağlayarak, kamu kaynaklarının daha etkin ve verimli kullanılmasına katkı sunmaktadır. Bu süreçte vatandaşlar, kamusal mal ve hizmetlerin planlanması, finansmanı, sunumu ve izlenmesi gibi aşamalarda yer alarak, siyasal iktidarları ve politika yapıcılarını daha dikkatli ve sorumlu davranmaya yönlendirebilmektedir. Katılımcı bütçeleme uygulamaları, yolsuzluk olasılığını azaltırken, kamu kaynaklarının etkinliğini ve verimliliğini artırabilmektedir. Bu tür uygulamalar, vatandaşların bütçe sürecine katılımını teşvik ederek, kamusal karar alma süreçlerinde daha şeffaf ve hesap verilebilir bir yönetim anlayışının benimsenmesine yardımcı olmaktadır (Fölscher, 2018:158).

Vatandaşların eğitimi, etkileşimi ve güçlendirilmesi, iyi yönetim talebini artırmak için önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir. Katılımcı bütçeleme uygulamaları, şeffaflık ve hesap verilebilirliği sağlayarak hükümetin verimsizliklerini azaltma potansiyeline sahiptir. Ayrıca, kayırmacılık, patronaj ve yolsuzluk gibi sorunların önlenmesine katkıda bulunabilmektedir. Katılımcı bütçeleme, dışlanmış gruplara seslerini duyurma ve kendi çıkarları açısından hayati önem taşıyan kamu karar alma süreçlerini etkileme fırsatı sunarak kapsayıcı yönetimi güçlendirebilmektedir. Doğru uygulandığında, hükümetleri vatandaşların ihtiyaçlarına ve tercihlerine daha duyarlı hale getirme, kaynak tahsisi ve hizmet sunumundaki performans konusunda daha fazla hesap verebilir kılma potansiyeline sahiptir. Böylece, katılımcı bütçeleme, hükümetin performansını artırabilmekte ve demokratik katılımın kalitesini yükseltebilmektedir (Shah, 2018:1).

4.6. Vatandaş Bütçe/Vatandaş Odaklı Bütçe

Kamu sektörü reformları bağlamında, katılımcılık ilkesiyle birlikte vatandaş odaklı bütçeleme ve vatandaş bütçe uygulamaları, önemli bir yer edinmektedir. Vatandaş odaklı bütçeleme, bütçe süreçlerine doğrudan veya resmi temsilciler aracılığıyla katılımı içermekte olup, bu süreç, bütçelerin onaylanması, uygulanması, değerlendirilmesi ve denetlenmesini kapsamaktadır (Şahin ve Uysal, 2013:211). Öte yandan, vatandaş bütçesi kavramı, bütçe kanunlarının belirli bir format içerisinde sunulması ve halkın anlayabileceği düzeye indirgenerek temsil edilmesini ifade etmektedir (Hançer, 2018:68).

Vatandaş bütçe, katılımı artırmayı ve kamu kaynaklarının kullanımını şeffaflaştırmayı amaçlayan önemli bir mali dokümandır. Bu belge, devlet harcamalarının yönetimi ve dağıtımı konusunda vatandaşların bilgi sahibi olmalarını sağlayarak, katılımcı bir demokrasinin temelini oluşturmaktadır. Vatandaş bütçe, kamu yönetimi pratiği ve demokratik süreçlerin gelişimi açısından önemli bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla toplumun bütçe sürecine aktif bir şekilde katılımını teşvik etmekte ve kamu kaynaklarının kullanımında hesap verilebilirliğini artırmaktadır (Geyik ve Yıldız, 2017:50).

Vatandaş bütçe, temel kamu maliyesi bilgilerini genel bir kitleye aktarmak amacıyla oluşturulmuştur. Tipik olarak, bu belgeler basit bir dilde yazılmakta ve uzman olmayan bireylerin dahi bilgiye erişimini kolaylaştırmak için görsel unsurlar içerecek şekilde hazırlanmaktadır. Ayrıca vatandaş bütçe, sivil toplum kuruluşları veya diğer savunucu gruplar tarafından oluşturulabilmektedir, fakat hükümetler tarafından oluşturulup yayınlanması daha çok tercih edilmektedir (IBP, <https://internationalbudget.org/publications/citizens-budgets/>).

Bütçenin kamuoyuna açıklanması, şeffaflık ve hesap verilebilirlik açısından son derece önemlidir. Bu bağlamda, bütçenin anlaşılır ve sade bir dille sunulması gerekmektedir. Bu amaçla hazırlanan vatandaş bütçe, bütçenin kolayca anlaşılabilir bir özetini sunmaktadır. Vatandaş bütçe, ilgili yılda yapılacak harcamaları ve bu harcamaların finansmanını kapsayan temel bilgileri içermektedir. Vatandaş bütçenin temel amacı, kamuoyuna bütçeyle ilgili bilgileri düzenli bir şekilde sunmaktır. Vatandaş bütçe belgesinde, bütçe hakkında genel bilgiler, makroekonomik varsayımların oluşturulması, bütçe giderlerinin dağılımı, hangi sektörlere hangi amaçlar için ödenek tahsis edildiği gibi konular ele alınmaktadır (<https://www.sbb.gov.tr/vatandas-butce-rehberi/>).

Bu kapsamda vatandaş bütçe ve vatandaş kesin hesap raporu gibi basitleştirilmiş belgeleri hükümet tarafından kamuoyuna sunulması, bütçe hakkında daha geniş kitlelerin bilgi sahibi olmasına olanak tanımaktadır. Bu durum vatandaşların bütçe bilincinin artmasına ve bütçe süreçlerine katılımın artırılmasına zemin hazırlayabilmektedir (Güngör Göksu, 2020:131).

5. SONUÇ

Bütçe bilinci, bütçe algısı ve bütçe farkındalığı hakkında literatürde birçok çalışma mevcuttur. Fakat yapılan çalışmalarda bütçe bilinci, bütçe algısı ve bütçe farkındalığı kavramlarının tanımı ve teorik yönü yok denilecek kadar azdır. Diğer bir ifadeyle bütçe bilinci ile ilgili yapılan çalışmalar bütçe bilinci kavramını tanımlanmadan doğrudan saha araştırmalarından çıkan sonuçlara odaklanarak vatandaşların veya bireylerin bütçe bilinç düzeyinin olup olmadığı sonucuna varılmıştır. Bu bağlamda literatürde sıkça kullanılan bu kavramların tanımlanması ve akademik literatüre kazandırılması gereklilik arz etmektedir.

Literatürde Masud vd. 2017 yılında “*International practices to promote budget literacy: key findings and lessons learned*” adlı çalışmasında bütçe bilincini “*vatandaşların kamu bütçesini okuma, anlama ve çözme yeteneğinin yanı sıra kamu bütçelerinin teknik olarak anlaşılması, bütçe süreci hakkında bilgi sahibi olunması ve bütçe sürecine katılımın sağlanması*” şeklinde tanımlamıştır. Güngör Göksu ise 2020 yılında yayımlanmış olduğu “*Vatandaş Bütçe Bilinci ve Bütçe Bilincinin Artışında Etkili Olan Faktörlerin Analizi*” adlı makalesinde bütçe bilincini, “*bütçe bilinci; vatandaşların hem anayasada hem de diğer kanunlarda devlet bütçesi konularına ilgili ve farkında olmaları, kamu gelirleri ve bu gelirlerinin hangi kamu hizmetlerine yönelik harcandığı hakkında yeterli bilgiye sahip olmaları ve bütçeyle ilgili gelişmeleri yakından takip etmesidir*” şeklinde ifade etmektedir. Ayrıca bütçe bilinci, Siyasal iktidarlar ve politika yapımcıların kamu finansman kaynaklarını toplanması ve toplanan bu kamu finansman kaynaklarının nereye ne zaman ve ne kadar harcaacağı hakkında vatandaşların bilgi sahibi olması şeklinde tanımlanabilir.

Çalışmada bütçenin teknik bir belge olduğu konusunda bilim insanlarının hemfikir olduğu görülmüştür. Bundan dolayı vatandaşların bütçe belgesini anlayabilmesi ve analiz edebilmesi zorlaşmaktadır. Bu yüzden kamu bütçelerinin sade, anlaşılır, açık ve herkesin anlayabileceği bir şekilde yayımlanması vatandaşların bütçe belgesini anlayabilme ve analiz edebilme yeteneğine sahip olması beklenilmektedir. Bu bağlamda bütçe belgesini anlama ve analiz edebilme yeteneğine sahip olan vatandaşların siyasal iktidarlar ve politika yapımcıların hesap verilebilir bir davranış sergilemesi beklentisi içerisine girebileceği düşünülmektedir. Ayrıca bütçe belgelerini anlayabilen ve analiz edebilen vatandaşların bütçe yapım süreçlerine katılımcılık göstermesi hem katılımcı bütçelemeyi hem de ülkede demokrasi kültürünün işlevsellik kazanmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Teknik olan bütçe belgelerinin sade, açık ve anlaşılır bir şekilde vatandaş odaklı ve vatandaş bütçe belgesine dönüşümü noktasında bütçe savunuculuk mekanizmasının daha fazla geliştirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda bütçe savunuculuk mekanizmasının sivil toplum kuruluşlarından ziyade siyasal iktidarlar ve politika yapımcılar tarafından yapılması daha anlamlı olacağı düşünülmektedir. Bu durum vatandaş ile siyasal iktidarlar ve politika yapımcılar arasında bir güven bağının oluşmasına katkı sağlayacaktır. Siyasal iktidarlara ve politika yapımcılara olan güvenin artması vatandaşların devlete olan bağlılığını artıracığı ve devletin en önemli gelir kaynağı olan vergiler konusunda da duyarlı olacağı düşünülmektedir.

Sonuç olarak bütçe bilinci kavramının literatürde henüz bir olgunluğa erişmediği görülmekle birlikte mali şeffaflık, hesap verilebilirlik, katılımcılık, mali demokrasi, savunuculuk, vatandaş odaklılık ve vatandaş bütçe gibi uygulamaların vatandaşların bütçe bilincini etkileyen önemli faktörler olduğu görülmüştür.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “*en az iki dış hakem*” ve “*çift taraflı körleme*” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Yazar(lar), dergiye imzalı “*Telif Devir Formu*” belgesi göndermişlerdir. Mevcut çalışma için mevzuat gereği etik izni alınmaya ihtiyaç yoktur. Bu konuda yazarlar tarafından dergiye “*Etik İznine Gerek Olmadığına Dair Beyan Formu*” gönderilmiştir. / **This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. The author(s) sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. There is no need to obtain ethical permission for the current study as per the legislation. The "Declaration Form Regarding No Ethics Permission Required" was sent to the journal by the authors on this subject.**

YAZAR KATKILARI / AUTHORS' CONTRIBUTIONS:

Kavramsallaştırma, orijinal taslak yazma, düzenleme – **Y1 ve Y2**, veri toplama, metodoloji, resmi analiz – **Y1 ve Y2**, Nihai Onay ve Sorumluluk – **Y1 ve Y2**. / **Conceptualization, writing-original draft, editing – Y1 and Y2, data collection, methodology, formal analysis – Y1 and Y2, Final Approval and Accountability – Y1 and Y2.**

KAYNAKÇA

- ABDELLATİF, Lobna M., ZAKY, Mohammed ve RAMADAN, Mohammed (2019), “*Transparency of Law Making and Fiscal Democracy in the Middle East*”, **Public Sector Economics**, S.43(1), ss.49-77.
- AKBEY, Ferhat (2020), “*Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Bütçe Hakkı ve Kanunu*”, **International Journal of Public Finance**, S.5(1), ss.1-26.
- AKSAKOĞLU, Yiğit (2009), **STK’lar İçin Savunuculuk Rehberi**, Fersa Ofset Yayını, Ankara.
- AKSOY, Şeraffetin (1993), **Kamu Bütçesi**, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- ALESINA, Alberto ve PEROTTI, Roberto (1996), **Budget Deficits and Budget Institutions**, IMF Working Paper Publisher, Pennsylvania (US).
- BEAULIEU, Paul Leoy (1906), **Traité De La Science Des Finances**, Des Revenus Publics, Paris, Septième Édition Refondue Et Augmentée, <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k49683.pdf> (Erişim Tarihi: 05.06.2024).
- BAVISKAR, Siddhartha ve MALONE, Mary Fran (2004), “*What Democracy Means to Citizens - and Why it Matters*”, **Revista Europea de Estudios Latinoamericanos y Del Caribe / European Review of Latin American and Caribbean Studies**, S.76, ss.3-23.
- BİÇER, Mustafa ve YILMAZ, H. Hakan (2009), “*Parlamentonun Kamu Politikası Oluşturma ve Planlama Sürecindeki Konumunun Yeni Kamu Mali Yönetim Sistemi Çerçevesinde Değerlendirilmesi*”, **Yasama Dergisi**, S.13, ss.45-84.
- CARLITZ, Ruth (2013), “*Increasing Transparency and Accountability Budget Process: An Evaluation of the Recent Period Initiatives*”, **Development Policy Review**, S.31(1), ss.49-67.
- CERİTLİ, İsmail (2012), **Türk Kamu Yönetiminde Şeffaflaşma ve Hesap Verebilirliğe Yönelik Pozitif Dönüşüm, Dirençler ve Zayıflıklar: Geleceğin Gelenekle Dansı**, Şeffaf ve Hesap Verebilir Kamu Yönetimi Sempozyumu, Ankara.
- CPDI - CENTRE FOR PEACE AND DEVELOPMENT INITIATIVES (2013), “*People’s Perception of Budget*”, **Centre for Peace and Development Initiatives Kurumsal Web Sayfası** (E-Doküman), <https://cpdi-pakistan.org/wp-content/uploads/2014/04/peoples-perception-dec-20131.pdf> (Erişim Tarihi: 03.05.2024).

- CURRISITINE, Teresa (2012), “*A New Fiscal Transparency Evaluation Consultation Exercise*”, **OECD, Network on Performance and Results** (E-Doküman), <https://web-archiv.oe.cd.org/2012-12-06/218815-D2-AM%20-%20Session%205%20-%20T.%20Curristine%20-%20IMF.pdf> (Erişim Tarihi: 03.05.2024).
- EDİZDOĞAN, Nihat (2008), **Kamu Bütçesi**, Ekin Yayınları, Bursa.
- EDİZDOĞAN, Nihat, ÇETİNKAYA, Özlem ve GÜMÜŞ, Erhan (2020), **Kamu Maliyesi**, Ekin Basım ve Dağıtım, Bursa.
- EHRA – EURASIAN HARM REDUCTION ASSOCIATION (2023), “*Budget Advocacy Toolbox*”, **Eurasian Harm Reduction Association Kurumsal Web Sayfası** (E-Doküman), <https://harmreductioneurasia.org/sustainability/batoolbox#:~:text=Budget%20advocacy%20is%20a%20strategic,allocates%20and%20spend%20public%20money> (Erişim Tarihi: 03.05.2024).
- ERKKILÄ, Tero (2012), “*Paradoxes and Unintended Consequences of Transparency: Government Transparency*”, **Public Sector Organizations** (Ed. Tero Erkkilä), Palgrave Macmillan Press, London (UK), ss.3-42.
- ETZIONI, Amitai (2014), “*The Limits of Transparency*”, **Public Administration Review**, S.74(6), ss.687-688.
- FEYZİOĞLU, Bedi Necmeddin (1969), **Nazari, Tatbiki, Mukayeseli Bütçe**, Fen Fakültesi Döner Sermaye Basımevi, İstanbul.
- FLESHER, Dale L. ve FLESHER, Tonya K. (1979), “*Short History of Budgeting*”, **Woman C.P.A.**, S.41(1), ss.12-14, <https://egrove.olemiss.edu/wcpa/vol41/iss1/4> (Erişim Tarihi:12.06.2024).
- FOLSCHER, Alta (2018), “*Participatory Budgeting in Asia*”, **Public Sector Governance and Accountability Series, Participatory Budgeting**, The World Bank Publisher, Washington D.C. (US), ss.157-188.
- GENSCHEL, Phillip ve SCHWARZ, Peter (2012), **Tax Competition and Fiscal Democracy**, TranState Working Papers Publisher, Bremen (DE).
- GEYİK, Osman ve DERSİM YILDIZ, Hikmet (2017), “*Citizens Budget and Evaluating Citizens Budget in Turkey*”, **32nd International Public Finance Conference/TR** (Ed. Adnan Gerçek, Özhan Çetinkaya), Ekin Yayınları, Bursa, ss.50-52.
- GHAI - GLOBAL HEALTH ADVOCACY INCUBATOR (2022), “*Budget Advocacy Toolkit for Epidemic Preparedness*”, **Global Health Advocacy Incubator Kurumsal Web Sayfası** (E-Doküman), <https://budgetadvocacy.org/#:~:text=The%20Budget%20Advocacy%20Toolkit%20for,from%20Resolve%20to%20Save%20Lives> (Erişim Tarihi: 03.05.2024).
- GILLIN, John L. (1919), “*The Origin of Democracy*”, **American Journal of Sociology**, S.24(6), ss.704-714.
- GOLDFRANK, Benjamin (2018), “*Lessons from Latin America’s Experience with Participatory Budgeting*”, **Public Sector Governance and Accountability Series, Participatory Budgeting** (Ed. Anwar Shah), The World Bank Publisher, Washington D.C. (US), ss.91-121.
- GÜNGÖR GÖKSU, Gonca (2020), “*Vatandaş Bütçe Bilinci ve Bütçe Bilincinin Artışında Etkili Olan Faktörlerin Analizi*”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.66, ss.126-146.
- GÜRSOY, Bedri (1980), **Kamusal Maliye: Bütçe**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara Cil:2.
- HAMEED, Farhan (2005), **Fiscal Transparency and Economic Outcomes**, IMF Working Paper Publisher, Washington D .C. (US), <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2005/wp05225.pdf> (Erişim Tarihi: 03.05.2024).
- HANÇER, Nihal Selcen (2018), “*Modern Bütçeleme Teknikleri: Vatandaş Bütçesi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme*”, **Yüksek Lisans Tezi**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- HARRISON, Kevin ve BOYD, Tony (2018), **Democracy**, Understanding Political Ideas and Movements Publisher, Manchester (UK).
- HART, Theodore M (1948), “*Democracy, What Is It?*”, **The Georgia Review**, S.2(1), ss.60-65.

- HOOD, Christopher (2010), “*Accountability and Transparency: Siamese Twins, Matching Parts, Awkward Couple?*”, **West European Politics**, S.33(5), ss.989-1009.
- IBP - INTERNATIONAL BUDGET PARTNERSHIP (2023a), “*Is Budget Advocacy Right for Your Organization/Issue?*”, **International Budget Partnership Kurumsal Web Sayfası** (E-Doküman), <https://internationalbudget.org/wp-content/uploads/is-budget-advocacy-right-for-your-organization-or-issue.pdf> (Erişim Tarihi: 03.05.2024).
- IBP - INTERNATIONAL BUDGET PARTNERSHIP (2023b), “*Orientation to Budget Advocacy*”, **International Budget Partnership Kurumsal Web Sayfası** (E-Doküman), <https://internationalbudget.org/publications/orientation-to-budget-advocacy/> (Erişim Tarihi: 03.05.2024).
- IMF - INTERNATIONAL MONETARY FUND (2018), **Fiscal Transparency Handbook**, IMF Working Paper Publisher, Washington D.C. (US).
- JENKINS, J. Craig (1987), “*Nonprofit Organisations and Policy Advocacy in Powell*”, **The Nonprofit Sector: A Research Handbook** (Ed. Walter W. Powell, Richard Steinberg), Yale University Press, New Haven, ss.307-333.
- JEZE, Gaston (1910), **Le Budget: Théorie Générale, Les Pouvoirs Du Gouvernement Et Des Chambres Législatives En Matière De Dépenses Et De Recettes Publiques**, Editeurs RueSoufflot Press, Paris.
- KARL, Terry Lynn (1990), “*Dilemmas of Democratization in Latin America*”, **Comparative Politics**, S.23(1), ss.1-21.
- KARTALCI, Kadir (2019), **Cumhurbaşkanlığı Yönetim Sistemi Açısından Bütçe Süreci ve Bütçe Hakkı**, Ekin Yayınevi, Bursa.
- KELSEN, Hans (1955), “*Foundations of Democracy*”, **Ethics**, S.66(1), ss.1-101.
- KOÇ, Neslihan (2017), “*Katılımcı Bütçe Anlayışının Türkiye Açısından Değerlendirilmesi*”, **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.10(1), ss.443-470.
- KOPITS, George ve CRAIG, Jon (1998), **Transparency in Government Operations**, International Monetary Fund Publisher, Washington D.C. (US).
- KYRIACOU, Andreas P. (2008), “*Defining Accountability, Background Paper Prepared for Aids Accountability*”, **International (AAI) Workshop**, 12-13 Mayıs 2008 - Stockholm, ss.1-5, https://www.researchgate.net/publication/242283510_Defining_Accountability#fullTextFileContent (Erişim Tarihi: 03.05.2024).
- MA, Jun ve HOU, Yilin (2009), “*Budgeting for Accountability: A Comparative Study of Budget Reforms in The United States During the Progressive Era and in Contemporary China*”, **Public Administration Review**, S.69, ss.53-59.
- MABILLARD, Vincent ve ZUMOFEN, Raphael (2015), **The Uncertain Relationship Between Transparency and Accountability Revisited Through Four Swiss Cases**, HAL Open Science Press, Lyon (FR).
- MASUD, Harika, PFEIL, Helena, AGARWAL, Sanjay ve GONZALEZ BRISENO, Afredo (2017), “*International Practices to Promote Budget Literacy: Key Findings and Lessons Learned*”, **World Bank Group Corporate Web Page** (E-Raport), 5 June 2017, <http://documents.worldbank.org/curated/en/9666641496910520307/International-practices-to-promote-budget-literacy-key-findings-and-lessons-learned> (Erişim Tarihi: 03.05.2024).
- MARTINEZ, Daniel E. ve COOPER, David J. (2017), “*Assembling International Development: Accountability and the Disarticulation of a Social Movement*”, **Accounting, Organizations and Society**, S.63, ss.6-20.
- MUTLUER, M. Kâmil., ÖNER, Erdoğan ve KESİK Ahmet (2018), **Bütçe Hukuku**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- O’CONNELL, Mary (2007), **The Advocacy Sourcebook**, WaterAid Press, London (UK), https://www.ircwash.org/sites/default/files/advocacy_sourcebook.pdf (Erişim Tarihi: 03.05.2024).

- OECD - ORGANISATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT (2002), “*OECD Best Practices for Budget Transparency*”, **Organisation for Economic Co-Operation and Development Corporate Web Page** (E-Document), <https://www.oecd.org/gov/budgeting/best-practices-budget-transparency.htm> (Erişim Tarihi: 03.05.2024).
- OECD - ORGANISATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT (2013), “*Fiscal Policy for Development in the Dominican Republic*”, **Organisation for Economic Co-Operation and Development Corporate Web Page** (E-Document), <https://www.oecd.org/countries/dominicanrepublic/Fiscal%20policy%20for%20development%20in%20the%20Dominican%20Republic.E-Book.pdf> (Erişim Tarihi: 03.05.2024).
- OECD - ORGANISATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT (2014), “*OECD Principles of Budgetary Governance*”, **Organisation for Economic Co-Operation and Development Corporate Web Page** (E-Document), <http://www.oecd.org/governance/budgeting/> (Erişim Tarihi: 03.05.2024).
- OED – OXFORD ENGLISH DICTIONARY (2024), “*Consciousness*”, **Oxford English Dictionary**, Oxford University Press, https://www.oed.com/dictionary/consciousness_n?tab=meaning_and_use#8574985 (Erişim Tarihi: 15.06.2024).
- PETRIE, Murray (2013), “*The Current State of Fiscal Transparency: Norms, Assessment, and Country Practices*”, **The World Bank Prem Notes**, S.4, ss.(1-6), <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/5a817d82-de0f-5101-bc8f-ec93e84663da/content> (Erişim Tarihi: 03.05.2024).
- PINAR, Abuzer (2012), “*Şeffaf ve Hesap Verebilir Kamu Yönetiminin Kalkınmadaki Rolü*”, **Şeffaf ve Hesap Verebilir Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildiriler Kitabı** (Ed. Kâmil Kılıç, Yalçın Urhan), TBMM Basımevi, Ankara, ss.109-115.
- RENZIO, Paolo De ve KRAFCHIK, Warren (2005), **The Impact of Civil Society Budget Analysis and Advocacy in Six Countries: Practitioners Guide**, International Budget Project, <https://internationalbudget.org/wp-content/uploads/Lessons-from-the-Field-The-Impact-of-Civil-Society-Budget-Analysis-and-Advocacy-in-Six-Countries.pdf> (Erişim Tarihi: 03.05.2024).
- RENZIO, Paolo De ve MASUD, Harika (2011), “*Measuring and Promoting Budget Transparency: The Open Budget Index as a Research and Advocacy Tool*”, **Governance: An International Journal of Policy, Administration and Institutions**, S.24(3), ss.607-616.
- ROBINSON, Mark (2006), **Budget Analysis and Policy Advocacy: The Role of Nongovernmental Public Action**, IDS (Institute of Development Studies) Press, Brighton (UK), <https://www.ids.ac.uk/download.php?file=files/dmfile/Wp279.pdf> (Erişim Tarihi: 03.05.2024).
- ROSENTHAL, David M. (2009), “*Concepts and Definitions of Consciousness*”, **Encyclopedia of Consciousness** (Ed. William P. Banks), Elsevier Publisher, Oxford (UK), ss.157-169, https://www.researchgate.net/publication/267934696_Concepts_and_Definitions_of_Consciousness (Erişim Tarihi: 03.05.2024).
- JONES Rovan (1992), “*The Development of Conceptual Frameworks of Accounting for the Public Sector*”, **Financial Accountability & Management**, S.8(4), ss.249-64.
- SAYAR, Nihad (1964), **Bütçe Prensipleri ve Tatbikatı**, Sermet Matbaası, İstanbul.
- SCHACTER, Mark (2000), **When Accountability Fails: A Framework for Diagnosis and Action**, Institute of Governance Press, Policy Brief - Canada, <https://www.files.ethz.ch/isn/103085/policybrief9.pdf> (Erişim Tarihi: 03.05.2024).
- SCHUMPETER, Joseph Alois (1976), **Capitalism, Socialism and Democracy**, Routledge Publisher, London (UK) and New York (US).
- SELEN, Ufuk ve TARHAN, Bora (2014), **Türkiye’de Bütçe Hakkı Algısı**, Star Ajans Yayını, Uşak.
- SHAH, Anwar (2018), “*Overview*”, **Public Sector Governance and Accountability Series, Participatory Budgeting** (Ed. Anwar Shah), The World Bank Publisher, Washington D.C. (US), ss.1-18.

- STOURM, René (1917), **The Budget**, A Translation From the Seven Edition of Le Budget, Paris 1913. Published By D. Appleton and Company New York London for the Institute For Government Research.
- STEUERLE, C. Eugene (2014), **Dead Men Ruling**, Urban Institute Publisher, Washington D.C. (US), <https://www.urban.org/sites/default/files/publication/82371/2000849-Dead-Men-Ruling.pdf> (Erişim Tarihi: 03.05.2024).
- STEUERLE, C. Eugene (2016), “*Restoring Fiscal Democracy*”, **The Milken Institute Review** (E-Article), <https://www.urban.org/sites/default/files/publication/80326/2000781-Restoring-Fiscal-Democracy.pdf> (Erişim Tarihi: 03.05.2024).
- STREECK, Wolfgang ve MERTENS, Daniel (2010), **An Index of Fiscal Democracy**, MPIfG Working Paper Press, <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/41704/1/mpifg-wp10-3.pdf> (Erişim Tarihi: 03.05.2024).
- SUN, Jinping ve LYNCH, Thomas D. (2008), **Government Budget Forecasting: Theory and Practice**, CRC Press, United States.
- SCHIAVO CAMPO, Salvatore (2017), **Government Budgeting and Expenditure Management: Principles and International Practice**, Taylor & Francis Pubisher, New York (US).
- SINTOMER, Yves, HERZBERG, Carsten, RÖCKE, Anja ve ALLEGRETTI, Giovanni (2012), “*Transnational Models of Citizen Participation: The Case of Participatory Budgeting*”, **Journal of Public Deliberation**, S.8(2), ss.1-32.
- ŞAHİN, Mehmet ve UYSAL, Özge (2013), “*Bütçe ve Mali Demokrasi*”, **Kamu Bütçesinde Yeni Yaklaşımlar** (Ed. Figen Altuğ, Ahmet Kesik, Murat Şeker), Seçkin Yayıncılık, Ankara, ss.203-2020.
- TDK - TÜRK DİL KURUMU (2023), “*Bilinç*”, **Büyük Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara, <https://tdk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 03.05.2024).
- TOLOTTO, Margherita ve SILINA, Mara (2018), **Savunuculuk Rehberi Savunuculuk Çevre Politikalarını Nasıl Etkiler?** (Çev. Duygu Kutluay), TEMA Vakfi Yayını, İstanbul, <https://cdn-tema.mncdn.com/Uploads/Cms/savunuculuk-rehberi.pdf> (Erişim Tarihi: 03.05.2024).
- TROTABAS, Louis (1935), **Precis De Science Et Legislation Financieres**, Gallica Press, Paris, <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k3040165c/fl7.item> (Erişim Tarihi: 25.06.2024).
- TÜĞEN, Kâmil (2018), **Devlet Bütçesi**, Bassaray Matbaası, İzmir.
- THEISS, Edwin L. (1937), “*The Beginnings of Business Budgeting*”, **The Accounting Review**, S.12(1), ss.43-55.
- ULUSOY, Ahmet ve ELA, Mehmet (2021), “*Türkiye’de Mali Demokrasi: 2010-2019 Dönemi İçin Bir İnceleme*”, **Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi**, S.8(1), ss.111-132.
- WAMPLER, Brian (2018), “*A Guide to Participatory Budgeting*”, **Public Sector Governance and Accountability Series, Participatory Budgeting** (Ed. Anwar Shah), The World Bank Publisher, Washington D.C., ss.21-53.
- WATERAID (2010), “*Budget Advocacy for the Water and Sanitation Sector in Nepal: A Primer for Civil Society Organisations*”, **Wateraid Corporate Web Page** (E-Document), <https://washmatters.wateraid.org/publications/budget-advocacy-for-the-water-and-sanitation-sector-in-nepal> (Erişim Tarihi: 03.05.2024).
- YILDIZ, Fazlı ve ALKAN, Fatma (2017), “*Katılımcı Bütçeleme Perspektifinden Yükseköğretim Öğrencilerinin Bütçe Algısı Araştırması: Dumlupınar Üniversitesi Örneği*”, **Maliye Araştırmaları Dergisi**, S.3(2), ss.129-145.
- YÜRÜKOĞLU, Buse ve KIRCI ÇEVİK, Nuket (2023), **Bütçe Hakkı ve Demokrasi: OECD Ülkelerinden Ampirik Bulgular**, Özgür Yayınları, Gaziantep.
- ZEMAN, Adam (2001), “*Consciousness*”, **Brain A Journal of Nuorology**, S.124(7), ss.1263-1289.
- ZÚÑIGA, Nieves, JENKINS, Matthew ve JACKSON, David (2018), “*Does More Transparency Improve Accountability?*”, **Transparency International** (E-Document), <http://www.jstor.org/stable/resrep20498> (Erişim Tarihi: 03.05.2024).

Finansal Risk Algısının Yatırımlarda Davranışsal Finans Eğilimi Üzerindeki Etkisinde Finansal Okuryazarlığın Aracı Rolü

The Mediating Role of Financial Literacy in the Effect of Financial Risk Perception on Behavioral Finance Tendency in Investments

Tuğba DİKBAŞ ÇAVUŞ

Doktorant, Kayseri Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
İşletme A.B.D., tuğbaranadikbas@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0966-2353>

Makale Başvuru Tarihi: 17.11.2024

Makale Kabul Tarihi: 31.12.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Emre Hayri BARAZ

Dr. Öğr. Üyesi, Kayseri Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi,
Muhasebe ve Finans Bölümü, emrebaraz@kayseri.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-5779-2825>

ÖZET

Bu çalışma, finansal risk algısının yatırım kararlarında davranışsal finans eğilimlerini nasıl etkilediğini ve finansal okuryazarlığın bu süreçteki aracı rolünü incelemektedir. Davranışsal finans, bireylerin yatırım kararlarını etkileyen irrasyonel davranışları ve bu davranışların altında yatan psikolojik faktörleri ele alır. Finansal risk algısı, bireylerin belirsizlik ve risk karşısında nasıl tepki verdiklerini ifade ederken, finansal okuryazarlık bireylerin bu riskleri anlama ve yönetme yeteneğini artırır. Çalışma, finansal risk algısı ile davranışsal finans eğilimleri arasındaki ilişkiyi ve bu süreçte finansal okuryazarlığın aracı rolünü teorik ve ampirik literatür ışığında detaylı bir şekilde analiz etmektedir. Elde edilen veriler SPSS ve AMOS programlarıyla analiz edilmiştir. Bu çalışmanın bulguları, finansal okuryazarlık ve finansal risk algısının yatırım kararları üzerindeki davranışsal eğilimler üzerindeki etkisini desteklemekte ve finansal okuryazarlığın bu süreçte aracı bir rol üstlenebileceğini göstermektedir. Yapısal Eşitlik Modellemesi (YEM) sonuçları, finansal risk algısının davranışsal finans eğilimleri üzerinde doğrudan bir etkisi olduğunu ve finansal okuryazarlığın bu etkiyi olumlu yönde şekillendirdiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler:

Finansal Risk Algısı,

Davranışsal Finans Eğilimi,

Finansal Okuryazarlık,

ABSTRACT

This study examines how financial risk perception influences behavioral finance tendencies in investment decisions and explores the mediating role of financial literacy in this process. Behavioral finance addresses the irrational behaviors that affect individuals' investment decisions and the psychological factors underlying these behaviors. Financial risk perception reflects how individuals respond to uncertainty and risk; financial literacy enhances their ability to understand and manage these risks. The study provides a detailed analysis of the relationship between financial risk perception and behavioral finance tendencies, as well as the mediating role of financial literacy, in light of theoretical and empirical literature. The collected data were analyzed using SPSS and AMOS software. The findings of this study support the impact of financial literacy and financial risk perception on behavioral tendencies in investment decisions, demonstrating that financial literacy may assume a mediating role in this process. The results of the Structural Equation Modelling (SEM) reveal that financial risk perception has a direct effect on behavioral finance tendencies and that financial literacy positively shapes this effect.

Keywords:

Financial Risk Perception,

Behavioral Finance Tendency,

Financial Literacy,

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): DİKBAŞ ÇAVUŞ, Tuğba ve BARAZ, Emre Hayri (2024), "Finansal Risk Algısının Yatırımlarda Davranışsal Finans Eğilimi Üzerindeki Etkisinde Finansal Okuryazarlığın Aracı Rolü", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.7(4), ss.1074-1084, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1586746>

1. GİRİŞ

Finansal okuryazarlık, bireylerin finansal konularda bilinçli ve doğru kararlar alabilme, aynı zamanda bütçeyi ve yatırımları etkili bir şekilde yönetebilme becerisini ifade eder (Lusardi ve Mitchell, 2014). Finansal kavramları anlama ve uygulama yetisi olarak tanımlanan finansal okuryazarlık, ekonomik karar verme süreçlerinde temel bir bileşen olarak kabul edilir (Pangestu vd., 2020). Finansal okuryazarlık, bireylerin bütçeleme, yatırım yapma, borç yönetimi gibi konularda daha etkili ve sağlıklı hareket etmelerini desteklemektedir. Örneğin, finansal bilgilere sahip olan bireyler, piyasalardaki dalgalanmalara karşı daha ölçülü tepkiler verebilir, gereksiz risklerden kaçınabilir ve uzun vadeli planlarını daha sağlam bir temel üzerine inşa edebilirler (Klapper vd., 2013; Fernandes vd., 2014).

Ampirik çalışmalar, finansal okuryazar bireylerin finansal piyasaları daha dikkatli yönettiğini ve finansal kararlarını olumsuz etkileyebilecek bilişsel ve duygusal önyargılara karşı daha dirençli olduğunu göstermektedir (Hastings vd., 2013; Lusardi, 2019; Ahmad, 2024). Ayrıca, finansal okuryazarlık, bireylerin finansal risk algısını şekillendirmede kritik bir rol oynamakta ve bu da yatırım kararlarını doğrudan etkilemektedir (Gonzalez-Igual vd., 2021).

Finansal bağlamlarda belirsizlik ile ilgili öznel değerlendirme olarak tanımlanan risk algısı (Cho ve Lee, 2006; Hossain ve Siddiqua, 2024), finansal karar verme süreçlerinde önemli bir belirleyici olarak kabul edilir (Ahmad, 2024). Davranışsal finans araştırmaları, bireylerin yatırım kararlarını verirken bilişsel sezgilerden yararlandıklarını ve önyargılar sergilediklerini; bunun da klasik finans modellerinde varsayılan rasyonel karar alma modellerinden sapmalara yol açtığını ortaya koymaktadır (Kahneman ve Tversky, 1979; Thaler, 2016; Ahmad, 2024). Örneğin, yatırımcılar kendi analizlerini yapmadan başkalarının eylemlerini takip ederek sürü davranışı sergileyebilir veya aşırı güven göstererek aşırı işlem yapma ya da riskli yatırımlara yönelme eğiliminde olabilirler (Balcilar vd., 2013; Shiller, 2020). Başka bir önyargı finansal kayıp yaşanmaması amacıyla zarar eden varlıkların satılmaktan kaçınıldığı bir durum olan sahiplenme etkisi (disposition effect), risk algısının önemi ve risk değerlendirme ile yönetim becerilerini artıracak finansal okuryazarlık müdahalelerinin gerekliliğini vurgular (Frydman vd., 2014; Richards vd., 2017; Hossain ve Siddiqua, 2024).

Finansal okuryazarlığın bireylerin karar alma süreçlerinde önyargılara karşı koruyucu bir rol oynadığı ve kararlarının duygusal tepkilerden ziyade rasyonel analizlere dayalı olmasına olanak sağlayacağı öne sürülmektedir (Lusardi ve Mitchell, 2014; Almenberg ve Dreber, 2015). Daha yüksek finansal okuryazarlık seviyeleri, bireylerin aşırı güven, sürü davranışı ve kayıptan kaçınma gibi davranışsal önyargılara olan eğilimlerini azaltarak, bilgi sayesinde bireylerin daha bilinçli kararlar almasına katkıda bulunur (Klapper vd., 2013; Mouna ve Anis, 2015). Örneğin Almenberg ve Dreber (2015), finansal okuryazarlığa sahip bireylerin spekülasyon davranışlarına daha az eğilim gösterdiğini, bunun yerine çeşitlendirme ve dikkatli risk yönetimini tercih ettiğini ortaya koymuştur. Ayrıca finansal okuryazarlığın koruyucu rolü, finansal eğitime erişimin arttığı yerlerde finansal katılım oranlarının ve ekonomik istikrarın daha yüksek olduğu gelişmekte olan piyasalarda özellikle önem kazanmaktadır (Pangestu vd., 2020; Grohmann vd., 2018).

Finansal okuryazarlığın risk algısını nasıl etkilediğini anlamak, özellikle risk algısının yüksek olduğu durumlarda aşırı temkinli stratejiler geliştirilmesine veya potansiyel olarak yararlı yatırım fırsatlarının kaçırılmasına yol açabileceği için önemlidir (Chen vd., 2018). Finansal okuryazarlık, bireylerin risk algılarını daha iyi anlamalarına ve kalibre etmelerine yardımcı olarak, yatırım kararlarını risk ve getirinin nesnel değerlendirmeleri ile uyumlu hale getirmelerine olanak tanır (Klapper vd., 2013). Bilgiye dayalı bu yaklaşım, bireylerin maliyetli hatalardan kaçınmalarına ve getiriye optimize eden, volatilitiyi yöneten yatırım portföyleri oluşturmalarına olanak tanır (Ahmed vd., 2022).

Davranışsal finans teorisi, geleneksel finans modellerini duygusal, psikolojik ve sosyal faktörlerin finansal kararları etkileyebileceğini öne sürerek eleştirir ve bu durumun çoğunlukla optimal olmayan sonuçlara yol açabileceğini savunur (Thaler, 2016; Kahneman, 2011; Ahmed vd., 2022). Bu bakış açısı, bilgili yatırımcıların bile aşırı güven ve zihinsel muhasebe gibi önyargılara karşı savunmasız olabileceğini açıklamakta faydalıdır. Bu önyargılar, bireylerin fonları zihinsel olarak ayırıp finansal varlıklarını bir bütün olarak değerlendirememelerine neden olabilir (Benartzi ve Thaler, 2001; Frydman vd., 2014). Finansal okuryazarlığı artırmak, bu önyargıları azaltmak için önemli bir adım olarak görülmektedir. Çünkü bireylerin duygusal olarak yönlendirilen kararlardan mantıklı ve bilgiye dayalı kararlara geçmelerini teşvik eder (Lusardi ve Tufano, 2015). Kişisel finans yönetimi için gerekli bilgi ve becerileri kapsayan finansal okuryazarlık, yatırımcıların riskleri nesnel bir şekilde değerlendirmelerine ve bilinçli kararlar almalarına olanak tanıyarak rasyonel yatırım davranışını teşvik etmede önemli bir rol oynamaktadır (Lusardi, 2019; Almansour vd., 2023). Finansal belirsizlikle ilgili öznel

değerlendirme olarak tanımlanan finansal risk algısı, genellikle aşırı güven, sürü davranışı ve kayıptan kaçınma gibi önyargıları artırarak yatırım davranışlarını şekillendirmede önemli bir rol oynamaktadır (Gonzalez-Igual vd., 2021).

Bu araştırma, finansal okuryazarlığın finansal risk algısı ve yatırım kararlarında ortaya çıkan davranışsal finans eğilimleri arasındaki ilişkideki aracı rolünü araştırmaktadır. Araştırmanın amacı, finansal okuryazarlığın risk algısı üzerindeki etkisini ve irrasyonel davranışsal eğilimleri nasıl azalttığını inceleyerek davranışsal finans literatürüne katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda, finansal okuryazarlığın bireyleri davranışsal önyargılardan ne ölçüde koruyabileceği ve sağlıklı yatırım kararları ile sürdürülebilir finansal davranışlara nasıl zemin hazırlayabileceği üzerinde durulmaktadır. Araştırma mevcut literatürdeki çalışmalardan farklı olarak, finansal okuryazarlığın bilişsel önyargıların yatırım davranışları üzerindeki etkisini azaltma potansiyelini ve bireylerin dengeli risk değerlendirmeleri ile rasyonel karar alma becerilerini geliştirme sürecini kapsamlı bir şekilde incelemesidir. Bir diğer ayrılan noktası ise, araştırmalar genellikle finansal okuryazarlığın tek boyutlu etkilerini incelerken, bu araştırma konusu çok boyutlu bir perspektiften ele almakta ve davranışsal finans alanına yeni bir bakış açısı getirmektedir.

2. ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Risk algısı, bireylerin yatırım kararlarına nasıl yaklaştıklarını önemli ölçüde etkiler. Bu algı, bireylerin riske toleranslarını ve piyasa belirsizliklerine verdikleri tepkileri şekillendirir. Yüksek risk algısına sahip bireyler genellikle koruyucu stratejiler benimseyerek potansiyel kayıpları en aza indirmek amacıyla yüksek riskli yatırımlardan kaçınırlarken, düşük risk algısına sahip olanlar daha riskli, yüksek getiri sağlayan varlıklara yönelebilir (Chen vd., 2018; Ahmed vd., 2022). Sürü davranışı ve sahiplenme etkisi gibi davranışsal eğilimler, risk algısıyla yakından ilişkilidir ve rasyonel finansal ilkelere uymayan yatırım davranışlarını etkileyebilir (Balcılar vd., 2014; Zhang vd., 2022; Hossain ve Siddiqua, 2024). Belirsizlik yüksek olduğunda ve bireylerin kendi finansal değerlendirmelerine güveni azaldığında, yatırımcıların başkalarının kararlarını taklit ettikleri sürü davranışı sıklıkla ortaya çıkar (Madaan ve Singh, 2019; Dickason vd., 2018).

Zarar eden varlıkların zararları realize edilmeden elde tutulduğu bir önyargı olan sahiplenme etkisi, risk algısının yükselmesi ile tetiklenen kayıptan kaçınmanın psikolojik bir eğilimini'de yansıtır (Richards vd., 2017). Davranışsal finans araştırmaları, önyargılar ve bilişsel kestirimlerin risk algısını güçlü bir şekilde etkilediğini ve bu durumun nesnel finansal analizlerden sapmaya neden olan davranışlara yol açtığını göstermektedir (Mahapatra ve Mishra, 2020; Ahmad, 2024).

Finansal okuryazarlık, kişisel finanslarını yönetme, bilinçli kararlar alma ve finansal hedeflerine ulaşma, dikkatli yatırım yapma ve uzun vadeli finansal planlama gibi olumlu finansal davranışların teşvik edilmesinde kritik bir rol oynamaktadır (Lusardi ve Mitchell, 2014; Hastings vd., 2013). Araştırmalar, finansal okuryazarlığa sahip bireylerin yatırım seçeneklerini daha iyi değerlendirebildiklerini, riski etkin bir şekilde yönetebildiklerini ve finansal istikrarı tehlikeye atabilecek aşırı güven ve kayıptan kaçınma gibi önyargılardan kaçındıklarını göstermektedir (Ansari vd., 2019; Oppong vd., 2023). Finansal okuryazarlık, daha yüksek finansal güvenlik oranlarıyla ilişkilidir. Bilgili bireyler, portföylerini çeşitlendirme ve yatırım tercihlerini kişisel finansal hedefleriyle uyumlu hale getirme olasılığı daha yüksek olan bireylerdir (Baihaqqy vd., 2020). Ayrıca finansal okuryazarlık programlarının gelişmekte olan ekonomilerde, finansal okuryazarlık arttıkça ekonomik büyümeyi ve finansal kapsayıcılığı teşvik ettiği için impulsif finansal davranışları azalttığı bulunmuştur (Pangestu vd., 2020; Novitasari vd., 2021). Finansal okuryazar bireyler genellikle davranışsal önyargılara daha az yatkındır ve aşırı güven ile aşırı işlem yapma eğilimi daha düşüktür (Kumari, 2020; Hamza ve Arif, 2019).

Aşırı güven, sürü davranışı ve kayıptan kaçınma gibi davranışsal eğilimler, genellikle finansal kararları etkileyen bilişsel önyargılardan kaynaklanır. Finansal okuryazarlık, yatırımcılara bilgiyi nesnel yorumlayabilme yetisi kazandırarak bu önyargıları azaltabilir (Sivaramakrishnan vd., 2017; Mouna ve Anis, 2015). Örneğin finansal okuryazarlığa sahip bireyler, sürü davranışına daha az eğilimlidir. Bu kişiler piyasa trendlerini izlemek yerine bağımsız analizlere dayanarak karar alırlar (Wangi ve Baskara, 2021).

Finansal okuryazarlık ayrıca, bireylerin bilgi ve yeteneklerini gerçekçi bir şekilde değerlendirmelerini sağlayarak, aşırı işlem yapma ve portföy yoğunlaşması gibi eğilimleri azaltarak aşırı güveni hafifletir (Mushinada ve Veluri, 2019; Shiller, 2020). Yatırımcıların duygusal bağlılıkları nedeniyle düşük performans gösteren varlıkları elde tutmalarına neden olan sahiplenme etkisi de finansal okuryazarlık sayesinde objektif bir kayıp perspektifi kazanılarak azaltılabilir (Balcılar vd., 2014; Ullah vd., 2020).

Finansal risk algısı, finansal okuryazarlık ve davranışsal eğilimler arasındaki ilişki karmaşık ve birbirine bağlıdır. Finansal okuryazarlık, bireylerin riski yorumlama yeteneklerini geliştirerek irrasyonel yatırım kararlarına yol açabilecek bilişsel önyargıları azaltır (Oteng, 2019; Ahmad, 2024). Araştırmalar, finansal okuryazar bireylerin riski piyasaların dinamik bir bileşeni olarak göreyerek yatırım açısından caydırıcı bir engel olarak algılamadığını göstermektedir (Lusardi ve Mitchell, 2014; Novitasari vd., 2021). Finansal okuryazarlık, bireylerin risk algısını nesnel bir değerlendirme ile destekleyerek, kayıptan kaçınma ve sürü davranışı gibi eğilimleri azaltır ve yatırımcıların finansal hedefleriyle uyumlu rasyonel kararlar almalarını teşvik eder (Wildavsky ve Dake, 1990).

Planlı davranış teorisine göre bireyin tutumları, normları ve algılanan kontrol, bireyin davranışsal niyetlerini şekillendirir (Ajzen, 1985). Finansal okuryazarlık, algılanan kontrolü artırarak bireylerin iyi bilgilendirilmiş finansal kararlar almasını sağlar ve duygusal olarak yönlendirilen eylemlerden kaçınmalarına yardımcı olur (Oppong vd., 2023).

3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Bu araştırmada bireylerin finansal risk algılarının yatırım kararlarındaki davranışsal finans eğilimleri üzerindeki etkisini ve bu etkileşimde finansal okuryazarlığın aracı rolünü incelemek amacıyla nicel bir yöntem tercih edilmiştir. Çalışma, nedensel ilişkileri ortaya çıkarmayı hedefleyen açıklayıcı bir araştırma tasarımı benimsemektedir. Bu araştırmanın yapılması ile ilgili olarak Kayseri Üniversitesi Etik Komisyonundan 12/11/2024 tarih ve 121457 sayılı “*Etik İzni Belgesi*” alınmıştır.

Veri toplama süreci, bireysel yatırımcılar üzerinde gerçekleştirilmiş ve anket yöntemiyle veriler toplanmıştır. Araştırmada kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. 250 kişiye çevrimiçi anket, e-mail, WhatsApp, X vb. iletişim araçları yoluyla gönderilmiş, geçerli ve güvenilir anket sayısı 189 olarak kabul edilmiştir. Bu kapsamda SPSS ve AMOS üzerinden analizler yapılmıştır. Finansal risk algısı, finansal okuryazarlık ve davranışsal finans eğilimlerini ölçmeye yönelik, geçerliliği ve güvenilirliği literatür’de kanıtlanmış ölçekler içermektedir.

- **Finansal Risk Algısı Ölçeği:** Finansal Risk Toleransı Ölçeği kullanılmıştır. Grable ve Lytton (1999) tarafından geliştirilmiş olup, 20 maddeden oluşmaktadır. Verilen cevaplara karşılık gelen puanların toplanmasıyla da bir puan oluşturulmuştur. Yücekaya (2024) tarafından geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasında yapılmış olup 13 madde Cronbach’s alfa güvenilirliği kabul edilebilir düzeyde bulunmuştur. Araştırmada 13 ölçek maddesi kullanılmıştır.
- **Finansal Okuryazarlık Ölçeği:** Finansal okuryazarlık düzeylerini ölçebilmek için Sarıgül (2015) tarafından 14 maddeden oluşan, Finansal Okuryazarlık Tutum ve Davranış Ölçeği kullanılmıştır.
- **Davranışsal Finans Ölçeği:** Bireylerin yatırım kararlarında anomali ve heuristiklere maruz kalıp kalmadığının tespiti için Medetoğlu ve Saldanlı (2022) tarafından geliştirilen 24 maddelik ölçek kullanılmıştır.

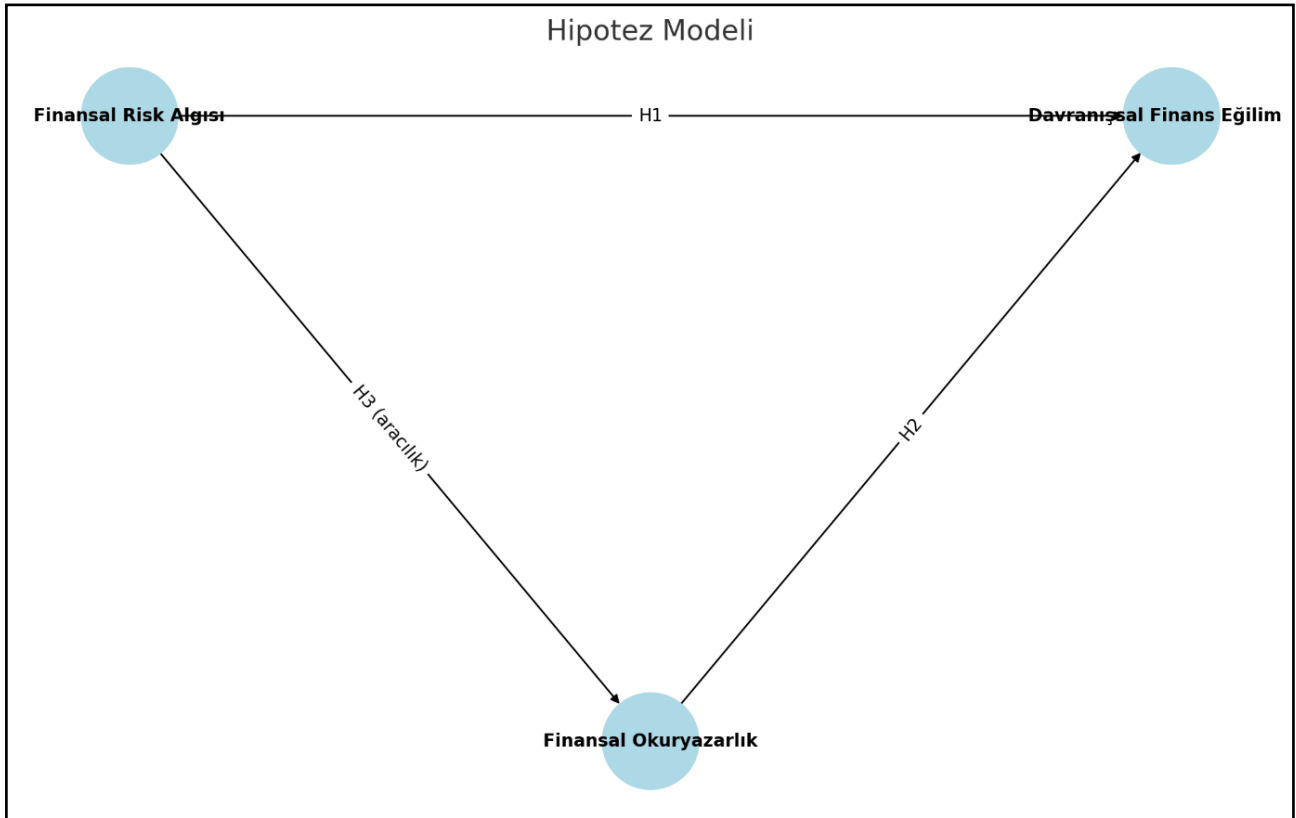
Verilerin analizi iki aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada SPSS yazılımı kullanılarak betimsel istatistikler hesaplanmış ve ölçeklerin güvenilirliği Cronbach’s alpha katsayısı ile değerlendirilmiştir. Ayrıca faktör analizi yapılarak ölçüm araçlarının yapı geçerliliği incelenmiştir. İkinci aşamada ise, hipotezlerin test edilmesi ve değişkenler arasındaki ilişkilerin daha derinlemesine analiz edilmesi amacıyla AMOS yazılımı ile yapısal eşitlik modellemesi (YEM) uygulanmıştır.

YEM analizi, finansal risk algısının davranışsal finans eğilimleri üzerindeki doğrudan etkisini ve finansal okuryazarlığın bu etkideki aracı rolünü değerlendirmeyi amaçlamıştır. Modelin uygunluğu, çeşitli uyum indeksleri (CFI, TLI, RMSEA, SRMR) ile test edilmiştir. Ayrıca finansal okuryazarlığın aracılık etkisi hem doğrudan hem de dolaylı etkiler üzerinden analiz edilmiştir. Bu yöntemsel yaklaşım, çalışmanın bilimsel doğruluğunu ve güvenilirliğini artırmayı hedeflemiş, elde edilen bulguların literatür’e katkı sağlamasını mümkün kılmıştır.

3.1. Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Bu çalışmada model olarak, nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Şekil 1’de belirtilen modele göre hipotezler test edilmiştir.

Şekil 1. Araştırma Modeli

H₁: Finansal risk algısının, yatırımcıların davranışsal finans eğilimleri üzerinde doğrudan bir etkisi vardır.

H₂: Finansal okuryazarlık, yatırımcıların davranışsal finans eğilimleri üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir.

H₃: Finansal risk algısının, yatırımcıların davranışsal finans eğilimleri üzerindeki etkisinde finansal okuryazarlık aracı bir rol oynar.

3.2. Araştırmanın Bulguları

Bu çalışmanın amacı, finansal risk algısının yatırımcıların davranışsal finans eğilimleri üzerindeki etkisini ve bu etkide finansal okuryazarlığın aracı rolünü incelemektir. Bu bağlamda Yapısal Eşitlik Modellemesi (YEM) kullanılarak finansal risk algısı, finansal okuryazarlık ve davranışsal finans eğilimleri arasındaki ilişkiler analiz edilmiştir. Katılımcıların demografik özellikleri Tablo 1'de sunulmaktadır.

Tablo 1. Demografik Bilgiler

Demografik Değişken	
Cinsiyet	Kadın: 104 (%55,0),
	Erkek: 85 (%45,0)
Eğitim Durumu	Doktora: 51 (%27,0),
	Y.Lisans: 48 (%25,4),
	Lisans: 46 (%24,3),
	Lise ve dengi : 44 (%23,3)
Gelir Düzeyi	Düşük: 78 (%41,3),
	Orta: 64 (%33,9),
	Yüksek: 47 (%24,9)

Kadın katılımcılar, toplamın %55'ini oluşturarak, cinsiyet açısından çoğunluğu temsil etmektedir. Eğitim seviyeleri de dengeli bir şekilde yayılmıştır. Gelir düzeyi açısından en fazla katılımcı "düşük" gelir grubuna aittir. Bu da araştırılan grubun ekonomik durumuna dair önemli bir bilgi sunmaktadır. Tüm ölçeklerin Betimsel İstatistikler ve Cronbach's Alpha değerleri. Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Cronbach's Alpha Değerleri

Ölçek	Ara	Standart Sapma	Cronbach's Alpha
Finansal Risk Algısı	3.45	0,51	0,996
Davranışsal Finans Eğilimleri	3.44	0,76	0,941
Finansal Okuryazarlık	3.45	0,65	0,962

- **Finansal Risk Algısı:** Ara değeri 3.45, standart sapması 0.51 ve Cronbach's Alpha değeri 0.996'dır. Ölçeğin yüksek iç tutarlılığa sahip olduğunu bulunmuştur.
- **Davranışsal Finans Eğilimleri:** Ara değeri 3.44, standart sapması 0.76 ve Cronbach's Alpha değeri 0.941'dir. Yüksek bir iç tutarlılığa sahip olduğunu bulunmuştur.
- **Finansal Okuryazarlık:** Ara değeri 3.45, standart sapması 0.65 ve Cronbach's Alpha değeri 0.962'dir. Yüksek bir iç tutarlılığa sahip olduğunu bulunmuştur.

Genel olarak, tüm ölçeklerin Cronbach's Alpha değerleri, iyi bir güvenilirlik olduğu söylenebilir. Modelin uyum indeksleri, modelin verilerle iyi bir uyum sağladığını göstermektedir. Tablo 3'de gösterilmiştir.

Tablo 3. Uyum İndeksleri

Uyum Endeksi	Değer	Açıklama
CFI	$\geq 0,95$	Mükemmel uyum
TLI	$\geq 0,95$	Mükemmel uyum
RMSEA	$\leq 0,06$	İyi uyum
SMR	$\leq 0,08$	Mümkün olduğunca uyum

CFI ve TLI değerlerinin ($\geq 0,95$) modelin mükemmel uyum düzeyinde olduğunu; RMSEA ($\leq 0,06$) ve SMR ($\leq 0,08$) değerlerinin ise iyi ve kabul edilebilir uyuma işaret ettiğini göstermektedir. Bu sonuçlar, araştırma modelinin verilerle oldukça iyi bir uyum sağladığını ortaya koymaktadır. Finansal risk algısı, davranışsal finans eğilimleri ve finansal okuryazarlık arasındaki korelasyonlar Tablo 4'te gösterilmektedir.

Tablo 4. Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişken	1	2	3
Finansal Risk Algısı	-		
Davranışsal Finans Eğilimleri	0,974	-	
Finansal Okuryazarlık	0,973	0,981	-

Finansal risk algısı, davranışsal finans eğilimleri ve finansal okuryazarlık arasındaki güçlü pozitif korelasyonları gözlemlenmiştir. Bu bulgular, bireylerin finansal kararlarını şekillendiren temel faktörler arasında güçlü bir bağ olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 5. Yapısal Eşitlik Modeli Sonuçları

Analiz Türü	Örnek	Bağımsız Değişken	Değişken	Etki (β)	Dolaylı Etki (β)	Toplam Etki (β)	Anlamsızlık (p)	Açıklanan Varyans (R^2)
Doğrudan Etki	BF ~ FR	FR	BF	1.867	-	1.867	<0,001	0,949
Aracılık Yolu a	F ~ FR	FR	FL	1.098	-	-	<0,001	0,946
Aracılık Yolu b	BF ~ FR + FL	FL	BF	1.044	1.147	1.867	<0,001	0,970

Not: Finansal Risk Algısı FR, Davranışsal Finans Eğilimleri BF, Finansal Okuryazarlık FL Olarak kısaltılmıştır.

H₁ : Finansal risk algısının, davranışsal finans eğilimleri üzerinde doğrudan etkisi vardır ($\beta = 1,867$, $p < 0,001$).

H₂ : Finansal okuryazarlık, davranışsal finans eğilimleri üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir ($\beta = 1,044$, $p < 0,001$).

H₃ : Finansal risk algısının davranışsal finans verileri üzerindeki etkisinde finansal okuryazarlık aracı rolü oynamaktadır. Dolaylı etki ($\beta = 1.147$), toplam etkide %61'lik bir taşımalık payı ile doğrulanmıştır.

Bu bulgular, tüm istatistiksel hipotezlerini destekler;

- **Finansal Risk Algısı:** Yatırımcıların davranışsal finans bilgilerini doğrudan etkiler.
- **Finansal Okuryazarlık:** Davranışsal finans davranışlarını doğrudan etkiler.
- **Aracı Rolü:** Finansal okuryazarlık, finansal risk algısının davranışsal finans eğilimleri üzerindeki etkisinde önemli bir araçtır.

Bu çalışmanın bulguları, finansal risk algısı ve finansal okuryazarlığın, bireylerin yatırım kararları üzerindeki davranışsal eğilimlerini önemli ölçüde etkilediğini göstermektedir.

4. SONUÇ

Bu araştırma, finansal risk algısının yatırım kararlarında davranışsal finans eğilimlerini nasıl etkilediğini ve finansal okuryazarlığın bu süreçteki aracı rolünü incelemektedir. Davranışsal finans, bireylerin yatırım kararlarını etkileyen irrasyonel davranışları ve bu davranışların altında yatan psikolojik faktörleri ele alır. Finansal risk algısı, bireylerin belirsizlik ve risk karşısında nasıl tepki verdiklerini ifade ederken, finansal okuryazarlık bireylerin bu riskleri anlama ve yönetme yeteneğini artırır. Araştırmanın sonuçları, bireylerin finansal risk algısının ve finansal okuryazarlık düzeylerinin yatırım kararları üzerindeki davranışsal finans eğilimlerine olan etkisini geniş bir perspektiften ele almakta ve literatürdeki önceki çalışmalarla uyumlu bulgular ortaya koymaktadır. Finansal okuryazarlığın davranışsal önyargıları azaltıcı etkisi üzerine daha önce yapılan çalışmalarda (Lusardi ve Mitchell, 2014; Klapper vd., 2013), bu becerinin yatırımcıların daha dikkatli, risk analizine dayalı ve bağımsız kararlar almasına katkıda bulunduğu ifade edilmiştir. Bu çalışmada elde edilen bulgular, finansal risk algısının bireylerin irrasyonel davranışlarını tetikleme potansiyeli çerçevesinde ele alarak, finansal okuryazarlığın irrasyonel davranışlar üzerindeki koruyucu etkisini bulunmuştur. Almenberg ve Dreber'in (2015), finansal okuryazarlığın bireyleri sürü davranışından uzaklaştırdığı ve aşırı güven gibi irrasyonel eğilimleri azalttığını ortaya koyarak bu çalışmanın bulguları ile örtüşmektedir.

Özellikle gelişmekte olan piyasalardaki yatırımcı davranışları bağlamında yapılan araştırmalar, finansal okuryazarlığın artırılmasının piyasa istikrarına ve sürdürülebilir yatırım davranışlarına katkıda bulunabileceğini ileri sürmektedir (Pangestu vd., 2020). Bu çalışmada elde edilen bulgular, finansal okuryazarlığın yatırımcıların sürü davranışından ve aşırı güven gibi önyargılardan kaçınmasına yardımcı olduğunu sonucuna ulaşılmıştır. Pangestu vd.'nin (2020), finansal okuryazarlığın yatırımcıların irrasyonel davranışlarını azaltarak daha rasyonel kararlar almalarına yardımcı olduğunu vurgulamaktadır, bu çalışmanın bulgularıyla örtüşmektedir. Ahmed vd.'nin (2022), finansal okuryazarlığın risk algısı üzerindeki etkisini değerlendiren, finansal bilgi düzeyinin bireylerin yatırım kararlarını daha nesnel değerlendirmelerine olanak sağladığını ve irrasyonel karar alma eğilimlerinin azaltıldığını göstermiştir. Bu çalışmada elde edilen bulgular ise, finansal okuryazarlığın bireylerin risk algısını rasyonel temellerde yönetmesini sağlayarak irrasyonel davranışları azalttığı bulgusu yönündeki bulgular ile paralellik göstermektedir.

Davranışsal finans literatüründe aşırı güven, sürü davranışı ve kayıptan kaçınma gibi önyargılar, yatırımcı davranışlarını şekillendiren temel psikolojik faktörler olarak tanımlanmaktadır (Kahneman ve Tversky, 1979; Thaler, 2016; Ahmad, 2024). Kahneman ve Tversky'nin (1979) öne sürdüğü gibi, belirsizlik durumlarında bireylerin risk ve getirileri yanlış değerlendirme eğilimleri, yatırımcıların piyasa analizlerinden sapmalarına yol açmaktadır. Thaler (2016) ise bireylerin kendi bilgi ve yeteneklerine aşırı güven duyarak riskli yatırım kararlarına yöneldiğini vurgulamıştır. Bu çalışmanın bulguları, bireylerin aşırı güven ve sürü davranışına eğilimlerinin finansal okuryazarlık sayesinde azalabileceğini göstererek Thaler (2016) bulgularını genişletmektedir. Örneğin finansal okuryazarlık düzeyi yüksek bireylerin bilgi temelli değerlendirmeler yaparak sürü davranışından uzaklaştıkları ve risk yönetimini daha etkin bir şekilde gerçekleştirdikleri görülmüştür

(Almenberg ve Dreber, 2015; Frydman vd., 2014). Böylelikle finansal okuryazarlığın irrasyonel eğilimlere karşı sağladığı koruyucu rol, bu çalışmanın önemli bulgularından biri olarak literatüre katkı sunmaktadır.

Shiller (2020), bireylerin finansal karar alma süreçlerinde etkili olan anlatıların (narrative) piyasa eğilimlerini yönlendirme potansiyeline sahip olduğunu belirtmiş ve irrasyonel yatırım kararlarının bireylerin bu anlatılara olan bağlılığı nedeniyle daha sık ortaya çıktığını savunmuştur. Bu çalışmanın bulguları, Shiller (2020) görüşleri ile örtüşmekte olup, finansal okuryazarlığın artmasıyla bireylerin piyasa söylentilerine veya popüler yatırım kararlarına duyduğu güvenin azalabileceğini ve bu sayede irrasyonel karar alma ihtimalinin de düşebileceğini göstermektedir. Dolayısıyla bu çalışma, finansal okuryazarlığın bireylerin duygusal karar alma eğilimlerini dengeleyerek piyasa hareketlerinden bağımsız kararlar almalarına olanak tanıdığını ileri sürmektedir.

Finansal okuryazarlığın finansal risk algısı üzerindeki düzenleyici rolü literatürde özellikle gelişmekte olan ekonomilerde yatırım davranışlarının sürdürülebilirliği açısından önemle vurgulanmaktadır (Pangestu vd., 2020; Grohmann vd., 2018). Pangestu vd. (2020), finansal eğitimin gelişmekte olan piyasalarda finansal kapsayıcılığı artırarak piyasa katılımını teşvik ettiğini ve bu sayede ekonomik büyümeye katkıda bulunabileceğini belirtmiştir. Finansal okuryazarlık, yatırımcıların risk algısını dengeleyerek aşırı güven ve sürü davranışından uzaklaşmalarını sağladığını ve dolayısıyla daha sağlıklı yatırım kararları almalarına olanak tanıdığını göstererek bu önceki araştırmalarla tutarlılık göstermektedir. Böylelikle finansal okuryazarlık, bireylerin yatırım kararlarını irrasyonel önyargılardan arındırarak rasyonel ve bilinçli bir perspektifle ele almalarını sağlayan önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır.

Bu araştırma, finansal risk algısının bireylerin davranışsal finans eğilimlerini nasıl şekillendirdiğini ve finansal okuryazarlığın bu süreçteki aracı rolünü detaylı bir şekilde incelemektedir. Bulgular, finansal okuryazarlığın, finansal risk algısının bireylerin davranışsal finans eğilimleri üzerindeki etkisini dengeleyici bir faktör olduğunu göstermektedir. Özellikle finansal okuryazarlığın bireylerin aşırı güven, sürü davranışı ve kayıptan kaçınma gibi irrasyonel önyargılar karşısında bilinçli yatırım kararları almasını sağladığı gözlemlenmiştir. Bu çalışma literatürde finansal okuryazarlığın irrasyonel önyargılara karşı koruyucu rolüne dair elde edilen önceki bulguları örtüşür niteliktedir ve bireylerin yatırım kararlarını daha objektif temellere dayandırmaları gerektiğini savunmaktadır.

Elde edilen bulgular; politika yapımcılar, eğitimciler ve finansal kurumlar için çeşitli pratik öneriler içermektedir. Özellikle, finansal okuryazarlığı artırmanın bireylerin daha dirençli ve rasyonel finansal davranışlar sergilemesini teşvik edebileceğine dair kanıtlar sunmaktadır. Bu durum, hem daha istikrarlı piyasaların oluşumu için bir temel oluşturmakta hem de finansal sistemin verimliliğine katkıda bulunmaktadır.

Bu çalışmanın bulguları ve sonuçları, gelecekte yapılacak araştırmalar için birkaç öneri sunmaktadır. Öncelikle, farklı demografik grupların (yaş, eğitim seviyesi, gelir düzeyi) finansal okuryazarlık ve risk algısı üzerindeki etkileri daha detaylı olarak incelenebilir. Özellikle gelişmekte olan piyasalarda finansal okuryazarlık eğitiminin daha fazla bireyi kapsayacak şekilde genişletilmesi ve bireylerin irrasyonel yatırım eğilimlerini azaltmadaki etkisinin değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Uzun dönemli boylamsal çalışmalar ise finansal okuryazarlığın bireylerin davranışsal eğilimleri üzerindeki etkisini zaman içinde daha iyi değerlendirmek için faydalı olabilir.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “*en az iki dış hakem*” ve “*çift taraflı körleme*” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Makalede kullanılan ölçek için yazar(lar) tarafından ölçeğin orjinal sahibinden izin alındığı beyan edilmiştir. Yazar(lar), dergiye imzalı “*Telif Devir Formu*” belgesi göndermişlerdir. Bu araştırmanın yapılması ile ilgili olarak Kayseri Üniversitesi Etik Komisyonundan 12/11/2024 tarih ve 121457 sayılı “*Etik İzni Belgesi*” alınmıştır. / **This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. For the scale used in the article, it is declared by the authors that permission was obtained from the original owner of the scale. The author(s) sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. Regarding the conduct of this research, an "Ethics Permission Certificate" dated 12/11/2024 and numbered 121457 was obtained from the Ethics Committee of the University of Kayseri University.**

YAZAR KATKILARI / AUTHORS' CONTRIBUTIONS:

Kavramsallaştırma, orijinal taslak yazma, düzenleme – Y1 ve Y2, veri toplama, metodoloji, resmi analiz – Y1 ve Y2, Nihai Onay ve Sorumluluk – Y1 ve Y2. / Conceptualization, writing-original draft, editing – Y1 and Y2, data collection, methodology, formal analysis – Y1 and Y2, Final Approval and Accountability – Y1 and Y2.

TEŞEKKÜR / THANKS

Makalenin süreç değerlendirmesinde katkıları sağlayan baş editöre, yayın kuruluna ve hakemlere teşekkür ederiz. Bu çalışmanın hayata geçirilmesinde destekleri için Prof. Dr. Derviş BOZTOSUN'a, Doktorant Ömer ÇAVUŞ'a ve Necla DİKBAŞ'a teşekkür ederiz. / We would like to thank the editor-in-chief, the editorial board and referees for their contributions to the evaluation of the article. We would like to thank Prof. Dr. Derviş BOZTOSUN, PhD Ömer ÇAVUŞ and Necla DİKBAŞ for their support in the implementation of this study.

KAYNAKLAR

- AHMAD, Maqsood (2024), "The Role of Cognitive Heuristic-Driven Biases in Investment Management Activities and Market Efficiency: A Research Synthesis", **International Journal of Emerging Markets**, S.19(2), ss.273-321.
- AHMED, Sarwar Uddin, AHMED, Samiul Parvez, ABDULLAH, Mohammad ve KARMAKER, Uttam (2022), "Do Socio-Political Factors Affect Investment Performance?", **Cogent Economics & Finance**, S.10(1), ss.1-22(2113496).
- AJZEN, Icek (1985), "From Intentions to Actions: A Theory of Planned Behavior", **Action Control** (Ed. Julius Kuhl, Jürgen Beckmann), Springer Publisher, Berlin - Heidelberg, ss.11-39.
- ALMANSOUR, Bashar Yaser, ELKRGHLI, Sabri ve ALMANSOUR, Ammar Yaser (2023), "Behavioral Finance Factors and Investment Decisions: A Mediating Role of Risk Perception", **Cogent Economics & Finance**, S.11(2), ss.1-20(2239032).
- ALMENBERG, Johan ve DREBER, Anna (2015), "Gender, Stock Market Participation and Financial Literacy", **Economics Letters**, S.137, ss.140-142.
- ANSAR, Rudy, KARİM, Mohd Rahimie, OSMAN, Zaiton ve FAHMİ, Muhamad Shameer (2019), "The Impacts of Future Orientation and Financial Literacy on Personal Financial Management Practices Among Generation Y in Malaysia: The Moderating Role of Gender", **Asian Journal of Economics, Business and Accounting**, S.12(1), ss.1-10.
- BAIHAQQY, Mochammad Rizaldy Insan, DISMAN, Nugraha, SARI, Maya ve IKHSAN, Sugiyanto (2020), "The Effect of Financial Literacy on The Investment Decision", **Budapest International Research and Critics Institute Journal (BIRCI-Journal)**, S.3(4), ss.3073-3083.
- BALCILAR, Mehmet, DEMİRER, Rıza ve HAMMOUDEH, Shawkat M. (2013), "Investor Herds and Regime-Switching: Evidence from Gulf Arab Stock Markets", **Journal of International Financial Markets, Institutions and Money**, S.23(1), ss.295-321.
- BALCILAR, Mehmet, DEMİRER, Rıza ve HAMMOUDEH, Shawkat M. (2014), "What Drives Herding in Oil-Rich, Developing Stock Markets? Relative Roles of Own Volatility and Global Factors", **The North American Journal of Economics and Finance**, S.29, ss.418-440.
- BENARTZI, Shlomo ve THALER, Richard H. (2001), "Naive Diversification Strategies in Defined Contribution Saving Plans", **American Economic Review**, S.91(1), ss.79-98.
- CHEN, Yuh-Jen, CHEN, Yuh-Min, TSAO, Shiang-Ting ve HSIEH, Shu-Fan (2018), "A Novel Technical Analysis-Based Method for Stock Market Forecasting", **Soft Computing**, S.22, ss.1295-1312.

- CHO, Jinsook ve LEE, Jinkook (2006), "*An Integrated Model of Risk and Risk-Reducing Strategies*", **Journal of Business Research**, S.59(1), ss.112-120.
- DICKASON, Zandri ve FERREIRA, Sune (2018), "*Establishing a Link Between Risk Tolerance, Investor Personality and Behavioural Finance in South Africa*", **Cogent Economics & Finance**, S.6(1), ss.1-13.
- FERNANDES, Daniel, LYNCH, John G, ve NETEMEYER, Richard G. (2014), "*Financial Literacy, Financial Education and Downstream Financial Behaviors*", **Management Science**, S.60(8), ss.1861-1883.
- FRYDMAN, Cary, BARBERIS, Nicholas, CAMERER, Colin, BOSSAERTS, Peter ve RANGEL, Antonio (2014), "*Using Neural Data to Test a Theory of Investor Behavior: An Application to Realization Utility*", **The Journal of Finance**, S.69(2), ss.907-946.
- GONZALEZ-IGUAL, Manuel, SANTAMARIA, Teresa Corzo ve VIEITES, Antonio Rua (2021), "*Impact of Education, Age and Gender on Investor's Sentiment: A Survey of Practitioners*", **Heliyon**, S.7(3), ss.1-11(e06495).
- GRABLE, John ve LYTTON, Ruth H. (1999), "*Financial Risk Tolerance Revisited: The Development of A Risk Assessment Instrument*", **Financial Services Review**, S.8(3), ss.163-181.
- GROHMANN, Antonia, KLUHS, Theres ve MENKHOFF, Lukas (2018), "*Does Financial Literacy Improve Financial Inclusion? Cross Country Evidence*", **World Development**, S.111, ss.84-96.
- HAMZA, Nasrullah ve ARİF, İmtiyaz (2019), "*Impact of Financial Literacy on Investment Decisions: The Mediating Effect of Big-Five Personality Traits*", **Market Forces**, S.14(1), ss.19-38.
- HASTINGS, Justine S, MADRIAN, Brigitte C. ve SKIMMYHORN, William L.(2013), "*Financial Literacy, Financial Education and Economic Outcomes*", **Annual Review of Economics**, S.5(1), ss.347-373.
- HOSSAIN, Tanzina ve SIDDIQUA, Pallabi (2024), "*Exploring the Influence of Behavioral Aspects on Stock Investment Decision-Making: A Study on Bangladeshi Individual Investors*", **PSU Research Review**, S.8(2), ss.467-483.
- KAHNEMAN, Daniel ve TVERSKY, Amos (1979), "*Prospect Theory: An Analysis of Decision Under Risk*", **Econometrica**, S.47(2), ss.263-291.
- KAHNEMAN, Daniel (2011), "*Thinking, Fast and Slow*", **Farrar, Straus and Giroux**, S.27(8), ss.54-57.
- KLAPPER, Lynn, LUSARDI, Annamaria ve PANOS, Gregory A. (2013), "*Financial Literacy and its Consequences: Evidence from Russia During the Financial Crisis*", **Journal of Banking & Finance**, S.37(10), ss.3904-3923.
- KUMARI, D. Thankshila (2020), "*The Impact of Financial Literacy on Investment Decisions: With Special Reference to Undergraduates in Western Province, Sri Lanka*", **Asian Journal of Contemporary Education**, S.4(2), ss.110-126.
- LUSARDI, Annamaria (2019), "*Financial Literacy and the Need for Financial Education: Evidence and Implications*", **Swiss Journal of Economics and Statistics**, S.155(1), ss.1-8.
- LUSARDI, Annamaria ve MITCHELL, Olivia S. (2014), "*The Economic Importance of Financial Literacy: Theory and Evidence*", **Journal of Economic Literature**, S.52(1), ss.5-44.
- LUSARDI, Annamaria ve TUFANO, Peter (2015), "*Debt Literacy, Financial Experiences and Overindebtedness*", **Journal of Pension Economics & Finance**, S.14(4), ss.332-368.
- MADAAN, Geetika ve SINGH, Singh (2019), "*An Analysis of Behavioral Biases in Investment Decision-Making*", **International Journal of Financial Research**, S.10(4), ss.55-67.
- MAHAPATRA, Mousumi Singha ve MISHRA, Ramkuma (2020), "*Behavioral Influence and Financial Decision of Individuals: A Study on Mental Accounting Process Among Indian Households*", **Cogent Economics & Finance**, S.8(1), ss.(1827762).
- MEDETOĞLU, Batuhan ve SALDANLI, Arif (2022), "*Bireylerin Yatırım Kararlarında Maruz Kaldığı Anomali ve Hevristikler Üzerine Ampirik Bir Çalışma*", **İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi**, S.9(1), ss.53-74.

- MOUNA, Amari ve ANIS, Jarboui (2015), "*The Factors Forming Investor's Failure: Is Financial Literacy a Matter? Viewing Test by Cognitive Mapping Technique*", **Cogent Economics & Finance**, S.3(1), ss.1-16(1057923).
- MUSHINADA, Venkata Narasimha Chary ve VELURI, Venkata Subrahmanya Sarma (2019), "*Elucidating Investors Rationality and Behavioural Biases in Indian Stock Market*", **Review of Behavioral Finance**, S.11(2), ss.201-219.
- NOVITASARI, Dewiana, JULIANA, Juliana, ASBARI, Masduki ve PURWANTO, Agus (2021), "*The Effect of Financial Literacy, Parents' Social Economic and Student Lifestyle on Students Personal Financial Management*", **Economic Education Analysis Journal**, S.10(3), ss.522-531.
- OPPONG, Clement, SALIFU, Atchulo Abukari, AKWAA-SEKYI, Ellis Kofi, GRANT, Dianne Dogbey ve KPEGBA, Silas Apealete (2023), "*Financial Literacy, Investment and Personal Financial Management Nexus: Empirical Evidence on Private Sector Employees*", **Cogent Business & Management**, S.10(2), ss.1-20(2229106).
- OTENG, Evans (2019), "*Financial Literacy and Investment Decisions Among Traders in the Techiman Municipality*", **Research Journal of Finance & Accounting**, S.10(6), ss.50-60.
- PANGESTU, Stevanus, KARNADI, Erwin Bramana ve FOROUDI, Pantea (2020), "*The Effects of Financial Literacy and Materialism on the Savings Decision of Generation Z Indonesians*", **Cogent Business & Management**, S.7(1), ss.1-18(1743618).
- RICHARDS, Daniel W., RUTTERFORD, Janeete, KODWANI, Devendra ve FENTON O'CREEVY, Mark (2017), "*Stock Market Investors' Use of Stop Losses and the Disposition Effect*", **European Journal of Finance**, S.23(2), ss.130-152.
- SARIGÜL, Haşmet (2015), "*Finansal Okuryazarlık Tutum ve Davranış Ölçeği: Geliştirme, Geçerlik ve Güvenirlik*", **Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, S.13(1), ss.200-218.
- SHILLER, Robert J. (2020), "*Narrative Economics: How Stories Go Viral & Drive Major Economic Events*", **Princeton University Press**, S.67(2), ss.257-263.
- SIVARAMAKRISHNAN, Sreeram, SRIVASTAVA, Mala ve RASTOGI, Anupam (2017), "*Attitudinal Factors, Financial Literacy and Stock Market Participation*", **International Journal of Bank Marketing**, S.35(5), ss.818-841.
- THALER, Richard H. (2015), **Misbehaving: The Making of Behavioral Economics**, WW Norton & Company Publisher, New York (US).
- ULLAH, Saif, ELAHI, Muhammad Ather, ULLAH, Atta, PINGLU, Chen ve SUBHANI, Bilal Haider (2020), "*Behavioral Biases in Investment Decision Making and Moderating Role of Investor's Type*", **Intellectual Economics**, S.14(2), ss.87-105.
- WANGI, Lalge ve BASKARA, I. Gde Kajeng (2021), "*The Effect of Financial Attitude, Financial Behavior, Financial Knowledge and Sociodemographic Factors on Individual Investment Decision Behavior*", **American Journal of Humanities and Social Sciences Research (AJHSSR)**, S.5(2), ss.519-527.
- WILDAVSKY, Aaron ve DAKE, Karl (1990), "*Theories of Risk Perception: Who Fears What and Why?*", **Daedalus**, S.119(4), ss.41-60.
- YÜCEKAYA, Polat (2024), "*Kişilik Özelliklerinin Finansal Risk Algı ve Davranışlarına Etkisi: Marmara Bölgesi Örneği*", **Doktora Tezi**, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- ZHANG, Mingming, NAZIR, Mian Sajid, FAROOQI, Rabia ve ISHFAQ, Muhammad (2022), "*Moderating Role of Information Asymmetry Between Cognitive Biases and Investment Decisions: A Mediating Effect of Risk Perception*", **Frontiers in Psychology**, S.1-13(828956).

Sinema Filmlerinde Devlet İmajı: “Son İclas” Filminde Azerbaycan Halk Cumhuriyeti Örneği

State Image in Cinema Films: The Example of the Azerbaijan People's Republic in the Film "The Last Meeting"

Umud ORUJOV

Doktorant, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi,
LEE, Gazetecilik A.B.D., umudorujov@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-0347-3001>

Makale Başvuru Tarihi: 21.09.2024

Makale Kabul Tarihi: 31.12.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

ÖZET

Belgeseller, toplumun belleğini ve tarih algısını şekillendirmede önemli bir araç olarak kabul edilmektedir. Bu yapıtlar, tarihsel olayları ve kültürel imgeleri aktararak toplumsal hafızayı etkilemektedir. Çalışmanın konusu olan "Son İclas" filmi, Azerbaycan'ın bağımsızlık mücadelesini konu alarak ülkenin tarihine dair önemli imgeler sunmaktadır. Bu belgesel, Azerbaycan'ın milli kimliğinin ve ulusal hafızasının yeniden inşası sürecinde kritik bir rol oynamaktadır. Bu çalışmanın amacı, "Son İclas" filminin topluma ilettiği mesajları analiz etmek ve belgeselin toplum bilinci üzerindeki etkilerini incelemektir. Belgeseller, geçmiş olayları ve tarihi anları ele alarak toplumsal hafızayı pekiştiren bir mekanizma işlevi görür ve bu sürecin nasıl oluştuğunu irdelemek, araştırmamanın önemini artırmaktadır. Analitik bir yaklaşımla incelendiğinde, "Son İclas" belgeseli, sosyolojik, psikolojik ve siyasi açılardan çeşitli nüanslar içermektedir. Çalışmada yöntem olarak nitel yöntemler kullanılmış olup filmdeki sahneler, görsel imgeler, karakterlerin konuşmaları ve toplumun tarih algısını ve milli kimlik duygusunu nasıl şekillendirmeye çalıştığı yorumlayıcı bir perspektiften incelenmiştir. Bu yaklaşıma göre araştırmacı, belgeseli bir sanat eseri olarak değerlendirmekte ve izleyicilerin deneyimlerini ve algılarını öne çıkarmaktadır. Sonuç olarak söyleyebilmekteyiz ki "Son İclas" belgeseli, Azerbaycan'ın tarihine dair anlatıları ve sembolleri kullanarak toplumsal hafızayı etkileyen bir etki yaratmaktadır. Bu çerçevede, filmin sunum tarzı ve içeriği üzerine yapılan analizler, toplumun tarihle olan ilişkisini daha derinlemesine anlamamıza olanak tanımaktadır. "Son İclas" gibi yapıtlar, tarihsel olayların ve ulusal deneyimlerin geçmişe ve geleceğe nasıl yansıtıldığını anlamaya yönelik önemli birer referans noktası oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler:

Son İclas,
Sinema Filmi,
Devlet İmajı,
Azerbaycan,

ABSTRACT

Documentaries are considered an important tool in shaping society's memory and perception of history. These works influence collective memory by conveying historical events and cultural images. The film "Son İclas," which is the subject of this study, presents significant images related to Azerbaijan's struggle for independence. This documentary plays a critical role in reconstructing Azerbaijan's national identity and collective memory. The aim of this study is to analyze the messages conveyed by "Son İclas" and examine the documentary's impact on social awareness. By addressing past events and historical moments, documentaries serve as a mechanism that reinforces collective memory, and exploring how this process occurs enhances the significance of the research. When analyzed from an analytical perspective, "Son İclas" contains various nuances from sociological, psychological, and political viewpoints. Qualitative methods were used in this study, with scenes from the film, visual images, character dialogues, and how they shape society's perception of history and national identity being examined from an interpretive perspective. According to this approach, the researcher evaluates the documentary as a work of art and highlights viewers' experiences and perceptions. In conclusion, we can say that the documentary "Son İclas" creates an impact on collective memory by utilizing narratives and symbols related to Azerbaijan's history. In this context, the analyses of the film's presentation style and content allow for a deeper understanding of society's relationship with history. Works like "Son İclas" serve as important reference points for understanding how historical events and national experiences resonate with the past and future.

Keywords:

Son İclas,
Cinema Film,
State Image,
Azerbaijan,

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): ORUJOV, Umud (2024), “Sinema Filmlerinde Devlet İmajı: “Son İclas” Filminde Azerbaycan Halk Cumhuriyeti Örneği”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.7(4), ss.1085-1097, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1554119>

1. GİRİŞ

Belgesel sinema, insanları eğitmek, bilgilendirmek ve etkilemek için güçlü bir araçtır. Gerçeği yansıtma yeteneği, bu türü sadece bir film kategorisi olmanın ötesine taşıyarak, onu bir felsefe ve sanat formu haline getirir. Belgesel sinemanın estetik değerleri, sanatsal ifade biçimlerini derinlemesine incelemeyi gerektirir (Rotha, 2000). Belgesel sinema ve özellikle sinema, yalnızca bir eğlence aracı olmanın ötesinde, toplumu etkileyen ve dönemin ruhunu yansıtan bir sanat formudur. Bu bağlamda belgesel sinema da dâhil olmak üzere her türlü sinema tarzı, konu edindiği dönemin sosyal ve politik koşullarının bir yansıması olarak karşımıza çıkar. Geçmiş olayları ve kaydedilmiş tarihi anları ele alarak, belgeseller bir tür hafıza mekânı oluştururlar (Susam, 2015).

Bu bağlamda ele alınan "*Son İclas*" filmi de Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin tarihine odaklanan bir belgesel olarak dikkat çekmektedir. Bu film, Azerbaycan'ın geçmişine ışık tutarak, o dönemin sosyal, politik ve kültürel atmosferini yansıtmakta ve izleyicilere tarihi bir perspektif sunmaktadır. Ancak "*Son İclas*" sadece bir tarih belgeseli değildir. Aynı zamanda belgesel sinemanın toplumsal etkisini de anlamak için önemli bir araçtır.

Bu film, Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin çalkantılı dönemlerini konu edinerek, izleyicilere o dönemin ruhunu ve atmosferini hissettirmektedir. Bolşevik ordusunun Azerbaycan'a girişi, Ermenilerin Karabağ'da başlattığı savaş, AHC Hükümetinde sosyalistlerin ayaklanması gibi olaylar, belgeselde detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Aynı zamanda Azerbaycan halkının 1990'lı yıllarda bağımsızlık için düzenlediği miting ve AHC'nin halefi olan Azerbaycan'ın kuruluşu gibi önemli dönemler de filmin odak noktasıdır.

Bu film, izleyicilere Azerbaycan'ın geçmişine derinlemesine bir bakış sunarken, belgesel sinemanın toplum üzerindeki etkisini de gözler önüne sermektedir. İzleyicilerin bu tür belgesel filmler aracılığıyla tarihlerini daha iyi anlamalarına ve geçmişlerini sorgulamalarına olanak tanmaktadır. Aynı zamanda, "*Son İclas*" gibi belgeseller, toplumun hafızasını canlı tutarak geçmiş olayların unutulmamasını sağlamaktadır. Bu tür filmler, geçmişin izlerini günümüze taşıyarak izleyicilere tarihsel bir perspektif sunar ve belgesel sinemanın gücünü vurgulamaktadır. Bu nedenle, "*Son İclas*" gibi belgesel filmler, sadece tarihçiler için değil, aynı zamanda geniş bir izleyici kitlesi için de önemli bir kaynak ve öğrenme aracıdır.

2. BELGESEL SİNEMANIN TOPLUMSAL VE POLİTİK ROLÜ

Sinema tarihinde, gerçekliği sadece yansıtmakla yetinmeyen birçok akım ortaya çıkmıştır. Dışavurumcular, poetik gerçekçiler, modern gerçekçiler, yeni dalga temsilcileri, özgür sanatçılar ve deneysel sinemacılar, konvansiyonel anlatı kalıplarını aşmayı hedeflemiştir. Bu akımların birleştiği nokta ise izleyiciyi hikâyenin içine çekmeye çalışmaları olmuştur.

Görsel sanatlar, insanların nesnelere imgelerini tekrar canlandırmasına olanak tanır ve bu süreç, teknolojik ilerlemelerle birlikte gerçekleşen bir dönüşümü simgeler ve insan müdahalesini minimize eder, obje ile olan ilişki daha çok teknik araçlar aracılığıyla kurulmaktadır. Belgesel, sinemanın estetik geleneklerini temsil ederek mevcut gerçekliğin dökümünü sunmaktadır. Belgesel yönetmenleri, siyasi etkiler göre film konularını özgürce seçemezler ve devletin ideolojisi tarafından sınırlanmaktadırlar. Rotha'ya (2000) göre, belgesel yapımcıları, devletin sınırlamaları nedeniyle belirli bir çerçeve içinde hareket etmek zorundadırlar.

Belgesel sinema, gerçekliğin yeni bir yorumunu sunmaktadır ve nesnellik beklentisiyle karşılaşırken, gerçekliğin yorumlanması, zamanın, kültürel ve sosyal koşulların etkisine bağlıdır. Dolayısıyla, belgesel sinemada nesnellik kavramının sorgulanması kaçınılmazdır.

Sinema türlerini tanımlarken "*belgesel*" ve "*imgesel*" olmak üzere iki ana kategoriye ayrılır; her iki türün de temel amacı ve içeriği, gösterilenin doğası ve temsiliyet biçimine dayanmaktadır. İmgesel filmler, hayal gücünden (imge) hareketle bir hikâye oluştururken, belgesel filmler gerçek belgelerden yola çıkmaktadır. Belgesel film yönetmenleri, hikâyelerini hayal ürünlerine değil, gerçek belgelere dayandırarak oluşturmaktadırlar (Aytekin, 2013:7). Belgesel film yapımcıları gerçek belgeleri sanat yoluyla yorumlarlar. "*Bu yorum yönetmenin tutumuna göre bir öneri, bir tartışma şeklinde ya da didaktik veya empoze edici bir tarzda olabilir*" (Güngör, 1998:118).

Belgesel sinemanın pratikleri, içinde bulunduğu toplumsal yapı ve onun belirlediği kural ve koşullar çerçevesinde şekillenmektedir. Bu alandaki aktörler, politik öznelliklerini ve etkilerini toplumsal sistem içinde ifade etmektedirler. Belgesel sinemanın fonksiyonları arasında, gerçekliklerin keşfi, sorgulanması, eleştirisi,

algıların modifiye edilmesi ve toplumsal bilincin kuvvetlendirilmesi gibi hayati roller bulunmaktadır. Bu sebeple, belgesel sinema sadece toplumsal fayda sağlamakla sınırlı kalmaz, aynı zamanda mevcut düzeni sorgulama ve değişim potansiyeline sahip bir alan olarak öne çıkar. Belgesel sinemanın etkisi, yalnızca dışsal faktörlere yönelik değil, aynı zamanda içsel dinamiklere de dokunarak dönüşüm potansiyelini artırmaktadır (Aytekin, 2013:11).

3. SİNEMA FİMLERİNDE DEVLET İMAJİ: SON İCLAS FİLMİ

İmge, insanın içsel yaratıcılığında kaynaklanan ve somut veya soyut bir varlığı yeniden tanımlama ve sezgisel olarak canlandırma eğilimini ifade eden bir kavramdır (Alakuş ve Özsoy, 2017). İmge, dışavurumunun temelini oluşturan içsel gerçekliğin, zihinsel bir canlandırma süreciyle görüntü haline getirilmesini ifade etmektedir. *“Zihinde tasarlanan ve gerçekleşmesi özlenen şey, düş, hayal anlamına da gelen imge, duyu organlarının dıştan algıladığı bir nesnenin dilince yansıyan benzeri, hayal, imaj olarak tanımlanmıştır”* (Çetin, 2011:4).

Bazin'e (2005:110) göre, insan gerçek hayatta da her şeyi aynı anda algılamaz. Evrensel psikolojik deneyim, kurgunun gerçeklikle benzerlikten yoksun karakterini göz ardı ederek izleyicinin filmin sunumundaki gerçeklikle ilişkisini doğal bir biçimde kurmasına olanak sağlar.

Sinema, diğer anlatı formları gibi imgeseldir. Bu nedenle anlatım sürecinde tanık olunan olaylar değil, izleyicinin belleğinden sunulan olaylarla şekillenmektedir. Bu olayların kurgusal düzeni, onların izleyiciler tarafından *“anlık olarak yaşanıyor”* gibi algılanmasına sebep olur (Gürata, 2004:100).

Belgesel filmler, toplumsal imgelerin oluşumunda ve yayılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu filmler, gerçek yaşam deneyimlerini izleyicilere aktararak toplumsal imgelerin oluşturulmasına katkı sağlamaktadırlar. Özellikle belgesel yapımcıları, hikaye anlatım tekniklerini kullanarak belirli toplumsal imgelerin şekillendirilmesinde etkili olabilmektedirler. Bu tür yapımlar, toplumsal meseleleri görsel olarak anlatarak izleyicilerin duygusal ve zihinsel bağlantılar kurmalarını sağlamaktadırlar. İzleyiciler, belgesel filmler aracılığıyla olayları, kişileri ve konuları algılamada derin bir etkileşim içine girerler. Bu da toplumsal bilinçlenme ve değişim süreçlerine önemli bir katkı sağlamaktadır.

3.1. “Son İclas” Belgesel Filminin Tasarımı

Belgesel sinemanın da içinde bulunduğu her türlü sinema tarzı, o dönemin sosyal ve politik koşullarının bir yansımasıdır. Paul Rotha, belgesel sinemanın da bu bağlamda incelenmesi gerektiğini ve belgesel filmlerin yapıldığı dönemin toplumsal ve politik yapısının anlaşılmasının, filmlerin içeriğini ve anlatımını daha iyi anlamamıza yardımcı olacağını savunmaktadır (Rotha, 2000). Dolayısıyla Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin tarihini öğrenmek *“Son İclas”* filmi anlamamıza yardımcı olacaktır.

Azerbaycan Halk Cumhuriyeti (Tahirzade, 2020), 28 Mayıs 1918 kurulmuştur. Mehmed Emin Resulzade liderliğinde, Müslüman ve Türk toplumlarında kurulan ilk laik ve demokratik devlet olan AHC'nin nüfusu yaklaşık 2 milyon kişi, yüzölçümü 99.908,87 km² olmuştur (Tahirzade, 2020). Azerbaycan Türkçesi, devletin resmi dili ve Gence ve Bakü başkentleri olmuştur. Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin yönetimi, Azerbaycan parlamentosu, hükümet ve yargı olmak üzere üç koldan oluşmuştur (ARMAI, 2006:216). Paris Barış Konferansı'nın kararıyla bağımsız bir devlet olarak tanınmış (Memmedov, 1996:174) ve sonra 28 Nisan 1920 tarihinde Bolşevikler tarafından işgal edilmiştir (Mirhadiyev, 1975:106). 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, 18 Ekim'de Azerbaycan halkı Azerbaycan Cumhuriyeti'nde bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu yeni devlet, Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin halefi ve varisidir.

2018 yılında, Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 100. yıldönümünde izleyicilere sunulan, yönetmenliğini Fuad Alişov'un üstlendiği ve senaryosunu Müsallim Hasanov'un kaleme aldığı *“Son İclas”* filmi, Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin tarihine odaklanan bir yapımdır (Haydar Aliyev Vakfı, 2018). Filmin senaryosu, Bolşeviklerin Azerbaycan Halk Cumhuriyeti arazisine girişi (1920 Nisan), Ermenilerin Karabağ'da isyan ve savaş başlatması (1920 Nisan) (Pashayev, 2011:155), AHC hükümetinde komünistlerin ayaklanması (1920 Nisan), AHC Hükümetinin Bolşevikler tarafından işgali (1920 - 27 Nisan), Azerbaycan'da halk mitingi (1990'lar), AHC'nin halefi Azerbaycan'ın bağımsızlığı günü (1991 - 18 Ekim) ve Haydar Aliyev'in Azerbaycan'a gelişi (1993 - 15 Haziran) üzerine odaklanmaktadır. Film, çalkantılı dönemin son günlerine ışık tutmakta ve hükümetin zorlu koşullar altında nihai kararını verme sürecini yansıtmaktadır. Yapımını Bakü Medya Merkezi'nin üstlendiği filmin yapımcısı Arzu Aliyeva, filmin yapım destekçisi ise Haydar Aliyev Vakfı'dır. *“Son İclas”* filmi, İngilizce altyazı seçeneğiyle sunulmaktadır. Film, Azerbaycan Demokratik

Cumhuriyeti'nin siyasi ve tarihsel arka planını işleyerek, dönemin politik atmosferini ve hükümetin karar alma sürecini izleyiciyle paylaşmayı hedeflemektedir. Film, Bakü Medya Merkezi'nin resmi You Tube kanalında yayımlanmıştır ve 58 dakika 16 saniye sürmektedir (Son İclas, 2018).

3.2. "Son İclas" Filmi Ve Toplumsal Hafıza

Filmimiz, topluma sunulan içeriği belgeler ve arşivler üzerinden temellendirerek, izleyiciye bütün senaryonun ve gösterilenlerin tarihsel gerçeklerle uyumlu olduğunu ve belgelere dayalı olduğunu aktarmayı amaçlamaktadır. Bu yaklaşım, filmin temel odak noktasının doğrulanabilirlik ve güvenilirlik üzerine kurulu olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda film belge ve arşiv materyallerini kullanarak tarihsel olayları ve gerçekleri izleyiciye aktarmayı hedeflemektedir. Bu, izleyicinin filmde sunulan bilgilere güvenebileceği ve hikâyenin gerçekçi bir temele dayandığını kabul edebileceği şekilde bilimsel bir yaklaşımı yansıtmaktadır.

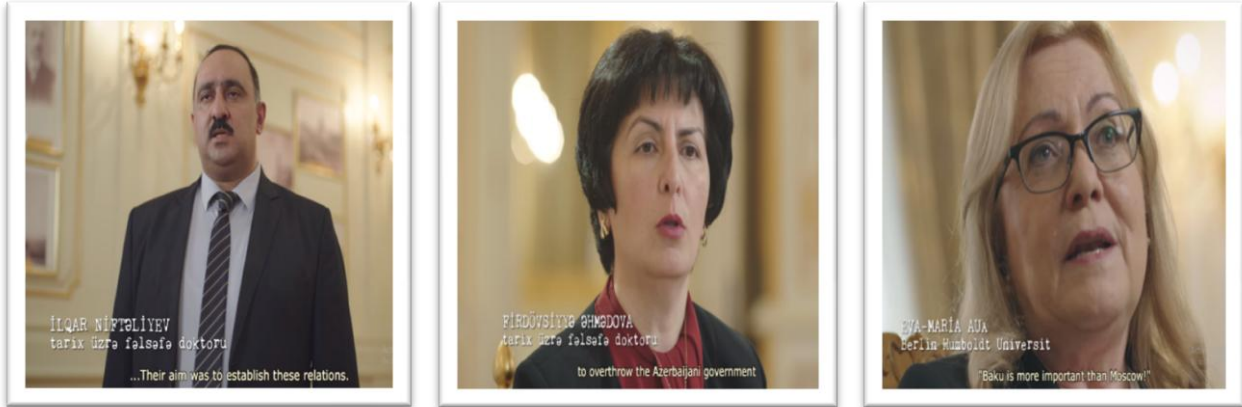
Fotoğraf 1. "Son İclas" Filminden Kareler: Belgeler ve Arşiv

Kaynak: Son İclas, 2018.

Carr (2015), tarih ve bilim arasındaki ilişkiye odaklanarak, tarihin bilimden farklı olduğunu ve genellikle genellemelere dayandığını belirtmiştir. Carr'a (2015) göre, tarihçinin rolü sadece arşiv belgelerini incelemekle sınırlı değildir. Aynı zamanda insanları ve toplumları dönüştürmek için de önemli bir görevi vardır. Bu görev, belgesellerin de benimsediği ve izleyicileri tarihsel olaylara ve gerçeklere daha derin bir anlayışla yaklaştırmaya teşvik ettiği şeklinde ifade edilebilir.

Fotoğraf 2. "Son İclas" Filminde Konuşma Yapan Akademisyenler

Kaynak: Son İclas, 2018.

Belgeseldeki çeşitli konuşmacılar, Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin tarihini ve önemini farklı perspektiflerden ele almışlar. Azerbaycanlı konuşmacılar, yerel bir bakış açısından konuyu ele alırken, Alman akademisyen daha geniş bir tarihsel ve kültürel bağlam sunmaktadır. Alman akademisyenin katılımı, belgeseli uluslararası bir izleyici kitlesine daha çekici kılabilir. Onun perspektifi, Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin tarihini uluslararası ilişkiler ve tarih bağlamında değerlendirmektedir. Bu şekilde belgesel farklı bakış açılarını bir araya getirerek izleyicilere zengin bir tarihsel analiz sunmaktadır.

Ranke'nin tarih anlayışı, belgelere dayalı olmakla birlikte, tarihçinin kişiliğinden soyutlanması gerektiği yönündedir (Iggers, 1996). Foucault ve Derrida'nın temel eleştirileri ise, her metinde gizli olan ideolojik önyargılara karşı yöneliktir. Bu nedenle tarihi metnin yazarından bağımsız olarak ele alınması gerektiğini

savunmaktadırlar. Postmodern söyleme göre, tarihin içeriği sadece tarihsel doküman ve kaynakların incelenmesi ile değil, betimleme ve yorumlama da kullanılan dil ve dilin doğası tarafından şekillenmektedir (Koruroğlu, 2019:454). Tarih, betimsel bir yapı olarak temsil ile anlam ve önem kazanan edebi bir üründür. Bu filmde de konuşmacılar tarihi hem modern, hem de postmodern bir yaklaşımla inceleyerek izleyicilere anlatmaktadırlar. Bu yaklaşım tarihi metnin derinlikli analizini ve farklı bakış açılarını bir araya getirerek izleyicilere daha kapsamlı bir anlayış sunmayı amaçlamaktadır.

Filmde seçilen akademisyenler arasında Rus veya Türkiyeli akademisyenlerin bulunmaması, dikkat çekici bir ayrıntı olarak değerlendirilebilir. Bu durum, Alman imgesinin Azerbaycan'da bilimi temsil etmesi ve aynı zamanda üçüncü taraf olarak daha nesnel bir yaklaşım sunabileceği düşünülebilir. Alman akademisyenlerin seçilmesi, belgeselin uluslararası izleyici kitlesi için daha geniş bir kabul görmesi ve tarihsel analizin tarafsızlığını vurgulaması açısından önemli bir strateji olabilir. Ancak bu seçimin arka planında hangi kriterlerin etkili olduğu ve diğer potansiyel katılımcıların neden tercih edilmediği konusunda daha detaylı bir inceleme gerektirmektedir.

Fotoğraf 3. “Son İclas” filminde Kızıl Ordu ve Kollektif Hafıza

Kaynak: Son İclas, 2018.

Halbwachs'a (2018) göre kolektif hafıza, bireylerin bir araya gelerek paylaştıkları deneyimler ve hatıralar vasıtasıyla inşa edilir. Halbwachs, kolektif hafızanın toplumsal yapılar ve ilişkilerle etkilendiği ve zamanla değişebileceği üzerinde durmuştur.

Filmde, Kızıl Ordu'nun Azerbaycan Halk Cumhuriyeti arazisine girişi sırasında Türk bayrakları kaldırması ve Türk şarkıları söylemesi, dönemin Bolşeviklerinin, Atatürk'ün davetiyle savaşa destek için Azerbaycan arazisinden geçecekleri iddiasını öne sürmeleriyle paralel olarak sunulmaktadır. Ancak bu iddia sadece bir bahane olarak kurgulanmıştır ve filmin ilerleyen aşamalarında, gerçek amaçlarının ülkeyi işgal etmek olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Film, Azerbaycan halkının kolektif hafızasında yer eden Türk imgesini açıklarken, Kızıl Ordu'nun bu imgeyi nasıl kullanarak Azerbaycan'ı işgal ettiğini de deşifre etmektedir. Bu bağlamda film, tarihsel olayları ve kolektif hafızayı analiz ederek, olayların gerçek anlamını ve arka planını izleyiciye sunmayı amaçlamaktadır.

Fotoğraf 3. “Son İclas” Filminde Kollektif Bellek, Bireysel Bellek ve Hatıra Aktarımı

Kaynak: Son İclas, 2018.

Halbwachs (2018), hafıza ve zaman arasındaki yakın ilişkiyi öne çıkarmış ve kolektif hafızanın devamlılığının nesiller arası iletişime ve anıların aktarılmasına bağlı olduğunu iddia etmiştir.

Filmdeki ilk sahnede bir kadın, torunu için Azerbaycan bayrağını dikmektedir. İkinci sahnede ise Bolşevik askeri Bakü'deki bir kalede Azerbaycan Halk Cumhuriyeti bayrağını yere atarak Sosyalizm bayrağını asmaktadır. Bu bayrağı, bir öğrenci kız çocuğu havada yakalayarak düşmesine izin vermemektedir. Üçüncü sahne, filmin sonlarına doğru yer almakta olup, 1990'lara işaret etmektedir. Bu sahnede yaşlanmış olan küçük kız çocuğu, çocukluğundan beri sakladığı bayrağı kendi torunu yaşındaki bir kıza vermektedir. Bu sahneler hatıra aktarımı, iletişim ve kolektif belleğe gönderme üzerine yapılmıştır. Aynı zamanda, film yorumcusu tarafından ifade edildiği üzere, Azerbaycan halkının 70 yıllık süreçte kendi geleneklerini, milli kimliğini ve bayrağını unutmaması da vurgulanmaktadır.

Bu sahneler, Maurice Halbwachs'ın kolektif hafıza teorisi bağlamında incelendiğinde, belleğin toplumsal bir süreklilik içinde aktarıldığını ve toplumun kimliği üzerinde nasıl etkili olduğunu açıkça göstermektedir. Azerbaycan bayrağının nesilden nesile devredilmesi, Halbwachs'ın vurguladığı gibi hatıraların ve sembollerin nasıl toplumsal bağlamda aktarıldığını ve kuşaklar arası iletişimin kolektif hafızayı nasıl şekillendirdiğini göstermektedir. Bu sahneler aynı zamanda Benedict Anderson'ın "*hayali cemaat*" kavramını da akla getirir. Bayrağın ve milli sembollerin toplum içinde bir araya gelerek ulusal kimlik duygusu oluşturduğu ve bu sürecin zaman içinde nasıl değişebileceği üzerine düşündürmektedir. Bu bağlamda film kolektif hafızanın dinamik yapısını ve ulusal kimlik oluşumunun sembolik yönlerini görsel bir dille aktararak, izleyicilere derinlemesine bir tarihsel ve kültürel analiz sunmayı hedeflemektedir.

Fotoğraf 4. “Son İclas” Filminde Eyfel Kulesi

Kaynak: Son İclas, 2018.

Roland Barthes'ın göstergebilim ve analizi, semiyolojik bir yaklaşımı benimseyerek görsel ve metinsel sembollerin anlamını ve işlevini incelemektedir. Barthes, göstergebilimiyle bir göstergenin (sembolün) anlamını, onun toplumsal ve kültürel bağlam içinde nasıl oluşturulduğunu ve algılandığını anlamaya çalışmıştır. Göstergebilim, görsel imgelerin ve metinsel unsurların altında yatan derin anlamları açığa çıkarmak için bir araç olarak kullanılır ve kültürel ürünlerin analizinde sıklıkla uygulanmaktadır. Barthes'ın göstergebilim anlayışı, anlamın sabit ve tekil olmadığını, aksine zaman, mekân ve kültürel farklılıklara bağlı olarak değişebileceğini vurgulamakta, böylece anlamın sürekli olarak yeniden inşa edilebileceğini savunmaktadır (Barthes, 2010).

Filmde Eyfel Kulesi'nin kullanımı, Roland Barthes'ın göstergebilim yaklaşımı bağlamında değerlendirilebilir. Barthes'a göre, göstergeler (semboller) toplumsal olarak anlamlandırılan ve belirli bir kültürel kodlama tarafından belirlenen unsurlardır. Eyfel Kulesi, Fransız kültürünün sembolü olarak kabul edilir ve göstergebilim açısından anlam yüklü bir yapıdır. Dolayısıyla filmde Eyfel Kulesi'nin kullanılması, izleyicilere Fransız kültürü ve sembolizmi ile ilişkilendirilmiş bir mesaj iletmeyi amaçlayabilir. Bu kullanım, filmdeki temaları vurgulamak veya belirli bir atmosfer oluşturmak için bilinçli bir şekilde tercih edilmiş olabilir. Örneğin Eyfel Kulesi'nin özgürlük ve eşitlik gibi demokratik değerlerle ilişkilendirilmesi, filmdeki tema veya mesajın bu değerlerle ilgili olduğunu ima edebilir. Bu bağlamda Eyfel Kulesi'nin kullanımı, Barthes'ın göstergebilim teorisini film analizi bağlamında uygulamanın bir örneği olarak görülebilmektedir.

Fotoğraf 5. “Son İclas” Filminde Gürcü Askeri.

Kaynak: Son İclas, 2018.

Belgeselde Gürcü kimliğinin analizi, kültürel, politik ve ideolojik unsurların yansıması üzerinden gerçekleştirilebilir. Gürcü askerinin görüntüsü, davranışları ve konuşmaları gibi göstergeler, belirli anlamların iletilmesi için bilinçli bir şekilde kullanılmıştır. İkonografik olarak, Gürcü askerinin giyim tarzı, silahı ve askeri ekipmanları, belirli bir kültürel kodlama ile ilişkilendirilebilir. Örneğin askerinin güçlü, cesur ve vatansever özellikleri, kahramanlık, sadakat ve ulusal gurur gibi semiyotik kodlamalara dayanmaktadır. İdeolojik olarak, belgeselin içinde yer aldığı kültürel ve politik bağlam, karakterlerin temsili üzerinde etkili olmaktadır. Gürcü askerinin olumlu bir şekilde temsil edilmesi, belgeselin izleyicilere belirli bir ideolojiyi benimsetmeye çalıştığı izlenimini uyandırabilmekte ve belgeselin Gürcistan'ın ulusal kimliği ve askeri gücü hakkında olumlu bir mesaj iletmeye çalıştığını ima edebilmektedir. Karşılaştırma ve karşıt anlamlar, Gürcü askerinin olumlu temsili ile diğer karakterlerin arasındaki farkı vurgulamaktadır. Örneğin Gürcü askerinin olumlu özellikleriyle betimlenirken, Ermeni veya Rus olarak tasvir edilen karakterlerin negatif özellikleri ön plana çıkarılmaktadır.

Fotoğraf 6. “Son İclas” Filminde Ermeni Bireyi Canlandırılması

Kaynak: Son İclas, 2018.

Filmdeki Ermeni imgesi veya temsili, günümüz Azerbaycan toplumuna ve uluslararası izleyici kitlesine iletebilecek bir mesajı temsil etmektedir. Bu tür bir temsil, özellikle Azerbaycan'daki toplumda Ermenilere karşı olumsuz bir algının ve tarihi perspektifin pekişmesine katkıda bulunabilmektedir. Filmde Ermenilerin hilebaz ve Azerbaycanlılar için düşman olarak tasvir edilmesi, izleyicilerin zihninde olumsuz bir imajın oluşmasına neden olabilir ve bu imaj, tarihsel olayların yanı sıra günümüz siyasi atmosferine ve etnik ilişkilere de yansiyabilir. Filmdeki bu temsilin etkisi, yapıldığı dönem ve çevresel faktörlerle de ilişkilendirilebilir. Özellikle 1990'larda Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki Karabağ Savaşı'nın sonuçları ve 2016'da yaşanan Nisan Savaşı gibi çatışmaların etkisi göz ardı edilemez. Dolayısıyla filmdeki Ermeni temsili, Azerbaycan'ın

ulusal kimliği, tarih algısı ve etnik ilişkilerine dair mevcut anlayışı pekiştirmek veya şekillendirmek için kullanılmış olabilir.

Fotoğraf 7. “Son İclas” Filminde Türkler

Kaynak: Son İclas, 2018.

Cumhuriyetin işgalinden sonra Mehmet Emin Resulzade'nin Türkiye'ye taşınması sahnesi, Azerbaycan'ın bağımsızlık mücadelesine destek arayışını ve uluslararası ilişkilerdeki rolünü belirgin bir şekilde yansıtmaktadır. Türkiye'nin tarihsel, kültürel ve dini bağları ile Azerbaycan'a kardeş bir ülke olarak, işgal altındaki Azerbaycan'a destek olma ve milli mücadeleye katkı sağlama arzusunu ifade etmektedir. Yönetmen, bu sahne aracılığıyla izleyiciye Azerbaycan'ın bağımsızlık mücadelesini dayanışma ve destek arayışını, umut ve gelecek inancını aktararak, Azerbaycan'ın tarihindeki önemli bir dönemi ve ulusal kimliğin şekillenmesindeki rolünü vurgulamıştır. Bu sahne aynı zamanda Türkiye ile Azerbaycan arasındaki güçlü bağları ve karşılıklı desteği de yansıtmıştır.

Bolşevik ordusunun Türklere savaşta destek amacıyla Azerbaycan'dan geçişine ilişkin yapılan konuşmalarda Azerbaycanlıların tutumu, Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin tarihine odaklanarak günümüz toplumuna önemli mesajlar iletmektedir. Bu konuşmalar, tarihsel bağlam içinde Türkiye ve Azerbaycan arasındaki dayanışma ve işbirliğinin derinliklerini vurgulamakta ve toplumsal hafıza açısından anlamlı bir yere sahip olmaktadır. Azerbaycanın, Bolşevik ordusunun geçişine razı olması ve Türkiyenin mücadelesini sonuna kadar desteklemesi, geçmişte yaşanan olayların günümüz toplumuna taşınması ve hatırlanmasını sağlamaktadır.

Fotoğraf 8. “Son İclas” Filminde Sigara ve İmaj Yönetimi

Kaynak: Son İclas, 2018.

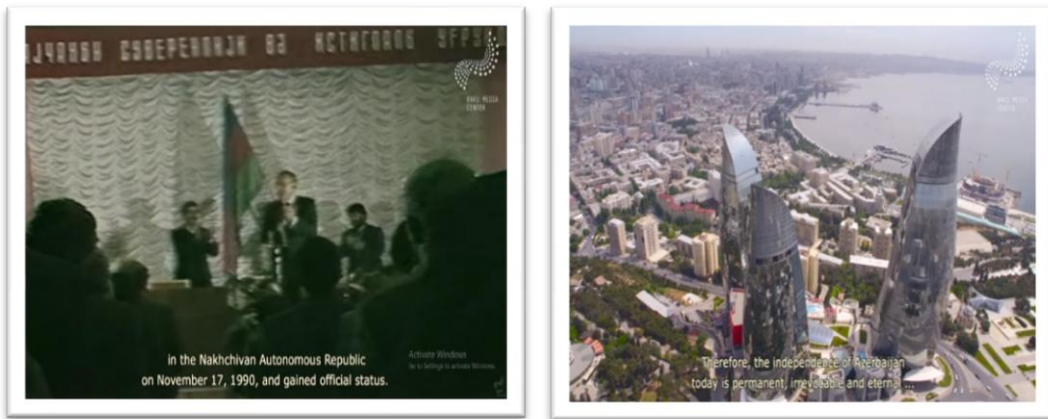
Sigara imgesi Michel Foucault'un "*Disiplin ve Ceza*" adlı eserinde tartıştığı güç ve otorite ilişkisi teorisine dayanarak değerlendirilebilmektedir (Foucault, 2016). Sigara içme eylemi, Foucault'un güç ve otorite ilişkisi teorisine göre güç ve otoritenin bir ifadesi veya sembolü olarak algılanabilmektedir. Belgeselde Rus askerleri ve komünistlerden farklı olarak Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin varoluşunu destekleyen siyasetçilerin sigara içtiği sahnelerin olması, belki de bu kişilerin otorite ve güçlerini daha modern bir şekilde temsil etmek istediklerini ve belgesel yapımcılarının bu kişilerin imajını olumlu bir şekilde korumak istediklerini gösterebilir. İmge seçimleri, belgeseldeki karakterlerin ve grupların algısını şekillendirirken aynı zamanda izleyicilerin o karakterlerle ilişki kurmasını da etkilemektedir. Belgesel yapımcıları, bu tür imge seçimlerini dikkatlice yaparak, belgeseldeki mesajları ve temaları güçlendirebilmekte ve izleyicilere derinlemesine bir deneyim sunabilmektedirler.

Fotoğraf 9. “Son İclas” Filminde Azerbaycanlıların Bağımsızlık Mitingi

Kaynak: Son İclas, 2018.

Bireyin kolektif bir hafıza kazanması, sosyal çerçeveye bağlıdır. Çünkü bireyler, toplumları tarafından sağlanan anlatılar, semboller ve değerler aracılığıyla geçmişlerini ve kimliklerini inşa etmektedirler. Ancak bu kolektif hafıza, sosyal çerçevenin değişmesiyle etkilenmekte ve bu değişimler unutmaya veya hafıza deformasyonuna neden olabilmektedir. Örneğin radikal sosyal değişimler, toplumda yaşanan dönüşümlerden kaynaklanabilir ve bu dönüşümler, geçmiş olayların yorumlanması ve hatırlanması üzerinde etkili olabilir. Bu değişimler, grup zihniyetindeki değişikliklerden kaynaklanabileceği gibi yaşam koşullarındaki değişikliklerden de kaynaklanabilmektedir. Dolayısıyla toplumsal değişimlerin kolektif hafıza üzerindeki etkileri, toplumun tarihine ve kimliğine yönelik algılarını ve anılarını şekillendirirken, bu değişimlerin nedenleri ve sonuçları karmaşık ve çok katmanlı olabilir. Bu bağlamda toplumsal değişimlerin kolektif hafıza üzerindeki etkilerini anlamak, toplumların geçmişle olan ilişkilerini ve geleceklerini daha iyi anlamalarına yardımcı olabilmektedir (Halbwachs, 1992).

"Son İclas" filminde 1990'lı yıllarda Azerbaycanlıların Sovyetlere karşı bağımsızlık mitinglerinden sunulan görüntüler, siyasi otoriteye başkaldırmanın yanı sıra toplumsal hafızadan da haber vermektedir. Bu görüntüler, toplumun kolektif hafızasında yer alan Sovyet dönemi deneyimlerini ve bu döneme karşı yapılan direnişi yansıtarak, geçmişin izlerinin hala canlı olduğunu göstermektedir. SSCB'nin Azerbaycan'a yönelik politikaları, Türklük, milli kimlik ve kültür gibi önemli unsurları baskı altına almak ve unutturmak için tasarlanmış olmasına rağmen, bu çabalar toplumun kolektif hafızasında tamamen silinmemiştir. Toplumun geçmişine, kültürel mirasına ve milli kimliğine olan bağlılığı, unutulmuş veya bastırılmış bilgilerin tekrar canlanmasına ve toplumun kendine geri dönmesine neden olmuştur. Bu durum hafıza ve sosyal çerçeve teorisi bağlamında, toplumların tarihi deneyimleri ve belleği üzerinde siyasi otoritenin etkisi ve toplumun bu etkilere nasıl direndiği veya nasıl tepki verdiği hakkında önemli bir perspektif sunmaktadır.

Fotoğraf 10. “Son İclas” Filminde Bağımsız Azerbaycan ve H. Aliyev

Kaynak: Son İclas, 2018.

Filmdeki sahnelerin akademik bir perspektiften yorumlanması şu şekilde olabilir; Filmde, günümüz bağımsız Azerbaycan'ın portresi çeşitli açılardan sunulmaktadır. Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in liderliği, ülkenin demokratik yapısı ve siyasi sisteminin bir yansıması olarak sunulmaktadır. Haydar Aliyev'in seçilmesi, izleyicilere ülkede istikrarın ve etkili liderliğin önemini vurgular. Bu durum, Azerbaycan'ın iç ve dış politikalarının belirlenmesinde güçlü bir liderliğin varlığının altını çizer. Aynı zamanda film, Azerbaycan'ın geleceği için sağlam bir temel bulunduğunu ve ülkenin ulusal çıkarlarını koruma konusundaki kararlılığını göstermektedir. Haydar Aliyev'in liderliği, izleyicilere ülkenin güvenliği ve istikrarı için bir güvence olarak sunulurken, aynı zamanda Azerbaycan'ın uluslararası alandaki konumunu da güçlendirdiği izlenimi vermektedir. Bu bağlamda film, Azerbaycan'ın iç politikalarını ve uluslararası ilişkilerini anlamak için önemli bir kaynak olarak değerlendirilebilir. Filmdeki sunumlar, halkın toplumsal belleğini şekillendirmektedir. Haydar Aliyev'in liderliğinin yüceltilmesi, geçmiş olayların belirli bir şekilde hatırlanmasına ve yorumlanmasına yolaçmakta, bu da toplumun geçmişe ve liderliğe yönelik algılarını etkilemektedir. Bu etkiler filmdeki halkın toplumsal belleğini ve kolektif hafızasını şekillendirirken, toplumun kimlik inşası ve ideolojik yönelimlerini de etkileyebilir. Bu bağlamda filmdeki sunumların toplumun tarih anlayışını, ulusal kimlik duygularını ve siyasi tutumlarını nasıl etkilediği üzerinde derinlemesine bir analiz yapılabilir.

4. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Akademik çalışmalarda kullanılan yöntemin sınırlılıkları bulunmakta ve analiz tercihlerinin araştırma hedeflerine bağlı olarak seçimi yapılabilmektedir. Çalışmamızda kullanılan yorumlayıcı yaklaşıma göre araştırmacı, belgeseli bir sanat eseri olarak değerlendirmekte ve izleyicilerin deneyimlerini ve algılarını öne çıkarmaktadır. Bu bakış açısına göre belgeselin anlamı ve etkisi, izleyicilerin kişisel deneyimlerine, duygularına ve düşüncelerine bağlıdır. Yorumlayıcı yaklaşım, belgeselin çeşitli yorumlarını ve anlam katmanlarını keşfetmekte ve belgeselin sanatsal ve kültürel değerlerini ön plana çıkarmaktadır. Genel olarak yorumsamacı yaklaşıma esasen araştırmacı, öncelikle doğal gerçeklik ile tinsel gerçeklik arasındaki ayrıma dayanarak, bir eylemin anlamını ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır (Kaya, 2019:272).

4.1. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada nitel içerik analizi kullanılmış olup filmde kareler, diyaloglar, altyazılar, görseller ve göstergeler incelenmiştir. Araştırmanın amacı, belgeseldeki semboller, imgeleri ve anlatıları ele alarak bu unsurların toplum üzerindeki etkilerini incelemek, belgesel aracılığıyla oluşan algı ve imge dinamiklerini analiz etmektir. Bu çerçevede belgeselin içerik analizi, izleyici algısı ve toplum bilincine katkısı gibi unsurlar değerlendirilmiştir. Bu çalışma belgesel yapımların tarih ve toplumsal bellek üzerindeki etkisini araştırmayı hedeflemiştir.

4.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evreni, toplum bilincini etkileyen ve imge ile algı oluşumunda belirleyici rol oynayan belgesel yapımları kapsamaktadır. Bu bağlamda örneklem olarak Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığının 100. yılına ithafen çekilen ve 1918 yılında Azerbaycan Halk Cumhuriyeti dönemini ele alan "Son İclas" belgeseli örneklem olarak seçilmiştir. Bu belgesel, tarihsel olayların ve toplumsal dinamiklerin yeniden yorumlanması açısından önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Azerbaycan'ın bağımsızlık mücadelesinin ve bu süreçteki siyasi gelişmelerin belgesel aracılığıyla sunulması, izleyicilerin tarih bilinci üzerinde etkili olmasının yanı sıra, toplumsal hafızanın güçlenmesine de katkı sağlamaktadır.

4.3. Araştırmanın Bulguları

Makalede "Son İclas" belgesel filminin Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin tarihi, siyasi ve kültürel mirasını anlatma ve toplumsal hafızayı canlandırma rolü ele alınmıştır. Belgesel sinemanın toplumsal ve politik etkileriyle ilgili literatürdeki mevcut çalışmalar ışığında bu analiz, belgesel filmlerin bir ulusun tarihi kimliğini yeniden canlandırmada ve güçlendirmede kritik bir araç olduğunu göstermektedir. "Son İclas" filminin tasarımı ve içeriği, Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin oluşturulmuş imgesini etkili bir şekilde yansıtmakta ve izleyiciye sunmaktadır. Belgesel, Azerbaycan'ın bağımsızlık mücadelesi ve ulusal kimliği üzerine yoğunlaşarak, toplumun ortak hafızasını şekillendirmede etkili bir rol oynamaktadır.

"Son İclas"ın hikâyesi ve görsel unsurları, Azerbaycan'ın geçmişini anlama ve gelecek nesillere aktarma çabalarına katkıda bulunmaktadır. Bu analiz, belgesel filmin toplumsal ve politik önemini anlamak için belgesel sinema ve toplumsal hafıza teorilerini bir araya getirmektedir. "Son İclas"ın Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ve bağımsızlık mücadelesini anlatmadaki etkisi, belgesel sinemanın ulusal kimlik oluşturmadaki rolünü vurgulamaktadır. Belgesel, izleyicilerin Azerbaycan'ın tarihi ve kültürel mirasına duyarlılık kazanmasına ve bu mirası koruma çabalarına destek olmaktadır. "Son İclas"ın Azerbaycan toplumunda ve ulusal bilincinde yarattığı etki, belgesel sinemanın toplumsal dönüşüm üzerindeki gücünü göstermektedir. Filmin, Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemine odaklanması, ulusal hafızayı canlandırmak ve tarihi olayları yeniden değerlendirmek açısından önemlidir.

Bu çalışma, belgesel sinemanın politik anlatılar oluşturma ve toplumsal değişimde rol oynama kabiliyetini göstermektedir. "Son İclas" filminin Azerbaycan'ın ulusal hafızasına ve kültürel kimliğine katkıları, belgesel sinemanın tarihi ve kültürel önemini vurgulamaktadır. Belgesel, izleyicilerin Azerbaycan'ın tarihi mirasını daha derinlemesine anlamalarına olanak tanımaktadır. "Son İclas", Azerbaycan'ın bağımsızlık mücadelesinin sembolik bir temsili olarak kabul edilmelidir. Bu analiz, belgesel sinemanın tarihi olayları anlama ve yorumlama sürecindeki önemini vurgulamaktadır. "Son İclas"ın Azerbaycan toplumunda oluşturduğu tartışmalar, belgesel filmlerin politik etkilerini anlamak için önemli bir örnektir. Belgesel, izleyicilere tarihi olayları ve toplumsal dönüşümleri daha derinlemesine değerlendirme fırsatı sunmaktadır. Bu çalışma, belgesel filmlerin toplumsal belleği canlandırma ve tarihi olayları yeniden değerlendirme potansiyelini vurgulamaktadır. "Son İclas"ın Azerbaycan'ın ulusal hafızasındaki yeri, belgesel sinemanın toplumsal bellek üzerindeki etkilerini göstermektedir. Filmin, Azerbaycan'ın ulusal kimliği üzerindeki etkisi, belgesel sinemanın politik bir araç olarak kullanılma potansiyelini vurgulamaktadır. Sonuç olarak "Son İclas" belgesel filmi, Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin tarihi ve kültürel mirasını anlatma ve toplumsal hafızayı canlandırma açısından önemli bir yapıttır.

5. SONUÇ

Belgesel sinema, tarihsel olayların, kültürel mirasların ve toplumsal meselelerin anlatımında önemli bir rol üstlenmektedir. Günümüzde belgeseller sadece bilgi aktarma aracı değil, aynı zamanda toplumsal bilinç oluşturma, algı yönetimi ve kültürel aktarım süreçlerinde kritik bir etkiye sahiptir. Bu yapımlar, izleyicilere derinlemesine bir anlayış sunarak, toplumsal konular hakkında duyarlılık kazandırır ve geniş bir kitleye ulaşarak kamuoyunu bilgilendirmektedir.

Belgeseller, izleyicilerin tarihi olaylara ve sosyal değişimlere dair daha derin bir bağ kurmalarını sağlamaktadır. Özellikle toplumsal adalet, insan hakları, çevre sorunları ve kültürel kimlik gibi konular, belgesel yapımcıları tarafından ele alınarak toplumsal farkındalığın artırılmasına da katkıda bulunmaktadır. Bu tür yapımlar, izleyicilerin ön yargılarını sorgulamalarına ve farklı bakış açılarına açılmalarına olanak tanımaktadır. Örneğin çevresel sorunları ele alan belgeseller, izleyicileri doğanın korunması ve sürdürülebilir yaşam biçimleri konusunda bilinçlendirirken, insan hakları ihlallerini konu alan yapımlar, toplumsal adalet için mücadele eden bireylerin hikayelerini anlatarak empati oluşturmaktadır.

Belgesellerin bir diğer önemli rolü, algı yönetimidir. Belgesel yapımcıları, belirli bir perspektifi yansıtmak amacıyla hikâye anlatımında kullanılan görsel ve işitsel unsurları dikkatli bir şekilde seçerek izleyicinin algısını şekillendirmektedir. Bu durum, bazen manipülasyon olarak değerlendirilebilecek etkiler yaratabilir. Ancak belgesellerin gücü, izleyicileri sorgulayıcı bir bakış açısına yönlendirmeleriyle de ortaya çıkabilmektedir. Dolayısıyla belgeseller, toplumsal konular hakkında farkındalık yaratma ve kamuoyunu bilgilendirme işlevini yerine getirirken, aynı zamanda izleyicilerin düşünsel süreçlerine etki edebilmektedir.

Belgesel sinemanın bir diğer işlevi de kültürel aktarımdır. Belgeseller, tarihi olayların yanı sıra kültürel pratikleri, gelenekleri ve yerel hikâyeleri gelecek nesillere taşımakta önemli bir rol oynamaktadır. Bu yönüyle belgesel sinema, kültürel kimliğin korunması ve sürdürülmesinde kritik bir araç olarak işlev görmektedir. Özellikle azınlık kültürleri ve marjinal grupların temsili açısından, belgesel yapımları bu grupların seslerini duyurmasına ve toplumsal hayatta daha görünür olmalarına yardımcı olmaktadır.

Sonuç olarak belgesel sinema, toplumsal bilinçlendirme, algı yönetimi ve kültürel aktarım konularında önemli bir işlev üstlenmektedir. Belgeseller, izleyicileri bilgilendirirken aynı zamanda eleştirel düşünmeyi teşvik ederek toplumsal değişim süreçlerine katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda belgesel yapımları sadece birer sanat eseri değil, aynı zamanda toplumsal dönüşümün dinamiklerine yön veren güçlü araçlardır. Belgesel sinemanın bu

potansiyeli, gelecekte daha fazla insanın bu tür yapımlara yönelmesine ve toplumsal meselelerle daha derin bir bağ kurmasına olanak tanıyacaktır.

Bu çalışmanın ölçek, örneklem ve kısıtları göz önüne alındığında, belgesel sinemanın toplumsal etkilerini daha geniş bir perspektiften ele alacak yeni araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle farklı demografik gruplar üzerinde gerçekleştirilecek nicel ve nitel çalışmalar, belgesel izleme alışkanlıklarının ve etkilerinin çeşitliliğini anlamaya katkı sağlayabilir. Örneğin genç izleyicilerin belgesellere yönelik algıları ile yaşlı izleyicilerin algıları arasındaki farklar incelenebilir. Bu tür araştırmalar, belgesel sinemanın toplumsal bilinçlendirme potansiyelinin farklı yaş gruplarında nasıl değiştiğini anlamamıza yardımcı olacaktır. Ayrıca belgesel sinemanın belirli konular üzerindeki etkisi üzerine daha spesifik çalışmalar yapılabilir. Örneğin çevre belgesellerinin izleyiciler üzerindeki davranış değişikliklerini veya insan hakları konulu belgesellerin toplumsal hareketler üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalar, bu alandaki literatüre önemli katkılar sağlayacaktır. Farklı kültürel bağlamlarda gerçekleştirilecek benzer araştırmalar, belgesel sinemanın uluslararası ölçekteki rolünü ve etkisini de ortaya koyabilir.

Kısıtlar açısından, mevcut çalışma belirli bir coğrafi bölge veya kültürel bağlamla sınırlı kalmışsa, farklı bölgelerde veya kültürel çeşitliliği olan gruplar üzerinde yapılacak çalışmalar, daha kapsamlı bir anlayış geliştirilmesine katkıda bulunacaktır. Belgesellerin izleyici üzerindeki etkilerini uzun dönemli olarak takip eden longitudinal araştırmalar, belgesel sinemanın toplumsal dönüşüm süreçlerine olan katkılarını daha iyi anlamamıza olanak tanıyabilir.

Sonuç olarak, bu alandaki gelecek çalışmalar, belgesel sinemanın çok boyutlu etkilerini daha derinlemesine inceleyerek literatüre zengin bir içerik sunacak ve toplumsal meselelerle ilgili farkındalığı artırma potansiyelini açığa çıkaracaktır. Bu, hem akademik camiada hem de toplumsal düzeyde daha bilinçli ve eleştirel bir izleyici kitlesinin oluşmasına katkı sağlayacaktır.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “*en az iki dış hakem*” ve “*çift taraflı körleme*” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Yazar, dergiye imzalı “*Telif Devir Formu*” belgesi göndermişlerdir. Mevcut çalışma için mevzuat gereği etik izni alınmaya ihtiyaç yoktur. Bu konuda yazarlar tarafından dergiye “*Etik İznine Gerek Olmadığına Dair Beyan Formu*” gönderilmiştir. Yazar, çalışmanın tüm bölümlerine ve aşamalarına tek başına katkıda bulunmuştur. / **This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. The author sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. There is no need to obtain ethical permission for the current study as per the legislation. The "Declaration Form Regarding No Ethics Permission Required" was sent to the journal by the authors on this subject. The author contributed to all sections and stages of the study alone.**

KAYNAKLAR

- ALAKUŞ, Ali Osman ve ÖZSOY, Vedat (2017), **Görsel Sanatlar Eğitiminde Özel Öğretim Yöntemleri**, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara, 2. Baskı.
- ARMAI (2006), **Transkafkasya Sejm'inin Müslüman Fraksiyonunun ve Azerbaycan Milli Konseyi'nin 1918'deki Toplantılarının Protokolleri**, Adiloğlu Yayınevi, Bakü.
- AYTEKİN, Hakan (2013), "*Türkiye'de Toplumsal Değişme ve Belgesel Sinema*", **Doktora Tezi**, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- BARTHES, Ronald (2010), **Göstergebilim ve Analiz**, Payel Yayınları, İstanbul.
- BAZIN, Andre (2005), **Orson Welles**, Okuyan Us Yayınları, İstanbul.

- ÇETİN, Ayhan (2011), “19. Yüzyıldan Günümüze Plastik Sanatlarda İmgelerin Temsiliyeti”, **Sanatta Yeterlik Tezi**, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.
- EDWARD, Hallet Carr (2015), **Tarih Nedir?**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- FOUCAULT, Michel (2016), **Disiplin ve Ceza: Doğuştan Gelen Bir Delinin Tarihi**, Alan Yayıncılık, İstanbul.
- GÜNGÖR, Şefik (1998), **Belgesel Sinemanın İşlevi, Belgesel Sinema Üzerine** (Ed. Enis Rıza), Belgesel Sinemacılar Birliği Yayını, İstanbul.
- GÜRATA, Ahmet (2004), **Öznel Zamanın İzinde: Sinemada Postmodern Zamanlar ve Görüş Noktası, Sinemada Anlatı ve Türler**, Vadi Yayınları, Ankara.
- HALBWACHS, Maurice (1992), **Collective Memory**, Harper & Row Publisher, New York (US).
- HALBWACHS, Maurice (2018), **Kollektif Bellek**, Pinhan Yayıncılık, İstanbul.
- HAYDAR ALİYEV VAKFI (2018), “*Son İclas*”, **Uzun Metrajlı Belgesel Filmi**, <https://124.im/8EM1qA> (Erişim Tarihi: 05.09.2024).
- IGGERS, Georg Gerson (1996), **Bilimsel Nesnellikten Postmodernizme Yirminci Yüzyılda Tarih Yazımı**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- KAYA, Ferat (2019), “*Yorumsamacı Yaklaşımda Anlama Kavramının Önemi ve Pozitivizm Eleştirisi*”, **Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.11(22), ss.272-280.
- KORUROĞLU, Ayten (2019), “*Postmodern Yaklaşımın Tarih Eğitime Yansımaları*”, **Journal of History Culture and Art Research**, S.8(3), ss.452-464.
- MEMMEDOV, Hegani (1996), **Azerbaycan Milli Hareketi (1875–1918)**, Adiloğlu Yayınevi, Bakü.
- MİRHADİYEV, Miryusif (1975), **Kapitalizmden Sosyalizme Geçiş Döneminde (1917-1937) Azerbaycan'da Proletarya Diktatörlüğü Devletinin Örgütlenmesi ve Gelişimi**, Adiloğlu Yayınevi, Bakü.
- PASHAYEV, Ataxan (2011), **XIX-XX Yüzyıllarda Ermenilerin Azerbaycanlılara Karşı Toprak İddiaları, Soykırımları ve Sürgünleri**, Çaşioğlu Yayınevi, Bakü.
- ROTHA, Paul (2000), **Belgesel Sinema**, İzdüşüm Yayınları, İstanbul.
- SUSAM, Asuman (2015), **Toplumsal Bellek ve Belgesel Sinema**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- TAHİRZADE, Edalet (2020), **Azerbaycan Cumhuriyeti: İlk Milli Devletimizin Gerçek Adı!**, Chapar Yayınları, Bakü.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Kamu Hizmetine Girme Hakkı ve Yurttaşlık Olgusu Arasındaki Bütünleşme¹

The Integration Between the Right to Enter Public Service and the Concept of Citizenship in the Modernization Process from the Ottoman Empire to the Republic

İmren Pınar DÜLGAR

Dr. Öğr. Üyesi., Gümüşhane Üniversitesi, İİBF,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,
pinardulgar@gumushane.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-7274-0567>

Makale Başvuru Tarihi: 05.07.2024

Makale Kabul Tarihi: 16.12.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

ÖZET

Kamu hizmetine girmenin herkese eşit tanınan bir hak olarak kabulü ve bu hakkın ulus devlete özgü yurttaşlık olgusuyla iç içe geçmesi, Batı'da 18. yüzyılın sonunda yaşanan toplumsal ve siyasal nitelikli bir dönüşüm sürecinin sonucunda gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti'nde ise yaklaşık yarım yüzyıllık süre sonra hizmete girmede eşitlik ve yurttaşlaşmaya ilişkin bazı temel adımlar hukukileştirilmeye başlanmıştır. Devlet-toplum ilişkisi ve toplumsal yapının niteliği gereği eşitlik, farklı milletlere hizmete girme olanağı sağlanarak onları Osmanlı olmakta birleştirmek üzere uygulamaya konulmuştur. Kamu hizmetine girmenin yurttaşlığa özgülmesi ise ulus devlete geçişle gerçekleşmiştir. Bireyin siyasal bir hakkı olarak kamu hizmetine girmeye yurttaşlık olgusu arasındaki bütünleşik ilişki, Cumhuriyet'in kuruluş döneminde örülmüştür. Çalışmada bu ilişkinin tarihsel anlamını kazanma sürecinin çözümlenmesi amaçlanmaktadır. Osmanlı modernleşme sürecinde hizmete girmede eşitlik ve yurttaşlaşmaya ilişkin adımların atıldığı toplumsal bağlam değerlendirilerek düzenlemelerin Batı'daki anlamıyla yerleşmesinin ise modernleşme sürecinin yeni bir aşamasında olduğu ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler:

Kamu Hizmetine Girme,
Yurttaşlık,
Modernleşme,

ABSTRACT

The acceptance of entering public service as a right granted equally to everyone and the intertwining of this right with the phenomenon of citizenship specific to the nation-state occurred as a result of a social and political transformation process experienced in the West at the end of the 18th century. In the Ottoman Empire, some basic steps regarding equality and citizenship began to be legalized after nearly half a century of service. The state-society relationship and the social structure facilitated the implementation of equality, uniting various nations into the Ottoman Empire by offering them the chance to serve. The specialization of entering public service to citizenship was realized with the transition to the nation-state. The integrated relationship between entering public service as a political right of the individual and the phenomenon of citizenship was woven during the foundation period of the Republic. This study aims to analyze the process by which this relationship acquired its historical meaning. By evaluating the social context in which steps were taken in the Ottoman modernization process regarding equality in access to service and citizenship, it is revealed that the establishment of the regulations in the Western sense was at a new stage of the modernization process.

Keywords:

Entering the Public
Service,
Citizenship,
Modernization,

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): DÜLGAR, İmren Pınar (2024), "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Kamu Hizmetine Girme Hakkı ve Yurttaşlık Olgusu Arasındaki Bütünleşme", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.7(4), ss.1098-1107, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1511449>

1 Bu makale, 26-27 Ekim 2023 tarihlerinde Ankara'da düzenlenen Uluslararası Kamu Yönetimi Kongresi'nde sunulan ve özet metin olarak yayımlanan "Modern Devlet-Yurttaş İlişkisinin Gelişimi Bağlamında Cumhuriyet'in Kuruluş Döneminde Kamu Hizmetine Girme Hakkı" başlıklı bildirdiden geliştirilerek hazırlanmıştır.

1. GİRİŞ

Kamu hizmetine girmenin siyasal bir hak oluşu ve yurttaşlığın inşası, modernleşme sürecinin eş zamanlı gelişen parçalarıdır. Batı Avrupa’da feodaliteden kapitalist sisteme geçişin beraberinde devletin bireyle ilişkisini yurttaşlık olgusuyla tanımlayan, bireylerin eşit hakla ve belirli ölçütlerin gözetilerek hizmete alınmasını getiren gelişmeler gerçekleşmiştir. Modern devlet, kamu hizmetini görmek üzere yurttaşlarını hizmete almaktadır. Bu, yalnızca yönetsel teknikte bir yenileşme veya hizmete alım usulünde bir değişim olarak nitelendirilemeyecek ölçüde büyük çaplı bir dönüşümdür.

Yurttaşların kamu hizmetine girebilmesi, modern döneme özgü kamu personel sisteminin kuruluşunu sağlayan adımlardandır. Yurttaş olan herkese tanınan siyasal bir hak olarak kamu hizmetine girmenin kabulü, feodalizmden kapitalizme geçişte gerçekleşen toplumsal mücadelenin hukuksal karşılığıdır. Bu çalışma, hizmete girmenin eşit bir hak haline gelmesini modern ulus devlete özgü yurttaşlık olgusuyla ilişkisi açısından ele almayı amaçlamaktadır. Söz edilen süreçte, Batı’da toplumsal devrimlerin bir sonucu olarak eş zamanlı ve bütünlük özelliği gösteren ilişkinin unsurlarının (kamu hizmetine girme hakkı ve yurttaşlık), Osmanlı modernleşmesinde aşamalı biçimde düzenlenerek Cumhuriyet’e aktarıldığı ve ikisi arasındaki bütünlüğün ise kuruluş sonrasında gerçekleştiği ortaya konulmaktadır.

Tarihsel süreçte insanın sosyopolitik niteliği, temel bir ilişkiye dayanmış; bireyi bir statüye, bu ilişkiye bağlı olan bir duyguya ve bu bağlama uygun davranma yeterliliğine sahip kılmıştır. Yurttaşlık da bu sosyopolitik kimlik biçimlerinden biridir. Yurttaşlık, kişinin başka kişilerle değil temel olarak devlet fikriyle bağını tanımlar. Bu kimlik, devlet tarafından verilen haklarda ve eşit statüdeki özerk bireyler tarafından yerine getirilen görevlerde saklıdır. Bireyin özerkliği, statü eşitliği ve yönetime katılma özellikleriyle yurttaşlık diğer sosyopolitik kimliklerden ayrılır. Feodalizmin katmanlı yapısı ve monarşi ve tiranlıkta da olan sınırsız itaat, yurttaşlıkla bağdaşmaz. Dolayısıyla bu kimlik, devlet ve ulusu örtüşüren ulus devlete özgü bir anlam kazanır (Heater, 2007:9-11).

Yurttaşlığın ulusal kimlik ve milliyetle eş tutulması Fransız Devrimi sonrasında yaşanan gelişmelerin sonucunda gerçekleşmiştir. Ulus devlet, Gellner’in ifadesiyle “*ulusal birim ile siyasal birim arasındaki örtüşme*”, yurttaşlığın millet ile eş anlamlı bir şekilde evrilmesini getirmiştir. Dolayısıyla milliyet sözcüğü, ulusal kimliğe ve aynı zamanda yurttaşlığa ilişkin bir kavram olarak anlaşılmaya başlanmıştır (Kadıoğlu, 2022:24).

Modern tarihsel kategoriler olarak yurttaş ve kamu hizmeti, devletin birbirine siyasal bağ ile bağladığı özne ve nesne konumuna gelmiştir. Batı’da 18. yüzyılın sonu, Osmanlı Devleti içinse 19. yüzyılın ilk yarısı, kamu hizmetine girişin tüm toplumu kapsayan, ölçüğünü yalnızca erdem ve yetenekle kısıtlayan düzenlemelerin kabul edilmeye başlandığı dönemdir. Uygulaması zamana yayılan bu düzenlemelerde hizmete girmede eşitlik temel alınmakta, eşitliğin içyapısı ve yurttaşlık olgusu bakımından ise Batı ve Osmanlı Devleti düzenlemeleri farklılıklar arz etmektedir.

Batı’da hizmete girmenin bir hak olması ve ulus devlete özgü yurttaşlığın eş zamanlı ve bütünlük ilişkisinin kurulma süreci, Osmanlı modernleşmesinde başlamış ancak Cumhuriyet’in kuruluşu sonrası bu özelliğiyle tamamlanmıştır. Çalışma, hizmete girmenin topluma yayılması ve yurttaşlaşmaya ilişkin önemli gelişmelerin yaşandığı modernleşme sürecinden, milletler yerine bireyleri eşitleyen bir toplumsal yapıyla bu ilişkinin, tebaa olma durumundan yurttaşlık statüsüne geçişle tarihsel anlamını kazandığını ortaya koymaktadır.

2. BATI’DA KAMU HİZMETİNE GİRME HAKKININ ELDE EDİLMESİ ÜZERİNE

Modern kamu personel sistemleri temelinde hizmete girme hakkı, Batı’da toplumsal ve siyasal nitelikli bir dönüşüm sürecinin ürünüdür. Soyluluğun ve siyasi gücün egemenliğindeki devlet görevleri, uzun soluklu mücadeleler sonucunda toplumsal kesimlere açılmıştır. Bu durum, siyasal alanda bireylerin devletle ilişkisini yurttaşlık statüsünde eşitleyerek hizmete girmeyi bu statüdeki herkese açık ve hizmetin gerekleriyle ölçülen hale getirmiştir. Toplumsal dönüşümün hukuki düzleme yansımalarıyla hizmete girmenin soyluluk ya da siyasi güç sahibi kişilerin elinde olduğu kayırmacılığın yerine genele yayıldığı liyakat sisteminin kurucu hükümleri anayasal belgelerde yer almıştır.

Tarihsel sürecin izleğinde geriye bakıldığında, Batı’da modern öncesi feodal ve mutlakiyetçi yönetim yapılarında hizmete girmenin toplumun tamamını kapsayan, hukuki ve nesnel koşullara dayalı özellikte olduğundan söz edilemez. Hizmetin yürütülmesi bakımından modern devletle yerleşen liyakat sistemiyle taban

tabana zıt özelliklere sahip kayırma sistemi, yönetim kademelerinde yer alma hakkını toplumun belirli kesimlerine tanır. Yurttaş kimliği tanınmadığı için hizmete uygun olan kişinin alımı ancak sınırlı bir toplumsal kesim için geçerli olur. Bir sistem olarak liyakatten söz edebilmek ise kamu hizmetine girmenin herkese tanınan siyasal bir hak olmasıyla mümkündür. Hizmete alınacak kişilerin toplumun tümünden seçilmemesi durumunda liyakatin temel gereği olan hizmete uygunluk yerine getirilemez (Ayman Güler, 2013:144). Bu nedenle sistemin karakterini anlamada kamu personel sisteminin gelişimi ve kapitalizmin gelişimi arasında kurulan ilişki önemlidir. Feodalizmde hâkim olan çalışma ilişkisinin temel unsurlarının; kişisellikten gayri şahsilek niteliğine, makam satışından yurttaşların hizmete girebilme hakkının sağlanmasına ve topraktan elde edilen yerine hizmet karşılığında düzenli maaş ödemesine dönüşümü gerçekleşmiştir (Aslan, 2006:54-61; Şener, 2013:567).

Aslan'ın (2006) sıklıkla altını çizdiği üzere yurttaşların hizmete girebilmeleri ve maaşla istihdam edilmeleri modern kamu personel sistemlerinin iki ana kurucu ilkesidir. Başka bir ifadeyle modern devlette hizmet yürütmek üzere görevde bulunan kişiler, devletin maaşla istihdam ettiği yurttaşlardır. Bürokrasiyi bürokrasi, memuru memur yapan, bu tarihsel ilkelerdir.

Tarihsel süreçte toplumsal sınıflar arasındaki mücadele, sosyoekonomik sistemin dönüşümünü ve bu sınıfların iktidardaki rolünün değişimini getirmiştir. Feodalizmin parçalı iktidarı, standart bir hukuk düzeni ve böylelikle bölgeler arası ticareti sağlayacak güvenlik ortamına engel teşkil etmekteydi. Ticaret akışının sağlanması için gerekli siyasal istikrar ancak krala vergi verme yoluyla sağlanabilmiş ve 16. Yüzyıldan itibaren kapitalizme geçiş süreciyle birlikte merkezi mutlak monarşiler Avrupa'da hüküm sürmeye başlamıştır. Mutlak monarşiler, modern devletin tarihteki ilk görünümüleri olarak değerlendirilir. Koyduğu kuralları uygulatan tekelci bir güç niteliğindeki mutlak monarşiler, yerel güçleri eriten ve pazar mekanizmasının işlemlerini sağlayan bir örnek düzene gidişi sağlamışlardır. Artık, vergiler krala ödendiği gibi güvenliği sağlamak üzere adli sistem oluşturma zorunluluğu da ona aittir. Siyasal iktidarı elinde tutan monarşinin kamusal hizmetleri yerine getirmek üzere bürokrasi benzeri yapılarla kurumsallaşması gerekmektedir. Feodal yapılar ortadan kalkarken devlet, kendi örgütlenmesini sağlamıştır. Mutlak monarşilerin gücünü artırmasıyla siyasal ayrıcalıklarını sürdürmek amacıyla soya dayalı ya da görevleri satın alma usulüyle kayırmacılık sistemini ayakta tutan aristokrasi, kamu görevleri üzerindeki etkisini yitirmeye başlamıştır (Ayman Güler, 2013:144-145; Beriş, 2014:61-64; Şaylan, 2003:39).

Fransa'da ve İngiltere'de makam satışı, Prusya'da ise hizmet soyluluğu olarak bilinen sistem benzer içerikte olmuştur (Aslan, 2006:57). 18. Yüzyılda idare, kral ve krala özgü işlevlerden ayrı düşünülmemiştir. Makamlar yalnızca krala bağlıdır ve bu makamları satın alan kişiler kral adına hareket etmektedir. Devlet görevlerinin yazılı ilkelere bağlı olarak düzenlendiği hiyerarşik bir yapının işlediği Prusya'da da mutlakiyet yönetimi mevcuttur (Dreyfus, 2014:18-19). Prusya'nın özgün tecrübesi, birey ve zümrelerin yararı üzerinde ulus devlet düşüncesinden yararlanarak feodal düzenin aşılmasına başlanmıştır (Adal, 1968:104).

Fransa'da ise monarşik yönetim, gelir kaynağını görev ve ünvanların satılmasının yanı sıra vergilendirme, borçlanma ve mali manipülasyonlar yoluyla elde etmeye çalışmış ancak maliyede kalıcı bir çözüm sağlayamamıştır. Fransız Devrimi'nin merkezinde bulunan vergilendirme sorunu, toplumsal sınıflar arasındaki eşitsiz uygulamaların bir sonucuydu. Soylu ve ruhban sınıfı, bu konuda sürekli hukuki ayrıcalık sahibiyken görev satın alanlar da sonradan soylu kabul edilerek vergiden muaf tutulmuşlardır (Dreyfus, 2014:81-83). Devrim'in temel talepleri, ayrıcalıkların kaldırılması ve kamusal görevlere atanma hakkının topluma tanınması üzerinedir (Beriş, 2014:81).

Devrim, modern devlet ve ulus devlet kavramlarını özdeşleştirmiş, egemenliğin monarşiden ulusa devredilmesiyle sonuçlanmıştır. Ulus, egemenliği kendi yetkilendireceği organlar aracılığıyla kullanır. Yurttaşlar, burada devlet yönetiminde egemenin siyasal meşruiyetin kaynağı olarak önem kazanır (Beriş, 2014:68-69). Yurttaşlık, söz edilen sosyoekonomik dönüşümün sonucu gelişen modern kavramlar kategorisinde yerini alır. Yönetim mekanizması için belirleyiciliği yanı sıra kamu hizmetini yürüten ve bu hizmetten yararlanan kişiler olarak yurttaşlar, hak, yetki ve sorumluluklarla donatılır. Bunlardan bir kısmı ise yalnızca o devletin yurttaşı olmaktan kaynaklı siyasal nitelikli haklardır.

Siyasal haklardan biri olarak tüm yurttaşlara kamu hizmetine girme hakkının kabulü ise hizmet ve yurttaşlık arasında bir bağın oluşturulması anlamına gelir. Yurttaşlık, kapitalizm ve ulus devlet yapısıyla birlikte gelişmiştir. Feodal toplum düzeninde ekonomik ve siyasal alanların iç içe geçmişliği, bey ve vassal arasındaki kişisel ilişki üzerine kurulu eşitsiz bir hiyerarşiyi içermekteydi. Toplumsal eşitsizliğin hâkim olduğu bu düzende birey için statü, dâhil olduğu sınıfı ifade etmiş; hiçbir şekilde insan hak, yetki ve ödevleri tanımlanmış değildir. Dolayısıyla ulusal nitelik taşıyan yurttaşlık ve yurttaşların eşitliğinden söz edilemezdi. Kapitalizmle birlikte ekonomik ve siyasal alanın ayrılığı, siyasal alanın yurttaşlık; ekonomik alanın ise sözleşme temelinde

kurulmasını sağlamıştır. Bu sistemde siyasal alanda yurttaşlık üzerinden eşitlik, ekonomik alanda sözleşme üzerinden özgürlük üzerine kurulu bir toplumsal düzeni getirmiş ve kamu hizmetine girme de yurttaş olmanın bir unsuru olarak doğmuştur. Kamu hizmetini yürütmekle yükümlü özneler olarak yurttaşlar, siyasal alandaki eşitliğin bir gereği olarak özgürlük ve eşitlik içerisinde hizmete alınırlar. Bir devletin kamu görevlisi olarak çalışacak kişiler, aynı zamanda devleti kuran kişiler oldukları için yurttaşlık ve kamu hizmeti arasında organik bir bağ kurulur. 18. ve 19. yüzyıllarda Batı Avrupa'da aristokrasi ve burjuvazinin mücadelesiyle hayata geçen bir ilke olarak kamu hizmetine girme, burjuvazinin siyasal alandaki feodal kalıntıların varlığına tamamıyla son verme çabasının bir sonucudur (Aslan, 2006:69-71; Marshall ve Bottomore, 2000:22).

Makam satışının sona erdiği ve yurttaşların kamu görevlisi olarak istihdam edildiği bir anayasal hüküm olarak devrimler sonrası anayasal belgelerde yer almıştır. Öncelikle 1776 Virginia Anayasası, bu Anayasa'nın başlangıcındaki Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ve 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi kamu hizmetine alımda temel metinler olarak değerlendirilebilir. Bunların yanı sıra 1787 Amerikan Anayasası ve 1791 Fransız Anayasası da modern anlamda kamu hizmete girmenin yer aldığı siyasal ve anayasal belgeler olarak görülmektedir. Kamu hizmetine girmenin yurttaşlara özgü kılınması, yurttaşlığın kurulduğu anlamına gelir. Dolayısıyla yurttaşlar dışındakilere kamu görevleri verilemez (Aslan, 2006:58-62). Bununla birlikte hizmete girmede, belirli bir sınıfa, zümreye ya da başka gruplara aidiyet nedeniyle ayrıcalık sağlanmaz. Feodal sistemin yönetim uygulamalarından tamamıyla farklılaşan özelliklerle kamu görevlilerinin çalışma ilişkisi, mutlak itaat ve sadakate dayalı keyfi değildir (Ayman Güler, 2013:151). Gerek Avrupa ve gerek Amerika'da kabul edilen hukuksal belgelerin aynı ilke üzerinde uzlaşmaya varmış metinler olduğu görülmektedir. Özgün tarihsel koşulların farklılığına rağmen aynı olan, kayırmacılık sisteminin meşru bir sistem olarak varlığının sona erdirilmesidir.

Yurttaşların kamu hizmetine girmelerindeki serbestlik, devrimlerle birlikte toplumsal düzende yer almış ve 18. yüzyılın sonundan itibaren liberal haklar kategorisi içerisine dâhil olmuştur. Kamu hizmetine girmenin tüm yurttaşlara bir hak olarak tanınması, 18. yüzyılın ortasında ortaya çıkmış, 19. yüzyıl boyunca toplumsal çelişkiler içerisinde gelişmiş ve 20. yüzyılda uygulanabilir hale gelmiştir (Aslan, 2006:66). Yeni personel sistemi, yurttaş olma önkoşuluyla hizmetin gereğini yerine getirebilme kapasitesinin ölçülerek hizmete alım esasına dayanır. Hukuki düzlemde oluşturulan sistemin uygulamaya yerleşmesi, yüzyılı aşan bir zamana yayılmış; sistem, tümüyle işlerlik kazanamamış, aksayan yönleri ve birtakım sınırlılıkları içerisinde süregelmektedir. Tarihselliği ortaya konulduğunda modern devletin personel sisteminin toplumsal koşulların bir sonucu olarak liyakat üzerine temellendiğini, bu sistemin içsel eleştirisini saklı tutarak söylemek mümkündür.

3. OSMANLI DEVLETİ'NDE BİR REFORM KONUSU OLARAK HİZMETE GİRMEDE TEBAAANIN EŞİTLENMESİ

Osmanlı Devleti'nde 18. yüzyıl, devletin reform ihtiyacının farkına varıldığı dönemdir. Avrupa'da savaş teknikleri ve sanayinin ileride oluşu, değişen dünya koşullarında Osmanlı Devleti'nin sömürü alanına girmesi, köklü toplumsal ve siyasal değişimleri beraberinde getirmiştir (Ortaylı, 2008:348-349). Klasik Osmanlı sisteminin işlerliğini yitirmesi ve yenileşme ihtiyacının açıkça ortaya çıkmasıyla öncelikli olarak askerlik alanında düzenlemeler yapılarak sistemin onarımı mümkün kılınmaya çalışılmıştır. Ancak bir süre sonra sorunun yalnızca bu düzenlemelerle giderilemeyecek ölçüde olduğunun anlaşılması, III. Selim döneminden itibaren reform alanının genişletilmesini gerektirmiştir. İdari yapı, bu alanların başında gelmektedir (Akyıldız, 2012:15-19). İdari yapıyı modernleştirme çabası ise başlı başına bu sürecin işleyişini sürdürecektir personele olan ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır. Bu personel, yeni birimlerde görev alacak teknik nitelikte bir rol üstleneceği gibi bütün olarak modernleşme sürecinin bir parçası olma rolünü de almış olacaktır.

Devlet hizmetine girmede Tanzimat öncesi dönemde geleneksel işleyiş usulleri yaygın olmuştur. Bu usuller, kendi içerisinde eksiklikler ve sorunlar barındırmakta olduğu gibi yenileşme sürecinde de yetersiz kalmaktadır. Göreve getirme, devlet kademelerinde usta-çırak ilişkisi benzeri bir çalışma ilişkisiyle genellikle memur çocukları arasından memuriyete aday olması ve tayin edilmeleriyle yapılmıştır. Üst düzey kademelerde görev yapan bürokratlar ise devşirme sistemiyle yetişen çocukların Enderun'da gördükleri eğitim sonrası askeri ve sivil yönetim kadrolarında yönetici olarak hizmete alınmıştır. Bu kişiler, padişaha doğrudan bağlılık ilişkisi içerisindeydi. Padişahın takdir yetkisi, her birimdeki kademeler arasındaki ilişkiyi de düzenleyen durumdadır. Modernleşme, kurumların geçirdiği dönüşüm, bürokratikleşme ve merkezileşme süreçleri yeni işleyiş uygulamaları yetiştirmiş insan gücü ihtiyacını ortaya çıkarmıştır (Aslan, 2012:332-333; Özdemir, 2001:113). Bununla birlikte henüz modernleşme sürecine geçilmeden 15.-16. yüzyıllarda devlet yapılanmasının büyümesiyle iş hacminin artması ve işlerin niteliksel olarak karmaşılaşması, personel sayısı ve bürokratik

birimleri de artırmıştı. Bu büyüme, istihdam konusunu yeniden düzenlemeyi gerekli kılıyor, uzmanlaşmış ve liyakat sahibi kişilere ihtiyaç duyuluyordu. Uzmanlaşmanın yeterli derece olmadığından örneklerinden biri, dâhili ve harici işleri aynı memurların yapmasıdır. Avrupa Devletleriyle ilişkilerin arttığı ve devletin yalnızca askeri güçle değil, devletlerarası izlediği politikalarla ayakta kalabileceğinin anlaşıldığı dönemde bu tür sorunlar daha fazla hissedilir olmuştur (Akyıldız, 2012:20-23).

Devlet örgütlenmesinin ve uzmanlaşmanın önünde engel teşkil eden bir uygulama tevcihât usulüydü. Memurların birer seneliğine göreve getirildiği ve başarılı olma durumunda görevlerinde kalabildiği bir uygulama olan tevcihât, Osmanlı'nın gerilemeye doğru geçtiği yıllarda başlamıştı. Bu uygulamada kişiler, idarenin farklı alanlarında görev alabiliyor ve atandıkları memuriyetin gereklerini tam olarak kavrayamadan başka bir göreve atanmak durumuyla karşı karşıya geliyordu. Bu, devlet politikalarının sürekliliği sağlama bakımından da soruna yol açmaktaydı. II. Mahmut, Tanzimat'ın hemen öncesinde belirli sürelerle bağlı olarak atama ve azli gerektiren bu usulü kaldırmıştır (Akyıldız, 2012:24). Devletin bütçe ayırmakla ilgili sorunları ortaya çıkınca bu usul, kamu görevlilerinin sayısını azaltmanın bir yolu olarak kullanılmıştır. Söz edilen usulde açıkta kalan kamu görevlilerine maaş ödenmez ve açıkta kalanlar yeniden sıraya girerlerdi. Böylelikle görevlilerin siyasi otoriteye sadakati artmış ve onlar, hizmet güvencesi olmadan çalışma yaşamını sürdürebilmeye siyasi ve sosyal etkiden azade kılınamamışlardır (Eryılmaz, 2017:74). Uygulama, görev güvencesinin olmadığı ve değişikliklerle karşı karşıya gelen görevlilerin mesleki birikim kazanmalarının önünde engel teşkil etmiştir. Geleneksel anlamda devlet hizmetindeki bu çalışma düzeninin başka iki önemli özelliği müsadere uygulaması ve maaşla istihdamın olmayışıdır.

Müsadere uygulaması, memuriyetin kötüye kullanımıyla elde edildiği düşünülen servete devletin el koymasındı. Osmanlı zümresi içinde veya padişahın “*bendesî*” olarak görülen görevlilerin ve yöneticilerin mallarına gerektiğinde padişah tarafından savaş masraflarını ve hazine açığını kapatmak üzere alınabilirdi (Eryılmaz, 2017:67). Müsadere uygulamasının kaldırılması, Tanzimat Dönemi'yle keyfi biçimde cezalandırmalar yerine hukuki bir temele dayanan suç/ceza düzeni kurulmaya dönük düzenlemeler arasındadır. Böylelikle kul statüsünden yasalarla sınırları belirlenen hak ve yetkilere sahip, suç ve cezanın kurallara bağlandığı bir yapıda işleyen bürokratik düzenin kuruluşuna doğru yol alındığı söylenebilir. Bu dönemde otorite ilişkilerinin gayri şahsi, yasal ussal zemini oluşturulmaya başlanmış ve yeni bir hukuk sistemi hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla eğilim, yerel ayrıcalıkların sona erdirilerek merkezin gücünün artırılması yönündedir. Yerel, bölgesel ve kişisel farklılıkların sistemdeki varlığı ve merkezden bağımsız uygulamalar gerçekleştirilmesinin önüne geçilmesi vergi sistemi açısından da önemlidir. Diğer yandan yazılı hukuk kuralları merkezin yerel otoriteler üzerindeki gücünü artırmada da işlevseldir (Kalaycıoğlu ve Sarıbay, t.y.:27,29). Gayrişahsilik ve yasallık gibi görece soyut ve üst yapısal dönüşümün bürokratik örgütlenme için gerekli olduğu kadar vergi sisteminin yeniden yapılandırılması da özellikle maaş usulünün uygulanması için önemli olmuştur.

Modern memurluk düzeninin temel şartı olan maaş usulünün 1838'de II. Mahmut tarafından fermanla kurulması, modern dönem öncesi devlet hizmetine girmenin sembolü olan Enderun Odalarının 1833'te kapatılmasıyla memurluk düzenindeki kırılmanın değişim işaretidir (Aslan, 2012:326-327). 1838 yılına kadar merkezde ve taşrada görev yapan memurlara hazineден bir maaş ödenmemekteydi. Merkezdeki üst düzey memurlar, “*boğçabeha*”, “*hediyebeha*” denilen taşradaki vali ve memurların yılda bir defa gönderdikleri gelirle birlikte atıyye ve mevkuflarla geçinmekteydi. Diğer memurlar, gördükleri işin (evrak, ilam vs.) ücretini almakta, bazı devlet dairelerinde zeamet ve devlet erkanında bulunanlar ise has gelirlerine sahipti (Eryılmaz, 2017:75-76).

Tanzimat'ın hemen öncesinde modern memurluk rejiminin kurucu adımları atılmaya başlanmış ve 1838 yılında bütün memurlara maaş bağlanması esasını getiren bir hatt-ı humâyûn yayımlanmıştır. Aynı yıl düzenlenen ceza kanunnamesi ise adli ve idari görevlilerin müsadere cezasını sınırlanmış, memurlar suç teşkil edecek fiilleri ve bu fiillerin gerçekleşmesi durumunda alacakları cezalara ilişkin düzenlemeler öngörmüştür. Memurlukta maaşla istihdam ilkesinin uygulanmaya başlaması, memurun halktan temin edeceği herhangi bir gelirin olması önüne geçilmesini ifade etmiştir (Aslan, 2012:338-339).

Maaşla istihdam edilmede memurun aldığı para, tımar düzenindeki gibi doğrudan ya da yaptığı işten harç, vergi gibi gelire el koyması yoluyla elde edilmez. Bütçeden tahsis edilen para, belirli zaman aralıklarında ve düzenli olarak memurlara verilir. Toplanan vergilerin bütçeye aktarılması ve kurumlara tahsis edilmesiyle maaş ödemeleri yapılırdı (Aslan, 2012:339).

1838 Maaş Hatt-ı Humâyûnu ile maaş ilkesi kabul edilmiş ve vergi rejiminin yeniden düzenlenerek iltizam usulünün kaldırılmasıyla 1880 Maâşat Kararnamesine kadar aşamalı olarak yerleşmiştir. Osmanlı tebaasının tamamının hizmete girmesi ise 1876'ya kadar fermanlar eliyle yürürlüğe konulmuş ve Kanuni Esasi'yle

anayasallaşmıştır. Maaşla istihdam, 1838 Maaş Hatt-ı Humayûnu, 1839 Gülhane Hatt-ı Humayûnu'nda yer almış; iltizamın kaldırılarak maliye ve vergi sisteminin Batı tarzı düzenlenmesi ve merkezileşmesiyle uygulanmaya başlanmıştır. Hizmete girmenin topluma yayılması ise 1839'la başlayan süreçte maddi temelleri oluşmuş, 1856 Islahat Fermanı'yla genişlemiş ve 1876 Kanuni Esasi ve kararnamelerle yerleşmiştir. Bu döneme kadar fermanlar üzerinden kurulan personel sistemi, anayasayla birlikte kanun/kararname-nizamname üzerinden hukukileşmiştir. Modern bir personel sisteminin kuruluşunun Tanzimat'tan Kanuni Esasi'ye giden dönemde gerçekleştiği ve bu anlamda kapitalist nitelikli personel rejiminin kurucu kararının 1838'de II. Mahmut tarafından yayımlanan Hatt-ı Humayûn olduğu kabul edilmektedir (Aslan, 2006:144-146).² Bu süreç boyunca düzenlenen, tebaanın hizmete girmede eşitliğinin sağlanması ve hizmete alınanların maaşla istihdam edilmesidir. Batı'dan farklı olarak devlet reformunun bir parçası olarak uygulamaya konulan bu düzenlemelerin hizmete girmeyi yurttaşla özgülleyen bütünlük ilişkisinin kurulması bu dönemde gerçekleşmemiştir.

Fermandan anayasal döneme uzanan ve bu dönemde, II. Abdülhamit ve onun çevresindekilerin, bürokraside denetim sağlamaya dönük düzenlemeleri, kendilerinin bürokratik yapılanmanın yeniden düzenlenmesine II. Mahmut'tan sonra en fazla katkı sağlayan kişiler olmalarına neden olmuştur. Hükümleri tüm detaylarıyla bilinmemekle birlikte imparatorluğun çöküşüne kadar en geniş kapsamlı ve bir personel kanunu olma niteliğine en yakın kararname bu dönemde çıkarılmıştır. Rasyonel bir personel sistemi oluşturmak üzere düzenlemeler başka kanun ve kararnameler de çıkarılmıştır. Çok çeşitli konuları kapsayan bu hukuki metinler arasında en önemlileri, memurların göreve getirilmesini sağlayan heyetler ve atama için gerekli görülen eğitime dair olanlardır. Dâhiliye Nezareti'ndeki İntihab-ı Memurin Komisyonu hakkında çıkarılan düzenlemeler, görevlerin yerine getirilmesi, kayıtların tutulması ve memur adaylarıyla ilgili belgelerin hazırlanması üzerine bilgileri kapsamaktaydı. Atanmak için gerekli niteliklerin yer aldığı belgede ise adayın sicilinin temiz olması, eğitim durumu ve bir üst aşamaya terfi edebilmek için önceki aşamada belirli bir süre görev yapmış olma şartlarının arandığı yer almaktaydı (Findley, 2014: 314, 318).

Yeni bir bürokrasinin inşa edildiği bu tarihlerde Batı'da da kamu personel sistemleri kurulma aşamasındaydı. Osmanlı Devleti'ndeki inşa ise bunun yarı sömürge koşulları altında yeniden üretilen bir biçimi olarak değerlendirilmektedir. 1838 yılından itibaren kamu personel sisteminde yapılan düzenlemeler, 19. yüzyılın son çeyreğine kadar geleneksel unsurlarla iç içe ilerlemiştir. Anayasal düzen sonrasında ise geleneksel yapının unsurları aşamalı olarak sona erdirilerek sistemin özgül haline ulaşması sağlanmıştır (Aslan, 2012:335-336). Maaş ve hizmete girmeye ilişkin düzenlemeler, ayırım gözetmeksizin uygulanmak üzere kabul edilmiştir.

Hizmete girme hakkının yurttaşlığa özgülmesi açısından fermandan bakıldığında; Tanzimat Fermanı, imparatorluğun kendi içerisinde farklı milletlerin ve bunların toplumsal varlıklarının kabul edildiği, yurttaşlığın siyasal ve hukuki zemini kurmaya dönük ilk düzenlemedir. Fermanla ömür boyu askerlik yerine belirli süreli ve sırayla askerliğin bütün halka yaygınlaştığı bir görev olması benimsenmiştir. Batı tarzı vergi düzeninin kabulü, yurttaşlığın maddi temelini sağlamıştır. Osmanlı milletleri -Müslüman ve diğer milletler- arasında siyasal alanda eşitlik oluşturulmuştur. Osmanlı'nın özgül koşulları altında bireylerin değil, milletlerin eşitliğinin sağlanması istenmesi, Osmanlı tipi yurttaşlık düşüncesinin kurgulanmasını getirmiştir. Ekonomik ve siyasal alanın ayrılığının geçiş sürecinde siyasal alan, bireyin değil; milletlerin eşitliği üzerinden inşa edilmeye çalışılmıştır. 1856 Islahat Fermanı siyasal alanda eşitlik olgusunun genişlemesini sağlamıştır. Siyasal alandaki eşitlik ve buna bağlı olarak yurttaşlık, memurluğun bir istihdam biçimi olarak ortaya çıkmasının şartıdır. Ancak Islahat Fermanı'nda getirilen eşitlik, Batı'da gelişen eşitlik düşüncesinden bazı farklılıklar barındırmaktadır. Batı'da ulus devletler üzerinden kurulan birey temelli yurttaşlık, Osmanlı gibi çok milletli bir imparatorlukta milletler üzerinden kurulmuştur. Eşitliği talep eden kesimler arasında da farklılıklar mevcuttur (Aslan, 2006:148,152-153). İlki, toplumsal sınıflar arası bir mücadele, ikincisi ise dış baskının yadsınamayacağı, devletin Osmanlı toplumunu bir arada tutma ve idari yapıyı modernleştirmeye dönük reformlarının gereği olarak gerçekleşmiştir.

Islahat Fermanı, gayrimüslim milletlerin haklarının anayasal düzeyde tanınmasını sağlamıştır. Mezhep, din ve cinsiyete dayalı ayrımcılıklar sona erdirilmiş; mahkemede şahitlik, kötü muamele, askerlik yapma, vergi ve eğitim konularında eşitlik kabul edilmiştir. Bununla birlikte eşit biçimde devlet hizmetine ehliyet ve yetenekleri ölçütüne göre alınacağına dair hüküm kabul edilmiştir. Böylelikle Osmanlı'da kapitalizmle bağlı olarak nitelendirilen kamu personel rejiminin iki kurucu ilkesi maaşla istihdam ve hizmete girme hukuksal karşılığını bulmuştur (Aslan, 2006:158). Fermanın söz edilen hükmü şöyledir (Gözübüyük ve Kili, 1982:10);

2 Tanzimat Fermanı'nda maaş usulü, "...cümle memurinin elhaletühazihi miktarı vafi maaşları olarak şayet henüz olmıyanlar var ise onlar dahi tanzim olunacağından şer'an menfur olup harabiyeti mülkün sebebi rüşvet maddei kerihasinın fimabad ademi vukuu maddesinin dahi bir kanunu kavi ile tekidine bakılsın..." olarak yer almıştır (Gözübüyük ve Kili, 1982:6).

“...Devleti aliyemin cümlesi her hangi milletten olursa olsun devletin hizmet ve memuriyetlerine kabul olunacaklarından bunlar ehliyet ve kabiliyetlerine göre umum hakkında meriyyül icra olacak nizamata imtisalen memuriyetlerde istihdam olunmaları...”

Ferman, Osmanlı tebaasından olanların din, mezhep ve ulus ayrımı gözetilmeksizin kabiliyet ve ehliyetlerine göre, kamu hizmetlerine girmelerinin serbestliği hükmünü sağlamıştır. Fransız Devrimi sonrası İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'ndekine benzer biçimde hizmete girmenin herkese tanınmış ve hizmetin gereği olan ölçüte bağlanmıştı. Ancak Islahat Fermanı, Batı ülkelerinin Osmanlı'da iyi işleyen ve aracılık işlevli bir bürokrasi oluşturma amacıyla oluşturdukları baskıyla birlikte değerlendirilmektedir (Aslan, 2012:344-345).

Özellikle gayrimüslim Osmanlı tebaası adına hukuki eşitliğin sağlanması ve ticaret ortakları olan Hristiyan tebaanın mal ve kazanç güvenliği, bu devletlerin iş ve siyaset çevreleri açısından önemlidir. İncelik, Tanzimat'tan gelen “bütün tebaanın eşitliği” ilkesini yeni bir Osmanlılık siyaseti olarak görür. Burada, önceden var olan “bütün tebaanın himayesi” ya da “Osmanlı Devleti tebaası” anlayışı arasında fark vardır. Batı'da ulus devletleşme sürecinde gerçekleşen “yurttaşların eşitliği”, Osmanlı Devleti'nde kavimlerin ve gayrimüslimlerin eşitliği olarak anlaşılabilir uygulanmaya çalışılmıştır (İncelik, 1964; Ortaylı, 2008:406-407).

Fermanlar sonrasında Kanuni Esasi, Osmanlı tebaasından olanların yetenek ve becerilerine uygun olan hizmete girebileceği hükmünü anayasallaştırmış ve yanı sıra Osmanlı Türkçesi bilme şartını getirmiştir. Kanuni Esasiye (md. 18-19) göre “Tebaa Osmaniyenin hidematı devlette istihdam olunmak için devletin lisansı resmi olan Türkçeyi bilmeleri şarttır. Devlet memuriyetinde umum tebaa ehliyet ve kabiliyetlerine göre münasip olan memuriyetlere kabul olunurlar” (Gözübüyük ve Kili, 1982:29). Anayasanın 39. maddesinde ise memurların “ehil ve müstehak oldukları memuriyetlere” atanacağı, istifa etmedikçe ve zorunlu bir sebep görülmedikçe istihdam edilmesi güvence altına alınmıştır (Gözübüyük ve Kili, 1982:32).

Osmanlı'da modernleşme hareketleri, ulusal devlete yönelmeden önce başlamıştır ve dolayısıyla 1876 Anayasası, ulusal kimliği değil; Osmanlılık kavramını temel alır. Osmanlılık ise bazı hak ve özgürlüklere yer verilmiş olmakla birlikte kişiyi devletin tebaası olarak tanımlamaktadır (Kili, t. y.:106-107; Gözübüyük ve Kili, 1982:28). Bu ilişkinin Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişte tabiiyet bağından yurttaşlık bağına dönüşerek kurulduğu bilinmektedir. Bununla birlikte ulus devletin kurulmasını önceleyen II. Meşrutiyet uygulamaları da Osmanlılığa yurttaşlık niteliği kazandırmak üzere bir dizi düzenlemeyi hayata geçirmiştir (Reyhan, 2024:28-33). Hukuki düzlemde tanınan haklar ve ulus kimliği temelinde bütünleşme sağlanmak istenmesi, henüz koşulları gerçekleşmemiş yurttaşlaşma sürecinin adımlarıdır.

4. CUMHURİYET'İN KURULUŞ DÖNEMİNDE KAMU HİZMETİNE GİRME HAKKI VE YURTTAŞLIK BAĞININ KURULMASI

Türkiye'de modern devletin oluşumu Tanzimat, I. ve II. Meşrutiyet, Cumhuriyet dönemlerinden geçerek süren uzun soluklu bir süreçtir (Kazancıgil, t.y.:185). Personel sisteminin kuruluş ve gelişimi bakımından Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişte süreklilik olduğu, Tanzimat döneminden itibaren süregelen politikaların Cumhuriyet için bir temel oluşturduğu ve öncül niteliğinde olduğu söylenebilir. Bununla birlikte 19. Yüzyıl hukuki düzenlemeleri, dış borçlar, imtiyazlar ve mali iflas bakımından yarı sömürgeleşme süreci koşullarındadır. Cumhuriyet modernleşmesi, ekonomik ve siyasi bağımsızlık temeli üzerine kurulmuştur (Şener, 2013:571). Ulus devletleşme sürecinde yeni bir devlet inşasının dış kaynaklı etkiyle gerçekleşmemesi yanı sıra içinde bulunulan sosyoekonomik bağlam devlet, yurttaş ve kamu hizmeti eksenini yeniden çizmiştir.

1924 Anayasası tam bağımsızlık koşullarında ulusal güçlerin milli demokratik devrimi sonrasında kabul edilmiştir. Yurttaşların kamu hizmetine girme hakkı, 1924 Anayasası'nda açıkça yer almıştır: “Hukuku siyasiyeyi haiz her Türk ehliyet ve istihkakına göre devlet memuriyetlerinde istihdam olunmak hakkını haizdir”. Dolayısıyla memur olmak, Türk yurttaşı ve siyasal hakları kullanma hakkına sahip olmakla mümkündür. Yanı sıra ehliyet ve istihkak sahiplerinin hizmete alınacağı belirtilmiştir (Aslan, 2006:233,245-246). Siyasi hakları bulunan tüm yurttaşların yeterliliklerine göre hizmete alınmasının kabulü, Batı'da 18. yüzyılın kabulü olan anayasal ilkenin hayata geçirilmesini ifade etmektedir. Burada modern (ulus) devlet, yurttaşlık ve kamu hizmeti arasındaki özgül tarihsel bağ kurulmuş olmaktadır.

1924 Anayasası, kamu hizmetine girme hakkı ve yurttaşlık arasındaki bütünleşik ilişkiyi kurmuş; memur olmayı yalnızca Türk yurttaşlarına tanımıştır. Her yurttaş serbestçe devlet memuriyetine girme hakkına sahiptir. Memurluk, satın alma ya da miras yoluyla geçmeyen yurttaşlara özgülenmiş bir haktır. Memuriyete girmek serbestliği, diğer anayasalarda olduğu gibi, siyasal haklara sahip yurttaşlara tanınmıştır. Kanun-u Esasi, umum

tebaanın memuriyete gireceğini belirtirken 1924 Anayasası yalnızca siyasal haklara sahip yurttaşlara bu serbestliği tanıyarak temel bir farklılık oluşturmuştur. 1924 Anayasası'nda memuriyete girme, yurttaşlık ve hukuki siyasiyeye sahip olmakla ilişkilendirilmiştir. Benzer şekilde 1926 Memurin Kanunu da yalnızca memurluk için hukuki siyasiyeye sahip olmak şartını koymuştur. Cumhuriyet'in toplumsal tabanını yurttaşlık üzerine temellendirmesiyle birlikte Türk Milleti, bu yurttaşlığın sıfatı kurucu unsur olarak ortaya çıkmıştır. Siyasal alanın merkezine alınan yurttaşlık, Türkiye'de yaşayan herkese din ve ırk ayrımı gözetmeksizin "Türk" denilerek tanımlanmıştır (Aslan, 2006:249-252).

Henüz 1920'nin meclis tartışmalarında mebuslar arasında benimsenen ve Atatürk tarafından da ifade edilen görüşe göre, Türk kelimesi birçok etnik grubu içermektedir (Ahmad, 2011:124-125). Anayasa, 69. maddesinde Türkleri kanun önünde eşit olmakla nitelendirirken her türlü ayrıcalığın kaldırıldığını belirtmiştir. Anayasanın çizdiği bu çerçeveye yurttaşlık, kamu hizmetine girme hakkına sahip olma nedeni ve onun bütünlük koşulu halini almıştır.

Kamu hizmetine girmenin bir hak olarak toplumun tüm kesimlerine yayılma süreci, yurttaşlaşma sürecine koşut olarak ilerlemiştir. Fermanlar ve 1876 Anayasası, hizmete girmeyi toplumun geneline açık hale getirirken Osmanlılık temelinde birleşme sağlanmak istemiştir. 19. Yüzyıl modernleşmesiyle millet yerine yerleşmeye başlayan ulustan anlaşılının Osmanlılık olduğu söylenebilir. Ancak yüzyıl boyunca çıkan ayaklanmalar, devlet yönetiminde bulunan sınırlı kesim haricinde kitleler birleştirici bir gücün sağlanmadığını göstermiştir (Erdoğan, 2008:20,42). Yurttaşlığın gelişimi, modernleşme sürecinin bir parçası olarak ilerlemiş, ulus devlete özgün anlamını 1924 Anayasası'nda bulmuştur.

5. SONUÇ

Kamu hizmetine girmenin siyasal bir hak olarak kabul edilmesiyle toplumsal kesimlerin tamamının bu haktan yararlanması ve belirli kesimlere tanınan sınırlılığın kaldırılması mümkün olmuştur. Hizmete girmede gayrişahsileşme, hukuksallaşma ve liyakatin esas alındığı usuller uygulanmaya başlamıştır. Ayrıca yurttaş, bu hizmeti yürüten bir özne olarak var olmuştur.

Hizmete girme hakkı, Batı Avrupa'da mutlak monarşi yönetimlerinin personel sistemini oluşturan kayırmacılığın devrimlerle sona erdirilmesi nihayetinde yayımlanan hukuki belgelerde yer almıştır. Modern devletin ulus devletleşmesiyle yurttaşlar, egemenliğin kaynağı olarak iktidarı belirleyen konumdadır. Bununla birlikte devletin hizmet üzerinden bireyle kurduğu ilişkide de yurttaş, bizatihi hizmetin yürütücüsüdür.

Osmanlı Türk modernleşme sürecinde 18. yüzyıldan itibaren idari yapı ve geleneksel örgütlenmede hizmet görme usulünü iyileştirmeye dönük reformlar yapılmaya başlanmıştır. Tanzimat'ın hemen öncesinde kamu personel sistemini kuran temel reformlar görünür olmuştur. Modernleşme ve devletin yenileşme ihtiyacı, salt içsel nedenlerden kaynaklı olarak gelişmemiş; teknik özellikle sınırlı kalmamıştır. Avrupa devletlerinin talepleri siyasal eşitlik olarak fermanlarda karşılık bulmuştur. Geleneksel devletin hukuki düzenleme biçimlerinden olan fermanlar, anayasalar niteliğinde de değerlendirilmiş ve tüm tebaanın haklarını kapsamışlardır. Söz edilen tarihsel süreç, tebaaya hizmete girmede eşitliğin tanındığı ve maaşla istihdam edilmenin yerleştiği dönemdir.

19. yüzyılın sonlarında tamamlandığı kabul edilen modern kamu personel sistemi, hizmete girme ve maaşla istihdam edilmeye dair işleyişi Cumhuriyet'e aktarmıştır. Osmanlı tebaasının tamamının hizmete girebilmesi, imparatorluk topraklarında yaşayan milletlerin eşitliği üzerine temellendirilen reformların bir gereğidir. Devletin bireyle kurduğu ilişkinin niteliğinde ve toplumsal yapıdaki değişim, bu ilkenin tarihsel anlamını yeni devletin kuruluş süreci sonrasında bulduğunu göstermektedir. Kamu hizmetine girmenin bir hak olarak yurttaşlara tanınmasıyla bireylerin ulusal kimlik temelinde siyasal eşitliği öngörülmüştür. Nihayetinde Batı'da hizmete girme hakkı ve yurttaşlık arasındaki bütünlük ilişkinin unsurları, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e aşamalı olarak hukuki düzenlemelerle yerleşmiş ve bütünlük özelliği kuruluş döneminde örülmüştür.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “en az iki dış hakem” ve “çift taraflı körleme” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Yazar, dergiye imzalı “*Telif Devir Formu*” belgesi göndermişlerdir. Mevcut çalışma için mevzuat gereği etik izni alınmaya ihtiyaç yoktur. Bu konuda yazarlar tarafından dergiye “*Etik İznine Gerek Olmadığına Dair Beyan Formu*” gönderilmiştir. Yazar, çalışmanın tüm bölümlerine ve aşamalarına tek başına katkıda bulunmuştur. / This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. The author sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. There is no need to obtain ethical permission for the current study as per the legislation. The "Declaration Form Regarding No Ethics Permission Required" was sent to the journal by the authors on this subject. The author contributed to all sections and stages of the study alone.

KAYNAKÇA

- AHMAD, Feroz (2011), “*Cumhuriyet Türkiye’sinde Sınıf Bilincinin Oluşması, 1923-40*”, **Osmanlı’dan Cumhuriyet Türkiye’sine İşçiler 1839-1950** (Der. Donald Quataert, Erik Jan Zürcher), İletişim Yayınları, İstanbul, ss.123-154.
- ADAL, Hasan Şükrü (1968), **Kamu Personel İdaresi**, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul.
- AKYILDIZ, Ali (2012), **Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ASLAN, Onur Ender (2006), **Kamu Personel Rejiminin Anayasal İlkeleri: Tarihi ve Toplumsal Temelleri**, TODAİE Yayınları, Ankara.
- ASLAN, Onur Ender (2012), **Devlet, Bürokrasi ve Kamu Personel Rejimi**, İmge Kitabevi, Ankara.
- AYMAN GÜLER, Birgül (2013), **Kamu Personeli**, İmge Kitabevi, Ankara.
- BERİŞ, Hamit Emrah (2014), **Egemenlik: Bir Kavramın Geçmiş, Bugünü ve Geleceği**, Tezkire Yayıncılık, İstanbul.
- DREYFUS, Françoise (2014), **Bürokrasinin İcadı: Fransa, Büyük Britanya ve ABD’de Devlete Hizmet Etmek (18-20. Yüzyıl)**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ERDOĞDU, A. Teyfur (2008), “*Osmanlılığın Evrimi Hakkında Bir Deneme: Bir Grup (Üst Düzey Yönetici) Kimliğinden Millet Yaratma Projesine*”, **Doğu – Batı Dergisi**, S.11(45), ss.19-48.
- ERYILMAZ, Bilal (2017), **Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme**, İşaret Yayınları, İstanbul.
- FINDLEY, Carter (2014), **Osmanlı İmparatorluğu’nda Bürokratik Reform: Babiâli, 1789-1922**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- GÖZÜBÜYÜK, Şeref ve KİLİ, Suna (1982), **Türk Anayasa Metinleri 1839-1980**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- HEATER, Derek (2007), **Yurttaşlığın Kısa Tarihi**, İmge Kitabevi, Ankara.
- KADIOĞLU, Ayşe (2022), “*Vatandaşlığın Ulustan Arındırılması: Türkiye Örneği*”, **Vatandaşlığın Dönüşümü**, Metis Yayınları, İstanbul, ss.31-54.
- KALAYCIOĞLU, Ersin ve SARIBAY, Ali Yaşar (t. yok), “*Tanzimat, Modernleşme Arayışı ve Siyasal Değişme*”, **Türkiye’de Siyaset: Süreklilik ve Değişim** (Ed. Ersin Kalaycıoğlu, Ali Yaşar Sarıbay), Der Yayınları, İstanbul, ss.23-44.
- KAZANCIGİL, Ali (t. yok), “*Türkiye’de Modern Devletin Oluşumu ve Kemalizm*”, **Türkiye’de Siyaset: Süreklilik ve Değişim** (Ed. Ersin Kalaycıoğlu, Ali Yaşar Sarıbay), Der Yayınları, İstanbul, ss.185-204.

- KİLİ, Suna (t. yok), “1876 Anayasasının Çağdaşlaşma Sorunları Açısından Değerlendirilmesi”, **Türkiye’de Siyaset: Süreklilik ve Değişim** (Ed. Ersin Kalaycıoğlu, Ali Yaşar Sarıbay), Der Yayınları, İstanbul, ss.103-118.
- MARSHALL, Thomas Humphrey ve BOTTOMORE, Tom (2000), **Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar**, Gündoğan Yayınları, İstanbul.
- ORTAYLI, İlber (2008), **Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi**, Cedit Neşriyat, Ankara.
- ÖZDEMİR, Hüseyin (2001), **Tanzimat Sonrası Osmanlı Devleti’nde Kamu Personel Yönetimi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- REYHAN, Cenk (2024), “*Kan Bağı/Jus Sanguinis ve Toprak Bağı/Jus Soli: İmparatorluk’tan Cumhuriyet’e Türkiye’de Vatandaşlığın Kurucu İlkeleri*”, **Amme İdaresi Dergisi**, S.57(1), ss.25-46.
- ŞAYLAN, Gencay (2003), **Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi**, İmge Kitabevi, Ankara.
- ŞENER, Hasan Engin (2013), “*Türkiye’deki Kamu Personel Politikalarının Analizi*”, **Kamu Politikası: Kuram ve Uygulama** (Ed. Mehmet Yıldız, Mehmet Zahid Sobacı), Adres Yayınları, Ankara, ss.566-603.

Kamaralizm Düşüncesi ve Kameral Devlet Anlayışının Kamu Yönetimine Katkıları Üzerine Bir İnceleme

An Examination of the Idea of Cameralism and Contributions of the Cameral State Understanding to Public Administration

Mesut Can AKÇAY

Doktora Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi,
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih A.B.D.,
mesutcanakcay@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4375-8228>

Makale Başvuru Tarihi: 18.07.2024

Makale Kabul Tarihi: 31.12.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Ersin GÜNGÖRDÜ

Doktora Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi,
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi A.B.D.,
ersingungordu@yandex.com
<https://orcid.org/0009-0003-4562-9259>

ÖZET

Çalışmada kameralizmin doğuşu, gelişimi ve Prusya devletlerindeki kurumsallaşma sürecine odaklanılmıştır. Çalışmanın amacı kameralizmin tarihsel süreç içerisindeki gelişiminin modern kamu yönetimine etkisi ve katkılarının incelenmesidir. Nitel veri toplama tekniklerinden istifade edilen çalışmanın yöntemini betimsel/içerik analizi oluşturmaktadır. Bu bağlamda üç bölüm olarak tasarlanan çalışmanın birinci bölümünde Kameralizmin doğuşu ve gelişim süreci üzerinde durularak Alman iktisat geleneğinin kameralizm ile ilişkisine değinilmiştir. İkinci bölümde kameralizmin gelişimine ve kurumsal bir devlet/kamu yönetimi doktrini haline gelmesine katkı sağlayan erken dönem kameralistlerin devlet/yönetim anlayışı incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise kameralizmin modern kamu yönetiminin gelişimindeki etkisi ve katkıları analiz edilmiştir. Çalışma kapsamında ulaşılan başlıca sonuçlar şu şekildedir: Devlet aygıtı içerisinde kamu hizmeti ve kamu yönetimi olgularının kurumsallaşmadığı bir dönemde patrimonial yönetim anlayışından devlet görevlisi olarak istihdam edilen memur sistemine geçilmesi kameralizmin modern kamu yönetimine getirdiği katkıların başında gelmektedir. Ayrıca erken dönem kameralistlerin devlet görevlisi olarak istihdam edilen personelin görev ve sorumluluklarının saptanması, mesleğe girişte liyakat esasının gözetilmesi ve meslek içi eğitimin verilmesi gibi tavsiyeleri günümüzde birçok devletin hukuk sisteminde yer alan devlet memurlarına ilişkin düzenlemelerde görmek mümkündür.

ABSTRACT

This study focuses on the birth and development of cameralism and its institutionalisation process in the Prussian states. The aim of the study is to analyse the impact and contributions of the development of cameralism in the historical process on modern public administration. The method of the study, which utilises qualitative data collection techniques, consists of descriptive/content analysis. In this context, the first section of the study, designed in three parts, focuses on the birth and development process of Cameralism and addresses the relationship between the German economic tradition and Cameralism. In the second section, the understanding of the state/governance by early Cameralists, who contributed to the development of Cameralism and its transformation into an institutional doctrine of state/public administration, has been examined. In the third chapter, the impact and contributions of Cameralism to the development of modern public administration are analyzed. The main findings reached within the scope of the study are as follows: The transition from the patrimonial management understanding to the system of civil servants employed as state officials during a period when the phenomena of public service and public administration were not yet institutionalized within the state apparatus is among the primary contributions of Cameralism to modern public administration. Additionally, it is possible to see the recommendations of early Cameralists, such as determining the duties and responsibilities of personnel employed as state officials, adhering to the principle of merit in entering the profession, and providing in-service training, in the regulations regarding civil servants in the legal systems of many states today.

Anahtar Kelimeler:

Kameralizm,

Kameral Bilimler,

Kamu Yönetimi,

Keywords:

Cameralism,

Cameral Sciences,

Public Administration,

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): AKÇAY, Mesut Can ve GÜNGÖRDÜ, Ersin (2024), “Kamaralizm Düşüncesi ve Kameral Devlet Anlayışının Kamu Yönetimine Katkıları Üzerine Bir İnceleme”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.7(4), ss.1108-1122, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1518449>

1. GİRİŞ

Mali kaynakların ülke içerisinde biriktirilmesini amaçlayan bir eğitim doktrini ve politika uygulaması olarak kameralizm, Otuz Yıl Savaşları'nın bir sonucu olarak Prusya'nın görece zayıf ekonomik, sosyal ve politik atmosferinde ortaya çıkmıştır. Kameralizm mefhumu hükümdarın sarayında faaliyet göstererek onun mal varlığını yöneten, haraç ve vergilerini toplayan bir saray bölümü olan “camera” (hazine odası) isminden türetilmiştir. Sarayın hazine odasındaki çalışmalar (Kameralvissenschaften) bütün bir bilgi alanını doğurarak kamu yönetiminin işlevsel ilkelere göre icra edilmesinin gerektiği düşüncesini filizlendirmiştir. Kameralizmin kabul gören ilkelerinin ilk temsili 1656'da Veit Ludwig von Seckendorff (1626-1692)'un meşhur eseri “*Alman Prens Devleti*”nde kaleme alınmıştır.

Seckendorff'un fikirleri devleti ekonomik kalkınmanın merkezinde konumlandıran Johann Joachim Becher (1635-1682) ve Wilhelm von Schröder (1640-1688) gibi diğer kameralistler tarafından geliştirilmiştir. Kameralizmin en meşhur temsilcisi ise kaleme aldığı çok sayıdaki eserinde bireylerin ve toplumların ortak yararını ve mutluluğunu amaçlayan “*devlet yönetim doktrini*”ne kendini adayan J.Heinrich Gottlieb von Justi (1640-1688)'dir.

Kameralistlere göre ekonomik faaliyetlerin rekabete dayalı olması insanları ve toplumları bölmekte ve birtakım düzensizliklere yol açmaktadır. Bu düzensizliğin ortadan kaldırılması için politik bir kurum olarak devletin ekonomiye sistematik bir şekilde müdahale etmesi gerekmektedir. Ayrıca toplumun ortak mutluluğa ulaşabilmesi için devletin halkı uzlaştırmak gibi bir görevi bulunduğu ileri sürülmektedir. Bu ön düşüncelerle inşa edilen kameralizm, gerek Otuz Yıl Savaşları sonrasında devletin istikrar arayışı içerisinde olması gerek bireyin üretkenliğinin devletin refahını artıracacağı düşüncesi ile bazı Alman hükümdarları etkilemiş ve devlet politikası olarak benimsenmiştir. Prusya devletlerinde hem bir eğitim süreci hem de uygulanması gereken politikalar bütünlüğü olarak 18. yüzyılda yükselişe geçen kameralizm, modern kamu yönetiminin gelişimine güçlü katkılarda bulunmuştur.

Bu çalışmada sosyal bilimler disiplini içerisinde oldukça özgün bir yere sahip olan kameralizm ekolüne odaklanılmıştır. Ekseriyetle merkantilizmin Alman versiyonu olarak anılan kameralizmin yönetim bilimleri ve kamu yönetimi disiplini içerisinde incelenmeye değer köklü bir tarihi bulunmaktadır. Çalışmada kameral bilimlerin doğuşu, gelişimi ve Prusya devletlerinde bir tür yönetim doktrini olarak kurumsallaşma süreci irdelenmiştir. Ayrıca çalışma kapsamında kameral bilimlerin gelişimine katkı sağlayan erken dönem kameralistlerin görüşlerine yer verilerek kameralizmin kamu yönetimine katkıları değerlendirilmiştir.

2. HÜKÜMDARIN HAZİNE ODASINDA DOĞAN BİR BİLİM: KAMERALİZM

Latince “camera (hazine odası)” mefhumundan türetilen kameralizm, Alman devletlerinde geliştirilen sosyo-iktisadi bir düşünce ekolüdür. Kameralizmin ortaya çıktığı dönemdeki ilk temsilcileri yöneticilere bilhassa ekonomik politikalarda yol gösterecek ilkeler tasarlayarak bir tür danışma hizmeti verdikleri odalar oluşturdukları için “kameralist” olarak anılmaya başlamıştır (Seppel, 2017:1). Bölgeden bölgeye büyüklükleri değişen bu odalar 18. yüzyılın başında Prusya'daki birçok hükümdarın sarayında faaliyet göstermeye başlamıştır. Saraydaki camera birimi zaman içerisinde maliye memurlarının önemli konuları tartıştığı ve oyladığı bir meclis olarak kabul görmeye başlamıştır (Wakefield, 2009:16-17).

15. yüzyılın sonlarından 19. yüzyılın başlarına kadar uzanan ve 18. yüzyılda zirveye ulaşan kameralizmin temsilcileri yaşadıkları dönemde hem üniversitelerde akademisyen olarak görev almış hem de devlet danışmanları/görevlileri olarak tasarladıkları ilkelerle Almanya ve Avusturya'da hükümdarlara önemli hizmetlerde bulunmuştur (Usta ve Akıncı, 2018:68-70).

Kameralizm, düşünsel temellerini nüfus artışına dayandırılan devlet idaresi ya da ekonomi okulundan almaktadır. Kameralizmde bireyler en genel ifade ile topluma yük olan çalışanlar olarak değil birer üretici olarak kabul edilmektedir. Buna göre toplumdaki esas zenginlik üretim hammaddesi ya da toprak değil üretimin öznesi olarak kabul edilen çalışanların emekleridir. Dolayısıyla kameralistler toplumsal alanda esas zenginlik olarak kabul ettikleri bireylerin yaşam standartlarının devlet tarafından eğitim, alt yapı vb. hizmet ve politikalarla iyileştirilmesini bir gereklilik olarak görmektedir (Aktel vd., 2015:93-94). Kameralistler, devletin ekonomik potansiyelini dikkate alarak vergi gelirlerinin düzenli olarak artırılmasıyla ilgilenmemiştir. Devletin ihtiyaçlarını daha geniş bir bağlamda ele alarak halkın refahını ve ekonomik kalkınmanın istikrar kazanabilmesi için ideal bir yönetim düzeni geliştirmenin uğraşını vermiştir (Seppel, 2017:5). Ayrıca kameralistler,

ekonominin nasıl daha etkili bir üretim sınırına doğru geliştirilebileceği ve değişimin nasıl düzenlenip adil bir zemine oturtulacağına dair düşünceler geliştirmeye çalışmıştır (Rössner, 2016:12).

Kameralizm ekolünün genel olarak kabul gören düşünceleri J.Heinrich Gottlob von Justi tarafından “*Devlet Ekonomisi, 1758 (Staatswirtschaft)*” adlı çalışmasında ortaya koyulmuştur. Justi’ye göre egemen bir devlet bilimsel ve teknolojik gelişmeler yoluyla kendisini toplumun eğitimine ve kalkınmasına adanmıştır. Bu düşüncesiyle Justi, devlete yalnızca ekonomik bir aktör olarak değil aynı zamanda toplumun koruyucusu ve yol göstericisi olarak esaslı bir rol biçmiştir. Justi ortaya koyduğu yaklaşımda bir ülkede yaşayan insan sayısı ne kadar fazlaysa devletin imkânları ve gücünün de o kadar fazla olacağı düşüncesini ileri sürmüştür. Bu düşüncede hükümdarın nüfus artışını teşvik etme görevi bulunmaktadır. Bir yönüyle kameralizm ekolünün erken gelişim evresinde İngiliz ekonomi geleneğinin “*bırakınız yapsınlar (Laissez faire)*” görüşünün aksine devletin ekonomiye aktif katılımının savunulduğu bir bakış açısının olduğu görülmektedir (Usta ve Akıncı, 2018:74-78).

Kameralizm, hükümdara mali konularla danışma hizmeti veren başlangıçtaki muhtevası nedeniyle ekseriyetle merkantilizmin Alman versiyonu olarak anılmıştır (Wakefield, 2005:313). Gerçekten de erken dönem kameralistler devlet için altın ve gümüş gibi değerli madenleri elde etmenin önemi üzerinde durmuş, ticaret ve üretim süreçlerinin düzenlenmesinde merkantilist politikalar uygulanması tavsiye etmiştir. Örneğin merkantilizmin sıkı bir takipçisi olan Justi, ülkeye giren altın ve gümüşe önem vererek ticaretin “*temel ilkesi*” olarak değerli madenleri işaret etmiştir. Justi’ye göre madenlerden elde edilen altın ve gümüş miktarı ülke hazinesini artırdığı için madencilğin teşvik edilmesi zaruri bir öneme sahiptir (Spicer, 1998:150-151).

Bununla birlikte merkantilizm en temelde yalnızca devlet gücünün bir temeli olarak zenginlikle ilgilenen bir ekonomi politikası olarak düşünüldüğünde kameralizm ile devlet yönetimine yönelik bakış açılarıyla ayrılmaktadır. Zira merkantilizmin çıkış noktası devletin amaçlarını tek tip bir ekonomik alanda belirleyici kılarak tüm ekonomik faaliyetleri devletin gerekliliklerine ve devletin doğasına uygun hale getirmektir (Hecksher, 2007:22-26). Oysaki erken dönem kameralistler için değerli madenlerin biriktirilmesi amacı tek tip bir ekonomi politikasına yönelik değil hükümdarın devlet ve halkı üzerindeki gücünün artırılmasına yönelik olarak zuhur etmiştir. Nitekim kameralizm, hükümdarın siyasi ve idari gücünü pekiştirmek amacıyla mali konularda tavsiyelerde bulunmak gibi bir misyon ile filizlenmiş ve tarihsel süreç içerisinde kapsamını giderek genişletmiştir (Spicer, 1998:151-152).

Seppel’in (2017:6) dikkat çektiği gibi kameralistler ne sömürgeci uluslararası faaliyetlerle ilgilenmiş ne de devlet/bölgelerin doğal kaynakları ve zenginliklerine odaklanmıştır. Kameralistler genel olarak sürdürülebilir bir zenginliği savunmuştur. Bu ise yeni sömürge ve fetihler aracılığıyla değil ülkenin kendi kaynaklarının korunarak etkili bir şekilde kullanılmasıyla mümkün görülmüştür. Bununla birlikte kameralistler devletin refahının yalnızca tarım ve madenlerin üretim verimliliğiyle sağlanabileceğini düşünmemektedir. Kameralistler sürdürülebilirlik ve istikrara verdikleri önem ile doğru orantılı olarak ticaret ve madenlerin “*pazarlanabilir*” yönüne odaklanmıştır (Garner, 2017:137). Dolayısıyla kameralizmin tarihsel süreç içerisindeki gelişimiyle merkantilizmden ayrı bir muhtevaya ulaştığı görülmektedir. Bu anlamda çağdaş literatürde merkantilizm ve kameralizm arasında net bir ayrım bulunduğunu ileri süren çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin Thomas Simon, merkantilistlerin “*zenginlik*” elde etme amaçlarının temelinde açık bir şekilde ticaretin bulunduğunu ve ekonomik yaklaşımlarının oldukça sınırlı olduğunu ifade etmiştir. Buna karşın 18. yüzyıl kameralistlerin yerli üretime odaklanarak ekonomi ve toplumun neredeyse tüm alanlarıyla ilgilendikleri görülmektedir. Benzer şekilde Albion Small, merkantilistlerle karşılaştırıldığında kameralistlerin yönetim teknolojilerine daha fazla önem verdiklerini ileri sürmüştür (Seppel, 2017:7).

Kameralizm, en genel ifade ile ülkenin sosyo-ekonomik refahını sağlamak amacıyla devlet yönetimine dış ticaret dengesini kontrol etmek, manifaktür üretime ağırlık vermek, dış ülkelere hammadde satmamak, ülke içerisinde değerleri madenlerin dolaşımını sağlamak gibi birtakım reçeteler sunmaktadır. Dolayısıyla kameralist düşünce sistematüğünü devletin savunma politikaları ve kaynak yönetimi dışında piyasaya müdahalesine karşı çıkan liberal ekonomi geleneği üzerinden tartışmak ekolün kamu yönetimi üzerindeki etkilerinin anlaşılması açısından faydalı gözükmemektedir.

2.1. Alman İktisat Geleneğinin Temelleri: Erfahrungswissenschaft

Serbest piyasa ideolojisine dayalı liberal ekonomi geleneğinden farklı olarak piyasalarda merkezîyetçi devlet müdahalesinin gerekli olduğunu savunan Alman iktisat ekolünden beslenen kameralizm; bilginin deneyimlere dayalı (Erfahrungswissenschaft) olarak edinildiği vurgusundadır. Nitekim Alman iktisat teorisinde deneyimlerin

belirlediği gerçeğe yakınlık ve ilgililik kavramları, kameralist düşüncenin ortaya çıktığı Almanya'daki iktisat teorisini politika ve yönetim bilimlerine doğrudan bağlamaktadır. Bu bağlamda Alman iktisat ekolünün, Anglosakson iktisadi geleneği ile karşılaştırıldığında tarih ve bağlamsal konulara atfedilen önem sayesinde çok daha kapsayıcı olduğu görülmektedir. Tarih, politika ve ekonomi bilimlerinin birleştiği ortak bağlamda; teorinin ekonomi üzerindeki kümülatif mekanizmaları anlayabilmesi beklenmekte ve ekonomik uyumun doğal olmak yerine insan yapımı olduğu varsayımı hâkim kılınmaktadır. Bu nedenle Alman iktisadi düşüncesinde Anglosakson iktisadi geleneğindeki “*bırakınız yapsınlar*” pasif varsayımının kendiliğinden düzen yerine kendiliğinden düzensizlik ve piyasa başarısızlığı yaratma olasılığının çok daha yüksek olduğu kabul edilmektedir. Alman ekonomi geleneği bu yaklaşımı nedeniyle Batı Avrupa'da bilhassa Büyük Britanya'da gelişen serbest piyasa ideolojisinin “*görünmez el*” varsayımı ile keskin bir şekilde ayrılmaktadır. Bununla birlikte Alman ekonomi bilimi en eski zamanlardan beri ekonomiyi yaşayan bir organizma olarak görmüştür. Bu anlamda serbest piyasanın kendiliğinden ortaya çıkma özelliği olmadığı için devletin müdahalesinin gerekli olduğu ileri sürülmektedir. Bu bakış açısının sonucu olarak Alman iktisat teorisi, kameralist düşüncedeki devletin rolünü de belirlemekte ve pasif konumlanışlı liberal yaklaşımdan farklı olarak salt ticari süreçlerle ilgilenmek yerine daha ziyade üretime odaklanarak üretim teşviklerini de oluşturmaktadır (Reinert ve Rössner, 2016:66-70; Tribe, 2003:219-228).

Kameralizmin içerisinde geliştiği Alman iktisat ekolünün dünya anlayışı tamamen nicel (begreifen) değildir. Aynı zamanda niteliksel (verstehen) ölçütlerden beslenmektedir. Örneğin bir insanın ölçülebilir özellikleriyle (boy, ağırlık vb.) ele alınan en doğru ve kapsamlı tanımı bile Alman filozof Friedrich Nietzsche (1844-1900)'nin “*Geist und Willenskaptal*” olarak adlandırdığı ekonomik kalkınmadaki kilit faktör olan “*zekâ*” ve “*insan iradesi*” kavramlarını göz ardı etmektedir. Dolayısıyla geçmiş tecrübelerin ve edinilmesi muhtemel tecrübe birikimlerinin taşıyıcıları olan akıl ve zekâ unsurları bir arada düşünüldüğünde İngiliz ve Alman iktisat ekollerinin aslında birbirlerinden en temelde insan zihninin yapısına karşı bakış açılarıyla ayrıldıkları görülmektedir. Zira İngiliz John Locke'a göre insan zihni doğuştan “*tabula rasa*” adını verdiği boş bir sayfadır. Ancak bir Alman matematikçi ve filozof G. W. Leibniz (1646-1716), insan zihninin deneyimlerini yerleşik şemalarla sürekli olarak karşılaştıran aktif ve yaratıcı niteliklere haiz olduğunu ileri sürmüştür. Bu bağlamda insan zihnini deneyimlere dayalı bilgi ile şekillendiren Alman iktisat ekolü ekonomik ve idari konularda eğitim ve bilimin önemine vurgu yaparak üniversitelerde kameralist öğretim programlarını geliştirmiştir. Bu sayede Alman iktisat ekolünde ekonomik büyümenin taşıyıcıları olarak “*nitelikleri*” açısından farklılıklar gösteren teknoloji ve yeni bilgi gibi nitel taşıyıcılar Alman ekonomisinin itici güçleri haline gelmiştir (Reinert ve Rössner, 2016:66-70).

2.2. Kameralizmin Gelişimi: Polizeiwissenschaft

Kameralizmin ortaya çıktığı dönem incelendiğinde Avrupa'da Otuz Yıl Savaşları'nın yol açtığı devasa yıkım ve kargaşa halinin insanlığın ortak bir hukuka ihtiyaç duyduğu gerçeği fark edilmektedir. Çoğunluğu hukuk bilimiyle ilgilenen kameralistlerin çalışmalarıyla gelişen Alman ekonomi bilimi kurumsal alt yapısını giderek doğal hukuk geleneği odağındaki felsefi temellere dayandırmıştır. Leibniz ve Wolff (1679-1754)'un doğal hukuk gelenekleri ve devlet teorileri de bu dönemde filizlenmeye başlamıştır. 1750'lerden itibaren Alman ekonomi biliminin temelini inşa etmeye başlayan Wolff'un teorisinin özünde insanın sosyal, barışçıl ve rasyonel bir varlık olduğu varsayımı yer almaktadır. Doğal ya da “*uygarlaşmamış durumdaki*” insan davranışlarını konu edinen doğal hukuk geleneği insanın kökeni doğada bulunan ahlaki yükümlülüklerinin olduğunu savunmaktadır. Bu anlamda Alman ekonomi geleneği incelendiğinde insanın temelde “*icat etmeyi öğrenmiş bir hayvan*” ve “*eğitilebilir durumda olduğu*” görüşünün hâkim olduğu görülmektedir (Reinert ve Daastøl, 1997:233-283; Reinert ve Rössner, 2016:67).

17. yüzyılın sonlarında Alman siyaset teorisyenleri Antik Yunan'daki “*polis*” kurumundan yola çıkarak kimi zaman “*yönetim*” anlamında da kullanılan, devlet refahının yurttaşların maddi ve manevi gelişimini teşvik eden politikaların benimsenmesine bağlı olduğu fikrine dayanan “*polizeiwissenschaft*” adında bir meta-kavram geliştirdiler. Bu kavram ortaya atıldığı dönem açısından bir devrim niteliği taşıyordu. Kimi araştırmacılara göre bu kavramın doğuşu siyasal bilimler disiplininin Alman kameralizmi içinde filizlenmesi anlamına geliyordu. Bu görüşe göre yönetici, yurttaşları vergi yoluyla yağmalayarak değil onları daha üretken hale getirerek ülkesini zenginleştirebilmektedir. Böylelikle “*polizeiwissenschaft*” bakış açısında nüfusun büyük çoğunluğunun fiilen köle kabul edilmesi gerektiği düşüncesi dışlanarak insanların eğitilebilir ve geliştirilebilir olduğunun varsayıldığı farklı bir bakış açısına ulaşılmış ve bu bakış açısına uygun politikaları uygulamaya çalışan bir devlet yönetimi anlayışına geçilmesi savunulmuştur (Aktel vd., 2015:84-88).

Ekonomi politiğin odağına bireyi yerleştiren bu pragmatik yaklaşım ile devlete düzenli bir ortam yaratması çağrısında bulunarak toplumsal refahın temin edilmesi için bireysel fırsatlar yaratmada kolaylaştırıcı bir rol üstlenmesi gerektiği düşüncesi ileri sürülmüştür. Nihayetinde Alman ekonomi geleneğinde devlet, artık ya bir ekonomik kolaylaştırıcı ya da doğal düzenin kaosa döndüğü süreçlerde son çare girişimcisi olarak bireysel özgürlük ve ilerlemenin kendi aleyhine değil kendisi aracılığıyla kazanıldığı bir kurum olarak kabul edilmiştir. Bu süreçte birçok Alman iktisatçının küçük Alman devletlerinin yönetiminde yer alma eğiliminde olduğu görülmüştür. Nitekim “kameralizm” mefhumunun kendisi erken modern dönemde varlık sürdüren 300’ü aşkın Alman devletinin her birini yöneten prenslerin Hazine ve Özel Konsey’inden türemiştir (Reinert ve Rössner, 2016:66).

Kameralistler, ekonomik gelişmeye ilişkin bakış açılarını pratiklik odağına yerleştirerek, salt ticaret eksenli düşünmek yerine üretimi farklı ekonomik faaliyetler arasında bir denge optimalliği ile tasarlamıştır. Buna göre örneğin devletin vergilendirme yapabilmesi için ilk olarak sağlıklı bir temel oluşturulması gerektiği gerçeği kameralistleri küçük zanaatkarlar ya da çiftçilerden çok daha iyi vergi geliri sağlanabilecek olan manifaktür (manifaktüren) olarak adlandırılan büyük atölyelerde çalışanların vergiye tabi gelir elde edeceği imalathane teşviklerini desteklemeye yöneltmiştir. Nitekim Prusya’da Büyük Frederick Dönemi’nde askeri malzeme ve silah üreten örnekleriyle karşılaşılan bu manifaktürler sıklıkla devlet tarafından finanse edilerek başlatılan ve yürütülen “prestij projeleri” idi. Dolayısıyla Alman iktisatçılar tarımı tek üretim kaynağı olarak kabul eden Fransız fizyokratlarına karşı gündeme getirdikleri manifaktür konsepti ile karşı çıkarken Justi gibi kameralistler bu tür işlerin yürütülmesinde aktif olarak yer almışlardır (Reinert ve Rössner, 2016:64-68).

Kameralizm, Almanya’da doğmuş ve zamanla Avrupa’nın farklı bölgelerinde etkili olan bir yönetim paradigması haline gelmiştir. Bu yaklaşım kamu yönetimi ile ekonomi arasındaki dinamik ilişkiyi temel alarak merkezi otoritenin güçlendirilmesini hedeflemektedir. Almanya dışındaki ülkelerde de benzer prensiplerin benimsenmesiyle birlikte kameralizm Osmanlı İmparatorluğu gibi geleneksel devlet yapıları üzerinde önemli etkiler meydana getirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nda kameralist ilkelerin uygulanması 19. yüzyılın ortalarındaki modernleşme çabalarıyla görünürlük kazanmıştır (Örs, 2013:67-84; Erdem, 2010:182-191). Tanzimat reformları kapsamında gerçekleştirilen mali düzenlemeler ve kamu hizmetlerinin rasyonelleştirilme çabaları kameralist prensiplerin Osmanlı idari yapısına etkileri olarak değerlendirilebilir. Bu dönemde devlet kaynaklarının daha etkin ve verimli kullanılması hedeflenmiştir. Mardin’in (1991:14-15) analizlerine göre 1839 tarihli Tanzimat Fermanı’nın hazırlanmasında kameralizmden ilham alınmıştır. Mustafa Reşit Paşa ve Sadık Rifat Paşa gibi öncü reformistler, kameralizmin Osmanlı İmparatorluğu’nun dağınık ve heterojen yapısını bir araya getirebilme potansiyelinden etkilenmişlerdir. Tanzimat Dönemi’nin Osmanlı devlet adamları; idari, hukuki ve iktisadi reformlar yoluyla farklı etnik ve kültürel unsurları “Osmanlılık” üst kimliği etrafında birleştirebileceklerine inanmışlardır. Bu inanç yalnızca mali ve idari reformlarla sınırlı kalmayıp aynı zamanda toplumsal bütünleşmeyi ve devletin modernleşme sürecini de içeren çok boyutlu bir yaklaşımı kapsamaktadır.

3. KAMERALİSTLERİN DEVLET / YÖNETİM ANLAYIŞI

Spicer’a (1998:149) göre kameralizm, pratik düzeyde 16-18. yüzyıllar arasında Almanya ve Avusturya’nın mutlakiyetçi hükümdarlarına hizmet etmek üzere tasarlanmış merkezi ve özel bir kamu yönetimi aygıtının gelişimini ifade etmektedir. Kameralizm bir düşünceler bütünü olarak ele alındığında uzman kamu görevlileri ve akademisyenlerin hükümdara hizmet etmek için idari uygulamaları inceleyen ve geliştirmeyi amaçlayan bilimler sistemini ifade etmektedir. Kameralistler, kamu görevlilerinin/yöneticilerinin eğitimi için temel olarak idari işlerin yürütülmesine yönelik bir sistem geliştirmenin uğraşını vermiştir. Devlet maliyesine yönelik tavsiyeler veren kameralist tabiri başlangıçta “olumsuz” bir çağrışıma sahip olmuştur. 17. yüzyılın sonuna kadar “kammer” adı verilen saray hizmetkarları halkın kanını emen aç gözlüler olarak görülen kötü bir şöhret kazanmıştır. Kameralistlerin halkın refahını artırmaya yönelik görüşleri sistematik bir karakter kazanmaya başladıkça “kammer” tabirine yönelik olumsuz çağrışım azalmaya başlamış ve “iyi kameralist” tabiri ortaya çıkmıştır (Wakefield, 2009:5).

Halkın mutluluğu ve refahının yönetimin bir parçası olduğunu düşünen Kameralistler hükümdarın yalnızca devletin mali çıkarları doğrultusunda değil halkın genel refahı doğrultusunda da görevleri olduğu tezini ileri sürmüştür. Kameralistler toplumsal ve ekonomik kalkınmanın yönetenlerin tutum ve eylemlerine bağlı olduğunu savunmuştur. Kameralistlere göre “akıllı” bir yönetim mali alanı istikrara kavuşturduktan sonra devletin diğer alanlarında da benzer bir istikrarı yakalamanın uğraşını vermelidir. Son olarak kameralistler başlangıçta savaşın yol açtığı yıkıcı olumsuzlukların devlet maliyesinin istikrara kavuşturulmasıyla giderilebileceği düşüncesinde olmuştur. Nitekim modern devletlerin genişleyen faaliyetleri, devlet aygıtının

genişlemesi, daimî orduların kurulması gibi zorunluluklar kameralistlerin çalışma alanlarını giderek genişletmiş ve nihayetinde bir “*düşünce biçimi*” ya da “*ortak bir dil*” olarak kameralizm vücut bulmuştur (Seppel, 2017:4-5).

Kimi araştırmacılar tarafından “*kameralizmin Adam Smith’i*” olarak nitelendirilen Seckendorff, Almanya’nın Otuz Yıl Savaşları’nın olumsuz etkileriyle mücadele ettiği buhranlı bir dönemde yaşamıştır. Bu savaş Avrupa’nın birçok ülkesini harap hale getirdiği gibi birçok Alman entelektüel için kazananın olmadığı bir savaş olarak görülmüştür. Seckendorff’un kameralizm anlayışı ekonomik hayatın ve temel kurumların sıfırdan inşa edilmesi gereken süreçlere odaklanmayı gerektirmektedir. Zira Seckendorff’un içerisinde doğup büyüdüğü dönemin düzeni ölüm, savaş ve yıkımların egemen olduğu bir barbarlık ortamıdır (Reinert ve Rössner, 2016:69).

Yaşadığı dönemin en bilgin şahsiyetlerinden biri olarak anılan Seckendorff, erken yaşamında sistemleştirdiği ileri etik standartlarıyla kendinden sonra gelen Alman bürokratlara bir önemli bir miras bırakmıştır. Henüz 26 yaşında hem kraliyet meclisi hem de yüksek yargı üyesi olarak görevlendirilen Seckendorff, 29 yaşında kaleme aldığı “*Alman Prenslikleri (Teutscher Fürstendstaat)*” çalışmasıyla Alman prensliklerinin refah düzeyini analiz ederek yöneticilere tavsiyelerde bulunmuştur. Kamu yönetimi alanında hazırlanan ilk kitap olarak kabul edilen bu çalışma, kameralizmin düşünsel temellerini içeren bir eser olarak anılmaya başlamış ve ilerleyen dönemlerde Almanya’da uygulanması gereken ekonomi politikalarının neler olduğuna dair bir kılavuz olarak değer görmeye başlamıştır (Usta ve Akıncı, 2018:78; Reinert ve Rössner, 2016:69-75; Tuncer,2018:2).

Seckendorff, “*Alman Prenslikleri*” adlı çalışmasında temelde küçük bir Alman eyaletinin nasıl yönetilmesi gerektiği hakkında görüşlerini dile getirmiştir. Kitapta, Otuz Yıl Savaşları’ndan sonra Sachsen- Gotha eyaletinin ve kurumlarının yeniden inşasında hangi ilkelerin rehber alınması gerektiği üzerinde durulurken, dönemin tarih, nüfus, ekonomi, yönetim, hukuk ve eğitim sistemi gibi konularında değerlendirmeler yapılmıştır. Çalışmasında bütüncül ve organik bir yaklaşım ortaya koyan Seckendorff, bir organizma olarak tarif ettiği devleti, yalnızca ortak refahı sağladığı “*bütünlük (ganzheit)*” içerisinde ele almaktadır. Seckendorff’un devleti “*bütünlük*” içerisinde ele alması Alman iktisadının ve felsefesinin ayırt edici bir özelliği halini alacaktır (Reinert ve Rössner, 2016:69-75). Seckendorff, gelecek yüzyılda Avrupa’ya tesir edecek olan kral ve hükümdarları onların devleti yönetme haklarının aynı zamanda ülkelerini geliştirme görevini de içerisinde barındırdığı görüşünü içeren bir ekonomist ve siyaset bilimci okulunun ilk savunucularından biri olarak anılmaktadır.

Tarımsal faaliyetlerin yaygınlaşmasının yanında topraktan elde edilen artı değerın yükselişinin avantajlarını dile getiren Seckendorff, Alman prensliklerinde görmek istediği iş gücü hareketliliğinin süreklilik kazanması gerektiğini ileri sürmüştür. Seckendorff’un düşüncelerinde günümüz refah devletinin yoksullara ve yaşlılara karşı sorumluluğu olduğu anlayışının izlerine rastlanmaktadır (Reinert, 2005:221-230). Bununla birlikte devlet düzeni içerisinde loncaların yetkilerinin sınırlandırılması düşüncesiyle modern serbest piyasa kavramının kartel, büyük şirketler ve toplumsal grupların tekeli faaliyetlerinden arındırılmış bir pazar tahayyülü ile Seckendorff, yaşadığı dönemin ötesinde liberal düşünceler ortaya koymuştur. Son olarak Seckendorff ve kendinden sonraki kameralistler, hükümdarın görevlerini layıkıyla yerine getirmesine katkıda bulunma sorumluluğunu üzerlerine almışlardır. Böylesine bir çalışma prensibinin arka planında yatan temel dinamik hükümdar ne kadar iyiye halkında o kadar zengin olduğu düşüncesidir (Tribe, 2016:43-51).

Seckendorff gibi Avrupa’yı kasıp kavuran Otuz Yıl Savaşları’ndan derinden etkilenen J. Joachim Becher, 1669’da her türlü ticari işlemin devlet tarafından düzenlenmesi gerektiğini ileri sürdüğü “*Siyasal Söylev (Politischer Diskurs)*” başlıklı çalışmasıyla kameralizm düşüncesinin gelişiminde en erken katkıda bulunan isimler arasında zikredilmektedir (Backhaus, 1997:131-132). Becher, çalışmasında sağlıklı ve nüfusça zengin bir toplum inşa edebilmek için toplumu üç çalışma kategorisine ayırmıştır. Bunlar, 1- Çiftçiler, madenciler, sığır yetiştiricileri vb. 2- Zanaatkarlar 3- Tüccar ve esnaflardan oluşmaktadır (Frambach, 2009:138). Becher’e göre halkın refahı ile devletin refahı arasında doğru orantı bulunmaktadır. Zira güçlü bir endüstrileşme süreci her iki tarafa da yarar sağlamaktadır. Devletin ekonomiye aktif müdahalesini savunan Becher, devletin üretimi özendirmek, yerli malı kullanımını teşvik etmek ve ticari ilişkilerden olumsuz etkilenmesini önlemek için gümrük duvarları uygulamasının gerekli olduğunu ileri sürmüştür. Ona göre dış ticaretin devlet tarafından desteklenen imtiyazlı tekel şirketleri tarafından yapılması paranın ülke içerisinde kalması açısından zaruri bir öneme sahiptir. Becher, devletin; din, ahlak, eğitim ve yurttaşların korunması gibi konularla ilgilenirken aynı zamanda üretim artışı ile doğrudan ilgili olan nüfus artışını da teşvik etmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Devletin bu politikayı yürütebilmesi için her şeyden önce fabrika, satış yeri, banka kurulmalı ve sağlam bir para sisteminin inşa edilmesi gerekmektedir. Becher, her türlü soylu tekeli ekonominin baş düşmanı olarak tarif etmiştir. Öyle ki Becher, tekellerden kaynaklanan fiyat dalgalanmaları üretim, tüketim ve nüfus artışını olumsuz etkilediğini ileri sürmüştür (Encyclopedia, 2018).

Öte yandan iktisadi kalkınmada vergilerin önemi üzerinde duran Becher, vergilerin düzenli ve kesin ve gelir dağılımını bozucu etkiye yol açmaması gerektiğini savunmuştur. Bazı Alman prensliklerinde aktif görevler yürüten Becher, I. Leopold'a danışmanlık yaptığı sırada 1674'te hazırladığı ticari raporda simya ilmi ile birleştirdiği iktisadi düşüncelerini ortaya koymuştur. Ticaret ve simya ilminin tamamen soyluların elinde bulunmaması üzerinde duran Becher, hükümdarın ülke refahının tesis edilmesi amacıyla ivedilikle ticari işlem dünyasına girmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Şeker üretimine odaklanan Becher, Batı Hindistan'da toprak ucuzluğu ve kölelik sistemini övmüş, Bavyera prensine Güney Amerika'da koloni kurmanın önemi üzerinde durmuştur (Encyclopedia, 2018).

Erken dönem kameralistler içerisinde “*Yüce Avusturya Eğer İsterse (Österreich über alles, wann es nur will)*” adlı ekonomi türündeki çalışmasıyla dikkat çeken Almanya doğumlu iktisatçı Philipp von Hörnigk (1640-1714), gerek görüşleri gerek devlet yönetimlerindeki hizmetleriyle kameralizmin gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur. Hörnigk, pratik uygulamalara dayanan ekonomi anlayışıyla ülke ekonomisinin durumunu analiz ederek “*gerçeklik ekonomisi*” ortaya koymaya çalışmıştır. Tıpkı diğer erken dönem kameralistler gibi oldukça sancılı bir dönemde düşüncelerini geliştiren Hörnigk, Avusturya'nın bunalım yıllarında çalışmalarını sürdürmüştür. Tüccar zihniyetine mesafeli yaklaşan Hörnigk, tüccarda bulunan sermayenin karşısında durarak refah düşüncesinin temelini madencilik ve tarımda endüstrileşmeyi yerleştirmiştir. Hörnigk, yatırım fonu olan zenginlerin yatırım yapmamasından dolayı paranın dolaşıma girmemesinden duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir. Hörnigk'e göre devletin ekonomide alacağı ilk önlem yurt dışından getirilen lüks malların tamamen yasaklanması ve zenginleri ulusal üretime katılmaya ve yatırım yapmaya sevk etmek olmalıdır. Hörnigk'in düşüncelerini temsil eden dokuz ilkesi Avrupa'da az gelişmişlikten çıkış yolu olarak işaret edilmiştir. Bu ilkeler şu şekilde özetlenebilir (Reinert ve Rössner, 2016:70-74);

1. Ülke topraklarını büyük bir özenle denetlemek gerekmektedir. Ülkenin herhangi bir toprak parçası üzerinde yürütülen tarımsal faaliyet göz ardı edilmemelidir.
2. Bir ülkede bulunan, doğal haliyle kullanılmayan tüm hammaddeler ülke içerisinde işlenmelidir. Çünkü imalat sonrasında hammaddenin değeri iki, üç, on, yirmi ve yüz kat artmaktadır.
3. Üretimde insan gücüne gereksinim olduğu için nüfusun ülkenin kaldırabileceği kadar olmasına dikkat edilmelidir. İnsanlar, aylaklıktan kurtarılarak meslek sahibi yapılmalıdır.
4. Değerli madenler ister ülke topraklarında ister ticaret sonucu elde edilmiş olsun ülke dışına çıkarılmamalı, sandıklara kaldırılmadan dolaşıma sokulmalıdır. Böylelikle ülke içerisinde sürekli zenginlik ve mülk artışı yaşanabilecektir.
5. Ülkede yaşayanlar yerli malıyla geçinmeli, lüks tüketimi yerli ürünlerle sınırlamalı ve mümkün olduğu kadar yabancı ürün ithal edilmemelidir.
6. Yurt dışından alınacak ithal malların temini zorunluluk ise bu ürünler dışarıdan mümkün olduğu kadar ilk elden altın ya da gümüş karşılığı değil farklı bir yerli eşya karşılığında temin edilmelidir.
7. Ekonomide ödemeler dengesi açığı yaşamamak için yabancı mallar ham şekilde ithal edilerek ülke içerisinde işlenmeli ve böylelikle imalat ücreti ülkeye kazandırılmalıdır.
8. Ülkenin ihtiyaç fazlası üretim malları ülke dışına lüzum oldukça işlenmiş halde altın ve gümüş karşılığında satabilmek için sürekli fırsatlar aranmalıdır. Bunun için alıcıların gerekirse dünyanın en uç noktalarında dahi aranarak bulunması gerekmektedir.
9. Ülke içinde uygun kalitede yeterli arzı bulunan malların hiçbir koşulda ithal edilmesine izin verilmemelidir. Bu konuda ister arkadaş ister akraba ister dost ister düşman olsun yabancılara sempati ve merhamet gösterilmemelidir. Çünkü ülkenin kendi zayıflığı ve yıkımı söz konusu olduğunda tüm dostluklar sona ermektedir. Bu durum yerli mallar ve daha düşük kalitede, daha yüksek fiyatlı olsa dahi geçerlidir.

Erken dönem kameralistler arasında hükümdarın zenginlik ve gücünün halkının zenginliğine ve refahına bağlı olduğu görüşüyle dikkat çeken bir başka isim Wilhelm von Schröder (1640-1688)'dir. Çalışmalarında büyük ölçüde İngiliz merkantilizminden istifade eden Schröder, vergilendirmeye odaklanmak yerine kamu kredileri ve kâğıt para kullanımının desteklenerek merkezi bir hazinenin kurulması gerektiğini savunmuştur. Schröder, çağdaşı olduğu diğer kameralistler gibi loncaları hedef alarak ulusal zenginliğin tesis edilmesinin devlet destekli genişletilmiş imalat ve ticaret merkezlerinin kurulmasına bağlı olduğunu ileri sürmüştür. Schröder, rektörlük tarafından onaylanmasına rağmen devlet yetkililerinin baskıları sonucunda onaylanmayan doktora tezinde güçlü

devlet bakanlıklarının prensin otoritesinin sarstığı görüşünü savunarak güçlü bir hükümdar mutlakiyetinin önemi üzerinde durmuştur (The History of Economic Thought Website, 2023).

Devlet görüşünde devletlerin nihai amaçlarının zenginlik elde etmek, özgürlükleri garanti altına almak ve yurttaşlara güven sağlamak olduğunu savunan Johann Heinrich Gottlob von Justi, “*Politik Bilimlerin Prensipleri (Grundsätze der Policey Wissenschaft)*”; “*İdeal İktidarın Dayanakları (Der Grundriss einer guten Regierung)*”; “*Devlet İktisadi ve Kameral Bilimlerin Sistematiği (Staatswirtschaft oder Systematische Abhandlung aller Oeconomischen und Cameralwissenschaften)*”; “*Devlet Gücünün ve Mutluluğun Temelleri (Grundfeste zu der Macht und Gluüchseligkeit d er Staaten)*” gibi çalışmalarıyla erken dönem kameralistler arasında öne çıkan en gözde düşünürdür (Tribe, 2008:538).

Devlet görüşünde devleti mutluluğa erişme hedefi olan bir makine olarak tarif eden Justi, yurttaşların mutluluğu olmadan devletin mutlu olamayacağı tezini ileri sürmüştür (Spicer, 1998:152). Justi’ye göre bir devlette insani zaafaların her zaman bulunmasına karşın devletin “*anayasa*” ve “*kurumlar*” yordamıyla insani kusurların etkilerinin kontrol altına alınarak güçlü bir düzenin inşa edilmesi gerekmektedir. Bu görüşe göre insan bedensel bir makine (*körperliche Maschine*) olduğu için kaçınılmaz olarak ölmektedir. Oysaki devletin bedeni ve yapısı ahlaki kurumlara ve yaş almakla eskimeyen nitelikleri bulunmaktadır. Dolayısıyla devlet ahlaki ve otomatik bir makine görünümüyle insani bozulmanın etkilerine karşı bağımsızlığa sahiptir (Nokkala, 2009:77).

Justi’nin devlet-makine kavramsallaştırması ilhamını Viyana dışındaki Habsburg madenlerinde karşılaştığı su gücüyle çalışan makinelerden alıyordu. Kolektif dinamizmini en iyi şekilde kullanabilecek bir “*sosyal makine*” inşa etme tahayyülü, Justi’nin devlet-makine kavramsallaştırmasının nihai hedefini oluşturmaktadır. Bu anlamda Justi, devleti yönetenler ve yönetilenler, bilenler (Gelehrtenstand) ve bilmeyenler (Nahrungsstand) olarak iki büyük alana ayırarak ideal düzen geliştirmenin uğraşını vermiştir. Buna göre bilgili profesörler ve devlet memurları “*bilginin bekçileri*” olarak büyük uçurumun bir kenarında konumlanırken sayısız üyesi olan üretim faaliyetlerini yürüten kitle uçurumun diğer tarafında tasvir edilmiştir. Justi’nin tasarımlarında bu iki alanın kendi başına varlığını sürdürmesi mümkün değildir. Nitekim Nahrungsstand adı verilen yönetilenlerin sağlığı halkın çalışkanlığına ve diğer tüm yönetilenlerin rasyonel bir şekilde yönlendirilmesi ve yönetilmesine bağlıdır. Yönlendirmeden yoksun kalan yönetici sınıf kısır bir üretim sürecine girerken faaliyetlerinde kaotik bir durum ortaya çıkacaktır. Buna karşın üretim faaliyetlerinden yoksun kalan yönetici sınıf “*boş*” bir alana dönüşecektir (Wakefield, 2009:34).

“*Karşılaştırmalar (Vergleichungen)*” adlı çalışmasında Çin’in muntazam bir şekilde inşa edilmiş kurumlarını inceleyen Justi, Avrupa devletlerinin Çin örneğini izleyerek reform sürecine girmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Çalışmasında Avrupa’daki hükümdarların monarşik güçlerini olası bir kötüye kullanma durumunda insanların hiçbir önlem alamayacak olmasını gülünç olarak nitelendiren Justi, hükümdar gücünü sınırlandırmanın kesin olarak iyileştirmelere yol açmadığını vurgulamıştır. Polonya, İsveç ve İngiltere örneğini veren Justi, bu devletlerde hükümdarın gücünü sınırlama girişimlerinin kötü sonuçlara yol açtığını ifade etmiştir. Buradan yola çıkarak üçüncü bir yol (*Es giebt noch einen dritten Weg*) öneren Justi, Çin’in aydınlanmış hükümdar örneğinden hareket ederek ölçülülük ile sınırsız otoriteyi birleştiren bir monarşi yapısını idealize etmiştir. Buna göre mutlak otoriteye sahip bir hükümdarın kendi iradesiyle otoritesinin sınırlandırılması gerekmektedir. Ayrıca Justi, doğru eylemin doğru kavramdan kaynaklandığına inanmaktadır. Ona göre doğru eylemi doğuracak nihai temel “*doğru eğitim*”den geçmektedir. Böylelikle herhangi bir kavramı bilmeden doğan çocuklara öğretilmek istenilen kavramlar öğretililecek ve akıl ile hareket eden insan her zaman doğru olana yönelecektir. Justi’ye göre Çin hükümdarlarının sınırsız güçlere sahip olmasına rağmen akıl ile hareket etmelerinin nedeni aldıkları eğitimden kaynaklanmaktadır. Ayrıca imparatorlukta tarihçi büroları gibi kurumsallaşmış yapıların olması Çin hükümdarlarının sınırsız güce sahip olmalarına rağmen akıl ile karar vermelerinde önemli bir etkiye sahiptir. Justi hükümdarın esas görevinin tıpkı Çin’de olduğu gibi bozulan düzeni sağlamak olduğunu savunmuştur. Onun ideal yönetim anlayışında hükümdar, devlet işlerinin bir katılımcısı değil “*direktörü*” olarak tarif edilmektedir. Dolayısıyla Justi, makine olarak tarif ettiği Çin devletini yetkin bürokratlarıyla birlikte son derece verimli bir yönetim aygıtı olarak değerlendirmiştir. Buna karşın Justi, Çin kamu hizmeti yöneticilerin dürüstlüğü ve yurttaşlık erdemini koruyan etik ve ahlaki sınırlara dayalı olduğunu vurgulamıştır. Çin örneğinde olduğu gibi tesis edilecek bir devlet düzeninde yetkileri sınırsız olan hükümdarın gücü dahi anayasaların ötesine geçemeyecektir. Zira hükümdarın kendi gücü etik düzene ve anayasal düzene bağlı olacaktır (Nokkala, 2009:77-83).

Justi’ye göre monarşi, “*eşitsizliğin*” baskı olmaksızın var olmasını sağlayan tek yönetim biçimidir. Eşitsizlik onun yaklaşımında makine adını verdiği devlet aygıtının verimli hale gelmesinde önemli bir yere sahiptir. Justi, monarşinin olduğu bir ülkede insanların daha yüksek bir konuma yükselebilmek için sürekli olarak rekabet içerisinde olacaklarını ve motivasyonlarını monarşiden alacaklarını ileri sürmektedir. Monarşiyi tıpkı etrafında

demir talaşları olan bir mıknağa benzeten Justi, hükümdara en yakın olan talaşları onunla doğrudan temas kuran insanlara geri kalan kişileri de hiyerarşik düzende ilerlemeye çalışan insanlara benzetmiştir. Buna göre köylüler toprak sahibi olmak isterken halk asil bir konuma yükselmek istemektedir. Justi'ye göre bu durum monarşinin sağladığı verimliliğin bir sonucu olarak devlete fayda sağlamaktadır. Justi'nin ideal yönetim tasavvurunda insanlar kendi çıkarlarına çalıştığına inanırken aynı zamanda devletin çıkarlarının en güçlü savunucularına dönüşeceği düşüncesi hâkimdir. Devlet makinesinin “direktörü” olarak hükümdar, ödül sistemiyle insanların çalışma azmini artırabilecektir (Nokkala, 2009:80-81).

Justi'nin Çin vizyonu verimli ve otomatik bir makine olarak idealize edilen devlet tasavvurunun en güçlü örneği olarak ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte Justi Çin'de kalıtsal soyluluğun olmaması ve soyluluk statüsünün liyakat üzerine kurulu olmasından derinden etkilenmiştir. Bu durum Justi'nin bilhassa “*Centilmen Junker Hansen'in Hayatı (Das Leben Junker Hansens eines Landedelmanns)*” adlı çalışmasına tesir etmiştir. Justi, çalışmasında eyaletlerdeki ofis sahibi soyluların beceriksizliklerine ve güvenilmezliklerine dair görüşlerini hicvi bir üslupla tenkit etmiştir (Nokkala, 2009:82). Justi'nin Çin yönetim biçimine olan hayranlığı onun kameral bilimleri sistemleştirdiği 1759 tarihli “*Politik Bilimlerin Prensipleri (Grundsätze der Policey Wissenschaft)*” adlı çalışmasında gözle görülür bir nitelik kazanmıştır. Zira Justi'nin bu çalışması Çin kamu yönetimi ve kamu hizmeti görevlilerinin liyakat esaslı gözetilerek temin edildiği düzene duyduğu hayranlığın bir yansıması olarak değerlendirilmiştir (Avcı, 2017:15).

Kameral bilimlerin doğduğu ve popüler hale geldiği Prusya'dan Avusturya'ya taşınmasında Justi gibi önemli bir etkiye sahip bir başka kameralist Joseph von Sonnenfels (1732-1817)'dir (Tribe, 2008:526). Devleti “büyük toplum” olarak kavramsallaştıran Sonnenfels, toplumda yaşayan bireyleri ahlaki bir beden üyeleri olarak bütünleşik bir yapıda tahayyül etmiştir. Bu bütünleşik yapı içerisinde ortaya çıkacak olan “güç birliği” ya da “irade birliği” ile büyük toplum idealinin ortaya çıkacağına inanmıştır. Sonnenfels, çeşitli gözlem ve deneyimlerden hareketle genel refahın sürdürülmesi mümkün olduğunu ileri sürmüştür (Spicer, 1998:152-155).

Sonnenfels, 1763'te kamu güvenliğinin ve ekonomi yaşamın teminatı olarak gördüğü “polis”i bir yönetim bilimi olarak değerlendirmiş ve Viyana'daki polis bilimleri ve kameral bilimler disiplinlerinin temellerini ayırma yoluna gitmiştir. Sonnenfels, bu çabalarını “*Kamu Yönetimi'nin Prensipleri*” ile “*Politika ve Finans*” adlı çalışmalarına taşımıştır (Jaschke vd., 2007:31-33). Bilhassa Justi ve Sonnenfels'in yaşadıkları dönemde kameral bilimler muntazam düzeyine erişmiştir. Justi'nin kaleme aldığı “*Polis Bilimi Yönetimi (Polizeiwissenschaft)*” adlı çalışması bu dönemde büyük yankı uyandırmıştır (Aktel vd., 2015:87). Justi ve Sonnenfels'in çabalarıyla yönetim bilimleri üzerinde bir çalışma alanı olan “*polis bilimi*” bağımsız bir çalışma alanı haline gelerek kameral bilimlerden kopuş sürecine girmiş ve ayrı bir bilim disiplini haline gelmiştir.

4. KAMERALİZMİN KAMU YÖNETİMİNE KATKILARI

Birçok araştırmacıya göre kameralizmin yükselişi Fransız İhtilali ile birlikte modern kamu yönetimi anlayışının ortaya çıkmasında etkisi yadsınamaz ölçüde büyük olan iki gelişmeden biridir. Her şeyden önce bir “*yönetim bilimi*” ve “*yönetim sanatı*” olarak hükümdarın kudretini halkın refahı ile özdeşleştirerek Avrupa'da kamu yönetiminin temellerinin atılmasına öncülük eden kameralizm, hem devlet yönetiminin idari, mali, iktisadi ve sosyal anlamda nasıl olması gerektiği konusunda yönetsel disiplin çalışmalarına büyük katkılarda bulunmuş hem de ortaya çıkan bu çalışmaların 18. ve 19. yüzyıllarda uygulanmasında itici bir rol oynamıştır. Bununla birlikte kameralizmin Prusya devletlerine özgü bir kamu bürokrasinin güçlü bir varlık kazanmasında etkili olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim kameralizm, yalnızca Prusya devletlerine özgü, güçlü bir kamu bürokrasisinin oluşmasına katkı sağlamakla kalmamış, Avrupa'daki yönetim biçimlerine ve modern kamu yönetiminin oluşumunda önemli bir yere sahip olmuştur (Şaylan, 1996:4). Ayrıca gerek kamu hizmetinin gerek kamu yönetiminin bir meslek olarak kurumsallaşmasının arka planında kameralizmin tarihsel süreç içerisindeki gelişimi ve yönetim süreçlerindeki pratik uygulamalarının yadsınamaz bir yeri bulunmaktadır (Eryılmaz, 2013:25).

Seckendorff, devlet yönetim aygıtı ile ilgili sorunları ve çözüm önerilerine yer verdiği “*Alman Prenslikleri*” adlı çalışmasında güçlü bir devleti inşa etmenin önemi üzerinde durmuştur. Çalışmasında ekonomi, maliye, muhasebe vb. alanları güçlendirilmesi gereken devlet unsurları olarak ele alarak yönetim bilimine vurgu yapan Seckendorff, daha sonraları kamu yönetimi üzerine inşa edilecek olan birçok fikrin temellerini ortaya atmıştır (Reinert, 2005:226). Kameralistlerin ileri sürdüğü fikirler kameralizmin tarihsel ve felsefi mirasını, bireysel refah ile kamusal yönetim arasındaki dinamik ilişkiyi ve bu ilişkinin modern refah devleti anlayışına nasıl evrildiğini bütüncül bir şekilde ele almaktadır.

Kameralizm, hükümdarın devlet yönetiminde karşılaştığı sorunlara yönelik çözüm yolları gösteren erken dönemdeki görünümünde Politeia'daki filozof kral düşüncesinin esintilerini görmek mümkündür. Öyle ki Prusya hükümdar/yöneticileri kameral bilimlerin gelişmesi amacıyla çeşitli direktifler vererek enstitü ve kürsüler açtırmıştır. Benzer şekilde Justi'nin "*Politik Bilimlerin Prensipleri*" adlı çalışmasında Çin devlet yönetimini inceleyerek Prusya devletlerinde görmeyi arzu ettiği yönetim anlayışını 1794'te Prusya Medeni Kanunu'na onay veren hükümdar yaklaşımında görmek mümkündür. Zira bu kanunda memuriyet görevinde patrimonyal anlayış yerine yasal güvenceye dayalı bir kamu yönetimi anlayışı benimsenmiştir. Bir yönüyle hükümdarın şahsi hizmetleri olan kamu görevlilerinin statüsü hükümdara ait alan ve kamuya ait alan olarak ilk kez bir ayrıma tabi tutulmuştur (Frambach, 2017:258). Bununla birlikte 1770'te Ludwig Philipp F. von Hagen (1724-1771)'nin hazırladığı kameral eğitim-öğretim planı çerçevesinde üst sınav komisyonunun (Ober-Examinations Commission) kurularak kamu hizmetine girişte sınav şartı aranmaya başlamıştır. Modern kamu yönetiminin "*liyakat*" esasına dayandıran bu yenilik, kameralist Justi'nin 1759'da yayınlanan "*Politik Bilimlerin Prensipleri*" adlı çalışmasındaki görüşlerinin bir yansımasıdır. Nitekim kameral bilimlerin eğitim planı henüz hazırlanmadan önce Justi, hayranlık duyduğu Çin devlet yönetim anlayışında soyluluk yapısının bulunmadığını ve kamu hizmetine girişte liyakat esasına dayalı olarak sınav yönteminin uygulandığını zikretmiştir (Nokkala, 2009:77-83).

Erken dönem kameralistlerin hükümdarın bünyesinde kamu hizmeti gören çalışanların üniversitelerde bilhassa kamu maliyesi alanında yöneticilik eğitimi alması gerektiğine yönelik görüşleri 18. yüzyılda birçok üniversitede kameral bilimler kürsülerinin kurulmasıyla somut bir karşılık bulmuştur (Eryılmaz, 2013:25). Kameralistlerin kamu görevlilerine eğitim verilmesi düşüncesi kamu hizmetine girişte liyakat ve sınav esaslarının gözetilmesine yönelik çalışmalarla daha da derinleşmiştir. Bu çalışmalar, kamu hizmetinde idare bilimi eğitimlerinin ortaya çıkmasında kritik bir rol oynamıştır.

Justi, yönetim bilimleri alanında eğitim almamış yalnızca pratik kamu yöneticisi olarak mesleklerini sürdüren yöneticilerin herhangi bir olağandışı olayda sorunların üstesinden gelmekte zorlanacağını ve kararlarında tereddüt edeceğini ileri sürmüştür. Justi, bilimsel uzmanlığa dayalı eğitim veren fakültelerde açılacak yönetim alanındaki bölümlerin devlet görevlileri ve yöneticileri için değerli bilgi ve uzmanlık kaynakları olduğunu savunmuştur. Ayrıca Justi, fakültelerdeki yönetim bölümlerinin disiplinlerarası olması gerektiğini savunmuş ve bu esasları gözeterek eğitim veren bir yönetim bölümünün kamusal yaşam için oldukça yararlı olacağını vurgulamıştır. Görüldüğü üzere kameralistler oldukça erken sayılabilecek bir dönemde yöneticilerin, kamu görevlilerinin ve kamu hizmeti yürütücülerinin uzmanlık eğitimi almasının gereği üzerinde durmuştur. Kameralistlerin erken dönemdeki bu düşünceleri modern kamu yönetimi/yönetim bilimlerinin gelişmesine oldukça katkı sağlamıştır (Spicer, 1998:155).

Kameral bilimlerin aydınlanma felsefesi ilke birlikte beslendiği iki kaynaktan biri olan Politeia'nın bilge-hükümdar kavramsallaştırması dönemin Prusya hükümdarlarının aydınlanma çağı filozoflarını yakından takip etmelerine katkı sağlamıştır. Örneğin İmparator Leopold (1640-1705) döneminde eğitime başlayan ticaret ve iktisat okulları 1648'den itibaren Kolberg, Berlin ve Konisberg gibi kentlerde kurumsallaşma sürecine girmiştir. Kameralistlerin kamu hizmetine girişte eğitimin önemine dikkat çektiği çalışmalar I. Friedrich Wilhelm (1688-1740) döneminde devam etmiştir. Bu dönemde 1727'de Halle ve Frankfurt'ta üniversitelerde ilk kameral bilimler kürsüleri kurulmuştur (Usta ve Akıncı, 2018:81-83). Benzer şekilde Prusya'da kameralizmin gelişimine önemli katkılar sağlamış olan II. Friedrich (1712-1786), aydınlanma düşünürü Voltaire (1694-1778)'i Potsdam'a kabul ederken Matematikçi Pierre L. Maupertuis (1698-1759)'i Berlin'de açılan akademinin başkanı olarak atamıştır. Kameral bilimler kürsüleri kurulduktan sonra gerçekleşen çalışmalar belirli bir uzmanlık ve profesyonelliğe dayalı olarak yürütülmüştür. Bu çalışmalar ile bölgesel devletlerin gelecekteki yöneticilerinin kameralizmin temelleri konusunda eğitim görmesi amaçlanmıştır (Garner, 2017:135).

Kameralizmin 18. yüzyıldaki gelişimi Batı Avrupa'da Alman akademisyenlerin çalıştıkları üniversite ve kurumlarda kameral bilimler alanında uzmanlaşmalarına katkıda bulunmuştur. Örneğin Danimarka'da 1750'den sonra Sorø Akademisi'nde kameral bilimler alanında ilk çalışmalar filizlenmeye başlarken 1960'larda Moskova Üniversitesi'nde görev yapan Alman kökenli akademisyenlerin kameral bilimler alanında çalışmalar gerçekleştirdiği görülür. Öyle ki kameral bilimler alanında uzmanlaşan birçok akademisyen Moskova Üniversitesi müfredatına "*kameral bilimler*" derslerinin eklenmesi ve bir kürsü kurulması talebinde bulunmuştur. Her ne kadar bu talepler resmi bir onaydan geçmese de kameralizmin 18. yüzyıldaki gelişimini göstermesi açısından oldukça dikkat çekicidir (Seppel, 2017:12).

19. yüzyıl yönetim disiplininin teorik ve uygulama boyutlarında önemli dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Örneğin bu yüzyılda Woodrow Wilson'ın "*The Study of Administration*" makalesi Amerikan kamu yönetimi disiplinine yeni bir akademik çerçeve sunmuştur. Wilson, siyaset ve yönetimi ayrı birer disiplin olarak

değerlendirerek birbirinden ayrılması gerektiğini ileri sürmüştür (Eryılmaz, 2013:9). Wilson'a göre yönetim bilimi, siyaset bilimi çalışmalarının 19. yüzyıldaki “*son meyvesi*” olarak çıkmıştır. (Wilson, 1887:197-198). Öte yandan aynı yüzyılda Alman kameralizmi devletin ekonomik ve sosyal yaşam üzerindeki belirleyici rolünü vurgulayarak kamu maliyesini ön planda tutmuştur. Kameralizm, merkeziyetçi bir yaklaşımla devletin aktif müdahalesini savunarak ekonomik düzenlemelerle devletin merkezi konumu üzerine düşünceler ileri sürmüştür. Bu iki yaklaşım, kamu yönetiminin gelişiminde, devletin ve piyasanın rolünü nasıl tanımladıklarına dair farklı bakış açıları sunmaktadır. Bu bağlamda Kameralizm ve 18. ve 19. yüzyıl liberal kamu yönetimi yaklaşımları arasındaki farklılıklar ve benzerlikler devletin ekonomik ve sosyal düzenlemelerdeki rolü üzerinden belirginlik kazanmaktadır.

Kameralizm, en genel ifadeyle devletin ekonomik faaliyetler üzerinde kontrolünü savunan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım Seckendorff ve Justi gibi düşünürler tarafından devletin refahını ve güvenliğini sağlamak amacıyla kaynakların merkezi bir otorite tarafından yönetilmesi ve yönlendirilmesi gerektiği fikrini desteklemiştir (Usta ve Akıncı, 2018:74-78). Kameralizm, devlet müdahalesinin ekonomik denge ve sosyal düzenin sürdürülmesinde kritik bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Buna karşın liberal kamu yönetimi yaklaşımları Adam Smith'in “*Ulusların Zenginliği*” adlı çalışmasından ilham alarak piyasa mekanizmalarının serbest bırakılmasını ve devlet müdahalesinin sınırlandırılmasının önemi üzerinde durmaktadır. Liberal yaklaşımlar ekonomik refahın bireysel girişim ve özgürlükler vasıtasıyla sağlanabileceğini savunmaktadır (Çelik ve Usta, 2010:125-126; Çetin, 2001:220). Kameralizm ve liberal kamu yönetimi yaklaşımları, devletin kamusal refah ve düzen sağlama sorumluluğu konusunda benzer bir görüş paylaşırken, bu sorumluluğun nasıl yerine getirileceği konusunda belirgin bir şekilde ayrılmaktadır. Kameralizm devletin ekonomik faaliyetler üzerindeki merkezi kontrol ve müdahalesini öne çıkararak devletin bu sorumluluğu doğrudan üstlenmesini savunur. Buna karşın liberal kamu yönetimi yaklaşımlarında piyasa özgürlüğü ve bireysel hakların korunmasına öncelik verilmekte ve devletin rolünün kamu hizmetlerinin sağlanması ve düzenleme işlevleriyle sınırlı tutulması savunulur (Coşkun, 2016:10-11; Reinert ve Rössner, 2016:66-70; Spicer, 1998:157-158). Son olarak kameralizm ve liberal kamu yönetimi yaklaşımları modern kamu yönetimine farklı perpektiflerden önemli katkılarda bulunmuştur.

Kameralizmin ortaya çıkışıyla birlikte daha iyi bir devlet yönetiminin nasıl olması ve ne tür bir maliye politikası üzerine inşa edilmesi gerektiği düşüncesi kameralistler tarafından odaklanılan temel konular haline gelmiştir. Hükümdar hazinesi ile bir tutulan devlet hazinesini güçlendirmenin yolunun halkın zenginliğini tesis etmekten geçtiğini ileri süren kameralistler, erken dönemde devlet vergilerinin hangi iktisadi yöntemlerle artırılabilceğinin imkânlarını araştırmıştır (Çiner, 2009:3). Başlangıçta kamu maliyesi odağında büyüyen kameralizm, ilerleyen süreçte kamu maliyesinden ayrılmış, yönetim bilimi içerisindeki diğer disiplinler ile etkileşime girmiş ve son durumda güçlü bir devletin nasıl idare edilmesi gerektiği konusunda devlet yönetimlerine yeni bir bakış açısı getirmiştir. Kameralizm, devletin iktisadi, mali, toplumsal, hukuki ve idari konularda uygulaması gereken fonksiyonları olduğu düşüncesinden hareketle devletin kurumsal bilgisinin önemini bir yönetim anlayışı olarak öne çıkarmıştır. Dolayısıyla kameralizmin kamu yönetimine yönelik en büyük katkılarından biri olarak devlet fonksiyonlarının tespit edilerek, hükümdarın yerine getirmesi gereken işlevlerin ortaya koyulması olduğu ifade edilebilir. Zira devlet maliyesi ile eş tutulan kameralizm, devlet olgusunun gelişmesiyle birlikte maliye bilimlerinden ayrılarak idari süreçlerin nasıl yönetilmesi gerektiğine odaklanarak diğer disiplinleri kendi bünyesine dâhil etmiştir. Bununla birlikte devletin mali ve idari yönetimini bir disiplin olarak ele almanın yanı sıra sanatsal yönünü de vurgulayan kameralizm, kamu yönetimi içerisinde personel örgütlenmesi ve birimler arası koordinasyon gibi temel sorunları gündeme getirmiş; muhasebe, maliye, ekonomi gibi bilimler ile etkileşime girerek bütünsel bir yaklaşımın gelişmesine olanak tanımıştır (Gürkan, 2007:216-221).

Son olarak kameralistler bir “*yönetim vizyonu*” geliştirmenin uğraşını vermiştir. Kameralistler belirli kamusal amaçlara dayanarak geliştirilen, güçlü bir siyasi yürütmenin liderliği etrafında örgütlenen bir kamu yönetimi vizyonunun ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır. Kameralistlerin kamu yönetimine ilişkin düşünceleri her ne kadar Avusturya-Alman hükümdarlarının ihtiyaçlarına uygun olarak filizlenmiş olsa da oldukça erken sayılabilecek bir dönemde hükümdara mali konularda verdikleri tavsiyelerle rasyonel bir kamu yönetimi/kamu hizmeti anlayışının şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır (Spicer, 1998:157-158).

5. SONUÇ

Prusya devlet hükümdar/yöneticilerinin saraylarında mal varlığını yöneten, haraç ve vergileri toplayan bir departman olan “*camera*” isminden türeyen “*kameral bilimler (Kameralwissenschaften)*” ortaya çıkış sürecinden itibaren bütüncül bir bilgi alanı yaratarak kamu yönetiminin işlevsel ilkelere göre icra edilmesi

gerektiği düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Kameral düşünce ekolü bilhassa Otuz Yıl Savaşları sonrasında devletlerin istikrar arayışı içerisinde olduğu bir ortamda bireylerin üretkenliğinin devletin refahını artıracığı düşüncesiyle hükümdarların dikkatini çekmiş ve kısa süre içerisinde devlet politikalarına yansımıştır.

Kameralizmin kamu yönetimine yönelik genel varsayımları ilk defa Seckendorff'un "*Alman Prens Devleti*" adlı meşhur çalışmasında gündeme getirilmiş ve ardından diğer kameralistler tarafından geliştirilmiştir. Kameralistlerin devlet aygıtı içerisinde ideal olarak kurguladıkları düzen tasavvurları hükümdarın yönetim anlayışı üzerinde etki ederek henüz adı konulmamış bir kamu yönetimi/kamu hizmeti alanının düşünsel temellerini ortaya çıkarmıştır. Bu anlamda Prusya devletlerinde patrimonyal bir anlayışın hâkim olduğu yönetim yaklaşımı devlet memurluğunun yeniden tanımlanarak "*liyakat*" ve "*performans*" esasına dayanan yeni bir kamu hizmetine geçiş sürecinin filizlenmesiyle terk edilmeye başlamıştır. Son durumda kameralizmin gelişim sürecinde oldukça erken sayılabilecek bir dönemde Prusya devletlerine özgü bir kamu bürokrasinin vücut bulmasıyla devlet aygıtında kurumsallaşma süreci başlamıştır. Bu kurumsallaşma süreci ilerleyen dönemlerde Alman devlet yapısının oluşmasında oldukça etkili olmuştur. Bununla birlikte Prusya devlet aygıtında kamu hizmeti görenlerin hükümdarın şahsi çalışanları olduğu anlayışının terk edilmesi sivil bürokrasinin en erken izlerini ortaya çıkarmıştır.

Kameralistler, kamu yönetiminin yalnızca idari süreçlerle sınırlı olmadığını aynı zamanda bir bilim dalı olarak da ele alınması gerektiğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda kameralizm devletin ekonomik etkinlikler üzerinde kapsamlı bir denetim ve organizasyon işlevini yerine getirmesini savunan bir düşünce okulu olarak öne çıktığı görülmektedir. Kameralizm, devletin sosyal refahı artırma ve ekonomik dalgalanmaları önlemek amacıyla aktif bir müdahaleci rol üstlenmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu yaklaşım devlet müdahalesinin uzun vadeli istikrar ve refahı sağlamada kritik bir rol oynadığına dair inancı pekiştirerek kamu yönetiminin stratejik ve proaktif yönlerini öne çıkarmaktadır.

Devlet aygıtı içerisinde henüz kamu hizmeti ve kamu yönetimi olgularının kurumsallaşmadığı bir dönemde patrimonyal yönetim anlayışından devlet için çalışan memur sistemine geçilmesi kameralizmin modern kamu yönetimine getirdiği önemli katkıların başında gelmektedir. Bu anlamda kamu hizmeti gören personellerin hükümdarın şahsi kulları niteliğinden sıyrılarak yasal güvence altına alınması çağdaş kamu yönetiminde devlet memurlarının görev ve sorumluluklarına dayanan özel bir disiplinin ortaya çıkmasına esaslı bir katkıda bulunmuştur. Zira günümüzde birçok devletin hukuk sisteminde yer alan devlet memurlarına ilişkin yasal düzenlemelerde kamu hizmeti gören personelin mesleğe girişi, yükselişi, maaş ve hakları kameralizmin erken gelişim döneminde kameralistlerin kamu hizmetine girişte liyakat ve sınav esasının gözetilmesinin devlet yönetimi için zaruri bir öneme sahip olduğu tezlerinde görmek mümkündür. Nitekim Prusya devletlerinde benimsenen bu yönetim anlayışı modern Alman devlet sisteminin oluşmasında başat bir etkiye sahip olmuştur.

Modern kamu yönetimi, kameralistlerin devlet aygıtı içindeki vergi denetimi ve yolsuzlukları önleme stratejilerinden önemli ölçüde etkilenmiştir. Öyle ki kameralizm, devlet içinde suistimalleri önlemek amacıyla birbirini kontrol eden yapıların kurulmasını teşvik etmiştir. Bu yaklaşım, devlet aygıtının suistimal ve yolsuzluklara karşı korunmasında temel bir rol oynamıştır. Kameralizm, aynı zamanda kamu hizmetinde çalışan personelin performans verimliliğinin artırılmasına yönelik yaklaşımlarıyla da modern "*kamu performans yönetimi*" uygulamalarına öncülük etmiştir. Bu tarihsel miras, modern kamu yönetiminin dinamik, bütüncül ve etkin yapısının ana taşlarından biri olmuştur. Bu durum kameralizmin günümüzdeki yankılarının ne kadar güçlü olduğunu göstermektedir.

Devletin ekonomi ve toplumdaki rolüne yaptığı vurguyla modern sosyal refah devletinin öncüsü olarak kabul edilen kameralizmin, ekonomik ve sosyal politikalar arasında kurduğu bağlantı devletin müdahaleci rolünün savunulmasında veya eleştirilmesinde oldukça önemli bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Çalışmada devlet politikalarının nihai amacının toplum refahını artırmak olduğunu vurgulayan kameralistlerin düşünceleri üzerinde durularak Almanya'nın kamu mali yönetimi anlayışına kaynaklık eden tarihsel birikime dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda kameralizm çalışmalarının ülkemizde sınırlı bir alanı kapsadığı dikkate alındığında disiplinlerarası yaklaşımın bu alandaki araştırmalar için önemli katkılar sağlayacağı kanaatindeyiz. Bilhassa lisansüstü düzeyde gerçekleştirilecek çalışmalar kameralizm literatürünün zenginleşmesi açısından önem arz etmektedir. Bununla birlikte bu alanda çalışmalar gerçekleştirecek araştırmacıların kameralizmin tarihsel kökleri ile günümüz kamu yönetimi arasındaki bağlantılara disiplinlerarası yaklaşımla eğilmesi yeni kavramsal ve teorik bakış açılarının ortaya çıkmasına önemli katkılar sağlayacaktır.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “*en az iki dış hakem*” ve “*çift taraflı körleme*” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Yazar(lar), dergiye imzalı “*Telif Devir Formu*” belgesi göndermişlerdir. Mevcut çalışma için mevzuat gereği etik izni alınmaya ihtiyaç yoktur. Bu konuda yazarlar tarafından dergiye “*Etik İznine Gerek Olmadığına Dair Beyan Formu*” gönderilmiştir. / **This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. The author(s) sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. There is no need to obtain ethical permission for the current study as per the legislation. The "Declaration Form Regarding No Ethics Permission Required" was sent to the journal by the authors on this subject.**

YAZAR KATKILARI / AUTHORS' CONTRIBUTIONS:

Kavramsallaştırma, orijinal taslak yazma, düzenleme – **Y1 ve Y2**, veri toplama, metodoloji, resmi analiz – **Y1 ve Y2**, Nihai Onay ve Sorumluluk – **Y1 ve Y2**. / **Conceptualization, writing-original draft, editing – Y1 and Y2, data collection, methodology, formal analysis – Y1 and Y2, Final Approval and Accountability – Y1 and Y2.**

KAYNAKLAR

- AKTEL, Mehmet, KERMAN, Uysal, ALTAN, Yakup ve GÜVEN, Ferit (2015), “*Kameralizmi Anlama Çabası*”, **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** S.12(7), ss.83-98.
- AVCI, İsmigül (2017), “*Mançu Hanedanı Çin Klasik Memurluk Sınav Sistemi*”, **Journal of International Social Research**, S.54(10), ss.13-21.
- BACKHAUS, Jurgen (1997), “*Christian Wolff on Subsidiarity, the Division of Labor, and Social Welfare*”, **European Journal of Law and Economics**, S.4, ss.129-146.
- ÇELİK, Fikret ve USTA, Sefa (2010), “*Klasik Liberalizmde ‘Özgürlük’ ve Liberalizmin Yerel Yönetimlere Bakışı*”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.24, ss.121-135.
- ÇETİN, Halis (2001), “*Liberalizm’in Tarihi Kökenleri*”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.1(2), ss.219-237.
- ENCYCLOPEDIA (2018), “*Johann Joachim Becher*”, **Encyclopedia Kurumsal Web Sayfası** (E-Ansiklopedi), <https://www.encyclopedia.com/people/social-sciences-and-law/sociology-biographies/johann-joachim-becher> (Erişim Tarihi: 03.07.2024).
- ERDEM, Çiğdem (2010), “*Mehmet Sadık Rifat Paşa ve 19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu’nda Batılılaşma Bağlamında Kameralizmin Girişi*”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.12(2), ss.171-196.
- ERYILMAZ, Bilal (2013), “*Temel Kavramlar*”, **Kamu Yönetimi** (Ed. Süleyman Sözen), Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını, Eskişehir, ss.3-28.
- FRAMBACH, Hans, (2009), “*Cameralism and Labour in von Justi’s Economic Thinking*”, **The Beginnings of Political Economy** (Ed. Jurgen Georg Backhaus), Springer Publisher, New York (US), ss.133-145.
- FRAMBACH, Hans (2017), “*The Decline of Cameralism Germany at the Turn of the Nineteenth Century*”, **Cameralism in Practice: State Administration and Economy in Early Modern Europe** (Ed. Marten Seppel, Keith Tribe), Boydell Press, Woodbridge, ss.239-263.

- GARNER, Guillaume (2017), “*Cameralist Theoretical Writings on Manufacturing and Administrative Practice in the German Principalities: Conflict and Cohesion*”, **Cameralism in Practice, State Administration and Economy in Early Modern Europe: People, Markets, Goods: Economies and Societies in History** (Ed. Martin Seppel, Keith Tribe) The Boydell Press, Woodbridge, ss.33-154.
- GÜRKAN, Ceyhan (2007), “*Kameralizm: Modern Yönetim ve Maliye Düşüncesinin Doğuşu ve Gelişimi*”, **Toplum ve Bilim Dergisi**, S.110, ss.216-246.
- HECKSHER, Eli F. (2007), **Mercantilism**, Routledge Press (Digital Printing), London and New York, C.1.
- INSTITUTE FOR NEW ECONOMIC THINKING - THE HISTORY ECONOMIC THOUGHT (2023) “*Wilhelm von Schröder*”, **The History Economic Thought**, <https://www.hetwebsite.net/het/profiles/schroder.htm> (Erişim Tarihi: 10.04.2023).
- JASCHKE, Hans-Gerd, BJØRGO, Tore, ROMERO, Francisco del Barrio, KWANTEN, Cees, MAWBY, Robin ve PAGON, Milan (2007), “*Perspectives of Police Science in Europe*”, **Project Group on a European Approach to Police Science (PGEAPS)**, <https://www.politieacademie.nl/kennisenonderzoek/kennis/mediatheek/PDF/79534.pdf> (Erişim Tarihi: 03.04.2023).
- MARDİN, Şerif (1991), **Türk Modernleşmesi**, C.4, İletişim Yayınları, İstanbul.
- NOKKALA, Ere Pertti (2009), “*The Machine of State in Germany: The Case of Johann Heinrich Gottlob von Justi (1717–1771)*”, **Contributions to the History of Concepts**, S.1(5), ss.71-93.
- ÖRS, Ayşe Sayir (2013), “*Kameralizm ve Osmanlı Devletine Etkileri*”, **Yüksek Lisans Tezi**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- REINERT, Erik S. (2005), “*A Brief Introduction to Veit Ludwig von Seckendorff (1626–1692)*”, **European Journal of Law and Economics**, S.3(19), ss.221-230.
- REINERT, Erik S. ve DAASTØL, Arno M. (1997), “*Exploring the Genesis of Economic Innovations: The Religious Gestalt-Switch and the Duty to Invent as Preconditions for Economic Growth*”, **European Journal of Law and Economics**, S.4(2), ss.233-283.
- REINERT, Erik S. ve ROSSNER, Philipp R. (2016), “*Cameralism and the German Tradition of Development Economics*”, **Handbook of Alternative Theories of Economic Development** (Ed. Erik S. Reinert, Jayati Ghosh, Rainer Kattel), Edward Elgar Publishing, Cheltenham and Northampton, ss.63-86.
- ROSSNER, Philipp R. (2016), “*New Inroads into Well-Known Territory? On the Virtues of re Discovering Pre-Classical Political Economy*”, **Economic Growth and the Origins of Modern Political Economy** (Ed. Philipp R. Rössner), Routledge Publisher, London and New York, ss.3-25.
- SEPPEL, Martin (2017), “*Intoduction: Cameralism in Practice*”, **Cameralism in Practice, State Administration and Economy in Early Modern Europe, People, Markets, Goods: Economies and Societies in History** (Ed. Martin Seppel, Keith Tribe), The Boydell Press, Woodbridge, S.10, ss.1-16.
- SPICER, Michael W. (1998), “*Cameralist Thought and Public Administration*”, **Jurnal of Management History**, S.3(4), ss.149-159.
- ŞAYLAN, Gencay (1996), “*Bağımsız Bir Disiplin Olarak Kamu Yönetimi: Yeni Paradigma Arayışları*”, **Amme İdaresi Dergisi**, S.3(29), ss.3-16.
- TRIBE, Keith (2003), “*Historical Schools of Economics: German and English*”, **A Companion to the History of Economic Thought** (Ed. Warren J. Samuels, Jeff E. Biddle, John B. Davis), Blackwell Publishing, Oxford (UK), ss.215-230.
- TRIBE, Keith (2008), “*Cameralism and the Sciences of the State*”, **The Cambridge History of Eighteenth Century Political Thought** (Ed. Mark Goldie, Robert Wokler), Cambridge University Press, Cambridge, ss.525-546.
- TRIBE, Keith (2016), “*Cameralism*”, **Handbook on the History of Economic Analysis** (Ed. Gilbert Faccarello, Heinz D. Kurz), Edward Elgar Publishing, Cheltenham and Northampton, S.2, ss.43-51.

- TUNCER, Aziz, (2018), “*Patrimonyal ve Bürokratik Yönetim Arasında Bir Geçiş Dönemi Yaklaşımı Olarak Kamaralizm*”, **Journal of Political Administrative and Local Studies**, S.2(1), ss.1-20.
- USTA, Sefa ve AKINCI, Abdulvahap (2018), “*Bir Alman Yönetim Yaklaşımı Olarak Kamaralizm*”, **Journal of Political Administrative and Local Studies**, S.1(1), ss.67-86.
- WAKEFIELD, Andre (2005), “*Books, Bureaus, and the Historiography of Cameralism*”, **European Journal of Law and Economics**, S.19(3), ss.311-320.
- WAKEFIELD, Andre (2009), **The Disordered Police State: German Cameralism as Science and Praticce**, The University of Chicago Press, Chicago and London.
- WILSON, Woodrow (1887), “*The Study of Administration*”, **Political Science Quarterly**, S.2(2), ss.197-222.

The Effect of Ethical and Altruistic Leadership Behaviors on Job Performance and Turnover Intention: The Case of a Public Hospital

Etik ve Alturistik Liderlik Davranışlarının İş Performansı ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisi: Bir Kamu Hastanesi Örneği

Fatih DENİZLİ

PhD, Kayseri University, Institute of Graduate Studies,
Department of Health Management, fatihdenizli0000@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-5039-7606>

Makale Başvuru Tarihi: 20.06.2024

Makale Kabul Tarihi: 30.12.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Zühal KINIŞ

PhD, Kayseri University, Institute of Graduate Studies,
Department of Health Management, zuhalkns@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0417-860X>

ÖZET

Anahtar Kelimeler:

Etik Liderlik,
Alturistik Liderlik,
İş Performansı,
İşten Ayrılma Niyeti,
Sağlık Çalışanları,

Çalışma, bir kamu hastanesi örneğinde etik ve alturistik liderlik davranışlarının iş performansı ve işten ayrılma niyetine etkisinin incelenmesidir. Bu çalışmanın amacı sağlık kurumlarında etik ve alturistik liderlik davranışlarının sağlık çalışanlarının iş performansı ve işten ayrılma niyetine etkisini incelemektir. Bu amaç doğrultusunda 1 Ocak-1 Şubat 2024 tarihlerinde Kayseri ilinde gerçekleştirilen çalışmaya 346 sağlık çalışanı katılmış olup veriler anket tekniği ile toplanmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak "Etik Liderlik", "Alturistik Liderlik", "İş Performansı" ve "İşten Ayrılma Niyeti" ölçekleri kullanılmıştır. Araştırma sonucunda etik ve alturistik liderlik davranışlarının sağlık çalışanlarının iş performansları üzerinde pozitif yönde, işten ayrılma niyetleri üzerinde ise negatif yönde etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada elde edilen bulguların sağlık hizmetleri liderlik alanyazınına ve sağlık yöneticilerine uygulamaya yönelik önemli katkılar sağlayacağı değerlendirilmektedir. Ayrıca bu kapsamda yapılacak yeni çalışmalar için de bir veri oluşturacaktır.

ABSTRACT

Keywords:

Ethical Leadership,
Altruistic Leadership,
Job Performance,
Turnover Intention,
Healthcare
Professionals,

The study examines the effects of ethical and altruistic leadership behaviors on job performance and turnover intentions in a public hospital sample. The aim of this study was to examine the effect of ethical and altruistic leadership behaviors in healthcare institutions on the job performance and intention to leave of healthcare professionals. For this purpose, 346 healthcare workers participated in the study, which was carried out in Kayseri between January 1 and February 1, 2024, and the data were collected via a survey technique. The "ethical leadership", "altruistic leadership", "job performance" and "turnover intention" scales were used as the data collection tools. This research revealed that ethical and altruistic leadership behaviors have a positive effect on the job performance of healthcare workers and a negative effect on their turnover intentions. The findings obtained in the study will provide important contributions to the health services leadership literature and to the practice of health managers. It will also provide data for new studies to be conducted in this context.

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): DENİZLİ, Fatih ve KINIŞ, Zühal (2024), "The Effect of Ethical and Altruistic Leadership Behaviors on Job Performance and Turnover Intention: The Case of a Public Hospital", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.7(4), ss.1123-1133, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1494464>

1. INTRODUCTION

Healthcare institutions are highly complex organizations operating in a matrix structure. The employment of healthcare professionals in various fields sets healthcare institutions apart from other businesses. This situation increases the importance of management activities for businesses and emphasizes the significance of leadership in managing this matrix structure. Leaders, while administering their organizations, are individuals who persuade individuals within the organization, establish rules without relying on the power of their position, and are not questioned for leadership by the group. Additionally, they are individuals who can create common goals for the group, direct them toward objectives, establish their own vision and ensure its pursuit, and motivate others along this goal-oriented line to achieve success (Ceylan, 2011:111). In a competitive environment of constantly changing and evolving conditions, healthcare institutions require leadership to survive and achieve a sustainable competitive advantage. Especially in healthcare institutions, the presence of multiple professional groups and areas of expertise leads to complexity in addressing emerging problems and increases the need for professional support. At this point, healthcare managers need to influence healthcare professionals from different fields to act in line with common goals, particularly through their leadership behaviors during the pandemic period.

The success of healthcare institutions is directly proportional to the success of healthcare workers. A decrease in employee job performance, lack of focus on tasks, absenteeism, and intention to leave the job will lead to the loss of experienced staff for the organization, resulting in various costs. Therefore, healthcare managers need to meet the desires, needs, and expectations of employees and give necessary importance to this issue. This is because ensuring patient satisfaction and loyalty, increasing employee performance, improving service quality effectiveness and efficiency, and preventing turnover intention require ensuring the satisfaction and loyalty of healthcare workers, whom we evaluate as internal customers (Şeker Öner and Büyükyılmaz, 2021:2). Thus, increasing the profitability and performance of the organization will help it achieve a competitive advantage. One of the important factors affecting this process is ethical and altruistic leadership. When leaders demonstrate ethical behaviors, act fairly, provide assistance without expecting anything in return, show sacrifice, and guide and mentor employees, this enhances employee satisfaction and loyalty and reduces turnover intentions. In this regard, organizations whose leaders exhibit ethical and altruistic leadership behaviors can succeed in their respective industries (Palanski et al., 2014; Erdoğan Aracı, 2019:18; Zheltoukhova, 2016; Özçelikçi and Ocak, 2020:281; Konan and Gedik, 2019:78).

In the literature review, no adequate and up-to-date study in which ethical leadership, altruistic leadership, job performance and turnover intention were used together in the health services sector was found. Accordingly, this study was conducted to reveal the effects of ethical and altruistic leadership behaviours on job performance and turnover intention. In line with this purpose, this study offers fresh insights for businesses seeking to establish a sustainable competitive advantage by enhancing the performance of healthcare workers in health institutions operating in the health services sector in Kayseri Province, thereby filling a significant gap in the existing literature. In addition, this study will make significant contributions to both the leadership literature and the literature on leadership in health services.

2. LITERATURE REVIEW

2.1. Ethical Leadership

Ethics, which is a concept that addresses the philosophical dimension of morality on the basis of truth and honesty, investigates whether human behaviour is right or wrong and provides a basic framework between good and bad in this direction (Akdoğan and Demirtaş, 2014:109; Brown and Trevino, 2006:595). Ethics covers all moral principles that form the basis of human behaviour (Öztürk Başpınar, 2020:471). To create an ethical environment, leadership behaviours are decisive (Dickson, 2001:347). Leadership is defined as a social influence process in which a group is brought together for certain purposes and mobilized in line with goals (Zel, 2001:91; Boztosun, et al., 2022:385).

Ethical leadership is defined as ensuring that followers exhibit behavior in line with moral norms in both individual and organizational relationships and adhering to ethical rules in interpersonal relationships (Brown et al., 2005:120). Brown et al. (2005) explained the concept of ethical leadership based on social learning theory. This theory serves as a guide for understanding how ethical leaders influence followers and why they are

influenced (Brown and Trevino, 2006:597). Accordingly, leaders' behaviors can be observed and learned from, making them role models in the eyes of employees (Mayer et al., 2012).

Akdoğan and Demirtaş (2014) stated that ethical leadership is associated with honesty, mutual justice, consultation, and reliability. An ethical leader is perceived as someone who demonstrates attitudes and behaviors within the framework of moral rules; who prioritizes the desires, needs, and expectations of his or her followers; and who is fair while protecting the rights of his or her followers (Zhu et al., 2004:18). The fundamental source of power for this type of leadership is based on moral and ethical authority (Akdoğan and Demirtaş, 2014:109). Within the organization, it is the leader's responsibility to manage people's behaviors and bring forth ethical norms or principles. In this regard, the role of ethical leadership is critically important for managers to achieve effective leadership and sustainable organizational success (Çıraklı et al., 2014:54). Ethical leadership emphasizes the importance of leaders being honest, setting ethical standards, making ethical decisions, caring for employees, considering their needs, and demonstrating ethical behavior (Brown et al., 2005:117-119).

2.2. Altruistic Leadership

The word "*altruism*" in Turkish is derived from the Latin word "*alteri huic*", meaning "*for others*". The concept of altruism was first used by Auguste Comte in the 1830s to denote showing interest and care for others (Green, 2004). According to Durkheim, altruism is defined as being able to act voluntarily without personal gain or the expectation of an external reward (Topses, 2012:61). Batson (1991) defines altruism as a motivating process aimed at increasing the well-being of others (Batson et al., 1991:161). At the core of the concept of altruism lies the behavior of making selfless sacrifices and helping others to be happy. Altruistic leadership is defined as guiding employees toward specific goals by improving the physical and social health of others (Miller, 2005:4).

In another definition, altruistic leadership is described as a leadership style where the leader is motivated to care for and be concerned about the development of his or her followers without seeking any personal benefit (Twemlow, 2001:450). An altruistic leader is someone who cares about the well-being of his or her followers, strives to help them even if it goes against his or her own interests, and tries to make them happy by making any sacrifices necessary. An altruistic leader empathizes with their followers, understands them, acts justly, prevents injustices, and does not allow their followers to be oppressed or exploited (Konan and Gedik, 2019:77). Studies on altruistic behavior have shown that individuals help those in need without any external incentives or motivations (Weiss et al., 1973:390).

In particular, modern organizations provide suitable infrastructure for managers to exhibit altruistic behavior (Sosik et al., 2008:396). When leadership models are evaluated, altruistic behavior holds a significant place at the core of many leadership styles, such as servant, authentic, charismatic, and transformational leadership (Salas Vallina et al., 2018:862). Although altruistic leadership was initially proposed as an element of servant leadership, it has evolved into a distinct leadership style over the historical process. The main difference between them is that while servant leadership focuses on helping behavior, altruistic leadership focuses on the motivation underlying it (Miller et al., 2005:5). Altruistic leadership helps leaders create an atmosphere of interpersonal trust, integrate employees' personal goals with organizational goals, and foster the development of organizational culture (Chin, 2011; Guest, 2017:27). Additionally, it increases employees' job satisfaction, motivation, job performance, and organizational commitment while reducing negative behaviors such as turnover intention (Zhu et al., 2004:19; Mansur and Uysal, 2021:332).

2.3. Turnover Intention

Turnover intention is defined as a negative action that employees exhibit when they are dissatisfied with the working conditions of their job (Rusbult et al., 1988:599). According to Barlett (1999), turnover intention is a conscious decision made by employees to leave their jobs (Barlett, 1999:337). The intention expressed by employees to leave their job goes through a certain process before turning into actual turnover behavior. This process is influenced by various factors, such as current working conditions, salary, organizational structure, and leader behavior. In this regard, employees evaluate whether leaving their job would be beneficial, compare their current job with alternative options, and then develop turnover intentions (Moble, 1977).

Numerous studies have demonstrated that turnover intention often culminates in actual turnover behavior (Baruch et al., 2016; Seston et al., 2009). Consequently, employee turnover leads to the loss of a skilled

workforce for the organization, necessitates the recruitment of new employees, and entails dealing with issues related to the training and orientation of new hires (Şahin, 2011:277). In addition to the increased costs associated with recruitment and training due to employee turnover, this also results in decreased motivation among other employees, reduced job performance, decreased service quality, and decreased customer satisfaction (Büyükyılmaz and Çakmak, 2014:85; Cho et al., 2009:374; Yılmaz and Halıcı, 2010:96).

One of the most significant factors influencing employee turnover intention is leadership. In particular, when leaders demonstrate behaviors in accordance with moral and ethical standards, they positively influence employees' attitudes and behaviors toward work, consequently reducing turnover intention. Numerous studies have shown that leadership behaviors decrease turnover intention (Telli et al., 2012; Şahin, 2011; Ferris, 1985; Zhang et al., 2013; Elçi et al., 2012).

2.4. Job Performance

The concept of performance, derived from French, is used in Turkish to denote actions and achievements. Performance encompasses all activities that an individual must demonstrate in line with the organization's objectives (Rotundo and Sackett, 2002:68). Another definition describes performance as the degree to which a task, conducted through employees, achieves the objectives and goals of the organization (Çöl, 2008:36). Performance is a crucial concept for businesses to survive in their respective sectors and achieve sustainable competitive advantage through the implementation of new strategies (Özbozkurt, 2018:17-19). When evaluating employees' job performance levels, it is important not to be biased and to accurately share the results, allowing employees to identify their strengths and weaknesses, as well as opportunities and threats arising from their environment, to become more effective and efficient (Yelboğa, 2006:199).

Employees who demonstrate high performance in their jobs show increased loyalty to the organization, job satisfaction levels, and level of specialization in their work (Denizli, 2022:165). In this regard, they gain a significant advantage in achieving the organization's objectives and goals (Kurt, 2013). Job performance, a critical factor in ensuring fast, high-quality, and efficient service delivery, is influenced by individual, organizational, and environmental factors, either positively or negatively. In this regard, implementing performance management at both the individual and organizational levels based on predetermined criteria is an important tool for achieving positive outcomes (Bingöl, 2013). The objectives of performance management in a business include creating an organizational climate and culture, defining employees' talents and responsibilities, developing common goals, evaluating employees' individual performances, and providing feedback (Fındıkçı, 2009).

For job performance to reach the desired level, managers should not overlook the successes and efforts of employees, provide necessary praise and rewards, make employees feel valued, and emphasize the importance of increasing satisfaction and loyalty levels through encouragement (Denizli et al., 2022:946). Examining the relevant literature, a study by Bıyık et al. (2017) aimed to investigate the impact of ethical leadership behaviors on employees' job performance and job satisfaction. The study revealed a significant and positive relationship between ethical leadership, job performance, and job satisfaction. Uçar et al. (2020) conducted a study on healthcare professionals working in a private hospital to examine the relationship between altruistic leadership and turnover intention. The research revealed a significant negative relationship between altruistic leadership and turnover intention.

Salas-Vallina et al. (2018) investigated the impact of altruistic leadership on nurses' innovative behaviors. The study concluded that altruistic leadership plays a significant role in promoting nurses' innovative behaviors. Alper Ay and Keleş (2017) conducted a study to explore the relationships between healthcare managers' interactive and transformational leadership styles, job performance, and turnover intention. The results showed that interactive and transformational leadership styles increase job performance and reduce turnover intention. In a study by Demirtaş and Akdoğan (2015) aiming to elucidate the relationship between ethical leadership and turnover intention, it was found that ethical leadership has a significant negative relationship with turnover intention.

In a study conducted by Avolio and Locke (2002), the impact of egoistic and altruistic leadership behaviors on the motivation and performance of leaders and followers was investigated. The research revealed that altruistic leadership behaviors have a significant positive effect on employee motivation and performance. Ülbeği et al. (2018) conducted a study on employees in the textile sector to examine the effects of ethical leadership on job satisfaction, turnover intention, and organizational commitment. The study concluded that ethical leadership

behaviors have a positive impact on job satisfaction and organizational commitment, while they have a negative impact on turnover intention. Sökmen (2019) conducted a study on nurses to investigate the relationships among ethical leadership, organizational trust, job satisfaction, and turnover intention. The research revealed that ethical leadership has a significant impact on organizational trust, job satisfaction, and turnover intention.

3. RESEARCH METHODOLOGY

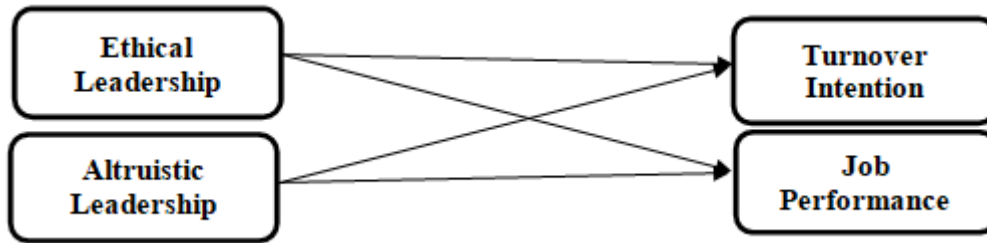
3.1. Purpose and Importance of the Research

This study was conducted to evaluate the impact of ethical and altruistic leadership behaviors on job performance and turnover intention in healthcare institutions. In line with the review of the relevant literature, it is evaluated that the study will contribute to the relevant literature with up-to-date data on the subject, will be a reference study that health managers can benefit from for practice, and will provide important information in academic studies in the relevant field.

3.2. Research Model and Hypotheses

In this regard, the research model and hypotheses are as follows.

Figure 1. Research Model

- **Hypothesis 1:** Ethical leadership behaviors positively affect job performance.
- **Hypothesis 2:** Ethical leadership behaviors negatively affect turnover intention.
- **Hypothesis 3:** Altruistic leadership behaviors positively affect job performance.
- **Hypothesis 4:** Altruistic leadership behaviors negatively affect turnover intention.

3.3. Research Population and Sampling

The survey technique was used as the data collection tool, and the quantitative research method was employed as the research approach. The population of the study consisted of 3500 healthcare professionals working in a public hospital in Kayseri Province. Accordingly, the sample size representing the population was 346 using the sample size formula developed by Özdamar (2013). A simple random sampling method was utilized for sampling.

3.4. Data Collection Method of the Research

In this research, the survey technique was used as the data collection tool. In the first part of the survey, the "Ethical Leadership Scale", which consists of 10 statements developed by Brown et al. (2005), was utilized. The second part of the survey included the "Altruistic Leadership Scale" which comprises 8 statements developed by Zheltoukhova (2016) and validated in Turkish by Çakmak et al. (2019). The third part of the survey incorporated the "Job Performance Scale" which consists of 4 statements developed by Sigler and Pearson (2000) and validated in Turkish by Çöl (2008). Finally, the fourth part of the survey included the "Turnover Intention Scale" which consists of 4 statements developed by Rosin and Korabik (1991) and validated in Turkish by Tanrıöver (2005). All scales used a 5-point Likert scale (Strongly Disagree (1) - Disagree (2) - Neither Agree nor Disagree (3) - Agree (4) - Strongly Agree (5)). Additionally, the last section of the survey included 5 statements to determine the demographic characteristics of the respondents, including gender, age group, title, education level, and duration of employment in the institution.

3.5. Data Analysis Methods and Reliability of the Research

The statistical analysis of the obtained data was conducted using SPSS 22. The Cronbach’s alpha values for the scales were measured as follows: 0.963 for the ethical leadership scale, 0.958 for the altruistic leadership scale, 0.940 for the job performance scale, and 0.945 for the turnover intention scale. These results indicate that the scales used in the study are highly reliable. According to the normality analysis, the skewness and kurtosis values of the data were found to be within ± 1 , indicating a normal distribution. Correlation analysis was used to examine the relationship between scale scores, and regression analysis was employed to determine the causal effect. This study was prepared in accordance with scientific research and publication ethics principles.

4. RESEARCH FINDINGS

Table 1 shows the frequency and percentage distributions of the participants according to their demographic characteristics.

Table 1. Demographic Characteristics of the Participants

Variables	n	%
Gender		
Woman	171	49,4
Male	175	50,6
Age Group		
18-25	96	27,7
26-35	134	38,7
36-45	83	24,0
46 and above	33	9,5
Title		
Doctor	51	14,7
Nurse/Midwife	109	31,5
Health Technician	132	38,2
Health Officer	54	15,6
Education Status		
High School	65	18,8
Associate Degree	57	16,5
Bachelor’s Degree	143	41,3
Master's Degree and above	81	23,4
Working Time		
Less than 1 year	46	13,3
1-5 years	73	21,1
6-10 years	114	32,9
11 years and above	113	32,7

n:346

Of the 346 healthcare workers who participated in the study, 50.6% were male, 38.7% were 26-35 years old, 41.3% were university graduates, 32.2% held the title of a health technician, and 32.9% had 6-10 years of working experience.

Table 2. Descriptive Statistics and Correlation Analysis of the Variables

Variables	\bar{x}	Std. Deviation	1	2	3	4
1.Ethical Leadership	3,42	0,993	1			
2.Altruistic Leadership	3,42	0,996	0,927**	1		
3.Job Performance	3,59	1,096	0,620**	0,604**	1	
4.Turnover intention	2,47	1,120	-0,654**	-0,645**	-0,517**	1

** $p < 0,01$

In Table 2, correlation analysis revealed that at the 0.01 significance level, there is a positive relationship between ethical leadership behaviors and job performance ($\beta=0.620$; $p<0.01$) and a negative relationship with turnover intention ($\beta=-0.654$; $p<0.01$). Similarly, there is a positive relationship between altruistic leadership

behaviors and job performance ($\beta=0.604$; $p<0.01$) and a negative relationship with turnover intention ($\beta=-0.645$; $p<0.01$). Table 3 presents the results of the regression analysis that tested the research hypotheses.

Table 3. Regression Analysis

Variables	Model	Model	Model	Model
	1a(β)	1b(β)	2a(β)	2b(β)
	EL-JP*	EL-TUR*	AL-JP*	AL-TUR*
Ethical Leadership	0,620	-0,654		
Altruistic Leadership			0,604	-0,645
Adj R ²	0,382	0,426	0,363	0,414
Sig.	0,000	0,000	0,000	0,000
Durbin Watson	1,531	1,731	1,447	1,649
F(df)	214,602	257,395	197,771	244,966

Dependent Variable*= Job Performance (JP), Turnover Intention (TUR)

** $p<0.01$; EL: Ethical leadership; AL: Altruistic leadership; JP: Job performance; TUR: Turnover intention

According to the results obtained in Table 3, there is no autocorrelation based on the Durbin-Watson values. The regression analysis results reveal that ethical leadership positively influences job performance ($\beta=0.620$; $p<0.01$) and negatively affects turnover intention ($\beta=-0.654$; $p<0.01$). Therefore, hypotheses 1 and 2 are accepted. These findings show that health care workers exhibit higher job performance and reduced turnover intentions with ethical leadership behaviors. In particular, ethical values such as trust, honesty and equality exhibited by the leader increase employees' commitment and decrease their turnover intentions. Similarly, altruistic leadership positively affects job performance ($\beta=0.604$; $p<0.01$) and negatively influences turnover intention ($\beta=-0.645$; $p<0.01$). Consequently, Hypotheses 3 and 4 are accepted. These findings reveal that selfless and gratuitous altruistic leadership behaviors exhibited by leaders increase the performance of health care workers and reduce their turnover intentions. In line with these findings, it is seen that ethical leadership behaviors have a stronger effect on employees.

5. CONCLUSION

This study aimed to investigate the effects of ethical and altruistic leadership behaviors on job performance and turnover intention. The majority of the participants were in the 26-35 year age group, held the title of health technician, had received undergraduate-level education, had 6-10 years of work experience, and were predominantly male healthcare workers.

This study revealed that ethical leadership behaviors positively influence job performance and negatively influence turnover intention, thus confirming hypotheses H1 and H2. Ethical leadership behaviors, such as trust, collaboration, and honesty, were found to enhance healthcare workers' job performance, strengthen their commitment, and consequently reduce negative behaviors such as turnover intention. These findings are consistent with the results of studies conducted by Bıyık et al. (2017), Sökmen (2019), Ülbeği et al. (2018), and Demirtaş and Akdoğan (2015). As a result, it was determined that altruistic leadership behaviors positively influence job performance and negatively influence turnover intention, thus confirming hypotheses H3 and H4. Behaviors such as altruism, selflessness, and guidance provided by leaders without expecting anything in return were found to enhance healthcare workers' job performance and reduce their intention to leave the job. These findings are consistent with the results of studies conducted by Uçar et al. (2020), Avolio and Locke (2002), and Algaraawi and Naji (2023).

The findings obtained in the study provide significant contributions to the leadership literature on healthcare services. In this regard, it can be stated that the positive leadership behaviors exhibited by managers in healthcare institutions, leading to an increase in healthcare workers' job performance and a decrease in turnover rates, will positively enhance the effectiveness, efficiency, and quality of provided healthcare services. Especially in the healthcare services sector, where the output is human health, adopting leadership behaviors that are in line with ethical values and supportive of employees will significantly increase both job performance and employee commitment. In this context, planners and policymakers need to develop leadership policies focusing on ethical and altruistic leadership, organize training sessions, establish a reward system that encourages leadership behaviors, and create a strong organizational culture. Additionally, it is considered important to establish feedback mechanisms for measuring, evaluating, and disseminating the effects of ethical and altruistic leadership behaviors in the organization.

This study is limited to healthcare workers serving in a public hospital in Kayseri Province and the measurement tool used. For future studies to achieve more comprehensive results, it is recommended that similar research be conducted in different regions and sectors. By comparing the results of studies conducted in different regions and sectors with the results of this study, similarities or differences can be identified, and their long-term effects can be examined. In conclusion, the adoption and implementation of ethical and altruistic leadership behaviors by healthcare managers will create a healthier work environment by increasing job performance and commitment, thereby contributing significantly to organizational success by providing sustainable competitive advantage in the long run.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “*en az iki dış hakem*” ve “*çift taraflı körleme*” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Makalede kullanılan ölçek için yazar(lar) tarafından ölçeğin orjinal sahibinden izin alındığı beyan edilmiştir. Yazar(lar), dergiye imzalı “*Telif Devir Formu*” belgesi göndermişlerdir. Bu araştırmanın yapılması ile ilgili olarak Kayseri Üniversitesi Etik Komisyonundan 10/11/2022 tarih ve 42158 sayılı “*Etik İzni Belgesi*” alınmıştır. / **This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. For the scale used in the article, it is declared by the authors that permission was obtained from the original owner of the scale. The author(s) sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. Regarding the conduct of this research, an "Ethics Permission Certificate" dated 10/11/2022 and numbered 42158 was obtained from the Ethics Committee of the University of Kayseri.**

YAZAR KATKILARI / AUTHORS' CONTRIBUTIONS:

Kavramsallaştırma, orijinal taslak yazma, düzenleme – **Y1 ve Y2**, veri toplama, metodoloji, resmi analiz – **Y1 ve Y2**, Nihai Onay ve Sorumluluk – **Y1 ve Y2**. / **Conceptualization, writing-original draft, editing – Y1 and Y2, data collection, methodology, formal analysis – Y1 and Y2, Final Approval and Accountability – Y1 and Y2.**

REFERENCES

- AKDOĞAN, Asuman and DEMİRTAŞ, Özgür (2014), “*Etik Liderlik Davranışlarının Etik İklim Üzerindeki Etkisi: Örgütsel Politik Alguların Aracılık Rolü*”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.16(1), ss.107-124.
- ALGARAAWI, Mohammed Thabit and NAJI, Hüda Abdel Amir (2023), “*Strategic Persuasion as a Mediating Variable Between Altruistic Leadership and High Performance of Employees: An Analytical Study*”, **Russian Law Journal**, S.11(10), ss.467-490.
- ALPER AY, Ferda and KELEŞ, Koray (2017), “*Etkileşimci ve Dönüşümcü Liderlik Tarzlarının İşten Ayrılma Niyeti ve İş Performansı Üzerine Etkisi*”, **Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi**, S.6(4), ss.193-203.
- AVOLIO, J. Bruce and LOCKE, E. Edwin (2002), “*Contrasting Different Philosophies of Leader Motivation: Altruism Versus Egoism*”, **The Leadership Quarterly**, S.13(2), ss.169-191.
- BARLETT, Kenneth (1999), “*The Relationship Between Training and Organizational Commitment: A Study in The Health Care Field*”, **Human Resource Development Quarterly**, S.12(4), ss.335-352.
- BATSON, C. Daniel, BATSON, G. Judy, SLINGSBY, K. Jacqueline, HARRELL, Kevin L., PEEKNA, M. Heli and TODD, R. Matthew (1991), “*Empathic Joy and the Empathy-Altruism Hypothesis*”, **Journal of Personality and Social Psychology**, S.61(3), ss.413-426.

- BIYIK, Yunus, ŞİMŞEK, Tuğçe and ERDEN, Pelin (2017), “*Etik Liderliğin Çalışanların İş Performansı ve İş Tatmini Üzerindeki Etkisi*”, **Gazi İktisat ve İşletme Dergisi**, S.3(1), ss.59-70.
- BİNGÖL, Dursun (2013), **İnsan Kaynakları Yönetimi**, Beta Yayınları, İstanbul, 8. Baskı.
- BOZTOSUN, Derviş, KINIŞ, Zühal and DEMİRTAŞ, Özgür (2022), “*Yalın Liderliğin İş - Aile Çatışması Üzerindeki Etkisinde Algılanan Örgütsel Desteğin Aracılık Rolü: Kayseri’de Bir Kamu Hastanesi Örneği*”, **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.48, ss.383-39.
- BROWN, Michael E. and TVERINO, Linda K. (2006), “*Ethical Leadership: A Review and Future Directions*”, **The Leadership Quarterly**, S.17(6), ss.595-616.
- CEYLAN, Adnan (2011), **Yönetimde İnsan ve Davranış**, Kaan Yayınları, İstanbul.
- CHIN, Yuen C. (2011), **Altruistic Leadership, Employee Engagement and Financial Performance**, California State University Publisher, Sacramento – California (US).
- ÇIRAKLI, Ümit, UĞURLUOĞLU, Özgür, ŞANTAŞ, Fatih and ÇELİK, Yusuf (2014), “*Etik Liderlik Davranışlarının Örgütsel Adalet Üzerindeki Etkisi: Bir Hastanede Uygulama*”, **İşletme Bilimleri Dergisi**, S.2(2), ss.53-69.
- ÇÖL, Güner (2008), “*Algılanan Güçlendirmenin İşgören Performansı Üzerine Etkileri*”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, S.9(1), ss.35-46.
- DEMİRTAŞ, Özgür and AKDOĞAN, Asuman (2015), “*The Effect of Ethical Leadership Behavior on Ethical Climate, Intention to Quit and Emotional Commitment*”, **Journal of Business Ethics**, S.130(1), ss.59-67.
- DENİZLİ, Fatih (2022), “*Medikal Turizm Kapsamında Sağlık Çalışanlarının Memnuniyet ve Örgütsel Bağlılık Düzeyleri: Kayseri Örneği*”, **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.51, ss.165-186.
- DENİZLİ, Fatih, KINIŞ, Zühal and KAYA, Buket (2023), “*Sağlık Kuruluşlarında İçsel Pazarlama Uygulamalarının İşletme Performansı Üzerindeki Etkisi: Pazar Yöneliminin Aracılık Rolü*”, **Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi**, S.6(3), ss.943-953.
- DICKSON, Marcus W., HANGES, Paul J., MITCHELSON, Jacqueline K. and RESICK, Christian J. (2006), “*A Cross-Cultural Examination of the Endorsement of Ethical Leadership*”, **Journal of Business Ethics**, S.63, ss.345-359.
- ELÇİ, Meral, ŞENER, İrge, AKSOY, Seval and ALPKAN, Lütfihak (2012), “*The Impact of Ethical Leadership and Leadership Effectiveness on Employees Turnover Intention: The Mediating Role of Work Related Stress*”, **Procedia - Social and Behavioral Sciences**, S.58, ss.289-297.
- ERDOĞAN ARACI, Ülker (2019), “*Etik Liderlik ile İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişkide Yapıcı Sessizlik Davranışının Aracılık Rolü*”, **Turizm Akademik Dergisi**, S.6(1), ss.17-30.
- FERRIS, Gerald R. (1985), “*Role of Leadership in the Employee Withdrawal Process: A Constructive Replication*”, **Journal of Applied Psychology**, S.70(4), ss.777-781.
- FINDIKÇI, İlhami (2009), **İnsan Kaynakları Yönetimi**, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 9. Baskı.
- GREEN, William Scott (2004), “*Altruism and the Study of Religion: Preliminary Questions*”, **Paper Presented at the Conference: “Altruism in World Religions” at Bard College**, 16 November 2004 – New York, Annandale-on-Hudson, New York (US).
- GUEST, David E. (2017), “*Human Resource Management and Employee Well-Being: Towards A New Analytic Framework*”, **Human Resource Management Journal**, S.27(1), ss.22-38.
- KONAN, Necdet and GEDİK, Aytaç (2019), “*Özgeci Liderlik Ölçeğinin Eğitim Kurumları İçin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması*”, **E-International Journal of Educational Research**, S.10(3), ss.76-92.
- KURT, Esra (2013), “*Algılanan Sosyal Destek ve İş Performansı İlişkisinde İşe Bağlılığın Aracılık Etkisi: Turizm İşletmelerinde Bir Araştırma*”, **Yüksek Lisans Tezi**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- MANSUR, Fatma and UYSAL, Dilek (2021), “Covid-19 Pandemi Sürecinde Hemşirelerin Etik ve Özgeci Liderlik Algısı”, **Usaysad Dergisi**, S.7(2), ss.329-344.
- MAYER, David M., AQUINO, Karl, GREENBAUM, Rebecca L. and KUENZI, Maribeth (2012), “Who Displays Ethical Leadership, and Why Does it Matter? An Examination of Antecedents and Consequences of Ethical Leadership”, **Academy of Management Journal**, S.55(1), ss.151-171.
- MILLER, Lisa (2003), “Qualitative Investigation of Intercollegiate Coaches' Perceptions of Altruistic Leadership”, **Doctoral Thesis**, The Ohio State University, Ohio (US).
- MILLER, Lisa, CARPENTER, Carol, FINK, Janet and BAKER, Robert (2008) “Benefits of Altruistic Leadership in Intercollegiate Athletics: An Examination of Coaches' Perspectives”, **Journal for the Study of Sports and Athletes in Education**, S.2(1), ss.51-68.
- MILLER, Lisa, FINK, Janet S., PASTORE, Donna, BAKER, Robert and MASON, George (2005), “Defining Altruistic Leadership in the Management of Intercollegiate Coaching”, **The Smart Journal**, S.2, ss.4-16.
- MOBLEY, William H., HORNER, Stanley and HOLLINGSWORTH, A. Thomas (1978), “An Evaluation of Precursors of Hospital Employee Turnover”, **Journal of Applied Psychology**, S.63, ss.408-414.
- ÖZBOZKURT, Başar Onur (2018), “Sağlık Çalışanlarının Rol Belirsizliği ve Rol Çatışmasının İş Performansına Etkisi, İş Tatmininin Aracılık Rolü: Mersin İli Özel Hastanelerinde Bir Araştırma”, **Yüksek Lisans Tezi**, Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- ÖZÇELİKÇİ, Nazan and OCAK, Metin (2020), “Otantik Liderliğin Çalışanların İş Performansı ve İşten Ayrılma Niyetleri Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir Araştırma”, **Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**, S.9(4), ss.279-290.
- PALANSKI, Michael, AVEY, James and JIRAPORN, Napatsorn (2014), “The Effects of Ethical Leadership and Abusive Supervision on Job Search Behaviors in the Turnover Process”, **Journal of Business Ethics**, S.121(1), ss.135-146.
- ROSIN, Hazel and KORASIN, Karen (1991), “Workplace Variables, Affective Responses and Intention to Among Women Managers”, **Journal of Occupational Psychology**, S.64(4), s.317-330.
- ROTUNDO, Maria and SACKETT, Paul R. (2002), “The Relative Importance of Task, Citizenship and Counterproductive Performance to Global Ratings of Job Performance: A Policy-Capturing Approach”, **Journal of Applied Psychology**, S.87(1), s.66-80.
- RUSBULT, Caryl., FARRELL, Dan, ROGERS, Glen and MAINOUS, Arch G. (1988), “Impact of Exchange Variables on Exit, Voice, Loyalty and Neglect: An Integrative Model of Responses to Decline Job Satisfaction”, **Academy of Management Journal**, S.31(3), ss.599-627.
- SALAS-VALLINA, Andreas, FERRER-FRANCO, Anna and FERNÁNDEZ GUERRERO, Rafael (2018), “Altruistic Leadership and Affiliative Humor's Role on Service Innovation: Lessons from Spanish Public Hospitals”, **The International Journal of Health Planning and Management**, S.33(3), ss.861-872.
- SOSIK, J. John, JUNG, Dongil and DINGER, Sandi (2009), “Values in Authentic Action: Examining the Roots and Rewards of Altruistic Leadership”, **Group & Organization Management**, S.34(4), ss.395-431.
- SÖKMEN, Alev (2019), “Etik Liderlik, Örgütsel Güven, İş Tatmini ve İşten Ayrılma Niyeti İlişkisi: Bir Hastane İşletmesinde Araştırma”, **Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi**, S.54(2), ss.917-934.
- ŞAHİN, Faruk (2011), “Lider-Üye Etkileşimi ve İşten Ayrılma Niyeti İlişkisinde Cinsiyetin Etkisi”, **Ege Akademik Bakış Dergisi**, S.11(2), ss.277-288.
- ŞEKER ÖNER, Eşe and BÜYÜKYILMAZ, Ozan (2021), “KOBİ Yöneticilerinin Liderlik Özelliklerinin Çalışan Performansı ve İşten Ayrılma Niyeti Üzerine Etkisi”, **Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.13(4), ss.1-14.
- TANRIÖVER, Ubeydullah (2005), “Öğrenen Örgüt İklimi ve Özyönetimli Öğrenmenin İş Tatmini, Duygusal Bağlılık ve İşten Ayrılma Niyeti Üzerindeki Etkileri”, **Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- TELLİ, Eda, ÜNSAR, Sinan and OĞUZHAN, Adil (2012), “Liderlik Davranış Tarzlarının Çalışanların Örgütsel Tükenmişlik ve İşten Ayrılma Eğilimleri Üzerindeki Etkisi: Konuyla İlgili Bir Uygulama”, **Electronic Journal of Vocational Colleges**, S.2(2), ss.135-150.
- TOPSES, Gürsen (2012), “Özgeçililik ve Egoizm Ölçeği Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması”, **International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education (IJTASE)**, S.1(2), ss.60-71.
- TWEMLOW, Stuart (2001), “Modifying Violent Communities by Enhancing Altruism: A Vision of Possibilities”, **Journal of Applied Psychoanalytic Studies**, S.3(4), ss.431-462.
- UÇAR, Zeynep Merve, AKBOLAT, Mahmut and ÖZER, Aslıhan (2020), “Covid-19 Döneminde Sağlık Çalışanlarında Özgeci Liderlik ve İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, **COVID-19 Pandemisinde İşletme Yönetiminin Dönüşümü** (Ed. Mahmut Akbolat, Özgün Ünal), Gazi Kitabevi, Ankara, ss.1-12.
- ÜLBEĞİ, İlksun Didem, İPLİK, Esengül and YALÇIN, Azmi (2018), “Etik Liderliğin İş Tatmini ve İşten Ayrılma Niyeti Üzerindeki Etkisinde İşe Adanmışlığın Rolü”, **Sayıştay Dergisi**, S.111, ss.173-195.
- WEISS, Robert Frank., BOYER, Jenny L., LOMBARDO, John P. and STICH, Mark H. (1973), “Altruistic Drive and Altruistic Reinforcement”, **Journal of Personality and Social Psychology**, S.25(3), s.390-400.
- YELBOĞA, Atilla (2006), “Kişilik Özellikleri ve İş Performansı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, **İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, S.8(2), ss.196-217.
- YILMAZ, Burcu and HALICI, Ali (2010), “İşgücü Devir Hızını Etkileyen Faktörler: Sekreterlik Mesleğinde Bir Araştırma”, **International Journal of Economic and Administrative Studies**, S.2(4), ss.93-108.
- ZHANG, Xiujuan, WALUMBWA, Fred O., ARYEE, Samuel and CHEN, Zhen Xiong (2013), “Ethical Leadership, Employee Citizenship and Work Withdrawal Behaviors: Examining Mediating and Moderating Processes”, **The Leadership Quarterly**, S.24, ss.284-297.
- ZHELTOUKHOVA, Ksenia (2016), “Developing and Validating a Scale of Altruistic Leadership”, **Doctoral Thesis**, Lancaster University, Lancaster (UK).
- ZHU, Weichun, MAY, Douglas R. and AVOLIO, Bruce J. (2004), “The Impact of Ethical Leadership Behavior on Employee Outcomes: The Roles of Psychological Empowerment and Authenticity”, **Journal of Leadership & Organizational Studies**, S.11(1), ss.16-26.

Türkiye’de Kararnamelerin Bürokrasi Üzerindeki Etkisi: Parlamenter ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemlerinin Karşılaştırması

The Effect of Decrees on Bureaucracy in Turkey: A Comparison of Parliamentary and Presidential Government Systems

Recep KAYA

Dr. Öğr. Gör., Afyonkarahisar Sağlık Bilimleri Üniversitesi,
Atatürk Sağlık Hizmetleri MYO, Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü,
Sağlık Kurumları İşletmeciliği Programı, recepkaya03@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-9072-232X>

Makale Başvuru Tarihi: 16.10.2024

Makale Kabul Tarihi: 31.12.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

ÖZET

Makalenin konusu, Parlamenter sistem ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi karşılaştırmasında Türkiye’de kararnamelerin bürokrasi üzerindeki etkisidir. Bu çalışmada Parlamenter dönemde ve özellikle Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde kararnamelerin bürokrasi kurumu üzerindeki etkilerinin nasıl ve ne denli olduğu ele alınmaktadır. Makalenin kapsamını, Parlamenter dönemde yürütmenin sıklıkla başvurduğu düzenleyici işlemlerden biri olan ve günümüzde uygulanma imkânı kalmayan kanun hükmünde kararnameler ile Türkiye’ye özgü hükümet sistemi modeli olan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi döneminde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnameleri oluşturmaktadır. Çalışmada ilk olarak bürokrasinin özellikleri ele alınmış, sonrasında ise Parlamenter ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemleri açıklanmıştır. Daha sonra da kararname konusuna değinilmiştir. Ayrıca hükümet sistemleri temelinde kararnamelerin bürokrasi üzerinde etkileri ve bürokrasi kurumundaki değişim ve dönüşümde oynadığı roller belirtilmiştir. Çalışma, bürokrasi ve hükümet sistemleri ile kararnameler kapsamında bugüne kadar yayınlanan literatür çalışmalarından faydalanılarak hazırlanmıştır. Bu kapsamda çalışmanın Kanun Hükmünde Kararnameler ve Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri arasındaki farklılık ve bürokrasi üzerindeki etkilerinin nasıl ve ne şekilde olduğunu ortaya koyması bakımından literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler:

Kararname,

Bürokrasi,

Hükümet Sistemi,

Bakanlar Kurulu,

Cumhurbaşkanı,

ABSTRACT

The article focuses on the impact of decrees on bureaucracy in Turkey, comparing the parliamentary and presidential government systems. This study examines how and to what extent decrees have an effect on bureaucratic institutions in the parliamentary period and especially in the presidential government system. The scope of the article consists of decrees having the force of law, which are among the regulatory procedures frequently resorted to by the executive in the parliamentary period and which are no longer applicable today, and presidential decrees issued during the presidential government system period, which is a government system model specific to Turkey. The study first addresses the characteristics of bureaucracy and then explains parliamentary and presidential government systems. Then, the subject of decrees is addressed. In addition, the effects of decrees on bureaucracy on the basis of government systems and the roles they play in the change and transformation in the bureaucracy institution are stated. The study was prepared by utilizing the literature studies published so far within the scope of bureaucracy and government systems and decrees. In this context, the study will contribute to the literature by revealing the differences between the Decree Laws and Presidential Decrees and how and in what way their effects on the bureaucracy are.

Keywords:

Decree,

Bureaucracy,

Government System,

Council of Ministers,
President,

President,

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): KAYA, Recep (2024), “Türkiye’de Kararnamelerin Bürokrasi Üzerindeki Etkisi: Parlamenter ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemlerinin Karşılaştırması”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.7(4), ss.1134-1147, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1568756>

1. GİRİŞ

Toplumların gereksinim duyduğu kamusal hizmetlerin yerine getirilmesinde ve devletlerin görev alanındaki fonksiyonların gerçekleştirilmesinde iktidarı elinde bulunduran siyaset kurumu ile siyasal kararların uygulayıcısı konumunda bulunan bürokrasi kurumu yürütmeyi oluşturmaktadır. Devlet yönetimindeki üç temel fonksiyondan biri olan yürütme içinde bu iki kurum arasında iktidarın kullanımı noktasında mücadele söz konusudur. Siyasi iktidarı elinde tutan gücün iktidardaki pozisyonuna bağlı olarak ortaya çıkan bu mücadelede bürokrasi kendine özgü bazı özellikler nedeniyle iktidara kimi zaman ortak olmakta kimi zaman da iktidarı yönlendirebilmektedir.

Parlamentar dönemde yürütme gücü Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulundan oluşan ikili bir yapı üzerinde şekillenmiştir. Bu ikili yapıda, Cumhurbaşkanı sorumsuz kanadı temsil ederken Bakanlar Kurulu ise sorumlu kanadı temsil etmektedir. 1982 Anayasasında Cumhurbaşkanı sembolik olarak nitelendirilen görevlerle temsil edilmekte olarak ifade edilse de görev alanı ve temsiliyetinin bir hayli geniş olduğu söylenebilir. Bakanlar Kurulu ise Başbakan ve Bakanlardan oluşan yürütmenin ön planında yer alan kanadı temsil etmektedir. Devletin kamusal hizmet ve politikalarının oluşturulmasında, uygulanmasında ve temsil edilmesinde daha çok Bakanlar Kurulunda yer alan görevliler rol oynamaktadır.

Yürütme gücüne Anayasal olarak tanınmış olan bazı haklar vardır ki, bu haklar yürütmenin yetki ve görev alanlarının duruma göre genişlemesini sağlamaktadır. Olağan dönemde yürütme yetki ve görev alanıyla ilgili olmak ve belirli şekilsel unsurlarla sınırlılığı bulunmak şartıyla çıkarılan Olağan Dönem Kanun Hükmünde Kararnameleri siyasi iktidarın kamusal hizmetlerin sunulmasında ve yerine getirilmesinde elini kuvvetlendiren önemli düzenleyici işlemlerdendir. Olağanüstü Dönem Kanun Hükmünde Kararnameleri ise yürütmenin yetki, görev ve düzenleme alanını fazlasıyla genişleten ve düzenleme yapmasına olanak sağlayan bir şekilde sahiptir. Siyasi iktidar, Olağan Dönem Kanun Hükmünde Kararnameleri ve Olağanüstü Dönem Kanun Hükmünde Kararnameleri ile devletin yönetim perspektifi içerisinde yer alan idari alanı düzenleyebilmekte ve yönlendirebilmektedir.

Çalışmanın kapsamını, Parlamentar dönemde yürütmenin sıklıkla başvurduğu düzenleyici işlemlerden biri olan ve günümüzde uygulanma imkânı kalmayan Kanun Hükmünde Kararnameler ile Türkiye'ye özgü hükümet sistemi modeli olan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi döneminde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri oluşturmaktadır. Yeni sistemde yürütmenin tek otoritesi konumunda bulunan Cumhurbaşkanı, Anayasadan aldığı yetkiye dayanarak Parlamentar dönemde çıkarılan Kanun Hükmünde Kararnamelere göre daha geniş bir alanda uygulanma ve çıkarılma durumu bulan Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ile idari alanda düzenlemeler yapabilmektedir. Cumhurbaşkanı, çıkaracağı kararnameler ile bürokrasi ve bürokratlar üzerinde düzenleme, dönüştürme ve değiştirme yetkilerine sahip olmaktadır. Bu durum yeni hükümet sistemi modelinin siyaset-bürokrasi arasında var olan mücadelede siyaset kurumu lehine sonuç verdiğini göstermektedir.

Çalışmada ilk olarak bürokrasinin özellikleri ele alınmış, sonrasında Parlamentar ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemleri genel olarak açıklanmıştır. Daha sonra çalışmanın da konusunu oluşturan kararname kavramı ele alınmıştır. Bu kapsamda, kararname özellikleri ve hükümet sistemlerine göre değişen isimlendirmelerine göre olağan ve olağanüstü dönemler olarak incelenmiştir. Ayrıca hükümet sistemleri temelinde kararnamelerin bürokrasi üzerinde etkileri ve bürokrasi kurumundaki değişim ve dönüşümde oynadığı roller belirtilmiştir. Çalışma, bürokrasi ve hükümet sistemleri ile kararnameler kapsamında bugüne kadar yayınlanan literatür çalışmalarından faydalanılarak hazırlanmıştır. Bu kapsamda, çalışmanın Kanun Hükmünde Kararnameler ve Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri arasındaki farklılık ile bürokrasi üzerindeki etkilerinin nasıl ve ne şekilde olduğunu ortaya koyması bakımından literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. BÜROKRASİ VE ÖZELLİKLERİ

Bürokrasi, devletin görev alanına giren işlerin gerçekleştirildiği bürolar, ofisler anlamında olup, Latince "*bureau*" ve Yunanca "*cratie*" kelimelerinin birleşiminden meydana gelmektedir. Genel olarak ifade edilmek istenirse bürokrasi masaların, devlet dairelerinin gücü ve hâkimiyeti anlamlarına gelmektedir (Baransel, 1979:297).

Vatandaşların günlük yaşamında önemli yer tutan ve meydana getirilen hizmetlerden faydalanmasını sağlayan bürokrasi, yönetim bilimleri alanında araştırmacıların geçmişten günümüze dikkate aldığı en temel konulardan birini oluşturmaktadır. Bürokrasi; işbölümü ve uzmanlaşma gibi temel kıstaslar üzerine oturan ve güç odaklarının merkezileştiği ast-üst ilişkileri sonucu ortaya çıkan hiyerarşik yönetimler için kullanılmaktadır.

Bürokrasi denildiğinde ilk olarak kamu örgütleri akla gelse de özel işletmelerin yapısal olarak örgütlenmelerinde de bürokrasiye rastlanmaktadır (Boyalı ve Gümüş, 2022:234).

Bürokrasinin ortaya çıkışına bakıldığında ilk olarak Çin, Mısır ve Mezopotamya Uygarlıkları döneminde devletin yapılanma sürecinde rastlansa da bilimsel literatüre yönelik çalışmaların yeni olduğu söylenebilir (Kaya, 1994:6). Ayrıca bürokrasi, devlet yönetiminde söz sahibi olan otoritenin verdiği idari görevlerin yerine getirilmesinde önemli bir kurum olarak eski dönemlerde oluşa da modern anlamda örgütlenme şekli olarak ulus devletin geliştiği dönemlere denk gelmektedir (Ergun ve Polatoğlu, 1992:47).

Max Weber bürokrasiyi idari yapı şeklinde dile getirmiş ve bunu ilk kez kuramlaştırmıştır (Şaylan, 1996:298). Kuramlaştırma aşamasında bürokraside var olan güç ve yetki faktörlerine önem vermiştir. Weber, bürokrasideki “*dakiklik, devamlılık, disiplin, güvenilirlik, hız, kesinlik, sağduyu, dosyalama bilgisi, dayanışma, tam itaat ve anlaşmazlıkların giderilmesi*” gibi özelliklerin diğer örgütlerde olmayışına değinerek bürokrasinin ayırt edici ve daha farklı bir örgüt olduğunu öne çıkarmak istemiştir. Bu özelliklerin uygulanması durumunda bürokrasi kurumu diğer örgütlerden daha farklı bir konuma gelecek ve standartlaşacaktır (Şahin, 2004:529). Max Weber, devletin yönetim merkezinde yer alan bürokrasiyi örgütsel bir model olarak ele almış ve rasyonellik açısından incelemeye çalışmıştır.

Bürokrasi kavramının modern anlamda ortaya çıkması devletin kamuya vermekle mükellef olduğu hizmet alanlarındaki görevlerinin ve bu görevleri yerine getirecek görevlilerden oluşan kamu görevlilerinin artmasıdır. Bürokrasinin bilimsel anlamda kabul görerek incelemeye tabi tutulması ise 20. yüzyılın başlarına denk gelmektedir (Jakoby, 1969:11).

Bürokrasi kavramıyla ilgili bu alanda çalışmalar yapan kişiler tarafından çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Bu tanımlamalara bakıldığında genel olarak bürokrasi; kırtasiyecilik, verimsizlik, kurallara ve otoritelere bağlılık, işlerin yavaş yürümesi, gizlilik, var olan ve kullanılan yetkilerin astlara devredilmemesi, işbölümü ve uzmanlaşma, hiyerarşi, yazılı kuralların olması, gayri şahsilik, disiplin gibi kriterlere sahip olan ve bu özellikleri ile kamu politika ve planlarını hazırlayarak devletin yürütme gücünü elinde bulunduran siyasi iradeye yardımcı olan bir kurumdur. Ayrıca bürokrasi işlemlerini yürüten yaptığı işleri büyük bir titizlik çerçevesinde yürüten ve herhangi bir kar elde amacı gütmeyen, profesyonel çalışanların işbaşında olduğu bir örgütlenme modelidir (Kaya, 2023:8-9). Bürokrasinin kendine özgü olan ve onu yürütmede ayrıcalıklı konuma taşıyan birtakım önemli özellikleri vardır;

- **Yasalarla Düzenlenmiş Yetki Alanı:** Bürokraside yerine getirilmesi beklenen iş ve işlemler kanuni olarak daha önceden belirlenen çizgiler çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Yasalarla düzenlenen alan bürokratlara neyi, ne zaman, nasıl, kim tarafından yapılacağı gibi sorulara cevap bulabilme olanağı ve işlemleri gerçekleştirenlere de güven vermektedir. Max Weber’in ifade ettiği bürokratik otorite kavramı, bürokrasinin sistemsal olarak bir bütün şeklinde yürütmesini sağlamaktadır. Yasaların belirlediği alan dâhilinde hareket eden bürokrasinin işleyiş şekli o ülkenin gelişmişlik düzeyi konusunda da önemli bir parametredir (Eryılmaz, 2004:45).
- **Otorite ve Hiyerarşik Yapı:** Bürokraside idari işleyişteki her bir makam kendisinden daha alt düzeydeki bir makamın işleyişinden sorumlu olarak denetlemekle görevli ve onun işleyiş noktasında üstlerine hesap vermekle yükümlüdür. İdarenin işleyiş alanındaki konuların çeşitli ve karmaşık olması sorunu ast üst ilişkileri neticesinde ortaya çıkan hiyerarşik yapılanmayla azaltılmakta, örgütler ise daha verimli hale getirilmektedir. Tüzel kişiliği aynı olan örgütlerde yetki kullanımı yetki genişliği ve işlerin paylaşımı ile olurken, emir-komuta durumu ise hiyerarşi ile sağlanmaktadır. Kararların alınmasında üst düzeyde yer alan makamlar yetkili olmakla birlikte, karar alma ve vermede birlikte hareket etme durumu söz konusudur. Kamu görevinde bulunan her bir makam kendi görev alanı ile ilgili yetki ve sorumlulukları ifa etmekte, bu durumu diğer makamlarla paylaşmamaktadır (Başaran, 1989:63-64).
- **Yazılı Belgelere Dayalı İşlemler:** Vatandaşların devletle olan ilişkilerinde yaşanan birtakım durumlar onları karşı karşıya getirebilir. Bu durumda vatandaşlar yine devlet kurumuna müracaat edeceklerinden işlemlerinin güvence altında olmasını, resmiyet kazanmasını ve devlet kurumunun da tarafsız davranmasını isteme hakkı vardır. Başvuruların ve sonrasında yinelenen işlemlerin takibi ve güvenilir olması için belgelerin yazılı olması ve kayıt altına alınması gerekmektedir (Abadan, 1959:4).
- **İşbölümü, Bilgi ve Uzmanlaşma:** Bürokrasinin en önemli özelliklerinden biri sahip oldukları bilgi ve alanlarındaki uzmanlaşma durumudur. Kamunun ihtiyacı olan iş ve işlemler günden güne değişmekte ve çeşitlenmekte, kamu hizmetleri de bu duruma bağlı olarak farklılaşmakta ve karmaşık hale bürünmektedir.

Kamuda ihtiyaç duyulan işlemlerin gerçekleştirilmesinin sorunsuz bir şekilde devam edebilmesi için iş ve işlemlerin belli ölçütler gözetilerek sınıflandırılması, kamu görevlileri arasında da işbölümünün sağlanması gerekmektedir. Belirli bir dönem aynı alanda görevde yapan kamu görevlileri o alanda uzmanlaşmakta ve bilgiyi tekellerine almaktadırlar. Bu durum bürokrasiyi siyaset karşısında değerli hale getirmekte ve siyasetin ihtiyaç duyduğu bir konuma taşımaktadır. Heper'e göre bilginin ve uzmanlığın ön plana çıktığı modern dönemde siyasetin gücü üst düzeyde yer alan bürokratlarla kurulacak ilişkilere ve iletişime bağlı olarak değişmektedir (Heper, 1983:292).

- **Gayri Şahsilik:** Bürokrasinin bu özelliği, yazılı şekilde başvuru işlemlerinin tarafsız ve rasyonel olarak yaklaşım sergilenerek devam etmesini amaçlamaktadır. Bunun sonucunda bürokratlar duygusal davranış sergilemekten uzaklaşarak bürokratik bir duruş sergilemektedir. Böylece kamusal çıkarların üstün tutulmasının ve kamunun verimlilik durumunun ön plana çıkması sağlanmaktadır (Abadan, 1959:66). Gayri şahsilik ilkesi özellikle aile, akrabalık, hemşericilik, siyasi görüş ve benzeri gibi faktörlerin neden olduğu kayırmacılık durumunun oluşmasını engelleyerek işlemlerin standartlar çerçevesinde ilerlemesini ve herkes için aynı kıstasların geçerli olmasını sağlamaktadır.
- **Kariyer Elde Edebilme:** Bürokraside görev alan kamu görevlileri görevlerini mesleki statü içerisinde sürdürmektedir. Böylece kamu görevlileri için sürdürdükleri görevler güvenceli bir hal almakta ve istikrarlı şekilde bürünmektedir. Kamu görevlisi statüsünde olan kişiler görev zamanları içinde mezuniyet durumları ve meslekteki kıdemlerine bağlı olarak meslekte kariyer elde edebilmeyi amaçlamaktadır (Eryılmaz, 2017:207). Bürokraside görev alan kişiler mesleki statü olarak güvenceli bir halde olduklarından kanuni sınırlar içinde hareket ettikleri sürece azledilme durumuyla karşılaşmamakta, ancak mesleki süreyi doldurarak emekli olma ya da kendi isteğiyle istifa etme durumlarında meslekleriyle ilişkileri kesilmektedir.
- **Ayrıntıya Dayalı Kurallar ve Bu Kurallara Bağlılık:** Kamuda görev alan bürokratların sorumlu oldukları alanlar, yapacakları görevler ve yasal sınırlar içerisinde kullanacakları yetkiler önceden net bir şekilde belirtilmiştir. Örgütlenme temelinde iş analizleri, iş tanımları, iş gerekleri gibi durumlar açık bir biçimde ifade edildiğinden çalışanların subjektif görüş çerçevesinde hareket etmesine olanak tanınmamaktadır. Hiyerarşik yapıda üst konumda bulunan görevliler astlarının iş ve işlemlerini önceden belirlenmiş olan ilkeler ve kurallar dâhilinde takip etmekte ve denetlemektedir. İlke ve kurallara riayet etmeyen ve görevlerini keyfi biçimde sürdüren görevlilere kanunen yaptırım uygulanmakta, bürokratik kurumun da devamlılığı sağlanmaktadır (Hicks ve Gullet, 1981:102).
- **Memurların Yönetimi ve Sürekliliği:** Kamu görevindeki kişiler siyasi ve idari olarak iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Siyasi olarak görevde bulunan kamu görevlileri olan bakan, bakan yardımcısı gibi kişiler seçim süresinin gelmesi, erken seçim kararının alınması ya da siyasi iktidarın temsilcisi olarak yetkiyi elinde bulunduran kişi ya da kişilerin görevden alması sonucu değişebilmekteyken, idari olarak görevde bulunan kişilerin mesleki güvenceleri nedeniyle bu tür durumlardan etkilenmemektedir. Bürokratlar uzun yıllar görevde kalmaları ve alanlarındaki bilgi ve uzmanlık seviyelerinin yüksekliği sayesinde belli bir güce sahip olmaktadır (Tataroğlu, 1997:12).

3. PARLAMENTER SİSTEM VE ÖZELLİKLERİ

Parlamber Hükümet Sistemi modeli ilk olarak İngiltere'de Westminster tarzı hükümet şekli olarak ortaya çıkmış ve dünyaya yayılmıştır. Günümüzde Parlamber Hükümet Sistemi modeliyle idare edilen devletlere bakıldığında parlamento yapıları İngiltere'deki parlamento yapısına benzemektedir (Lijhart, 2012:9). İngiltere'de idareye sahip olan kralın yetkilerini baronlarla paylaşımını öngören ve kralın yetkilerinin ilk kez sınırlandırıldığı "Magna Carta Libertatum" adlı siyasi belge anayasaya dayalı rejimlerin temeli olarak kabul edilmektedir (Özer ve Özmen, 2017:22). İlk olarak İngiltere'de ortaya çıkan ve günümüzde birçok ülkede uygulanma imkânı bulan Parlamber sistemin özelliklerine bakıldığında şunlar görülmektedir (Özer ve Özmen, 2017:22);

- Yürütme organı, Cumhurbaşkanı ile Başbakan+Bakanlardan (hükümet) oluşan ikili bir yapıya sahiptir.
- Cumhurbaşkanı siyasi olarak sorumsuz iken, Bakanlar Kurulu siyasi olarak sorumlu taraftır.
- Hükümet üyeleri meclise karşı bireysel ve kolektif şekilde sorumludur.
- Yasama ve yürütme organları belirli şartlar dâhilinde birbirlerini sonlandırabilmektedir.

Bu sistemde parlamentolarda siyasi iradeler tarafından kabul edilen yasalar ve alınan kararların uygulanmasında görev alan kişilerin işbaşına gelmeleri ehliyet ve liyakat ilkelerine dayalı olarak gerçekleşmesi öngörülmektedir. Ancak ülkelerin gelişmişlik düzeylerine ve siyasi iradelerin yönetimdeki güçlerine bağlı olarak bürokratik örgütlenmedeki bu durum objektiflikten uzaklaşarak aile, akrabalık, parti üyeliği, eğitim alınan okul, hemşericilik gibi faktörlere göre değişebilmektedir. Parlamenter sistemlerin olduğu gelişmiş ülkelerde bürokrasiye girişlerde objektif şartlar ön planda olduğundan standartlaşma sağlanmıştır.

Parlamenter Hükümet Sistemleriyle idare edilen ülkelerde iktidarı elinde bulunduran partiler ülkede mevcut şartların nasıl olduğuyula ilgilenmeden seçimler öncesinde propaganda yoluyla seçmenlere verdikleri sözleri yerine getirmek için işe alımlarda ve politikaların yürütülmesinde bürokratların önerilerini dinlemeden hareket etmektedirler. Hal böyle olsa da karar mercii olan siyasilerin verdikleri kararların uygulayıcısı olan bürokratik yapılara yine de ihtiyaç duyulmaktadır (Kaya, 2023:98-99).

Parlamenter sistemle yönetilen ülkelerde özellikle güçlü bir şekilde iktidara gelen siyasi partiler yapılmasını istedikleri iş ve işlemlerini daha hızlı bir şekilde sonuçlandırabilmek amacıyla yasama organı üzerinde etkinlik ve baskı oluşturabilmektedir. Kamu politikalarının belirlenmesi ve yürütülmesinde kanunlar dışında düzenleyici işlem tesis etmeyi kullanan yürütme güçlü bir şekilde kendini belli etmektedir. Bu durum yürütmenin yasama organı üzerinde etkinlik kurduğu ve daha ön plana çıktığı başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerin hükümet sistemlerine benzerlik göstermekte ve birbirinden farklılığını ortadan kaldırmaktadır. Parlamenter Hükümet Sisteminin avantajları ve dezavantajları arasında faktörler aşağıda (Tablo 1) yer almaktadır;

Tablo 1. Parlamenter Hükümet Sisteminin Avantaj ve Dezavantajları

Parlamenter Hükümet Sisteminin Avantajları	Parlamenter Hükümet Sisteminin Dezavantajları
Rejimde kilitlenmeyi önleyecek mekanizmaların varlığı (Güvensizlik oyu ve Fesih gibi)	Yürütmenin istikrarını garanti eden bir mekanizmanın bulunmaması
Halkın desteğini kaybeden hükümetlerin seçimler aracılığıyla değiştirilebilmesi (Esnek ve çözüm üretebilir sistem olması)	Siyasi iktidara bir partinin tek başına hâkim olamaması sonucu koalisyon hükümetlerinin ortaya çıkması
Uzlaşmacı ve paylaşımcı bir sistem olması	Hükümet istikrarsızlıklarının rejim istikrarsızlıklarına rejim istikrarsızlıklarının da zaman darbelere yol açan bir etkisinin bulunması
Küçük partilerin koalisyonlar aracılığıyla hükümete katılabilmesine ve yönetime ortak olabilmesine olanak sağlaması yoluyla katılımçılığı artırması	Zayıf ve etkinliği düşük hükümetlere yol açması
Devlet başkanının tarafsız ve partiler üstü olması dolayısıyla uzlaştırıcı etkisinin bulunması	Koalisyon hükümetlerinde her partinin farklı düşünebilme durumu nedeniyle karar alabilme hızının yavaş olması
Tüm kesimlere iktidarda temsil edilebilme imkânı vermesi nedeniyle demokratik kültüre uygun olması	Hükümetin yol açtığı olumsuzluklarda hesap verebilme açısından sorumlunun tespit edilebilmesinin güç olması

Kaynak: Kaya, 2023:110-111.

İlk kez İngiltere’de ortaya çıkan ve günümüzde pek çok ülkede uygulanmakta olan Parlamenter sistemin birtakım avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır. Parlamenter sistem halkın fikir ve görüşlerinin mecliste temsili, devlet başkanının tarafsızlığı, küçük partilerin de yönetime katılabilmesi, halkın desteğinin kaybedilmesi durumunda seçimler yoluyla iktidarın değiştirilebilmesi bakımından demokratik kültüre uygunluk göstermektedir. Ayrıca Parlamenter sistemde yönetimde ortaya çıkabilecek olan kilitlenmeleri çözecek güvenoyu ve fesih gibi mekanizmalar da bulunmaktadır. Bu sistemin dezavantajları arasında ise koalisyon hükümetleri durumunda karar mekanizmalarının yavaşlığı, sorumluların tespit edilmesinin zorluğu, yürütme fonksiyonunun istikrarlılığı durumunun kesinliğinin olmaması, hükümetlerin istikrarsız olması halinde rejimin tehlikelerle karşı karşıya kalması durumunun bulunmasıdır.

Parlamenter Hükümet Sisteminin avantajları şeklinde yukarıda ifade edilen özelliklerine baktığımızda genel olarak demokrasi ve demokratik kültürle uyumlu olduğu, katılımı artırdığı, sistemin işleyişinde kilitlenme oluşturacak durumları çözen bir niteliğinin bulunduğu ifade edilebilir. Bunun yanında dezavantajlarına bakıldığında ise devletin yönetim anlayışında aksamaya neden olabilecek ve istikrarsızlık oluşturacak yönlerinin bulunması bu hükümet sisteminin olumsuzluk oluşturan yönleri arasında bulunmaktadır. Parlamenter Hükümet Sistemi taşıdığı özellikler açısından demokrasiye ve demokratik kültür ile uyumluluğu bakımından olumlu katkılar ihtiva etmektedir. Ancak bu durumların ortaya çıkabilmesi o ülkenin ekonomik özellikleri, geleneksel şartları, tarihi geçmişi, anayasal durumu ve mevcut siyasi kültürü de önemlidir (Çağlar, 2017:1-7).

4. CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ VE ÖZELLİKLERİ

Türkiye’de geçmişte Süleyman Demirel, Turgut Özal gibi siyasetçiler tarafından da yürütmenin işleyişinin daha hızlı ve etkin, bürokratik etkinliğin azaltılarak siyasi iradeye bağlı, vesayet anlayışının yerini seçimle gelen siyasi iradenin aldığı başkanlık sistemi dile getirilmişse de uygulamaya geçme durumu olmamıştır. Türkiye’de 1921 Anayasası döneminden itibaren hükümet sistemi olarak uygulanmaya başlanan Parlamenter model, 2017 yılında gerçekleştirilen anayasa değişikliği ile fiilen 2018 yılında gerçekleştirilen seçimler ile de resmen yerini Türkiye’ye özgü Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine (CHS) bırakmıştır.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmesinin gerekçeleri arasında hükümetlerin kurulmasında yaşanan zorluk ve koalisyon hükümetleri ile bürokratik vesayetten kurtulma isteği bulunmaktadır. Siyaset kurumunun sivil hale geçmesi ve demokratikleşmesi, yürütmedeki çift başlılıktan kurtulmak, yasama ve yürütmede halkın tercihlerinin daha çok yansıtılması, idarenin işleyişini hızlandırmak, yönetim ve iktisatta istikrarı sağlamak gibi faktörler de bu sistemin hayata geçmesindeki gerekçeler arasında yer almaktadır (Gülener ve Miş, 2017:7).

Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmesine Dursunoğlu’na göre; üç önemli etken vardır. Bu etkenlerden ilki Parlamenter sistemde genel olarak sembolik yetkilere sahip olan Cumhurbaşkanının 1982 Anayasasında oldukça geniş yetkilerle donatması ve etkinliğinin fazla olmasıdır. İkincisi 2007 yılında Cumhurbaşkanının seçilmesi sırasında yaşanan 367 krizi sonucu aynı yıl gerçekleştirilen anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanını halkın seçeceğinin kabul edilmesi ve 2014 yılında Recep Tayyip Erdoğan’ın halk tarafından seçilmesiyle fiilen yarı başkanlık sisteminin oluşması durumudur. Sonucu etken ise 15 Temmuz 2016 tarihinde Fetullahçı Terör Örgütünün (FETÖ) darbe girişimidir (Dursunoğlu, 2019:1231).

Türkiye’de 2017 Anayasa Değişikliği ile kabul edilen ve başkanlık sisteminden kimi yönleriyle ayrılan ve “*Türk Tipi Başkanlık Sistemi*” olarak adlandırılan yeni model ile yürütmede hızlı karar verme, kamu politikalarının etkin yürütülmesi, bürokrasinin etkin işleyişi ve denetiminin gerçekleştirilebilmesi hedeflenmektedir (Özer ve Özmen, 2017:30-31). 2018 yılındaki seçimlerle resmen uygulamaya konulan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile yasama, yürütme ve bürokratik işleyişte önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Yeni hükümet sistemi üniter devlet yapısını esas almakta, halkın seçtiği partili devlet başkanından oluşmakta ve siyasi rejimde herhangi bir değişiklik içermemektedir (Turan, 2018:48-79). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin genel özellikleri arasında şunlar bulunmaktadır (Güler, 2018:312);

- Cumhurbaşkanı, anayasal sınırlar içerisinde kalmak ve yürütmeye ilişkin olmak kaydıyla kararnameler çıkarabilecektir.
- Cumhurbaşkanı halk tarafından 5 yıllık bir süre için seçilecek ve iki dönem kuralına tabi olacaktır. Cumhurbaşkanı ve milletvekilliği seçimleri 5 yılda bir yapılacaktır.
- Başbakanlık ve Bakanlar Kurulu kaldırılarak yürütmedeki iki başlılık ortadan kaldırılmıştır. Yürütme organı sadece Cumhurbaşkanı tarafından temsil edilecek olup, Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanları atama yetkisine sahip olacaktır.
- Cumhurbaşkanına cezai sorumluluk getirilmiştir.
- Cumhurbaşkanı ve meclis birbirlerini karşılıklı olarak feshedebilecek olup, seçimleri aynı gün yapılacaktır.
- Parlamenter sistemde var olan gensoru mekanizması bu sistemde halka hesap verme gerekçesi nedeniyle kaldırılması.

Yürütmede etkinlik sağlayabilmek amacıyla Cumhurbaşkanlığı makamı kanunla tekrar düzenlenerek etkinliğinin artırılması, bürokrasinin azaltılarak hızlı işleyişin sağlanması amaçlanmıştır. Bu duruma yönelik ilk olarak “*Cumhurbaşkanlığı Makamı*” ve “*İdari İşler Başkanlığı*” oluşturulmuştur. Cumhurbaşkanlığı İdari İşler Başkanlığı 28 Aralık 2024 tarihinde yayınlanan 32766 sayılı Resmi Gazetede Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle kaldırılarak yerine Parlamenter Hükümet Sisteminde olduğu gibi “*Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği*” kurulmuştur. Kararname ile önceden “*Cumhurbaşkanlığı İdari İşler Başkanı*” ve “*Başkanlığına*” yapılan atıflar da “*Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri*” ve “*Sekreterliği*” şeklinde değiştirilmiştir. Bunun yanında ilgili alanlarda uzman kişilerden oluşan politika kurulları, ofisler kurularak işlemlerin bürokrasiye takılmadan hızlıca ilerlemesi amaçlanmaktadır.

Parlamenter sistemde yürütmeyi oluşturan ikili yapının (Cumhurbaşkanı + Bakanlar Kurulu) yaptığı hemen hemen tüm işlemler yeni hükümet sisteminde Cumhurbaşkanı tarafından gerçekleştirilmesinin önü açılarak tek

otorite haline getirilmiştir. Yeni sistemde Cumhurbaşkanının en önemli yetkilerinden biri olan atama yetkisi Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenmektedir. Cumhurbaşkanı bu kararnameyle üst düzey tüm atamaları direkt olarak gerçekleştirebilmekte ve böylece bürokrasiyi istediği şekilde tasarlayabilme olanağına kavuşmaktadır. Ayrıca yine kararnameyle idarenin görev, yetki ve sorumluluk durumlarına ilişkin belirleyici olma rolünü de elde etmektedir (Kara, 2019:229-230). Cumhurbaşkanının bürokratik kurumların işleyişinin belirlenmesinden atamaların yapılmasına kadar birinci derecede sorumlu ve yetkili olması bürokrasinin Parlamenter sistemde var olan iktidara ortak olmak isteme, iktidarı yönlendirme gibi isteklerinin artık olamayacağını ve siyasete bağlı olarak hareket edebileceğini göstermektedir (Karatepe vd., 2017:56).

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine yönelik yapılan eleştirilerin başında, halkın oyları sonucu seçimle gelen Cumhurbaşkanının seçildikten sonra partisiyle ilişkisinin devam etmesidir. Partili Cumhurbaşkanının geniş yetkilerle donatıldığı bu sistemde yürütmenin tek belirleyicisi konumunda bulunan Cumhurbaşkanı gerçekleştireceği üst düzey atamalarla idarenin de tek belirleyicisi durumundadır. Atamalarda siyasi ve fikri bakımlardan kendisine yakın kişileri göreve getirmesi durumu Cumhurbaşkanının bürokrasiyi de kendine göre belirleme fırsatı sunmaktadır. Cumhurbaşkanının siyasi iktidarı elinde tutan ve mecliste söz sahibi olan partinin genel başkanlığını yapıyor olması yürütmede ihtiyaç duyduğu düzenlemeleri Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ile kendisi, kanunlarla da partisinin milletvekilleriyle çıkarabilme imkânı elde etmesini sağlamaktadır. Kısaca yeni sistemde Cumhurbaşkanı yürütmede, bürokraside (idarede), yasamada ve dolaylı olarak da yargı alanında (*kendisi ve yasama organı tarafından üyelerin belirlenmesiyle*) konum itibariyle güç merkezi haline gelmiştir.

5. TÜRKİYE’DE KARARNAMELER

Devlet yönetiminde iktidara sahip olan siyasi iradeye kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde yardımcı olan kurumların başında bürokrasi gelmektedir. Devletin yönetim sisteminin çeşidine, siyasi iktidarın güçlü olup olmamasına, tarihi geçmişi ve siyasi kültürü gibi özellikleri bürokrasinin karar alma mercii ne denli etkileyeceğinin göstergesi olarak ortaya çıkmaktadır. Karar merkezi konumundaki siyasi iktidarın aldığı kararların hayat geçirilmesi ve kamusal hizmetlerin yapılabilmesi için bürokrasi kurumuna ihtiyaç söz konusudur.

Siyasi iktidar anayasanın kendisine verdiği sınırlar içerisinde bürokrasiyi şekillendirebilmekte ve yetki, görev ve sorumluluklarını düzenleyebilmektedir. Bunu gerçekleştirirken hükümet sisteminin özellikleri dikkate alınarak farklı düzenleyici işlemler hayata geçirilmekte, yapılacak işlemlerin boyutu da değişebilmektedir. Parlamenter sistemde kanun hükmünde kararname, Bakanlar Kurulu kararı, tüzük, yönetmelik, genelge ve benzeri gibi isimlerle ifade edilen düzenleyici işlemler; Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Cumhurbaşkanı Kararı, yönetmelik gibi isimlerle belirtilmektedir. Düzenleyici işlemlerin her biri yasama organında kanunla düzenlenmeyen, ancak idarenin iş ve işlemlerinin gerçekleştirilmesinde gerekli olan, siyasi iktidara da anayasal sınırlar içerisinde hak olarak verilen yazılı normlardır. Aşağıda çalışmanın da konusunu oluşturan kararnameleri Parlamenter ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemleri açısından ele alarak bürokrasiye katkıları bakımından açıklamaya çalışılacaktır.

5.1. Kanun Hükmünde Kararnameler ve Bürokrasi

Kanun hükmünde kararname (KHK), devletin üç temel organından biri konumundaki yürütme tarafından çıkarılan ve kanun gücünde olan yazılı hukuk kurallarındandır. Kanun hükmünde kararnameler ilk olarak 1961 Anayasası döneminde yürütme organının etkinliğini artırmak ve yürütmenin gerçekleştireceği iş ve işlemleri hızlandırmak amacıyla çıkarılmıştır. Bu tarihten Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi modelinin uygulamaya geçtiği tarihe kadar yürütme organının Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılan kanun hükmünde kararnameler, yerini Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerine bırakmıştır. Bakanlar Kurulunun kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi, meclisin vereceği yetki kanununa dayanmakla birlikte, verilen yetki her konuda ve genel bir yetkiyi içermemektedir. Bu durum yasama alanı yetkisinin devrini engelleyen, kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisini de denetleyen bir esası taşımaktadır (Tan, 1995:339-341).

Parlamenter Hükümet Sisteminde siyasi iktidarın idari alandaki kamusal hizmetlerin yerine getirilmesinde kullandığı yetki bağlamındaki düzenleyici işlemlerden biri de, kanun hükmünde kararnamelerdir. Siyasi iktidarın kamusal hizmetlerin gerçekleştirilmesinde kanunla açıkça belirlenmeyen alanlarda ve anayasal olarak belirlenen sınırlar dâhilinde yasama organının verdiği yetki kanununa dayalı olarak kullandığı en önemli düzenleyici işlemler kanun hükmünde kararnamelerdir. Kanun hükmünde kararname idarenin kamusal hizmetleri gerçekleştirmesinde elini güçlendiren ve idareyi daha güçlü hale getiren etkenlerin başında

gelmektedir. Parlamenter sistemde çıkarılan kanun hükmünde kararnamelere bakıldığında olağan dönem kanun hükmünde kararnameleri ve olağanüstü hal kanun hükmünde kararnameleri olmak üzere iki şekilde ortaya çıkmaktadır.

5.1.1. Olağan Dönem Kanun Hükmünde Kararnameleri

Olağan dönem kanun hükmünde kararnameleri Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 91. maddesine istinaden Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından çıkarılan yetki kanununa dayalı olarak Bakanlar Kurulunca çıkarılmaktadır (Gözler, 2000:23). Bu kararnamelerde anayasadaki temel haklar, kişi hakları ve ödevleri ile siyasi haklar ve ödevler düzenlenememekte, sıkıyönetim ve olağanüstü haller de kapsam dışında tutulmaktadır.

1982 Anayasasına göre yasama organının verdiği yetki kanununa dayalı olarak çıkarılan olağan dönem kanun hükmünde kararnamelerinde bulunması gerekli anayasal unsurlar 91. maddede “*Yetki kanunu, çıkarılacak olan kanun hükmünde kararnamenin, amacını, kapsamını, ilkelerini, kullanma süresini ve süresi içinde birden fazla kararname çıkarılıp çıkarılmayacağını gösterir*” şeklinde ifade edilmiştir. Buna göre yetki kanununda bulunması gerekli unsurlar amaç, kapsam, ilke ve süredir (Kızılkaya, 2022:15). Ayrıca anayasanın 87. maddesinde “*Bakanlar Kuruluna belli konularda kanun hükmünde kararname yetkisi vermek...*” ibaresiyle birlikte Bakanlar Kurulu konu unsuru yönünden de sınırlandırılmıştır. Olağan dönem kanun hükmünde kararnamelerinin çıkarılabilmesi için yetki kanunu olmazsa olmaz olup, çıkarılacak kararnamedeki konular da belirtilmektedir (Tanör ve Yüzbaşıoğlu, 2004:382-383).

Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Bakanlar Kuruluna kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisinin verildiği yetki kanununda kararnamenin amacı açıkça belirtilmek durumundadır. Burada amaç açık, anlaşılır, sınırlı ve somut bir şekilde ifade edilmelidir (Teziç, 2003:31). Kapsam, ilke ve süre kısımlarında ise kararnamenin neleri kapsadığı (*kişi, nesne gibi*), ilke ile kararnamede uyulması gerekli ölçütler, süre kısmıyla da kararnamenin süresi ve süresi içinde birden fazla kararname çıkarılıp çıkarılmayacağı ifade edilmektedir (Kızılkaya, 2022:18).

Olağan dönem kanun hükmünde kararnamelerinin konusunun yetki kanununda açıkça belirtilmiş olması gerekmektedir. Yetki kanununda Bakanlar Kuruluna konu sınırlaması olmaksızın yetki verilmesi durumu mümkün değildir. Olağan dönem kanun hükmünde kararnameleri ile 1982 Anayasasında açıkça belirtilen aşağıdaki alanlarda (*savaş ve sıkıyönetim durumları*) bir düzenleme yapılamaz (Günday, 2004:94);

- Temel Haklar ve Hürriyetler
- Kişi Hakları ve Ödevleri
- Siyasi Hak ve Ödevler

Anayasada ifade edilen yukarıdaki alanların dışında kalan sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler alanında Bakanlar Kurulu tarafından kanunla düzenlenmemiş ya da kanunla düzenleneceği açıkça ifade edilmemiş alanlarda kanun hükmünde kararname çıkarılabilir. Kanun hükmünde kararnameler farklı bir tarih belirtilmemişse Resmi Gazetede yayımlandıkları gün yürürlüğe girmektedir. Kanun hükmünde kararnameler, Anayasaya aykırı olmamak şartıyla beraber normlar hiyerarşisinde kanunlarla eşit seviyede bulunmakta ve yargısal denetimi Anayasa Mahkemesi tarafından yapılmaktadır (Kızılkaya, 2022:23-25).

Olağan dönemde çıkarılan KHK'ler idari açıdan değerlendirildiğinde yürütme gücünün işleyişinde ona destek veren ve işlemleri hızlandıran, konu bakımından sınırlılığı olan bir düzenlemedir. Ayrıca olağan KHK'lar meclisin vereceği yetki kanununa dayanması gerektiği için amaç, kapsam, ilke, süre ve aynı süre içinde başka bir KHK çıkarılıp çıkarılmaması bakımından net bir şekilde belirli ve çerçevesi belli görünümündedir. Olağan KHK'ların denetimi Anayasa Mahkemesi tarafından yapıldığı için anayasaya ya da kanuna aykırı olması durumları ile yetki kanunundaki unsurlarla çelişmesi halinde iptal edilmesi mümkündür. Olağan dönem KHK'ların bürokrasiye etkisi değerlendirildiğinde bu etkinin sınırlı olduğunu ve bürokrasiye şekil vermesinin söz konusu olmadığını söyleyebiliriz.

5.1.2. Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnameleri

1982 Anayasasına göre Olağanüstü Hal (TBMM, 1982, md.119-122) aşağıdaki gibi tanımlanmıştır;

“savaş, savaşı gerektirecek bir durumun baş göstermesi, seferberlik, ayaklanma, vatan veya Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışma, ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten veya

dıştan tehlikeye düşüren şiddet hareketlerinin yaygınlaşması, anayasal düzeni veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerinin ortaya çıkması, şiddet olayları nedeniyle kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması, tabii afet veya tehlikeli salgın hastalık ya da ağır ekonomik bunalımın ortaya çıkması hallerinde yurdun tamamında veya bir bölgesinde, ilan edilen istisnai bir yönetim önlemidir”

Olağanüstü hal ile ilgili düzenlemeler ilk kez 1982 Anayasasında düzenlenmiş olup, bu durumun ilan edilmesi ise Parlamenter dönemde Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kuruluna tanınmıştır. Cumhurbaşkanının başkanlık ettiği Bakanlar Kurulu bu durumda düzenleyeceği kanun hükmünde kararname ile temel hak ve hürriyetlerin özüne dokunmama ve milletlerarası yükümlülük aleyhine eylemde bulunmama şartıyla her konuda düzenleme yapabilme hakkına sahiptir (Tan, 1995:352-353).

Parlamenter Hükümet Sisteminde devletin üç temel fonksiyonundan biri olan yürütme organına olağan dönemlerde meclisin verdiği yetki kanununa dayalı olarak belirli konularda olmak şartıyla amacı, kapsamı, ilkesi, süresi gibi unsurlarının baştan belirli olduğu kararname çıkarma yetkisi verilmektedir. Bu yetki, Başbakanın başkanlığında toplanan Bakanlar Kuruluna tanınmakta ve haricinde hiçbir kişi, kurum ya da kurula böyle bir yetki durumu düzenlenmemiştir.

Devletin olağan işleyişi dışında kalan savaş, seferberlik ve sıkıyönetim gibi zamanlarında ise yürütme organına meclis tarafından yetki verilmeksizin ve konu temelinde hayli genişlemiş bir düzenleme hakkı tanınmaktadır. Olağanüstü halin gerekli kıldığı durumlarda (*kamu düzeninin ciddi anlamda bozulması, ağır ekonomik bunalım, doğal afet*) Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu tarafından yetki kanununa dayanmadan çıkarılmakta ve olağan dönemde çıkarılan kanun hükmünde kararnameler gibi aynı gün Resmi Gazetede yayımlanarak meclisin onayına sunulmakta ve geçerlilik kazanmaktaydı. Sıkıyönetimle ilgili ise savaş, ayaklanma gibi şartlarda ülkenin tümü ya da bir kısmında Cumhurbaşkanı başkanlığındaki Bakanlar Kurulu tarafından kanun hükmünde kararname çıkarılabilmekteydi (Yaldız, 2020:352).

Olağanüstü Hal (OHAL) Kanun Hükmünde Kararnameleri genel olarak değerlendirildiğinde devlet mekanizmasında olağan dışı durumlar oluşturan doğal afet, savaş, sıkıyönetim gibi durumlarda kamu düzeninin sağlanması ve işleyişin devam ettirilmesi amaçlanmaktadır. İlk kez 1982 Anayasasıyla yürürlüğe giren OHAL kanun hükmünde kararnameleri Türkiye Büyük Millet Meclisinin yetki vermesine gerek duymadan Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılmakta ve Anayasa Mahkemesinde iptali için dava açılmamaktadır.

OHAL Kanun Hükmünde Kararnameleri, olağan dönemde çıkarılan KHK’lardan farklı olarak konu bakımından çok daha geniş olup, temel hak ve hürriyetlerin özüne dokunulmama şartıyla her konuda çıkarılabilmektedir. Bunun yanında OHAL ülkenin bir bölgesi için ilan edilmişse OHAL KHK’ları sadece o bölge için geçerliken, ülkenin tümü için de çıkarılabilmektedir. OHAL KHK’ların amacı da, kamu düzeninin yeniden tesis edilmesidir. OHAL dönemi kararnameleri bürokrasiye hem yürütme fonksiyonu içinde hem de idari işlem gücü temelinde geniş yetkiler sağlamak ve bürokratik etkinliği artırmaktadır. Özellikle sıkıyönetim dönemlerinde ve bölgelerinde işlem tesis edilmesinde söz hakkı askeri makamlara geçmekte, bu durum ülkenin demokratik bakış açısıyla örtüşmediği için çokça eleştiriye uğramaktadır.

5.2. Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ve Bürokrasi

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, Cumhurbaşkanının Anayasadan aldığı yetkiye dayanarak meclisin yetkilendirmesine gereksinim duymadan, kanunla düzenlenmeyen ve Anayasada kanunla düzenleneceği açıkça ifade edilmeyen, yürütme yetki ve görevine giren alanlarda çıkaracağı genel anlamdaki düzenleyici işlemleri “*Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi*” olarak ifade edilmektedir (Atar, 2019:242).

Türkiye’de 1920’li yıllardan itibaren uygulamada olan Parlamenter Hükümet Sistemi modeli, 16 Nisan 2017 tarihinde yapılan anayasa değişikliğine yönelik halkoylaması ile birlikte yerini başkanlık sistemi benzeri, fakat bazı noktalarda bu sistemden ayrılan “*Türkiye’ye özgü Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi*” modeline bırakmıştır. Anayasa değişikliği ile beraber yürütmede yapısal dönüşümler gerçekleşmiş, Parlamenter dönemde Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulunun oluşturduğu yürütme yetki ve görevleri yeni modelle birlikte Cumhurbaşkanının uhdesinde toplanmıştır.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmesinin en önemli sebepleri arasında yürütmenin etkinliğinin artırılması, kamudaki iş ve işlemlerin hızlandırılması, bürokratik vesayetin ortadan kaldırılması ve bürokrasinin siyasetin etkisi altına girmesinin sağlanması gibi etkenler bulunmaktadır. Parlamenter dönemde özellikle bilgi

ve uzmanlaşma, uzun yıllar kamuda görev alma, siyasetin periyodik olarak değişmesi, siyasi iktidara tek bir partinin gelememesi nedeniyle koalisyon hükümetlerinin olması gibi faktörlerden dolayı bürokratik etkinlik daha fazla olmuştur.

CHS ile birlikte yürütmede tek otorite haline gelen Cumhurbaşkanı bürokrasinin işleyişi noktasında kendi lehine avantajlar elde etmiştir. Bu yeni yönetim modeliyle birlikte Cumhurbaşkanı, yürütmenin görev alanına giren tüm işlerin belirleyicisi ve tek yetkilisi haline gelmiştir. Parlamenter dönemde Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kuruluna atfedilen tüm yetki ve görevler yeni hükümet sistemiyle Cumhurbaşkanına atfedilerek yürütmede tek yetkin otorite Cumhurbaşkanı olmuştur. Bunun yanında yeni sistemle birlikte Cumhurbaşkanı, olağan ve olağanüstü dönemlerde kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisine sahiptir. Bu kararnamele Cumhurbaşkanı tarafından idari bir işlem esası çerçevesinde imzalanarak ve içeriğinde farklı bir tarih belirtilmişse o tarihte, değil ise Resmi Gazetede yayımlandığı gün yürürlüğe girmektedir (Söyler ve İba, 2019:217).

Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri (CK) de Parlamenter dönemde çıkarılan Bakanlar Kurulu Kararnameleri gibi olağan ve olağanüstü dönem olmak üzere iki durumda çıkarılmaktadır. Olağan dönemde çıkarılan CK'da Cumhurbaşkanı yetkiyi direkt olarak anayasadan almakta ve hiçbir kişi, kurum, kuruluşun onayına ihtiyaç duymamaktadır. Ayrıca yer ve süre bakımından sınırlandırılmamış, idarenin menfaatine ve yürütmenin görev alanına giren işlerde (*kanunla düzenlenen konular ve kanunla düzenleneceği belirtilen konular hariç*) CK düzenlenebilmektedir.

Cumhurbaşkanının olağan dönemde çıkaracağı kanun hükmünde kararnamelerin meclisin vereceği yetki kanununa dayanması gerekmemektedir. CHS modelinde Cumhurbaşkanının partisiyle ilişkisinin kesilmemesi onu yasama üzerinde de etkin bir kişi konumuna getirmekte ve kamu yönetiminde gerekli yasaların çıkarılmasını ve mevcut yasalarda değişiklik yapılmasını partisinin meclisteki milletvekilleri aracılığıyla sağlayabilmektedir.

Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri olağanüstü durumlarda da çıkarılabilmektedir. Parlamenter dönemde iki farklı uygulama şeklinde karşımıza çıkan "*Olağanüstü Hal Yönetim Şekilleri*" Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi modeliyle birlikte Anayasa değişikliğinde her bir etken tek bir maddede ele alınarak düzenlenmiş, ayrıca sıkıyönetim tümüyle kaldırılmıştır (Akyılmaz vd., 2019:41). Olağanüstü Hal Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi OHAL ilanını gerektiren sebebin ortadan kaldırılması amacıyla Cumhurbaşkanı tarafından ülkenin tümünde altı ayı geçmemek üzere konu sınırlaması bulunmaksızın, gereklilik ve ölçülülük ilkeleri ile milletlerarasından doğan yükümlülükleri ihlal etmemek şartıyla ilan edilebilmektedir. Bu konuda Türkiye Büyük Millet Meclisi OHAL Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin süresini uzatabilir, kısaltabilir ya da tümüyle kaldırabilir (Kızılkaya, 2022:64-65).

Olağan dönemde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin yargısal denetimi şekil ve esas bakımından Anayasa Mahkemesi tarafından yapılmaktadır. Ancak olağanüstü dönemlerde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri yargısal denetime tabi olmayıp, kapsam dışında tutulmuştur. OHAL Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ile ilgili herhangi bir yargısal denetim olmamakla birlikte Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından siyasi denetime tabi tutulması söz konusudur. Bu denetimde sadece idari işlemde yer alması gereken konu, yer, süre, amaç gibi unsurlar bakımından denetim söz konusudur.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi modeliyle birlikte uygulama olanağı bulan CK ile Cumhurbaşkanı, idarenin düzenlenmesi hususunda mahfuz yetki alanlarına kavuşmuştur. Bizzat Anayasadan (madde 104/9) alınan yetkiye dayanarak Cumhurbaşkanı "*Üst kademe kamu yöneticilerini atar, görevlerine son verir ve bunların atanmalarına ilişkin usul ve esasları Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenler*" hükmü ile bürokraside (kamu kurumlarında) görev alacak tüm üst düzey personellerin görevleri ile ilgili konularda otorite durumuna gelmiştir (Söyler, 2018:123-127). Yine Anayasada (madde 106/11) "*Bakanlıkların kurulması, kaldırılması, görevleri ve yetkileri, teşkilat yapısı ile merkez ve taşra teşkilatlarının kurulması Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenir*" hükmü ile bürokrasiyi meydana getiren tüm merkez ve yerel teşkilatların oluşturulması ve düzenlenmesi de Cumhurbaşkanının yetkisi altına verilmiştir (Fendoğlu, 2019:666).

Anayasada (madde 108) Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile düzenlenmesi Cumhurbaşkanına tanınan yetki alanları arasında Devlet Denetleme Kurulu da bulunmakta ve "*Devlet Denetleme Kurulunun işleyişi, üyelerinin görev süresi ve diğer özlük işleri, Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenir*" şeklinde ifade edilmektedir (Yayla, 2019:1622; Güler, 2023:180). Anayasada (madde 118) CK ile düzenleneceği belirtilen diğer bir alan ise "*Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği teşkilatı ve görevlerinin düzenlenmesi*" hususudur.

Cumhurbaşkanı, yeni hükümet sistemi modeliyle bürokrasinin belirlenmesinde ve devamında en yetkin otorite konumuna gelmiştir. Bürokrasinin siyasetle birlikte şekillenmesi ve siyasete göre değişmesini sağlayan CHS, özellikle üst düzey kamu görevlilerinin değiştirilebilmesine olanak sağlayarak Cumhurbaşkanına istediği kişilerle çalışma fırsatı vermektedir. Üst düzey kadroları uzun yıllar işgal eden kadroların siyasetle değişebilecekleri kaygısı bu kişileri çalıştıkları alanda daha etkin ve verimli hale getirmesi olumlu olarak ifade edilse de, bürokraside siyasallaşmanın önünü açtığı ve partizanca uygulamalara yol açabileceği kaygısı olumsuz şekilde değerlendirilebilmektedir.

Bürokrasiyi meydana getiren temel kurumlar olan bakanlıkların kurulması, kaldırılması, yetki ve görevleri gibi unsurlarında yetki konumuna Cumhurbaşkanının getirilmesi bürokratik merkezlerin aynı zamanda siyasi bir merkez olarak değerlendirilmesine ve buraların siyasi iktidarı elinde tutan partilerce şekillendirilmesine neden olma ihtimali bulunmaktadır. Cumhurbaşkanına bağlı olarak ve onun direktifleriyle hareket eden Devlet Denetleme Kurulu, Parlamenter dönemde olduğu gibi CHS’de de Cumhurbaşkanı tarafından düzenlenecektir. Ancak yeni hükümet siteminde Cumhurbaşkanının partili olması durumunun denetleme yapılacak yerlerin siyasallaşma neticesinde ne denli tarafsız kalacağı endişesi bir diğer temel muğlak alan olarak ifade edilebilir. Anayasada CK ile düzenlenmesi öngörülen Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinin siyasi bir kişilik olan Cumhurbaşkanı tarafından gerçekleştirilmesi bu kurumun sivilleşmesine imkân tanıyacak ve devam ettirilecektir.

Yeni hükümet sistemi modelinde Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ile birlikte idari alanda oldukça geniş yetkilerle donatılmıştır. Üst düzey kadroların atanması, temel bürokratik merkezlerin kurulması, kaldırılması ve düzenlenmesinde tek otorite olması, yeni bürokratik merkezlerin oluşturulması noktasında yetkili olması (*politika kurulları, ofisler, ajanlar gibi*) bürokrasinin şekillenmesi hususunda Cumhurbaşkanına geniş yetkiler ve fırsat alanları vermiştir.

6. SONUÇ

Devletin yönetim perspektifi düşünüldüğünde yasama, yürütme ve yargı olmak üzere üç temel fonksiyon karşımıza çıkmaktadır. Yasama ile kamusal düzeninin sağlanması ve devam ettirilmesinde gerekli olan kurallar düzeni meydana getirilirken, yargı fonksiyonu ile devletin işlerliği ve sürdürülebilirliği noktasında aleyhte bulunan kişi, kurum, kuruluşlar gibi sorun alanları ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır. Yürütme fonksiyonu ise, devletin yasama ve yargı fonksiyonları dışında kalan devletin işletim sistemindeki tüm fonksiyonları içine aldığı ve devletin yönetimle ilgili hususlarını kapsadığını söyleyebiliriz.

Yürütmeye bakıldığında bu fonksiyonun uygulanması noktasında siyaset ve bürokrasi gibi iki önemli kurum öne çıkmaktadır. Siyaset kurumunun devletin yönetiminde söz sahibi olan kişi, grup, siyasi parti gibi kişilerden teşekkül ettiğini ve yönetime gelmelerinin yönetim şekline bağlı olarak değiştiğini söylemek mümkündür. Devletin yönetim alanında yer alan siyaset kurumu kamu politikalarının oluşturulmasını ve bunların uygulanmasını sağlamakta, bürokrasi ise siyaset kurumunun yönlendiriciliği altında kamu politikalarının uygulayıcısı konumunda yer almaktadır.

Türkiye’de yürütme gücü cumhuriyetin ilanından 2017 yılında yapılan Anayasa değişikliğine kadar (*askeri darbe dönemleri hariç*) Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulundan oluşan ikili otoritede bulunmuştur. Cumhurbaşkanı tarafsız ve sorumsuz olan tarafı temsil ederken Bakanlar Kurulu sorumlu ve siyasi tarafı temsil etmiştir. Bakanlar kurulu görevlerini Anayasa ve kanunlar dâhilinde gerçekleştirmekle birlikte düzenleyici işlem statüsünde bulunan kanun hükmünde kararname, tüzük ve yönetmelik gibi emredici hukuk kurallarıyla da pekiştirmiştir. Anayasadan başlamak suretiyle her bir norm kendinden daha üstün olan norma uygun ve aykırı olmamak şartıyla çıkarılabilmekteydi.

Kanun hükmünde kararnameler, kanun ile eşit statüde olup, Anayasaya aykırı olmamak şartının yanısıra kanunla düzenlenmesi öngörülen alanlar dışında ve kanunla düzenlenmemiş alanlarda çıkarılabilmekteydi. Kanun hükmünde kararnameler olağan dönemlerde başbakanın başkanlığındaki Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılmaktayken, olağanüstü dönemlerde Cumhurbaşkanı başkanlığındaki Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılabilmekteydi. Olağan dönem KHK’ları Anayasa Mahkemesi tarafından şekil ve esas bakımından denetlenirken, olağanüstü dönemlerde çıkarılan KHK’lar herhangi bir yargısal denetime tabi olmayıp sadece meclisin siyasi denetimine tabi tutulmaktaydı.

2017 yılındaki Anayasa değişikliği ile fiilen başlayan, 2018 yılının haziran ayında yapılan seçimler sonucu resmen uygulamaya konan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi modeli ile birlikte Parlamenter dönemde Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulunun gerçekleştireceği yürütme ile ilgili görev ve yetkileri Cumhurbaşkanına

geçmiştir. Kanun hükmünde kararname de Cumhurbaşkanlığı kararnamesi adını alırken, Cumhurbaşkanının kararname ile gerçekleştireceği görev alanı oldukça genişlemiş, Cumhurbaşkanı yürütme yetki ve görev alanında tek otorite haline gelmiştir.

Parlamente döneminde çıkarılan kanun hükmünde kararnamelerin özellikle olağan dönemde çıkarılanlarının etki alanları oldukça sınırlıdır. Bu sınırlılık konu bakımından olabileceği gibi amaç, yer, süre gibi unsurlar bakımından da olabilmektedir. Olağanüstü dönemlerde çıkarılanları ise yer, süre ve amaç gibi unsurlar bakımından sınırlı olabileceği gibi meclis tarafından kabul edilmeme gibi ihtimali de söz konusu olabilmektedir.

Cumhurbaşkanlığı kararnamelerine bakıldığında konu, süre, yer gibi unsurlar tarafından sınırlandırılma söz konusu olmayıp, bu durumların Cumhurbaşkanının yetkisiyle aşılabilmesi mümkündür. Cumhurbaşkanlığı kararnameleri yürütme alanında Cumhurbaşkanı oldukça öne çıkarmış ve yürütmenin tek otoritesi olduğunu adeta kanıtlamıştır.

Parlamente döneminde çıkarılan kanun hükmünde kararnamelerin etki alanı sınırlı ve dar olduğu için bürokrasi kurumuna da yansması sınırlı olmuştur. Bu dönem kanun hükmünde kararnamelerinin bürokrasiye yönelik etkinliği kırma ve bürokrasiyi siyasetin etkisi altına alma girişimlerinin sonuç olarak oldukça düşük olduğu ifade edilebilir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi döneminde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ile bürokrasi kurumunun siyaset kurumunun etkisi altına girdiğini ve önceki dönemlerde var olan etkinliğini kaybettiğini söylemek mümkündür.

Anayasaya dayalı olarak çıkarılan Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerine bakıldığında bu kararnamelerle bürokrasi kurumunun adeta yeniden yapılandırıldığını ifade edilebilir. 1 Nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Cumhurbaşkanlığı teşkilatı yeniden yapılandırılarak yeni hükümet sistemi modeliyle uyumlu hale getirilmiştir. Merkezde yer alan Cumhurbaşkanının yanında Cumhurbaşkanı Yardımcıları, Özel Kalem Müdürlüğü, İdari İşler Başkanlığı, Politika Kurulları, Ofisler, Bakanlıklar gibi yeni modele uygun kamu bürokrasisi oluşturulmuştur.

Cumhurbaşkanı; bakanları, yardımcılarını, ofislerde ve politika kurulunda görev alacak kişileri, özel kalemde ve idari işleri başkanlığında görev alacak kişileri tek başına belirleme yetkisine sahiptir. Ayrıca bakanların atanması ve azledilmesi ile merkez ve taşra teşkilatında görev alacak tüm kamu bürokrasisi görevlilerinin atama ve azillerinde de en yetkin otorite konumuna yükselmiştir. Bunun yanında bakanlıklarla ilgili tüm düzenlemelerde (*kurulması, kaldırılması gibi*) yetkin otorite konumunda yer alması bürokrasinin siyasi merkeze bağlı hareket etmek durumunda kalmasını sağlamış ve bürokratik vesayet etkisini yitirmiştir.

2 Nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi bürokraside görev alacak kişilere yönelik gerçekleştirilecek kadroların ihdası, değişimi, açıktan ya da naklen atamalara yönelik sayıların belirlenmesini sağlamaktadır. Bu kararname de bürokratik merkezin sayısal durumunu belirleyecek kişinin Cumhurbaşkanı olduğunu belirtmektedir. Kısaca bürokrasi kurumunun sayı ve işlev bakımından siyaset kurumunun tamamen etkisi altına girdiğini söyleyebiliriz. 3 Nolu Kararname ile bürokrasiyi temsil eden üst düzey tüm kamu görevlilerinin atamasında ve azledilmesinde görev süresi içinde tek otorite olarak Cumhurbaşkanı yetkili kılınmıştır. Kamuda görev alan üst düzey görevlilerle ilgili bu madde bürokrasinin etkinliğinin kısırlanarak üstünlüğün net olarak Cumhurbaşkanına yani siyaset kurumuna geçtiğini göstermektedir. 2018 yılından günümüze kadar (Aralık 2024) Cumhurbaşkanı tarafından 174 adet Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi yayınlanmıştır. Bu durum kararnamelerin devletin yönetim aygıtı çerçevesinde ne denli kullanıldığını göstermesi bakımından önemli bir veridir.

Sonuç olarak çalışmanın konusu olan kararnamelerin bürokrasiye etkisi değerlendirildiğinde, Parlamente dönemde çıkarılan kanun hükmünde kararnamelerin bürokrasi kurumuna etkisinin daha sınırlı olduğu söylenebilir. Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin ise bürokrasi kurumunu genel anlamda değiştirip dönüştürdüğünü, bürokratik vesayeti kırdığını ve bürokrasi kurumunu yürütmenin tek otoritesi konumundaki siyaset kurumuna bağlı hale getirdiğini ifade etmek mümkündür. Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri yeni sistemde parlamente sistemde etkinliği bulunan bürokrasiyi ve bürokratik gücü, devletin yönetim gücünü elinde bulunduran siyasi iktidarın direktifleriyle hareket eden bir duruma getirmesi kurumların asli görev alanlarında hareket etmesini sağlaması bakımından önemlidir. Cumhurbaşkanının yeni sistemle birlikte halk tarafından seçilerek işbaşına getirilmesi yürütme alanındaki birçok işlemin kararnamelerle düzenleyebilmesini sağlasa da milletin temsilcisi sıfatını taşıyan milletvekilleri ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin görevli olduğu alanı pasifize ettiği görüntüsü ve algısının demokrasi ile çeliştiği de söylenebilir.

YAZAR BEYANI / AUTHORS’ DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “*en az iki dış hakem*” ve “*çift taraflı körleme*” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Yazar, dergiye imzalı “*Telif Devir Formu*” belgesi göndermişlerdir. Mevcut çalışma için mevzuat gereği etik izni alınmaya ihtiyaç yoktur. Bu konuda yazarlar tarafından dergiye “*Etik İznine Gerek Olmadığına Dair Beyan Formu*” gönderilmiştir. Yazar, çalışmanın tüm bölümlerine ve aşamalarına tek başına katkıda bulunmuştur. / **This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. The author sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. There is no need to obtain ethical permission for the current study as per the legislation. The "Declaration Form Regarding No Ethics Permission Required" was sent to the journal by the authors on this subject. The author contributed to all sections and stages of the study alone.**

KAYNAKÇA

- ABADAN, Nermin (1959), **Bürokrasi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- AKYILMAZ, Bahtiyar, SEZGİNER, Murat ve KAYA, Cemil (2019), **Türk İdare Hukuku**, Savaş Yayınevi, Ankara, 9. Baskı.
- ATAR, Yavuz (2019), “*Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin Rejimi ve Anayasallık Denetimi*”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, S.36(1), ss.241-259.
- BARANSEL, Atilla (1979), **Çağdaş Yönetim Düşüncesinin Evrimi**, İstanbul Üniversitesi İşletme Enstitüsü Yayınları, İstanbul.
- BAŞARAN, İbrahim Ethem (1989), **Yönetim**, Gül Yayınevi, Ankara, 2. Baskı.
- ÇAĞLAR, Nazmiye (2017), “*Avantaj ve Dezavantajlarıyla Parlamenter Hükümet Sistemi*”, **Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.19(4), ss.1-7.
- DURSUNOĞLU, İsmail (2019), “*Kuvvetler Ayrılığı Perspektifinden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Yasama*”, **Turkish Studies: Economics Finance Politics**, S.14(4), ss.1225-1238.
- ERGUN, Turgay ve POLATOĞLU, Aykut (1992), **Kamu Yönetimine Giriş**, TODAİE Yayınları, Ankara, 4. Baskı.
- ERYILMAZ, Bilal (2004), **Bürokrasi ve Siyaset: Bürokratik Devletten Etkin Yönetime**, Alfa Yayınları, İstanbul, 4. Baskı.
- ERYILMAZ, Bilal (2017), **Kamu Yönetimi**, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 10. Baskı.
- FENDOĞLU, Hasan Tahsin (2019), **Anayasa Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara, 11. Baskı.
- GÖZLER, Kemal (2000), **Kanun Hükmünde Kararnamelerin Hukuki Rejimi**, Ekin Yayınları, Bursa.
- GÜLENER, Serdar ve MİŞ, Nebi (2017), **Cumhurbaşkanlığı Sistemi**, SETA Yayınları, Ankara.
- GÜLER, Fatih (2023), “*Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri: 12. Cumhurbaşkanlığı Dönemi (2018- 2023) Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin Analizi ve Anayasa Yargısının Konuya Yaklaşımı*”, **Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Kamu Yönetimi** (Ed. Hüsamettin İnanç, Kübra Öztürk), Nobel Yayınları, Ankara, ss.117-202.
- GÜLER, Tahsin (2018), “*Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Kamu Yönetimine Etkileri*”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.2(39), ss.299-322.
- GÜNDAY, Metin (2004), **İdare Hukuku**, İmaj Yayınevi, Ankara, 9. Baskı.
- HEPER, Metin (1983), “*Bürokrasi*”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, İstanbul, Cilt 2.

- HICKS, Herbert G. ve GULLET, C. Ray (1981), **Organizasyonlar: Teori ve Davranış**, İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi İşletme Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul.
- JAKOBY, Henry (1969), **Bürokratisierung der Welt**, Luchterhand Press, Berlin.
- KARA, Turhan (2019), “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi: Siyasal ve Bürokratik Dönüşüm”, **Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, S.3(2), ss.218-234.
- KARAETEPE, Şükrü, ALKAN, Haluk, ATAR, Yavuz, BİNGÖL, Yılmaz ve BAYRAKTAR DURGUN, Gonca (2017), **Sorularla Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi**, Memur-Sen Yayınları, Ankara.
- KAYA, Recep (2023), “Bürokrasi-Siyaset İlişkilerinin Parlamenter ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemleri Üzerinden Değerlendirilmesi (2002-2022)”, **Doktora Tezi**, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- KAYA, Yahya Kemal (1994), **Çağdaşlaşma Yolunda Deve Dikenleri**, Bilim Yayınları, Ankara.
- KIZILKAYA, Saltuk Buğra (2022), “Kanun Hükmünde Kararname ve Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, **Yüksek Lisans Tezi**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- LIJPHART, Arend (2012), **Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries**, Yale University Press, New Haven – Connecticut (US), Second Edition.
- ÖZER, Mehmet Akif ve ÖZMEN, Burak (2017), “Parlamenter ve Başkanlık Sistemleri Arasında Konumunu Arayan Bürokrasi”, **Strategic Public Management Journal**, S.3(Special Issue), ss.17-34.
- SÖYLER, Yasin (2018), **Yeni Başkanlık Sisteminde Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi**, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- SÖYLER, Yasin ve İBA, Şeref (2019), “Yeni Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Cumhurbaşkanı Kararının Nitelik Farkı ve Hukuki Sonuçları”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, S.36(1), ss.195-223.
- ŞAHİN, Ali (2004), “Yönetim Kuramları ve Motivasyon İlişkisi”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.11, ss.523-547.
- ŞAYLAN, Gencay (1996), “Cumhuriyet Bürokrasisi”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, İstanbul, Cilt 2.
- TAN, Turgut (1995), “Türk Hukukunda Kanun Hükmünde Kararname Uygulaması ve Sorunlar”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, S.50(1), ss.336-353.
- TANÖR, Bülent ve YÜZBAŞIOĞLU, Necmi (2004), **Türk Anayasa Hukuku**, Beta Yayınları, İstanbul, 11. Baskı.
- TATAROĞLU, Muhittin (1997), “Türkiye’de 12 Eylül 1980 Sonrası Siyasal İktidar Bürokrasi İlişkileri”, **Doktora Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- TEZİÇ, Erdoğan (2003), **Anayasa Hukuku**, Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 8. Baskı.
- TURAN, A. Menaf (2018), “Türkiye’nin Yeni Yönetim Düzeni: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi”, **Social Sciences Research Journal**, S.7(3), ss.42-91.
- YALDIZ, Çağlasın (2020), “Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnameleri”, **Kesit Akademi Dergisi**, S.6(24), ss.350-362.
- YAYLA, Ahmet (2019), “Anayasa Değişikliği Sonrasında Cumhurbaşkanlığı Makamının Olağan Döneme İlişkin Düzenleme Alanı ve İdari İşlemlere Etkisi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, S.21(Özel Sayı), ss.1609-1643.
- T. C. 1982 Anayasası** (09.11.1982 tarih ve 17863(mükerrer) sayılı Resmi Gazete).

Siyasal Parti Teorileri Bağlamında Bir Değerlendirme: İYİ Parti

An Evaluation in the Context of Political Party Theories: IYI Party

Oğuz DEMİR

Doktorant, Sakarya Üniversitesi, SBE,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi A.B.D.,
demiroguz.81@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-5816-8322>

Makale Başvuru Tarihi: 05.09.2024

Makale Kabul Tarihi: 30.12.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

ÖZET

Çalışmanın konusu, İYİ Parti'nin hangi şartlar altında ortaya çıktığı, ne tür süreçlerden geçtiği, hangi temel değerler üzerine kurulduğu ve siyasi partileri açıklamak üzere geliştirilen çeşitli teorilere ne ölçüde uyumluluk gösterdiği sorularına cevap aramak üzerinedir. Türk siyasi hayatında genel ve yerel seçimlerde halkın belli oranda desteğini almış bir partinin hangi süreçler sonucunda ortaya çıktığını açıklamak, alan yazındaki çeşitli teoriler bağlamında inceleyerek Türk demokrasi tarihine neler kattığını değerlendirmek çalışmanın, alana ve araştırmacılara sunacağı veriler açısından değerli olduğu düşünülmektedir. Çalışmanın amacı, İYİ Parti'nin oluşumunu tarihsel süreç içerisinde inceleyerek elde edilen çeşitli tarihsel verilerle İYİ Parti'yi bir siyasi parti olarak doğuş teorileri, parti tipolojileri ve kurumsallaşma teorileri bağlamında değerlendirmektir. Çalışmada birincil ve ikincil kaynaklardan yararlanılmış ve bu kaynaklar ışığında eleştirel-yorumsamacı metot takip edilerek İYİ Parti'ye ilişkin çıkarımlarda bulunulmuştur. İYİ Parti doğuş teorileri, parti tipolojileri ve kurumsallaşma ölçütleri bağlamında değerlendirilmiştir. İYİ Parti'nin parlamento içinden doğan bir parti olduğu, hem kadro hem de kitle partisi özelliği taşıdığı söylenebilir. İYİ Parti'nin kurumsallık ölçütlerinden karmaşıklık ölçütlerini sağlamada zorluk çekmediği, özerklik ve tutarlık ölçütleri açısından İYİ Parti'nin kurumsallaşmada zorlandığı belirtilebilir.

Anahtar Kelimeler:

Siyasi Partiler,

İYİ Parti (IYI),

Kurumsallaşma,

ABSTRACT

The subject of the study is to seek answers to the questions of under what conditions the İYİ Party emerged, what kind of processes it went through, what basic values it was founded on, and to what extent it is compatible with various theories developed to explain political parties. People in Turkish politics think that the study will be useful because it will give new information to researchers and help them understand how a party with a lot of support in general and local elections came to be. They also want to look at this party in the context of different theories that have already been written and see what it has added to the history of Turkish democracy. The purpose of the study is to look at how the İYİ Party came to be and how it works as a political party in light of birth theories, party typologies, and institutionalization theories using different types of historical data. Primary and secondary sources were used in the study, and inferences regarding the İYİ Party were made in the light of these sources by following the critical-interpretive method. The İYİ Party was evaluated in the context of birth theories, party typologies, and institutionalization criteria. It can be said that the İYİ Party is a party that emerged from within the parliament and has both cadre and mass party characteristics. It can be stated that the İYİ Party did not have difficulty in meeting the complexity criteria among the institutionalization criteria but had difficulty in institutionalization in terms of autonomy and consistency criteria.

Keywords:

Political Parties,

IYI Party),

Institutionalization,

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): DEMİR, Oğuz (2024), “Siyasal Parti Teorileri Bağlamında Bir Değerlendirme: İYİ Parti”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.7(4), ss.1148-1162, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1544435>

1. GİRİŞ

Siyasal yaşamın temel unsurları ve başlıca dinamik güçleri arasında yer alan siyasi partilerin (Kapani, 2006:175) sahneye çıkışı tarihsel olarak oldukça yenidir. Sanayileşme ve modernleşme ile birlikte toplumsal yapıda ortaya çıkan büyük değişme sonucu siyasi partilerin on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıktığı söylenebilir. Toplumsal yapıda yaşanan bu değişme, millet egemenliği düşüncesini kuvvetli bir şekilde gündeme taşıyan dönüşümdür (Dağ ve Irk, 2012:43). Çağdaş demokrasilerde gerekli olan egemenliğin sahibi olan, milletin devlet faaliyetlerine katılmasıdır (Varlık ve Ören, 2001:5). Bu kapsamda halkın siyasi yönetime katılması noktasında bir boşluk doğmuş; bu boşluğu dolduracak aracı kurum olarak da siyasi partiler boy göstermiştir. Bu bağlamda demokrasinin siyasi partilerle yakın ilişkisi olduğu söylenebilir. Bu yakın ilişki dolayısıyla çoğu kez siyasi partiler bir ülkede demokrasinin işlenmesi ve kurumsallaşması açısından başlıca aktör olarak ele alınır.

19.yüzyıla birlikte milli egemenlik anlayışının işlenmesinin vazgeçilmez aracı olarak hayatımıza giren siyasi partiler, 20.yüzyılın sonunda katılımcı demokrasinin de başlıca aracı olarak hayatımızın bir parçası konumundadırlar. Bu konum siyasi partilere, demokratik rejimlerin içselleştirilmesinde en etkili kurumlardan birisi olma imkanı vermektedir. Dahası siyasi partiler, sahip oldukları siyasi programı uygulamak amacıyla iktidarı doğrudan elde etmeyi ya da paylaşmayı, iktidarı elde tutamadığı zamanlarda (muhalafet dönemlerinde) ise denetlemeyi amaçlayan, daimi örgüte sahip kuruluşlardır (Çiçek, 2022:3; Bülbül, 2019:162). Toplumsal sorunları çözme ve ülke yönetimi koordine etme gibi yönetim fonksiyonları ile muhalafet gibi bir başka önemli fonksiyon da siyasi partiler aracılığıyla yerine getirilmektedir (Çağla, 2010:106,108). Demokratik bir toplumda muhalafet etme fonksiyonu da asıl olarak siyasi partiler tarafından yerine getirilir.

Çalışmanın konusu, İYİ Parti'nin hangi şartlar altında ortaya çıktığı, ne tür süreçlerden geçtiği, hangi temel değerler üzerine kurulduğu ve siyasi partileri açıklamak üzere geliştirilen çeşitli teorilere ne ölçüde uyumluluk gösterdiği sorularına cevap aramak üzerinedir. Türk siyasi hayatında genel ve yerel seçimlerde halkın belli oranda desteğini almış bir partinin hangi süreçler sonucunda ortaya çıktığını açıklamak, alan yazındaki çeşitli teoriler bağlamında inceleyerek Türk demokrasi tarihine neler kattığını değerlendirmek çalışmanın, alana ve araştırmacılara sunacağı veriler açısından değerli olduğu düşünülmektedir. Çalışmanın amacı, İYİ Parti'nin oluşumunu tarihsel süreç içerisinde inceleyerek elde edilen çeşitli tarihsel verilerle İYİ Parti'yi bir siyasi parti olarak doğuş teorileri, parti tipolojileri ve kurumsallaşma teorileri bağlamında değerlendirmektir. Çalışmada birincil ve ikincil kaynaklardan yararlanılmış ve bu kaynaklar ışığında eleştirel-yorumsamacı metod takip edilerek İYİ Parti'ye ilişkin çıkarımlarda bulunulmuştur. Çalışmaya İYİ Parti'nin oluşumunu sağlayan arka plan açıklanarak başlanacak ardından yaşanan kopuşlar, seçimlerdeki durumu ve temel değerleri ele alınmıştır. İYİ Parti doğuş teorileri, parti tipolojileri ve kurumsallaşma ölçütleri bağlamında değerlendirilmiştir.

2. İYİ PARTİ: TARİHSEL BİR GÖZ ATIŞ

İYİ Parti, Meral Akşener liderliğinde Koray Aydın, Milliyetçi Hareket Partisi'nden (MHP) ihraç edilen Ümit Özdağ ve Yusuf Halaçoğlu gibi isimler ve 200 kurucu üye ile 25 Ekim 2017 yılında yapılan kongrede kurulmuştur (BBC News, 2017). Partinin kurulmasına yol açan önemli bir husus 2015 yılında yapılan Türkiye genel seçimleri olduğu söylenebilir. MHP'nin Kasım 2015 seçimlerinde meclisteki sandalye sayısının 40'a düşmesi, bu süreçte parti içi muhalafeti doruğa çıkartmıştır. Meral Akşener'in önderliğinde birleşen parti içi muhalafet olağanüstü kongre yapma girişimlerinde bulunmuştur. 19 Haziran 2016 yapılan kongre Ankara 3. Asliye Hukuk Mahkemesince iptal edilmiştir (BloombergHT, 2017). Kongrenin ardından Meral Akşener 8 Eylül 2016'da MHP Merkez Disiplin Kurulunca, parti üyeliğinden kesin olarak çıkarılmıştır (NTV, 2016).

İYİ Parti'nin kurucu kadrosunda MHP ve ülkücü kökenli isimler olsa da daha önce Doğru Yol Partisi (DYP), Anavatan Partisi ve Refah Partisinde (RP) görev almış kişilerin bulunduğu belirtilebilir (BBC News, 2017). Parti için önemli bir kırılma noktası 2018 Cumhurbaşkanlığı ve genel seçimler olduğu söylenebilir. Kongrenin ardından mecliste 5 milletvekiliyle temsil edilen İYİ Parti, genel seçimler öncesinde, Cumhuriyet Halk Partisi'nden (CHP)15 milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisinde grup kurmuştur (Dünya, 2018). Bu noktada, amacın meclis grubu oluşturup imza toplamak ya da bağımsız adaylar olarak seçime girmeyi önlemek olduğu söylenebilir.

İYİ Parti, 22 Nisan 2018'de yapılan genel seçimlere CHP, Saadet Partisi ve Demokrat Parti ile birlikte kurdukları Millet İttifakı çatısı altında girmiştir. İYİ Parti bu seçimlerde % 9,96 oy oranı ile TBMM'de 43 sandalye kazanırken, partinin cumhurbaşkanı adayı Akşener %7,29 oy almıştır. Genel seçimlerde hedeflenen oy oranına ulaşılmamasından dolayı Akşener, partiyi olağanüstü kongreye götürme kararı almıştır. Kongrede aday

olmayacağını belirten Akşener, parti üyelerinin ısrarı sonucu tek aday olarak girdiği 2. İYİ Parti Olağanüstü Kurultayı'ndan bin 379 kayıtlı delegeden 1.289'u oyunu alarak genel başkanlığa tekrar seçilmiştir (Gazete Duvar, 2020).

Millet İttifakının ilk dönemi olarak adlandırılabilir 2018-2019 yıllarında CHP ve İYİ Parti, 2019 yılında yapılacak mahalli idareler seçimlerin de 21 büyükşehir ile bazı il ve ilçelerde işbirliğine gitme kararı almıştır. Mart 2019 yerel seçimlerinde İYİ Parti İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyükşehirlerde CHP adaylarını desteklemiştir.

İYİ Parti genel başkanı Meral Akşener, 26 Mayıs 2021'de iyileştirilmiş ve güçlendirilmiş parlamenter sistem adında anayasa değişikliği önerisinde bulunmuştur (Euronews, 2021). 14 Aralık'ta Millet İttifakının dışında yer alan Gelecek ve DEVA Partilerinin katılımı ile güçlendirilmiş parlamenter sisteme geçiş konusunda anlaşmaya varılmıştır. Varılan anlaşma 28 Şubat tarihinde kamuoyuna duyurulmuş (Sayın, 2022) ve toplantıya katılan liderler kamuoyunda "*Altılı Masa*" olarak adlandırılmıştır.

İYİ Parti açısından bir başka kırılma noktası 2023 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı aday belirleme sürecinde yaşanmıştır. 3 Mart 2023 tarihinde Altılı masadan ayrılma kararı alan İYİ Parti (NTV, 2022), üç gün sonra tekrar masaya geri dönmüş ve ardından ittifakın adayının Kemal Kılıçdaroğlu olduğu kamuoyuna duyurulmuştur. 2023 genel seçimlerinde %9,69 oy alan İYİ Parti, 43 milletvekili çıkarmıştır. 24 Haziran 2023 tarihinde ise İYİ Parti, Millet İttifakından resmen ayrıldığını açıklamıştır. Seçimlerden hemen sonra İYİ Partili 5 milletvekilinin istifası sonucu mecliste koltuk sayısı 38'e düşmüştür.

Genel seçimlerin ardından, Akşener'in hedef aldığı kişiler arasında, "*ikisi de korktu, kabul etmedi*" şeklinde ifade ettiği Ekrem İmamoğlu ve Mansur Yavaş yer almaktaydı (Yirmidört TV, 2024). Akşener'in bu çıkışının ardından partiden istifaların hızlandığı görülmektedir. Sözelimi Yavaş'a yakın isimlerden Ankara Milletvekili Yüksel Aslan ve İYİ Parti'nin İstanbul Büyükşehir Belediye Meclis grup başkanvekili İbrahim Özkan partiden istifa etmiştir. 2024 yılında yapılacak olan seçimlere partinin "*hür ve müstakil*" gireceğini açıklayan Akşener, daha önce aday çıkarmadığı İstanbul ve Ankara gibi şehirlerde aday göstermiştir. Parti için hüsrana ile sonuçlanan 31 Mart 2024 yerel seçimlerinde İYİ Parti oyları %3,77'ye gerilerken seçimi önde tamamladığı tek il belediyesi Nevşehir (Rasim Arı) olmuştur (Sayın, 2024).

Seçimin akabinde Akşener siyaseti bıraktığını açıklamıştır. Hür ve müstakil seçime girme kararı ile risk aldıklarını belirten Akşener, "*bedel ödeme sırasında en önde karşınızda duruyorum*" diyerek partisine veda etmiştir (Sayın, 2024a). İYİP 5. Olağanüstü Kurultayı'nda genel başkanlık seçiminin üçüncü turunda geçerli oyların 611'ni alan Müsavat Dervişoğlu partinin yeni genel başkanı olmuştur.

İYİ Parti'nin temel değerleri ve ideolojisi hakkında bilgi vermek, çalışmanın daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Partilerin ideolojik yapılarını anlamak için parti programlarına, tüzüklerine ve liderlerin söylemlerine bakılabilir. Bu kapsamda parti tüzüğü incelendiğinde, milliyetçi motiflerin yer aldığı, Kemalist milliyetçilik anlayışının hâkim olduğu söylenebilir (Saygı ve Aslan, 2020:98).

İYİ Parti, programına bakıldığında partinin milliyetçi görüşleri benimsediği söylenebilir. Ekonomide serbest piyasa ekonomisini benimseyen partinin bilhassa eğitim alanında milli politikaları ön plana çıkarmaktadır (İYİ Parti Programı, 2023). İYİ Parti ilkelerine bakıldığında ekonomide, eğitim ve kültür gibi alanlarda milli politikaları uygulamak, siyaseti değer üzerinde açık ve hesap verebilir olarak yapmak olduğu dikkati çekmektedir (İYİ Parti Programı, 2023:5).

Partinin eski lideri Akşener'e göre İYİ Parti, milliyetçi, kalkınmacı, demokrat ve siyasetin tam merkezinde konumlanmaktadır (Akşener, 2021). Milliyetçiliğin, ekonomi alanında kendi kaynaklarına sahip olma ve rekabet gücünü artırmaya yönelik politikaları izlemeyi öngören bir ideoloji görünümünde olduğu söylenebilir (Şahin, 2007:6). Akşener'in de milliyetçiliğe ekonomi-politik bir perspektiften yaklaştığı belirtilebilir. Akşener'e göre milliyetçilik (Akşener, 2019);

"Milliyetçilik ne bir parti aidiyetidir, ne de bir damgadır. Milliyetçilik, kendi vatanına, kendi toprağına kazandırmaktır. Milliyetçilik, fikirleri aksiyona dönüştürmekten geçer. Söylemle milliyetçi olunmaz; Mustafa Kemal gibi eylemle milliyetçi olunur. Bu coğrafya ve tarihi geçmişe sahipken, turizmde bir numara olamıyorsan, avuç içi kadar Hollanda, tarımda bizden ilerideyse, Paramız diğer paralar karşısında eriyorsa, Yabancıların kapısında borç dileniyorsan, kendine yerli ve milliyim demekle milliyetçi olamazsın!"

İYİ Parti'nin seçmen tabanına ilişkin yapılan araştırmalar, partinin toplumun tüm kesimlerinden oy aldığını göstermektedir (İYİ Parti Seçmen Analizi, 2019). İYİ Parti seçmen tabanının kentli, görece eğitim durumu

yüksek kişiler olduğu belirtilebilir. Yine Partinin 2018 ve 2023 genel seçimlerinde Trakya, Ege ve Akdeniz bölgelerinde daha fazla oy aldığı gözükmektedir (Hürriyet, 2024). İYİ Parti’de Türk milliyetçiliğine ilişkin sembolik öğelere rastlamak mümkündür. Parti logosu Kayı Boyu bayrağı ile benzerlik göstermesi veya bozkurt işaretinin birleştirici etkisinden yararlanılması buna örnek gösterilebilir.

3. İYİ PARTİ’NİN SİYASİ PARTİLERE YÖNELİK DOĞUŞ TEORİLERİ BAĞLAMINDA ANALİZİ

19. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra; seçme ve seçilme hakkının genişlemesi karşısında ilk önce parlamentolardaki grupların ülke çapında seçim büroları oluşturarak siyasi partilere dönüştüğü görülmektedir. Ardından da sendika, kooperatif, esnaf birlikleri başta olmak üzere örgütlü sivil toplum kuruluşları da; ülke çapında ya da bölgesel düzeyde hazır teşkilatlanmaları varken siyasi partiye dönüşme hamleleri yapmışlar ve siyasi parti sayısı giderek artmıştır. Bu bahsedilen hususlardan hareketle de ilk siyasi partiler; parlamento içinden doğan ve parlamento dışından doğan partiler şeklinde iki ayrı kategoride ele alınmaktadır (Duverger, 1993:2-15).

Duverger’in ifadesiyle her siyasi parti, doğuş sürecinde edindiği karakteristik özelliklerin daha doğrusu kökenlerinin derin etkisi altında faaliyetlerini sürdürür (Duverger, 1993:15). Bu noktada doğuş teorilerinden hareketle yapılacak analizler sadece partilerin ortaya çıkış sürecine yönelik analizler yürütmekle sınırlı kalmamakta; siyasal partilerin bugünü ve geleceğine dair de tespitlere kaynaklık edebilmektedir.

Siyasal partilerin doğuşuna yönelik başlıca teoriler olarak şunlardan bahsedilebilir; Siyasal partilerin doğuşunu; *Modernleşme Sürecine Bağlayan Teori*, Derin Toplumsal Bunalımların Yaşanmasına bağlayan teori ve birtakım siyasi partilerin Birleşme veya Bölünmesine Bağlayan Teori olarak belirtilebilir. Siyasal partilerin doğuşunu modernleşme sürecine bağlayan teoriye göre bir ülkede modernleşme sürecinin başlamasıyla birlikte yaşanan önemli gelişmelerden biri de siyasi partilerin ortaya çıkmasıdır. Modernleşme ile birlikte siyasal zeminde de söz hakkı isteyen, bunu sağlamak için arayışlara yönelen yeni toplumsal kesimler kendini göstermektedir. Modernleşme süreci ile oluşan bu durum siyasi partilerin de insanların hayatına girmesine yol açan önemli bir toplumsal değişiktir (Kapani, 2006:179).

Siyasal partilerin doğuşunu toplumsal bunalımların varlığı ile irtibatlandıran teoriye göre toplumları sarsan büyük kriz dönemleri (savaş yılları ve ekonomik kriz süreçleri vb.) birçok siyasi partinin de kuruluşuna vesile olan ortamlardır. Bunalım evreleri; “*Meşruluk*”, “*Katulma*” ve “*Bütünleşme*” bunalımları şeklinde tasnif edilmektedir (Kapani, 2006:179).

Meşruluk Bunalımı ile kast edilen; siyasi sistemin hangi koşullar altında işlemesi gerektiğinin ve kimlerce yönetileceğinin toplumda tartışma konusu haline gelmiş olmasıdır. Yani eğer bir toplumda var olan siyasal sistemin işleyişine ve işbaşındaki siyasal yöneticilerin durumuna yönelik eleştiriler ve tartışmalar artmış ise meşruluk sorununun başladığı söylenebilir. Böyle bir gelişme halinde; toplumda siyasal iktidardakilere ve siyasal sisteme yönelik olan “*İyi ki varlar*” şeklindeki inanç giderek azalır. İktidardakilerin yönetme biçimi, iktidarda bulunmaları artık tartışılır niteliktedir.

Toplumsal bunalım teorisi kapsamında yer alan bir başka kriz çeşidi olarak; Bütünleşme Bunalımından bahsedilebilir. Bu bunalım esas itibariyle toplumla bütünleşemeyen grupların varlığı ile alakalıdır. Her toplumda ana kitle ile bütünleşemeyen kesimler olabilir. İşte bu kesimler Bütünleşme Bunalımı sürecinde siyasal parti kurma yoluna da gidebilmektedir. Bunalım teorisi kapsamındaki son yaklaşım ise siyasal sisteme katılma imkânına sahip olmadığını düşünen toplumsal kesimlerin siyasi parti kurma yoluna gitmeleri şeklindedir. Burada bir bütünleşme bunalımı yoktur ama siyasal hayata katılmadıklarını düşünen, kendi istek, talep ve eleştirileri doğrultusunda siyasal politika ve kararların oluşmadığı kanısında olan gruplar söz konusudur.

Siyasal partilerin doğuşunu yine birtakım siyasi partilerin birleşme veya bölünmesine bağlayan teori de ise var olan siyasi partilerden kopmalar ya da bunların birleşmeleri sonucu ortaya çıkmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde her ülkede bu teoriye göre kurulan çok sayıda parti görmek mümkündür. Birleşme veya bölünme yoluyla siyasi partilerin ortaya çıkması ülkemizde de çok sık rastlanan bir parti doğuş sürecidir. Ülkemizde gerçek anlamda çok partili hayatın başlangıcına vesile olduğu düşünülen Demokrat Parti’nin (DP) kuruluşu (1946) CHP’den ayrılma yoluyla olmuştur.

İYİ parti’nin kurulmasında önemli bir faktörün, 7 Haziran 2015 genel seçimleri olduğu belirtilebilir. MHP seçimlerde %16.29 oy oranı ile 80 milletvekili çıkartmıştır. Ülkeyi 13 yıldır yöneten AK Parti 2015 genel seçimleri sonucu meclis çoğunluğunu sağlayamamıştır. Hükümet kurulamadığı için 1 Kasım 2015’te tekrar seçime gidilmiştir. MHP’nin oyu %16.29’dan %11.90’a, milletvekili sayısı 80’den 40’a düşmüştür. Bahsedilen

bu gelişmeler parti içi muhalefeti giderek arttırmış; parti içinde yürütülen kurultay çalışmaları, parti içi muhalefetin liderleri konumunda bulunan Meral Akşener, Ümit Özdağ ve Sinan Oğan gibi isimlerin ihraçları ile son bulmuştur.

Siyasal partilerin doğuş teorileri bağlamında İYİ partinin parlamento içinden doğan bir parti olduğu söylenebilir. Partinin lideri Akşener 7 Haziran seçimlerinde milletvekili seçilmiş fakat 1 Kasım da yapılan seçimlerde parlamento dışında kalmıştır. Yine de partinin kurucu kadrosunun MHP içindeki milletvekillerinden oluşması, İYİ Parti'yi parlamento içinden doğan parti olarak tasnif etmeye imkân tanır. Yine siyasal partilerin doğuşunu birtakım siyasi partilerin birleşme veya bölünmesine bağlayan teoriye göre İYİ Parti'nin bölünmeden doğan bir siyasi parti olduğu söylenebilir. İYİ Parti kurucular kurulu üyelerine bakıldığında % 35'inin MHP ve Ülkücü gelenekten geldiği görülmektedir (İYİ Parti Antalya, 2024).

4. PARTİ TİPOLOJİLERİ AÇISINDAN İYİ PARTİ

Parti tipolojisi ya da sınıflandırılması siyasi hayatın başat aktörü olan partilerin farklı yapılanmalara ve önceliklere sahip olmaları ile ilgilidir. Siyasi partiler arasında örgütlenme, ideoloji, üyelerin parti içindeki konumu ve mali kaynaklar vb. gibi açılardan çeşitli farklılıkların olması adeta kaçınılmazdır. Sözgelimi bazı partiler siyasal ideolojiyi ön planda tutarak siyaset yaparken bazıları ideoloji ikinci planda kalacak şekilde örgütlenirler. Yine bazı partilerde hiyerarşi sıkı iken bir kısmında ise hiyerarşi gevşektir. Bahsedilen bu hususlar neticesinde aynı ideoloji kapsamında dahi farklı biçimlerde partilerle karşılaşmak mümkündür. İşte bu farklılıklardan hareketle siyasal partileri sınıflandırmak yaygın bir bilimsel çabadır.

Parti tipolojileri oluşturmaya ilişkin ilk ciddi bilimsel çalışma Fransız siyaset bilimci Maurice Duverger tarafından 1951 yılında yapılmıştır. Ardından Alman araştırmacı Sigmund Neuman (1904-1962) 1956'da bir başka tipoloji ortaya koymuştur. Değişen toplumsal ve siyasal yapıya paralel olarak zamanla yeni parti tipolojileri de geliştirilmiştir. Bunların arasından ön plana çıkanlar; “*Hepsini Yakala Partisi*”, “*Kartel Partisi*” ve “*Profesyonelleşen Partiler*” şeklindeki tipolojilerdir.

Duverger tarafından yapılan “*Kadro – Kitle Partileri*” şeklindeki ayırım siyaset bilimi alanında klasikleşen bir yaklaşımdır. Fakat Duverger'in ikili sınıflandırması, sadece yapısal farklılık ölçüt alınarak yapılan bir tipoloji olduğu için eleştirilere de uğramıştır (Kapani, 2006:191). Bu eleştirilere zamanla toplumsal yapının giderek değişmesi sonucu siyasal partilerde de dönüşüm yaşandığı ve Duverger'in bu ikili tasnifinin yetersiz kaldığı şeklindeki eleştiriler de eklenmiştir.

Duverger'in siyasi partileri iki ana kategoriye toplayarak oluşturduğu; kadro partileri - kitle partileri şeklindeki sınıflandırma bu alanda ilk olmanın da ötesinde en yaygın tasnif konumundadır (Sarıbay, 2012). Bir siyasi parti; ya “*kadro partisi*” ya “*kitle partisi*” ya da her ikisine ait özelliklerin iç içe geçtiği bir yapılanmadır. Bu yaklaşımın bazı açılardan eleştirilere uğramakla birlikte siyaset bilimi alanında benimsenen bir yaklaşım olduğu söylenebilir (Kapani, 2006:185). Kadro Partileri üye sayısını arttırmak için bir çabası olmayan, üyelerden ziyade nitelikli kişilere dayalı olarak kurumsallaşan partilerdir. Yine Duverger'e göre kadro partileri seçim zamanları dışında fazla faaliyette bulunmayan partilerdir (Duverger, 1993:106-115).

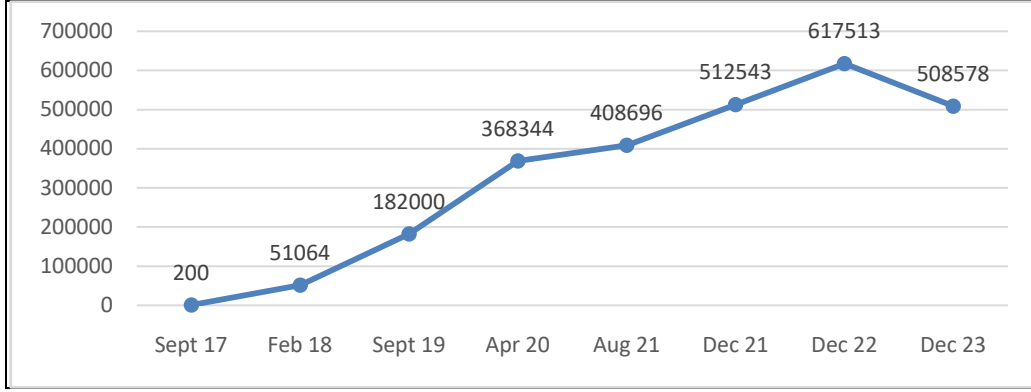
Kadro partileri, yaygın bir toplumsal destek arayışına talip olmayan ancak daha ziyade yerel düzeyde seçkin ve nüfuzlu kişileri kazanmaya çalışan partilerdir. Bu partiler geniş halk kitlelerine yönelik söylem ve politikalar ile daha fazla üye kazanmak için çabalamazlar. Kadro partileri için önemli olan belirli bir seçim bölgesinde önde gelen kişileri ya da seçkinleri partiye kazandırarak bunlar sayesinde seçimleri kazanmayı amaçlarlar. Kitle partileri ise 21. yüzyılın başlarında, kitlelerin oy hakkına sahip olması ile birlikte ortaya çıkan bir parti tipidir. Faaliyetlerini geniş halk kitlelerine odaklayan kitle partileri, mümkün olduğunca çok sayıda üyeye sahip olmak isterler. Bu yüzden ülke düzeyinde yaygın ve sürekli bir örgüte sahip olarak yalnızca seçim zamanlarında değil, seçim zamanları dışında da siyasal sahada varlık gösterirler. Kitle partileri, güçlerini başta sendikalar, ticaret birlikleri, kooperatifler, üniversite öğrencileri, entelektüeller, dini organizasyonlar ve deneyimli birlikler gibi kesimlerden alırlar (Çiçek, 2023:264).

Duverger'e göre kitle partilerine ait başlıca özellikler de şu şekildedir (Duverger, 1993:87; Kapani, 2006:187); Kitle partilerinde üye sayısını arttırmak önemli bir amaçtır. Kitle partileri ideolojik boyutu da güçlü olan partilerdir. Yine bu tarz partilerde güçlü, disiplinli ve hiyerarşik bir teşkilat (örgüt) yapısı göze çarpar. Kitle partilerinin önemli bir diğer özelliği de; üyelerine yönelik eğitim ve bilinçlendirme faaliyetleri organize etmeleridir. Kitle partileri, kadro Partileri gibi faaliyetleri sadece seçim zamanları ile sınırlı olan partiler de değildir.

Duverger'in tipolojisinden hareketle İYİ Parti'ye bakıldığında, hem kadro hem de kitle partisi özelliklerine sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda benzer bir şekilde Türk siyasi partileri de ne tam anlamıyla kadro ne de tam anlamıyla kitle partisi şeklinde açıklanmaktadır (Kapani, 2006:187,188). İYİ Parti'nin kurucular kurulu üyelerine bakıldığında %95'i üniversite mezunu; %11,5'i akademisyen; %37,5'i iş insanıdır. İYİ Parti ideolojik boyutta bir yandan kişisel hak ve özgürlüklerin genişletilmesi ve serbest piyasa ekonomisi gibi liberal değerlere yer verirken diğer yandan milliyetçi/ülkücü geleneğe sahip çıktığı görülmektedir (İYİ Parti Antalya, 2024).

İYİ Parti kurulduğu günden bu yana sürekli olarak üye sayısını artırma çabasında olduğu belirtilebilir. Parti'nin lideri Akşener başlattığı kampanya ile partinin ilk üç yıl içerisinde 350 bin üyeye sahip olmasını hedeflemiştir (Milliyet, 2020). Partinin yıllar içerisindeki üye sayısı Tablo-1'de gösterilmiştir.

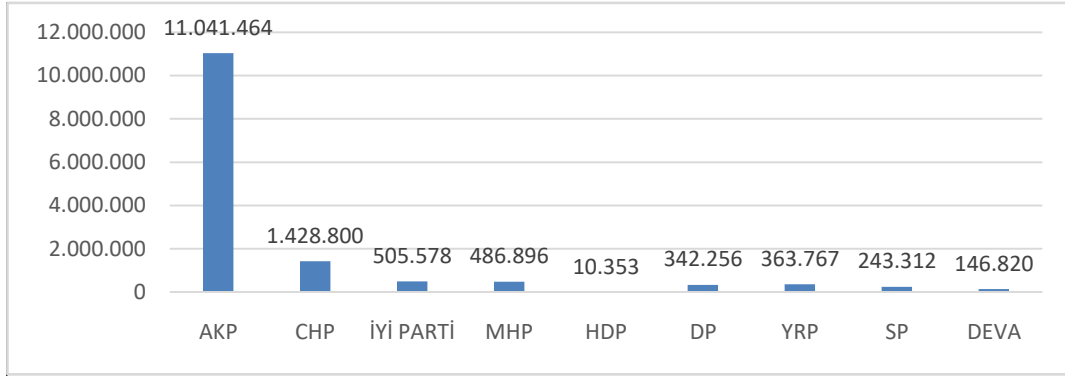
Tablo 1. İYİ Parti Yıllara Göre Üye Sayısı

Kaynak: Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, <https://www.yargitaycb.gov.tr/icerik/1093/siyasi-parti-genel-bilgileri>

Tablo:1 incelendiğinde İYİ Parti'nin kurulduğu 25 Ekim 2017'den itibaren 2022 yılına kadar üye sayısını artırdığı söylenebilir. 2020-2023 yılları arasında üye sayısını %195 oranında artırması dikkat çekicidir.

Tablo 2. Başlıca Siyasi Partilerin Üye Sayıları

Kaynak: <https://www.yargitaycb.gov.tr/icerik/1093/siyasi-parti-genel-bilgileri>

Aynı dönemde AK Parti üye sayısını %14,5 CHP %9,2, HDP %16,6 artırırken MHP'nin üye sayısında %1,2 düşüş olmuştur (Veri Kaynağı, 2023). İYİ Parti'nin üye sayısında son bir yıldır meydana gelen düşüşün 2023'te yaşanan gelişmelerle ilgili olduğu belirtilebilir. Akşener'in Millet İttifakı'nın cumhurbaşkanı belirleme sürecinde masadan ayrılması sonrasında partiden istifaların hızlandığı gözlenmiştir. Yine genel seçimlerde alınan sonuçların partiden istifaları hızlandırdığı söylenebilir.

Siyaset bilimci Sigmund Neumann'ın siyasal partilere yönelik yaptığı "*Bireysel Temsil Partileri - Toplumsal Bütünleşme Partileri*" şeklindeki sınıflandırma Maurice Duverger'in tasnifine benzemekle birlikte onun ki gibi sadece yapısal farklılığı ölçüt alan bir tipoloji değildir. Bu tipoloji yakın plana alındığında başlıca esaslar olarak sunularla karşılaşılmaktadır (Kapani, 2006:190; Türköne, 2007:260-262).

Neumann'ın tipolojisindeki "*Bireysel Temsil Partileri*" kategorisi Duverger'in Kadro Partilerini andırmaktadır. Bu düşünürün bireysel temsil partileri kavramı ile kastettiği sadece seçim zamanlarında faaliyette bulunan, çok sayıda üyeye değil de bireylere dayalı siyaset anlayışına sahip olan partilerdir. Dolayısıyla bireysel temsil partilerinde parti teşkilatı çok gevşektir. Bireysel Temsil Partilerinde siyasal bir ideolojinin güçlü bir şekilde varlığından bahsetmek de mümkün değildir.

Neumann'ın "*Toplumsal Bütünleşme Partileri*" kategorisine aldığı partiler ise sadece seçimden seçime değil, sürekli olarak faaliyette bulunan partilerdir. Yine sadece kitleleri temsil etme gibi dar kapsamlı bir faaliyet alanı içinde kalmadığı, demokratik olanlar ve totaliter olanlar şeklinde ikili bir ayrıma tabii tuttuğu görülmektedir.

Neumann'ın tipolojisine göre İYİ Parti'yi kesin olarak kategorize mümkün görülmemektedir. Bu durum, partinin görece yeni bir parti olması (*kuruluşundan bu yana yedi yıllık bir sürenin geçmesi*) ve politikalarını netleştirme çabasından kaynaklanmaktadır. Parti, hem bireysel temsil partilerinin hem de bütünleşme partilerinin özelliklerini taşımaktadır. Sözelimi İYİ Parti, kuruluşundan bu yana güçlü bir liderlik figürü olan Meral Akşener ile özdeşleşmiştir.

1960'lı yıllarla beraber siyasal partilerle ilgili çalışmalarda yeni yaklaşımlar söz konusudur. Bu yaklaşımlardan hareketle yeni tipolojilerin gündeme gelmeye başladığı da görülmektedir. Bu tipolojilerin başında Otto Kirchheimer'in (1905-1965) "*Hepsini Yakala Partisi (Catch All Party)*" kategorisinin geldiğini söylemek mümkündür. Kirchheimer esasen; Duverger ve Neumann'ın tipolojileri ile açıklanamayacak yeni bir özelliğin siyasal partilerde görülmeye başladığı iddiasındadır. Bu yeni özellik; herkesten oy almak isteği ve bu istek doğrultusunda ideolojik bağajların iyice boşaltılmasıdır. Kirchheimer'e göre bu tarz partiler klasikleşen "*kadro - kitle partileri*" yaklaşımı ile açıklanamayacak yeni bir tarzı ifade etmektedir. Bu tipolojinin doksanlı yıllarla birlikte popülerleştiği söylenebilir. Son yıllarda ideolojik unsurların eskiye oranla daha düşük olduğu yeni sağ ve yeni sol gibi siyasi akımların etkisine giren çok sayıda partinin, "*Hepsini Yakala Partisi*" tipolojisinden hareketle analiz edilmeye çalışıldığını belirtmekte yarar vardır (Türküne, 2007:261). Hepsini Yakala Partilerinin başlıca özellikleri olarak Kirchheimer şu hususlara vurgu yapmaktadır (Kapani, 2006:192);

- İdeolojinin arka planda bırakılmış olması,
- Pratik olmaya gayret edilerek toplumsal sorunları çözmeye öncelik verilmesi,
- Hemen her kesime parti vitrininde yer verip, mümkün olduğunca geniş bir seçmen kitlesine hitap etme politikası izlenmesi,
- Partide baskın bir ideolojik karakter olmamasının tabii bir sonucu olarak lider imajının ön planda olmasıdır.

İYİ Parti'nin kuruluşundan bu yana toplumun tüm kesimlerine hitap etmeye çalıştığı söylenebilir. Milliyetçi ve Ülkücü gelenekten gelen üyelerin çoğunlukta olmasına rağmen geçmişte Milli görüş, CHP ve merkez sağdan gelen isimlerin partide yer bulduğu söylenebilir. Yine partinin kurucularında Halaçoğlu'nun açıklamaları hususu teyit eder niteliktedir (Yeni Şafak, 2022);

"İYİ Parti'yi kurarken çok güzel bir vizyon belirlemiştik. Sağcı, solcu, merkezde olmayan bir siyasi yapı olarak belirlemiştik. Bunun için "vatanseverlik" temeline oturmuş bir siyasi yapıdan bahsediyorduk. Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan herkes kendisini orada bulacaktı. Herhangi bir ayırım yapılmadan herkesin kendisini orada bulacağı bir siyasi yapı olacaktı"

İYİ Parti, toplumsal sorunların çözümünde ideolojik tutumdan ziyade pragmatist bir yaklaşım benimsendiği söylenebilir. İYİ Parti'nin toplumsal sorunlara pratik çözüm bulma noktasında öne çıkan alanın ekonomi ve hukuk olduğu söylenebilir. Parti'nin ekonomi politikaları başkanı Bilge Yılmaz'a göre "*Türkiye'de şu an bir hukuk yok; yani var, kanunlar kâğıt üzerinde var, ama uygulanmıyor. İnanılmaz derecede kötü bir makro-ekonomik durum var; istikrarsız*" (Yılmaz, 2022). Yine partinin lideri Akşener'e göre ülke derin bir ekonomik kriz yaşıyor, esasen toplumsal sorunların kökeninde bu ekonomik kriz yatıyor. Sözelimi Akşener'in (2023) Medyascope'ta Ruşen Çakır'a verdiği röportaj bu durumu teyit eder niteliktedir;

"Kürd'ün-Türk'ün temel problemleri nedir?'e baktığınız zaman aynı şeyler görüyorsunuz. Açlık görüyorsunuz, eğitime erişememe görüyorsunuz, yoksulluk görüyorsunuz, çocuklarda bodurluk görüyorsunuz doğru beslenemediği için. Her tarafta durum aynı. Yani sınıfsal anlamda baktığınızda Kürd'ün-Türk'ün derinleri birbirine benziyor"

İYİ Parti kuruluşunda çoğunlukla milliyetçi ve Ülkücü gelenekten gelen isimler yer alsa da zamanla partiden bu isimlerin ayrıldığı/ihraç edildiği görülmektedir. Sözelimi parti kurucuları içinde yer alan Nevzat Bor, Yusuf Halaçoğlu ve Özcan Yeniçeri gibi isimlerin milliyetçi/ülküçülerin partiden dışlandığı, parti içi demokrasinin işlemediği, önemli kararların kurucu üyelere danışılmadan genel başkan tarafından alındığı gerekçesi ile istifa etmiştir (BBC, 2018). Kurucu üyelerinin %40'ı istifa eden ya da ihraç edilen İYİ Parti'nin baskın ideolojik karakterden lider odaklı bir yapıya büründüğü söylenebilir.

İYİ Parti, seçmen tabanını genişletmek için farklı siyasi görüşlere hitap eden politikalar geliştirse de milliyetçi bir ideolojiye sahip olması, partinin tüm seçmenlere hitap etmesini zorlaştırmaktadır. Parti, bazı özellikleri ile “*Hepsini Yakala Partisi*” özellikleri gösterse de tam anlamıyla bu tipoloji bağlamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği gelecekteki gelişmeler sonucunda belli olacaktır.

5. İYİ PARTİ’DE KURUMSALLAŞMA

Kurumsallaşma bir örgütün; iyi işlemesi, toplum tarafından belli bir itibar edinmesi ve uzun süreli olması ile alakalı bir kavram olduğu belirtilebilir (Huntington, 1966:65). Demokrasilerde siyasi partiler vatandaşların siyasal hayata katılmasını temin eden, dolayısıyla demokrasinin varlığı ve işlemesi doğrultusunda fonksiyon üstlenen başlıca örgütler konumunda olduklarından kurumsal hale gelmeleri üzerinde önemle durulan bir konudur. Daha açıkçası demokrasi ile yönetilen ülkelerde, siyasal gelişmenin sağlanabilmesi için; siyasi partilerin kişilere bağımlı olmaktan sıyrılması, devlet yönetimi (siyasal iktidar) ile vatandaşlar arasında köprü niteliği taşıyan gelenekler edinmesi istenmektedir. Dikkat edilirse tüm bu beklentiler kurumsallaşmayla alakalı hususlardır ve uzun bir süre faaliyette bulunmayı gerektirir.

Batı demokrasilerinde siyasi sistem kurumsallaşmış siyasi partiler vasıtasıyla çalışmaktadır. Gerçekten de demokratik siyasi sistem içindeki başlıca siyasi kurum olan partiler ne kadar kurumsal hale gelirse, demokrasinin varlığı açısından büyük önem taşıyan, fonksiyonlarını da o kadar iyi bir şekilde yerine getireceklerdir.

Siyasi sistem içindeki başlıca aktörler olan siyasi partilerin kurumsallaşması ciddi bir siyasal gelişme göstergesi olarak da kabul ediliyor. Birçok açıdan tanımlanabilecek olan “*Siyasal Gelişmeyi*” siyasal sistemin giderek itibar kazanması ve meşru hale gelmesi olarak da ifade etmek mümkündür. Son zamanlarda siyasal gelişmenin daha çok siyasal örgütlerin ve usullerin kurumsallaşması ile alakalı olduğu genel bir kabuldür. Siyasal gelişmenin tam tersi bir durum olan siyasal bozulma ise başta siyasi partiler olmak üzere siyasal kurumların işlevlerini yerine getirememesi, giderek itibar kaybetmeleri ve sonuçta siyasal sistemin kolektif nitelikli toplumsal sorunlar karşısında yetersiz kalması durumudur.

Özellikle modern-demokratik bir sistem kurma hayalini güden gelişmekte olan ülkelerde siyasi partilerin kurumsallaşma sorunu yaşaması sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Bu ülkelerde siyasi partiler uzun süreli olamamakta, kişilere (lidere) bağımlı olarak varlıklarını sürdürmekte, devamlı surette ayrılma bölünme yolu ile yeni siyasi partiler ortaya çıkmaktadır. Ama böyle bir tabloda asıl önemlisi demokratik usul ve geleneklerin bir türlü ortaya çıkacak fırsatı bulamamalarıdır. Bu konuda en geçerli ve yaygın olan teori Amerikalı siyaset bilimci Samuel Huntington’a aittir. Huntington siyasal gelişme konusunu araştırırken siyasal gelişmenin başlıca belirleyici olarak siyasal örgütlerin kurumsallık düzeyinden bahsetmiştir. Kurumsallaşma bağlamında dile getirdiği ölçütler siyasi partilerin kurumsallaşmasını açıklama amacıyla bilim çevrelerinde son derece yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

Kurumsallaşma hususunda bir başka yaklaşım Angelo Panebianco’ya aittir. Tıpkı Huntington gibi Panebianco da örgütün itibar kazanmasını vurgulamaktadır (Panebianco, 1988:53). Yine kurumsallaşmanın iki ölçütü olarak özerklik ve sistemliliği işaret etmektedir. Her iki yazar da örgütlerin kurumsallaşması için özerklik kriterini ön plana çıkarmaktadır. Panebianco’nun sistemlilik kriterinin Huntington’ın tutarlılık ve karmaşıklık kriterine karşılık geldiği söylenebilir (Bölükbaşı, 2022:307).

Kuramsallaşma hususunda bir başka çalışmada Steven Levitsky (1998)’ye aittir. Levitsky örgütlerin kurumsallaşmasında davranışsal rutinleştirme ve değer aşılama olmak üzere iki kriteri ön plana çıkartır. Değer aşılama kriterin de aktörlerin hedefleri, örgüt aracılığıyla belirli hedeflere yönelmekten, örgütün başlı başına kendini sürdürme hedefine kaydığını belirtir (Levitsky, 1998:79). Davranışsal rutinleşme ise kuralların örgüt içinde itibar görmesi ile ilgilidir.

Bahsedilen bu yaklaşımların örgütlerin içsel boyutuna ilişkin olduğu belirtilebilir. Bu noktada kurumsallaşmanın dışsal boyutuna yer veren Kenneth Janda’nın (1980) yaklaşımından bahsedilebilir. Janda, kurumsallaşmış bir partinin, kamuoyunun zihninde somutlaşan bir yapıda olduğunun altını çiziyor (Janda, 1980:19). Yine Richard Rose ve Thomas Mackie, kurumsallaşmış bir partinin üçten fazla ulusal seçime girmesini ölçüt olarak ileri sürüyor (Rose ve Mackie, 1988:536). Son dönemde yapılan çalışmalar, Huntington, Panebianco ve Janda gibi yazarların ölçütlerinin bir kombinasyonu ya da bir kısım ölçütün değiştirilmesiyle oluştuğu söylenebilir. Sözelimi Veugelers’e göre bir parti art arda seçimlere giriyor ve varlığını sürdürüyorsa ise kurumsallaşmıştır (Veugelers, 1995:4).

Yakın zaman Türkiye’de parti kurumsallaşma düzeyinin ölçülmesine ilişkin bir çalışma Bölükbaşı tarafından yapılmıştır. Bölükbaşı, Parti Kurumsallaşma Endeksi (PII) ile parti kurumsallaşmasının dört boyutu olan; istikrar, sistemlilik, somutlaştırma ve kökleşme üzerinden Türkiye’deki siyasi partilerin kurumsallaşma düzeylerini incelemiştir. Araştırma sonucuna göre kurumsallaşma düzeyi en yüksek parti CHP en düşük HDP’dir. İYİ Parti görece yeni bir parti olmasından dolayı bulgularda yer verilmemiştir (Bölükbaşı, 2022:315).

Dikkat edilirse kurumsallaşma bir örgütün doğmasına müteakiben kişilere ve özel şartlara bağımlı olmaktan kurtulması anlamını da içermektedir (Apaydın, 2009:2,3). Az gelişmiş ülkelerde böyle bir tablo söz konusudur. Siyasal gelişme kurumsallaşma eksikliğinden dolayı bir türlü istenilen düzeyde olamamaktadır. Nitekim bu kategorideki ülkelerde kurumsallaşma eksikliğine dayalı siyasal çözülmeden, bir kördüğüm ortamının varlığından bahsedilebilir. Bu nokta da günümüzde ülkelerin siyasal sistemleri hakkında objektif görüşler elde edebilmek için, siyasal kurumların kurumsallaşma düzeyine de göz atmak gerekmektedir.

5.1. Samuel Huntington’un Kurumsallaşma Ölçütleri

Huntington’ın siyasal gelişme teorisinden hareketle siyasi partilerin kurumsallaşma düzeyini belirleyen ölçütler olarak şunlardan bahsetmek mümkündür.

5.1.1. Uyarlanabilirlik

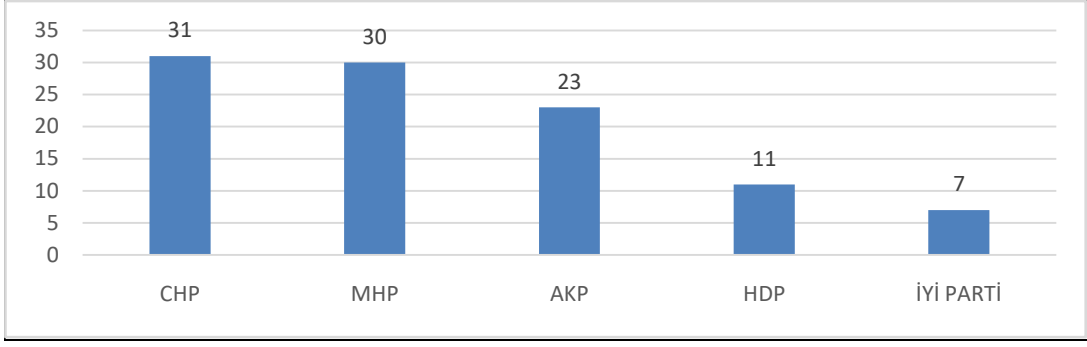
Değişimin kaçınılmaz olduğu bir gerçektir. İnsanlık tarihi tarım çağını, sanayi çağını şimdi de bilgi çağını yaşamaktadır. Toplumların içinde olduğu çevresel şartlar da sürekli değişiyor. İşte bir siyasi parti değişen çevresel şartlara karşı kendini uyarlayabiliyorsa kurumsallaşma yönünde önemli bir yol kat etmiş demektir. Eğer ki bir partinin kendini değişen çevresel şartlara uyarlama yeteneği zayıfsa henüz tam anlamıyla kurumsallaşmadığı söylenebilir (Huntington, 1966:66).

Huntington’a göre “*Bir örgüt ne kadar eskisiyse uyarlanabilirliği o kadar yüksektir. Çünkü birçok kez çevresel baskı ile karşılaşmanın, çok badirelerden geçmiş olmanın kazandırdığı birikime sahiptir*” (Huntington, 1966:66). Buradan hareketle uyarlanabilirlik gücünün siyasal partinin yaşı ile yakından alakalı olduğunu söylemek de mümkündür. Bu bağlamda yeni kurulan partilerin uyarlanabilirlik gücünün zayıf olması da kuvvetle muhtemeldir. Uyarlanabilirlik gücünün veya yeteneğinin yüksek olması, birçok zorluğun üstesinden gelmek ve değişen çevresel koşullara rağmen varlığını sürdürebilmekle ilişkilidir.

Bir siyasi partinin ömrü (*yaşı*) kurumsallaşması açısından önemli bir gösterge olarak kabul edildiği söylenebilir. Siyasi partilerin yaşı konusunu da Huntington’un kurumsallaşma ölçütlerinden hareketle esasta iki açıdan ele almak mümkün: “*Kronolojik Yaş*” ve “*Kuşaksal Yaş*” (Huntington, 1966:66). Bir siyasi partinin kronolojik yaş kavramı ile kast edilen kuruluşundan itibaren toplam var oluş süresidir. Bu süre ne kadar fazlaysa siyasi partinin uyarlanabilirlik yeteneğinin, dolayısıyla kurumsallaşma düzeyinin de yüksek olması muhtemeldir. Çünkü bu sürenin uzunluğu çevresel değişimlere karşı durabildiğini, uyarlamalar yapabildiğini göstermektedir.

Bir siyasi partinin kuşaksal yaşı ise lider tabakasının (*parti üst yönetiminin*) kaç kere değiştiği ile alakalıdır. Kuşaksal yaşın ileri olması partinin en tepesindeki yönetici takımının (*genel başkan ve yakın çalışma arkadaşlarından oluşan ekibin*) değişmesiyle alakalıdır. Bu durumu şu şekilde de ifade edebiliriz: Eğer ki, bir siyasi partinin başında hala ilk (*kurucu*) lider ve ekibi bulunmaktaysa uyarlanabilirlik bu partide şüpheli durumdadır. Lider tabakanın değişimi barışçıl yollarla gerçekleştirilmiş ve yeni lider takımı parti yönetimini devralabilmişse uyarlanabilirlik yeteneği kendisini göstermiş demektir. Bu durum birçok kez yaşandığında o ölçüde uyarlanabilirlik yeteneği güçlenen bir kurumsal yapıdan bahsedilebilir.

Uyarlanabilirlik ölçütü ile ilgili olarak siyasi partilerin “*Fonksiyonellik*” gücünden de bahsetmek gerekir. Siyasi partiler birçok fonksiyona sahiptir (Huntington, 1966:68). Ama bu fonksiyonlarından bazıları partinin varlık sebebi konumunda olabilir. Varlık sebebi konumundaki fonksiyonları gündemden düşüren şartların oluşması bir siyasi parti için aşılması gereken büyük bir kriz demektir. Böyle bir gelişme siyasi partileri yok oluşa dahi götürebilir. İşte bu gibi durumlarda yeni çevresel şartları iyi okuyabilmek ve yeni fonksiyonlar üstlenebilmek kritik bir hamle olacaktır. Böyle bir hamlenin yapılması önemli bir kurumsallaşma göstergesi olarak da değerlendirilebilir. Gerçekten de çevresindeki değişimleri fark edebilmiş ve temel fonksiyonlarını bir veya birkaç defa değiştirebilmiş bir siyasi partiyi kurumsal bir yapı olarak değerlendirmek mümkündür. İYİ Parti’nin kuruluşundan bu yana yedi yıllık bir sürenin geçtiği göz önüne alındığında kurumsallaşma bakımından tam bir analiz yapılması zordur. Siyasal partinin yaşı ile kurumsallaşma arasında uyarlanabilirlik bağlamında yakın ilişki olduğunu söylenebilir.

Tablo 3. Partilerin Kronik Yaşları

Kaynak: <https://www.yargitaycb.gov.tr/icerik/1093/siyasi-parti-genel-bilgileri>

Tablo: 3 incelendiğinde Türk siyasi partilerinin kronik yaşlarının düşük olduğu gözlemlenmektedir¹. 1980 askeri müdahalesi sonucunda siyasal partiler kapatılmış, tekrar örgütlenmeleri ise 1990'lı yılların başında gerçekleşmiştir. Yine Anayasa Mahkemesi tarafından verilen parti kapatma cezaları, partilerin kronik yaşlarını ve kurumsallaşmasını sekteye uğrattığı belirtilebilir.

Her ne kadar kuruluşundan bu yana kısa bir süre geçse de partinin bu süre için atlattığı badireler göz önüne alındığında şu hususlar belirtilebilir. Kurucu üyelerinin yüzde % 40'ı partiden ayrılmış, yönetimin büyük bir kısmı değişmiştir. Yine parti genel başkanı Akşener ikinci kez genel başkanlığa aday olmuş ve seçimi kazanmıştır. İYİ Parti'nin kuruluşundan bu yana Türkiye'de iki genel bir yerel seçim gerçekleşmiştir. İYİ Parti seçimlere ittifak çatısı altında girmesi fonksiyonellik bağlamında değerlendirilebilir. 2024 Mahalli İdare Seçimlerine müstakil olarak girmesi ve Akşener'in işaret ettiği "*üçüncü yol girişimi*" yine kurumsallık açısından partinin önemli bir yol kat ettiğinin göstergesi olarak belirtilebilir.

5.1.2. Karmaşıklık

Bu ölçüte göre; bir siyasi parti örgütsel manada ne kadar karmaşık bir yapıya sahipse ve bu karmaşık yapıyı bir sorun olmaksızın yönetebiliyorsa o düzeyde kurumsallaşmış kabul edilmektedir. Çünkü böyle bir yapı sayesinde fonksiyonel uyum (kendini uyarlama) ve badireleri atlatma gücü yüksek olmakta, partinin ömrü uzamaktadır. (Huntington, 1966:68). "*Geçmiş çağların tek hücreli yaratığının yerini karmaşık ve farklılaşmış yapısıyla yirminci yüzyıl partisi almıştır*" (Duverger, 1993:10). Tüm bunlardan hareketle; yapısal çeşitliliği olan, hiyerarşik ve fonksiyonel manada örgütsel alt birimlere sahip olmuş siyasi partilerin kurumsal olduğu söylenebilir (Huntington, 1966:71).

İYİ Parti'nin kuruluşundan 60 gün içerisinde seçime girmesi için gerekli olan şartları sağlaması karmaşıklık ölçütünü sağlamada zorlanmadığını göstermektedir. Parti kurultayın akabinde 41 il ve merkez ilçelerde örgütlenmiştir. Gençlik, kadın kolları gibi örgütsel alt birimler partinin kuruluşunun akabinde oluşturulmuştur. Yine partinin üye sayısındaki hızlı yükseliş bu hususu teyit eder niteliktedir.

5.1.3. Özerklik

Huntington'un bahsettiği kurumsallaşma ölçütlerinden üçüncüsü özerklik derecesidir. Özerklik derecesi ile bir siyasal partinin kendisine yakın sosyal gruplar karşısında bağımsız hareket edebilme gücü kast edilmektedir. Anlaşılacağı üzere özerklik "*Siyasi partilerin ne oranda bağımsız hareket edebilme gücüne sahip olduğu?*" sorusu ile yakından alakalı bir husustur.

Her siyasi partinin destekçisi olan toplumsal kesimler vardır. Partiler doğal olarak bunlarla yakın ilişki içindedir. Ancak bir parti bunların güdümünde politika yapıyorsa, kendini destekleyen sivil toplum örgütlerinin sözcüsü konumunda ise politikalarını oluştururken bu kesimlerin tepkisine göre davranmayı artık alışkanlık haline getirmişse özerklikten yoksundur (Huntington, 1966:73-74). Böyle bir yapıda olan siyasi parti özerk değil uyruk konumunda bir örgüt olacaktır.

1 Veriler yazar tarafından Anayasa Mahkemesi, Yüksek Seçim Kurulu (YSK) ve İç İşleri Bakanlığı kaynaklarından derlenmiştir.

Bir siyasal partinin iş çevreleri, fikir kulüpleri, hemşeri dernekleri, kültürel topluluklar gibi sivil toplum kuruluşları ile etkileşimi kaçınılmazdır. Bunların etki ve baskısı altında kalıp kalmamanın düzeyi ise önemli bir kurumsallaşma göstergesi olarak kabul edildiği söylenebilir. Bir parti sürekli olarak etkileşim içinde olduğu sosyal grupların etkisi altında politika geliştiriyorsa özerkliği zayıftır. Bunların menfaat aracı konumunda olmadığını gösteren usul ve örgütsel davranış biçimlerine sahip olmaya başladıkça kurumsallığı aratacaktır (Huntington, 1966:72).

İYİ Parti'nin doğuşunda herhangi bir dernek, fikir kulübü veya vakıf gibi yapılanmaların olmaması özerklik ölçütü bakımından partinin kurumsallaştığını göstermektedir. Fakat 2023 yılında Millet İttifakı'nın cumhurbaşkanı belirleme sürecinde yaşanan gelişmelerin partinin özerkliğini zedelediği söylenebilir. Akşener'in CHP genel başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun cumhurbaşkanı adaylığına karşı çıkarak Altılı masadan ayrılmıştır. Akşener yaptığı açıklamada; "*Geldiğimiz noktada İYİ Parti bir kısıpaca alınmış, bir dayatmaya mecbur bırakılmış, tıpkı yıllardır Türk milletine yapıldığı gibi ölümle sıtma arasında bir tercihe zorlanmıştır ve elbette buna boyun eğmeyecektir*" (NTV, 2023) ifadelerini kullanmıştır. Fakat Akşener CHP'nin İstanbul ve Ankara Büyükşehir Belediyesi Başkanları ile yaptığı görüşme sonrasında masaya tekrar geri dönmüştür. Yaşanan üç günlük süreçte yaklaşık 25-30 bin kişinin İYİ Parti'den istifa ettiği açıklanmıştır (Haber İskelesi, 2023).

5.1.4. Tutarlılık

Bir siyasal partide; söylem birliği mevcutsa, alınan kararlar ve amaçlarda genel bir konsensüs söz konusuysa tutarlılık vardır ve partinin kurumsallık düzeyi yüksektir. Hemen belirtilmelidir ki tutarlılık için; sadece parti idarecileri arasında değil parti üst yönetimi ile parti tabanı arasında da söylemsel bir uyumun varlığı gereklidir.

Bir siyasal örgüt olarak ortaya çıkmak, bazı temel görüşlerin varlığı yani az veya çok bir konsensüsün sonucudur. Aralarında temel konularda uzlaşma olan kişiler birlikte bir siyasi yapılanma oluştururlar. Ancak burada tutarlılık ölçütü ile kast edilen bundan daha farklı bir konsensüs düzeyidir. Şöyle ki burada kast edilen temel amaçlar ve fonksiyon bağlamında güçlü bir konsensüsün parti içinde yerleşmiş olmasıdır (Huntington, 1966:75). Bu durumun mevcudiyeti partide söylem birliğini de sağlamaktadır. Tutarlılık birçok açıdan önemli bir kurumsallaşma kriteridir. Her şeyden önce siyasi partinin güçlenmesine katkıda bulunur. Zira tutarlı politikalar seçmenlerin güvenini kazanmanın yanı sıra hem duygusal ve hem de rasyonel manada parti yönetimi ile seçmenler arasındaki iletişimin pekişmesini sağlayabilir. Bu durum parti tabanı ve tavanı arasındaki bağın güçlenmesi olarak da ifade edilebilir (Apaydın, 2009:18).

Tutarlılık bakımından İYİ Parti'ye bakıldığında parti içinde bir konsensüsün olduğunu söylemek oldukça güçtür. Kurucu üyelerinin %40 kaybeden parti bilhassa CHP ile arasındaki ilişkinin tutarlılığını etkilediği belirtilebilir. Partiden istifa veya ihraç edilen üyelerin bir kısmı CHP ile ittifak yapılmaması veya sürdürülmemesini savunurken, diğer kısmı tam aksine ittifakın hem genel hem yerel seçim düzeyinde de sürdürülmesini savunmaktadır. Sözgelimi Parti'nin kurucularından Ümit Özdağ İYİ Parti'nin CHP'nin uydusu haline geldiğini belirterek istifa ederken, Aytun Çıray CHP ile ittifakın sürdürülmemesinden dolayı istifa etmiştir. Yine son dönemde Millet İttifakı'nın Cumhurbaşkanı adaylığı belirleme süreci sonunda yaşanan gelişmeler alınan kararlar ve amaçlarda genel bir konsensüs olmadığını göstermektedir. Parti lideri Akşener, Kemal Kılıçdaroğlu'nun adaylığına karşı çıkmasına rağmen kendisini desteklemiştir. Yakın zaman yaptığı bir açıklamada ise kararının hatalı olduğunu "*Şimdi ki aklım olsa katiyen yapmazdım*" (NTV, 2023) diyerek dile getirmiştir. Teorik olarak özerklik ve tutarlılık ayrı nitelikler olsa da pratikte bunların birbiriyle yakın ilişkide olduğu söylenebilir (Randal ve Svasand, 2002:10).

6. SONUÇ

Çalışmada, İYİ Parti'nin hangi şartlar altında ortaya çıktığı, hangi temel değerler üzerine kurulduğu ve siyasi partileri açıklamak üzere geliştirilen doğuş teorileri, parti tipolojileri ve kurumsallaşma ölçütleriyle ne derece uyumlu olduğu değerlendirilmiştir. İYİ Parti'nin kuruluşunun, 2015 yılından itibaren MHP içinde yaşanan siyasi gelişmeler ve parti içi muhalefetin artmasıyla doğrudan ilişkili olduğu söylenebilir. Meral Akşener liderliğinde kurulan İYİ Parti, parlamento içinden doğan ve bölünme sonucu ortaya çıkan bir parti olarak nitelendirilebilir. İYİ Parti'nin politikaları, hem kadro partisinin hem de kitle partisinin özelliklerini yansıtmaktadır. İYİ Parti'nin kurucu kadrosunun büyük çoğunluğunu, MHP kökenli milletvekilleri ve deneyimli siyasetçiler oluşturmaktadır. Bu durum, partinin erken dönemlerinde kadro partisine benzer bir yapı sergilediğini göstermektedir. Öte yandan İYİ Parti, zaman içinde üye sayısını artırmaya yönelik çalışmalar yürütmüş ve kitle partisi niteliği kazanmaya başlamıştır.

İYİ Parti'nin politikaları incelendiğinde, hem liberal değerlere hem de milliyetçi söylemlere yer verdiği görülmektedir. Bu da partinin, hem bireysel özgürlüklere vurgu yapan kentli seçmenlere hem de milliyetçi hassasiyetlere sahip seçmenlere hitap etmeye çalıştığını göstermektedir. İYİ Parti, siyasi parti teorileri çerçevesinde tek bir kategoriye kesin olarak yerleştirilebilecek bir parti değildir. Hem kadro partisi hem de kitle partisi özelliklerini bünyesinde barındırırken, “*Hepsini Yakala Partisi*” modeline de yakınlaşmaktadır. Partinin gelecekte hangi tipolojiye daha çok benzeyeceği, siyasi stratejileri, üye yapısındaki değişimler ve toplumsal dinamiklerle şekillenecektir.

Huntington'un kurumsallaşma ölçütleri çerçevesinde İYİ Parti incelendiğinde, partinin karmaşıklık ve uyarlanabilirlik gibi kriterlerde görece güçlü olduğu, ancak tutarlılık ve özerklik konularında zayıflıklar yaşadığı görülmektedir. Özellikle CHP ile ilişkiler ve ittifak stratejileri konusundaki görüş ayrılıkları, partinin tutarlılık sorunu yaşamasına neden olmaktadır. 2023 yılındaki cumhurbaşkanı adayı belirleme sürecinde yaşananlar ise İYİ Parti'nin özerklik konusunda da henüz tam olarak kurumsallaşmadığını göstermiştir. İYİ Parti, kurumsallaşma yolunda ilerleyen bir parti olsa da Huntington'un ölçütleri baz alındığında henüz tam olarak kurumsallaşmış bir parti olarak değerlendirilemez. Özellikle tutarlılık ve özerklik alanlarında yaşanan sıkıntılar, partinin uzun vadeli siyasi başarısı için aşması gereken önemli engeller olarak durmaktadır.

İYİ Parti'nin hem milliyetçi hem de liberal değerlere öncelik verdiği gözükmektedir. Söz gelimi, parti programında serbest piyasa ekonomisi gibi liberal değerlere yer verilirken, diğer yandan milliyetçi/ülkücü geleneğe de sahip çıkılmaktadır. Bu bağlamda, İYİ Parti'nin siyasi söylem ve eylemlerinde bu iki farklı ideolojik çizgiyi nasıl harmanladığı ve bunun seçmen tabanında nasıl bir karşılık bulduğu daha detaylı bir şekilde incelenebilir. Yine İYİ Parti'nin henüz genç bir parti olduğu ve kurumsallaşma sürecinde bazı zorluklar yaşadığı gözükmektedir. Bu bağlamda, İYİ Parti'nin Türk siyasi tarihinde kalıcı bir aktör mü yoksa konjonktürel bir oluşum mu olacağı, gelecekteki siyasi stratejileri, parti içi dinamikler ve Türkiye'nin genel siyasi atmosferine bağlı olarak incelenebilir.

II. Meşrutiyet döneminde siyasi partilerin ortaya çıkışı Türk demokrasi tarihinin nasıl ki dönüm noktası kabul ediliyorsa siyasi partilerimizin kurumsal hale gelmesi de; demokrasimizin pekişmesi, siyasal gelişmenin sağlanması gibi açılardan bir dönüm noktası olacaktır. Bu bakımdan bu ölçütlerden hareketle yapılacak analizler ve tartışmalar önemlidir.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “*en az iki dış hakem*” ve “*çift taraflı körleme*” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Yazar, dergiye imzalı “*Telif Devir Formu*” belgesi göndermişlerdir. Mevcut çalışma için mevzuat gereği etik izni alınmaya ihtiyaç yoktur. Bu konuda yazarlar tarafından dergiye “*Etik İznine Gerek Olmadığına Dair Beyan Formu*” gönderilmiştir. Yazar, çalışmanın tüm bölümlerine ve aşamalarına tek başına katkıda bulunmuştur. / **This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. The author sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. There is no need to obtain ethical permission for the current study as per the legislation. The "Declaration Form Regarding No Ethics Permission Required" was sent to the journal by the authors on this subject. The author contributed to all sections and stages of the study alone.**

KAYNAKÇA

- AKŞENER, Meral (2019) “*Milliyetçilik Ne Bir Parti Aididir, Ne De Bir Damgadır*”, **Kişisel Twitter (X) Paylaşımı**, 16 Mayıs 2019, https://twitter.com/meral_aksener/status/1129084192799764486 (Erişim Tarihi: 03.08.2024).
- APAYDIN, Fahri (2009), “*Kurumsal Teori ve İşletmelerin Kurumsallaşması*”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.10(1), ss.1-22.
- BBC NEWS TÜRKÇE (2018), “*3 Kurucu Üyesi İstifa Eden İYİ Parti'de Neler Oluyor?*”, **BBC News Türkçe (E-Haber)**, 6 Ağustos 2018, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-45084295> (Erişim Tarihi: 03.08.2024).
- BLOOMBERGHT (2017), “*MHP'nin Tüzük Kurultayı İptal Edildi*”, **Bloomberght (E-Haber)**, 20 Haziran 2017, <https://www.bloomberght.com/haberler/haber/2023962-mhpnin-tuzuk-kurultayi-iptal-edildi> (Erişim Tarihi: 03.08.2024).
- BÜLBÜL, Kudret (2019), **Siyaset Bilimi**, Adres Yayınları, Ankara.
- BÖLÜKBAŞI, Mustafa (2022), “*Measuring the Level of Party Institutionalization in Turkey*”, **Journal of Political Sciences**, S.31(2), ss.305-321.
- ÇAĞLA, Cengiz (2010), **Siyaset Bilimi**, Omnia Yayıncılık, İstanbul.
- ÇİÇEK, Ali (2022), “*Türkiye'deki Siyasal Partilerin Yerel Yönetim Tasarımları*”, **Kamu Yönetimi: Yerel Yönetimler, Yerel Demokrasi ve Kentleşme** (Ed. Konur Alp Demir, Ali Çiçek), Orion Yayınları, Ankara, ss.3-50.
- ÇİÇEK, Ali (2023), “*İdeolojiden Kitleye Türkiye'de Siyasal Partiler*”, **Dicle Akademi Dergisi**, S.3(2), ss.255-281.
- DAĞ, Mehmet ve İRK, Orhan (2012), “*Türkiye'de ve İngiltere'de Siyasal Partilerin Ortaya Çıkışı*”, **Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi**, S.4(2), ss.41-48.
- DUVERGER, Maurice (1993), **Siyasi Partiler** (Çev. Ergun Özbudun), Bilgi Yayınevi, Ankara, 4. Baskı.
- DÜNYA GAZETESİ (2018), “*CHP'li 15 milletvekili İYİ Parti'ye katıldı.*”, **Dünya Gazetesi (E-Haber)**, 22 Nisan 2018, <https://www.dunya.com/gundem/chpli-15-milletvekili-iyi-partiye-katildi-haberi-412727> (Erişim Tarihi: 03.08.2024).
- EURONEWS (2021), “*Akşener Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem Çalışmasını Açıkladı: Tarafsız Cumhurbaşkanı, Güçlü Meclis*”, **Euronews (E-Haber)**, 26 Mayıs 2021, <https://tr.euronews.com/2021/05/26/aksener-guclendirilmis-parlamenter-sistem-cal-smas-n-ac-klad-tarafs-z-cumhurbaskan-guclu-m> (Erişim Tarihi: 03.08.2024).
- GAZETE DUVAR (2023), “*Meral Akşener Yeniden İYİ Parti Genel Başkanı Seçildi*”, **Gazete Duvar (E-Haber)**, 20 Eylül 2020, <https://www.gazeteduvar.com.tr/politika/2020/09/20/iyi-parti-kurultayi-basladi-istanbul-sozlesmesi-ve-eyt-mesaji> (Erişim Tarihi: 03.08.2024).
- HABER İSKELESİ (2023), “*İYİ Parti Lideri Meral Akşener Masadan Kalkınca İstifalar Peş Peşe Geldi!*”, **Haber İskelesi (E-Haber)**, 23 Mart 2023, <https://haberi skelesi.com/2023/03/21/meral-aksener-masadan-kalkinca-istifalar-pes-pese-geldi> (Erişim Tarihi: 03.08.2024).
- HUNTINGTON, Samuel Phillips (1966), “*Siyasal Gelişme ve Bozulma (Çev. Ergun Özbudun)*”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, S.23(4), ss.55-107.
- HÜRRİYET GAZETESİ (2024), “*Türkiye'nin Geçmiş Seçimleri Zaman Çizelgesi*”, **Hürriyet Gazetesi (E-Haber)**, <https://secim.hurriyet.com.tr/> (Erişim Tarihi: 26.09.2024).
- İYİ PARTİ (2024), “*İYİ Parti Programı*”, **İyi Parti Kurumsal Web Sayfası**, <https://iyiparti.org.tr/storage/img/doc/iyi-parti-guncel-parti-program.pdf> (Erişim Tarihi: 03.08.2024).
- İYİ PARTİ ANTALYA (2024), “*İYİ Parti Kurucular Kurulu*”, **İYİ Parti Antalya Kurumsal Web Sayfası**, <https://iyipartiantalya.org.tr/kurucular-kurulu/> (Erişim Tarihi: 26.2.2024).

- JANDA, Kenneth (1980), **Political Parties: A Cross-National Survey**, Free Press, New York (US).
- KAPANİ, Münci (2006), **Politika Bilimine Giriş**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 18. Baskı.
- LEVITSKY, Steven (1998), “*Institutionalization and Peronism: The Concept, the Case and the Case for Unpacking the Concept*”, **Party Politics**, S.4(77), ss.77-92.
- MEDYASCOPE (2022a), “*Ekonominin Temel Sorunları ve Çözüm Önerileri – İYİ Parti Ekonomi Politikaları Başkanı Prof. Dr. Bilge Yılmaz ile Söyleşi*”, **Medyascope** (E-Haber), 9 Nisan 2022, <https://medyascope.tv/2022/04/09/ekonominin-temel-sorunlari-ve-cozum-onerileri-rusen-cakir-ve-bilge-yilmaz-tartisiyor/> (Erişim Tarihi: 09.04.2022).
- MEDYASCOPE (2022b), “*Meral Akşener, Ruşen Çakır'ın Sorularını Yanıtladı | Aday Kim Olacak?*”, **Medyascope** (E-Haber), 9 Aralık 2022, <https://www.youtube.com/watch?v=tfiSDsWb9r8> (Erişim Tarihi: 03.08.2024).
- MİLLİYET GAZETESİ (2020), “*İYİ Parti'nin Üye Hedefi 350 Bin*”, **Milliyet Gazetesi** (E-Haber), 7 Şubat 2020, <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/iyi-partinin-uye-hedefi-350-bin-6139564> (Erişim Tarihi: 03.08.2024).
- NTV (2016), “*Meral Akşener MHP'den İhraç Edildi*”, **NTV** (E-Haber), 8 Eylül 2016, <https://www.ntv.com.tr/turkiye/meral-aksener-mhpden-ihrac-edildi,A5eUrgGT7EC-A7iMWL-sGQ> (Erişim Tarihi: 03.08.2024).
- NTV (2023a), “*Meral Akşener'den 6'lı Masa Açıklaması: "Şimdiki Aklım Olsa Geri Dönmezdim"*”, **NTV** (E-Haber), 9 Aralık 2023, <https://www.ntv.com.tr/turkiye/meral-aksenerden-6li-masa-aciklamasi-simdiki-aklim-olsa-geri-donmezdim,kKg4tAi8qkm-QLzTaT5BzQ#> (Erişim Tarihi: 03.08.2024).
- NTV (2023b), “*Meral Akşener 6'lı Masadan Kalktı: Dayatmaya Boyun Eğmeyeceğiz*”, **NTV** (E-Haber), 3 Mart 2023, <https://www.ntv.com.tr/2023-secim/meral-aksener-6li-masadan-kalkti-dayatmaya-boyun-egmeyecegiz,8IBE2QotNUivZs7Zf5U63A#> (Erişim Tarihi: 03.08.2024).
- PANEBIANCO, Angelo (1988), **Political Parties: Organization and Power**, Cambridge University Press, Cambridge.
- POLİTİKİYOL (2021), “*Meral Akşener PolitikYol'a Konuştu: "Türkiye Bu Sistemi, Bırakın 2023'ü, Bu Hafta Sonuna Kadar Bile Taşyamaz"*”, **PolitikYol** (E-Haber), <https://www.politikyol.com/meral-aksener-politikyola-konustu-turkiye-bu-sistemi-birakin-2023u-bu-hafta-sonuna-kadar-bile-tasiyamaz/> (Erişim Tarihi: 09.07.2021).
- RANDALL, Vicky ve SVASAND, Lars (2002), “*Party Institutionalization in New Democracies*”, **Party Politics**, S.8(1), ss.5-29.
- ROSE, Richard ve MACKIE, Thomas T. (1988), “*Do Parties Persist or Fail? The Big Trade-Off Facing Organizations*”, **When Parties Fail: Emerging Alternative Organizations** (Ed. Kay Lawson, Peter H. Merkl), Princeton University Press, Princeton, ss.533-558.
- SARIBAY, Ali Yaşar (2012), “*Partilerin Kartelleşmesi ve Demokrasi*”, **Sar Gazetesi** (Açık Görüş Köşesi), 21 Nisan 2013, <http://www.stargazete.com/acikgorus/partilerin-kartelles-mesi-ve-demokrasi/haber-639274> (Erişim Tarihi: 03.08.2024).
- SAYGI, Harun ve ASLAN, Cahit (2020), “*Türkiye'de Partilerin Milliyetçilik ve Din Anlayışları*”, **Liberal Düşünce Dergisi**, S.25(99), ss.79-104.
- SAYIN, Ayşe (2022), “*Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem: 28 Şubat'ta Mutabakat Metnini Açıklayacak Olan Muhalefetin Yol Haritası Nasıl Şekillenecek?*”, **BBC** (E-Haber), 17 Şubat 2022, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-60415731> (Erişim Tarihi: 03.08.2024).
- SAYIN, Ayşe (2024a), “*Akşener Sonrasına Hazırlanan İYİ Parti'de Önemli Yol Ayrımları Nelerdi?*”, **BBC** (E-Haber), 27 Nisan 2024, <https://www.bbc.com/turkce/articles/cn3d2x94959o> (Erişim Tarihi: 03.08.2024).
- SAYIN, Ayşe (2024b), “*İYİ Parti'de Akşener Dönemi Kapandı, Dervişoğlu'nun Seçildiği Kurultayda Neler Yaşandı?*”, **BBC** (E-Haber), 28 Nisan 2024, <https://www.bbc.com/turkce/articles/c2x3e3m2km4o> (Erişim Tarihi: 03.08.2024).

- ŞAHİN, Köksal (2007), “*Bir İdeoloji Olarak Milliyetçilik*”, **Akademik Bakış Dergisi**, S.12, ss.1-9.
- TOPLUMSAL ETKİ ARAŞTIRMALARI MERKEZİ (2019), “*Seçmen Blokları Zayıflıyor İyi Parti Seçmen Analizi*”, **Toplumsal Etki Araştırmaları Merkezi Kurumsal Web Sayfası** (E-Rapor), http://www.teamarastirma.com/wpcontent/uploads/2019/11/%C4%B0Y%C4%B0_Parti_Se%C3%A7men_Analizi.pdf (Erişim Tarihi: 03.08.2024).
- TÜRKÖNE, Mümtaz’er (2007), **Siyaset**, Lotus Yayınevi, İstanbul, 6. Baskı.
- VARLIK, Ülkü ve ÖREN, Banu (2001), **Seçim Sistemleri ve Türkiye’de Seçimler**, Der Yayınları, İstanbul.
- VERİ KAYNAĞI (2023), “*Siyasi Parti Üye Sayılarının 3 Yıllık Değişim Oranları*”, **Veri Kaynağı Kurumsal Web Sayfası**, <https://www.verikaynagi.com/grafik/siyasi-parti-uye-sayilarinin-5-yillik-degisim-oranlari/> (Erişim Tarihi: 10.02.2024).
- VEUGELERS, John Welly Peter (1995), “*The Institutionalization of France’s Front National*”, **Master Thesis**, Princeton University Department of Sociology, Princeton.
- YARGITAY CUMHURİYET BAŞSAVCILIĞI (2024), “*Siyasi Parti Genel Bilgileri*”, **Yargıtay Kurumsal Web Sayfası**, 17 Ağustos 2024, <https://www.yargitaycb.gov.tr/icerik/1093/siyasi-parti-genel-bilgileri> (Erişim Tarihi: 03.08.2024).
- YENİ ŞAFAK GAZETESİ (2022), “*Yusuf Halaçoğlu: Akşener’i Eleştirince ‘İstifa Ediyorum’ Cevabını Aldım*”, **Yeni Şafak Gazetesi** (E-Haber), 18 Ağustos 2022, <https://www.yenisafak.com/gundem/yusuf-halacoglu-akseneri-elestirince-istifa-ediyorum-cevabini-aldim-3853675> (Erişim Tarihi: 03.08.2024).
- YİRMİDÖRT TV (2023), “*Meral Akşener, Mansur Yavaş ve Ekrem İmamoğlu’na Ateş Püskürdü: İki de Korktu Kabul Etmedi*”, **Yirmidört TV** (E-Haber), 19 Aralık 2023, <https://www.yirmidort.tv/gundem/iyi-parti-genel-baskani-aksener-usakta-142036> (Erişim Tarihi: 03.08.2024).

ISSN: 2636-8048

Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi

International Journal of Management Academy

Uluslararası
Yönetim Akademisi Dergisi